

દલપત કાવ્ય.

ભાગ ૧ લો.

છબી વિષે દોહરો.

શું જોશો તનની છબી, એમાં નથી નવાઈ;
નિરખે મુજ મનની છબી, બહાર પરીક્ષક ભાઈ.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ છપાવી
પ્રસિદ્ધ કર્યું.

આવૃત્તિ બીજી.

પ્રત ૧૦૦૦.

અમદાવાદ,

“ગુજરાત ગેઝેટ” પ્રેસમાં
ચેતરામ હરીલાલ વર્માએ છાપ્યું.

સર્વે હક ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીએ સ્વાધીન રાખ્યા છે.

૬૦ સન ૧૮૯૬—સંવત ૧૯૫૩.

કીમત રૂ. ૧-૮-૦.

અર્પણ પત્રિકા.

છપચ છંદ.

મહાજન મંગળદાસ, વાસ મુંબઈ વસનારા;
સર નાઘટની સરસ, પદ્ધતિ પોતે ધરનારા;
સ્વદેશનું શુભ આહિ, કામ પરમાર્થે કીધું;
કલ્યાણી પુરિ માંહ, દવાખાનું કરિ દીધું;
ઉત્તમ જગ્યા અધ લાખની, કરિતે પરોપકારની. ૧
વળિ આલુ ખર્ચ માટે ધરી, થાપણ વીશ હજારની;
પુરિ મુંબઈ મોઝાર, કરીછે કન્યા શાળા;
ભણતર ઉત્તમ ભણે, બહુ વિધિનું ત્યાં ખાળા;
એવાં ઉત્તમ કામ, કર્યાં છે સ્વદેશ કાળે;
મોટું પામ્યા માન, એ થકી જગમાં આળે;
વળિ વિચરે હિંદુ વિજ્ઞાયતે, અભ્યાસી આશા ભર્યા
એને ઉત્તેજન આપવા, વીશ હજાર વસૂ ધર્યા. ૨
વાલકેશ શિવ પાસ, ધર્મશાળા ધજ જે છે;
પૂરા પચિશ હજાર, તણી કીમતની તે છે;
સોંપી મહાજન હાથ, વણિક સૌને વાવરવા
સાગર સમીપ સાફ, હવાથી દુઃખ પરહરવા
વળિ કપોળજ્ઞાતી કારણે, પૂંજી પચિશ હજારની
ઉમદા દિલથી આપી તમે, નોધારા આધારની. ૩
આઠ વર્ષ લંગિ આપ, કામ કીધું કૌંસિલમાં,
ભાખ્યાં ભાષણ ભક્તિ, દેશનું હિત ધરિ દિલમાં;
સંભારી જન સુજ, દિલ થકી આશિષ દે છે,
અનેક વિધિ ઉપકાર, ગણી ગણિને ગુણ લે છે;

આસોશીએશન અધિપતી તમે થયા દુઃખ ટાળવા;
ઘટ્યાદિક અતિ ઉપકારનો, બને ન બદલો વાળવા.

૪

લાંચક લક્ષ્મીદાસ, ભાટિયા ભાવિક ભાળ્યા,
કરિને પરોપકાર, તા પ કંઈ જનના ટાળ્યા;
જસ્ટિસ આવ, ધિ, પીસ, પદ્ધતિ મુંબઈમાં પામ્યા,
ખીમજીના ખુદ પુત્ર, સુજસ જનમાં છે જામ્યા;
વળિ દિલ રાખો છો, દિવસ નિશ, દેશ સુધારા કામમાં,
પ્રજ્યાતી પોતે પામ્યા, તેથી સુજન તમામમાં.

૫.

ઉઠ્યો લાયખલકેસ, વદલભીગુરૂનો જ્યારે,
અનીતિ કરવા નાશ, તમે હીંમત ધરિ ત્યારે;
તન મન ધનથી તરત, સહાય કીધી સારી,
વાંચ છે લક્ષ્મીદાસ, તે થકી કીર્તિ તમારી;
બંધન ગુલામિ વૈષ્ણવતણાંતોડી નાંખ્યાં તે સમે,
તે વાત કદી નહિ વીસરે, અમરકીર્તિ કીધી તમે.
નિર્મળ એ બે નામ, ઠીક ધારૂં આ કામે,
જડે જવાહિર જેમ, સુશોભા સુવર્ણ પામે;
નામ તથા શુભ કામ, સ્મરણમાં રહે સદાય;
દેખિ દાખલો એહ, બિજા એવું ચિત ચહાય;
મુજ પુસ્તક સાથે નામ શુભ, પૂરણ શોભા પામજે
દિલથી આશિષ દલપત કહે, જશ બહુ જગમાં જામજે. ૭

૬

પ્રથમ આવૃત્તિની સૂચના.

બુદ્ધિ પ્રકાશમાં જાહેર ખર્ચર આપ્યા પ્રમાણે એવડા કદનું મારી ગુજરાતી કવિતાના સંગ્રહનું આ પુસ્તક ગ્રાહકોની સેવામાં હું મુકું છું. એમાં સર્વ લોકોને અતુકળ પડે એવી સુધારાને લગતી કવિતા દાખલ કરી છે. પણ કદ મોટું થઈ જાય તે સાર અથવા ખીજ કંઈ કારણથી ગુજરાતી પિંગળ અને સરકારી નિશાળોની વાંચનની ચોપડીઓને અર્થેજ જે કવિતાઓ રચેલી તે તથા ખાનગી ધર્મ સંબંધી કવિતા તથા જે કવિતા રચીને મેં કોઈને આપેલી અને તે હાલ મારા કબજામાં નથી તે આમાં દાખલ કરી નથી. તેમજ શ્રવણાખ્યાન, જ્ઞાનચાતુરી, વગેરે હિંદુસ્તાની ભાષાની કવિતા દાખલ કરી નથી. તે બધી કવિતા બાકી એટલી છે કે આ પુસ્તકના કદ જેવડું ખીજું પુસ્તક થાય.

મો ધણા ભાઈઓએ અને બાઈઓએ એવી બલામણુ કરેલી કે તમારે જેમ અને તેમ સહેલી ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા રચવી; ને ખરી વાત છે કે વધારે મીઠાશ તેવી કવિતામાં હોય છે. તોપણ જેમ નાટકમાં જેવો વેશ લાવે તેવી ભાષા બોલવી પડે છે તેમજ સંસ્કૃતમાં વપરાતાં વૃત્તની કવિતા રચતાં સંસ્કૃત શબ્દો આવ્યા વિના રહેતા નથી. ઘણું કરીને દેશીઓમાં ને રાગમાં સહેલી ગુજરાતી ભાષામાં કવિતા રચાય છે. માટે આમાં પણ તેમ થયું છે.

આ સિવાય ગદ્યમાં નિબંધો મેં રચ્યા છે તેની વિગત તથા જે કવિતાથી ઇનામો મળેલાં તેની વિગત ખીજે ફેલાણે સૂચવી છે. આ પુસ્તક છપાવવાની ને ખપાવવાની મારી હીમત નહોતી. પણ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી તરફથી તથા મુંબઈના ગૃહસ્થો તરફથી પ્રથમ સહાયતા મળી તેથી, અને તેઓની ઉશ્કેરણીથી, તેમજ મહેરબાન શેઠ નાનાભાઈ રસ્તમજી રાણીનાએ ધણી હોંશથી આ પુસ્તક છાપી આપવાનું કબુલ કર્યું તેથી એ છપાવવાનું કામ મેં માથે લીધું છે.

“જુદે જુદે ફેલાણેથી આ કવિતાનો સંગ્રહ કરવા વગેરે કામમાં ભાઈ બુલાખી કાળીદાસે સારી મહેનત લીધી છે.”

મને ઇનામો મળેલાં તેની વિમત.

ઈ. સ. ૧૮૪૮ માં ગુ. વ. સોસાઇટી તરફથી જૂતનિબંધ રચવાની રૂ. ૧૫૦ ના ઇનામની જાહેર જાહેરાત છપાઈ તે વખતે એ. કે. ફારગસ સાહેબે મને કહ્યું કે તમે એ વિશે નિબંધ રચો. ત્યારે મેં કહ્યું કે એટલા થોડા ઇનામ વાસ્તે એટલી બધી મહેનત કાળુ કરે? ત્યારે તે સાહેબે કહ્યું કે જાહેર જાહેર ઉપરથી નિબંધ રચીને ઇનામ મેળવવું તે એક પરીક્ષામાં પસાર થવા જેવું છે. એટલા માટે વિજ્ઞાપનના શ્રીમંત લોકો એવું ઇનામ મેળવવાની ચાહના રાખે છે. અને તે નિબંધ રચવાનાં સાહિત્ય મેળવવામાં તે ઇનામ જેટલા અથવા તેથી વધારે રૂપિયા ખર્ચવા પડે તો ખર્ચે છે. તે સાંભળીને કટલાંએક વરસ સુધી મેં એવો ડરાવ રાખ્યો કે મુંબઈ, અમદાવાદ કે કાઠિયાવાડમાં નિબંધ રચવાના ઇનામની કોઈ જાહેર જાહેરાત છપાય તો તે વિશે નિબંધ રચીને મોકલવો; તેથી મને જાર ઇનામ મળ્યાં છે. અને એકે લખેલો મારો નિબંધ છેક નિષ્ફળ ગયો નથી. તે સિવાય સરકારની અથવા ખીજા ગૃહસ્થની ફરમાશથી રચીને અથવા પુસ્તક રચીને કોઈને બેટ કરીને ૧૩ ઇનામો મેં મેળવ્યાં છે તેની વિગત નીચે આપી છે.

તે સિવાય ગુજરાત. વર્ના. સોસાઇટીના સેક્રટરીના હુકમથી રા. સા. મહીપતરામ વિજ્ઞાપન જ્યાં વિશે નિબંધ, તાર્કિક બોધ ને શામળ સનશાઈ વગેરે કટલીએક ચોપડીઓ મેં રચી છે. અને સન ૧૮૫૪ થી ગુહિપ્રકાશ ચોપાનીજી પ્રગટ થયું ત્યારથી આજ સુધીમાં માફ લખાણ તેમાં ઘણું છે. કેમકે હું તેનો એડિટર છું.

ઉપલાં ઇનામો સિવાય મારી કવિતા સાંભળીને મુંબઈની પારસી બાઈઓની સમાજે સને ૧૮૫૮ માં રૂ. ૫૦૦)ની ચાર ટકાના બાજની લોન મને બેટ કરી હતી. તેમાં શેડ ધનજીભાઈ કામાનાં ધણીઆણી ધનજીભાઈ સાહેબ અને ખાનજીલાલુર માણે. જી પુરશેદજીની દીકરી ડોસીબાઈ સાહેબ એ બે આગેવાન હતાં. તેમજ સને ૧૮૬૩ ની સાલમાં મારી કવિતા સાંભળીને શેડ રસ્તમજી જમશેદજી જીજીભાઈએ રૂ. ૫૦૦) બક્ષિસ આપ્યા હતા. તે સિવાય નગર શેડ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈ, શેડ પ્રેમચંદ રાયચંદ, શેડ મંગળદાસ નથુભાઈ, ફકર ગોકળદાસ તેજપાત્ર, ને ફકર ભક્ષીદાસ ખીમજી તથા આ પુસ્તકમાં કોઈ કોઈ કેકાણે ખતાવેલા રામજીએ અને ગૃહસ્થોએ વગેરે ઘણા સુજોએ મારી કવિતા સાંભળીને તેની ખુશ જાણીને મને સારી રકમો બક્ષિસ આપેલી છે, માટે તે સર્વેનો હું ઉપકાર માનું છું.

ચાલતો નંબર.	પુસ્તકનું નામ.	કેને વારને.	કઈસાલમાં.	કેટલું ધ- નામ. ર.
૧	શૂન નિબંધ.....	ગુ. વ. સોસાઈટીની જાહેર ખર્ચ	સન ૧૮૪૯	૧૫૦
૨	શાંતિ નિબંધ.....	સદરહુ.....	સન ૧૮૫૧	૧૫૦
૩	લક્ષ્મી નાટક.....	સદરહુની ફરમાશથી.....	સન ૧૮૫૧	૫૦
૪	કથન સમશતી.....	" "	સન ૧૮૫૨	૪૦
૫	ભાવનગરના મહારાજ વિજયસિંહજીનો સ્વર્ગવાસ.....	દરબારને બેટ.....	સન ૧૮૫૨	૨૦૦
૬	પુનર્વિવાહ પ્રબંધ.....	મુંબઈ જ્ઞાનપ્રસારક સભાની જાહેર ખર્ચ.....	સન ૧૮૫૩	૧૫૦
૭	સ્ત્રીસંભાષણ	ફારબસ સાહેબની ફરમાશ.....	સન ૧૮૫૩	૫૦
૮	બાળવિવાહ નિબંધ.....	ગુ. વ. સોસાઈટીની જાહેર ખર્ચ	સન ૧૮૫૪	૭૫
૯	શુદ્ધશિષ્યધર્મ.....	ફરશનદાસ મુલજીની જાહેર ખર્ચ	સન ૧૮૫૭	૧૫૦
૧૦	શેહેરસુધારા વિશે	હોપ સાહેબની ફરમાશ.....	સન ૧૮૫૮	૫૦
૧૧	વિજયક્ષેમા	ભાવનગરના મહારાજ જશવંત- સિંહજીને બેટ.....	સન ૧૮૫૮	૨૦૦
૧૨	કાવ્ય દોહન પુ. ૧ હું.....	સરકારની ફરમાસ.....	સન ૧૮૬૦	૫૦૦
૧૩	કાવ્ય દોહન પુ. ૨ હું.....	" "	સન ૧૮૬૩	૧૦૦૦
૧૪	શેર સદાની ગરબીઓ.....	મુંબઈ દક્તર " આશકારાવાળાની જાહેર ખર્ચ.....	સન ૧૮૬૫	૫૦
૧૫	હંસ કાવ્ય શતક.....	હંસરાજ કરમશીને બેટ.....	સન ૧૮૬૫	૫૦૦
૧૬	ગુજરાતના હિંદુઓની સ્થિતિ.....	મુદ્દિવર્ધક સભાની જાહેર ખર્ચ.	સન ૧૮૬૭	૩૦૦
૧૭	જશવંત રાજનીતિ.....	ભાવનગરના દરબારની જાહેર ખર્ચ.	સન ૧૮૬૭	૫૦૦
૧૮	સૈરાયટસમૃદ્ધિવર્ધક.....	પાલીતાણાના દરબારની જાહેર ખર્ચ.....	સન ૧૮૬૮	૨૦૦
૧૯	વેનચરિત્ર.....	રા. બા. ગોપળરાવ હરિની ફરમાસ તથા પાલીતાણાદરબાર	સન ૧૮૬૮	૭૫૦
૨૦	શ્રવણાખ્યાન	બલોરામપુરના મહારાજને બેટ	સન ૧૮૬૮	૫૦૦
૨૧	સંસારી ધર્મ વિશે	શેઠ સોરાબજી જમશેદજી જીજી- ભાઈના મનામની જાહેર ખર્ચ.	સન ૧૮૬૯	૫૦
૨૨	મિથ્યાખિમાન નાટક.....	દકર ગોવિંદજી ધરમશીની તરફની જાહેરખર્ચ	સન ૧૮૭૦	૧૫૦
૨૩	દૈવસંદર્પણ.....	શેઠ સોરાબજી જમશેદજી જીજી- ભાઈના મનામની જાહેર ખર્ચ	સન ૧૮૭૩	૧૦૦
૨૪	કાવ્યસંક્ષેપ	સરકારની ફરમાસ.....	સન ૧૮૭૫	૩૫૦
૨૫	સગોત્રવિવાહનિબંધ.....	કચ્છના પાલીટીકલ એજન્ટની ફરમાસ.....	સન ૧૮૭૫	૧૦૦

બીજી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૮૭૯ માં છપાઈ હતી. તેની ૧૦૧૦ પ્રતો થોડાંજ વર્ષમાં ખપી જવાથી એની બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવા માટે ધણા ગૃહસ્થો તરફથી માગણી થઈ તેથી કવીશ્વરનાં નહિ છપાએલાં ધણાં કાવ્ય ઉમેરી આ બીજી આવૃત્તિ બે ભાગમાં બહાર પાડી છે.

કવીશ્વર દલપતરામબાઈએ સન ૧૮૭૮ ના ડીસેમ્બર આખર સુધી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની નોકરી કરી. તે સાલના પુદ્ધિપ્રકાશમાં ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીનો ઇતિહાસ આપ્યો છે તેમાં કવીશ્વરનાં ઇતિહાસનો ધણોખરો ભાગ આવી જાય છે. તેથી અહિં આપતા નથી. પછી તેમની આંખે દરદ થવાથી તેમણે ૧૮૭૯ માં નોકરી છોડી. તે પછી શરીરે અશક્ત થયા છતાં પણ તેમણે આજસમાં વખત ન કાઢતાં નીચે મુજબ કામ કર્યું છે.

સન ૧૮૮૦ માં કચ્છનાં મહારાણી નાનીમા સાહેબે “કચ્છ ગરબાવળી” નામની ચોપડી કવીશ્વર પાસે રચાવી તેના તેમને રૂ. ૫૦૦) ઇનામ આપ્યા.

સન ૧૮૮૧ માં વદવાણના મહુમ મહારાજ દાશરાજજીએ રૂ. ૪૦૦ નું ઇનામ આપી “માંગલિક ગીતાવળી” નામની ચોપડી રચાવી.

પ્રવિણસાગરની કલ્પિત વાર્તાનો ગ્રંથ રાજકોટના રાજા મેહેરામજીજીએ રચેલો તેની ટીકા એક હજાર રૂપીઆ ઇનામ આપીને ધાંગધ્રાના મરહુમ કારભારી હરિશંકર પ્રાણજીવને કવીશ્વર પાસે કરાવી. તેમાં છેલ્લી બાર લહેરો કવીશ્વરે નવી રચી આપી છે.

સને ૧૮૮૩ માં લોધિકાના તાલુકદાર અબેસિંહજીએ સ્વામિનારાયણના જન્મ ચરિત્રનો ગ્રંથ આશરે ૧૧૦૦૦ શ્લોકના પૂર જોડેલો કવીશ્વર પાસે કરાવ્યો અને ૧૦૦૦ રૂપીઆ રોકડા અને બીજા કોટલોક શિરપાવ આપ્યો.

સને ૧૮૮૪ માં બ્રહ્માનંદ તથા મુક્તાનંદના ધણા કંઠજી હાંદની ટીકા એજ તાલુકદારે કવીશ્વર પાસે કરાવીને સારો શિરપાવ આપ્યો છે.

સ. ૧૮૮૫ માં દલપત શતશાહના ૪૦૦ દોહરા નવા રચ્યા અને ત્યારથી આજ સુધી જુદાં જુદાં માસિક ચોપાનીયામાં પોતે કાવ્ય બનાવી આપે છે.

આ સિવાય બાવનગર વિવાહ વર્ણન તથા તખ્તવિલાસ કવિએ બન્યાં છે.

સ. ૧૮૮૫ ની સાલમાં જુન માસમાં મહારાણીએ કવીશ્વરને સી. આઈ. ઇ. નો ખેતાબ આપ્યો.

સન ૧૮૮૬ માં તેમને માટે રૂ. ૧૨૦૦૦ નું મેમોરીયલ ફંડ થયું તેમાંથી રૂ. ૫૦૦ ખરચી તેમની છપ્પી હિમાબાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં મુકી છે. તે છપ્પીના રીપેર માટે રૂ. ૫૦) ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીમાં અનામત મૂકેલા છે. તેના બાજમાંથી હિમાબાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટના અથવા ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના સેક્રટરી તે છપ્પી રીપેર કરાવે; નહિ તો કવીશ્વરના વારસો તે બાજમાંથી છપ્પી રીપેર કરાવે.

કવીશ્વરનું રચેલું પિંગળ તથા દક્ષપત્રાવ્ય સોસાઇટી તરફથી છપાય છે. તે એવી સરતે કે તે પુસ્તકો છપાવી પ્રગટ કરવામાં જે ખર્ચ થાય તે બાદ કરતાં, સદરહુ પુસ્તકોના વેચાણમાં મળેલા નફામાંથી અર્ધ ભાગ કવીશ્વરને તેમની હયાતી સુધી સોસાઇટી આપે, અને અર્ધ ભાગ સોસાઇટી રાખે. ત્યાર પછી સદરહુ પુસ્તકો સંબંધી સર્વ હક સોસાઇટીનોજ રહેશે.

કવીશ્વરની કદર જાણી દેશી રાજ્યોએ નીચે પ્રમાણે કવીશ્વરને વર્ષાસન ખાંધી આપ્યાં છે.

સંસ્થાન. ૩.

૧ ભાવનગર.....૨૦૦ વંશપરંપરા.

૨ ઇડર..... ૧૦૦ કવીશ્વરની હયાતી સુધી.

૩ જુનાગઢ... ૧૦૦ „

૪ વઢવાણ... ૧૦૦ „

૫ ઇલોલ..... ૫૦ „

ભરૂચમાં સ. ૧૮૯૪ માં કવીશ્વરને લોકોએ સભા બરીને માન આપ્યું તે પ્રસંગે સાંના પ્રખ્યાત કવિ ધીરજરામ નરભેરાએ પોતાની બનાવેલી કવિતા ગાઈ હતી તે—

કવિતા.

હરિગીત છંદ.

(આ કવિતા ચરચરી છંદ તથા ગજલના રાહમાં પણ ગવાય છે.)

- શુભ કાવ્ય કલ્પતાર કવીનું ઝડ ઝમક અનુપ્રાસથી;
- ઉપમા અન્નકારાદિ પદ લાલિયને મીઠાશથી. ૧.
- છે તર્કને વિતર્ક વાળાં કવન કોમળ વર્ણનાં;
- સાહિત્ય મન રંજન કરે વળિ કોડ પુરે કર્ણના. ૨.
- અતિ હાસ્ય કરણા આદિ રસથી કાવ્ય ભૂપણ શોભતાં;
- શુભિ ચિત્ત માંહિ ચિતાર આપે માનવી મન ભોભતાં. ૩.
- કવિતા બહી સેવિતા સમી ગર્ભો ઊરમાં સ્ત્રી પુરૂષને;
- વિસ્તારીમાં વંચાય તો પણ હાનિ વિણુ ભાગે મને. ૪.
- જે શદ્ શશિ તે શદ્ રાત્રે શિતળતા સહુને કરે;
- પણુ દિન માંહા દીન થેને તાપ કોના નવ હરે. ૫.
- એથી અધિક અગાધ શક્તિ કાવ્ય દક્ષપતની દિસે;
- આનંદ આપે તાપ કાપે જ્ઞાન વ્યાપે દિન નિશે. ૬.

- સ્વચ્છંદને કૃત્તંદ તળવા છંદ કૃત્તિપત બહુ કયાં;
કવિતા સમય સુચક કરી જન પ્રિય વિષયોથી ભયા. ૧૭
- વ્યભિચાર વેર વ્યસન વગેરે વર્જ કરવા સુધથી;
રચિયા વિવિધ વિષયો ધણી ધરિ ભાવ ગદ્ય ને પદ્યથી. ૮
- કુસંપ તથા સુસંપ વધવા રાખી દેશની લાગણી;
શ્રી પુરુષ ફેલ શીત્લ હણુવા કાંઈ કવિતાઓ ધણી. ૯
- ગરખી કાને ગરખા મનોહર શ્રી સુધરવા બહુ કયાં;
ભવસિંધુ તરવા ભજત કરવા બોધ ધરવા રસ ભયા. ૧૦
- નથી સ્વાદ જરો વિખવાદમાં કદિ સાદ પાડી સર્વને
પરધર્મ નિંદા નવ કરી સૌ શાસ્ત્ર નિંદે ગર્વને. ૧૧
- અકળિત કળા કતાં તણી બહોં ભાવથી આદર કરી;
દર્શાવી અતિ પુરતક વિશે દધ દલીલ ઓલખવા હરી. ૧૨
- ગુજરાતી વાણી વિલાસ ગિલવા ખંત રાખી છે ધણી;
શ્રી શારદા વરદા થઈ વૃત્તિ કરી ભગવત બણી. ૧૩.
- શુભ પંથના અતિ ગ્રંથ રચિ રાખ્યું સદા નિજ નામને;
પાખ્યા ધણી કીર્તિ કરી વસુધા વિશે શુભ કામને. ૧૪.
- ગુજરાતમાં કવિતા તણી અતિશે રચિ ઉપજાવિ છે;
વનાકયુક્તર સોસાહટીની ફર્જ ખૂબ બળવી છે. ૧૫.
- કવિતા કળાની કૃત્તિ પિંગળ આપી ગુજર દેશમાં;
વળિ કાવ્ય અદભુત સરળ શોભે દેશને વિદેશમાં. ૧૬.
- ચક્ષુ નયો પશુ જ્ઞાન ચક્ષુ જ્ઞેહનાં ઉચ્ચેલ છે;
વળિ કાવ્ય રચના સરળ જેમાં જ્ઞાનથીજ ભરેલ છે. ૧૭.
- ક૦૬૦૭૧૦ તણી કવિતા બણી નરનારિયો પાઠે કરે;
બોલાય છે બહુ લોકમાં આનંદથી ઉરમાં ધરે. ૧૮.
- કિન્નાક ફારગસ વશ થયા, નિદાણી રસ કવિતા તણો;
વળિ હોપ સાહેબે કયાં, નિજ હોંસથી આદર ધણો. ૧૯.
- સુવર્ણનાંજ લખાણથી, ચિકટોરિયા મહારાણીએ;
ચતુરાઈ માટે ચાંદ આપ્યો, સુસ રાણી શાણીએ. ૨૦
- નરકાર પણ સનકાર કરવા, વાત રાખી ધ્યાનમાં;
સૌ આઈ. ઈ. ઇંદકાળ આપ્યો, રાણિયે સંનમાનમાં. ૨૧.
- વળિ કામ આજ સમાજમાં, સુધારીયું ભાવણ કરી;
બહુ શોધ કરીને બોધ આપ્યો, દિલમાંદિ દયા ધરી. ૨૨

- વળી કહેણી લેવી રે'ણી દોઢી, મોઢી મધુ સમ વાણુ છે;
મદ કોષ છર્પા ત્યાગ દોડાં, વાક્ય સદગુણ ખાણુ છે. ૨૩.
- કવિનું ચરિત્ર પવિત્ર દોડું, નીતિ ભક્તિ સુકાન્તમાં;
દૃષ્ટાંત દાખલ સૌ વટે, દેશી રિદેશી રાજ્યમાં. ૨૪.
- સૌરાષ્ટ્ર ગુર્જર દેશનો, ઉત્તમ કવિ આ વખતનો;
પંકાય પંડિત પંક્તિમાં, છે રાજ્ય ભક્તજ તખ્તનો. ૨૫.
- કાવ્યું દિસે ન કવિત્વમાં, ભાષા સરળમાં નહિ મણા;
ઉદ્ધત અધમ લેખક નહિ, સુવિચાર કબંધાંડાંના ધણા ૨૬.
- છે સામ વેદી વેદ વેત્તા, વિપ્રજ્ઞાત શ્રીમાલીની;
આ લોકને પરલોકમાં, પ્રિત મેળવી વનમાળીની. ૨૭.
- શુભ પુષ્પ ચંદન કરિને વંદન હોંસથી અપે સહુ;
બ્રહ્મ નચવાસી અતિ ઉદ્ધાસી, માન માનવિ દે ગાહુ. ૨૮.
- અત્રે પધારી પ્રેમથી, બળુઆ ધણા સુવિચારને;
અતિ હેત હૈયામાં ધરી, અપુ કુસુમના હારને. ૨૯.
- બ્રહ્મપુર વાસી વિપ્ર, ધીરજરામ કરી પરણામને;
આશીષ આપે આ સમે, કવિરાજ દલપતરામને. ૩૦.

ટાહરો.

- સંવન ઓગણીસે અને તે ઉપર પચાસ;
માન મળ્યું કવિને ધણું ઉત્તમ આસોમાસ. ૧.
- કવિ પંડિત શ્રીમંત સૌ આણી અંતર ભાસ;
સભા ભરીને પ્રેમથી ક્યો ધણો સરપાસ. ૨.
- આયુષ લાંબુ આપીને કુખી રાખ પરમેશ;
૪૬ અનુભવ સિદ્ધતી અને કવિતા ખેશ. ૩.
- યુજ કરી કોવેતા તણી દે ધીરજ આશીષ;
ગુણી કવિ દલપતરામને કવન કંઈ બક્ષીસ. ૪.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
મંગળાચરણ...	૧	ચંદ્રને ઠપકો...	૨૩
સ્વાત્માપ્રતિઉક્તિ ...	૧	પ્રભાત...	૨૪
દર્શણપ્રશ્ન, ગોમુત્રિકા, અશ્વગતિ તથા કપાટ		અરણ્યોદય ...	૨૪
પ્રશ્ન...	૨	સૂર્યોદય...	૨૫
ધર્મર સ્તુતિ. ...	૩	ગીર્ણોદય...	૨૬
અચારંભ ...	૬	જન-ક્રીયા ...	૨૭
અથ પ્રયોજન ...	૬	નદીનો દેખાવ ...	૨૮
કવિ ઇચ્છા...	૬	ધર્મક્રિયા ...	૨૮
ચૌદ પત્ર કમળ બધા...	૭	તડકા વિષે ...	૨૯
નવ રસ ...	૮	સમાપ્તિ વિષે...	૨૯
વાણી મહિમા...	૯	સાચકાળનું વર્ણન-નમતો સૂર્ય ...	૩૦
ગુજરાતી ભાષા વિષે ...	૯	વનનો દેખાવ ...	૩૦
તમે કોણ છો એમ એક રાખએ પૂછેલા પ્રશ્ન		આથમતો સૂર્ય ...	૩૧
નો ઉત્તર...	૧૦	સમુદ્રકાંઠો...	૩૨
કલમ પ્રતિઉક્તિ ...	૧૦	અધાર્...	૩૨
સંક્ષેપમાં કહેવા વિષે...	૧૦	દિવા સમય...	૩૩
બાહ્યો પ્રતિ ઉક્તિ...	૧૧	ધર્મક્રિયા ...	૩૪
શ્રોતા પ્રતિ ઉક્તિ....	૧૧	તારામંડળ....	૩૪
શ્રોતા અલેક્ઝાંડર-ગ્રીન્લાન્ડ ફાઈસ સાહેબ	૧૨	અદ્રોદય ...	૩૫
ચોક્કી પ્રશ્ન...	૧૨	સૃષ્ટી દેખાવ...	૩૭
નીતિ બોધક અને અનીતિ નિંદક કવિતા	૧૩	ગ્રીષ્મરતુ વર્ણન. ...	૩૭
તમાકુ પ્રતિ અન્યોક્તિ ...	૧૪	રૌદ્રરસ-પાત્ર પ્રવેશ...	૩૭
ભિન્નરચી પરીક્ષક. ...	૧૪	ભયાનક રસ...	૪૦
કદળી પ્રશ્ન...	૧૬	જાએ લટકતા મોટા પંખા વિષે...	૪૦
વસતી પ્રતિ ઉક્તિ...	૧૭	બાપાની પીપર વિષે-કયાંતર અથવા ફારસ. ૪૧	
કવિઓની વૃદ્ધિ વિષે...	૧૮	વર્ષા રતુનું વર્ણન ...	૪૪
શ્રોતા પ્રતિ નમ્ર વિનંતિ...	૧૯	પંચાત અથવા વિષ્ટી ...	૪૫
ગતાગત સ્વતિક પ્રશ્ન ...	૨૦	વર્ષાદ આવવાનાં ચિન્હો.....	૪૬
છત્ર પ્રશ્ન...	૨૧	મેઘરાયની ચઢાણ....	૪૬
પ્રકરણ ૨ છું.		શરદરતુનું વર્ણન ..	૫૦
પ્રભાત...	૨૨	બ્રાહ્મભિની વિષે. ...	૫૧
પૂરોદીયું ...	૨૨	ભાંતા પન્દુતિ અલંકાર ...	૫૪
આથમતા તારા તથા ચંદ્ર...	૨૨	હેમત રતુનું વર્ણન...	૫૫
		હિતાળી. ...	૫૫

વિષય.	પૃષ્ઠ.
નવા વર્ષ વિષે પ્રભુ સ્તુતિ	૫૬
કાર્તિક માસ	૫૬
શિશિર રતુનું વર્ણન	૫૮
આખા શિયાળા વિષે.....	૫૯
વસંત રતુનું વર્ણન	૬૦
વિધાતાને કૃપકો....	૬૦
વનનો દેખાવ.....	૬૦
ગાયક ઉક્તિ	૬૧
કવિ ઉક્તિ... ..	૬૧
સમાપ્તિ... ..	૬૨
ફેરફાર થવા વિષે.	૬૨

પ્રકરણ ૩ જી.

દર્શન તથા ધર્મ સંબંધી	૬૪
દર્શન છે તે વિષે... ..	૬૪
નાસ્તિક મત ખંડન વિષે	૬૪
પ્રભુ પ્રાર્થના.	૬૬
સેરા સ્તોત્ર... ..	૬૬
અલ્લ, દેવની સ્તુતિ..	૬૬
પ્રભુસ્તુતિ કટાવ	૬૮
નવા વર્ષ વિષે દર્શન સ્તુતિ	૬૮
બહુરૂપી દર્શનની સ્તુતિ... ..	૬૯
અક્ષરૃપ.	૬૯
અનિર્ણય.	૬૯
વાણીયાૃપ	૬૯
કણ્ઠીયાૃપ... ..	૬૯
માળીયાૃપ	૬૯
કુંભારૃપ.....	૭૦
દળમરૃપ.....	૭૦
ખાલમરૃપ	૭૦
ધર્મસિદ્ધાંત વિષે	૭૦
સ્વર્ગ અને નર્ક કોણ જવાના છે તે વિષે.....	૭૪
ચતુર્થા મુક્તિ વિષે.	૭૫
અયોગ્ય વિચાર વિષે.....	૭૬
ધર્મ ચુસ્ત એટલે દુરામલી વિષે.	૭૬
સૈનો દર્શન એક છે તે વિષે.....	૭૭
સૈનો દર્શન એક છે તે વિષે—પાઠ બીજો....	૭૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
દર્શનના વિષે—ધર્મીનું ધાર્યું થાય.....	૮૦
પ્રાર્થના તથા બળવાની રીત....	૮૧
ઉપદેશ વિષે—ચેતવણી.	૮૧
પાણી પહેલી ચણીએ પાળ... ..	૮૨
પ્રથમ પોતાનું સંભાળવા વિષે... ..	૮૨
પ્રભુ મહિમાનો ઉપદેશ... ..	૮૩
ઉપદેશી મનદર છંદ.....	૮૩
અયોગ્ય ન કરવા વિષે... ..	૮૫
મોત વિષે....	૮૫
છત્રપ્રબંધ... ..	૮૭
વૈભવ દેખી રીઝાવું નહિ.	૮૮
ત્રિશુળ બંધ	૮૮
મોતના ભય વિષે... ..	૮૮
સમુદ્ર પ્રબંધ	૯૦
હરિ બળવાનો ઉપદેશ... ..	૯૨
હરિ બળવાનો ઉપદેશ પાઠ બીજો... ..	૯૩
દર્શન બળવાનો ઉપદેશ... ..	૯૩
પ્રભુ બળવાનો ઉપદેશ... ..	૯૪
ઉપદેશી સિંહાવમોકન સવૈયા... ..	૯૫
ઉદારતા વિષે	૯૬
સાર કામ કરવા વિષે... ..	૯૭
પોતે પોતાનું કામ કરી લેવા વિષે... ..	૯૮
ચોકી પ્રબંધ સવૈયા	૯૯
પરોપકાર કરવા વિષે... ..	૯૯
સર્વ તો બદલ ચક્ર પ્રબંધ	૧૦૧
કોઈનું બહું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે... ..	૧૦૨

પ્રકરણ ૪ જી.

સંસ્થાન સુધારા વિષે... ..	૧૦૩
વઢવાણ વિષે	૧૦૩
રણમલસરનું વર્ણન.	૧૦૫
દુરથી દેખાવ.	૧૦૬
પાળનો દેખાવ.....	૧૦૬
પગથીયાં	૧૦૮
જળ વર્ણન... ..	૧૦૮
જળજનું વિષે	૧૦૯

વિષય.	પૃષ્ઠ.
જળ ઉપરનો દેખાવ	૧૦૯
ત્રીવેણીનો આભાસ	૧૦૯
સાત સમુદ્રનો આભાસ... ..	૧૦૯
સમુદ્ર મથન	૧૧૦
ચૌદ રત્ન... ..	૧૧૦
જન સમુદ્ર... ..	૧૧૧
જળ દેવકી... ..	૧૧૧
ચોમાસાનો દેખાવ... ..	૧૧૧
ઉદારતા	૧૧૨
ઉપમાઓ	૧૧૨
વર્ણન સમાપ્તિ વિષે... ..	૧૧૩
મેવાસ જેવું	૧૧૪
ગુજરાત વર્નાકયુક્ત સોસાઇટી વિષે... ..	૧૧૪
નગરશેઠ હીગાભાઇની હયાતી વિષે... ..	૧૧૮
કવિવચન... ..	૧૨૦
પત્ર લખ્યો તેનો સાર... ..	૧૨૦
તે સમામાં કહેલી કવિતા	૧૨૦
બુદ્ધિ પ્રકાશ વિષે.. ..	૧૨૨
હી અર્થો-એક સાહેબને રહ્યા વિષે... ..	૧૨૨
સોસાઇટીની સમાવિષે... ..	૧૨૩
સભા બરખામ... ..	૧૨૩
ગુર્જરી વાણી વિલાપ... ..	૧૨૪
આશિર્વાદ... ..	૧૨૬
ઉત્તર.. ..	૧૨૬
કવિવચન.	૧૨૭
હીઅર્થ	૧૨૭
બાજ રતુનિ	૧૨૭
૪૫ પ્રશંસા.	૧૨૮
પરિ સંખ્યા લંકાર	૧૨૮
કવિ વચન.. ..	૧૨૯
ગુર્જરી વચન	૧૩૦
ગુર્જરી વચન	૧૩૦
કવિ વચન... ..	૧૩૦
સંદેહાલંકાર	૧૩૧
આંતા પદતુતિ અલંકાર... ..	૧૩૧

વિષય.	પૃષ્ઠ.
શુદ્ધાપદતુતિ અલંકાર	૧૩૧
ઉલ્લેખા અલંકાર... ..	૧૩૨
આંતિમત અલંકાર... ..	૧૩૨
રત્નાવળી અલંકાર	૧૩૨
પુનઃઆશીશ... ..	૧૩૨
સમુચ્ચયાલંકાર.. ..	૧૩૨
આશિર્વચન	૧૩૪
અમદાવાદની ટ્રેનિંગ કોલેજ.	૧૩૫
જૂના મેહેતાજીઓ તથા હાલના મેહેતાજીઓ વિષે. ૧૩૫	
કોલેજના મકાનમાં લીંબડા અને આંખતીનાં ઝાડો	
તે વિષે... ..	૧૩૬
આપારાવ ભોળાનાથ લાઈ બેરી વિષે.. ..	૧૩૬
પિતાના પ્રેમવિષે	૧૩૬
નિરાશ્રિત સ્થાન વિષે	૧૩૬
ક્રિમેલ ટ્રેનિંગ કોલેજનું ખાતમુહૂર્ત... ..	૧૩૭
ભરૂચ સંગ્રહસ્થાનનું સંક્ષેપ વર્ણન	૧૩૮
વિદ્યા રચિ વચન.. ..	૧૩૯
ભરૂચમિ વચન... ..	૧૩૮
વિદ્યા રચિ વચન.. ..	૧૩૯
સંગ્રહ સ્થાનની વસ્તુઓ વિષે... ..	૧૪૦
ગાયકવાડની હીરા મોતીની ચાદર વિષે	૧૪૦
તરેલ તરેલનાં ઓપડીયાં વિષે... ..	૧૪૦
પ્રાણીઓ વિષે... ..	૧૪૦
મોટા એકરથ વિષે.	૧૪૧
છેક નાનો એક રથ હતો તે વિષે	૧૪૧
પુનાનાં માઠીનાં પુતળાં વિષે... ..	૧૪૧
એક વિષે.	૧૪૧
ગુલાબનાં ફુલ	૧૪૧
આતસ બાજી	૧૪૧
મુંબાઈ વિષે	૧૪૧
જોગણી અથવા મુંબઈ વિષે દ્વિઅર્થો... ..	૧૪૧
હીઅર્થો... ..	૧૪૨
લાડની વાડી	૧૪૨
મુંબઈની ગરબી... ..	૧૪૩
ગરબી બીડા	૧૪૩

વિષય,	પૃષ્ઠ.
સમુદ્ર વર્ણન—મંદર...	૧૪૪
સમુદ્ર કાંઠો...	૧૪૪
નાવ...	૧૪૬
આગ ભોટ...	૧૪૭
ખાડી...	૧૪૭
મધ્ય સમુદ્ર...	૧૪૭
નદીઓનો સંગમ...	૧૪૮
સમુદ્રને કપડો...	૧૪૦
સમુદ્રનો દોષ...	૧૪૦
સમુદ્રનો ઉદય...	૧૪૦
સમાપ્તિ વિષે...	૧૪૧
જૂનાગઢ સંબંધી કવિતા—મંગળા ચરણ...	૧૪૧
નરસિંહ મહેતાના ઓઠા વિષે...	૧૪૨
આવળ માસનો દેખાવ...	૧૪૩
ત્યાંના રાગઓ વિષે...	૧૪૪
પૃથ્વીરૂપ રાખી વિષે...	૧૪૪
મંત્રી મડળી વિષે...	૧૪૫
વિવદ્ધમાં નૃસિંહપ્રસાદની ચપળતા વિષે...	૧૪૫
શકર બાગ વિષે...	૧૪૫
બાળસાનોદય સભા વિષે...	૧૪૫
નૃસિંહ પુસ્તક શાળા વિષે...	૧૪૫
વિવાદ વિષે...	૧૪૫
માંડવા વિષે...	૧૪૬
વરરાજ વિષે...	૧૪૭
ઘોડા વિષે...	૧૪૭
હાથીના રથ વિષે...	૧૪૭
વરઘોડાની વાડી વિષે...	૧૪૭
રોશની વિષે...	૧૪૮
વિદાય ગીરી વિષે...	૧૪૮
જુનાગઢમાં રફૂતનો ફરો નાંખ્યો તે વિષે...	૧૪૮
આશીર્વાદ...	૧૪૮
સમાપ્તિ વિષે...	૧૪૮

પ્રકરણ ૫ મું.

હસ કાવ્ય શતક...	૧૬૦
મંગળા ચરણ...	૧૬૦

વિષય,	પૃષ્ઠ.
સત્સંગ વિષે...	૧૬૦
દુર્ગત વિષે...	૧૬૧
વચન વિવેક વિષે—હી અર્થો વાણી આ તથા બાપાઓ ૧૬૩	
ભોળી સ્ત્રી વિષે...	૧૬૪
સ્વભાવ...	૧૬૫
કુપદેશ...	૧૬૫
પરાક્રમીજન વિષે...	૧૬૬
લોભી તથા કંજુસ વિષે...	૧૬૭
વિદુષકનો વેપ...	૧૬૮
નિર્યજ...	૧૬૯
પોતાનું કરેલું ગમે...	૧૬૯
અભિમાન...	૧૬૯
ચડતી પડતી વિષે...	૧૬૯
ઉદ્વેગ વિષે...	૧૬૯
નશીબ વિષે...	૧૬૯
કવિ વિષે...	૧૬૯
ઈશ્વર વિષે...	૧૭૦
ઉત્તર...	૧૭૦
અંતરજાપિકા...	૧૭૦
દોહન્ટર કવિતિ...	૧૭૦
અંતર ગત દોહરો...	૧૭૧
આશિર્વાદ...	૧૭૧
સમાપ્તિ વિષે...	૧૭૧
પ્રીતિ વિષે...	૧૭૧

પ્રકરણ ૬ મું.

જન સ્વભાવ વિષે...	૧૭૨
મન વિષે...	૧૭૨
સોરઠો દ્વિઅર્થો...	૧૭૨
સ્વભાવ વિષે...	૧૭૩
અભાવ વિષે...	૧૭૪
સન્નિવિષે...	૧૭૪
દુર્ગત વિષે...	૧૭૫
સિંહનું દ્રશ્ય...	૧૭૬
ગધેડાનું દ્રશ્ય...	૧૭૬
મચ્છર મારવાના સાંચાનું દ્રશ્ય...	૧૭૭

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
આખરના ઝાડનું દ્રષ્ટાંત.	૧૭૭	૫૬ ૫ મું ઇશ્વરના ગુનાદથી ડરવાવિષે.....	૨૦૫
કૃતદની વિષે.	૧૭૭	૫૬ ૬ મું સત્ય વિષે... ..	૨૦૫
મૂખ વિષે... ..	૧૭૭	૫૬ ૭ મું ભોળા બન વિષે	૨૦૫
વ્યાધાતા લંકાર... ..	૧૭૭	૫૬ ૮ મું અવિષ્મ બૂલવવા વિષે.....	૨૦૬
ગમાર આવળી... ..	૧૭૮	૫૬ ૯ મું ગુરુઓને શિખામણુ... ..	૨૦૭
વહેમ વિષે.	૧૮૦	૫૬ ૧૦ મું પ્રીતિ વિષે... ..	૨૦૭
અભિમાન વિષે... ..	૧૮૧	હોરી ૧ લી... ..	૨૦૮
નમ્રતા વિષે.	૧૮૩	હોરી ૨ છ... ..	૨૦૮
સદ્ ગુણુ વિષે... ..	૧૮૪	હોરી ૩ છ... ..	૨૦૮
દુર્ગુણુ વિષે.	૧૮૫	હોરી ૪ થી... ..	૨૦૮
સત્ય વિષે-સહોદિત અલંકાર.	૧૮૫	કેક વિષે-ગરબી ૧ લી	૨૦૯
જૂઠું વિષે... ..	૧૮૬	ગરબી ૨ છ	૨૦૯
એક આવાની ગપ.	૧૮૬	ગરબી ૩ છ	૨૦૯
ભોભ વિષે.	૧૮૬	ગરબી ૪ થી-કેકના અવગુણુ વિષે... ..	૨૧૦
સતોષ વિષે.	૧૮૭	ગરબી ૫ મી-કેક વિષે... ..	૨૧૧
અભિચારી વિષે... ..	૧૮૮	ગરબી ૬ લી	૨૧૧
અદેખા વિષે.	૧૮૯	ગરબી ૭ મી	૨૧૧
ચંદ્ર મહાલુ વિષે પૃથ્વીપ્રતિ ઉક્તિ	૧૯૦	કેક વિષે-લાવણી ૧ લી... ..	૨૧૨
વાદ વદવા વિષે તથા પક્ષપાત વિષે	૧૯૦	લાવણી ૨ છ... ..	૨૧૩
વિરોધા ભાસ	૧૯૦	લાવણી ૩ છ	૨૧૩
પક્ષપાત વિષે	૧૯૧	ગરબી ૧ લી-આ દુનિયામાં કોઈ રહેવાનું નથી તે વિષે	૨૧૩
ક્રોધ વિષે... ..	૧૯૧	ગરબી ૨ છ-જૂઠું ન બોલવા વિષે... ..	૨૧૪
ક્ષમા વિષે... ..	૧૯૨	ગરબી ૩ છ-જવાસા વિષે.	૨૧૪
કોમનું બહું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે વિષે... ..	૧૯૨	ગરબી ૪ થી-દુર્જનની સોખત ન કરવા વિષે. ૨૧૫	
કળા ડોપક વિષે... ..	૧૯૩	ગરબી ૫ મી-માતાની સ્તુતિ.	૨૧૫
પ્રભુ પ્રતિ રાખતો ધર્મ... ..	૧૯૩	ગરબી ૬ લી.	૨૧૫
ઉદેગ	૧૯૩	ગરબી ૭ મી-પિલાછની સ્તુતિ.	૨૧૬
ઉદોગદા મંડળી વિષે	૧૯૪	ગરબી ૮ મી.	૨૧૭
વિજય-ક્ષમા	૧૯૫	ગરબી ૯ મી-આબકીઓનાં નિત્ય કર્મની ગરબી. ૨૧૭	
પ્રકરણ ૭ મું.		ગરબી ૧૦ મી-હિંદુઓની સ્ત્રીઓને બચુવા વિષે. ૨૧૭	
૫૬ તથા ગરબી સંગ્રહ... ..	૨૦૪	ગરબી ૧૧ મી-છોડીઓને બચુવા વિષે	૨૧૮
૫૬ ૧ હું નર ભરને શિખામણુ	૨૦૪	ગરબી ૧૨ મી-બાણવાના ઉપદેશ વિષે.	૨૧૮
૫૬ ૨ જુનું દુરાચારીને શિખામણુ	૨૦૪	ગરબી ૧૩ મી-નિશ્ચયે આવવા વિષે.	૨૧૯
૫૬ ૩ જુનું ક્રોધ વિષે	૨૦૫	ગરબી ૧૪ ભરતચિત્ર શિખાવાની ગરબી	૨૧૯
૫૬ ૪ મું ભોભ વિષે... ..	૨૦૫		

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૧૫ મી....	૨૧૯	ધોળ ૫ મું-પછી સીતાજી બોલ્યાં તેનું ધોળ ૨૩૯	
ગરબી ૧૬ મી-પૃથ્વીરૂપી નાડી વિષે.	૨૨૦	ધોળ ૬ મું-રામચંદ્રજીનેસીતાજીનાકાગળનુંધોળ ૨૪૦	
ગરબી ૧૭ મી-રહેમ તજવા વિષે....	૨૨૦	ધોળ ૭ મું-સીતાજીના કાગળનું ધોળ.	૨૪૦
ગરબી ૧૮ મી-કુંગરાદ્વરથીરણિઆમણનીગરબી૨૨૧		ધોળ ૮મું-શિયળ વિષે....	૨૪૧
ગરબી ૧૯ મી-પરમેશ્વરના રસ્તાની ગરબી..	૨૨૨	ધોળ ૯મું-નર ભગવને ઉપદેશ વિષે....	૨૪૨
ગરબી ૨૦ મી-ઈશ્વર બજવા વિષે.	૨૨૨	ધોળ ૧૦મું-મોચીના પથ્થરને શીખામણનુંધોળ૨૪૨	
ગરબી ૨૧ મી-સંસારનાં સુખ માંગવાની ગરબી૨૨૩		ચેતામણીનું પદ....	૨૪૩
ગરબી ૨૨ મી-સુંદર બાઇને શિખામણનીગરબી૨૨૩		ઈશ્વર અદર્શછે તે વિષે પદ....	૨૪૩
ગરબી ૨૩ સર્પાગ્રોને શાણપણું શિખવવા વિષે૨૨૪		ઈશ્વર સર્વ વ્યાપકછે તે વિષે....	૨૪૪
ગરબી ૨૪ મી-સાંકુલીઓને શિખામણનીગરબી૨૨૪		મનરૂપી દાથી વિષે.	૨૪૪
ગરબી ૨૫ મી-ઘેડી મુસાફરની ગરબી.	૨૨૫	ઈશ્વર વિષે ઈશ્વર મહિમા પદ ૧હું....	૨૪૫
ગરબી ૨૬ મી-ઓ રૂપી પેટની ગરબી.	૨૨૬	હોરી.	૨૪૫
ગરબી ૨૭ મી-ધરમુત્રની આંટીકેલવાનીગરબી૨૨૬		માંકડની ગરબી.	૨૪૫
ગરબી ૨૮ મી-ધરમુત્રરૂપી રાજ વિષે ગરબી ૨૨૬		કેક વિષે સાવણી ૭મી.	૨૪૬
ગરબી ૨૯ મી-રાધિકાનું રૂશણું.	૨૨૭	કચ્છ ગરબાવળી-ભાગ ૧ લો-ગરબી ૧ લી-	
ગરબી ૩૦ મી-ભરપાર વશ કરવાની ગરબી ૨૨૮		ઈશ્વરનાંકામ વિષે	૨૪૭
ગરબી ૩૧ મી-વિભોગ વિષે.	૨૨૮	ગરબી ૨જી ઈશ્વરની ક્યા વિષે.	૨૪૭
ગરબી ૩૨ મી-મહીના.	૨૨૯	ગરબી ૩જી-બાળકીઓનાં નિત્યકર્મની ગરબી. ૨૪૮	
ગરબી ૩૩ મી-બજોસી પુત્રીના દર્પ વિષે. ૨૩૦		ગરબી ૪થી કકડો બજવાની ગરબી....	૨૪૮
ગરબી ૩૪ મી-સૈયરો મળવા વિષે....	૨૩૨	ગરબી ૫મી-સાતવારની ગરબી.	૨૪૮
ગરબી ૩૫ મી-નજર બાગની ગરબી.	૨૩૨	ગરબી ૬લી તિથિઓની ગરબી.	૨૪૯
ગરબી ૩૬ મી-શેરનાં સ્વપનાની ગરબીઓ. ૨૩૩		ગરબી ૭મી-ખાર મહીનાની ગરબી ...	૨૫૦
ગરબી ૩૭ મી....	૨૩૩	ગરબી ૮મી જુહના છોડની ગરબી ...	૨૫૧
ગરબી ૩૮ મી....	૨૩૪	ગરબી ૯મી બાળકીઓને શીખામણ.	૨૫૧
ગરબી ૩૯ મી....	૨૩૪	ગરબી ૧૦મી સારાં નરસાં સંતાનો વિષે....	૨૫૨
ગરબી ૪૦ મી...	૨૩૪	ગરબી ૧૧મી કાતજ, ગજ, અને સોયની ગરબી.૨૫૨	
ગરબી ૪૧ મી...	૨૩૫	ગરબી ૧૨મી સારા નરસા જન્મ વિષે.	૨૫૨
ગરબી ૪૨ મી...	૨૩૫	ગરબી ૧૩મી કપાસના છોડની ગરબી.	૨૫૩
ગરબી ૪૩ મી-ઈશ્વર પ્રાર્થના..	૨૩૬	ગરબી ૧૪મી પરોપકારી વાદળી વિષે.	૨૫૩
ગરબી ૪૪ મી....	૨૩૬	ગરબી ૧૫મી પરોપકારી બાઈરૂપી વાદળીની ગરબી૨૫૪	
ધોળ ૧ હું-પ્રભાતનીપ્રાર્થનાકરવાના ઉપદેશનુંધોળ.૨૩		ગરબી ૧૬મી વીવેકી વડવાઈ વિષે....	૨૫૪
ધોળ ૨ જું-છોડીઓને બજુવા વિષે.	૨૩૭	ગરબી ૧૭મી સેલડીની ગરબી.	૨૫૫
ધોળ ૩ જું-પરણી ઉડ્યા પછીનો હરખ....	૨૩૮	ગરબી ૧૮મી કેળવિષે.	૨૫૫
ધોળ ૪ જું-રામ તથા હનુમાન વનમાં જતાં		ગરબી ૧૯મી આરક્ષીની ગરબી.	૨૫૬
સીતાને રામે કહેલું.	૨૩૮	ગરબી ૨૦મી નઠારંગીત નગાવા વિષે.	૨૫૬

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૨૧ મી. મીઠા બોલી મેના વિષે. ...	૨૫૭
ગરબી ૨૨ મી. હાથિણીની ગરબી. ...	૨૫૭
ગરબી ૨૩ મી. નેતરની નમ્રતા વિષે...	૨૫૮
ગરબી ૨૪ મી. કામઠીની ગરબી. ...	૨૫૮
ગરબી ૨૫ મી. સોનાની અરજી. ...	૨૫૮
ગરબી ૨૬ મી. ઉત્તમ એક શુભ તો મેળવેલો	
જોષએ તે વિષે. ...	૨૫૯
ગરબી ૨૭ મી. સંપૂર્ણ શુભ તો એક પરમેશ્વર.	
૨માં છે તે વિષે. ...	૨૬૦
ભાગ ૨ જો-દુર્જન વિષે તાડ, વંટોળિયા વગેરે.	
૨નાં દષ્ટાંત. ગરબી ૨૮ મી. ઉંચા તાડની	
ગરબી.	૨૬૦
ગરબી ૨૯ મી. મગર વંટોળિયાની ગરબી ...	૨૬૧
ગરબી ૩૦ મી. નાની નદીની ગરબી...	૨૬૧
ગરબી ૩૧ મી. ફેાકટ કુલવા વિષે ...	૨૬૨
ગરબી ૩૨ મી. અદેખા જવાસાની...	૨૬૨
ગરબી ૩૩ મી. બે ગરબી કેશવાની ગરબી...	૨૬૩
ગરબી ૩૪ મી. વચન વિવેક વિષે ...	૨૬૪
ગરબી ૩૫ મી. કુવડ સ્ત્રી વિષે ...	૨૬૪
ગરબી ૩૬ મી. કડવું બોલનાર કુવડની ગરબી	૨૬૫
ગરબી ૩૭ મી. લડાઇખોર મેનાની ગરબી...	૨૬૫
ગરબી ૩૮ મી. નિરપેયોગી દીકરીની ગરબી...	૨૬૬
ગરબી ૩૯ મી. એરંડીની ગરબી ...	૨૬૬
ગરબી ૪૦ મી. અદ્ય... ..	૨૬૭
ગરબી ૪૧ મી. શીસામણીના છોડની ગરબી...	૨૬૮
ગરબી ૪૨ મી. હડીલા મંડેડાની ગરબી...	૨૬૮
ગરબી ૪૩ મી. સંપ વિષે ...	૨૬૮
ગરબી ૪૪ મી. સારી શીસામણીના ગરબી...	૨૬૯
ગરબી ૪૫ મી. પંખીઓના સંપની ગરબી...	૨૭૧
ગરબી ૪૬ મી. શીસામણી ન લાગવા વિષે. ૨૭૧	
ગરબી ૪૭ મી. કૃપાત્ર વિષે ...	૨૭૧
ભાગ ૩ જો-ઉપદેશ વિષે. ગરબી ૪૮ મી. નીતિ વિષે ૨૭૨	
ગરબી ૪૯ મી. વચન વિવેકની ગરબી. ...	૨૭૨
ગરબી ૫૦ મી. ક્રોધ વિષે. ...	૨૭૩
ગરબી ૫૧ મી. સલથી સંસારખમે છે તે વિષે. ૨૭૩	

વિષય.	પૃષ્ઠ.
ગરબી ૫૨ મી. કુદ્યોગ કરે તો ઇશ્વરસહાય થાય. ૨૭૪	
ગરબી ૫૩ મી. આજસ વિષે... ..	૨૭૪
ગરબી ૫૪ મી. શીસામણીના સારની ગરબી. ૨૭૫	
ગરબી ૫૫ મી. શીસામણીના સારની ગરબી બીજી. ૨૭૫	
ગરબી ૫૬ મી. પરાયણ કરવાના ઉપદેશની ગરબી. ૨૭૫	
ગરબી ૫૭ મી. સ્વદેશ ઉપર મમતા રાખવા વિષે. ૨૭૬	
ગરબી ૫૮ મી. રિધિસિધને બરોસો નરાખવા વિષે. ૨૭૭	
ગરબી ૫૯ મી. વાદે વાદે કુલનાં કામ ન કરવા વિષે. ૨૭૮	
ગરબી ૬૦ મી. સત્સંગ વિષે ગરબી.. ...	૨૭૮
ગરબી ૬૧ મી. જીવાનીના રસ્તા વિષે. ...	૨૭૮
ગરબી ૬૨ મી. પ્રભુ બજવા વિષે ગરબી...	૨૭૯
ગરબી ૬૩ મી. સંસારરૂપી વનની ગરબી...	૨૭૯
ગરબી ૬૪ મી. પાનખર મહિના વિષે. ...	૨૮૦
ગરબી ૬૫ મી. બધા દહાડા સરખા નથી તે વિષે. ૨૮૦	
ગરબી ૬૬ મી. વરઘોડાની વાડીની ગરબી...	૨૮૧
ગરબી ૬૭ મી. નાશવંત આગ વિષે ગરબી...	૨૮૧
ગરબી ૬૮ મી. સોળ શબ્દગરની ગરબી...	૨૮૨
ગરબી ૬૯ મી. અદ્વિતીય શબ્દગરની ગરબી. ૨૮૩	
ગરબી ૭૦ મી. શિયળ વિષે... ..	૨૮૩
ગરબી ૭૧ મી. મિત્રીનાં જોડાં વિષે... ..	૨૮૪
ગરબી ૭૨ મી. પતિરૂપી દીરા વિષે... ..	૨૮૫
ગરબી ૭૩ મી. વીજળી વિષે... ..	૨૮૫
ગરબી ૭૪ મી. વિયોગની ગરબી. ...	૨૮૬
ભાગ ૪ થો. ત્રિવિધ વિષયની ગરબીઓ તથા	
ધ્વજ ગરબી ૭૫ મી. વિદ્યા વેલડીની ગરબી. ૨૮૭	
ગરબી ૭૬ મી. સર્વસાર સંપ્રદાની ચોપડી વિષે. ૨૮૭	
ગરબી ૭૭ મી. સુધારાની ચઢાઈની ગરબી...	૨૮૮
ગરબી ૭૮ મી. પૃથ્વી રૂપી ગાલીઆ વિષે. ૨૮૯	
ગરબી ૭૯ મી. આકાશ તથા કાળ વિષે... ૨૮૯	
ગરબી ૮૦ મી. સરજ માળાની ગરબી. ...	૨૮૯
ગરબી ૮૧ મી. પ્રભુને ધ્યાનમાં રાખીને ગાવા	
વિષે... ..	૨૯૦
ગરબી ૮૨ મી. શીસામણી માંને નહિ તે વિષે ૨૯૦	
ગરબી ૮૩ મી. ધૂમીને ગાવાની ગરબી. ...	૨૯૧
ગરબી ૮૪ મી. તાન લઇને ગાવાની ગરબી. ૨૯૧	

વિષય.

પૃષ્ઠ.

ગરબી ૮૫ મી. ઇશ્વરની માયા વિષે ગરબી	
૧ લીં... ..	૨૯૨
ગરબી ૮૬ મી. ઇશ્વરની માયા વિષે ગરબી	
૨ શ્રી... ..	૨૯૨
ગરબી ૮૭ મી. પ્રજ્ઞના મહિમાની ગરબી...	૨૯૨
ગરબી ૮૮ મી. ઇશ્વરના મહિમા વિષે ...	૨૯૩
ગરબી ૮૯ મી. ઇશ્વર સ્તુતિ વિષે ...	૨૯૩
ગરબી ૯૦ મી. ઇશ્વર સ્તુતિની ગરબી. ...	૨૯૩
ગરબી ૯૧ મી. કર્મ વિષે....	૨૯૪
ગરબી ૯૨ મી. આશા વિષે...	૨૯૪
ગરબી ૯૩ મી. સંકટમાં ધિરજ રાખવા વિષે. ૨૯૪	
ગરબી ૯૪ મી. સાત પ્રકારનાં અતિ સુખ વિષે. ૨૯૫	
ગરબી ૯૫ મી. પ્રશ્નના ઉત્તરની ગરબી ...	૨૯૬

વિષય.

પૃષ્ઠ.

ગરબી ૯૬ મી. કેવા શુભ કેનામાં છે તે વિષે. ૨૯૬	
ગરબી ૯૭ મી. ભવિષ્ય કાળનાં ચિન્હ વિષે...	૨૯૭
ગરબી ૯૮ મી. ઉદ્યમ કર્મ વિષે. ...	૨૯૭
ગરબી ૯૯ મી. મૂર્ખ આગળ કાગળ બોલે	
નહિ તે વિષે....	૨૯૭
ગરબી ૧૦૦ મી. ક્યા વિષે. ...	૨૯૮
ગરબી ૧૦૧ મી. જ્યજ્ઞયકાર બોલવા વિષે. ૨૯૮	
ગરબી ૧૦૨ મી. મંડળી બરખાસ્ત થવા વિષે. ૨૯૯	
ગરબી ૧૦૩ મી. મહારાવ શ્રી ખેંગારજીની	
ગરબી.	૨૯૯
ધોળ ૧ હું. બાળકીઓને શીખામણનું ધોળ. ૩૦૦	
ધોળ ૨ જું. સુધારા ખાતાના મુક્તિનું ધોળ. ૩૦૦	

દલપત કાવ્ય.

ભાગ ૧ લો.

મંગલાચરણ.

પ્રકરણ ૧ લું.

મંગલાચરણ.

શ્લોકઃ॥

યેનેદં નાટકં સૃષ્ટં, સૃષ્ટિ રૂપં મહર્ષદમ્ ॥

તંનત્વામનસા કુર્વે, તસ્ય લીલાનુ કીર્તનમ્ ॥૧॥

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વિચિત્ર દેખાવ વિચિત્ર વાણી,
વિચિત્ર પોશાગ વિચિત્ર પ્રાણી;
વિચિત્ર આ નાટક વિશ્વ નામ,
પેદા કર્યું તે પ્રભુને પ્રશામ. ૨.

સંગ્રામી વૃત્ત.

સંભાઈ સ્નેહભાવે, સકળ પેગરણે, સર્વદા સિદ્ધિદાતા,
વિદ્યા વાણી વિલાસી, વિરૂદ્ધર વળી, વિમ્લહતા વિધાતા;
સર્વેના એક સ્વામી સુખદમુજ શિરે, હેતથી હાથ ધારો;
કાબ્યારમે કૃપાળુ ત્રિગુણ પતિ તમે વિમ્લ સર્વે નિવારો. ૩.

સ્વાત્માપ્રતિ ઉક્તિ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઓ પોપટા પિંજરના નિવાસી,
રીઝયો તને વિશ્વ તણો વિલાસી;
મુખે ધરી કોમળ મિષ્ટવાણી,
ગા કીર્તિ તેની ઉર પ્રેમ આણી. ૪.
જેણે રચ્યું પિંજર સૌથી સાઈ,

તથા કરે રક્ષણ નિત્ય તારે;
તે કોણછે ? તુ મન જો તપાસી,
તેણેજ આ સૃષ્ટિ પ્રભા પ્રકાશી. ૫.
જો માનવીના ગુણ કોઈ ગારો,
તો તે સુણી પૂર્ણ પ્રસન્ન થારો;
વિશેષ ભાવે પ્રભુને વખાણે,
જગત્પિતા તે નહિ કેમ જાણે. ૬.
જો ખાનપાનાદિક દેષ પાળે,
તથા સદા સંકટ સર્વ ટાળે;
તેને નહીં યાદ કરે કદાપિ,
તે તો કૃતમી પરિપૂર્ણ પાપી. ૭.

દોહરો.

“ભજસ યગણુ આવે ભલા; તાળ સુણો કવિ પ્રદં;”

“એક પાંચ નવ બારમે; છે સુંદર દલ છંદ.” ૮.

દલ છંદ.

ધ્યાન ધર ધ્યાન ધર ધૈર્ય ધારી,
પૂર્ણ કરનાર પ્રભુ આશ તારી;
કદપ તરે તુલ્ય જગદીશ જાણી,
માગ પ્રભુ પાસ મુખ મિષ્ટવાણી. ૯.
કોટિ કરણા કરણ સૃષ્ટિ કર્તા,
વાક્ય શુભ દે વિવિધ વિશ્વ ભર્તા;
કાવ્ય રચના સરસ થાય કેવી,
જાણુ જનને રતન ખાણુ જેવી. ૧૦.

તર્ક ઉપજે તરત ઉક્તિ ટાણે,
શબ્દ રચના સરસ અર્થ આણે;
કામ કરવા પરમ હામ ધાત્રી,
સિદ્ધ તરવો ચરણ બેર ચાલી. ૧૧.
હાથ જુગ બાથ નમ સાથ બીડી,
કેમ ગિરિ પાર કુદિ જાય કીડી;
અંધ રચવો વિકટ પંથ જાણો,
ઈષ્ટ કરણાધિ ઉર હામ-આણો. ૧૨.
જે જગત પાગ પર પ્રેમ જાગે,
શાંતિ ઉપજે સરવ ખાંતિ ભાગે;
જીભ પર કાવ્ય તણિ જુક્તિ જામે,
અંધ રચવા સરસ પંથ પામે. ૧૩.

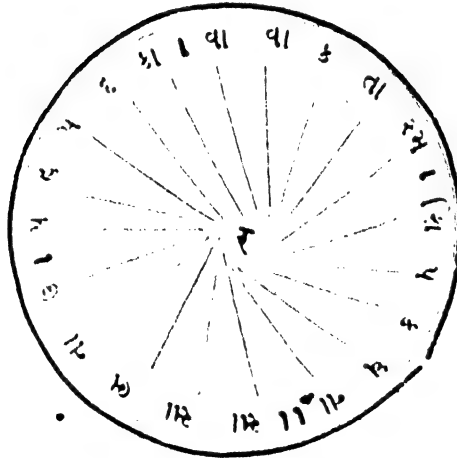
વિમ્ન હરનાર હરિ વિશ્વ ધાતા,
સર્વ શુભ કાળતણિ સિદ્ધિ દાતા;
એથિ નથિ કોઈ બળવાન બીજે,
એજ રચનાર જગ સર્વ ચીજે. ૧૪.
બુદ્ધિબળ કાવ્ય કળ એજ આપે,
નાથ નિજદામ શિર હાથ ધાપે;
હામ ધરિ કામ કર આમ જાણી,
બોલ બહુવાર જયકાર વાણી. ૧૫.
આત્મ ઉક્તી કરી એવિ રીતે,
પાક નિરમ્બો પરમ પૂર્ણ પ્રીતે;
હાઠ ધરિ આ રચિત ઈષ્ટ કામે,
આઠ દલ છંદ દલપત રામે. ૧૬.

દર્પણ પ્રબંધ, ગો મુત્રિકા, અશ્વગતિ, તથા કપાટ પ્રબંધ.

દોહરો.

વાર વાર કરનાર સ્મર, શિર પર કર ધરનાર;
સાર સાર ભરનાર ઉર, પરહર પરદરકાર. ૧૭.

દર્પણ પ્રબંધ.

વા ર વા ર ક ર તા ર રમ ર, શિ ર પ ર ક ર ધ ર ના ર,
સા ર સા ર ભ ર ના ર ઉ ર, પ ર હ ર પ ર દ ર કા ર.

અધ્યગતિ પ્રબંધ.

વા ૧	૨૨૨	વા ૩	૨૨૪	ક ૫	૨૨૬	તા ૭	૨૨૮	સ્મ ૯	૨૩૦
શિ ૧૧	૨૩૨	પ ૧૩	૨૩૪	ક ૧૫	૨૩૬	ધ ૧૭	૨૩૮	ના ૧૯	૨૪૦
સા ૨૧	૨૨	સા ૨૩	૨૪	ભ ૨૫	૨૬	ના ૨૭	૨૮	ઉ ૨૯	૨૧૦
પ ૩૧	૨૧૨	હ ૩૩	૨૧૪	પ ૩૫	૨૧૬	દ ૩૭	૨૧૮	કા ૩૯	૨૨૦

શતરંજની રમતમાં ઘોડો અઢી ધર ચાલેછે તેમ આ દોહરો વંચાય છે; ક્રીયા અક્ષર પછી ક્રીયો અક્ષર વાંચવો તેના અનુક્રમે આંક મુક્યાછે; તે પ્રમાણે વાંચવો.

કપાટ બંધ.

વા.....૨.....	સા
વા.....૨.....	સા
ક.....૨.....	ભ
તા.....૨.....	ના
સ્મ.....૨.....	ઉ
શિ.....૨.....	પ
પ.....૨.....	હ
ક.....૨.....	પ
ધ.....૨.....	દ
ના.....૨.....	કા

ધર્મસ્તુતિ.

દોહરો.

નમું વિશ્વના નાથને, વળિ વળિને બહુ વાર;
જેણે ઝાઝી જીવિતથી, સંન્યો સાર સંસાર. ૧૮.

ભુજંગી છંદ.

સંન્યો જીવિતથી સાર સંસાર જેણે,
તથા તત્વ*મેલ્યાં યથાયોગ્ય તેણે;
ચિરકાળ તેને વિષે ચિત્ત ચોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૧૯.
દયા રાખીને જ્ઞાનનું દાન દીધું,
કરી દષ્ટિ સંકલ્પને નષ્ટ કીધું;
છુટું પાપથી મેલરો આજ છોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૦.
જરાએ ક્રિયાથી નથી તે અનુષ્ટો,
પુરા પડિતોએ પતીને પ્રમાણ્યો;
બિજાં તે વિનાથી બધી પ્રીત તોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૧.
બને સર્વ જેને સજી ભાવ ભક્તિ,
સદાકાળ સર્વ સ્થળે જોઈ શક્તિ;
ક્યું જો કયા થાય તે કેમ થોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૨.

કુડા કર્મના બંધને કાપિ નાંખે,
મહા દુઃખ દારિદ્ર્યથી દૂર રાખે;
દયાળુ દીશે દીનતા યુક્ત દોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૩.
મહા એજ ચિંતામણી મૂલ મોંઘી,
ધણી અન્ય વસ્તુ ગણી સર્વ સોંધી;
કશીએ બિજામાં નથી માલ કોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૪.
સદા નેકનામી પ્રભુ એક સાચો,
તથા તે વિના તે વૃથા પાદ કાચો;
અરે એથી ઉંધી મતીને મરોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૫.
કહું સત્યને શોધીને શુદ્ધ સ્વતે,
ઊઠે સૂર્ય કાળે અને સૂર્ય અસ્તે;
ફરી ફેલના ચાલતા ફેદ ફોડી,
નમું વિશ્વના નાથને હાથ જોડી. ૨૬.
સુખે એ રીતેથી સુખે સ્વાદ પીને,
સ્તુતી વિશ્વના નાથની નિલ કીને;
હરેલોજ તેને ગણી હામ હામે,
રચ્યાછે રૂડા છંદ દલપતરામે. ૨૭.

સાર્થક વિકીરિત વૃત્ત.

વંદુ શ્રીસુખ સિંધુ વિશ્વ પતિને હું ભક્તિ ભાવે ભજ,
જેણે સુંદર શુદ્ધ બુદ્ધિ બળથી સાક્ષાત્ સદિ મજ;

પાણી પૃથ્વી વનસ્પતિ સિંધુ પુરુષો, સર્વ્યા પશુ પ્રાણિને,
સૌથી શુદ્ધિ વિશેષતા મનુષ્યને, આપી કૃપા આણીને. ૨૮.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જ્યોત્સ્ના જ્યોત્સ્ના ધરમના જગમદ્ધ પથો,
જ્યોત્સ્ના જ્યોત્સ્ના ધરમના શુભ્યંત્ર ઐથો;
નામો જ્યોત્સ્ના ધરિ ભજે જન સર્વ જેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૨૯.

જેને પ્રસન્ન કરવા જન ધર્મ પાળે,
જેને પ્રસન્ન કરવા દિલ દોષ દાળે;
સર્વે તણે જન કહે અધિનાથ એને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૦.

જેનો ન હોત ડર તો જન કુટ યાત,
અન્યોન્ય ધાત ધડિતે અતિ તે પિયત;
કળે દયા કરિ ન કે સુખ કોઈ કેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૧.

જ્યોત્સ્ના વદે નહિ જીભે જન પાપ જાણી,
લૂટે નહીં ગરિબને આતિ લોભ આણી;
રાખે દિલે ડર રૂઠે પ્રભુજી રખેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૨.

જેનાથી ત્રાસિ વિચરે જન ન્યાય રાહે,
સાક્ષી ગણી વરવડુ પરજો વિવાહે;
જેનો રહે ડર દિલે નરનારિ બેને,
તે એક ઈશ્વર સદા નમુ નિત્ય તેને. ૩૩.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

ઓ પ્રભુ તું કરણા કર કોમળ કોટિ કળા તણું કારણ તું છે,
ઓ પ્રભુ તું અધીપતિ એક, સુધારણ ધર્મ ઉધારણ તું છે;
ઓ પ્રભુ તું ભય ભંજન ભૂધર ભાવિકનો ભવતારણ તું છે
ઓ પ્રભુ તું દલપત તણો પતિ, દોષ દરિદ્ર વિદારણ તું છે. ૩૪

વસંતતિલકા વૃત્ત.

હે પ્રાણનાથ પ્રભુ હું તું પાપ લાગું,
વાણી રૂડી ઉચરવા વરદાન માગું;
તારી કૃપા ચક્રિ ભક્તી કવિતા કરાય,
તારી કૃપા ચક્રિ મનોરથ સિદ્ધ થાય. ૩૫.
આ વિશ્વમાં વિવિધ જાતિ જણાય પ્રાણી,
પામ્યા દિસે વિવિધ ઈશ્વર દત્તવાણી;

જેને મુખે જગતકારક દત્ત જેવી,
તે ઉચ્ચરે વદનથી નિજ વાણિ તેવી. ૩૬.

માલિની વૃત્ત.

જગપતિ કરણાથી, કામ ધાયું કરાય,
જગપતિ કરણાથી, પ્રાદ શક્તી પમાય;
જગપતિ કરણાથી, દુર્મતી દૂર જાય,
જગપતિ કરણાથી, વિદ્યનો નાશ થાય. ૩૭.

દાહરો.

આપ અમાપ પ્રતાપથી, મટે પાપ સંતાપ;
યાપ ઉયાપ કરણુ તુહિં, જય જય જગના આપ. ૩૮.

ત્રિભંગી છંદ.

જય જય જગ આપા, સુખ રસ પાપા,
કુડ મતિ કાપા, તું કરજે,
તું ભવજળ તારણુ, અધમોદ્ધારણુ,
દુખ પોકારણુ, દિલ ધરજે;
તું અંતર જામી, અવિચળધામી,
તુજ બહુનામી નામ ખરું,
છે મુજ મતિ કામી, લજીધું જામી,
દે મતિ સામી, અંથ કરું. ૩૯.

છપય છંદ.

જય જય અશરણુ શરણુ, કરણુ જગ હરણુ સકળ દુઃખ;
તું પ્રભુ અભરણુ ભરણુ, તરણુ તારણુ કારણુ સુખ;
કરણુ તું અજરા મરણુ, હરણુ જન હામ ચરણુ તુજ;
તુજ જશમાં અમિ ઝરણુ, વરણુ ઉન્નવળ ભાસે મુજ;
શુભુ અધિક તેજ તારું અકળ, સકળ કળા કારણુ કરણુ;
દે પંથ અંથ અંથન કરણુ, જય જય જય ધરણી ધરણુ. ૪૦.

ભુજંગી છંદ.

અહો દેવ દેવાધિ દેવા દયાળુ,
કૃપાનાથ કીજે કૃપા હે કૃપાળુ;
સ્તુતિ પ્રીતની રીતથી ચિત્ત લાવો,
રમુ અંથ તે પંથ સીધો અતાવો. ૪૧.

આર્યાવૃત્ત.

હાંશાનાં મન હરથા, અભિલાષા ધરિ મુશાવ્ય આદરવા;

અભિમત પાર ઉતરવા, સંભાર સહાયતા કરવા. ૪૨.

દાહરો.

જ્ઞાન દષ્ટિ દાતારને, કોડે નામી કંધ;
તેની કરણાથી કરું, પવિત્ર કાવ્ય પ્રબંધ. ૪૩.

શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

ઉડે શબ્દ અનેક તાળ સ્વરમાં, વાળનિ પેટી વિષે,
વાળની નહિ શક્તી શબ્દ વદવા, કર્તાનિ જુક્તિ દિસે;
તે રીતે મુજ અંતરે જગદિશે, બુદ્ધિ ધરેલી હરો,
તેવા તર્ક વિતર્ક ચિત્ત ચડતાં, તેવી કવિતા થરો. ૪૪.

મનહર છંદ.

અંતર ઉઘાત થાય અંતરાય આવે નહિ,
અંતર જામીને આદી અંતરમાં આણીએ;
પછી મંથ ગુથવાની ગુંથણી જે ગુંથીએતો,
ગુંથતાં ગુંથણી મંથ ગુંથવાની જાણીએ;
વાંણી તણા તાંતણાનો નાણો વાણો વણુવો તે,
વણુકર કૃપાથી વણી શકાય વાંણીએ;
પ્રાણુપતિ પ્રણુનો પ્રતાપ દલપત કહે,
પોતાનો પ્રતાપ મોતે જાણુવો ન પ્રાણીએ. ૪૫.

ચોક પ્રબંધ દાહાંતર કવિત.

દે	વ	દ	યા	ક	રે	તો	જ	ના	મ	ક	વિ	ક	રે	સ	ત્ય;
વે	પ	ધ	રે	વિ	ધા	એ	તો	દી	લ	થ	કી	ર	હે	દ્વ	ર.
દી	ઠી	ખે	અ	તા	ણુ	થી	આ	ધી	ન	ક	ર	તાં	ન	ક	દી;
ધી	રી	થે	તે	તો	ક	રે	છે	તો	લ	પા	ર	કો	જ	ર	ર.
હો	ય	ક	વિ	જ	ન	તો	ય	ન	ભા	સે	મ	ટી	જ	જા	ય;
ય	શ	આ	પે	ક	વિ	તા	જો	વ	સે	પ્રે	મ	ઉ	ર	પૂ	ર.
મ	મ	ત	ન	રા	ખી	એ	પ્ર	વ	ળ	પ	ણું	પા	મી	પ	ડ;
તિ	ક્ષ	ણુ	ન	ય	ન	ક	રી,	ને	જુ	ઓ	ન	ય	ન	નૂ	ર. ૪૬.

અંતર્ગત દાહરો.

દેવે દીધી હોય મતિ, કવિતા તોજ કરાય;
ના દીધી તો નવ બને, કરનાં ટ્રાટિ ઉપાય. ૪૭.

ગ્રંથારંભ.

ગ્રંથ પ્રયોજન.

છંદવિજય ૭૬.

પ્રીતધરે પર ખાઈ પટે,
વળિ નીતિ ધૂરે સુધરે નર નારી;
તેમજ નેમ વહેમ તને,
વળિ સંપ સને સમજ સુખકારી;
સર્વ પ્રકાર સુખપ્રદ થાય,
સ્વદેશ તણી સુધરી સ્થિતિ સારી;
પુસ્તક એજ પ્રયોજનથી,
રચવા રચના ચિત વાત વિચારી. ૪૮.

દોહરો.

વિદ્યા વિવિધ પ્રકારની, કળા કુશળતા જોગ;
સંપત વધે સ્વદેશમાં, વધે વળી ઉદ્યોગ. ૪૯.

મનહર ૭૬.

આર્ય બ્રહ્મિ તણું હિત, અંતરમાં ઈચ્છું સદા,
આર્ય બ્રહ્મિ તણું મારાં, અસ્થિ અને ચર્મ છે;
મિત્રતા સૌ સાથે થવા, મીઠાં મીઠાં વેણુ કહું,
એતો મારાં મોટાં ખરેખરાં ખટ કર્મ છે;
સુધારો વધારી મળ કાઢવાં, કુધારા તણાં,
ધાર્યો છે મેં તેતો મારો, ધધો તથા ધર્મ છે;
સ્વદેશમાં સંપ વધે, કુસંપ કંકાસ ધટે,
એજ મારા મન વિષે, મોટો એક મર્મ છે. ૫૦.

દોહરો.

અંતરમાં એવું ધરી, પુસ્તક કંઈ પ્રકાશ;
દયા કરી નિજ દાસની, ઈશ્વર પૂરે આશ. ૫૧.

કવિ ઈચ્છા.

મનહર ૭૬.

જગતમાં નરજાતી જનની જણાતી તે સૌ,
મિત્ર તુલ્ય માને મને એમ હું ઉચ્ચૈ છું;
આજીવ્યો નીજ પ્રતિપાળકની પેઠે મને,

પિતા તુલ્ય પ્રેમે ગણે એવું હું આદર્શ છું;
જેટલી જીવાન બાઈ, કાન શુભો કાન્ય ખર,
બાઈ તુલ્ય ભાવ ધરે એવી આશા ધરું છું;
પ્રૌઢબાઈ પુત્ર તુલ્ય, પ્રેમ રાખે મુજ પર,
કહે દક્ષપત રામ કાવ્ય એવું કરું છું. ૫૨.

દોહરો.

મુજ પનીતે પત્ની મુજ, બિજા માત ને બહેન;
ભાવ એમ ધરિ બીતરે કરે, કવિતા સુખ દેન. ૫૩.

મનહર ૭૬.

સારાં માણસો સભામાં શુભો શરમાઈ જાય,
અદ્ય તજીને એવું નથી હું ઉચરતો;
ધરમ અધરમને નીતિને અનીતિ લઈ,
બહું ભુંડું બેળવી વખાર નથી ભરતો;
સજીવું કવિતા શાણા સજ્જનોને સંભળાવા,
રડિયાજ રિઝાવા કવિતા નથી કરતો;
વાંચી મારાં વચનો ભવિષ્યકાળ તણીપ્રજ્ઞ,
દુરાચારી કહે તેથી દીલે રહું ડરતો. ૫૪.

તોટક વૃત્ત.

નથિ ઉચ્ચરિ માશુક આશકની,
નથિ વાતજ નીતિવિનાશકની;
કવિતા કરિ સદગુણ કારણની,
દિલદુર્ગુણ દોષ વિદારણની. ૫૫.
પ્રગટે બહુ પ્રેમ પ્રભૂ પદમાં,
મન' મરત ન થાય મહા મદમાં;
વળિ પ્રીતિ વધે પરમારથમાં,
સમજે જન શોધક સ્વારથમાં. ૫૬.
કદિ પાપ વધે પગલું ન ભરે,
પર પીડન કોઈ કદી ન કરે;
ઉપદેશ વિશેષ રૂડો ઉચરે,
ધરી ધીરજ હું પણ બોધ ધરે. ૫૭.
અમરિ જરી ન ધરે મનમાં,

જડ મૂરખ હુંજ બધા જનમાં;
કવિતા તણિ રીત ન જાણું કશી,
કવિતા કરવા ઉર આશ વશી. ૫૮.
સઘળા કવિનો શુભ દાસ સદા,
કઈ કેમ દિલે અભિમાન કદા;
ગુરુ સર્વ કવિજન શ્રેષ્ઠ ગણું,
બલિ તેનિ કૃપાથી કવિત બાણું. ૫૯.

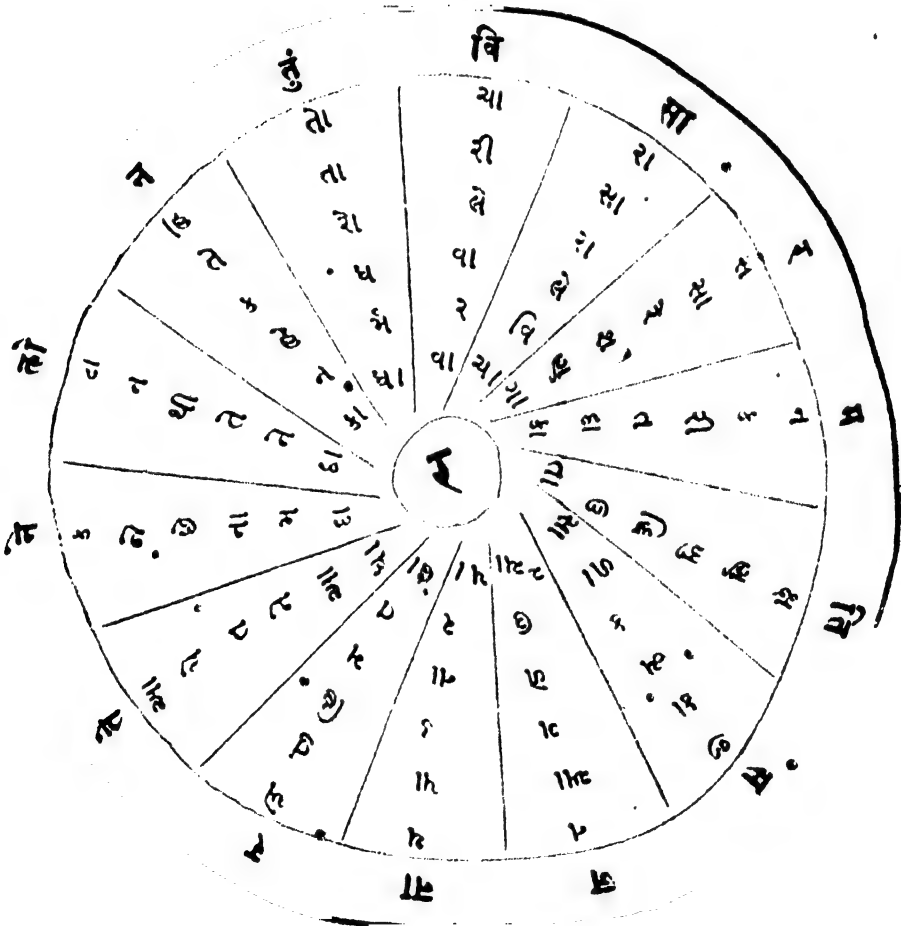
કવિતા રસસાગર સર્વ કહે,
ગુણુ માહક પાત્ર પ્રમાણુ મહે;
મુજબુદ્ધિ પ્રમાણુ મળી મુજને,
સુણી દોષ નહીં ધરવો મુજને. ૬૦.
હાહરો.
જો હોંશી મુજ જીવતુ, કવિતા કરવા ધાર;
સારા સારા શોધિને, એ સંધરી વિચાર. ૬૧.

ચૌદ પત્ર કમળબંધ.

ધનાકારિ છંદ.

સારા સારા એ વિચાર, રસ સારે શણગાર,
મન કરી તદ્દાકાર, તિલકાણુ બુદ્ધિ ઉતાર;
સજી કાવ્ય કળાસાર, જન આગળે ઉચ્ચાર,
નાથ પાડનાર પાર, રખે તુ હિંમત હાર.

તે આપે તને આધાર, નેક જે છે નામદાર,
તોટો નથી તેને દાર નહિતે કહે ન કાર;
તું તો તારો ધર્મ ધાર; વિચારીએ વારવાર,
સાર મતી સજનાર, તેનેતો ન તુ વિસાર. ૬૨.

આ કમળમાં જેટલા આળખોથી ચક્કર છે તેટલા એકથી વધારે વાર વંચાય છે.

મનહર છંદ.

ક્રપના કૈલાશ શૈલ ઉપર આસન કરી,
અવની આકાશ પાસ કોડે દૃષ્ટિ કરે છું;
દાસે જે દેખાવતોનો ભાવ બક્ષી બાને બાણું,
ધૃતિની લીલા તણો આ મંથ આદરે છું;
નીતિ તણો ઉપદેશ, ઉચરે વિશેષ એમાં,
પામું સૌનો પ્રેમ એવી આશા ઉરધરે છું;
કહે દલપતરામ કરે સાંઠે જાણી કામ,
જેવી મારી મર્તા એવી કવિતા હું કરે છું. ૬૩.

ઢાહરો.

બહુ બાધને બાધ્યો, શ્રોતા જાણિ સમક્ષ;
અનેકને કે એકને^૧ લાયક જણવું લક્ષ.^૨ ૬૪.
રાત દિવસને રતુ તથા, સૃષ્ટિતણો શણગાર;
લાયક લીલા ધૃતિરી, વર્ણવું વિવિધ પ્રકાર. ૬૫.

નવરસ.

મનહર છંદ.

દંપતિ વિવાહ રનેહ વર્ણવું શૃંગાર રસે,
હારય રસ લાવું ક્યાંઈ મિત્રને હસાવવા;
સારાં માણસોએ પણ સંકટ સહેલાં કેવાં;
કરૂણા રસે કહું કરૂણા ઉપજાવવા;
ક્રોધી વેન રાગ તણો ક્રોધ કહું રૌદ્ર રસે,
વીર રસ લાવું ચિત્ત હિમત ચઢાવવા;
દુરાત્મારીના આચાર વર્ણવું વિભત્સરસે,
ભયદિયો વેને જુઓ વિપ્રને નસાવવા. ૬૬.

હરિગિત છંદ.

ઉદ્ધવી તાણું આકાશનું વર્ણન કરે અદ્ભુત રસે,
શુભ શાંત રસથી હૃદિ શિખામણુ દીક્ર થૈ મનમાં હસે;
કહું બેદ બહુ કવિતા તણા, અધિકા અલંકારે કરી,
મુજ શક્તિ સમ શણગાર શોભિત દાઢ માઢ રચું દરી. ૬૭.

ઉપમાતિ વૃત્ત.

અથો અલંકાર તણા ધણા છે,

૧. મતલબકે કોઈ વખતે શ્રોતાને અનેક વચનમાં
અને કોઈ વખતે એક વચનમાં લખીશ. ૨. વિચાર.

તથાપિ તે નિર્લજ શબ્દના છે;
વાંચે નહિ પુત્ર પિતાની પાસ,
જો હોય લજ્જા લવનો નિવાસ. ૬૮.

મનહર છંદ.

રસ નામ સ્વાદનું છે જાણે છે સંસારી સર્વ,
જેમાં નહીં સ્વાદ તેને રસ નહીં જાણીએ;
સૃષ્ટિવિશે સુંદરતા તે રૂડો શૃંગાર રસ,
પાપમય બુદ્ધિ તે શૃંગાર ન પ્રમાણિયે;
કાને સુણી સજ્જનને ઉપજે કંઠાજો ઉર,
તેને કેમ રસ કરી વિશ્વમાં વખાણીએ;
ખટ રસ ભોજનમાં કારેલાં કંકાડાં હોય,
અરીણનો રસ નહીં ભોજનમાં આણીએ. ૬૯.
લવણનો રસ ખટ રસમાં લેખાય સારો,
જેનું નામ સખરસ સર્વ જનો જાણે છે;
કવિતાના રસમાં શૃંગાર રસ સરસ છે,
માની મુનિ જન જેને વિવિધ વખાણે છે;
લવણનો રસ પણ હદમાં જ હોય સારો,
હદથી વિશેષ હોયતો કંઠાજો આણે છે;
રસપણું તજી અનરસ ખાંડે જેર થાય,
અધિક શૃંગાર રસ પણ એ પ્રમાણે છે. ૭૦.

ઢાહરો.

રામ સીતાના રનેહનું, વર્ણન રસ શૃંગાર;
કાગ ફટાણું રસ નહીં, વળી નહિ રસ નહિ અભિચાર. ૭૧.

ઉપમાતિ વૃત્ત.

જુડા બલા લોક તણા સ્વભાવ,
તથા બનેલા નવલા બનાવ;
તે વાતનું વર્ણન હું કરીશ,
ધીમાનની આગળ તે ધરીશ. ૭૨.
પરોપકારી જન જે જણાયા,
કીધાં રૂડાં કામ રૂડા ગણાયા;
તેઓ તણી કીર્તિ વળી વખાણું,
કવિત્વનું સાર્યક એજ જાણું. ૭૩.
કહું વળી યુદ્ધ તણો પ્રસંગ,
ભક્તો તણો બેદ કહીં અભંગ;
વળી પ્રભુનો મહિમા વખાણું,

જેથી થયું જીવન સારું નહીં.

૭૪.

વાણી મહિમા.

દાહરો.

સ્વદેશની પૃથ્વી તથા, સ્વદેશની જે વાણી;
માતા તુલ્યે માનિને, પાળે પુત્ર સુખાણી. ૭૫.

મનહર છંદ.

પૃથિવી પ્રાણીની માતા, પ્રાણીનું પોષણ કરે,
અન્ન પાણી વસ્ત્ર વસ્તુઓ અનેક આપેછે;
પણ વચ્ચે વાણીનો વિશેષ ઉપયોગ પડે,
વાણી કાઠી પ્રકારની હરકતો કાપેછે;
માઆવિના માતા પણ સમજ્યા વિના શું આપે?
પામીએ જે સુખ તેતો વાણીને પ્રતાપે છે;
વાણીથી હરેક વસ્તુનું વિશેષ જ્ઞાન થાય,
વાણીથી સલીલ^૧ મહાસાગરનું માપે છે. ૭૬.
વાણીથી વિચાર એકખીજના કહી શકાય,
જ્ઞાનવારસો તો વાણીમાં મુકી જવાય છે;
સંકટો વરસ સુધી શોધી શોધી મેળવેલું,
પૂર્વજ્ઞેનું જ્ઞાન તે તો વાણીથી પમાય છે;
પશુ પક્ષી પ્રાણીઓથી માણસો વિશેષ સુખ,
દુનિયામાં લેછે તે તો વાણીથી દેખાય છે;
ધર્મરતું જ્ઞાન પણ વાણીથી જ ઉપજે છે,
વાંણી વિના પ્રાણી કેવા પામર જણાયછે? ૭૭.
જે વાણીથી અન્ન પાન માલ મીલકત પામ્યાં,
તે વાણીને સ્નેહ ધરી, સર્વદા સંભાળવી;
બલાં બલાં ભૂપણે ભૂષિત કરવી તે બલી,
પૈસા, ખરચીને પ્રીતે રૂડી રીતે પાળવી;
ગરીબ જાણીને અવગણના ન કરી કરો,
બની શકે તેમ તેની ગરીબાઈ ટાળવી;
કહે દક્ષપતરામ દીક્ષમાં મમતા રાખી,
આપણા ગર્ભ પ્રમાણે અધિક ઉન્નળવી. ૭૮.

ગુજરાતી ભાષા વિષે.

શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.

શોધું સંસ્કૃત દિક્ષિતે ભટુજિએ, અતે તથા ગર્વને,

૧ વાણી.

ભાષા સૌરાત્રની^૧ છાધિ ભણવા, શિક્ષા કહી સર્વને;
જે શિક્ષા સધળે પ્રમાણ મણિ છે, ગીર્વાણ વાણીશ્વરે;
તે ભાષા ગુજરાતી મધ્ય મુજને, આપી રચી ધર્મરે. ૭૯.
જે ભાષા નરસિંહ નાગર કવિ, શોધી ગયો સલભે;
પ્રેમાનંદ ભટે વખાણિ વળતી, ભાખી ભટે વલ્લભે;
દેવીદાસમિટો અખો પ્રિતમ તે, સંખ્યા સિમા ના મળે;
ફૂળે ને રણછોડ કાન રધુએ, શોભાવીએ શામળે. ૮૦.

મનહર છંદ.

ભારત ને ભાગવત રચેલી છે રામાયણ,
રેવાખંડ શંકરપુરાણ પણ સારાં છે;
વૈદ્ય જોતિષને વેદાંતવાદ વારતાઓ,
નાગરી નારીનાં ગીત ચીત ચોરનારાં છે;
જોડેલા જે જતીઓના રાસમાં ક્યાશ નથી,
પ્રેમભરી ગર્ભિયો ને પદ પણ પ્યારાં છે;
ભારતીનો^૨ ભેદ મને ભાવી ગુજરાતી ભાષા,
સારે શણગારે જેનાં અંગ શણગાર્યા છે. ૮૧.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

આવ ગિરા ગુજરાતિ તને,
અતિ શોભિત હું શણગાર સન્નવું;
જાણી પાસ વખાણ કરાવું,
ગુણી જનમાં તુજ કીર્તિ ગજવું;
ભારતવર્ષ વિષે બીજું ભારતિ,
માનવતીતણું માન તજવું;
દેશ વિષે દક્ષપત કહે,
ભભકો તુજ જો ભલિ ભાત ભજવું. ૮૨.

મનહર છંદ.

પણ પ્રભુની સહાયતાથી પાર પાડી શકે,
સંપૂર્ણ જોઈએ સ્વદેશીની સહાયતા;
વિદ્વાન મહાજ મળીને મડે એજ કામે,

૧ યથા સૌરાષ્ટ્રિકા નારી, “અરો” इत्यभिभाषते
एवं रंगं विजानीयात्, खे “अ रौ” इव खे दया । १।

અરૂં પડે એનું અનેક વચન અરોં પરાં થાયછે;
તે શબ્દ સૌરાત્રની ઓયો સારી લટકથી બોલેછે એ-
વી લટકથી દયા, મયા, આદિક સંસ્કૃત શબ્દો બો-
લવાની શીખામણ એ શ્લોકમાં દીધી છે. એ શ્લોક
પાણિનિય શિક્ષાનો છે. ૨ સ્પર્શવતિ.

સિતમાં ધરીને નિજ બાપની ચઢાયતા;
 ગુથીને અનેક અંથ સુધારો વધારો કરે,
 નિશ્ચય થઈને નિત્ય આપશે જો ન્યાયતા;
 કહે દલપતરામ તોજ યાય પુરૂં કામ,
 એ વિતા તો અન્ન નથી સુજતી ઉપાયતા. ૮૩.
 એક હાથથી તો નહીં તાલી પણ પડી શકે,
 બની શકે કેમ કારીગરી મોટા કામની;
 માટે વારે વારે હું વિદ્વાનને વિનતિ કરે,
 તત્વ જાણનારા મારા દેશીઓ તમામની;
 મમતા ધરીને તન મન ધન તેમાં જોડી,
 ગાય ગુજરાતી ગીરા પ્રજા ગામે ગામની;
 સ્વદેશી બાપનો એમ સુધારો વધારો યાય,
 દીલની આશા તો પુરે દલપતરામની. ૮૪.

તમે કોણથી એમ એક રાગએ પુછેલા

પ્રશ્નનો ઉત્તર.

મનહર છંદ.

સ્વદેશ સુધારવાની સલાનો છું સભાસદ,
 સુખોષક સજ્જનોના સાથમાં સામીલ છું;
 ચોટામાં હુંટાણી મહારાણી ગુજરાતી વાણી,
 જાણી તેનું દુઃખ ધણો દીલગીર દીલછું;
 હિંદીને મરાઠી હાલ, પામી છે પ્રતાપ પ્રાદ,
 સ્વદેશી શિથિલ રહી, તે દેખી શિથિલ છું;
 કહે દલપતરામ રાગ અધિરાજ સુણો,
 રૂઢી ગુજરાતી વાણી રાણીનો વકીલ છું. ૮૫.

દોહરો.

વાણી ગુજરાતી રૂઢી, રાણી જાણી આજ;
 હું વચ્ચર તેનો બની. કહે તેનું શુભ કાજ. ૮૬.

કલમ પ્રતિ ઉકિત.

મનહર છંદ.

કાજગની કોટડીમાં, વારે વારે વિચરતી.
 અરે એ કલમ તને વિનતિ હું કરે છું;
 શામ મુખ વાળી પણ વિનનણી સંગતિમાં.

બાળી તને આજ નારો ભરેસો હું ભરેછું;
 મન તણો મમ તારી આગળ ઉઘાડો કરે,
 ધરી હૈએ હેત તને હાથમાં હું ધરેછું;
 નિર્લજ વચન કાંતો કોઈની નિંદા લખીને,
 યાજ લગાડે તું રમે, દીલમાં હું રહે છું. ૮૭.

પ્રમિતાક્ષરો છંદ.

ન લખીશ નીતિ તલમાત્ર તણ,
 ન લખીશ શબ્દ દિલ દ્રેષ સણ;
 ન લખીશ ભૂકિત કરિ ભૂક જરી,
 ન લખીશ ધર્મ નિજ દૂર ધરી. ૮૮.
 લખ સત્ય કૃત્ય હરિનાં હરખી,
 લખ પુણ્ય કામ જનનાં પરખી;
 લખ દેશ કાજ ઉપદેશ ધણો,
 લખ સંપ યાય જન જાત તણો. ૮૯.

ગીતિ વૃત્ત.

કટક પડજો કાટી, જનિતા જગમાં કપૂત જાણનારી;
 તેમજ જાગે તૂટી, લખતાં લેખણ અનીતિ લખનારી. ૯૦.

સંક્ષેપમાં કહેવા વિષે.

કુસુમા છંદ.

વસ્તુ પ્રત્યેક વિસ્તારથી વર્ણવું,
 તો નહિ અંથનો અંત આવે;
 અલ્પ આયુષ્ય ને કામતો અતિધણું,
 કરવિ લખાણ તે કેમ કાવે ?
 બોલવાની બહુ બાબતો છે વળો,
 સર્વ દેવી પડે છેક છોડી;
 નાટકી જેમ નાટક નહીં કરો શકે,
 વેણ ઝાઝા અને રાત થોડી. ૯૧.

લમરાવળી છંદ.

નહિ પાર નિધી જળ મધ્ય પમાય તરંગતણો;
 વળિ કાચ તરંગ અનંત ગુણીજન એમ ગણો;
 લખતાં જુગના જુગ જાણ તથાપિ ન પાર લહું;
 કદંબી જળ તુલ્ય અથાગ અતી થકિ અલ્પ કહું. ૯૨.

દોહરો.

કાચ કળાની સુકિયો, આવે માંહિ અનંક:

શબ્દ અર્થ ને ચિત્રના અલંકાર સવિવેક. ૯૩.
ઉપજે ને આ વાંચતાં, સંશય કોઈ દાર;
પૂર્વાપર અવસોકતાં, તે સંશય ટળનાર. ૯૪.

બાધયો પ્રતિ ઉકિત.

કુસળા હંદ.

અધુ જણો મને ને બધી બાધયો,
સ્નેહથીતો જુઓ મૂળસામું;
સા અહોનીશ આશીષ આપો મને,
જેથી જગદીશનો પ્રેમ પામું;
વીરતો કાંઈ પ્રતિવર્ષે દે બેનને,
આપણા દેશની રીત અશલી;
હું તમારો વડો ધર્મનો વીરધું,
વીરની આ ગણો *વીરપસલી. ૯૫.

દંદ્રવિજય હંદ.

સુંદર ગીત શિખામણનાં,
ગુણવંત થવા હિતનાં ગણિ ગારો;
અર્થ નથીજ અનર્થ નથી,
ઉર અર્થ ધર્યાંયિ સમર્થ જણાશો;
બાત ગણો કદિ તાત ગણી,
બલી બ્રૂત મને નિજ ચિત્ત ચહારો;
ક્રાંતમ નીતિ તણો કંઈ અર્પણ
આ તમને શુભ સાસરવાસો. ૯૬.

આતા પ્રતિ ઉકિત.

મનહર હંદ.

કવિતાનો કહેનાર કહે જાણ કવિતાને;
સુણનાર કથન ધરે ન કશું કાનમાં;
બાવારથ બેદ જાણવાની નહિ શક્તિ ભાસે,
ધીરજ ધરીને અર્થ ધરે નહિ ધ્યાનમાં;
અભાવતા અજનો આહાર કરે એવી રીતે,
સુણે પણ તેનું મન દોડે બીજા તાનમાં;

*. દમેશાં શ્રાવણમાં ભાષ પાસેથી બેન કાંઈ હક
લેજે તેને ભાષ પસંદી અથવા વીર પસંદી કહેજે.

કહે દસપત એવા આગળે કવિતા કહી,
તે તો જેમ જાહેને રૂદન કર્યું રાનમાં. ૯૭.
કોઈ શબ્દ ચિત્ર અલંકારને કહેજે સારા,
કોઈ અતિ ઘમ્મ અર્થ તાણી અલંકારને;
કોઈ તો વિવિધ વસ્તુ વર્ણન વિશેષ વાંચે,
કોઈ તો સદા કબાણે શિખામણ સારને;
જેને જેવો ભાવ તેને તેવી કવિતા છે આમાં,
બેશીને જુઓ આ બડા બાગના બહારને;
ગમે ત્યાં ગમત કરો ન ગમે તે નિંદશોમાં,
રાખજો તે જગાં જવા બીજા રમનારને. ૯૮.

દોહરો.

બાત બાતનાં બોજનો, કરિ રાખે કંદોઈ;
જેને ભાવે ને ધણું, જમે લાદને જોઈ. ૯૯.

મનહર હંદ.

શિક્ષક સમાન સારી શિખામણની દેનારી,
વૃદ્ધ તુલ્ય જેમાં ક્ષેત્ર વિવિધ વિચાર છે;
મિત્ર તુલ્ય માનવીના મનમાં પ્રભેદ આપે,
તરણી સતી સમ સુભાષણ તૈયાર છે;
આનંદ સમે ધરો તો આનંદ અધીક આપે,
દુઃખ સમે દુખિયાને દિલાસો દેનાર છે;
સવિતા ૧ પ્રતાપે બને કવિતા તો કેવી કરે,
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે. ૧૦૦.
હાથમાં ધરો તો વિંટી પોંચીથી બિરોપ શોભે,
કાને ધરો તો અમુલ્ય કુંડળ આકાર છે;
મુખે ધરો તો તે મુખવાસથી સુવાસ આપે,
કંઠે ધરો તો તે હીરા મોતીતણો હાર છે;
મગજમાં ધરો તો મુગટથી સરસ શોભે,
ધરમાં ધરો તો ફરે ધર શણગાર છે;
સવિતા પ્રતાપે બને કવિતા તો કેવી કરે,
અધર રહેલા જન મનનો આધાર છે. ૧૦૧.

દોહરો.

નિજ રચિ સમ આ મંથનો, કરે લોક ઉપયોગ;
તે વાને મુજને કરો, નથી હરખ કે શોક. ૧૦૨.

૧ જગન કર્તા.

મનહર છંદ.

પાંધડી બનાવનારે પાંધડી પ્રલંબ રચી,
પછી કાંઈ સારો કહે સુરતી આકારને;
કાંઈને ચકાવી ચક્ર દક્ષણીનું ડોળ ગમે,
કાંઈ કચ્છી ચાંચથી શોભાવે શણગારને;
કાંઈ ખારવાડી કે મેવાડી ધાટ સારો માને,
ગમે ગુજરાતી વળી કાંઈના વિચારને;
જેને જેમ કાંઈ તેમ કરે દલપત કહે,
નહિ રાગ દેશ પાંધડી બનાવનારને. ૧૦૩.

આહકોની શોષ માટે ગામ ગામ હામ હામ,
દેશને વિદેશમાં વિશેષ વાર હું ક્યો;
કહે દલપત મારી કવિનાનો ક્યાસ કરી,
સોદાગર ફારબસ સાહેબે સોદો ક્યો. ૧૦૪.

કોહરો.

ધન, વિદ્યા, શુભ વંશ, જશ, તથા રાજ્ય અધિકાર;
પ્રભુ આપે કિન્હાકને, વક્ષી પાંચ પ્રકાર. ૧૦૫.

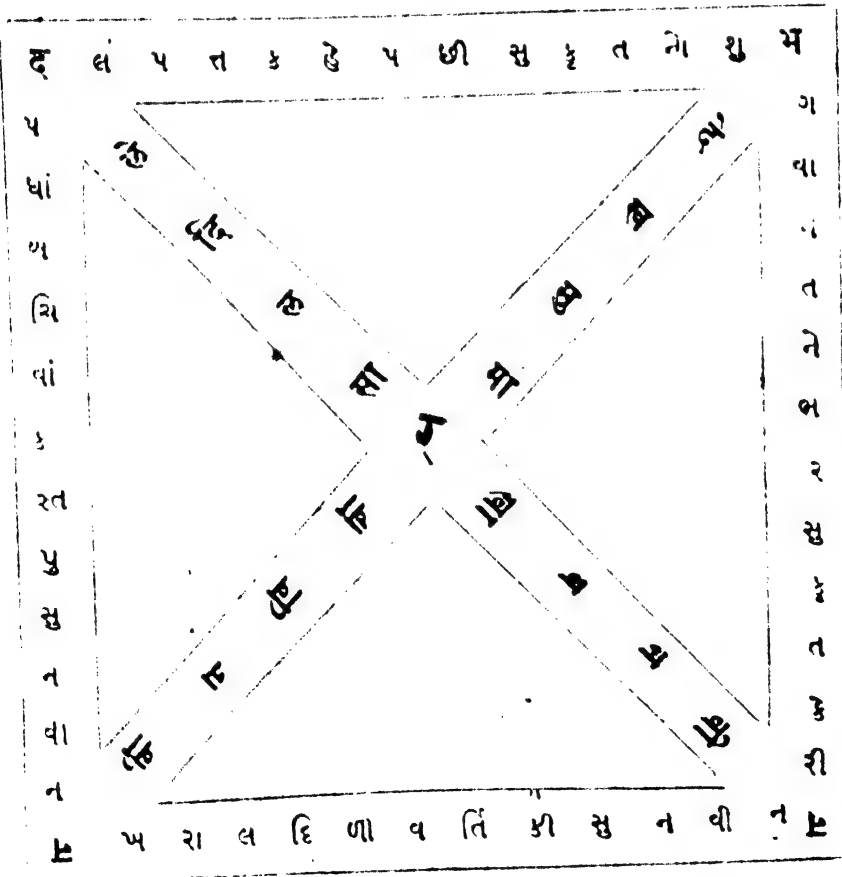
ચાકી પ્રખંધ સંયેયો.

રમાસુખ દે બગવાન તને,
બરસુકત કેરી નવીન વખાર;
રખાવ નવીન નવીન સુકૃતિ,
વળી દિલ રાખ નવીન વિચાર,
રચાવિ નવીન નવીન સુપુરતક,
વાંચિ બધાં પદ લે દિલ સાર;
રસાળ દિલે દલપત કહે,
પછિ સુકૃતનો શુભ દેખ સુમાર. ૧૦૬.

શ્રીતા અલેકઝાંડર કીન્હાક કાર્પસ સાહેબ.

મનહર છંદ.

ચિત રૂપી ચોવટામાં કાવ્યની દુકાન કરી,
પછી તે દુકાનનો દુકાનદાર હું ક્યો;
નીતિનણી રીતિ તથા પ્રીતિ પરિશ્રમપર,
સારો સારો માલ એવો શોધી શોધી સંઘર્યો;

નીતિ બોધક અને અનીતિ નિંદક

કવિતા.

મનહર છંદ.

બાળક પીએ તો તેને જ્ઞાનબળ બહુ વધે,
જુવાન પીએ તો છક ઉતરે જુવાનીનો;
૪૬ જે પીએ તો તેને હિંમત ને જોર વધે,
ઉપજાવે અંતરમાં રસ સોજે આનીનો;
સતીયો પીએ તો તેને સતનો મારગ મળે,
સુધારસ સમ નારી મોટી અને નાનીનો;
સુકવિતા કોઇને ન હોય અવગુણકારી,
હોય ન દેખાય જેમાં જરિએ નાદાનીનો. ૧૦૭.

શાદૂલવિકીરિત વૃત્ત.

કીર્તિ કાવ્યથક્રી મજે વર્ણો મજે પ્રીતિ પ્રજ્ઞની ધણી,
નીતિનો પણ બોધ શુદ્ધ કવિતા આપે અનીતિ હણી;
આનંદામૃત કાવ્યના કથનમાં જ્ઞાતાજનોને જડે,
જે જાણે કવિતાની જુક્તિ સમજી તેમો અતેન પડે. ૧૦૮.

મનહર છંદ.

બાળક વાંચે તો તેની બુદ્ધિમાં બિગાડ થાય,
જુવાન વાંચે તો તે જરૂર વહી જાય છે;
૪૬ જન વાંચે તો તે લાગે તેને વિષ જેવી,
મૂઝૂ કહી જે કવિતા ઉપર થુકાય છે;
બગીનીઓ સાંભળતાં, બાઈથી બણાય નહીં,
લાજવાળાં માણસો તો વાંચતાં લગ્નય છે;
કોણ એવી કવિતાને કહેશે જે કવિતા છે,
કવિતા તો સૌને સુખકારક ગણાયછે. ૧૦૯.

દાહરો.

કોઈ કવિ નીતિ લખે, કોઈ અનીતિ છેક;
અનાજ વાવે એકજણ; અક્ષીણ વાવે એક. ૧૧૦.
યોર દૂધ તે દૂધ નહિ, ગોકળ ગાય ન ગાય;
કુનીતિની કવિતા નહિ, ઘૂડ રાય નહિ રાય. ૧૧૧.
સાઈ ધમ્મો શિશુ તણું, તમે માત ને તાત;
આશક માથુકની કદી, ઘો ન વાંચવા વાત. ૧૧૨.

ગીતિ વૃત્ત.

બ્યાળ ખજૂરો વિછી, બાળક કરમાં કદી ન દે બાપ;
એમજ અનીતિ કેરું, પુસ્તક દેતો પિતા શિરે પાપ. ૧૧૩.

દાહરો.

નીતિ ઉપર પ્રીતિ વધે, કવિજન એવા કાય;
ફાગ ફાંણાં જોડિયાં, એવા પણ કવિ હોય. ૧૧૪.
તીર્થ નાહી અભિચારી જન, સુતો દામ કુદામ;
ખર નાહી જેવું કરે, કીધું એવું કામ. ૧૧૫.
જૂદા જૂદા કામનો, કકિયો જૂદા જાણુ;
ફૂલ મજે માળીમહે, શલોઠધર પાપાણુ. ૧૧૬.

ધંદવજૂ વૃત્ત.

બેટી બહેનો પિતુ ભાત પાસે,
જે બોલતાં બોલ બહુ લંબશે;
એવું લખે તે કહિયે અનીતિ;
રડા જનોની નહિ એવી રીતિ. ૧૧૭.

દાહરો.

પિતા પાસે પણ વાચતાં, કન્યા લાગે કોઈ;
જરૂર કવિતા જાણવી, અનીતિની એ હોય. ૧૧૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અનીતિના શબ્દ અનીતિમાન,
વાંચે વખાણે ધર્મ સાવધાન;
જે સાંભળી લંપટ ચિત્ત લોભે,
સારા જનોના મુખમાં ન શોભે. ૧૧૯.
વિવા તણાં નિર્દેશ જે ફાંણાં,
હોળી સમાનાં વળિ ફાગણાણાં;
સારા જનો તો શરમાય એથી,
ખુશી થશે લંપટ લોક તેથી. ૧૨૦.

ઉપાર છંદ.

સંધરશો ન ધરમાં સાપ, સંધરશો ન પ્રૌઢાં પાપ;
સંધરશો ન એમજ આપ, જેમાં છે અનીતિ છાપ. ૧૨૧.
સૌથી માતનું પય શુદ્ધ, દીસે યોરનું પણ દૂધ;
એમજ કાવ્યનામે એક, છે ગુણ જરૂર જૂદા છેક. ૧૨૨.
સજશે નિલ જેવો સંગ, ચઢશે ચિત્ત તેવો રંગ;
વાંચે વેણુ જન જે નિલ, કરશે આપ એવાં કૃત. ૧૨૩.
અમલી લોક ખાય અક્ષીણ, હોય હમેશ તે મનિહીણ;
વિધવિધ ગાય કેરું વખાણુ, એથી જનહંસાય અજાણુ. ૧૨૪.
હરખે મોતિ ચરિને હંસ, અગદો મચ્છ તનના અંશ;

આપે આપના આહાર, વિધ વિધ વર્ણવે બહુ વાર. ૧૨૫.
અધ્યને ન બાવે ગાળ, ખાતે ખાય ઝાઝા ખોળ;
કરકાપર રહે જે કાગ; ઉર હરખાય લાંબ અથાગ. ૧૨૬.
રહિ છે જગતમાં એ રીત, જેવું પાત્ર તેવી પ્રીત;
સારાને ગમે શુભ વાત, નરસો નરસથી રળિયાત. ૧૨૭.

સોરઠો.

કાગ ફટાણું ગાય, લાં ઉંઘા રૂહેતાં દિલે;
સન્નન તો શરમાઈ, નિલંબને નિલંબ ગમે. ૧૨૮.

પ્રમ. દાહરો.

ખડિયાને દેખી કહે, કવિને કાઈ બાઈ;
રેશનાઈ એમાં રહે, કે કવિ કહો શિહાઈ? ૧૨૯.

ઉત્તર. ચોપાયા છંદ.

શિહાઈ છેકે રેશનાઈ છે, કહો કવીશ્વર એમાં,
બાઈ સુણો વસ્તુ બને છે, તમે કહો તે તેમાં;
નીતિ સહીત સપ્ત લખે તે, રેશનાઈ અજવાળું,
કરે કપૂત શિહાઈ બુંશી, ધોળા ઉપર કાળું. ૧૩૦.

તમાકુ પ્રતિ અન્યોક્તિ.

મનહર છંદ.

અરે ઝો તમાકુ તારો લેલ તું તપાસ કર,
મિથ્યા મનમાંથી તારા મેલ અભિમાનને;
નાગરવેલીના ગુણ નીરખી જે નયનથી,
જેનો ગુણ વિશેષ વિદિત છે જહાનને;
તેની સાથે તું ગણાઈ તેની તો નવાઈ નથી,
રાખ સાથે કોઢીમાં ધરે છે લોક ધાનને;
વ્યસનીઓ તારાપર તાળીયો વિશેષ પાડે,
તેથી તું ન પામર ગણીશ પાકા પાનને. ૧૩૧.

કારણ કવિતાનું જે નીતિપર પ્રીતિ વધે,
સરસ કે નરસ તો તેપર સંભાળીએ;
જે કવિતા વાંચીને અનીતિની અસર થાય,
એવી કવિતાને ઉન્હા પાણીમાં ઉકાળીએ;
નીતિને અનીતિ મિશ્ર ભાવ જેનો ભાળીએ તો,
બાવળના કાચલાની સાથે તેને બાળીએ;

૧ કરકે એટલે લાડકું.

બહેન કે બેટી પાસે બોલી ન શકાય બોલ,
એવી કવિતાને તો ઉકરડે ઉકાળીએ. ૧૩૨.
સુકવિની કવિતા તે નીતિનું પોપણુ કરે,
પોપણુ કારક જેવું માનું પચ પાન છે;
મોટાં માણસોને સુણી મનમાં મિઠાશ લાગે,
મિદતા બરેલું જેવું જગમાં મિદાન છે;
કુકવિની કવિતા વાંચ્યાથી કાળો કેર થાય,
અનીતિ બરેલી ઝાઝા ઝરની સમાન છે;
કહે દલપતરામ કદી નહીં ધરો કાન;
નરક નિવાસની દેનારી તે નિદાન છે. ૧૩૩.

શિવ રૂચી પરીક્ષક.

પ્રીછે નહિ જે પારખું, દેખે સરખું ડાળ;
જંગલિ જન જાણે નહિ, ગોળ ગળ્યો કે ખોળ. ૧૩૪.

ગીતિ વૃત્ત.

સરસ નરસ રસ સમજે, કવિતા રસતો તલાં પ્રગટ કીજે;
પણુ ધુધરો કે ઘંટા, બાળકતો તે બળવતાં રીઝે. ૧૩૫

મનહર છંદ.

સાધારણ કનકની કિમત ન કરી જાણે,
કુદનની કિમત તે કેમ કરી જાણશે;
લગ્નદીની કિમત હયાતીમાં ન કરી હોય,
કેસરની કિમત તે કેમ ઉર આણશે;
કિડિયાં મોતીની કાંઈ કિમત ન કરી જાણે,
મોઘા મુલાં મોતીને શું વિવિધ વખાણશે;
કહે દલપત કાંઈ કવિતા ન કંઠે કરી,
કવિતાની કિમત તે શી પેરે પ્રમાણશે. ૧૩૬.

દાહરો.

જે જેને અભ્યાસ નહિ, તે તેને નહિ સ્વાદ;
અંધા આગળ આરશી, બહેરા આગળ નાદ. ૧૩૭

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સુંદરતો પણ શા ઉપયોગનિ,
અંધનિ આગળ આરશી લાવ્યો;

૧ સુંદરદાસજીએ તથા મુક્તાનંદસ્વામીએ કહ્યું છે કે,
“રસિકપ્રિયા રસમંજરી, ઈન આદિક રસ ગ્રંથ; મુક્ત કહે
મનિમંદુ સખહિ નરક કે પથ.”

જો ગજરાજ દિસે અતિ ઉત્તમ,
નિર્ધનને ઉપયોગ ન આવ્યો;
મર્કટ કંઠ ધર્યો મણિ હાર,
પ્રહાર ગણી અતિ દૂર ઉડાવ્યો;
કાવ્ય કળા કહી મૂરખ પાર,
બધીરની આગળ શંખ બજાવ્યો. ૧૩૮.

મનહર છંદ.

ધન તણો ધોર શુણી મોર બોલે જોર કરી,
સ્વાતિતણા બિંદુ શીપ ઝડપથી ઝીલેછે;
પ્રભાકર પ્રભાવડે પદ્ય પ્રફુલિત થાય,
ચંદ્ર ચંદ્રિકાથી ખૂબ કુમુદની ખીલેછે;
અમકથીજેમ લોહ ચંચળ તરત થાય,
સુગંધને સઘ જેમ સમીર હરી લેછે;
કહે દલપત તેમ કવિતાના રોખી જન,
કવિતા સુણીને સાર સર્વ સમજી લેછે. ૧૩૯.
સુગંધતાં સુગંધી વિશે સ્વાદ સમજી ન શકે,
નક્કી શુન્ય નાસિકા છે એમ ઉર આણીએ;
દશ્ય વસ્તુ દેખવા ન ઇચ્છે દલપતરામ,
દુનિયામાં દૃષ્ટિ શુન્ય જન એતો જાણીએ;
કીરતી કથન કે રસીક રૂડો રાગ કદી,
શુણવા ન ઇચ્છે શ્રોત્ર શુન્ય તે પિછાણિયે;
સુ કવિતા રમૂથી ન રંજન દ્વંદ્વ થાય,

તે દ્વંદ્વ શુન્ય એમ પ્રસિદ્ધ પ્રમાણીએ. ૧૪૦.
વસંતતિલકા વૃત્ત.

જેને ન જાણ્યું કદિ કોકિલ કાગ કેરું,
તે કાગનું કદિ વખાણ્યું કરે ધણેરું;
જેણે સુણ્યા શ્રવણ કોકિલ શબ્દ સારા,
તે કાગના સ્વર સુણી નહિ માનનારા. ૧૪૧.

દોહરા.

જેને જેનો સ્વાદ નહિ, તે તેને ન ચહાય;
દૂધણુ આપી દ્રાખને, કાગ લિંબોળી ખાય. ૧૪૨.
સાકર લાગે સર્વદા, મનુષ્ય માત્રને મિષ્ટ;
કડવી તેને જો કહે, તેનું તન રોગિષ્ટ. ૧૪૩.
રે સાકર તુજને સહ, નહીં કહે રસહીણ;
ભક્ષ કરે અમલી ભલે, તુજને તજી અધીણ. ૧૪૪.

મનહર છંદ.

શેલડી કહેછે શુણુ ગર્ધવ આ સાકરને,
શું થયું જો તારા જેવા આદર ન આપશે;
દૈવે તેના સ્વાદનો તને ન અધિકાર આપ્યો,
એથી અરિસ્યાથી એની આપડ ઉધાપશે;
તારો અતે થશે તોલ ધમકશે દીલા દોલ,
તારા બોલે બોલ બધા તુજને સંતાપશે;
અમથો બકે શું આમ કહે દલપતરામ,
સાકર તો હામ હામ, વિશ્વ વિશે વ્યાપશે. ૧૪૫.

કદળી પ્રબંધ.

પાલણું રૂપાળું પલ્લુ જેને ઘેર પુત્રનો,
આવાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?
રાજ ચિન્હ રૂપાં પલ્લુ જેના તાબામાં જરીયે,
રાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે?

લાયકીનાં લક્ષણનું, લક્ષણ છે મૂલપણ,
લાજ નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે ?
કવિતા મરસ પણ સાંભળવા તણી જો,
ધૃતિજાન નહિ તો પછી તેને તેનું શું કાજ છે? ૧૪૬.

[illegible]

ક
લ
દા
બુ
ગું
લ
દા
ધા
છે
મૂ
લ
પ
ભ

૪
૫
૬
૭
૮
૯
૧૦
૧૧
૧૨
૧૩
૧૪
૧૫
૧૬
૧૭
૧૮
૧૯
૨૦
૨૧
૨૨
૨૩
૨૪
૨૫
૨૬
૨૭
૨૮
૨૯
૩૦
૩૧
૩૨
૩૩
૩૪
૩૫
૩૬
૩૭
૩૮
૩૯
૪૦
૪૧
૪૨
૪૩
૪૪
૪૫
૪૬
૪૭
૪૮
૪૯
૫૦
૫૧
૫૨
૫૩
૫૪
૫૫
૫૬
૫૭
૫૮
૫૯
૬૦
૬૧
૬૨
૬૩
૬૪
૬૫
૬૬
૬૭
૬૮
૬૯
૭૦
૭૧
૭૨
૭૩
૭૪
૭૫
૭૬
૭૭
૭૮
૭૯
૮૦
૮૧
૮૨
૮૩
૮૪
૮૫
૮૬
૮૭
૮૮
૮૯
૯૦
૯૧
૯૨
૯૩
૯૪
૯૫
૯૬
૯૭
૯૮
૯૯
૧૦૦

३।६२।.

41

२१

41

271

ହାତୁରେ ।

કદી હિલક અનેક મળિ, કહું સયં નિરોતજ;
પણુ જાણો નિશ્ચય પટે, અંતે જૂહા એજ. ૧૪૭.
તોળી ગુંજન તુલ્ય તો, હેમ ન થૈશ ઉદાસ;
તારી બરાબર ક્યાં થશે, શું ગુંજનની ગુંજનશ. ૧૪૮.

મનહર છંદ

-पग्नप्याने द्विहिता हगारा हस पार मज्या,
 लकडना लाडुने वप्पाप्या भूय वाष्पीमां;
 भोणा जने भोणवाध् अरीधा ते भोंधा मूले,
 जप्युं सारा जनेने जभाडीशुं उज्जलीमां;
 भागीने ते ज्ञेया त्पारे लाकडाने भूके भाज्यो,
 पलाणी करेडा लाडु भांड तण्डा पाष्पीमां;
 जेना मय्य आगण भुके ते यूयू कही शुके,
 धन परस्वसं पधुं जय धुग धाजीमां.

जनहितापत्तिं न नुं शुं काजं

થોડા જનો હાયા પહોં પ્રસિદ્ધ જ્યાં તેથાય;
લક્ષ્મીના લાડું પછી, કોઈ ન લેવા જાય. ૧૫૦

મંદ્રવિજય ઇ'દ.

ફેરવીરૂપ દગાથી ફસાયો, અરે નર અંતર ફેગટફેલે,
જાનો રહે નહિ છેડ હમેશ, ખરે ખરી વાત કદીપણ ખૂલે;
ભોળવોએ ભરમાવિભલે પણ, ભોળપણે ફરીથી નહિ ભૂલે;
કાગળહાંડીલ કાપ કરે, કદિ એકન વાર ચડેપણ ઝુલે. ૧૫૧

મર્મ નહિ બાજી તેને મન તો સમાન અધુ,
બકરો બરાબર ગણેછે વન આગને;
સમજે શુણ્ણીને તેનું કવિતા ડોહાવે શીશ,
નાદ મોરલીના તે ડોહાવે જેમ નાગને. ૧૫૨.

વ્યસની પ્રતિ ઉક્તિ.

મનહર છંદ.

અરે ઓ વ્યસની નથી વ્યસનીનો વાટવો આ,
એમાં તો અધીક ગુણઆસને ગુણાત છે;
અંધાને અંધેલી તણા હશે ગજરા ને દાર,
બીજા પણુ એમાં એવા બહુ બહુ આપછે;
ફાગટ તું ફેદીશમાં તેનો નહીં ફાવે તને,
જે તું મને પુછે તને એટલો જવાબ છે;
ગાંજે નથી ભાંજ નથી આળી પીવા બીટી નથી,
પંચ પુષ્પવાળી આ શ્રીમાળી તણી છાગછે. ૧૫૩.
ધરાકા ધણાક દેખી સુખપ્રીએ સમજાવ્યું,
આ તો સારી સુખપ્રીયો વચવાનું સ્થાન છે;
પેંડા અરફી પતાસાં ખાજાં પણ મળે ખાસાં,
પૃષ્ઠિકાર બીજાં પણ મીઠાં પકવાન છે;
સાકર દલાઈચી સદીન જે સુગંધીદાર,
પ્રેમથી પીયો તો પીવા યોગ્ય પય પાન છે;
પીવી દોય મદીશ ને ખાવી દોય અક્કલ તો,
તેવા જનો ગળો જ્યાં કલાલની દુકાન છે. ૧૫૪.

દોહરો.

જેનો ચારો જે ક્યો, તેને ભાવે તેજ;
હસ સદા મોતી ચરે, કાગે અબલ ક્રેજ. ૧૫૫.

મનહર છંદ.

પાણી ખારા તણા પ્રાણી દ્વધ મધ્યે ધરી દેખો,
તરતજ તરફડી મુંઝાઈ એ તો મરે;
ભોગી તણા ભારે ભારે વૈભવને બુઝા ગણે,
જેનું મન જોગી થવા જોગ જુગની કરે;
કોમળ કવિતા રૂઝ કવિની કરેલી બહી,
અણુસમજુને હર એ તો નહીં ઉતરે;
કહે દલપતરામ જેને નહીં જેનું કામ;
વીખનો વિલાસી છવ સાકરને શું કરે? ૧૫૬.

વરસાદ થતાં સુખ સરવ વનસ્પતિને,
જવાસાનો છવ જાય, એકે નહીં ઉછરે;
સરજ ઉગ્યાથી જુઓ સકળ સંસાર રીઝે,
ધડને ધણો કલેશ એ થકી અનુસરે;
અંદ્ર તણી ચાંદનીને ચાહેછે ચક્ષુ સહનાં,
ચોર લોક ચિંતા મિત ચોખાણી એથી ધરે;
કહે દલપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી છવ સાકરને શું કરે? ૧૫૭.
આંધળાને આરશીનો ઉપયોગ એકે નહીં,
અધીરને અધા રાગ અકવા જેવા કરે;
હાથી તણે હોદ્દા જેને એસવાનું હોય નહિ,
દીક તેનું દરથીજ દેખી દેખીને ડરે;
આગસુને વિદાનો અભ્યાસ ત્રાસ ઉપજાવે,
કજુસને કીરતીના કશેા રસ ઉતરે;
કાંદે દલપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી છવ સાકરને શું કરે? ૧૫૮.
કીટી શોધે કણુને કનકનું ન કામ કશું,
ચાર પચું દોર તેનો ચાર ચાલીને ચરે;
મિલને તો સ્વાદ સદા માંસનોજ સારો લાજે,
શેલડીનો સ્વાદ જાણી વિવેકે ન વાવરે;
ગર્ભવને ગમ નહીં સારી કે નહારી ગંધ,
તજી શુભ સ્થાનક કુસ્થાનકે ફેરા કરે;
કાંદે દલપતરામ જેને નહીં જેનું કામ,
વીખનો વિલાસી છવ સાકરને શું કરે? ૧૫૯.

દોહરો.

નિદા તેની નવ ગમે, જેમાં જેને સ્વાદ;
નિદા ધીધે વ્યસનની, વ્યસની ધરે વિપાદ. ૧૬૦.
ફરી કલમ રસાળની, કલમ લખ્યાની કાય;
કરમાં છે તો જુકિત કર, દર વરસે ફળહોય. ૧૬૧.
સુખોલથી શોભે વદન, કુમોલથી બેતાલ;
કાળું ચાવ્યે કાયલા, પાન ચાવતાં લાલ. ૧૬૨.
કાળપ બરિયું કાળજી, કુકવિતણું તમામ;
તેણે ચુગિતથી થયું, શામા તુજ મુખસ્યામ. ૧૬૩.

કવિયોની વૃદ્ધિ વિશે.

મનહર છંદ.

દેવે દયા આણી મહારાણીજના રાજ્યરૂપી,
પરજન્ય પ્રેયો તે પોતાનો ધર્મ ધારે છે;
વાને પદ્મ મળે જાને છે વગન ધન,
શબ્દધર વીજળીના વેગથી સંચરે છે;
વાવા વિચિત્ર મેઘધનુષ સમાન શોભે,
વિદ્યા રૂપી વારી જાણું વસુધામાં જરે છે;
કહે દલપતરામ ગામ ગામ હામ હામ,
કવિ રૂપી કળાધરો હલુકારા કરે છે. ૧૬૮.

હાહરો.

માંડસગ્યા મોરની, મુખે ગણી મંડાય;
ગણુ કવિજન આ કાળના, ગણે ગણી ન શકાય. ૧૬૫.

મનહર છંદ.

એક શહેરનો રાય કહે શુણે કવિરાય,
ધણ તમે જેવા અદિ કવિ ઘેર ઘેર છે;
તમારા મુક્તમાં તો કવિયોનો ટોટો હશે,
અહીં તો આ સમયમાં કવિ દેડે શેર છે;
કહે કવિ સુણો રાય સર્વ કવિ દેડે શેર,
એવું આ સભામાં હોય એ તો કાળો કેર છે;
ખાળાં બાછ દતાં એક શહેરમાં દેડે શેર,
આજ નવપુ એવું બાળુ આપનું શહેર છે. ૧૬૬.

હાહરો.

હું તો કવિ મતિ અહ્ય છું, અર્થ વિશે અચાત;
સજ્જન ગુણો દવે કહું, વડા કવિની વાત. ૧૬૭.
પક્ષપાત વિણુ જ્યાં સભા, ત્યાં પુસ્તકો ધરાય;
હતમ અધમ કવિતણી, નરત પરીક્ષા ચાય. ૧૬૮.

ડુમિલા છંદ.

વરતાય નહાં સતી સર્વ સમે,
વરતાય સતી અતિ સંકટમાં;
રણુભૂમિ બયાનકમાંજ જણાય,
સમર્થપણું નર સુભરમાં;
સજિ નાહક જ્યાં શુભ નાથ કરાય.

કળાય કળા નિરખી નટમાં;

કવિનો અહુછે દલપત કહે,

સમગ્રય કવિત સભા તટમાં. ૧૬૯.

હાહરો.

જૂઠું પક્ષપાતે વદે, બોલે નિર્લજ બોલ;
તેવી સભાને તો ગણો, મકંઠમંડળી તોલ. ૧૭૦.

મનહર છંદ.

મરાળ તો મોતી ચરે મોતીમાંજ માન્યું મન,
બલો તેને અવર અદાર કેમ બાવશે;
સાકર સદૈવ ખાવા કચિછે સક્કર ખોર,
અન્ય પર રૂચી કેમ અંતરમાં આપશે;
સુગંધનો ભોગી ભંગ સુગંધનો સંગ તણ,
ભર્મો જય કેમ કરી કાઠી જે ભમાવશે;
કહે દલપત તેમ કવિતાના ભોગી જન,
કવિતામાં નિજ લક્ષ લક્ષધા ઝગાવશે. ૧૭૧.
ધનનણો ઘોર સુણી મોર જેમ મોર કરે,
સુકવિતા સુણી જન વાલ વાલ બોલે છે;
આગક જીવાન વદ્ધ બુદ્ધિબળ અનુસારે,
તત્વ કવિતાનું નિજ ચિત સાધે તોજે છે;
પવનની લહેરથી પદ્મપત્ર જેમ લાગે,
દેવું જનતાણું તેમ કવિતા હિચોજે છે;
કહે દલપતરામ સરસ કવિતા સુણી,
શીશ નર નારિયોનું નાગ જેમ ડોલે છે. ૧૭૨.

કુંડળિયા છંદ.

નહિ ડોલે જે નાગ તો, નહિ વંશીનો નાદ;
જંગમ જન ધિર થાય નહિ, શુણી કવિતાનો સ્વાદ;
શુણી કવિતાનો સ્વાદ, મરદ માદા નહિ ડોલે;
નહિ કવિતા તે હામ, અચાચર અકરો બોલે;
કહે દિન દલપતરામ, નામ ધિક ખોટું બોલે;
ધિક વંશિવાનાર નાગ શુણી જે નહિ ડોલે. ૧૭૩.
કંઠ હલાવે કાળજો, કણુ ભરતાં જે કાળ;
જન મનમાં જાણી લહે, પહોંચ્યા કણુ પેઠાળ;
પહોંચ્યા કણુ પેઠાળ, કવિત તો ત્યારે કહિયે;
ઞાતા જનતાં શીશ, ડોલતાં રૂખી લહીએ;
કહે દિન દલપતરામ, નામ કવિ કાલ્ય બનાવે;
હજાર ઞાતા હોય, કોમ નહિ કંઠ હલાવે. ૧૭૪.

સરસ કવિની કાવ્ય શુભિ, હરખો હલાવે કોટ;
નરસ કવિની કાવ્યમાં, ઊંઘ ચલાવે ચોટ;
ઊંઘ ચલાવે ચોટ, કોટ જનની કંપાવે;
જેથી જગમાં લાજ, નરસ કવિની નહિ જાવે;
કહે દિજ દલપતરામ, નથી તે વાત નવીની;
નાવે નિદ્રા નામ, કાવ્ય શુભો સરસ કવિની. ૧૭૫.

શ્રોતા પ્રતે નમ્ર વિનતિ.

દોહરો.

કવિના તર્ક વિતર્કથી, છેક અગ્નિયો છુંજ;
કવિ મુજને લોકો કહે, નામ માત્ર કવિ હુંજ. ૧૭૬.

છપય છંદ.

ક્યાં મણિ માણુક મૂલ, મૂલ ક્યાં કોડી કેરું;
ક્યાં ગરૂડ ગતિમાન, અને ક્યાં ધાન્ય ધનેરું;
ક્યાં તૂતીનો નાદ, નાદ ક્યાં નોખત કેરો;
જાકળ જળ શા માત્ર, જ્યાં ધન ચહે ઘણેરો;
મનિમાન મહાન થયા કવિ,* કવિતા કરી નવી નવી;
એવા કવિયોની આગળ, કોણ માત્ર દલપત કવિ. ૧૭૭.

મનહર છંદ.

જોજી જાણે હુંજ ગળ્યો ખાંડ તેથી ખૂબ ગળી,
ખાંડથી ખરેખરો તો સાકરમાં સાર છે;
સાકર સરસ હોય દોસે જ્યારે દૂધ જેવી,
દૂધ મીઠું દ્રાવ્ય જેવું સાદું તે શ્રીકાર છે;
ચુલુતણું ચુલુવાન આણે કોણ અભિમાન,
જોઈ જોઈ જો કરે વિવેકનો વિચાર છે;
કહે દલપતરામ સાંભળો સાહેબ સર્વ,
એક એક થકી એમ ઉત્તમ અપાર છે. ૧૭૮.

દોહરો.

શક્તિ નહિ શણગારની, તો સજીએ સતોપ;
પણ પેખીને પારકા, શિદ કરીએ અફસોસ. ૧૭૯.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જે બંગ* અંગ તુજને પ્રભુ પાંખ આપી,

*કવિ પ્રેમાનંદભટ્ટ અને સામળભટ્ટના જેટલી.
કવિતા શક્તિ મારામાં નથી, તેમજ ખાંજ પાણુ સર્વે ક-
વિયોનો હું દાસ છું. ૧ બમરો.

તું કેમ એમ ઠરિયો સ્થિર થૈ તથાગિ;
શક્તિ સમાન કરણી કરવી તપાશી,
મોઢાનો શક્તિ નિરખી ન થવું નિરાશી. ૧૮૦.

અમરાવળી છંદ.

કરજોડો કરે ભલો ભાત ભલા જનને અરજ,
ધરો નમ્ર પણું શિર નામિં કરું મનની મરજ
કદિ ચૂક જણાય અચૂક કૃપાર્થી ક્ષમા કરજો,
ધરો સજ્જનનો દિલ ધર્મ સદાશ્રુ સંધરજો. ૧૮૧.
રચના કવિતા રૂપિ વ્યાસ ગણેશ હતો લલિયો,
પણ બેયતણી યર્ધ ચૂક ન ગર્વ દિસે રહિયો;
જન જાતતણી પછો વાત કહો મુખ શી કર્શોએ,
નહિ કેમ પડે કદિ ચૂક રહે સમજ રહીએ. ૧૮૨.
કરમાં જરોએ અભિમાન કહો કદિ કેમ ધરે,
પ્રભુ પ્રેરિત શુદ્ધિ પ્રમાણ કવિત્વનું કામ કરે;
જનજાત સમસ્તનો સાથ સુમિત્રપણું મનમાં,
કરવા ધરો કોડ કરું કવિતા જગના જનમાં. ૧૮૩.

દોહરો.

દુર્ગુણની નિંદા કરે, જો દુર્ગુણી દુખાય;
સમજ લે તે નિજશિરે, એનો નહીં ઉપાય. ૧૮૪

મનહર છંદ.

અરે જીવ* દિમત ધરીને મોટી મજે કર,
વજર સમાન ગ્વાન દોલતના ભરથી;
શંકરના સ્વામીતણું જે જન સ્મરણુ કરે,
થવાનું હરેક તેની દયાની નજરથી;
રિદ્ધિ સિદ્ધિતણા ધણી ઉપર જે પ્રેમ ધર,
તો તને મળશે પ્રેમ તે ધરણીધરથી;
નીતિમય માપવાળું રત્નહથી જે કાજ સજ,
સરે તુજ કાજ મની મજે તેના ધરથી. ૧૮૫.

દોહરો.

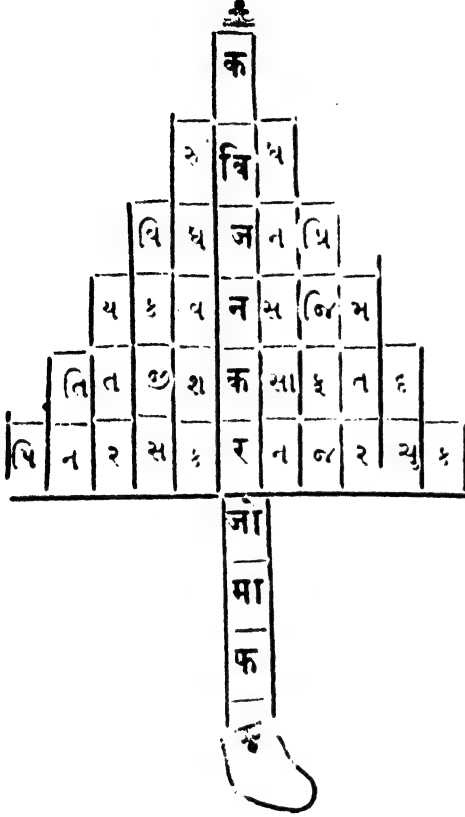
એજ અર્થ દરોથી કરું, જો સાને સમજાય;
મંગળીક શુભ સાચીયો, પગરણમાં પૂરાય. ૧૮૬.

છત્ર પ્રખંધ.

દાહરો.

કરું વિધવિધ જનપ્રિયકવન, સગિ મનિ તછે શક સાધ;
તદપિ નરસકર નગરચુક, કવિજન કરતો માધ. ૧૮૮.

ખેનરમાંથી ખેડુઓ, જે કાણ લેછે જોઈ;
નંપાસ રાખે તોય પણ, રહે કાંકરા કોઈ. ૧૮૯.
તેમજ મુજ કવિતા વિશે, દિસે જે કંઈ દોષ;
સુધારો લેવો સજ્જનો, રહે ન ધરશે ડોષ. ૧૯૦.

ભુજંગી છંદ.

અહો સજ્જનો આ રચ્યું રકાથી,
બંદે પાનને ગુચ્છ તોરા ગુલાથી;
પછી તે ધંદ બેઠાં જ આપ પાસે,
પુરો આપનો પામવા પ્રેમ આશે. ૧૯૧.
કરો કાઠ લાવી કૃપાથી સ્વિકાર,
સુગંધી સદા આપને આપનાર;
લઈ આપના મેજને શીર થાપો,

* કવિતા.

મને મોજમાં આપનો પ્રેમ આપો. ૧૯૨.
વળી તે વિષે જે જવાહીર ગણો.
વિશેષે કરી મૂક જેનું વખાણો;
ધરો કંઈમાં તે કરી ચારી માળા,
સમા મધ્ય તો શોભશે થે દુપાળા. ૧૯૩.

શંખધારી છંદ.

અતી પ્રેમ આણી, વંદું એવી વાણી;
સભાના સમાજ, રહે થાય રાજ. ૧૯૪.
વળી કાવ્ય વાંચે, પ્રગ્ન કાઈ પાંચ;
મને મિત્ર માને, બહુ એજ માને. ૧૯૫.
કરે પ્રેમ આણી, વિશેષે વખાણી;
ગણી લાલ લીજે, રમાનાથ રીજે. ૧૯૬.
અતી એજ આશા, બહુ ભાવ ભાપા;
જુઓ બુદ્ધિ જેવી, કંઈ ઉક્તિ એવી. ૧૯૭.
તથા વિશ્વનાના, દિસે બુદ્ધિદાતા;
પુરી સજ પાડે, સુરસ્તો સુગંદ. ૧૯૮.
ભલા છંદ ભાસે, રડા તો રચાશે;
નથી બોલનારી, મદાશક્તિ મારી. ૧૯૯.
ગણો અદ્ય જાની, સજ્જુ યુક્તિ શાની;
અહો કાવ્ય વાંચે, દુષ્ટો એજ દાંચ. ૨૦૦.
પુરા પંડિતોની, કવિ કાવિદાની;
ભલાઈ બાળું, ગુરુ હું ગાળું. ૨૦૧.
સ્તવું નમ્રનાથી, ગુણા સુજ સાથી;
લખ્યું વાંચી લેજો, દયા ભાવ દેજો. ૨૦૨.
રખે રીસ રાખો, ચિતે સ્વાદ આપો;
મને મા સુધારો, વિપત્તિ વિદારો. ૨૦૩.

છંદવિજય છંદ.

પ્રેરક શ્રી પરમેશ્વર આપ,
કર્પાશ્વર ચિત્ત વિષે ચતુરાઈ;
માનવિ વ્યથે ગુમાન ધરે,
કરનાર કૃપાર્થી કરી કવિતાઈ;
બુદ્ધિ પ્રભૂતી પ્રભૂતી બધી ચિન્ન,
તેની રચી સમ જુક્તિ રચાઈ;
મનુ કરે દસપત મક્તનું,
પારકો લેખણ પારકો શાહી. ૨૦૪.

इति ग्रंथारंभ प्रकरण ?

પ્રકરણ ૧ જું.

પ્રભાત, સાયંકાળ તથા ઋતુ વર્ણન.

પ્રભાતનું વર્ણન.

દાહરે.

- નિરખ્યાં પ્રથમ નિહાળતાં, રાત દિવસ રતુ બેઠ;
તે માટે કહું તે વિશે, અંતર ધરી ઉમેદ. ૧.
સીને સર્વોદય થતાં, સન્ને સઘળી વાત;
તે માટે કોટે કહે, વર્ણન પ્રથમ પ્રભાત. ૨.
અદ્ભુત રાજ્ય અંગ્રજનું, પ્રગટયું સર્વ સમાન;
વિદ્યાપ્રકાશથી થયું, શુભ અવશુભનું જ્ઞાન. ૩.

પરોઢિયું.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- ધટાનણા ચાર ટકોર વાગ્યા,
ઉઘોર્ગી લોકો જન સર્વે જાગ્યા;
જાણે શ્રુતી ચારનણા ક્યારે,
મુગુક્ષુ અજાનપાણું કિતારે. ૪.
પર્યે કિયો શુકતણો શિતારો,
તેજસ્વી તે શોભિત શ્રેષ્ઠ સારો;
શું સર્વનો તે સરદાર આવ્યો,
સંધી કરાયા શુભ વિદ્વી લાવ્યો. ૫.
પરોઢિયે શીતળ વાયુ વાય,
તેવી પડે ટાઢ અને ધુળય;
કુરાજ્યમાં જેમ જનો ન જપે,
બાકે બધા લોકની કાય કંપે. ૬.
પરોઢિયે જાકળ તો પડેછે,
બીનાં થયેલાં તરૂં તે પડે છે;
જાણે નિશા સુંદરી છાંડી ધીર,
શેઠ ધરાવે નિજનોણ નીર. ૭.
કદ સ્વરે કુકંઠ તો કરેછે,
સર્વત્ર જેના સ્વર સચરે છે;
જાણે રવિરાય પધારનારો.

- તેના છડીદારતણા ક્યારો. ૮.
વાળે રૂઝાં ચોખડિયાં નગારાં,
જે લોકને નિત્ય જગાડનારાં;
જાણે નવા રાજ્યનો ફોજ આવે,
તેની બડી નોખત આ બજાવે. ૯.
ધંડીતણા ધોપ ઘણાક થાય,
દાણા પડયા બે પડમાં દળાય;
આકાશ પૃથ્વી પડ બે પ્રમાણો,
છવો પડયા તેમ દળાય જાણો. ૧૦.
મહી વસોવે મહિયારી નારી,
તજ બિજું માંખણ લે કિતારી;
તે જેમ સુજો શુણી શાસ્ત્ર બોધ,
તજ બિજું સઘરી સાર શોધ. ૧૧.
સીમા બહાં શબ્દ કરે શિયાળ,
કાને પડે ધોપ ઘણા કરાગ;
જાણે નિશાની ચમુને જણાવે,
નાસો હવે સર્વનું સૈન્ય આરે. ૧૨.
'વિદ્યારથી પાડ ઉડી કરેછે,
જાણે રવિના જશ ક્યારે છે;
પ્રભાતિયાં ગાય સુખકત પ્રીતે,
જાણે રવિના શુભ ગાય ગીતે. ૧૩

આથમતા તારા તથા ચંદ્ર.

- તારા શશી પશ્ચિમમાં સિધાવે,
તે દેખીને ઐમ વિચાર આવે;
ધનાદય દંશો બહુ ત્યાં વસેછે,
જેવા બધા દેવ ધોમે ધસેછે. ૧૪.
બ્યાં મેષને બ્યાં શશ^૨ બેલ^૩ સંગ,
તે રાયને જોર રહે ન અંગ;

૧ ચમુ-ફોજ. ૨ શશ-સસડું ચંદ્રમાં જણાય છે તે. ૩ બેલ-વ્રશભરાશી.

શશાંકની એવી દશા બનીછે,
 સ્વતંત્ર રાજ્યાસન વ્યર્થ ધરેછે. ૧૫.
 આ મેષને આ વ્રશને વિલોકી,
 રક્ષા દિસે મારગ સિંહ રોકી;
 સ્વદેશિયો સંપ ચહે ન ચિતે,
 તે રાયનું રાજ્ય રહે શી રીતે. ૧૬.
 નિશાપતિ પશ્ચિમમાં નમ્યો છે,
 માથે હતો ત્યાં થકો તો ભમ્યો છે;
 જાણે શશીની ચદતી કળા જી,
 હવેથી તેની પડતી સ્થિતિ થી. ૧૭.
 સાતે રૂપી ઉત્તરમાં ઝધે છે,
 જે સિંહની સાથ સદા ઉગે છે;
 જાણે અનુદાન મળ્યાની આશો,
 જવા ઇછેછે નિશિનાથ પાસે. ૧૮.
 અગસ્ત તો દક્ષિણમાં દિસે છે,
 મિથુનની સાથ સદા વસે છે;
 વહેંચતાં દાપુ થઈ લગાઈ,
 જાણે રૂપી સાથ પડી જુદાઈ. ૧૯.
 આ કર્ક આકાર જુઓ કર્યો છે,
 આ સિંહ આકાર તથા ધર્યોછે;
 અનેક આકાર જણાય એમ,
 સંગ્રામમાં વ્યુહ રચાય જેમ. ૨૦.
 ભૂમિ જાણી પૂર્ણશશી સિધાબો,
 વિતર્ક એથી કવિહર આવ્યો;
 વૃદ્ધત્વ આવ્યું તરણી નિશાને,
 નમાવિયું બૂ બહિ મૂખડાને. ૨૧.
 આદિસ આભાસ વિશેષ થાય,
 શશાંક જાંખો પડતો જણાય;
 અગિયનો આગમ જાણી જેમ,
 જાંખો પડે નિર્ધન બૂપ તેમ. ૨૨.
 શશાંકનો છેક ઘડયો પ્રકાશ,
 કેવો દિસે પશ્ચિમ દીશ પાસ;
 જાણે બળવા ધડો પૂર્ણ થાતે,
 આકાશ ઠંગી ધડીઆળ આ તે. ૨૩.
 અધેર ટાળી ન શક્યો શશાંક,
 પડ્યો શશીને શિર એજ વાંક;

તેનો રવિદેવ તપાસ લીધો,
 જાણે શશીને પદબદ્ધ કાધો. ૨૪.
 બાનુથકી ચંદ્ર પ્રકાશ લે છે,
 તેથીજ તે શીતળતા ધૂરેછે;
 બિદ્યાર્થી પામે અતિ રિદ્ધિ આપ,
 પડે ન તેનો જગમાં પ્રતાપ. ૨૫.
 જે તિવ્રતા તો તુંમાં ન રાખે,
 આ તુલ્ય તેનું મુખ લોક બાખે;
 રાખી શકે તે નહિ રાજ્ય ફાંસી,
 એમાં કહે જો બૂએ શું જોશી. ૨૬.
 જે રાજ્યમાં ચોરનું જોર નાવે,
 તે રાજ્યમાં બીક વિશેષ આવે;
 જે રાજ્યમાં હોય ધણું અધેર,
 તે રાયનું રાજ્ય તપે શો પેર. ૨૭.
 રે ચંદ્ર જો આ તુજ રાજ્ય થાતાં,
 મનુષ્ય સૌ આગસમાં જણાતાં;
 શસ્ત્રો તજીદેતી પ્રગ્ન જણાઈ,
 તે રાજ્ય તો કેમ ટકેજ બાઈ. ૨૮.
 સવાર થાતાં શશિ અસ્ત પામ્યો,
 તે કોણ જાણે જઈ ક્યાં વિરામ્યો;
 જાણે પડ્યો કાઢવ હેમ થાળ,
 ખુચી ગયો અંદર એજ કાળ. ૨૯.
 જાંખા પડી થાય અદર્શ તારા,
 આકાશમાં તે અતિ શોભનારા;
 તે જેમ રાજ તજી જાય રાજ,
 નાશી છુટે સૈન્ય તણો સમાજ. ૩૦.

ચંદ્રને ઠપકો.

બડયા વિના જે તજિ રાજ્ય નાઠો,
 દેખાવ દીધો અતિ છેક માઠો;
 જરૂર જાતે જગ જાણિયો છે,
 ક્ષત્રી નહીં તે વિદ્યુ ધાણિયો છે. ૩૧.
 નીચી કરી મૂછ નમ્યો હરી તે,
 દીધો તજી દેશ ગયો ડરી તે;
 ધરે ન ક્ષત્રી તુજ નામ મંદ,
 વણીકને લાયક નામ "ચંદ." ૩૨.

અરે તને શું કહું સિંહરાશી,
તું સિંહ રાંતો મન જો તપાશી;
તિથે ગયો રંગ સજી અભંગ,
શોભે હવે તો ધુન નામ સંગ. ૩૩.

દોહરો.

સિંહ નામ કાચી હતા, લડતા અડર અભંગ;
સિંહ પુરૂષ સ્વર્ગે ગયા, હવે રક્ષા સૌ સંગ. ૩૪

પ્રભાત.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ધણા કરેછે નિધિ ધુધવાદ,
ગાજી રજાએ બહુ સર્વે ધાદ;
ગજો ગયું પુત્રનું રાજપાદ,
કાંધે કરે ગર્ભન એજ માદ. ૩૫.

પંખી મધુરા સ્વર કચરે છે,
જૂદી જૂદી જન અનેક જે છે;
ગજો થશે આજ નવીન રાય,
ગાંધર્વ તેના શુભ જ્ઞાન ગાય. ૩૬.

ગર્ભો સ્તુતી દામરતી કરેછે,
મહાત્મ્ય તેનું મનમો ધરેછે;
ગજો રવિનું શુભ રાજ્ય ગંગે,
પ્રભુ સમીપે મુખ એમ માંગે. ૩૭.

કહ્યા જનો અચળ અદ્ય દિસે,
ગર્ભો ન અંગે નદિ પાદ શીશે;
ગજો થતાં જે નૃપતી લગાઈ,
કાંક્રા તણી લક્ષ્મી ગઈ જુગાઈ. ૩૮.

રહે કામ્યા પતિ સાથ રહી,
પ્રભાતમાંથી લડતીજ કહી;
સુરાજ્ય આતાં પણ અંગાર,
સુખે ન એસે રીંગ નડાર. ૩૯.

પતિવ્રતા કાળ પવિત્ર ગાણી,
વંદે પતિ આગળ પ્રેમ વાણી;
સુરાજ્યનો જોગે રૂડો જડેછે,
સુખલસંપત્તિ સુખ ભોગવેછે. ૪૦.

શહેરમાં માર્ગ જગે સિંચાય,
જેથી પુરીમાં ગરદી ન થાય;
ગજો રવિ ફૂલતણી સવારી,

પધારશે જાણી પુરી સુધારી. ૪૧.

રાતે રહેલા જન ચોકીદાર,
તેમાં કરે નાયક ફરદાર;

ગજો જુના રાય તણા સિપાઈ,
વિદાય કીધા નવો ફોજ ધાઈ. ૪૨.

દેવાલયે ને વર્ગો રાજ્યદારે,
વાગ્નતણા ધોય થયા અપારે;

ગજો પ્રગલ્ભે શુભિને વગાઈ,
આમા જવાની કરીછે સગાઈ. ૪૩.

મધ્યાં કિધાડાં પુર દુર્ગ^૧ દાર,
પ્રવાસિયો પંથ પગે અપાર;

છૂટે જિવેનો જડરામિવાસ,
ફરે હરે જેમ કરે વિલાસ. ૪૪.

પ્રવાસિયો જાય અનેક રસ્તે,
પ્રવાહની પેર દિસે સમસ્તે;

ગજો રવિથી દિમ પોગળીને,
વહી નદીઓ બહુ નીકળીને. ૪૫.

કતાવળો કાઈ વહે અગાડી,
અગાડી જનાર રહે પછાડી;

પૃથ્વી શાની આગળ ચાલી જાય,
તો જેમ તે વહ થયો જણાય. ૪૬.

કતાવળો જે જન પંથ ધાય,
ચાકી રહે ને મનમાં મુઝાય;

કતાવળો ચાય હરેક કામે,
તે જેમ તેમાં નદિ સિદ્ધિ પામે. ૪૭.

અરૂણોદય.

પ્રાચી દિશામાં નભ રક્ત દિસે,
એ હામ શોભા ઉપજી અતીશે;

ગજો પ્રતાપી પરજો ભુપાળ,
આનંદનો આજ કહે ગુલાલ. ૪૮.

આકાશ રાતાશ વળી નિહાળી,
વહે કવિવાણિ પિતૃવાળી;

આવે રવિ સ્વારિ વિશેષ ધાતી,
એથી કહી આ અતિ ધૂજ રાતી. ૪૯.

સાધા ધરાને નમનો જણાય,
તુષ્ણાતણે અંત તથા ગણાય;
પાસે દિસે પાર નહિ પગાય,
જોવા જાણે જન તે કાગાય. ૫૦.
પડયું રવિનું પ્રતિબિંબ તેજ,
અગાની જણે કવિદેવ એજ;
ખવાસનો જેમ ડાક દેખી,
નમે અનળ્યા નૃપ એજ ભેખી. ૫૧.
આકાશ રાતો ઉદયાચળે,
તથા હવામાં પ્રતિબિંબ જેલે;
જણે રૂડી જાળમ છે બિછાવી,
કરાવ્યું સિંહાસન એક લાવી. ૫૨.
નથી જણાતા પગ હાથ જેને,
નામે કહે ભોલ અરણ્ય એને;
તે સર્વ કરે શુભ સારથી છે,
પુરાણમાં એવી કથા કથી છે. ૫૩.
આકાશમાં એમ ગતિ કરેલે,
ગરડનો બાંધવ તે કરે છે;
વિદ્વાનને થાય રમૂજ જણી,
જુના કવિએ કહી છે કહાણી. ૫૪.

સૂર્યોદય.

આબ્યો કુદી ત્યાં રવિ દેવ એમ,
કુદી ઉઠે કેસરી સિંહ જેમ;
તે બિંબમાં બિંબ સમાઈ જાય,
આદર્શ જાતાં છર્ણો એક થાય. ૫૫.
બ્યાં બિંબમાં સરજ આવી પેઠા,
તે જેમ સિંહાસન બૂપ બેઠા;
દરી દિશામાં ફીણા ચલાવ્યાં,
સંભ્રામમાં ભસ્કર શું સિધાવ્યાં. ૫૬.
રંગે દિસે છે રવિદેવ રાતો,
જણે થયો છે પરી કાષ તાતો;
અધેર આ ભોલું દાબવાને,
આબ્યો પ્રતાપી નૃપ પાળવાને. ૫૭.
જનો ઉચારે જમકાર વાણી,

કરે પ્રજાઓ ઉર પ્રેમ આણી;
મણે ગુરને પ્રભુ તુલ્ય જેમ,
મણે રવિને નિજ છદ્દ એમ. ૫૮.
મહી રૂપી મૃન્મય^૧ કાડીયું છે,
દિવેલ જણે જળા આ ભરું છે;
દિવાસળી લમ^૨ સરપી લાગી,
જણે રવિ દિવેલ જેત જાગી. ૫૯.
એ દુર્બિને સર્વનું બિંબ દીકું,
જણે દીકું તે બળતું અંગીકું;
કે તોપ જોળા ઉપરે ધણેરા,
પાટા રવિટેલા કિનખાળ કરા. ૬૦.
મહીયમી હાદશ લક્ષ મોટા,
તથાપિ દિસે રવિ છેક એટા;
એ જણીને એમ વિચાર આવે,
મોટાઈ મોટા કહોંતા જણાવે. ૬૧.
છે મૈલ બાનું નવ^૪ કોટિ દૂર,
તથાપિ તેનું પ્રસરાય નૂર;
જેને પ્રભુ પૂર્ણ પ્રતાપ આપે,
તે રાયનું રાજ્ય વિશેષ વ્યાપે. ૬૨.
પૃથ્વી થકી છે ત્રણ લાખ તોલ,
તથાપિ દિસે લઘુ એક ગોળ;
વિદેશો રાજતણું જેમ માન,
સુભણું જણે જડને ન બાન. ૬૩.
રવિથી આડું પડેલે હવાનું,
અદર્શ થોડા ક્ષણમાં થવાનું;
દેખાવ દેખી દિલમાં ગમેલે,
જણે બવાયો પડેલે રમેલે. ૬૪.
પ્રકાશ વેગે અતિ દોડી આવે,
સેનાપતિ જેમ ચમુ^૫ ચલાવે;
મિનિટમાં મૈલ ધણા કપાય,
જે લાખને હારી હનર જાય. ૬૫.

૧ મૃન્મય-માટીનું. ૨ મેષ, વૃષભ વગેરે બાર
લક્ષ છે તે રૂપી દીવાસળી.

૩ દુર્બિનથી જેતાં સરજનું અંદરનું બિંબ કાળું
જણાય છે. તેને ફરતાં સળગતાં વાદળો ફરે છે. તે
કિનખાળ જેવાં દેખાય છે.

૪ નવ કોડ પંદર લાખ મૈલ. ૫ ચમુ-ફાળ.

૧ પથમ સર્વ ઉજેલો દેખાય છે પણ તે ખરો
સર્વ નથી; હવામાં સર્વનું પ્રતિબિંબ દેખાય છે.
૨ દર્પણ

કીર્તિદય.

આવ્યોસવા આઠ મીનીટમાં તો,
પ્રકાશ પૃથ્વી પડખાંઠિ ધાતો;
પીળો રંગ દિવો ચડાવી,
સુવર્ણથી જેમ મહી મઢાવી. ૬૬.

જો છાપરે તો તડકો પડ્યો છે,
સુવર્ણ રંગે ચિતમાં ચડ્યો છે;
જાણે સુરાજ્યે બહુ દ્રવ્ય એવાં,
દિસે ધરોધર સુવર્ણ નેવાં. ૬૭.

હાંડીતણાં લોલક કીર્ણું સજે,
ભીતિ પજા ચિત્ર વિચિત્ર રંગે;
જાણે વિના શ્રદ્ધિ કદી ન જાણ્યા,
એવા અહીં મચ્છ અનેક તાણ્યા. ૬૮.

વિસાઈ ચિત્રો બહુ રંગવાળાં,
ખિન્ન કહે ચિત્ર બહુ રૂપાળાં;
મર્મિ જનો માર્મિક બેઠ લેછે,
શાથી બન્યા તે સમજી શકેછે. ૬૯.

કિર્ણો પજાં રંગિત કાચ જેવે,
ધરો છવાયાં બહુ રંગ તેવે;
જાણે ધરોમાં રવિદત આવી,
લીપ્યા ધરોમાં બહુ રંગ લાવી. ૭૦.

જે આસના ખિંડુ અનેક પત્રે,
પત્રા હતા તે ન જાણ્યા અત્રે;
પ્રખ્યાત છે ભારકર હંસ પોતે,
મોતી ગણી બક્ષ કરી ગયો તે. ૭૧.

કીર્ણોપડે કોઈ છખી ઉતારે
તે કિર્ણના સન્નુખ યંત્ર ધારે;
એકાગ્ર ચિત્તે શુભવાથી જેમ,
હરે રહેમાં ચરિતાન તેમ. ૭૨.

સોના સમી સુર્યની કાંતી જીલી,
વનરપતિ જાત વિશેષ ખીલી;
જે દેશમાં જેમ કમાઈ જાગે,
પ્રજાજનો સર્વ પ્રસન્ન લાગે. ૭૩.

પ્રતાપ જે બાનુતણો પડેછે,
વનરપતિને પણ પુછી દેછે;
મેરાં લુલાંને વળી આંધળાંને,
પાગે બહા જેમ જનો અધાંને. ૭૪.

દેવાલયે શીખર હેમ કેરૂં,
તેમાં રહું બિંબ દિસે મણેરૂં;
જાણે હોંસે હેમ વિશે જાણ્યો,
પ્રકાશ રોજે શક્તિથી સવાયો. ૭૫.

ઉદ્યાન જ્યાં જ્યાં પ્રસર્યો અતીરો,
બુડી બહી વસ્તુ સમસ્ત દિસે;
અભૂષમાં બેઠ છુપો રખાય,
બુદ્ધિ વધે બેઠ બધા જાણાય. ૭૬.

રાતે બહુ બ્રામ્હનું એક રંગે,
જુદું દિવું જાનું પ્રભા પ્રસંગે;
કુરાજ્યમાં પંડિત મૂર્ખ એક,
સુરાજ્યમાં જેમ પડે વિવેક. ૭૭.

રાતે ન જાતી જાત દૂર દષ્ટી,
રવિ પ્રભાથી બહુ સુજી સજી;
કુરાજ્યમાં જ્ઞાનતણો ધરારો,
સુરાજ્યમાં જેમ દિસે વધારો. ૭૮.

ટાંકાં તથા જૂતળ ભોંયરામાં,
રહું વિશેષે તમ તે સમામાં;
જાણે ચુપા ચુપ છુપાઈ ચેર,
સંતાર્ધ પેઠા બહુ અંડખોર. ૭૯.

પડ્યો રવિથી પ્રતિકૂળ છાયો,
હરેક વસ્તુની પુઠે છુપાયો;
અજિણ્થી નિર્બળ વેર રાખે,
પુઠે બકે સન્નુખ તો ન ભાખે. ૮૦.

ગરીબ શ્રીમંતતણે નિવાસ,
પડ્યો રવિનો સરખો પ્રકાશ;
તે જેમ રડો ધનસાઈ રાય,
સોનો કરેછે સરખોજ ન્યાય. ૮૧.

જાળીયો કીર્ણો ધરમાં પડે છે,
આણું ઉડે તે નજરે ચડે છે;
રો માલ વાતાવરણે વસાવ્યો,
તે બેઠનો શિક્ષક જેમ આવ્યો. ૮૨.

દિસે પ્રભાની નળી એક તંત્ર,
જાણે ધર્યો સુક્ષ્મદર્શ યંત્ર;
પ્રકાશ કેવો પથરાય નીચો,
જાણે બિછાયો જરીનો મહીચો. ૮૩.

પ્રભા પ્રભાનાથની પૂજું જોઈ,

દિવા તણે પાડ્યું પુછે ન કોઈ;
 હજારનો દાયકો જો મળે છે,
 હજારનો દાયકો વિસરે છે. ૮૪.
 વાંક વળીને રવિ કોઈ આવે,
 કદી નહીં માર્ગ શિથિ સિધાવે;
 જે રામ્યના દૂત રહે હકેલા,
 તે જન્મ દિસે ન સિધા વળેલા. ૮૫.
 જળાશયે ભાસ્કર બિંબ જોઈ,
 કરે કવિ તર્ક વિતર્ક કોઈ;
 સુખા મુખ્યા છે તપ ભારતેડે,
 પોતા સમો વેશ ધરાવી પડે. ૮૬.
 સમુદ્રમાં સૂર્યનું બિંબ દિસે;
 એતો વળી દિવ્ય દીસે અતીશે;
 જાણે રડે ત્યાં રસિડેન્દ્ર રાખ્યો,
 પ્રકાશરૂપી પશુ કાંપ નાંખ્યો. ૮૭.
 ગંગા વિગે સૂર્યનું બિંબ જોઈ,
 કહે વળી એમ કવીશ કોઈ;
 જાણે બીજો ભાસ્કર દેહ ધાર્યો,
 ગંગાની જાત્રા કરવા પધાર્યો. ૮૮.
 જે દેવળા આ નજરે ન યાત,
 યતાં રવિ તેજ્યકી જણાતાં;
 જાણે નકારા અમલે પડાવ્યાં,
 સુરાંજ્ય આવે ફરીથી ચણાવ્યાં. ૮૯.
 રવિતણા કિંઈ નિહાળી કાડે,
 ખુશી યતાં સારસડાં સળેડે;
 વેદી વિષે જેમ વિભોક્ષો જોત,
 પ્રભોદ પામે વરસાડિ સોત. ૯૦.
 કુમ્હનીયો કરમાઈ દિસે,
 વિકાશ પામ્યાં કમળા અતીશે;
 દેવી મુખે જેમ મધીન યાય,
 મિત્રો શુભી કીર્તિ ખુશી જણાય. ૯૧.
 ઉત્ક્રાંત નેત્ર ગયાં મિયાઈ,
 બાળે નહીં બાનુંતણી ભલાઈ;
 તે જેમ રૂઝ શુભ સંજનનાના,
 દેખે ન ડાળા કદી દુર્જનોના. ૯૨.

રવિ કવિ જાણવિ જે ગણાય,
 સીકાવનાશ તણુ તે જણાય;
 જે મીઠી રમ્પે નિજ નેત્ર કાન,
 તેને રિકાવા નહિ શક્તિમાન. ૯૩.

જન ક્રિયા.

ખાવા હવા જન્મ જનો ઉમંગે,
 આરોગ્ય પામે અતિ આપ અંગે;
 વધે ન તેને નિજ અંગ બાધી,
 ખરેખરી ઔષધો જેમ ખાધી. ૯૪.
 શિકારિયો જ્યમ શિકાર મોટે,
 ધોખી ધુએછે જઈ વશ ખાટે;
 સ્વતંત્રતા પૂર્ણ મળી પ્રજાને,
 જેને ગમે તેમ કરે ક્રિયાને. ૯૫.
 સ્ત્રીઓ નવાણે જઈ ઘેર આવે,
 પાત્ર પ્રમાણે ભરી નીર ભાવે;
 તે જેમ શાસ્ત્રો સુણવા જાહે,
 આવે યથા પુદ્ધિ ગુણો લાઘવે. ૯૬.
 અદ્વિષ્ટિયા સૂર્ય ઉગે જાણે,
 તેમાંજ મોટું સુખ તે ગણે;
 ઉગ્મણિમાં બોજનકાળ જેમ,
 રમે જઈ બાળક દૂર તેમ. ૯૭.
 વિચિત્ર વાનં બહુપેર વાગે,
 અદ્વિષ્ટિયા જાંઘ તણુ ન જાગે;
 જાણે સુતાછે ઘટકર્ણુ જેવા,
 તેને જગાડે કરી શબ્દ એવા. ૯૮.
 શરા જનો શસ્ત્ર ધરી ફરે,
 ધનુઃકળાની કૃતિયો કરે;
 જાણે રક્ષિ રાય કરે નિરીક્ષા,
 આપે શુરા શૌર્યકળા પરીક્ષા. ૯૯.
 પેશાક સામે તનુ સ્વચ્છ ધારી,
 રાત્રીતણા વેશ મુખ્યા ઉતારી;
 જાણે નવા રાયનું રાજ્ય જામ્યું,
 સૌ વિશ્વ સારો શિરપાવ પામ્યું. ૧૦૦.
 જુદા જુદા વેશ જુદીજ વાણી,
 જુદી ક્રિયા સૌજનની જણાણી;
 જાણે મિશાબો પડે ઉમાડ્યો,

આ વિશ્વમાં નાટક ખેલ માંડ્યો. ૧૦૧
 નિશા પડે ભોલક સુવાનું બૂજે,
 સવાર થૈ ત્યાં શુભ કામ સૂઝે;
 કુરાન્યમાં આળસ કાળ ચોખ,
 સુરાન્યમાં ભોલક સળે ઉદોગ. ૧૦૨.
 મે બાગમાંથી ફળ વીણ્યું માળી,
 તે છોડનાં સંકટ દૂર ટાળી;
 પ્રભુથી રાજ કર જેમ મે છે,
 પ્રભુતણું રક્ષણ તે કરે છે. ૧૦૩.
 નિશાળિયા જાય જુઓ નિશાળે,
 પોથી તથા પાટીં લઈ નિશાળે;
 જાણે જનોઈ ધરીને ઉઠેલા,
 કાશી જવાને ખડવા બનેલા. ૧૦૪.
 આરોગ્યશાળા ઉઘડી નિશાળે,
 દૂરે જતો બાલિક સાથ બાળ્યો;
 તે જેમ ધરમી ધરણીશ યાતાં,
 દિસે સ્થપાતાં બહુ ધર્મખાતાં. ૧૦૫.
 વાસીદુ વાળી ધર સ્વચ્છ કીધાં,
 તથા વળી વાસંણ માંજ લીધાં;
 જાણે બસા બૂપનું રાન્ય બાળી,
 દિસે ધરે ધેર કરી દિવાળી. ૧૦૬.
 ઉદોગનાં શસ્ત્ર જનો સૂળે છે,
 જો જાંધને આળસ તે તળે છે;
 ઉદોગીં દિસે જન કામ કામે,
 તે રાન્ય તો પૂર્ણ પ્રતાપ પામે. ૧૦૭.
 ઘોડાં અને ગાડીં ધણી દરે છે,
 શોભા નિહાળી નજરો ઠરે છે;
 જાણે રૂડું રાન્ય યયું હવે છે,
 સુખે પ્રજા વૈભવ ભોગવે છે. ૧૦૮.

નદીનો દેખાવ.

નદીતણાં નીર ધિમે વહે છે,
 મતિ વિષે મંભિરતા રહે છે;
 તે જેમ મોટા જનને નિહાળી,
 લજ્જતિ આસે સર્તીં લાજવાળી. ૧૦૯.
 નદી કિનારે બગ જો રહે છે,

ધ્યાની બનીને મળને મહે છે,
 જાણે મળી ધર્મ ધર્મની છૂટી,
 કાલું છોડેને કાંઈ ખાય છૂટી. ૧૧૦.
 નદી વિષે ભોલક અનેક જોને,
 બણી રતુતી ન્હાય નિમજ યૈને;
 જાણે સમાચાર સમુદ્રજને,
 કલાવવા કાંઈ કહે નદીને. ૧૧૧.
 પેખી પ્રભાનાથ પ્રભાત કાળે,
 નાહીં જિયો ચંદ્ર કરે કપાળે;
 જાણે શશી બીલ બયે થયો છે,
 નાશીં જિયોને શરણે ગયો છે. ૧૧૨.
 પૂજા કરે કાંઈ નદીનીં કાડે,
 લલાટમાં અક્ષત વિપ્ર ચોડે;
 જાણે શશીને તન પીડ આવી,
 માટે દયા લાવી દવા લગાવી. ૧૧૩.
 કામિનીઓને શિર કેશ કાળા,
 ઠાંકી ધર્મ તોમ દિસે રૂપાળા;
 સુખો નિસાનો દઢ અધકાર,
 જાણે છુપાવ્યો કરવા ઉગાર. ૧૧૪.
 શૃંગાર શ્રીમંત જિયો ધરે છે,
 જેમાં હોંરા કાંતિ અતિ કરે છે;
 જાણે હતા જે શશિ સૈન્ય તારા,
 રજા જિયોને શરણે બિચારા. ૧૧૫.

ધર્મ ક્રિયા.

કરે જનો સૌ નિજ ધર્મ ધ્યાન,
 કાંઈ શુણે છે નિજ શાસ્ત્રજાન;
 જાણે દિધી છૂટ રૂપે દયાળે,
 નિર્બંધે સૌ નિજ ધર્મ પાળે. ૧૧૬.
 સંધ્યાતણા બ્રાહ્મણ શબ્દ બાળે,
 બાતું બણી અક્ષત પુષ્પ નાંખે;
 જાણે સુરાળપર પ્રેમ આવે,
 આશીષ આપી વિધિએ વધાવે. ૧૧૭.
 દિનને કરે પાવક કુંડ હોમ,
 ચઢવો વધીને બહુ ધૂમ બોમ;
 રિત્રાવવા બૂપતિ બાતું જોવો,
 જાણે રમ્યો આતસખેલ એવો. ૧૧૮.

પામી રૂડા બાસ્કરનો પ્રતાપ,
ધર્મી કરે ધર્મ અધર્મી પાપ;
સુકાર્ય માટે પ્રભુ બુદ્ધિ દેછે,
સ્વેચ્છા પ્રમાણે જન વાવરેછે. ૧૧૯.

તડકા વિશે.

પડે દિન તો વધી જાય હાંધો,
ચડે દિન તે ઘટતો જણાયો;
વધે કુબુદ્ધિ પડતી દશામાં,
ઘટે કુબુદ્ધિ ચડતી કળામાં. ૧૨૦.

જે સૂર્યની સ્થિતિ તપાસવાને,
જેશી ભરેછે નિજ હાંધડને;
સામાની શક્તિતણું માપ લેવા,
પોતાની માપે જન સુરા જેવા. ૧૨૧.

જે હીમથી બદ્ધ વિશેષ જામ્યો,
તે પીંગળીને જળરૂપ પામ્યો;
કુસંગથી યાય રહે કઠોર,
તે પીંગળે જેમ સુમોધ જોર. ૧૨૨.

બાનું પ્રભા જેમ વિરોધ જામે,
પારો બહી ઉત્તિ એમ પામે;
સુરાજ્યની જેમ કળા વધે છે,
જિએ દરજ્જે સુજનો ચઢેછે. ૧૨૩.

પ્રતાપ જ્યાં બાનુતલો પડે છે,
જે નીર છે શીતળ તે તપે છે;
તે જેમ કાષ્ઠ જુલમી જણાય,
શીંગા સ્વભાવી પશુ તમ યાય. ૧૨૪.

ચુસે રવિ નીર નિજ પ્રતાપે,
વર્ષાસમે પુસ્કળ એજ આપે;
તે જેમ રાજા કર રાજ ભે છે,
પ્રસંગ આવે ધન યોગ્ય દે છે. ૧૨૫.

જે આગચરમે રવિ કીર્ત્તિ જાય,
તો આગ તેથી પ્રગટી જણાય;
પેખી ધણે સજ્જનનો પ્રતાપ,
દેખી તપે છે દીક્ષ જેમ આપ. ૧૨૬.

રવિતણું તેજ પડે અસેખે,
ચરમાં વિના જલ જનો ન રહે;

તે જેમ ભોડા નજરે નિહાળે,
જૂપાળતો મંત્રિવડેજ ભાળે. ૧૨૭.

જે સૂર્ય આડો નિશિનાથ યાય,
કેવો રવિ તે તકમાં જણાય;
જાણે રૂપા ત્રાંસળીં સોનીં ભાવ્યો,
ગમેજ કાળો કરીતે ચડાવ્યો. ૧૨૮.

જે સૂર્ય મધ્યે જાહ શુક આવે,
તો દૂર્ધિને રીત જુદી જણાવે;
નરેડીં ચાંદીતણીં એક એ છે,
તેમાં વળી આ ભમરો ભમે છે. ૧૨૯.

ઢંકાય જ્યારે રવિ વાહળાંથી,
ત્યારે દિસે રીત જુદીજ લાંથી;
ખેલાડીં શું રંગ જામિ અડ્યો છે,
પછીથી જાણે પડો પડ્યો છે. ૧૩૦.

ફૂલ્યાં બહુ ફૂલ બપોરિયાનાં,
રાતાં રડાં સૂર્યેતણા સમાનાં;
પ્રવાળનાં પૂષ્પ નવાં બનાવી,
કારીગરે કાઢી કળા બતાવી. ૧૩૧.

નાણાવટી નાંજું ધણું વટાવે,
જ્યાં જોઈએ ત્યાં ધન દૃષ્ટિ આવે;
કુરાજ્યમાં ગુમ અવેજ કીધો,
તેનો સુરાજ્યે વધુ લાવ લીધો. ૧૩૨.

સમ્પ્રતિ વિશે.

દિનેશનું લાયક રાજ્ય ભાગે,
માટે પ્રભુ આગળ ભોક ભાગે;
અહો પ્રભુ હરી પુરો પમાડો,
રહો બધાનો ચડતો દહાડો. ૧૩૩.

દાડો ચઢો આશિષ એમ રહે,
રાત્રી થવાનું ન કહી કહેછે;
સુરાજ્યને સર્વ જનો સ્થાય,
કુરાજ્યનું નામ લીધે દુખાય. ૧૩૪.

જે રાજ્યમાં ગાન વિશેષ વાધ્યું,
જે રાજ્યમાં ઉત્તમ કાજ સાધ્યું;
ઓ વિશ્વ કર્તા વસ્તાન રેજો,
આનું રૂકું રાજ્ય સદા રહેજો. ૧૩૫.

રાજા પ્રજા સર્વ સુખી રહેજો,

લાખો તણો લાભ અલબ્ય લેજે;
કરે પ્રભુ વાંછિત પૂર્ણ કામ,
આશીષ દેછે દલપતરામ.

૧૩૬.

સાયંકાળનું વર્ણન.

નમતો સૂરજ.

ઉપજાતિ શ્રુત.

સુણો હવે સજ્જન રૂડી રીતે,
પ્રદોશનું વર્ણન પૂર્ણ પ્રીતે;
કેવે અઢે ને રવિ અરત થાય,
એવી સ્થિતિ આનગની જણાય. ૧.
જોયી દશા દેખી છકી ન જાવું,
ત્રીચી દશા દેખી નહીં મુઝાવું;
આ વિષ છે ચિત્ર વિચિત્ર એવું,
રાખે પ્રભુ તેમ ખુશી રહેવું. ૨.
આદીત્ય અસ્તાચળ દીશ ચાલ્યો,
પ્રતાપ તેનો પડતો નિહાળ્યો;
નરેશ પોતે તઈ દેશ નાસે,
તો જેમ તેનું તુચ્છ તેજ ભાસે. ૩.
પાંચે ટકારા ધડીયાળ દે છે,
જાણે જનોને સમરયા કહેછે;
સાર કમાવા ધરી સારી કાયા,
પગે તપાસે શુભ શું કમાયા. ૪.
ઉદ્યોગી તો સૂર્ય જવા નહિછે,
ને આલસુ તે ઉલટુંજ પ્રીછે;
સુરાજ્ય જાતાં સજ્જનો ન રાજ,
રાજ દિસે જેમ પ્રપંચી પાજ. ૫.
પ્રભાકરે તિલપણું તંજુ છે,
સમે ભહું શાંતપણું સજુ છે,
તે જેમ જ્યાં જોઅન જોર જાય,
વહત્વમાં શાંતપણું સમય. ૬.
ફરે હરેછે સુખ પામી પ્રાણી,
મથો રવિનો બહુ તાપ જાણી;
તે જેમ રાજ શુભ દષ્ટિ ધારે,

સુખે કરે ઉદય સર્વ ત્યારે. ૭.
ધોમે ધોમે ને વધનાર ઝાંચો,
ઉતાવળો તે વધતો જણાયો;
તે જેમ જેને શિર વ્યાજ છોડું,
પછી વધીને ઝટ થાય મોડું. ૮.
પાણી પિવાને ધણુ ઢોરકરાં,
નદી તળાવે વિચરે ધણેરાં;
ઉદાર શ્રીમંતનું સમ્ર ધારી,
જયે જયે જેમ જતાં બિખારી. ૯.
જ્યાં તે સમે પર્વત શીશ પેખું,
સોનેરી રંગે રવિ તેજ દેખું;
જાણે વડા દેવળ શીશવાળું
સોનાનું ઈંડું ચળકે રૂપાળું. ૧૦.
સિપાઇઓ બુહ કળા કરેછે,
મેદાનમાં સૌ મળીને ઠરેછે;
જાણે થવાને રવિના સહાઇ,
શસ્ત્રો સજ્જો મળિયા સિપાઇ. ૧૧.
શાણુ કરે શ્રાવક લોક વાળું,
દેખાય છે ને દિલના દયાળું;
તે જેમ રાજ શિર શત્રુ વાધે,
સ્વાર્થિ પ્રધાનો નિજ અર્થ સાધે. ૧૨.
નિશાળિયા જાય નિશાળ છોડી,
ભણે ભણાવે નહીં જીવ જોડી;
જવાઈ ઉત્તેજન આપનારો,
વિદ્યાતણો જેમ નહીં વધારો. ૧૩.

વનનો દેખાવ.

ગાયો ચરી ગામ ભણી વળેછે,
જુદી પડેલી સમુદે મળેછે;
ધણી નદીઓ મળી એક રાહ,
જાણે થયો જાનલિનો પ્રવાહ. ૧૪.
ગોવાળ ગાયો ધણુ ઘેરી લાવ્યો,
ભાળી ભસો સૌ જન ચિત્ત ભાવ્યો;
ભગીરથે જેમ ધરી ઉમંગ,
કૈલાસથી આણી પવિત્ર ગંગ. ૧૫.
ગાયોતણા વેગથી ખૂબ ખેહ,
જોયી ચઢી ઉડી જણાય નેહ.

ઉચારવા દુઃખ વિચાર લાવી,
 નભે ધરીનિ સ્વર્ગે સિધાવી. ૧૬.
 જાવાળીમા વાંસળીયો બળવે,
 શુભી ભલા સૌ જન ચિત્ત ભાવે;
 નભે ચડયો છે ધન એમ નભી,
 વહે મધુરે સ્વર મોર વાણી. ૧૭.
 જિયે સ્વરે ગોપ દુહા ઉચારે,
 પરસ્પરે વાદ કરી પ્રચારે;
 તે જેમ મલ્લો લડતા અખાડે,
 પ્રચારતા બે બહુ બૂમ પાડે. ૧૮.
 અનતણાં વૃંદ દીઠાં પછી બે,
 બધાં ઉચારે મુખ શબ્દ બેજે;
 નભે થશે ભાવિક તે બણેછે,
 અતે જિવોનો ગતિ ઠામ બેજે. ૧૯.
 જાવાળીએ ડાંગ ખભે ધરી છે,
 એ ઉપમા તો કવિ કોઇ પ્રીછે;
 નભે કપિએ પુછ જિયુ કીધું,
 કુદી જવાને દિલ કાંઈ દીધું. ૨૦.
 ગાયો કરેછે પૂરમાં પ્રવેશ,
 છુટી પડી વેગ કરી વિરોધ;
 સહજ ધારે થૈ જેમ ગંગ,
 કરે જઈ સાગરનો પ્રસંગ. ૨૧.
 ખેડુ જનો ખેતરથી વળેછે,
 ત્યાં આખલા આગળ ઉઠ્ઠજેછે;
 તે જેમ સૌનાં મુખ દુઃખ ટાણે,
 ઉન્નતતો ચિત્ત કશું ન આણે. ૨૨.
 ખરા ચઢાવી પગ ચાલનારા,
 ભલા ધર્યા છે શિર ધાસ ભારા;
 કેવા દિસે સંચરતા સઉ તે,
 નભે ધર્યા પર્વત રામદૂતે. ૨૩.
 દંતાળી ખાંધે ધરી ખેડુ કોઈ,
 કવિ કરે તર્ક વિતર્ક બેઈ;
 ધરા રૂપી સ્ત્રીતણી કાંસકીછે,
 નભે કૃષીકારકને જડીછે. ૨૪.
 કોઈ કને દાતરડું દિસે છે,
 વાંકું વળેલું વળી સ્થામ તે છે;
 નભે ગરડે સ્વર્ગ આગમાળ,

અહીજ સખ્યું મણી પુણ્ય કાળ. ૨૫.
આથમતો સુર.
 જુઓ જુઓ આ રવિ દિવ્ય કામ,
 ભૂમી બણી તે નમતો જણાય;
 નભે ચઢેસો અમરાપુરીમાં,
 પતંગ દિસે પડતો મહીમાં. ૨૬.
 અરે જુએ વિશ્વ અનુભવીને,
 પૂજે જનો સૌ ઉગતો રવિને;
 આવી મડે અસ્ત થવાનું બ્યારે,
 કોઈ ન છાંટે લઈ કંકુ ત્યારે. ૨૭.
 દિનેશ રૂખ્યો પ્રતિબિંબ દિસે,
 આશ્ચર્ય જોતાં ઉપજે અતીશે;
 નભે રિપૂને છળવા વિચાર્યું,
 ભાનું ભુપે કર્ત્રિમ રૂપ ધાર્યું. ૨૮.
 પછી થયું તે પ્રતિબિંબ અસ્ત,
 નભે રવિ સૈન્ય થયું સમસ્ત;
 તથાપિ તેનાં કિરણ પ્રકાસે,
 પ્રતાપીનો જેમ પતાપ ભાસે. ૨૯.
 ઉઠે થઇને રવિ અસ્ત થાય,
 આયુશ આ વિશ્વતાણું હરાય;
 એ જેમ ભૂપાળનું રાજ્ય ભાગે,
 પ્રભજનોને નુકશાન લાગે. ૩૦.
 આદિત્યને આભ જણાય રાતો,
 જોતાં દિસે બ્યાં રવિ અસ્ત થાતો;
 સંત્રામ ભૂમી રહિરેયો રાતી,
 તે હોય શું રાજ્ય જતાં જણાતી. ૩૧.
 અસ્તાચ્છે રંગ જણાય રાતો,
 એનું હશે કારણ એક કાંતો;
 સાંધા નિંજાવાસરનો કરાવા,
 તાપે ધરેલી ધોંગડી તપાવા. ૩૨.
 રવિકને પ્રશ્નિક રાશિ આવી,
 તથાપિ તે મસ્તક લે ઠરાવી;
 જનોકિતને કાણ જુડી ઠરાવે,
 અનેક દુઃખો દુખ મધ્ય આવે. ૩૩.
 ઉદ્યોગોએ ઉદય હોડી દીધા,

પ્રવાસિયોયે પણ વાસ કીધા;
 જો પંતનું ઈજન શાંત થાય,
 તો જેમ ચક્રો સ્થિર થાંબી જાય. ૩૪.
 ન્યાયાધિશે ન્યાય સભા ઉઠાવી,
 કરે ન કોઈ ફરિયાદ આવી;
 તે જેમ ભોકો ભડીને મરાય,
 કુરાન્યમાં કોઈ કરે ન ન્યાય. ૩૫.
 આવી ઉડીને મળી પંખી ટોળે,
 ઝાડે બિરંજી બહુ શબ્દ બોલે;
 જાણે મળી ફોજ ઉપાય ધારે,
 વિચાર સૌ અંતરના ઉચારે. ૩૬.
 સંધ્યાતણાં વંદન વિપ્ર બાળે,
 આકાશમાં અંજળિ નીર નાંખે;
 જાણે પિતા સદ્રતિ સંચરેછે,
 દાધાંજળીયો પ્રિય પૂત્ર દેછે. ૩૭.
 પદે નિમાળે જન જે નિમાળ,
 કહી બતાવે રૂઢિ જેમ કાળ;
 રવિ હશે ક્યાં ઉર એમ બાસે,
 ઊંચા નિચા ધૈ સ્થળ તે તપાસે. ૩૮.

સમુદ્ર કાંઠો.

સિંધુ કરેછે બહુ બૂધવાટ,
 તરંગ આવી અથડાય ધાટ;
 જાણેજવાને રણશર ત્રાડે,
 પૃથ્વી વિષે હાય પુરા પછાડે. ૩૯.
 ધણાં ફરે ત્યાં તટ ગાડી ઘોડાં,
 શાખી જનોનાં વિચરે સજ્જોડાં;
 જાણે જવા મંડપ માર્ગ ગ્રાસ્યો,
 વિવા વિષે સાજન સાથ ચાલ્યો. ૪૦.
 સાહેબનાં બાળક જે કનિષ્ઠ,
 તે તેડો દાસી વિચરે વરીષ્ઠ;
 તે જેમ કડવા કણુબીનો નારી,
 વરાવવા જાય શીશુ શૂંગારી. ૪૧.
 સાહેબને મદુમ સિંધુતીર,
 ફરે ધણાકો ઉમદા અમીર;
 જાણે ધણી ભૂમિ પવિત્ર એવી,
 સ્વર્ગેથી આવ્યાં બહુ દેવ દેવી. ૪૨.

અંધારું.

રવિતણું તેજ છતે છુપાયું,
 અંધારું પૃથ્વી પડમાં છવાયું;
 તે જેમ જ્યારે શુભ શબ્દ જાય;
 અધિર જ્યાં ત્યાં નજરે જણાય. ૪૩.
 રવિ રસો નાટક ખેલો જાનો,
 હવે દિસેછે શશિ આવવાનો;
 આ અંધકાર પ્રસરી અડ્યો છે,
 શું રંગભૂમિ ખસે પડ્યો છે. ૪૪.
 કેવું દિસેછે વળી તે અંધારું,
 થોફેર જોઈ ચિતમાં વિચારું;
 વહી જતાં રાજ્ય દિનેશવાળું,
 ધણું ધરાએ પટફૂળ કાળું. ૪૫.
 નાના વડા પર્વત જે જણાતા,
 હવે નથી તે નજરેજ યાતા;
 તે જેમ જ્યારે પરરાજ્ય ફાવે,
 ઉદાર કોઈ નજરે ન આવે. ૪૬.
 જોગી જનો પર્વતમાં વસેછે,
 તેઓતણી તાપણીયો દિસેછે;
 જાણે નથી મેધ તથાપિ આને,
 આકાશ મધ્યે વિજળી બિરાજે. ૪૭.

શાર્દૂલ વિહીડિતવૃત્ત

સંધ્યાકાળ સમે રમજ સરખો, શું વર્ણવું વાણિયે;
 ખાસો ખૂન ખગોળગોળઅરિસા, જેવો જુઓ જાણિયે;
 રાતો રંગ સળંગ કોર ઉપરે, શું હોંગજો એ હશે;
 જાયા છે વિડોરિયા વદનની, કે ચંદ્ર વચ્ચે વસે. ૪૮.

ઉપભ્રમિ વૃત્ત.

ઉદાત ખદાત તણા જણાય,
 પણા સ્થળોમાં ચળકાટ થાય;
 તે જેમ જ્યાં કોઈ ન પૂછનાર,
 ત્યાં નામધારી કવિ દારદાર. ૪૯.
 શિયાળિયાં સ્ત્રીમ વિષે ફરેછે,
 ઉચાર જિએ સ્વર ઉચ્ચરે છે;
 જાણે નવો જે નૃપ આવનારો,
 બોલે સમીપે બહુ ચોપદારો. ૫૦.
 જો મંત્ર કેરા ખટ ઘોષ થાય,

જાણે જનોને શિખવે ઉપાય;
કહે જવા ઘો નહીં કાણે ફેક,
કરો કરો રે ખટ કર્મ લોક. ૫૧.

હોહરા.

પરમેશ્વરની પ્રાર્થના, દીન જનોને દાન;
પસ્તાવો કર પાપનો, ગુરુ જનથી લે જ્ઞાન. ૫૨.
સદા ચરણ આચર સદા, મનમાં સમજી મર્મ;
પરમેશ્વરપર પ્રેમ કર, તે કહિયે ખટ કર્મ. ૫૩.

ઉપજાતિવૃત્ત.

અધેર જ્યાં ત્યાં અતિશે છવાયું,
તે આંખ અંતર્યથી સવાયું;
જનો જઈ સૌ ઘરમાંહોં બેઠા,
કારાગૃહે જેમ પુરાઈ પેઠા. ૫૪.
જેમાં ધરેલાં ધન ધાન્ય લાવી,
તે પેટી કોઈ નજરે ન આવી;
સંતાપને શું ધર મધ્ય પેઠાં,
દેવાળિયાં તે બની જેમ બેઠાં. ૫૫.

દિવા સમય.

ઝીંચો દિવાની દિવટયો કરેછે,
હાથેળિયો બે વચમાં ધરેછે;
જાણે દિવાનાથ દુરે વસેછે,
જણે દુઃખે હાથ સતી ધસેછે. ૫૬.
ગુણીજનો દીપક રાગ ગાય,
દિવા થયેલા દિલમાં જણાય;
જાણે ધણા ધંટરવાળ^૧ નાદે,
આઆ મૃગો^૨ માધુર સખ્દ^૩સ્વાદે. ૫૭.
જનો ઘરો ઘેર દિવા ઉગળે,
અંધાર તેના ધરનુંજ ટાળે;
રાત્રિ જતાં જેમ પુરી નવાસી,
સૌ પોત પોતાનું રહે તપાસી. ૫૮.
હિંચે જુઓ આ શુભ કાચ હાંડી,
તેમાં દિસે દિપક જેત માંડી;
જાણે વચ્ચે ગર્ભ પુરો પ્રતાપી,
રહ્યું જનેતા તન તેજ વ્યાપી. ૫૯.
જ્યાં આયના ગોડવિયા અતીશે,

ત્યાં એકતા દિપ અનેક દિસે;
ત્રિલોકનો નાયક એકરામ,
હરી રહો જેમ અનેક કામ. ૬૦.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

આ કાચની અચળ દીપક યુક્ત હાંડી,
છે ભાગ્યશાળી જન મંદિર મધ્ય માંડી;
કે હિંચકે અધર કૌશલનાથનારી,
તેજસ્વી ગર્ભ તનમાં શિર છત્ર ધારી. ૬૧.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સાંજે ઘરો ઘેર ધરાય ધુપ,
સુગંધ એથી ઉપજે અનુપ;
જાણે જતાં ન્યાયિક ધર્મ બૂપ,
સુવાસના તો રહી કીર્તિરૂપ. ૬૨.
વાડા વિષે જે બકરાં પુરાયાં,
આંધ્યા વિના બંધનમાં રખાયાં;
ગરીબને જેમ ગુના વિનાનું,
કુરાબ્યમાં કેદ વિશે જવાનું. ૬૩.
આકાશ દિવો જન જે ધરેછે,
જેવા જનો મારગમાં હરે છે;
તારા નિહાળી હરખે નક્શ,
નવાઈથી લોક ખુશી વિરોધ. ૬૪.
ગાયો ગજે બંધન બાંધોં દીધાં,
દોહોવળી દૂધ વિરોધ લીધાં;
જાણે રવિની બહુ કિંકરીને,
લૂટી લીધી બંધનમાં ધરીને. ૬૫.
ગોવાલણી ગાય જુઓ દુઝેછે,
દોહી બરી ઉગ્રજન દૂધ લેછે;
તે જેમ જ્ઞાનીજન ગ્રંથમાંથી,
સારાંશ લે ચોખ્ખ જણાય ત્યાંથી. ૬૬.
નદી તળાવે પણ નીર માટે,
જતા ન દિસે જન કોઈ ધાટે;
જાણે ઉઠ્યો સંશય હરમાંથી,
કુરાબ્યમાં કોઈ ઉદાર ક્યાંથી. ૬૭.
ધૂએ નહીં કોઈ કરે ન આન,
ખેતી કરીને પકવે ન ધાન;
ઉઘોગથી સૌ અળગા રહાછે,
શું દુઠિયા લોક સહ યયાછે. ૬૮.
બેઠા તણ સૌજન ભેળુ રેણ,

૧ ધંટરવાળ એટલે શિકારીનું વાળું.

૨ મૃગો-દિવા કપી હરણો.

કાને કહે કોઇ સજે ન વેણ;
જેયું નહીં હોય કુરાળ્ય નેણ,
તો જોઈ લેવો નિશિકાળ તેણે. ૬૯.
દેવાલયે દિલ્લમાં દીપે,
શોભા બની દેવ છબી સમીપે;
જાણે બીજા દેહ નવા ધરાબ્યા,
તારા ધણા દર્શન દાન આબ્યા. ૭૦.
રાહ શશિની કરનાર દાની,
હયા દિલે સૌ સુર એમ માની;
આવી મહીમાં સુર લેખ શાળા,
કે આ રચીછે રૂડી દીપ માળા. ૭૧.

ધર્મ ક્રિયા.

બ્યાં દેવનાં દેવળ ઘંટ વાજે,
તથા નગારાં ધડિયાળ ગાજે;
ચેતાવવા લોક સમે પ્રસંગી,
જાણે બળબ્યાં બાહુ વાઘ જંગી. ૭૨.
જનો પ્રભુપ્રાર્થન જે કરેછે,
જિએ સ્વરે આરતી ઉચ્ચરેછે;
જાણે મહા સંકટકાળ જાણી,
વહે મુખે હમ્બર ભક્તિ વાણી. ૭૩.
સૌ આપનાં શાસ્ત્ર કથા પ્રમાણે,
કરે ક્રિયા ધર્મનો એજ ટાણે;
જાણે ઉઠેલો બળવો સમાવા,
પ્રજા મચીછે પ્રભુને રિઝાવા. ૭૪.
હોમે જીઓ આહુતિ અગ્નિહોત્રી,
ગણાયછે જે રૂપિ આઠ ગોત્રી
જાણે રવિનું ફરી રાજ્ય વાધે,
એવા વિચારે અભિચાર સાધે. ૭૫.
જેની મળ્યા રોઠ સમાગ સાફ,
અપાશરામાં કરીને અંધાફ;
જાણે હુઠારાતણું જાણીં જોર,
સંતાપ પેદા કરી અંધ ધોર. ૭૬.
ગંગાતણું પુજન ભક્તિ યામ,
ગુલાલને ફુલ ધણા ધરાય;
સંયો પૂરીને શિર ફૂલ ધાલી,
જાણે સતી સાગર સામી આલી. ૭૭.

વહે પ્રવાહે શુભ દીપમાળા,
દિવા દિસેછે અતિશે રૂપાળા;
જાણે યર્ષ સજ્જ સમુદ્ર નારી,
ઉરે મણી માણુક માળ ધારી. ૭૮.
પ્રદોશ પૂજા કરી પૂન્ય ધારે,
પુષ્પાંજળી પાક દિલે ઉચારે;
જાણે પ્રજાની કરીને અપીલો,
લડે વડી કોરટમાં વકીલો. ૭૯.

તારા મંડળ.

આકાશ ઉચ્ચ અગણીત તારા,
થોડા ધણા કોઈ પ્રકાશનારા;
ભૂપાળ મોટાતણું રાજ્ય ભાગે,
અનેક ન્દાના વૃષ જેમ જાગે. ૮૦.
જો દૂર દૃષ્ટિ કરીને નિહાળું,
મોટા વિશે ભાનુપ્રકાશ ભાળું;
તે જેમ રાજા બધું ખોઈ નાંખે,
થોડાં ધણાં ગામ સ્વદસ્ત રાખે. ૮૧.
જીવો વળી મંગળ રંગ રાતે,
જણાય અંગાર સમાન જાતે;
જાણે શશી સૈન્ય વિશે અખોજે,
તેથી ધણો કોષ કરી તખોજે. ૮૨.
શની બિચારો ગતિ મંદ ચાલે,
ડરી ડરી મારગ દૂર ઝાલે;
દુર્બિનથી તેનો છબી જણાય,
કિલો રચી જેમ રહેલ રાય. ૮૩.
તારા દિસે છે છબીવંત છૂટા,
સાડી વિપે શોભિત જેમ ખૂટા;
"રાશીતણાં મંડળ ત્યાં બિરાજે,
સાડી વિપે શું ભલોભાત જાણે. ૮૪.
આ ઉતરે છે ધ્રુવ એક તારો,
તે તો તજ સ્થાન નહિ જનારો;
બને નિશા વાસર યુદ્ધ ખાસો,
જાણે રહી સ્થાય જીએ તમાસો. ૮૫.
આકાશ ગંગા નભમાં જણાય,
યથાર્થ તે વર્ણવો કેમ જાય;

ભાગીરથી ભૂતળમાં વહેછે,
જલે અહીંનું પ્રતિબિંબ એ છે. ૮૬.
સરોવરોમાં પ્રતિબિંબ તારા,
જેતાં સુશોભીત જણાય સારા;
મોતી ગણીને મુખ મધ્ય લેવા,
જતાં જુઓ હંસ ઠગાય કેવા. ૮૭.
આકાશનો ભાસ જળે જણાયો,
શોભી રહ્યો તે નભથી સવાયો;
ખગોળ વિધારયિએ વિચાર્યો,
ખગોળનો શું નકશો ગીતાર્યો. ૮૮.

મનહર છંદ.

તારા અશ્વનીના ત્રૈલુ, ત્રૈલુ તારા ભરણીના,
કૃતિકાના છ છે પાંચ રોહીણી વખાણીએ;
ત્રૈલુ મૃગશીરતણા આરદ્રાનો એક એવો,
પુનર્વસુ ચાર, ત્રૈલુ પુષ્યના પ્રમાણીએ;
અશ્લેષાના પાંચ પૂરા, માનીએ મધાના પાંચ,
પૂરવાના જોડ જોડ ઉત્તરના જાણીએ;
પંજાના તો પાંચ ચિત્ર સ્વાતીતણો એક એક,
ચાર વિશાખાને અનુરાધા ઉર આણીએ. ૮૯.
તારા તો જોષ્ઠાના ત્રૈલુ, મૂળના અગ્યાર સાર,
પૂરવા ઉત્તરાશાઢા બંને પૂરા પેખિયે;
અભિજીત તારા ત્રૈલુ ત્રૈલુ તારા શ્રવણના,
ધનિષ્ઠાના ચાર શતભિશાના સો દેખીએ;
પૂરવા ઉત્તરા ભાદ્રપદના પલંગ જેવા,
બંને મળી ચાર પાયા જેવા જાણી લેખિયે;
રેવંતી ખત્રીશ એવી રીતે અકાવીશ જોઈ,
જતાં થોડી રાત રૂડા અંતરમાં રેખીએ. ૯૦.
તુરંગનું તુંડ, ને ત્રીકોણ છે સજ્જયો સારો,
ગાડી મૃગમસ્તક મણી તણે પ્રકાર છે;
ગૃહાકાર બાણાકાર ચક્ર ને મહિરાકાર,

પલંગના પાયાસાર બે મળીને ચાર છે;
પંજો મોતી ને પ્રવાળ તોરણ બળદ તેવો,
કુંડળ કેસરીપુછ મંચક આકાર છે;
કરીદંત ત્રીકોણ ત્રીપદ તથા ઢોલકી છે;
ચાળણી ચોપાયાં જોડે મૃદંગ સુમાર છે. ૯૧.
કૃતિકા રોહિણી અને પુષ્ય અષ્ઠેષાને ચિત્રા,
શ્રવણાદિ ત્રણ રેવંતી તે મધ્યચારી છે;
અશ્વિનુભરણી મધા કાશ્યપિને સ્વાતી તથા,
વિશાખા બે ભાદ્રપદ ઉત્તરે ઉતારી છે;
મૃગશીર આરદ્રાને પુનર્વસુ હસ્ત અનુ-
રાધાજેષ્ઠા મૂળાષાઢા દક્ષિણમાં ધારો છે;
નવ મધ્યચારી છે ને નવ છે ઉત્તરચારી;
દક્ષિણ ચારી છે નવ સૌની શોભા સારી છે. ૯૨.

અંદ્રાદય.

ઉપગતિ વૃત્ત.

ઉગ્યો શશિ પૂરવ દીશ એવો,
આકાર આદિલ જણાય જેવો;
જાણે મહારાયનું રૂપ ધારી,
આવ્યો પ્રજાને ઠગવા રખારી. ૯૩.
પાતાળમાં પંનગરાય રાજે,
તેણે સજ્જવી રવિરાય કાજે;
વાળુની વેળા નજરે નિહાળી,
આ મોકલી એક સુવર્ણ ચાળી. ૯૪.
શશાંકનું સુંદર બિંબ જોઈ,
કહે વિચારી કવિ એક કોઈ;
પાતાળમાં શું નડે નવાવ્યો,
તેણે આ ચાળ જોયો ઉડાવ્યો. ૯૫.
શશાંકનું બિંબ જોયું ચડેછે,
દેખાવ કેવો નજરે પડેછે;
જાણે નિરાધાર જનું નિહાળ્યું,
આકાશમાં એક બલન ચાલ્યું. ૯૬.
શશાંકનું તેજ બધે છવાયું,
જાણે હવે રાજ્ય નવું સ્થપાયું;
તારા નિહાળે ન જણાય ઝીણા,
જાણે દયાયા નૃપજેરહીણા. ૯૭.

આકાશ સંપૂર્ણ સુધા^૧ શુરોભે,
જેતાં જનોનાં બહુ ચિત્ત બોભે;
જાણે નિશા સુંદરી એક એછે,
તેજસ્વી તેનું મુખ સ્વચ્છ તેછે. ૯૮.
લગાર જે તિવપણું ન રાખે,
તો વિશ્વમાં તે નર કાણુ બાખે;
જે ચંદ્રમા નિત્ર નથી લગારે,
તો પડિતો સ્ત્રીમુખ તુલ્ય ધારે. ૯૯.
સુધાંશુ ને છે કતિકા સમીપે,^૨
દેખાતી તેની ભક્તી દીપ્તિ દીપે;
જાણે હોરાનું શુભ ઋમણું છે,
કાને નિશા સુંદરિએ ધર્યું છે. ૧૦૦.
સુધાંશુ જે આ જ્વરાશિમાં છે,
તેથી બની અદ્ભુત મુક્તિ ત્યાં છે;
જાણે શરીરે શણગાર સાચું,
માહેશ્વરી આગ્રાએ બિરાચું. ૧૦૧.
રદી સમીપે વળી રોહિણી છે,
ગાડા સરીખી દીસતી ગણી છે;
જાણે ભરી જેખમવાળી ગાડી,
ચંદ્રે ચલાવી કરીને અગાડી. ૧૦૨.
ગીતાંશુની શીતળતા છવાઈ,
બ્યાં જોઈએ ત્યાં જગમાં જણાઈ;
જાણે પ્રવનના ગભરાટ કાળે,
જણાવીયું શાંતપણું વૃષાળે. ૧૦૩.
તારા શશીથી અતિ છેક દૂર,
તથાપિ દિસે શશિની લગ્નદૂર;
જાણે રવિને છતવા લડીને,
આવ્યું શશિ સૈન્ય બધું ચઢીને. ૧૦૪.
ક્યાં સૂર્ય ને ક્યાં શશિ તે બિચારો,
તથાપિ જોજો જન સૃષ્ટિ ધારો;
ગરીબનો કાળ બળીષ્ઠ આવે,
ગરીબને રાજ્ય પદે ચઢાવે. ૧૦૫.
અરે શશી તું તજ ગર્વ એવા,
ધણા દિસા છે શશિ તુંજ જેવા;
શુરકને ચાર શશિ વિખ્યાત,
શનીકને તું શશિ દેખ સાત. ૧૦૬.

જે લાખને આડનિશે હજારે,
મૈત્રે રહે ચંદ્ર મહીથી પારે;
રવિ રહેછે નવકાટી દૂર,
પ્રતાપીને હોય બધું હજુર. ૧૦૭.
વળી વિધૂથી વસુધા ધણી છે,
એકોનપંચાસ ગુણી ગણી છે;
સ્વામિ થવાને શશિ આશ લાવે,
અન્ન મુખે કેમ કલિંગ^૩ આવે. ૧૦૮.
ઘોડી^૪ દિસે છે રથ રોહિણી છે,
બળિષ્ઠ જે આ બળદે^૫ તહીં છે;
તારા ધણા પેદા ૩૫ ધારી,
જાણે નિશાનાથ સજી સવારી. ૧૦૯.
આકાશ કે મોડું તળાવ એ છે,
તારા હશે કે જળજાત તે છે;
અને જુઓ જે શશિ આ ઉચ્ચે છે,
તેજસ્વી તે કાઠક કાચમે છે. ૧૧૦.
શશાંકમાં શામળ ડાઘ જોઈ,
કહે વિચારી કવિરાજ કોઈ;
આદર્શ^૬ જેવો શશી સ્વચ્છ એછે,
તેમાં ભુમીનું પ્રતિબિંબ તેછે. ૧૧૧.
બીજો કહેછે નભપત્ર આ છે,
તારા તહીં અદાર તે લખ્યા છે;
મહોર મંદ્ર પ્રભુની પવિત્ર,
તેમાં મૃગાદાર વિચિત્ર ચિત્ર. ૧૧૨.
ત્રિજો કહે મયિત સિંધુ બ્યારે,
હતો શશિ સાગર મધ્ય ત્યારે;
જે ધાવ મંચાચળથી થયેલા,
આ ડાઘ તેના શશિમાં રહેલા. ૧૧૩.
ચોથો કહેછે ક્ષયરોગ એને,
વધે ઘટેછે તન રોગ તેને;
તે ટાળવા દ્રાજ ઉપાય કીધા,
આ કોઈ વૈદે ઉર ડામ દીધા. ૧૧૪.
મહો શશિ તો ફરતા દિસેછે,
તારા બિન્ન તો સ્થીર થૈ દસેછે;

આકાર એથી ફરતા ધરેછે,
વિચિત્ર દર્શા નળિકા ફરેછે. ૧૧૫.
જે એક આદિત્યથી કામ થાતું,
શશાંક તારાથી નથી કરાતું;
કરે વડું કામ પ્રતાપી એક,
ન થાય નિર્માલ્ય જને અનેક. ૧૧૬.

વૈતાળિય છંદ.

શશિ મંગળકે ગુરુ રાત્રી, કદિ પૂજ્ય ભલે બડા બની;
પણુ તે કદિ પામશે નહીં, તુલ્યુ તુલ્યે રવિ તુલ્યના કહી.
તમતા નભ કોડ તારકા, પૃથ્વી પીઠ પ્રકાશકારકા;
શશીઓશત પૂર્ણ માસિના, ન ટળેરાત્રિ કદી રવિવિના.

આદ્યલ વિઘ્નીડિતવૃત્ત.

રેરે ચંદ્ર કદાપિ તું કમળને, કોટી પ્રકારે કરી;
પ્રીતિવંત પુરાં પ્રસન્ન કરવાની ધારણાને ધરી;
જે તું નિલ્ય વિશેષ તેજ અરપે, યૈ શાંત સ્નેહીપણે;
મને તોય અભાવ હોય ઉરમાં, તેતો ગુણોના ગણે. ૧૧૯

સૃષ્ટી દેખાવ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ચંદ્રાર ને ચિત્ત ઉમંગ વાધ્યો,
કુમુદનીએ પણુ સ્વાર્થ સાધ્યો;
નવો થતાં જેમ પતિ પ્રજ્ઞનો,
પામે પૂરો હર્ષ નવા પ્રધાનો. ૧૨૦.
શોભા ઘટી કંઈ સમૂહ કેરી,
કુમુદની શોભી રહી ઘણેરી;
શ્રીમંતના જેમ ગરીબ થાય,
ગરીબ શ્રીમંત બન્યા જણાય. ૧૨૧.
ઝડોતણાં પત્ર દિસે ઉદાસી,
જાણે રવિ તેજવિના નિરાશી;
શોખી નરો નાચણિયો નચાવે,
કોઈ રમૂજ રમતો રચાવે. ૧૨૨.
કોઈ પિયે મધ ભરાઈ બેળા,
એવું મુજે અવિવેક વેળા;

કોઈ કયા કિંતન તો કરેછે,
પ્રજ્ઞતણું ધ્યાન રહે ધરેછે. ૧૨૩.
વેળા કવેળા સુખ હુઃખકાળે,
ધર્માજનો ધર્મ કદી ન ટાળે;
પડયું રહેમાં પ્રતિભિંબ જેવું,
સમે કર્યું વર્ણન શુદ્ધ તેવું. ૧૨૪.
દયાળુ વિશ્વેશ્વર વિશ્વપાળ,
સુરાજ રાખો આદિ સર્વકાળ;
સુખી રહેજો સૌજન ધ્રુમ કામે,
આશીશ દીધી દલપતિરામે. ૧૨૫.

ગ્રીષ્મ રતુ વર્ણન.*

તોટક વૃત્ત.

કવિતા કરવા મન કોડ કરું, ધરણી ધરતું ઉર ધ્યાન કરું;
કરણાકર કોટિ કૃપા કરશે, ભરપૂર મનોર્થ ભલા ભરશે. ૧

રૈદ્ર રસ.—પાત્ર પ્રવેશ.

દોહરો.

વિશ્વ રંગભૂમી વિષે, લાગ્યો નાટક વેશ;
કહો અરે આ કોણુછે, તાપે તપ્યો વિશેષ. ૨.

મનહર છંદ.

કોષમય કાયા ધરી અરે આ આવેછે કોણુ,
જેના જાંગ અંગોમાંથી ઉપજતી ઝાળ છે;
ભૂત જેવો ભયંકર કિંકરછે શંકરનો,
કિંવા ભયંકરી લકાં ભુમિનો ભુપાળ છે;
પયોધિના પાણીને ઉછાળતો પગની ઠેર,
વેષે જોતાં વપુ જેવું મહા વિકરાળ છે;
સરોવર સરિતાના સલિલને શોધી લેછે,
કોધી મામે કંઈ છેકે કિંવા ગ્રીષ્મ કાળછે? ૩.

વસંત તિલકાવૃત્ત.

કેવો જુઓ કંઈ આ અતિ ગ્રીષ્મ કાળ,

* ૧ લોહાની એક નળીમાં ઘણા રંગના કાચના
કડકા ગોઠવેલા હોયછે તે નળીને જેમ જેમ ફરવીને
જોઈએ તેમ તેમ તરેહ તરેહ ચિત્ર દેખાય છે તે.
૨ કંજ-કમળ.

* સંસ્કૃતમાં વૈશાખ ને જેઠ ગ્રીષ્મ રતુના કલા
છે પણુ તે પુનમીઆ મહિના જાણવા એટલે જેઠ
શુદ્ધ ૧૫ મે ગ્રીષ્મનો અંત આવે. અથવા તા. ૧૦
મી એપ્રિલથી ૯ મી જુન સુધી.

જ્યાં ત્યાં પડે જગતમાં અતિ તાપ ઝાળ;
આંખ દરાખ ફળના રસ પીંગળાવા,
જાણે ધરા કરી ધરી શઘરી તપાવા. ૪.
અંગીકિ કીધિ ધરણી રવિ કીર્ણ ઝાળ,
પાણીની કુંડિ સમ સાગર આ નિહાળ;
વાયુ દિશા રૂપે રૂઢી ધ્રુમણે ધ્રુમેછે,
સોની પ્રભૂ અભિજ્ઞનો અજ્ઞનો રમેછે. ૫.
પૃથ્વી બની જગત પાવક કુંડ જેવી,
પાસે સમુદ્ર પ્રણિતા^૧ જળ પ્રાણુ એવી;
આદિત્ય રીત જગતમાં સમાન આણી,
દૌર્ભીય દ્રવ્ય સચરાચર સર્વ પ્રાણી. ૬.
પ્રાણી વિનાશન કરે રવિ કેમ આમ,
જાણે પૂરાણિ જન રૂદ્રતાણુંજ કામ;
તે વાતનો મરમ નેતિપગ્ગણ જાણે,
ભાનું બન્યો વૃષભ^૨ વાહન આજ ઠાણે. ૭.
જો રોહિણી સમિપ આ રવિ દેવ આવ્યો,
તેણે ચઢાવી રવિન અતિશે તપાવ્યો;
જાણે પ્રભાકર પ્રાણી રીસથી ભર્યો છે,
ક્રોધી શશાંકતણી મુંઢરોએ ક્યો છે. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત.

તાતા તાપ થકી તગામ તરથી, પદ્મિ બિચારાં પડે;
વૃદ્ધો વાંદરનાં વિવેશ વિખરી, જ્યાં ત્યાં પછીજે ચડે;
આંખ ઉજળુ નદી તળાવ તટમાં, મચ્છો તપ્યાં તરકડે;
ભારે ભીષમ^૩ આંગે કાળ કલિએ, નાનાપ્રકારે નડે. ૯

વસંતતિલકાવૃત્ત.

જાએ ઝિણો પવન શીતળ ને રહેછે,
જાએ વિશેષ અવની પર તે તપે છે;

૧ યજ્ઞના કુંડ પાસે ઉત્તરમાં એક જળપાત્ર મુ-
કેછે તે પ્રણિતા પાત્ર.

૨ સૂર્ય વૃષભ રાશિએ આવે છે અને રૂદ્ર પણ
વૃષભ વાહન છે અને તે ક્રોધી છે. પંચાંગમાં વૃષભ
રાશિ એસતી હોય તેમાંથી ૨૨ દિવસ અયનાંશના
બાદ કરવા પડે છે. જેમકે ખરી મકરસંક્રાંતિ ૨૧
મી ડિસેમ્બરે એસેછે અને સૂર્ય ગૃહણ વર્તતાં પણ
એજ રીતે ૨૨ દિવસ બાદ કરવા પડે છે. હરેક
ઋતુવિષે એમ જાણવું. ૩ ભયંકર.

તે જેમ ભૂપ નહિ નિર્બળ ને તપાવે,
જેરે કરી સખળ ને વધનો દબાવે. ૧૦.
પૃથ્વી પરે પગ ધર્યે પગ તો દબાય,
જેડા વિના ન જનથી પગલું ભરાય;
રાખી ક્ષમાધર ક્ષમા અતિશે રહેછે,
તે જેમ કોઈ સમયે બહુધા તપેછે. ૧૧.
જો પૃથ્વીને અતિ પ્રહાર કરે કદાપિ,
રાખે ક્ષમા અધિક ને ન તપે તથાપિ;
તે પૃથ્વીનું સ્વરૂપ ખૂબ તપ્યું જાણાયું,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૨.
જે સૂર્ય સર્વ સુખદાયકમાં અધો છે,
તે વિશ્વ શીશ લમણાં અતિશે તપ્યો છે;
ક્રોધીપણું સૂરજના મનમાં ન માયું,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૩.
જે વાયુ સર્વ રથળ શીતળતા કરેછે,
પ્રાણી તણા તનતણા તપને હરેછે;
સંતમ છેક અનિ એજ જણાય વાયુ,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૪.
સંતમ પ્રાણિ નહીંતા જળ મધ્ય જાય,
તેને સર્વોલ તન શાંત કરે સદાય;
એ નીર આજ નિજ અંગ તપ્યું જણાયું,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૫.
જે છાપરાં સરસ દાયક કંડિ છાયા,
જેની મનુષ્ય સૌને મન મધ્ય માયા;
તે છાપરું પણ અતિ તપતું જણાયું,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૬.
પોતાતણે નિરખિયો જાહેને પલંગ,
જેને અપાય વિશ્વાસથી આપ અંગ;
શું કીજિએ અધિક તે પણ જો તથ્યો છે,
જ્યાં જ્યાં વિલોકુ રસ રૌદ્ર અધે ભર્યો છે.
જે પર્વતો અચળ થૈ સધળું સહેતા,
કોઈ પ્રકારથકો કોધ કદી ન લેતા;
તેઓનું આજ અતિશે તન છે તપાયું,
જો વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૧૮.
કૂદ્યા ઘણા સરસ પર્વતના પલાશ. ૪
એની જણાય રચના વળી આશ પાસ;

કેવા દિસે અધિક ખાખર તે રૂપાળા,
જાણે ઉઠી અધિક પર્વત ક્રોધ જવાળા. ૧૯.
જે જોગિરાય તપિ જન્ય કદી ન પોતે,
સાંખે સદૈવ અપમાન પમાય તોતે;
તેઓતણું રૂધિર તે પણુ ઉકળાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૨૦.
પંચામિ તાપ વર્ણો જોગો જનો તપેછે;
જે નામ વિશ્વ પતિનું મનમાં જપેછે;
સેવા નરેશતણું દ્રવ્ય તે વિશેષ,
મોટો ઝમોર* રચિ જેમ કરે પ્રવેશ. ૨૧.
ક્રોધી બની ઉદધિ તો બહુ ખૂમ પાડે,
ધોધાટ સાથ તટ હાથ જુઓ પછાડે;
પીધીપણું ઉદધિનું અતિ ઝોળખાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્રરસે છવાયું. ૨૨.
રસ્તો સમુદ્ર પરનો નિધિએજ લોખો,
જાણે મનુષ્યશિર રાવણુ રાય ક્રોધો;
રાખી દિસે હોમત ક્રોધથી ના જવાયું,
જે વિશ્વ આજ અતિ રૌદ્ર રસે છવાયું. ૨૩.
જે સિંધુ નાવ નિજ ઉપર તારનારો,
તે ક્રોધિ થૈ અધિક આજ થયો અકારો;
વિશ્વાસ આજ નિધિનો નહિ નાવ આણે,
ક્રોધી કદાપિ નિજનું પરનું ન જાણે. ૨૪.
જે આ તરંગ નિધિ ઉપર ઉછળેછે,
રેલાઈ નીર વધતું રણમાં વળે છે;
રોમાંચ^૧ અંગ નિધિનું અતિશું થયું છે,
પ્રસ્વેદ^૨ નીર વહોતે અજણું ગયું છે. ૨૫.
જે લોક સૂર્યતડકે પણુ પંથ જન્ય,
તાપે તપી વદન રક્ત થયા જણાય;
ક્રોધી નિહાળી રવિ ક્રોધિત સૌ થયા શું,
ક્રોધે તપી વદન રક્ત બની ગયા શું. ૨૬.
પ્રસ્વેદ શીરપરથી મુખ ઉતરે છે,
રેલા થયા કરવડે વર્ણો તે લુવેછે;
તે જેમ ક્રોધ ચડતાં દગ^૩ આંસુ આવે,

* ભાટ લોકો ઝૂંપ ખડકીને રાજા ઉપર ત્રાણ કરવા સાર બળી મરતા હતા. આછડીઓ કુટલી વખતે કહેછે કે હાય ઝમોરીઆ-

૧ રોમાંચ-રૂવાંટાં ઉભાં થવાં. ૨ પ્રસ્વેદ-પરસેવે.

૩ દગ-આંખ.

પ્રસ્વેદ અંગ વર્ણો ક્રોધ વિષે જણાવે. ૨૭.
ક્રોધ જનો સરસ સર્પતતો પોંચેછે,
ક્રોધ જનો ખરફ કે ગુલકંદ લેછે;
ક્રોધ લિલાગર છણી જળ સાથ લીધી,
જાણે કરોધ શમવા જડિયુદ્ધિ પીધી. ૨૮.
ક્રોધ કરે જળ વિગે જળકેલિ જૈને,
મિત્રોતણી સરસ મંડળિ સાથ લૈને;
સંસાર માંહિ અકળાઈ ઉપાય શોધી,
ગંગા પ્રવેશન કરે જન જેમ ક્રોધી. ૨૯.
પાણી તપે નહોતણું અદકું ઉનાળે,
ફૂવાનું નીર અતિ શીતળ એજ કાળે;
તે જેમ દંપતિ પરસ્પર વેણુ સાંખે,
જે એક જન્ય તપો તો બિજુ શાંતિ રાખે. ૩૦.
પૃથ્વી થકી જળ જુઓ રવિકીર્ણ શોષે,
વર્ષા સમે વર્ણો ધરાતળ એજ પોષે;
રાજા પ્રજાથકો કદી કર શ્રેષ્ઠ લેછે,
તે જેમ યોગ્ય રામયે જન કાજ દેછે. ૩૧.
ખેંચે જમીન જળને નભ ભાનુરાય,
વાવો કુવાતાણું જુઓ જળ ઊંડું જન્ય;
તે જેમ દેશ નૃપ કંજુસ થાય જ્યારે,
તેની પ્રજા સકળ કંજુસ થાય ત્યારે. ૩૨.
જે આ તળાવ નહોં નીર નહોં સમાતું,
તે આજ છેક ઘટોને તુછે જણાતું;
તે જેમ ક્રોધ સમયે અતિ રિદ્ધિ આવે,
ક્રોધ સમે ચપળ થૈ સઘળી સિધાવે. ૩૩.
દિસે તળાવ નહોંમાં જળ તો ઘટેલું,
ખારા વિશેષ રણમાં જળછે વધેલું;
ક્રોધ સમે ધન નહોય સુપાત્ર ઘેર,
દિસે કુપાત્ર જન દોર વિશેષ દોર. ૩૪.
સકાં તળાવ જળ મધ્ય જણાય કેવાં,
ખોખાં પડેલ નિધિને તટ નાવ જેવાં;
કે રાજબદ્ધ નૃપની નિરખો હવેલી,
કે નાથ હીન જગમાં જીવતી રહેલી. ૩૫.
ધર્મીજનો વન વિષે પરવો કરેછે,
પુણ્યાર્થ દ્રવ્ય ખરચી જળ મોકલેછે;
જાણે ખરીદ કરીને પરલોક માટે,
તે મોકલી બધો વહોરત સ્વર્ગ વાટે. ૩૬.

જિ કુવેર્થો જગદોજ્જ્વળ કાશ તાંજે,
આવ્યાનું કાશ ભરી દોલ^૧ ધ્વનીર્થો જાણે;
તે જેમ જૂપ છૂંતયા પારદેશ જાતાં,
આવ્યો જાણાય ફરી નોખતનાદ થાતાં. ૩૭.
કુવે મળે ન જળ તો જન જન્ય બીજે,
બીજે મળે ન જળ તો જન જન્ય ત્રીજે;
બીક્ષાર્થિ જેમ પ્રતિ મંદિર સંચરે છે,
માધુગરી મદલ જોગણીઓ કરેછે. ૩૮.

ભયાનક રસ.

દાહરો.

ક્રોધ જોઈને ક્રોધિનો, બય ઉપજે છે ભાત;
હવે ભયાનક રસ વિશે, વર્ણવીને કદું વાત. ૩૯.

ઉપજાતિ થત.

ધીમી પડીને નદીયો વહેછે,
ધિમે ધિમે જ નિધિમાં રહે છે;
ક્રોધી પતિને નિરખી બિચારી,
ધીમી પડેછે ભયભીત નારી. ૪૦.
સમુદ્રનું પાન કર્યું સમસ્ત,
તે તો યથો આજ અગસ્ત અસ્ત;^૨
સમુદ્રને કાંઈ રહી ન બીક,
મારે કહાળા મદથી અધીક. ૪૧.
પાણી વિના ખૂબ પિણય પ્રાણી,
મરે બિચારા ન વદાય વાણી;
પક્ષી મરી જાડ થકી પડેછે,
બાળી અતીશે ભય ઉપજે છે. ૪૨.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

ગોરા જનોથી અતિતાપ નહીં ખમાય,
સંસ્થાન વાસ તજી પવન વાશી થાય;
જાણે કુભાંડિ રિપુએ જાગવો ઉડાવ્યો,
એકાંતવાસ તન રક્ષાળથી તકાવ્યો. ૪૩.

મનહર હંદ.

ગવર્નર જનરલ સીમસે રિધાવે,—અને
ઉત્તરના સાહેબોએ આયુ સ્થાન ધાર્યુંછે;

૧ મારવાડમાં. ૨ આશરે તા. ૨૯ મી મેએ
અસ્ત અને તા. ૨૫ મી અગષ્ટે ઉદય થાયછે.

મુંબાઈનો ગવર્નર જન્ય મહાખજેશ્વર,
શિવને શરણે જવા ચિત્તમાં વિચાર્યું છે;
મુંબાઈનો ગૃહસ્થો ખંડાળે માથેરાન જન્ય,
ધરખાર ઉપરથી અંતર ઉતાર્યું છે;
તથા અભિમાન ધનવાન વાનપ્રસ્થ^૧ થયા,
હરહર શ્રીપદથી આ જગત હાર્યું છે. ૪૪.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

કાંતો સરોવર વિશે વર્ણો કાં નિધિમાં,
જ્યાં ખંગલા સરસ હંડકની ક્ષિતીમાં;^૨
ત્યાંના નિવાસિ જન કૈં જુઓ થયાછે,
જાણે ડરી વરણ ને શરણે ગયાછે. ૪૫.
નૌકા વિશે સુજન ક્રોધક સંચરે છે,
સિંધુતણી સરસ સેલ સુળે કરેછે;
જાણે વિશેષ ભુમિમાં ભય પામી લીધો,
ભૂમી તથા શિતળ સાગર વાસ કીધો. ૪૬.
તટી કરી વિરણુની ધરી દાર માત્રે,
છાંટે જળે જળ લઈ શતછિદ્ર પાત્રે;
જાણે નિવારણ થયા ભય સર્વ ભારી,
શંભૂશિરે જન કરે અભિષેક વારી. ૪૭.
પીવા વળી ખરફને જળ મધ્ય ધોળે,
ચુવા તથા શિતળ અંદન એમ ચોળે;
જાણે રવિ દિગ્ગણ ખાણ થકી ડરેછે,
માટે જનો વિવિધ ખખર તે ધરેછે. ૪૮.
ક્રોધ ધરે વિરણુના જળ છાંટો પંખા,
ક્રોધ ધરે કુસુમના^૩ નહિ પુષ્પ સંખ્યા;
જાણે ઉતાપરૂપિ અસ્ત્રયકી ડરેછે,
તે આડો દાલ કરમાં લઇને ધરેછે. ૪૯.

ઉંચે લટકતા મોટા પંખા વિશે.

મનહર હંદ.

સિતા માટે સંગરામ રામના રિપુથી કર્યો,
જટાયુની જ્યાં અવધ આવી રહી આયુની;^૪
પાંખો તોડી પાખીએ આકાશમાં ઉડાડી દીધી,
તે ફરેછે પ્રકૃતિ સુધારવા પરાયુની;^૫

૧ વાનપ્રસ્થ-વનવાસી. ૨ ક્ષિતિ-પૃથ્વી.

૩ કુસુમ-ફૂલ.

૪ આયુ-આયુષ.

૫ પરાયુ-પારકી આયુશની.

માઅસાળી ભોમીના ભવનમાં ભરાઇ ભાઈ,
તાપ દામે વારે વારે કરે શ્રદ્ધિ વાયુની;
એજ દિસેછે આ કામ કહે દસપતરામ,
પંખએ નથી આ પાંખ જુઓરે જટાયુની. ૫૦.

હાહરેહ.

ધ્રુપછત્રીને પંખવો, બાગ કુવારા હોજ;
ખાટ અગાશી બંગલો, ચહે ઉનાળે રોજ. ૫૧.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

ઉત્પત્તિ આજ અતિ માકજીની જણાય,
જેનાથી કેક જન તો અતિશે મુંઝાય;
ભાનુ શશાંક મહ જે નભમાં વસ્યા છે,
જાણે જમીનપર માકજીથી ડર્યા છે. ૫૨.

જે નીર મધ્ય રણુછોડછ બેટ બેઠા,
જે જૈન દેવ જઈ પર્વત માંહિ પેઠા;
શંભુ વસ્યા કઈકેતો જઈ ભોયરામાં
ધારેલી ધાર્તી અતિ માકજીની ધરામાં. ૫૩.

જે છોડવા લધુ ધણા વનમાં ઉગેલા,
તેતો સુકાર્ધ પડતા વર્ણો ધાસ વેલા;
જાણે વિશેષ ભય અંતર ઉપજ્યાથી,
પ્રાણાંત પામી પડીયા નખળી દશાથી. ૫૪.

શ્રદ્ધેતણે વિવિધ આશ્રય પ્રાણી લેછે,
છાયા વિષે વિચરીને પશુઓ વસેછે;
તે જેમ કોઈ અંતિશે ભયભીત થૈને,
વાસો વસે અભય આશ્રય એક લૈને. ૫૫.

અકેકના ઉર નિચે શિર રાખનારાં,
ઘેટાં ધણાંક બહુ તાપ સહે બિચારાં;
તે જેમ મૂર્ખ જન છાંડી ઉપાય ત્રાસે,
સંતોષ સૌનાં ગતિ ઉપર ઉર ભાસે. ૫૬.

જેયા મદોન્મત મહા વર્ણો સિંહ જેવા.
તાપે તપી અજ બરાબર થાય એવા;
ઉન્મત હોય જન કોઈ જીવાન જેમ,
ચિંતા પડયારી તન નિર્જળ થાય તેમ. ૫૭.

આદાશીશીથી અતિશે અકળાય વાધ,

હાકે પડ્યો પરમ જ્યાં પ્રતપે નિદાહ;^૧
પામ્યો મતિ અબળની વનરાજ એવી,
બીજા વનેચર તણી મતિ શી કહેવી. ૫૮.

ફેકે દિનેશ નિજ કીરણુ તિવ્યાણુ,
પ્રાણી અનેક વનમાં ગત થાય પ્રાણુ;
દિસે પડેલ મૃગખાઈ ધણો પ્રહાર,
જાણે જીવાન રવિરાય કરે શિકાર. ૫૯.

દૂરેથી દેખી વનમાં મૃગ ઝાંઝવાને,
પાણી ગણી ઝડપથી વિચરે ત્રિવાને;
તે જેમ કોઈ કરી કંજુસકેરી આશ,
સેવે ધનાઢય ગણીને વળતી નિરાશ. ૬૦.

સંતાઈ જાય મૃગ કોઈકે તો ગુફામાં,
પેસે છુપાઈ વર્ણો સિંહણુ આ સમામાં;
જાણે શિકારી જખરા રવિરાય ત્રાસે,
પેઠા છુપાઈ નભ ભૂચર જીવ ભાસે. ૬૧.

વટોળિયા વન વિષે અતિશે ચડેછે,
ચઢી સમાન ફરતા નજરે પડેછે;
જાણે પ્રસન્ન કરવા રવિને વિચારી,
નાચે નવીન કુદડી ફરી રાસધારી. ૬૨.

ખેડુજનો ખચિત ખેતરમાં ફરેછે,
ખોદી મહી નરમ ખેતરની કરેછે;
જાણે પિતામહતાણું ધન ખોદી લેવા,
મંડ્યા ઉપાય કરવા ચિત ચાહી એવા. ૬૩.

ઉપજાતિવૃત્ત.

પરસ્પરે વાંસ ધણા ધસાય,
અમિ ઝરે ને વન નાશ થાય;
કુટુંબમાં જેમ કુસંપ જામે,
પરસ્પરે તે લડી નાશ પામે. ૬૪.

નહાવા ન પામે મર દેશ વાસી,
પીવા ન પામે જળ ત્યાં પ્રવાસી;
તે વાતનું વણું જો લખાય,
તો વાંચનારા ભયભીત થાય. ૬૫.

બાપાની પીંપર વિષે.

કથાંતર અથવા શરસ.

કુંડળિયા છંદ.

“વિચરીને વઢવાણુથી, લીધો કીબડી પંથ;”

“વીતક વરણુવતાં વધે, ઝીપમ વરણુન મંથ;”

૧ તડકો.

૧ જેમ મૂર્ખ લોકા કબૂતરી વખતે ઉપાય ન
શોધતાં સૌનું થશે તે આપણું થશે એમ ધારીને
બેસી રહેછે તેમજ ઉચ્ચ કાળમાં ભેટાં એક બીજાના
પેટ હેઠે માથાં સંતાડીને આંખો મીચીને તાપ સહેછે.

“શ્રીમ્મ વર્ણન મંથ, પંચમાં ન મળ્યું પાણી;”
 “તથો પ્રભય સમતાપ, રહી શિર રામ કહાણી;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, રામનું રહ્યું કરીને;”
 “અતિશય કર્યા ઉચ્ચાટ, વાટ મધે વિચરીને. ૬૬.
 “લગ ભગ આવી લીંબડી, દોઢ ગાઉ પર દૂર;”
 “ત્યાંતો ધોમ ધખ્યો ધણો, ન રહ્યું તનમાં નર;”
 “ન રહ્યું તનમાં નર, સરને શરીર તપાવ્યું;”
 “છાંયો ન મળે છે એક પલ્લુ ઝાડ ન આવ્યું;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, બલી નેતાં મન ભાવી;”
 “પીંપર બાપાતણી, લીંબડી લગમગ આવી.” ૬૭.
 “બાપાની પીંપર બડી પૃથવી પર પ્રખ્યાત;”
 “પ્રસિદ્ધ નેવો પ્રાગવડ, વિશ્વ વખાણે વાત;”
 “વિશ્વ વખાણે વાત, પીંપજો પ્રભાસ પાસે;”
 “કદંબ જમુના કૂલ, કદપ તરંગો કૈલાશે;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, ઉપમા એ આખ્યાની;”
 “બહે યદ્ધ બૂ માહી, બડી પીંપર બાપાની.” ૬૮.
 “ત્યાં ખેશીને ત્રણ ધડી, કવિએ કર્યો વિરામ;”
 “અતિમુખ ઉપજ્યું એ થકી, આશિષ દીધી આમ;”
 “આશિષ દીધી આમ, નામ જુગ નવ જુગ રહેજો;”
 “જુગને વાવી તેહ, લાખ સુખ સ્વર્ગે ભેજો;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, પરમ પદમાં ખેશીને;”
 “ભેજો ઉત્તમ દ્વાણ, બહુ જુગ ત્યાં ખેશીને. ૬૯.
 “આંબા કરતાં અતિ બહુ, દિસે તારૂં ડોળ;”
 “શેલડી શા હીશાખમાં, આપે સાકર ગોળ;”
 “આપે સાકર ગોળ, તાપ તનનો ન મટાડે;”
 “સુરતર સ્વર્ગે વસે, ન દેખે નર કોઈ દહાડે;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, સરય તરના શુભ સ્મરતાં;”
 “જુગમાં અમૃત તત્વ, અધિક તું આંબા કરતાં.” ૭૦.

દોહરો.

જનહવી તીરે જળતણું, દેવું સ્તબ દાન;
 દેજો નિર્જળ દેશમાં, કદુ જળ કિમતવાન. ૭૧.

કુંડળિયો.

“ખારી પીંપર પદમણી, શાંતિ દાન દેનારી;”
 “ભૂપતિ વિક્રમ ભોજસમ, તું અતિશે ઉપકારી;”
 “તું અતિશે ઉપકારી, તારી કીર્તિ શું કહીએ;”
 “જે ઉચ્ચ તે અદ્ય, એમ અંતર ધરો રહીએ;”

૧ કાંટે.

“દાખે દક્ષપતરામ, કોટી ધા તું કુલકારી;
 “રાખીશ તારૂં નામ, પૃથ્વીપર પીંપર ખારી.” ૭૨.
 “આપે ગામ ગરાસ કે, કવ્ય વચ્ચે દે દાન;”
 “એમાંનું એકે નહીં, શાંતી દાન સમાન;”
 “શાંતી દાન સમાન, જગતમાં કશું ન ભણું;”
 “તે માટે કું તને, વિશેષે કરી વખાણું;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, કદ કાપાનાં કાપે”
 “કુનિયા મધ્યે દાન, કહો એવું કે આપે.” ૭૩.
 “ન્યાં સધી આ જગતમાં, મુજ કવિતા કહેવાય;”
 “બાપાની પીંપર તણા, શુભ જગમાંહિ મવાય;”
 “શુભ જગમાંહિ મવાય, પામજો બહુ પ્રખ્યાતી;”
 “કીર્તિ દેશ વિદેશ, મુલકમાં થાજો માતી;”
 “દાખે દક્ષપતરામ. અરે અસુખના અંબુધી;”
 “જીવે તું જગમાંહિ, જીવે કવિતા ન્યાં સધી.” ૭૪.
 “ઓગણીસે ઉપર થએ, વિક્રમ વર્ષ એક;”
 “વદિ દશમી વૈશાખની, વાસર શની વરોક;”
 “વાસર શની વરોક, પીંપરે તાપ ઉતાર્યો;”
 “નિશ્રજ રહેવા નામ, આમ આ વિષય ઉચાર્યો;”
 “દાખે દક્ષપતરામ, બહે જનમી આ ભૂપર;”
 “વિક્રમ વર્ષ ગણાય, એક ઓગણીસે ઉપર. ૭૫.

સવૈથો.

“કદળી તરે તુચ્છ ગણી કહીએ,
 કદિ આંચ હરે ન ઉતાપાની;”
 “તરે દુલતણાં વિરહી જનને,
 બહુ બુદ્ધિ કરેજ બળાપાની;”
 “ધિક જન્મ ધરી જરા ને ન જપાય,
 છપાય ન અંદર છાપાની;”
 “નિર ભાગણી નાગર વેલ અને,
 બડભાગણી પીંપર બાપાની.” ૭૬.

વસંતતિલકા વૃત્ત

જો બાગ આદિકી શીતળ વાયુ આવે,
 રસ્તે જતા જન દિસે અતિ હર્ષ લાવે;
 લાગે નદાર્ધ સરખો શિત વાયુ કેવો,
 જાણે મળ્યો સરસ તે પરદેશો મેવો. ૭૭.

૧ સમુદ.

ઉપભ્રમિ વૃત્ત.

ને બામમાં કાંઈક લોક મેસે,
ઝાડી વિષે નેમ છુપાઈ પેસે;
નલે થયોછે રવિ વાધ નેવો,
છૂપાય પામી જન ત્રાસ તેવો. ૭૮.
આંખા વડો પીંપર લીંબડાને,
પુષ્ટી કરે વૃક્ષ વડા વડાને;
કરે વડાને લલચાવી તાળ,
સ્વરાજ ભોભે પ્રતિપક્ષી રાજ. ૭૯.
ચંબેલી ચંપા વળીં નૂઈ નાઈ,
ગુલાબ સેવતીં રહી કુલાઈ;
ને મોગરો આ કુલ ભાર મૂક્યો,
નલે છતી શ્રીપત્ર કાળ કુલ્યો. ૮૦.
ગુવાનીં શ્રીએ ગુણુ શુદ્ધ નેના,
જનો વખાણે જશ યોગ્ય તેના;
દેશ દિશાએ જન સર્વ દેએ,
અપાડમાં અંકુર તો અલેએ. ૮૧.
ચાપાં પપૈયા ફળ ફાલસાં છે,
શેતૂર સારાં જમમાં થયાંછે;
શ્રીમંતને દે બહુ સ્વાદ એવા,
નલે વિચારે લલચાવી લેવા. ૮૨.
કેરાં તથા ને તડખૂચ ટેટી,
શ્રીએ ધરીછે વળીં ભેટ ભેટી;
તથાપિ ઝાંઝે પરિતાપ દાએ,
રાજ હસાવે વળીં દાખ રાખે. ૮૩.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

દિસે સામાન પણુ રાયણુ ને લિભોળી,
બેના સમાન ગુણુ કેમ શકાય તોળી;
બે નારીઓ સ્વરૂપમાં સરખી જણાય,
બૂદા બૂદા જમતમાં ગુણુ તો ગણાય. ૮૪.
છત્રી ધરી જન્મ જુઓ શિર હાંકી ચાલે,
આંખો ઉધારીં અતિશે કરીને ન ભાજે;
નલે જરૂર દુનિયાં વહુ નેહ આવ્યો,
સેણે લગવીં પટ ધુંધટ મું તણાવ્યો. ૮૫.

દશહરે.

જરૂર છત્રી નેહમાં, ઓહમાનો છે ચાલ;
લાજ કાઢવી નેહની, ખરો હશે એ ખ્યાલ. ૮૬.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

નેના સમીપ નિજ જોર કશું ન ચાલે,
તેનો જીભમ સહોંને મન લોક વાળે;
ને રોહીણી અધિક તાપ કરે અતોભે,
તો વૃષ્ટિ ખૂબ પડશે જન એમ બોલે. ૮૭.
લાંબું વિશેષ વધતું દિનમાન દિસે,
ઉદ્યોગ હીન આકળાંમણુ અતિશે;
શાંતિતણા હરખના દિન હોય ઢુંકા,
લાંખા જણાય દિવસો, જગ મધ્ય સકા. ૮૮.
આદિત્ય આજ નજમાં, મૃગ પાસ આવ્યો;
વાયું વિશેષ બળથી જગમાં ચલાવ્યો;
નલે શિકાર કરવા રવિ રાય ધાયો,
દોડયાર્થો આસ ચઢતાં તનમાં ન માયો. ૮૯.
વાયો હવે અધિક આ મૃગશિર વાયુ,
ને આજ જોર અતિ પશ્ચિમનું જણાયું;
નલે સમુદ્ર તરીં આરખ ફોજ આવી,
ને પીપળા વડ વરોષ દિધા પડાવી. ૯૦.
આંખામકી ફળ ધણુંક પમાં ખરીને,
વાયુતણા અતિ પ્રહારધરી કરીને;
નલે વિદેશીં નૃપનું બહુ સેન્ય આવ્યું,
પાક્યા વિનાનું પણુ ખેતર તે લૂટાવ્યું. ૯૧.
આંખે સુધાલ પરિપક્વ થયો રસાળો,
કાંડે કરે સ્વજન સૌ મળીં કરીંગાળો;
શું કલ્પવૃક્ષ ફળ હિંદુપુત્રીથી આવ્યાં,
તે ભાગ્યશાળીં જન્મને ભલી ભાત ભાવ્યાં. ૯૨.
ઝાડી વિશેષ રજ લાગતીં વાયુ ચોટ,
નેઈ કહે જન થયો અતિ ધૂળ કોટ;
નલે વિદેશીં નૃપતિ નિરખી હઠીભો,
રક્ષાર્થ શ્રેષ્ઠ સચિયો મુજબૂત કિલ્લો. ૯૩.
કાંઈ સ્થળે ધરતણાં નળિયાં ઉડાવ્યાં,
સિંધુ તટસ્થ વળીં નાવ ધણાં જમાવ્યાં;
નલે વિદેશીં નૃપ સાથ થઈ લેડાઈ,
દેશી જનો ઉપર થી અઢકી ચઢાઈ. ૯૪.
નાવો તણુ વળીં જુઓ રાહ તોડીં નાખ્યા,
કાંકરના નવ રજા કુપયંબ આખ્યા;
ભાનું તથો પવન ને નિધિ ઉછળેછે,
નલે તણે નૃપતિ સંપ કરી મળેછે. ૯૫.

એથી વિશેષ જનમાં ગભરાટ ઉઠ્યો,
જાણે જરૂર રહેશે અતિ દૈવ્ય રૂઠ્યો;
નિશ્વાસ નાખી નમી ધૈર્ય પામ લાગે,
શાંતિ સ્વદેશ કળ્યા વરસાદ માગે. ૯૬.

જે ભાનું ઉત્તર ભણી ખટ માસ આવ્યો,
તેણે ભલો ભરતખંડ ધણો તપાવ્યો;
પાછો વળ્યો તરત આજે થકી વિચારી,
જાઓ ખમે ન પ્રરિતાપ પ્રજન ખિચારી. ૯૭.

જ્યારે રવિ અધિક પશ્ચિમમાં ઢળેછે,
સિંધુ સમીપ ફરવા જન નીચે છે;
જાણે બધા દિવસમાં રવિએ તપાવ્યા,
તે સિંધુ પાસ કરવા ફરિયાદ આવ્યા. ૯૮.

ધિમે ધિમે સુરજ પશ્ચિમ આથમેછે,
દિવસ તથાપિ કિરણો જગમાં ભમેછે;
એથી ઉતાપ ઉપજે રવિ દેવ પાખી,
જાણે ગયો નૃપતિ તે નિજ થાણું રાખી. ૯૯.

પક્ષી જુઓ ઉદધિ ઉપર આ ભમેછે,
જેતાં સમીપ ફરતાં જનને ગમેછે;
જાણે સમુદ્રતટી રીસ સમ્યાનું ધારી,
આવારણાં ખગ કરે ચિત્તમાં વિચારી. ૧૦૦.

બોગીજનો શયન પુષ્પતણાં ખિચરે,
તે બેરખા કુસુમ હાર તથા ધરાવે;
ગુથે સતી સુમન^૧ કાંઈક ચોટલામાં,
બેસે પ્રિયા પ્રિય મળી શશિની પ્રભામાં. ૧૦૧.

જેણાં સમીપ શશિ પૂર્ણ રૂડા સુહાવે,
તે દેખતાં કવિતણે ઉર તર્ક આવે;
ચૂડા નવીન રજની વહુએ મગાવ્યો,
જાણે નિશાપતિ જઈ ગજદંત^૨ લાવ્યો. ૧૦૨.

મેનાં શુક્રો મધુર શબ્દ કરે પ્રભાતે,
મધ્યાન્હ પીક^૩ વર્ણો ખુલ ખુલ શબ્દ રાતે;

* જુનની તા. ૦૨. ૨૧ મીથી.

૧ સુમન-ફૂલ.

૨ જેણાં નક્ષત્રનો આકાર હાથી દાંતને આકારે
છે. જેણી પુનમે ગ્રીષ્મઋતુ પુરી થાય છે અને તે
ઋતુમાં વડના ઝાડે સારો આશ્રય આપેલો માટે તે
દહાડે વડસાવિત્રાનું પૂજન કરેછે. તે પુનમનું નામ
વડસાંતરી કેહેવાય છે. ૩ બપોયો.

સાંજે ગમે ચકલીયો સ્વર શુદ્ધ એમ,
શોભે વિશેષ સમયોચિત શબ્દ એમ. ૧૦૩.

દોહરા.

રહે નસરખા દિન સેદા, ચતુર વિચારો ચંત;
દિન આવ્યા વરસાદના, આવ્યો ગ્રીષ્મ અંત. ૧૦૪.
ધીરા જન ધીરજ ધરો, ઉરમાં સમજી આમ;
રાજી રાજી નીત રહો, દિલમાં દલપતરામ. ૧૦૫.

વર્ષા રતુનું વર્ણન.

મનહર છંદ.

સુણો સભાસદો વિશ્વરૂપી રંગ જૂની વિષે,
સાહસિક એક શુરવીર વડો આવશે;
જગતના ઉપકાર માટે નિજ જીવનને,
કરી ફર્યાન દાન શૌર્ય દેખડાવશે;
પ્રસરશે પૃથ્વીમાં તે પામીને પ્રવાસ શૌર્ય,
ગામ ગામ હામ હામ જમાવ જમાવશે;
યુદ્ધ શૌર્ય ધરી યુદ્ધ કરશે તે માહા યોદ્ધા;
હિમતથી ગ્રીષ્મને હરાવી હડાવશે. ૧.

ઈંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

પેખી પિડાતા મહિ મધ્ય પ્રાણી,
તે ગ્રીષ્મનો જૂલમ એમ જાણી;
રૂઠ્યો ધણો અંતર મેઘરાય,
તે રાજ લેવા ચિત્તમાં ચહાય. ૨.
ચિત્તે જનો સૌ ધનને ચહાય,
તે પૂછવા જોતિયિ ઘેર જાય;
જોયી દિલાસા બહુ જૂઠું દેછે,
વિશ્વાસ બોળા જનતો ધરેછે. ૩.

ઉપભતિ વૃત્ત.

છે ગ્રીષ્મનો શુષ્કપ્રધાન નામ,
હરી રહો જૂતળ હામ હામ;
તેણે કયો હાય હરેક કિલ્લો,
લડયા વિના તે ન હડે હડીલો. ૪.

ભુજંગી છંદ.

સુકું ગ્રીષ્મના મનિનું નામ જાણું,
દિસે હામ હામે સુકાનું જાણું;
જુઓ ગામમાં સીમમાં હામ હામ,

સુકાનેજ તામે દિસેછે તમામ. ૫.
 ગિરી શિખરે વ્યાપીયું ખૂબ સૂકું,
 સુકે કાઠએ ઠામ ખાલી ન મૂક્યું;
 નદી કે તળાવો જુઓ ખેતરોમાં,
 જુઓ ચોક વસ્તીતણા કે ઘરોમાં. ૬.
 જુઓ સ્થીર જ્યાં સ્ત્રી સુકાનો જમાવ,
 કરે ભક્ષ પ્રાણીતણા એજ ભાવ;
 જુઓ ધાસ પાણી જમી મધ્ય ખટયાં,
 ચડી શ્રીખની સ્વારીએ જેમ લૂટયાં. ૭.

પંચાત અથવા વિષ્ટી.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

એવેસમે પવન શીતળ કાંઈ આવ્યો,
 વિષ્ટીતણી જરૂર એજ વધાઈ લાવ્યો;
 દાતા નહિ તદપિ શીતળતા જમાવે,
 તે લોકના મન વિષે ભલો રીત ભાવે. ૮.

ઉપભતિ વૃત્ત.

વાયુ જુઓ નૈઋતનો વહે છે,
 વર્ષાદનું આગમ તે કહે છે;
 હવે ભર્યો જેમ વિદેશો આવે,
 વધામણી કાંઈ ભલીજ લાવે. ૯.
 વાયો શિળા નૈઋતમાંથી વાયુ,
 જોતાં મહું કારણુ તો જણાઈ;
 સંધી કરાવા રિપુ શ્રીખ સાથે.
 શું મોકલ્યો સાંધિક એમ નાયે. ૧૦.
 સ્ત્રી ગાન ને દાન ઉપાય કીધા,
 ભણે પ્રકારે વર્ણો ભેદ દિધા;
 ચાણું ઉઠાવ્યાં નહિ શુષ્ક કેરાં,
 વાનાં વિવેકે કરતાં ધણેરાં. ૧૧.
 નક્કી થયું દંડ ઉપાય પામે,
 તે આપણું તો નહિ માન રાખે;
 માથા ફરેલો કદીએ ન માને,
 કાઠ તણી વાત ધરે ન કાને. ૧૨.

કાલરો.

સામ દાન કે ભેદથી, સમાધાન જો થાય;
 ધરાધણી કે ધરધણી, કરે ન કલેશ ઉપાય. ૧૩.

જુજંગી છંદ.

કહે શ્રીખ રાજ શુણો શુષ્ક વીર,
 વડો ફાજમાં એક તું છે અમીર;
 પુછું તુજને આજ હું એજ માટે,
 હવે આપણે ચાલવું કેમ વાટે. ૧૪.
 મળું શત્રુથી કે મર્યાવું લડાઈ,
 જીતી શત્રુને પામવી છે વડાઈ;
 કહે શુષ્ક મંત્રી શુણી વેણુ એવું,
 વિના જુદ કીધે નથી રાજ દેવું. ૧૫.
 દુતો મેધના બિંદુ રૂપે જણાશે,
 જુઓ તેહને આપણા દૂત ખાશે;
 અમ જાતિ છે સિંહનો જેમ ચારો,
 દુતો મેધના તેમ ચારો અમારો. ૧૬.
 ધખેલી તવીમાં પડે બિંદુ જેમ,
 યશે મેધની ફાજનો નાશ તેમ;
 દિસે મેધને શિર છે રામ રૂપે,
 લડી જીતવા આપણી સાથ ઉડ્યો. ૧૭.
 નથી જાણતો શ્રીખનું જોર કેવું,
 નથી ખાજનો ખેત્ર છે રાજ લેવું;
 જુઓ સ્વર્ગમાં સર્થ ભૂપાળ જેણે,
 ખરો આપણો માનીતો મિત્ર તેણે. ૧૮.
 રવિ મેધના બિંદુને ચુરો જાશે,
 રહે બાકી તે આપણા દૂત ખાશે;
 કદાપિ વળી જો રહી જાય બાકી,
 બધાને મહીને કરે સિંધુ ફાકી. ૧૯.
 જુઓ આપણા મિત્ર છે સિંધુ જેવા,
 કુદેછે મહા જોરથી આજ કેવા;
 ડરીને હડયાથી અકીર્તિ પમાય,
 જુઓ આપણો ક્ષત્રિનો ધર્મ જાય. ૨૦.
 રણે મોત જો થાય તો સ્વર્ગ જાય,
 સદાકાળનું સ્વર્ગમાં સખ લેાય;
 ડરીને હડી જુદથી જે જિવેછે,
 જિવે તોય લોકો મુઓ તે કહેછે. ૨૧.
 જુઓ વિશ્વમાં સૌ શુરાને વખાણે,
 જનેતા તથા તાતને ધન્ય જાણે;
 કડે એકલો જ શુરો લાખ સામો,
 મુડે દેહતો તે ન જાણે નકામો. ૨૨.

પતિ સંગ જૈને સતી દેહ બાજે,
શુરા તેમ સંત્રામમાં દેહ ગાજે;
લડાઈ લડયાનો રહે હર્ષ રાજે,
બયે બીતયૈ, દીન બાપા ન બાપે.

૨૩.

દોહરો.

ગ્રીષ્મ ભરાયો ગર્વથી, શુણ્ઘી મંત્રિની વાત;
મેધે ચઢાઈ આદરી, સંત્રામે સાક્ષાત.

૨૪.

વર્ષાદ આવવાનાં ચિન્હો.

શાલિની વૃત્ત.

- ઈડા લૈને કીડિયો નીકળી છે,
ટાજે ટાજે એકડી થી મળીછે;
નળે એતો લોકને ધૈય દેછે,
વૃષ્ટિ ધારો એમ તે સચવેછે. ૨૫.
- પક્ષી મંડ્યાં ગુથવા ધાસમાળા,
લોકો નળે વૃષ્ટિના એજ ચાળા;
કાચિજાને રંગ રાતો ચડ્યોછે,
કંકે પત્રી લટિની લાવ્યોછે. ૨૬.
- કોઈ કામે દેડકા બૂમ પાડે,
લોકોને શું ધૈય એતો પમાડે;
મીઠા કેરા પાત્રમાં યાય પાણી.
લોકે લીધું વૃષ્ટિ ધાવાનું નળી. ૨૭.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

- પાંખેકરી ચકલીયો રજ અંગ નાંખે,
નળે નિમજ્જન કરે નિજ અંગ આંખે;
એવે મિથે મનુષને મન ધૈય દે છે,
વૃષ્ટિ થવાનું શુભકારણ સચવે છે. ૨૮.
- નળ્યું થયું મિલન ભારકર કર્કરાશી,
છે કર્ક જાત જગમાં જળના નિવાશી;
જેવો સુસંગ કરશે શુભ તેનું કામ,
એવું વિચારી જન લે મનમાં વિરામ. ૨૯.

છંદ્રજૂ વૃત્ત.

- જે આ વળી આભ જણાય રાતો,
વર્ષાદ આબ્યાનોં નિશાનોં આતો;
છંદ્રે કર્યા ઓઝવ હોય રડો,
આકાશમાં જેમ શુભાલ ઉડ્યો. ૩૦.
- આકાશમાં સુંદર મઝ તાણ્યો.

જેતાં હવે મેધ સમીપ નળ્યો;
શું ગ્રીષ્મના સામું ધરૂષ તાણ્યું,
નસાડવાને ઉર વૈર આણ્યું. ૩૧.

જાગી જગોએ વનમાં ટિટોડી,
ઈડાં મુંકેતો નહિ વૃષ્ટિ થોડી;
શું એટલે સધી થવાનું પાણી,
ઈડાં મુક્યાં હોય ભવિષ્ય નળી. ૩૨.

જે વીજળી આ ઝગકે ઈશાની,
તે સધ વર્ષાદતણી નિશાની;
નળે થઈ ઇશ્વરકૌરોં દણી,
તેથી થરો વિશ્વ વિષે સુવૃષ્ટિ. ૩૩.

જે ચંદ્રને આ જળનું કુડાણું,
આકાશમાં આજ દિસે રૂપાણું;
આડી રડી સર્વ મુખી ધરીછે,
ચઢાઈ શું મેધ વૃષ્ટે કરીછે. ૩૪.

વેપારોં વિદેશ થકી વગેછે,
કુટુંબને આવીં સુખે મળેછે;
નળે સુણી બે લડનાર રાજ,
સંભાળ લીધી ધર કેરી આજ. ૩૫.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

આકાશ સ્વચ્છ નથી કાંઈક શામતા છે,
તારા શશાંક પણ સ્વચ્છપણું તન્મ્યા છે;
જાણે વડા નરપતિતણીં વ્યાપોં છાયા,
જાંખા પડીં અપર બૂપતિઓ દબાયા. ૩૬.

જે ધંટનાદ બહુ દૂર સુધી સુણાય,
ઉડાણથી નિકળતો સ્વર સદ્ગમ થાય;
નળે કુંચું અશન તાંબુલનું મર્વેએ,
તેથી જિણે સ્વર ઉડ્યો મનધારીં લેએ. ૩૭:

સંચારતા જન જુઓ વળીં છાપરાંને,
મંડ્યા નવીન ધરને ઝટ ઠાંકવાને;
નળે વડો નરપતિ પુરમાં પધારે,
શોભાવવા પુર વિશેષ ધરો સુધારે. ૩૮.

મેધરાયની ચઢાઈ.

જુજંગી છંદ.

જુઓ સિંખરો વાદળાંનાં બિરાજે,

ઉડ્યા નાણીએ પર્વતો હોય આને;
મહા દુઃખ પોકારવાકેરી આરો,
ગયા પર્વતો નાણીએ ઈંદ્ર પાસે. ૩૯.
જુઓ વાદળાં આમથી તેમ દોડે,
મજે કોઈતો એક બીજની નેડે;
દિસે નાણીએ ફાંજનાં જૂથ જાય,
રૂઠ્યો શ્રીખની ઉપર મેધ રાય. ૪૦.

વળી વાદળાંની છટા કેવીં છાને,
રૂડા ઈંદ્રના જંમ હાથી ખિરાને;
નમેલાં દિસે જુભિની પાસ કેવાં,
સુશોભિત તે હાથિની સુંદ જેવાં. ૪૧.
જતિઓ જુઓ એક ઠામે ઠરેછે,
કયા કિર્તનો લોક સૌ સાંભળેછે;
હરે શ્રીખના કષ્ટને એમ જાણે,
પ્રજુનો પુરો પાડ પ્રેમે વખાણે. ૪૨.

કરે આભમાં વીજળી ચમકારા,
જખૂકે ધણી નાણીએ શસ્ત્ર ધારા;
થયા આભમાં કાટકાના કડાકા,
દિસે નાણીએ તોપના તે ધડાકા. ૪૩.
ઉઠી ગર્જના મેધની ત્યાં નિશંકા,
દિધા નાણીએ નોખતે ધાવ ડંકા;
જ્વનીનો વળી અર્થ એવો ઠરેછે,
મહા મેધરાજ મુખે ઉચરેછે. ૪૪.

જઈ શ્રીખ સાથે કંઈં યુદ્ધ મોટું,
નહીં તો ન રાજ ધરું નામ ખોટું;
હાડી શ્રીખના કાળને હું હઠાવું,
ચઢેલા મદે સિંધુને હામ લાવું. ૪૫.

બધા દેશમાં ફાંજ ફેલાવીં મૂકું,
ચઢું ચાહીને હામ એકે ન ચૂકું;
કરીને પ્રતિજ્ઞા ચઢી મેધ આવ્યો,
અસંખ્યાત સાથે સજ્જ સૈન્ય લાવ્યો. ૪૬.

સુણી મેધ વાણીં થયા સજ્જ સર્વે,
લડે ફાંજ બે રાખીને ખૂબ ગુપ્તે;
પડ્યા મેધના બિંદુ ત્યાં ખૂબ તૂટી,
લોંધા જોહના પ્રાણુ તો સઘ લૂટી. ૪૭.
લડે ખૂબ વર્ષાદને શ્રીખ કાળ,

બલા શરવીરો દિસે બે ભુપાળ; .
ગધ મેધની ફાંજ ઝાઝી મરાધ, .
શુરા શુષ્ક વીરો ગયા ખૂબખાઈ. ૪૮.
કરા રૂપ થૈને પડ્યાં કે સિપાઈ,
તથાપિ ગયા શ્રીખના હૃત ખાઈ;
જુઓ નીરના ચાલિયા ખૂબ રેલા,
દિસે નાણીએ લોહિના તે ખનેલા. ૪૯.
ચડ્યો કોષ વર્ષાદને ચિત્ત એથી,
કરી ગર્જના ખૂબ તે કાળ તેથી;
અસંખ્યાત ત્યાં સૈન્ય થૈં સજ્જ આવ્યું,
ભુમિ ઉપરે યુદ્ધ ભારે મચાવ્યું. ૫૦.
જુઓ મોર કેવા ટહુકા કરેછે,
દિસે ચોખ્ખદારો નકી ઉચરેછે;
ધઈ નીરનાં ખુંદની વૃષ્ટિ એવી,
દિસે યુદ્ધમાં ખાણુની વૃષ્ટિ જેવી. ૫૧.
જુઓ દાદુરો શખ્દ કેવા કરેછે,
દિસે આરખી ખેરખો ઉચરેછે;
મહી ઉપરે નીર રેલા ચલાવ્યા,
દિસે નાણીએ મેધના હૃત આવ્યા. ૫૨.

હોહરો.

ગમત કરીને ગાયછે, શુણિજન રાગ મલાર;
જાણે સિંધુ રાગ તે, ગાયયુદ્ધ મોઝાર. ૫૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખેડુ જનો વાવણિયો કરેછે,
વિશેષ આશા ઉરમાં ધરેછે;
જે સ્વર્ગમદે સુખને ચહેછે,
તે જોમ અનાદિક દાન દેછે. ૫૪.

ભુજંગી છંદ.

તળાવે તથા કંઈ ખાડયો બરીછે,
દિસે નાણીએ ડાવણી તે કરીછે;
જુઓ નીરનાં પૂર આવ્યાં નદીમાં,
દિસે જાણીએ સૈન્ય ચાલ્યું મહીમાં. ૫૫.
મળી અર્ધુ ઝાઝાં નદી મોટી થાય,
ગિરિ બેદીને ઝાડને ખેચીં જાય;
મળી જોમ ઝાઝા જનો સંપ જોડે,

મહા જોર વાળાતણું જોર તોડે. ૫૬.
કહું આ નદીઓતણું પૂર કેવું,
જણ્યાએ જુવાનીતણું જોર જેવું;
તટે જાડે તોડતી કેવી હિડે,
છકંચો મંત્રિ પાડોશીને જેમ પીડે. ૫૭.

દોહરો.

છાધિરા નીસે તણે, ધનછાયો આકાશ;
સુખકારી સહુ લોકને, સુંદર શ્રાવણ માસ. ૫૮.

જુજંગી છંદ.

જુઓ માનવીઓ કરે ખૂબ મેળા,
બલા લોક ભાગોળમાં થાય મેળા;
મળી મિત્ર સાથે જનો ખૂબ માલ્યા,
સજ સૈન્યને યુદ્ધમાં જેમ ચાલ્યા. ૫૯.

જુઓ દિસતી ગાડીઓ દોડતીછે,
ધણા ધુધરાના સ્વરે ગાજતીછે,
ધણી જુકિતવાળો બનેલો જયોછે,
રૂડા જાણીયે ઈંદ્રકેરા રયોછે. ૬૦.

જુઓ સિંહ સંમંતિએ બાનું આવ્યો,
ધણું સાથ શ્રદ્ધિ તણું સૈન્ય લાવ્યો;
ડરે રેલથી સર્વ સૂંછી બિચારી,
દિડી સૂર્ય દેવે સજ સિંહસ્વારી. ૬૧.

ચક્રયો જેસમે ખૂબ વર્ષાદ ખાસો,
થયો તેથી ચાટા વિષે તો તમાસો;
અહિંથી તહીં દોડતા લોક ભાસે,
થતા યુદ્ધમાં કાયરો જેમ નાસે. ૬૨.

કંઈકે શિરે ખેસતો ઢાંકી દીધો,
ડરી જાણીએ નારીનો વેષ લીધો;
કંઈકે શિરે છત્રિઓ-ઓઢીં સારી,
જુઓ મેધરાએ કર્યા છત્રધારી. ૬૩.

દોહરો.

નદી તળાવો નીરથી, બરાધને ઉભરાય;
રણસંભ્રમ પ્રવાહ સમ, જોતાં છત્રી જણાય. ૬૪.

જુજંગી છંદ.

સુકાં ધાસને ધુળ ખેંચાઈ ચાલી,
લોંધા જાણીયે શ્રીખના હત જાલી;
ગિરિને શિરેથી શિલા આખડે છે,

દિસે જાણીએ મસ્તકો તે પડેછે. ૬૫.
તણાયાં સુકાં કાષ્ટ ત્યાં મોભ જેવાં,
દિસે હાથને પાવ કે અંધ એવાં;
વડાં જાડ ત્યાં કોઈ ખેંચાઈ જાય,
દિસે ફાંજના જેમ હાથી તણાય. ૬૬.

દોહરો.

ખૂત પ્રેત વૈતાળ ત્યાં, આવ્યાં મળી અથાક;
દે બળિદાન ધુણે ભુવા, વાળે ડમર ડાક. ૬૭.

મનહર છંદ.

વાદળાંના ગોટે ગોટા જતા આવતા ન જાણ,
મોટી જટાવાળાં તે ભુવાનાં ડોકાં ડોલેછે;
ઠંડા દિન જાણીને ઉજાણી આ ન જાણીશ તું,
ખીર વડાં બાકળાનો તે ઉતાર તોલેછે;
ચમકીશ મહીં નથી વીજળીનો ચમકાર,
મહીપને મારવાને ખટક તે ખોલેછે;
ગાજતો નથી ગગન ધત દક્ષપતરામ,
બોંબે બોંબે બોંબે બોંબે ડાકલું તે ખોલેછે. ૬૮.

જુજંગી છંદ.

બધો દેશ પાણીથી ભીંજવો દીધો,
દિસે શ્રીખના હાથથી દેશ લીધો;
રક્ષા છોડ લીલા બધે હામ જામી,
વધી જાણીએ તે પ્રજા સુખપામી. ૬૯.
બધુ વિશ્વ તો નીરથી ધોધ દીધું,
દિસે જાણીએ સતકી સાફ દીધું;
પડયાં શ્રીખમાં પ્રાણીનાં હાડ ચામ,
ગયાં સર્વ ધોવાઈને સિંધુ હામ. ૭૦,
ધણાં ધાસને છોડ દીધા ઉખાડી,
ધરી જાણીએ ભૂમિએ લીલી સાડી;
લોંલા રંગના આ થયા પર્વતો છે,
લોંલી કાંચળી જેમ ઢાંકયાં સ્તનોછે. ૭૧.
જુઓ આ દિસે કેવું મોટું તળાવ,
બન્યો જાણીયે ભૂમિનાભી બનાવ;
રૂડી કેવી જાડી ખોલી નીકળીછે,
રૂડી જાણીએ અંબ રામાવળીછે. ૭૨.
બહુ ભતિના ઉપન્યા ખૂબ પ્રાણી,
દિસે પ્રાણીયોથીજ ભૂમિ બરાણી;
થયો જાણીયે ભૂમિમાં ભૂપ સારો,

થયો તે થકી વસ્તોંકરો વધારો ૭૩.

દોહરો.

ઉપજ્યાં ઝાઝાં અગશિયાં, ખીન જતુ આજ;
નિર્બળ પશુ સુખોં થાયછે, નેમ થએ શુભ રાજ. ૭૪

ભુજંગી ૭૬.

ભુમીમાં દિસે ઈંદ્રગોપો અપાર,
તુટયા નેમ ગુંજનતણા હોય હાર;
યધ આજ કાંતો પ્રવાળાનો વૃષ્ટી,
સજી હાર શોભી રહી સર્વ સૃષ્ટી. ૭૫.

જુઓ નિર્જળાં સ્થાનમાં નીર નમ્યાં,
જનો પામરો નળિયે દ્રવ્ય પામ્યાં;
તળાવે બહુ દેડકાં ખૂમ પાડે,
બહી ભેંસનાં નેમ પાડાં બરાડે. ૭૬.

ગયાં સારસાં તો ઉડોં સિંધુ તીર,
નિહાળી તળાવોતણું ડાળું નીર;
કુચુદિતણા નેમ દેખે તરંગ,
તને સજ્જનો સઘ તેનો પ્રસંગ. ૭૭.

જુઓ પક્ષિ કલ્લોલ કેવાં ફરે છે,
અહોંથી તહીં ઉડતાં તે ફરેછે;
દિસે નેમ આકાશના કાશદો છે,
સમાચાર દેવા સુરસ્તો અલોછે. ૭૮.

બૈઆ તથા કોકિલા શબ્દ બોલે,
સુણીને તપસ્વીતણાં દીલ ડોલે;
કહું ઉપમા શબ્દ કેવા ગણાય,
મધુરે સ્વરે નાયકા નેમ ગાય. ૭૯.

કળા પૂરીને શોભિતા મોર કેવા,
દિસે દેવને શીર મૂકટ નેવા;
ધણા ઉજળા આ બગો જોઇ લીધા,
દિસે નેમ સાયુવડે સાદ કીધા. ૮૦.

જુઓ આ બગો આ જઈ પાર્સ* બેઠા,
નહીં ઉતરે ઝાડથી આપ હેઠા;
દિસે નળિયે આળસુ દ્રવ્યવાન,

* બગલો ગિયા ઝાડ ઉપર જઈને બેસેછે તે નીચે ઉતરતો નથી અને બગળી તેને ખેરાક લાવીને ખવડાવે છે અને ચાંચો મારતી જાય છે. નરસિંહ મેહેતાના પદમાં છે "જે રતે બગલો પારસ ચડે."

પિયે ખાય બેશી રહે એક સ્થાન. ૮૧.

બકી લાવી ચારો ધરે મૂખ આગે,
વળી ચાંચથી મારવા કાંઈ લાગે;
રણું નારિતું ખાધને દુઃખ બોલે,
અરે બાળ આ સૂખને એમ બોલે. ૮૨.

વિંટાયા તર ઉપરે ખૂબ વેલા,
દિસે બપરો ટોપ જણે ધરેલા;
લીલાં ધાસ ગાયો મૃગો તે ચરેછે,
સુરાજ્યે પ્રજા નેમ સૂખે ફરેછે. ૮૩.

સુરાજ્યે પ્રજા વંશ વિસ્તાર નેવા,
ઉઝા ખેતરે અન્નના છોડ એવા;
દિસે શ્વેત ડોડા જુઓ કેવડાના,
બલા હોય તે નેમ બાલા શુરાના. ૮૪.

ઉઝા અન્ન માંજરિના ટોપ કેવા,
રમ્યા હોય રૂપાતણા ટોપ નેવા;
હરો વેંતિયા માણસોનો મુકામ,
રમ્યા હોય તંબુતણાં નેમ ધામ. ૮૫.

ઉપજતિવૃત્ત.

કહું બલાં સરજ ફૂલ કેવાં,
જોતાં દિસે વર્તુળ ઢાલ નેવાં;
જો રંગ પીળો જગમાં જણાયાં,
જણે રૂડા વીર રસે રસાયાં. ૮૬.

દોહરો.

ફૂલ્યાં ફૂલ અનેકધા, કહું શોભા તે કાળ;
આવી અનેક અપેસરા, વરવા લે ફૂલમાળ. ૮૭.

ગૂલાબને બટમોગરો, પારિજાત ધંતૂર;
વળી કુલ્યો વનકેસરો, પુષ્પ દિસે બરપૂર. ૮૮.
અગસ્તિયો જનસુદ વળી, કદંબ ફૂલ્યાં ફૂલ;
બફલ ચંબેલીતણે, ઓપે પુષ્પ અમુલ્ય. ૮૯.

ભુજંગી ૭૬.

જુઓ હારશિંગાતણાં ફૂલ સારાં,
પીળી પાધડી ઓઢણી રંગનારાં;
ધર્યો નેમ સંભ્રામનો રંગ અંગે,
દિસે અપેસરાઓ અતીશે ઉમંગે. ૯૦.

લીલા અમલીએ થયા કાતરાછે,
દિસે દેવીનાં કાંઠણે નેમ આછે;
જુઓ ડોડ કેવા દિસે ગુણે રસ,

દિસે પૃથ્વીએ પુષ્પના હાર પેચાં. ૯૧.

કહું શોભિતા કેળના થંબ કેવા,

જુઓ નળીએ શોભિતા નંધ નેવા;

વળી એક જિયું જુઓ ઝાડ લાંબું,

ફળો લાગિયાં નેહને ખૂબ નાંખું. ૯૨.

દિસે નળી પંદરની ગોળિયો છે,

મહા મેઘની ફાળથી આવિયો છે;

મહા જોરથી ખૂબ મારો ચલાવ્યો,

રત્ન ઓળખને તેયકી શું હકાવ્યો. ૯૩

ઉપભતિ વૃત્ત.

રવિ શશી વાદળીએ છવાય,

ખુલ્લા વળી તે ધર્મમાં જણાય;

સંભ્રામ મધ્યે શુરવીર જેમ,

અદસ્ય થી દર્શિત થાય તેમ. ૯૪.

અધારિયું ને વળી વૃષ્ટિ થાય,

ખિહામણી રાત ઘણી જણાય;

તે જેમ સંભ્રામ સમે અતીશે,

સંભ્રામ જૂમી બયબીત દિશે. ૯૫.

ઢાહરો.

તમરાં બોલો રાતમાં, જેમ નુપુર ઝમકાર;

જાણે રણુમી વિશે, જૂતતણા બજકાર. ૯૬.

ઈંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

જે આગિયાના ચળકાટ થાય,

ધ્રુમે મહીમાં નબમાં ઘણાય;

જ્યારે ધુપ્પા સૂર્ય શશાંક નેવા,

તેજસ્વી ત્યાં જીવ જણાય તેવા. ૯૭

ઢાહરો.

આપીં શ્રાવણી પૂર્ણિમા^૧, વીત્યો વર્ષાકાળ;

નામ ફેરવી ધારશે, હવે શર્દ રતુ હાલ. ૯૮.

જેમ જુવાની જનતણી જતાં વૃદ્ધ કહેવાય;

તે રીતે દક્ષપત કહે, જૂદ નામ જણાય. ૯૯.

થાય સરદમાં દર્દ બય, મરદ મેરીને શીય;

રક્ષા બંધન લઈ ધરે, ગુરજનની આશીય. ૧૦૦.

શરદઋતુનું વર્ણન.

ઢાહરો.

શ્રાવણુ વદ્યથી શરદ રતુ, કાં કન્યા સંકાંત;

જે રતુમાં જેતાં પડે, સાગર સરિતા શાંત. ૧.

ઉભાતિ વૃત્ત.

થયો અગસ્તોદય પૂર્વ ભાગે,

જેણે પીધોતો નિધિં સર્વ આગે;

જાણે નિધિને ડર દીલ જાણે,

તેથી હવે શાંત થવાજ લાગ્યો. ૨.

માલિની વૃત્ત.

ગગન સુરજ કન્યા રાશિમાં વાસ કીધો,

નિજ પતિ તરણીએ દસ્તમાં જેમ લીધો;

રવિથી ધન તણું તો થાય તોફાન થોડું,

જન મદ ઉતરે છે જેમ ચાતાં સજોડું. ૩.

પવન પણ હતો જે પ્રાંત તોફાનકારી,

ઘરણી ગગન ધીમી છે ગતી આજ ધારી;

સમજી જન વિચારી જુક્તિથી જાણી લેશે,

અતિશય મદ નિત્યે કોષ્ઠનો ના રહેશે. ૪.

વરણુ દિશ તજીને પૂર્વનો વાયુ^૧ આવે,

કહોં કહોં જલવૃષ્ટિ પૂર્વમાંથીજ લાવે;

મનુશ મન તરંગો જેમ જૂદા જણાય,

કહોં કહોં ફરોં જતાં વેગ જૂદોજ જાય. ૫.

મનહર હંદ.

મીન સંકરાંતી પછી પવન પશ્ચિમ તણો,

કન્યા સંકરાંતથી ઇશાન તણો આવશે;

કહો એવા પવનનો ભરસો કરશે કોણ,

નક્કી એક રીત નીત્ય નહીં તે નિભાવશે;

જે જનના મગજમાં પવન ભરાતો હોય,

એવાનો ભરસો કોણ અંતરમાં લાવશે;

કહે દક્ષપત તેની પ્રીતની પ્રતીત નહીં,

મનતણો મન કહે પછી તે પસ્તાવશે. ૬.

માલિની વૃત્ત.

જાણે પણ જુઓ આ શાંતતા સારી પામ્યો,

મદ અધિક ચડેલો નેહનો તે વિરામ્યો;

સ્વલપ બહિત વિદ્યા જેમ ગર્વિષ્ઠ થાય,

૧ એને વેપારી પવન કહે છે.

૧ અથવા સિંહ સંક્રાંતિ પુરી થતાં વર્ષાઋતુ પૂર્ણ થાય જેમ પણ કહે છે.

ભણતર ભણી ઝાઝું ગંભિરાઈ જણાય.
જલપથ ગતિકારી નાવ ચાલ્યાં વિદેશે,
સુરૂપ અમલ યાતાં ન્યાય ચાલે વિશેષે;
નહિ જલદીં કુઆવે એમ વિશ્વાસ આવે,
સુજનપણું નિહાળી જેમ શંકા ન લાવે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

હવે જુઓ આ વળી લાથીયાએ,
શું ફેરવી સુંઢ પ્રમત્તતાએ;
વૃષ્ટિ વિશેષે કરવા મએલો,
તેણે કર્યો શું અતિ યુદ્ધ છેલ્લો.

માલિની વૃત્ત.

કદિક નભ ચડે છે વાદળાં ચેત રંગે,
શરદ જલદ છાઈ વૃક્ષતા જેમ અંગે;
કદીક જલદ વૃષ્ટી સરવડાંની કરે છે,
મિત ધબ પણ દાતા દાન તો જેમ દે છે. ૧૦.
નભ પર વિલસે છે વાદળાં ચેત કેવાં,
હિમગિરિ શિખરો તે શોભતાં હોય જેવાં;
કદીં કદીં રવિ તેમાં ગુપ્ત થૈને જણાય,
મિત ધન અતિ દાતા જેમ દેતાં લગાય. ૧૧.

દાહરો.

શરદતણો સૂરજ સને, અંગે વેષ અપાર;
કોઈ સમે શોષે સલિલ, આપે બની ઉદાર. ૧૨.

મનહર છંદ.

કોઈ સમે કાળાં વાદળાં સમાન વસ્ત્ર ધરે,
કોઈ સમે ચેત વસ્ત્ર વાદળાંનાં સાને છે;
કોઈ સમે રાતાં ધરે કસુંબાના રંગ જેવાં,
કોઈ સમે પીળાં પણ છતે જોતાં છાને છે;
કોઈ સમે ઢાંકે મુખ કોઈ સમે ખુલે મુખ,
કોઈ સમે ચુપ રહે કોઈ સમે ગાને છે;
શાંતપણું તિવ્રપણું સને આને શરદનો,
રવિ રાય છે કે બહુ રૂપી આ મિરાને છે. ૧૩.

માલિની વૃત્ત.

શરદ રતુમાં સમામાં સ્વચ્છ આકાશ દિસે,

૭. દરપણ શુભ માંભું જેમ ઓપે અતીશે;
ચળક ચળક યાતુ ચંદ્રનું બિંબ ચાર,
અમળ કમળ ઓપે નીરમાં જેમ સાંકે. ૧૪.
ચળક ચળક યાતુ ચંદ્રનું બિંબ કેતું,
સરસ વદન શોભે રાત્રિ રાણીનું જેતું;
વળી ગગન વિષે આ સ્વચ્છ તારા ધણા છે,
રજની તરણિના શું જાર હીરા તણા છે. ૧૫.
શશી સનમુખ ભાળે ચાહીં ચાહી ચકારી,
જનમ થકીંજ બાંધી પ્રેમની જેમ દારી;
પ્રભુ પદ પર પ્રેમી એ રીતે પ્રેમ આણે,
અવર સકળ મિથ્યાં જીવમાં એમ જાણે. ૧૬.
કુમુદની રજનીમાં ચંદ્ર દેખી ખિલે છે,
દિવસ પતિ નિહાળી દુખ પામી લણે છે;
મુરખ મનુષ્ય ઢાંગી ને સદા રોલો જાણે,
પરમ પ્રતિતને તો દેખીને દુઃખ આણે. ૧૭.
કુમુદ કમળ સાથે જનમીને ઉચ્છરે છે,
પણ શશિ રવિ સાથે રોલ જૂદા કરે છે;
જનમ જનની એકે તોય જૂદા સ્વભાવ,
વિષુધ જન વિલોકો ઇશ્વરી એ બનાવ. ૧૮.
અધિક વિમળ ઓપે આંજ આકાશ ગંગા,
નભ મકરરાશી* મધ્ય ભાગ પ્રસંગા;
લધુ લધુ બહુ તારા કરીં તે છે પ્રભાવ,
વિગતિ સરવ જોતાં દુર્બિને તે જણાય. ૧૯.

ભૂભામિની વિષે.

ભુજંગી છંદ.

લોહાં ચીર ચોખાં ધર્યાં આપ અંગે,
જુઓ જાણિયે જે બરાણી ઉમંગે;
રસીલી રચ્યો વેશ રૂડો રૂપાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૦.
છવાઈ રથાં અન્નના છોડ છાને,
રૂડી રીત રોમાવળી જેમ રાને;
નિધી નીરનો નાભિ જેવો નિહાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૧

* ૧ સપ્ટેમ્બર એસતાં જે ૧૩ દહાડામાં વરસાદ થાય તે. પછી ચિત્રાનો તાપ પડે તે પ્રજા છેલ્લો વરસાદ સ્વાતીનો અકટોબરના પહેલા અઠવાડિયા સુધીમાં થાય છે.

૧ પુર્વાર્ધ ખગોળ ને ઉત્તરાર્ધ ખગોળની હદમાં, તે બનેને જુદા પ્રાડનારી આકાશગંગા છે; તે મકર રાશીમાં થઈને મીથુનને ફરે રાશીની વચ્ચે નીકળે છે.

ભલો ઠામ ઠામે દિસે ભેજ કેવો,
વળ્યો જાણિયે પંડ માંહિ પ્રસેવો;
નદી નીર રેલા તણો છે ઉછાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૨.

કુલ્યા કુંડના ઝાડના ક્યારડા છે,
ધર્યા જાણિયે હોંસથી લારડા છે;
મણી મેત પાળા સમાને મરાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૩.

રૂડા મોરતા સોર ગા હું વખાણું,
સતી જાણિયે ગાય છે શુદ્ધ ગાણું;
ટલ્યો કંથ દેખી દિલેધી ઉકાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૪.

ગિરિ શિખરે વાદળાંની ઘટા છે,
છુટેલા ભલા ચોટલાની છટા છે;
લધુ પર્વતો તે ધરે કુચ દાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૫.

ધન દેવળો ઉપરે ખેલ ખેલે,
છખીલી છુટા છેડલા જેમ મેલે;
જુઓ હેમનો કુંભ ત્યાં જુક્તિવાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૬.

ચર્મ ધૂળ ધોવાઇને સ્વચ્છ સારી,
કરી સ્નાન જાણે બની શુદ્ધ નારી;
ઝગે છીપ જાણે કરે ચક્ષુ ચાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૭.

ચહુ પાસ પંખી ઉડે આશપાસે,
ભલો ગંધ લેવા ભચ્યા બ્રંગ ભાસે;
વિશેષે દિસે વેપ રૂપે રસાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૨૮.

રવિ અસ્તઠાણે મળી જુક્તિ મોટી,
કરી જાણિયે કાનમાં બે અકોટી;
ધર્યો સાડલો રંગ રાતે પનાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિનીની રૂપ ભાળો. ૨૯.

પતિ મેધ આકાશ ચોપાસ આવ્યો,
મણી મોતી તે કેટલાંએક લાવ્યો;
સતીનો ચયો દેહ દેખી સુખાળો,
ભલી ભૂમિકા ભામિની રૂપ ભાળો. ૩૦.

પતિ મેધરાજતણો પાર્શ્વે પ્યાર,
સજવ્યા પતિદેવ શ્રંગાર સાર;
પુરો હર્ષ પામી પ્રિયા પૃથ્વી નામે,
દિદી દેવી જેવીજ દલપત રામે. ૩૧.

દોહરો.

અંધારું અરધાંગના, અરધે અંગ ઉજ્જેશ;
જાણે પર્વત લાવિયો, અર્ધ નારિનો વેશ. ૩૨.

માલિની વૃત્ત.

નદી જળ મળ છાંડી વેગ ધીમે જણાય,
મનુશ ગત જીવાની શાંત તે જેમ થાય;
નટ સમિપ તરંગો નિરભયે છે નિહાળો,
સુજન સમિપવાસી તે સુખી જેમ ભાળો. ૩૩.

સરિત સરસુ શોભે નિર્મળાં નીરવાળાં,
ક્રમજ સરસ રંગી ત્યાં દિસે છે રૂપાળાં;
નિરમળ મન મધ્યે ધર્મનો ભાવ જેમ,
પ્રગટ સરસ શોભે સ્વચ્છતા યુક્ત તેમ. ૩૪.

બ્રમર બહુ ભમે છે કે જનો ગંધ લેવા,
ગુણ ગ્રહણ કરેછે ગ્રાહકો સુર જેવા;
બ્રમર રવ કરેછે પાર્શ્વે આનંદ અગે,
કવિજનનિ શુભ કીર્તી જેમ ખોલે પ્રસંગે. ૩૫.

પવનતણી લહેર પહોળા વંદ લાલે,
કરતી સુર સકેલી અપસરા જેમ ચાલે;
સરિત સર તરંગો ચાલતા મંદ મંદ,
સ્થિર મન જન ચાલે જેમ છૂટે સ્વચ્છંદ. ૩૬.

સર સરિતથકી જે વાણિયા ઉડી જાય,
બહુ રવ કરનારાં દેડકાં ના જણાય;
નિરમળ મન વાળા ભૂપને જેમ છોડી,
કપટી જન ખસેછે સ્વારથી રનેહ તોડી. ૩૭.

જલદ રતુથી જૂદો વેશ ધાર્યો નદીએ,
શિયુ વય સણગારો ફેરવ્યા જેમ ઓએ;
હરિત વૃણ હતાં ત્યાં શેરડા થૈ ગયા છે,
ધરણિ શરિર સાડી ધારી જૂદી શું આ છે. ૩૮.

અવનો ઉપર રૂડા સાફ રસ્તા પડ્યા છે,
કવિજન મનમાં તે દેખી કેવા ચડા છે;
હતી તનપર સાડી જે કિલ્લા રંગ બીની,
અદલી નવિન ધારી આજ પદા પટીની. ૩૯.

સરિત સર તટેછે હંસને ચક્ર વાક,
મધુર સ્વર ઉચારી હર્ષ પામે અથાક;
વિમળ જળ વિલોકી આવિયા પક્ષી એવા,
સુજન અમલ સારે જેમ આવે રહેવા.

૪૦.

ઉપભતિ વૃત્ત.

પ્રસન્ન થૈ પોયણી ચંદ્ર પેખી,
પ્રસન્નતાનો શુભ કાળ લેખી;
આપે જનોને ફળ તે વિ તેલાં,
શિશુ દિસે તેથી ખુશી થએલાં.
તૂળા સમીપે રવિ આજ આવ્યો,
ભક્ષી વીધે શું ધનસાક લાવ્યો;
તોળી કર્યોછે દિન રાત્રિ તુલ્ય,
ભાસે ન તેમાં પણ માત્ર ભૂલ્ય.

૪૧.

૪૨.

માલિની વૃત્ત.

પ્રતિ વનવન દિસે અનનો પાક સારો,
પલટણુ સમ ઉભી છોડની સીધી હારો;
સરસ સરસ ખેત્રો જરનાં જે જણાય,
હય સહિત ન દિસે સ્વાર જે માંહિ જાય.
સુકણુ કણુસલામાં રૂડી રીતે રૂચાણુ,

૪૩.

ધવલ નવલ દિસે જણીયે મોતિદાણુ;
વર્ણો અધિક વિલોક્યાં ખેતરો આજરીનાં,
ફળિત ફળ દિસેછે તે કૃષા ધમ્મરીનાં.
મગ મક અડદોની શિંગ ચોળાનો સારી,
પ્રથક પ્રથક રંગે બીજ તે મધ્ય ધારી;
પ્રથક પ્રથક ગૂણો ધમ્મરે ઉપજાવ્યા,

૪૪.

જન મન નવ જણે વસ્તુ શીના અનાવ્યા.
કૃષિક પુરશ નારી ક્ષેત્રમાં ગીત ગાય,
અધિક કણુ થએલાં અન્ન તે ત્યાં જણાય;
જગતપતિ પ્રભુએ અન્ન બંડાર આપ્યો,
અધિક હરખ એથી વિશ્વમાં જેમ વ્યાપ્યો.
તિતિર ચકલી સૂડા આવતાં અન્ન ખાવા,
કૃષિક પથર નાંખે ગોફણે તે ઉડાવા;
ધરર ગરજતી જેમ બદ્ધક ગોળી,

૪૫.

૪૬.

નિરખી વિહંગનાસે શત્રુની જેમ ટોળી.
કૃષિ જન ચઢી માળે, જેરથી ખૂમ પાડે,
વિચરતી વિહંગોની ટોળીને તે ઉડાડે;
સકળ વન રહ્યુંછે તે સ્વરે ખૂબ ગાણુ,

૪૭.

નિરખી જન પ્રવાસી ચાલતાં થાય રાણુ. ૪૮.

મનહર છંદ.

એક ભોળો ભાભો મોટા ખેતરમાં માળે ચઢી,
હરણુને હાંકે અને પક્ષીને ઉડાવે છે;
જંગલી જનાવરોને બહુ બીવરાવવાને,
ચીર રહી પોતે એક યાળી લે અન્નવેછે;
એવે સમે ઊંટ આવી ખેતરમાં ખાવા લાગ્યો,
ભોળો ભાભો યાળી ઠોકી તેને બીવરાવે છે;
સારે જોલ્યો ઊંટ મારે માથે તો ત્રાંખાળુ ગાળે,
ઠાસો યાળી ઠોકે ને લેખામાં કાણુ લાવેછે. ૪૯.

માલિની વૃત્ત.

ખરડ કરી ખડીનો દીકરાના ઘડાને,
લકુટિ ઉપર રાખે માનવીના સમાને;
નિરખી હરણુનાસે માનવી એમ જાણી,
અખળ જન નકામું તો કહે કાણુ વાણી. ૫૦.
તર પર ખગ પ્રદો શબ્દ સારા કરે છે,
જગતપતિતણી શું કિર્તિ તે ઉચ્ચરેછે;
જમણુ જમી જીવંતિ જાનમાં જેમ ગાય,
કણુ ચરે ખગ ટોળી એમ ગાતી જણાય. ૫૧.

ઈંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

ચિત્રાતણુ તાપ અમાપ આવ્યો;
શું યુદ્ધ ગ્રીક્ષમે ફરીથી મચાવ્યો;
તેથી તપ્યા ખેડુતો અથાગ,
તે કંઈ નાહા તણુ ભાગ લાગ. ૫૨.
તપસ્વિએ જે તપસાધનારા,
પંચામિનું તાપન તાપનારા;
ચિત્રાતણુ તાપથી તાપ પામી,
જઈ રહ્યા તે તર હેઠં જમી. ૫૩.

માલિની વૃત્ત.

પ્રભુકૃત નિયમો છે તે ધણુ ઉપયોગી,
મરમ મન વિચારે ભોગિ કે કોઈ જોગી;
તપવિણુ નવ પાકે અન્ન ખેત્રો વિશેતો,
તપવિણુ ગુણુ કોઈ જેમ દીઠા ન લેતો. ૫૪.
નવિન નવિન અન્ન પૂર્વજોને પુજેછે,

૧ માણસના આકારના ચાડીઆ પણુ પશુ પક્ષીથી
ખેતરનું રક્ષણ કરેછે તો નિર્બળ માણસ નકામું
જેમ કહેવાય.

જન મન મુઠ પામી શ્રાદ્ધ કૃત્યો સુજેછે;
નિજ બળથી ક્રમાધ પાણીને ખાન પાને,
સપુત જનમ દાતા પિતૃનો પાડ માને. ૫૫.
કદળિ ફળ વિશેષે, આ દુઃખમાં મળેછે,
અશન સરસ લાગે ખાંડ ઘી જે બળેછે;
કુળ ધન વર્ણી વિદ્યા તે ત્રણે યુક્ત થાય,
જન જગત વિશે તે જેમ કંઈ જણાય. ૫૬.

વિપળતિ વૃત્ત.

ભીંડા મચ્યાં છે બહુ બાદવાતા,
છકેલ જેવા ધનવંત નાલા;
નહિ ભુરીમાં મળખૂત મૂળ,
પછી વધી કેમ થશે પ્રયૂલ. ૫૭.

કુંડળિયો.

ભીંડા બાદરવાતણો, વડને કહે શુભ વીર;
સમાડ નહિ હું સર્વથા, તું જા સરવર તીર;
તું જા સરવર તીર, શુભી વડ ઉચ્ચે વાણી;
વીતે વર્ષા કાળ, જાશ હું બીજે જાણી;
દાખે દક્ષપતરામ, વિત્યો અવસર વર્ષાનો;
ગયો સુકાઇ સમૂળ, ભિડાને બાદરવાનો. ૫૮.

માલિની વૃત્ત.

નવલ ધવલ રંગે કાચપુષ્પે દિસેછે,
ચમર ધરણી શીરે લાર શું વીલસે છે;
સરિત તટ ખેડોની પડિત દેખાય કેવી,
ધવલ નવલ રંગે લાઈના દાંત જેવી. ૫૯.
કૂલ શુભ પચરંગી થાય ગુલ્યાસ ફેરાં,
નિશિ મુખ સમઝે તે શોભિ ઉડે ઘણેરાં;
ભિનભિન પ્રતિશાખા રંગનાં કૂલ ફલે,
જગત પતિની માયા દેખીને દીલ બુલે. ૬૦.
બહુ બહુ વર્ણી રાતાં ફલ અપોરિયાનાં,
જળધિ સુત પ્રવાળાં તુલ્ય દિસે મળનાં;
વિષ્ણુ કવિ વખાણે હોતો રંગ જેવો,
અતિ અચરજકારી દર્શકો ખેલ એવો. ૬૧.

ઇંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

લીધાં જુઓ ધંતુર પુષ્પ ધારી,
જાણે રૂપાની શરણાઈ સારી;
ઝેરી ફળો કંઠક યુક્ત દેખો,

જાણે લગાવી મળ ખૂત મેખો. ૬૨.

દોહરા.

સમજે તે રચનાતણો, કાઢે વાંક ન કોય;
કેરીને કાંટા નહીં, ધંતુર ફળને હોય. ૬૩.
ખેતર પાકે ખેડુને, તેમ કમાણી થાય;
વધે કમાણી વેદને, શરદે તેમ સદાય. ૬૪.

ઉપજાતિવૃત્ત.

હંડે સમે જે જન પંથ જાય,
નિરોગી કાયા જનની જણાય;
એવું વિચારી તન સાફ થાવા,
ગર્ભા દરાત્યા નવરાત્રિ ગાવા. ૬૫.
અખંડ દીવો ધરમાં રખાય,
વાવે જવારા વર્ણી હોમ થાય;
તો ત્યાં જુઓ રવચ્છ હવા થવાની,
બલા કહે પૂજન તે બવાની. ૬૬.

માલિની વૃત્ત.

રસભર નવરાત્રી ગર્ભિયો ગાય ખાળા,
મધુર મધુર શબ્દો ઉચ્ચે તે રસાળા;
મધુર સ્વરથી ગાતી એ રૂડી કેવિયો છે,
સુરભવનથી શું સંચરી દેવિયો છે. ૬૭.
દિન શુભ દસરાનો ભૂમિ મદ્દે બનેછે,
સમડિ પુજન સાર રાય સ્વારી સુજેછે;
પરમુલ્ક લડીને છતવા ફોળ જાય,
અધિક સરસ શોભા એવી એની જણાય. ૬૮.

ભ્રાંતાપ ન્દુતિ અલંકાર.

ઇંદ્ર વિજય છંદ.

જે સર્ખો આ ચપળા ચમકે,
ચપળા નહિ શક્તિણી ચમકારી;
વાદળ વંદ ધસ્યાં ધરણીપર,
ના સર્ખોછે ગજ જે નિરધારી;
સોર કરે શુભ દાદર મોર,
નહિ સર્ખો સોર કરે નરનારી;
જે પરજન્ય ચડ્યો દક્ષપત,
નહી પરજન્ય નરેશની સ્વારી. ૬૯.

મલિની વૃત્ત.

રદ પુનમ સાંજે અંદની મુખ ખીલી,

પતિ સહ વન જોવા જાય રામાં રસીલી;
સજન હળીમળીને આજ બેસે અગાથી,
ઉડગન સમ શોભે સ્વચ્છતા સુપ્રકાશી. ૭૦.
શરદ પુનમ રાત્રી નામ માણિમ્પકારી,
સકળ જન કહેછે સીપ લે મોતી ધારી;
સુ વચન ઉપદેશી નીત્ય જે સાંભળે છે,
કદીક વચન તેનું જેમ ચિત્તે ઠરે છે. ૭૧.
શશિ સમિપ નિહાળો અશ્વતી છે અનૂપ,
ચપળ થઇ ચડ્યો શું ઘોડિયે રાત્રિભૂપ;
હરણતણી નિશાની ચંદ્રમા ચિત્ર જેવી,
શશિ રપ શિકારી પામિયો પ્રાપ્તિ એવી. ૭૨.

દોહરો.

સરદ પૂનમ સોહામણી, સરદ રતુનો અંત;
પૌઠ આ દ્વધ અસન કરે, પ્રીતે કાંતા કંત. ૭૩.

હેમંત રતુનું વર્ણન.

તા. ૧૦ મી અક્ટોબરથી ૯ મી ડીસેમ્બર સુધી.

દોહરા.

શરદ તણી શરદી ગર્ધ, હવે થયો હેમંત;
પરોઢિયે ઠંડક પડે, ઘટે સૂક્ષ્મ જિવનંત. ૧.
કચરા ને કાદવું મટે, દિસે સ્વચ્છ આકાશ;
હીમાંળુ વાયુ વહે, આપે ચંદ્ર ઉગ્ગશ. ૨.

દીવાળી.

માલિની વૃત્ત.

અધિક હરખ આપે આજ આવી દીવાળી,
જન ધર શણગારે વસ્તિ દીપે રૂપાળી;
મધુર સ્વર સુવાણાં મંડળોમાં અગ્નવે,
જગપતિ ગુણ ગાઈ ભાવ રૂડો બળવે. ૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઐઓ પુરૂષો શણગાર સાથ,
ફરે હરે અંતર થાય રાથ;
જણે પ્રભૂની બહુ પ્રિત જમી,
પ્રભ નવો શું શિરપાવ પામી. ૪.
રામા રૂડા આંગણુ ચોક પ્રેરે,
બહી કુશલે હળદી સિંદૂરે;

લક્ષ્મી નહીં શું ધરમાં સમાઈ,
આવી દિસે આંગણુ ઉભાઈ. ૫.
કદોઇ પાડે ફળ ચાસણીનાં,
બહી બહી ભાત જુદી ધણીનાં;
જોતાં દિસે ઘાઠ ધણા રૂપાળા,
જણે કરે ઇશ્વર ફલ ચાળા. ૬.

માંલિની વૃત્ત.

નગર સરસ નિરખ્યાં જેમ ઓપે નવીન,
સરવ ઉપર ઓપે આજનો શ્રેષ્ઠ દીન;
ધરધર પ્રીતિ દિસે દીપતી દિપ માળા,
અવનો કરતો હોયે જ્યોતના જેન ચાળા. ૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જુઓ બની આતસ કેરો બાથ,
જોઇ રહેમાં જન થાય રાથ;
જોતાં દિસે પા ધડિ ખેલ ખાસો,
એવોજ છે આ જગનો તમાસો. ૮.
કોઠીથી દાર સળગી ઉઠે છે,
જણે ઉચું કાંચન ઝાડ એ છે;
શાખા દિસે નપત્ર કુલો ખરે છે,
જોવાયકી માત્ર ખુશી કરે છે. ૯.
તે ફૂલ ને જે ફૂલ બાગ કરાં,
છે એક નામે ગુણ તો જુદેરાં;
એવીજ રીતે જગમાં પ્રમાણો,
જનો જનોમાં પણ ફેર જણો. ૧૦.
આકાશમાં જિંદી ચઢે હવાઈ,
તારા ખરે તે નિરખો નવાઈ;
જણે બહુ બાણુ તહાં ચડાવ્યું,
તારા નભેથી જઈ પાડી લાવ્યું. ૧૧.
પ્રભા જુઓ પૂર્ણ અપોરિયાની,
ભાસે બહી તે પણ છે કલાની;
જો એવી રીતેજ અપોર થાત,
તો સૂર્યની પૂછત કોણુ વાત. ૧૨.
ફાકિયાં તો બહુ કામ છૂટે,
જણે કહેલા પર ધાણી કુટે;
અનેક આકાર બિન કર્યા છે,
અનૂરીને ચાહર ફાળકા છે. ૧૩.
બહી પુણ સાકર પાન વેણ,

નામાં નવાં ખૂબ ખુશીથી ખેંચે;
દેવાળયોમાં અનકૂટ થાય,
જનો વિષે હરી ઘણો જણાય. ૧૪.

નવા વર્ષ વિષે પ્રભુ સ્તુતિ.

દોહરો.

નૃપ વિક્રમના શક્તિયું, વંચાયું નવું વર્ષ;
આપો પ્રભુ આ વર્ષમાં, હર્ષ અધિક ઉત્કર્ષ. ૧૫.

સુજંગી છંદ.

અહો નાથ હોતે હવે હાથ ઝાલો,
પ્રભુ પાછ દો પ્રેમનો પૂર્ણ પાલો;
કૃપા દૃષ્ટિથી પુષ્ટિ દે કહ કાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૬.

જન્મે રોગ ને દોષ સર્વે જનોના,
તથા તાપ ને ત્રાસ નાસો તનોના;
બધી બીક ટાળી મટાડો બગાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૭.

પ્રજ્ઞ સર્વ સંપી વસે થૈ સુખાળી,
દરો દીશમાં નિત્ય દેખો દિવાળી;
જપે તાહરા નામના સર્વ જપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૮.

સદા વસ્તુ સર્વે મળો મૂલ સસ્તે,
રહો શબ શોભા બની સર્વ રસ્તે;
છજે માળિયે છત્વની છાપ છાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૧૯.

મહીમાં ભલા વર્ણને મેહ માગ્યા,
રહે લાભ ને લક્ષમાં લોક લાગ્યા;
જન્મે અંગમાંથી મટીને ઉતાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૦.

વિવાના અહર્નિશ વાજ્ર વાગો,
ભલા લોકની પ્રાંતિને ભીતિ ભાગો;
સ્થિતિ સારીમાં સર્વને સ્થીર થાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૧.

દિનાનાથજી દ્રવ્યની છૂટ દેજો,
બધા ભોક લાખોતણો લાભ લેજો;
પ્રજ્ઞના પ્રભે થૈ જન્મે સર્વ પાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૨.
સુસખેપકાવે સુભોદો સખદી,

વળી વંશની આપજો આપ વહી;
લગવે ભલાં પુત્રને લાડ આપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૩.

દહી દૂધ ધી ગોળ ને માલ મેવા,
મજે અદ્ય મૂલ્યે ઉદે થાય એવા;
અને અન્ન શસ્ત્રમાં મજે માંડોં આપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૪.

સુખી રાય રાણા પ્રજ્ઞ સૂખ પામે,
જનો મધ્ય આનંદ આનંદ જામે;
વળી સર્વ સંસારમાં સૂખવ્યાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૫.

રહો ક્ષેમ માનુષ્ય ને ઠોર જાતે,
ક્ષિતી મધ્ય ખૂટે નહીં અન્ન ખાતે;
તમે પાર ઉતારજો તારો ત્રાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૬.

કીધી પાર્થના તે પ્રજ્ઞ લોક કામે,
રૂડી રીતથી આજ દલપતરામે;
શુણીને પ્રભૂજી કરો માફ શાપો,
નવા વર્ષમાં હર્ષ ઉત્કર્ષ આપો. ૨૭.

દોહરો.

હર્ષ અધિક ઉત્કર્ષ દો, સુખ સુર લોક સદર્ષ;
વસ્તિતણા આ વર્ષમાં અવગુણ થજો અદર્ષ. ૨૮.

કાર્તિક માસ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અહો જુઓ આ વહિયાત એક,
લાવ્યો દિસે અન્ન ભરી અનેક;
છએ રત્નું પય હોય ધાવ્યો,
એવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૨૯
ભલે રહ્યા સૈ મળોં પાર ભાઈ,
કીર્તિ દિસે કાર્તિકની સવાઈ;
સુપુત્ર વિશ્વેશ્વરનો ઠરાવ્યો,
એવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૩૦
સેના સજે ભૂપતિ કામ કામ,

૧ કાર્તિક સ્વામિ શિવનો પુત્ર કહેવાય છે. તે ૭ મુખે કરીને ૭ માતાઓને ધાવેલો છે. તે ૭ મુખો ને ધાવેલો કાર્તિક એમ હશે.

આમાંતરે જઈ કરવા મુકામ;
સેનાપતિનું પદ હોય લાવ્યો,
ઝોવો જુઓ કાર્તિક માસ આવ્યો. ૩૧.

તંબૂ વિષે રાજ જનો વસાયા,
જાણે નહિ તે પુરમાં સમાયા;
કે વસ્તીનો સાગર ઉભરાયો,
જમાવ તેનો વનમાં જમાયો. ૩૨.

વેપારી લોકો વિચરે વિદેશે,
વેપારથી લાભ વિશેષ લેશે;
પ્રભાત થાતાં બહુ પંખો જમ,
આહાર લેવા ઉડી જાય તેમ. ૩૩.

જતી તણ સ્થાન વિદેશ જાય,
વર્ષા રતુમાં સ્થિર જે જણાય;
સંસારી લોકો વળી સર્વ જોગી,
પ્રવાસમાં થાય ધણી ઉદ્ધાગી. ૩૪.

જત્રા નિમિત્તે જન જૂથ જાય,
મેળા ધણી તીર્થ થયે ભરાય;
હળી મળી હેત વધારવાને,
જાણે મળ્યા છે જન તીર્થ ખાને. ૩૫.

કહું બસો આ દિન કાર્તિકીનો,
ખરેખરે તે પણ છે ખુશીનો;
વિજેગિયા મિત્ર વિદેશ વાસી,
તિયેં મળે છે થેને પ્રવાસી. ૩૬.

વિશ્રામના માસ વિની ગયાછે,
ઉદ્યોગના માસ હવે થયાછે;
શિશુપણાના દિન જેમ જાય,
ઉદ્યોગને યોગ્ય જીવાન થાય. ૩૭.

પરોઢીયે ઠાઠ વિશેષ પાડે,
હેમંત સત્તા જનને જગાડે;
જાણે કહેછે જન સર્વ જોગો,
પ્રભાત થાતાં પ્રભુ ભક્તિ માગો. ૩૮.

પૂર્વે ઉગેછે શુભ શુક તારો,
પ્રખ્યાતનું ચિન્હ જણાવનારો;
વધામણીઓ જન જેમ આવ્યો,
વધામણી સરજ કેરી લાવ્યો. ૩૯.

હાહારા.

આપે મિંદુ ઝોસનાં, ચળકે મોતી સમાન;

સર્વે ઉગે સકાયછે, જેમ જાની લે જ્ઞાન. ૪૦.

ધન જોખન ને જીલતર, જેવા માત્ર જણાય;

ઝોસ બરાબર ઉપમા, જાની કવિયો ગાય. ૪૧.

અનાજ લણતાં ખેડુઓ, ગીતો ગાતા જાય;

લણી ખજામાં લાવતાં, હાઈડામાં હરખાય. ૪૨.

. ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખેડુ જનો ખેતરથી ઉઠાવી,

બરે ખજામાં સઉ અન્ન લાવી;

જાણે બહુ બંદર નાવ આવ્યાં,

ખોરાકનો માલ અથાક લાવ્યાં. ૪૩.

કુડાં કણોનાં બળદો પિલેછે,

તેને મુખે શીકલો બાંધી લેછે;

જાણે ક્રિયા જૈનમતી સ્વિકારી,

તેથી મુખે મૂમતિ હોય ધારી. ૪૪.

ખેડુ જનો જે કાણ ઉપણેછે,

છોડાં અને અન્ન જીદાં પડેછે;

સંભામનો સંચર જેમ થાય,

શુરા રહે કાચર દૂર જાય. ૪૫.

ભૂપાળનો ભાગ પ્રધાન માગે,

લાં લેણદારો વળી આવો લાગે;

ખેડુ બિચારા બર્નોજાય કેવા,

જેવા હતા ગ્રીષ્મ કાળ તેવા. ૪૬.

એવી રીતે કાર્તિકનો સિધાવ્યો,

હવે જુઓ આ મૃગશીર્ષ આવ્યો;

જે ધામ સુર્યે ધનુ રાશિ ધાર્ય,

જાણે ધર્ય ચાપ શિકાર સાર. ૪૭.

રાત્રી વધી લાંબી ધણી જણાય,

જે છેક દુકું દિનમાન થાય;

કોઈ સમે જેમ ઘટે સુધર્મ,

વળી વધી જાય અધર્મ કર્મ. ૪૮.

વાડી વિશે થાય હળારી ગોઠા,

માણે ફૂલોનું સુખ લોક મોઠા;

ધરે ગળે માળ રચી વિશાળ,

જાણે ધરીછે હર રૂઢ માળ. ૪૯.

શીલાદળીનાં ફળ ખૂબ પાક્યાં,

મેતાં વીણીને જન જીય થાક્યાં;

જલ્લે શિયાળો પરદેશી આવ્યો,
મનુષ્ય માટે ફળ મિષ્ટ લાવ્યો. ૫૦.
દાહરો.

નહ હેમતે એ રીતે, કોપી ખેલ અરુપ;
ધરસે સ્વાંગ શિશિરતલો, બદલીને નિજ રૂપ. ૫૧.

શિશિર રતુનું વર્ણન.

તા. ૧૦ મી ડીસેમ્બરથી ૯ મી ફેબ્રુઆરી સુધી.
વસંતતિલકા વૃત્ત.

આવ્યો રવિ મહર^૧ રાશિ સમીપ આજ,
જલ્લે^૨ મધુ શિશિર નામ રતુનું રાજ;
હાટે વિશેષ સહના તનને પુનઃ,
જલ્લે શરિરધરને^૩ શિશિરે ડરાવ્યાં. ૧.
ઝોટે જનો શરિર ઉપર તો ફસાસ,
ભીલી પિળી ખવળ કે વર્ણી રંગ લાસ;
જલ્લે શિશિર ભુપથી ભય પાર્શ્વે ભારી,
પાર્શ્વે સુવેશ પુરો પશુ અર્ધ નારી. ૨.
અંગીર્ષ^૪ તાપ નિજ આગળ આ પર્શ્વે છે,
જલ્લે પ્રભુ રિઝવવા તપ આદર્શો છે;
શીતકાર શબ્દ સહને મુખ નીકળે છે,
જલ્લે સુમત્ર પ્રજ્વલે મુખથી જપે છે. ૩.
કીર્ણા તજ શરિરમાં ડગલી ધરે છે,
જલ્લે પર્શ્વે જરૂર બપ્તર અંગ એ છે;
હાટે મરીબ જનના ધગ હોઠ હાથ,
જલ્લે થયા જખમીં તે ભડી શીત સાથ. ૪.
ખાતે અનેક વિધિના કરી પાક ખાય,
ઝાડું વધારી બળ ને તન પુષ્ટ થાય;
જલ્લે શિશિર રતુને જિતવા વિચારે,
માટે ઉપાય કરીને બળને વધારે. ૫.
ઉની પીએ અધિક ચાહ ઉનું ગમે છે,
અઘોળ ઉખ્યુ જળ અન્ન ઉનું જમે છે;
હડે સમસ્ત જગ ઉપર દુઃખ નાખ્યું,

૧. ખરી મહરસંક્રાંતિ તા. ૨૨ મી ડિસેમ્બરે
મેસે છે પણ તે પહેલાં ૧૨ દિવસ ઋતુનો ફેરફાર
ભેવામાં આવે છે. ૨. સપડી.

શું તેથી વેર અતિ ઠંડક સાથ રાખ્યું. ૬.
રાતે પડે અવનિર્મા અતિ હીમ આવે,
ખેત્રો વિશે વણતણા અહુ છોડ દાઝે;
ભોકાતણા તનતણી વણ દાહ દાળે,
તે. . એમ વળને પણ હીમ બાળે. ૭.
દાહરો.

જે અટકાવે જુલમ તો, જુલમી રશે ત્રાસ;
કપાસ દાળે દાહને, બાળે દાહ કપાસ. ૮.

વસંતતિલકાવૃત્ત.

ધૈમાં પડે હિમ ધણો નુકશાનકારી,
વંતાકડી પ્રથમથી પ્રજ્વલે^૫ બિચારી;
ખોરાક એમ જન નતિતલો બગાડ્યો,
ન્યાં ત્યાં હિમે જગતમાં ઝગડો જગાડ્યો. ૯.
પ્રાણી અનેક અહુ દાહથી દુઃખ પામે,
પૃથ્વી વિશે કર્દો કર્દો વર્ણો અર્ધ જમે;
કાપો જણાય જગ ઉપર શીતકાળ,
પીડે વિશેષ જળને ગળી વિશ્વપાળ. ૧૦.
ન્યાં ત્યાં જણાય પસંચું બળ શીતકેરું,
નીરે સ્થળે ગગનમાં પણ તે ધણેરું;
અત્યંત જોર શીતનું ટળીં જાય ક્યારે,
મુંઝાધ એમ મનમાં જન સો વિચારે. ૧૧.
ખોકાનો વાળો વર્ણો ગાતડી ભીડી લેને,
વેચે અનાજ કૃષિકો પુર મધ્ય જોને;
શું શીત સાથ જખમ કરી જુલ્મ આવ્યા,
ગાડાં ભરી સરસ સંપતિ લૂટી લાવ્યા. ૧૨.
ઝાડો તણાં જિરણ પત્ર ખરી પડે છે,
કાષ્ટ પ્રમાણુ નિરખા નજરે અડે છે;
જલ્લે શિતે તરવરો અહુ લૂટીં લીધાં,
વઝો રહીત તરવરો કરી કોષ કીધાં. ૧૩.
શીયાળિયાં વન વિશે અહુ ખૂમ પાડે,
રાત્રી વિશે વર્ણો જુઓ ઉગતે દહાડે;
જલ્લે પડી પ્રબળ ત્યાં હિમ કરીં ધાડ;
તેણે વિશેષ વન મધ્ય પડાવી રાડ. ૧૪.
ઝોટે મિમતે જન તો સુજની રમણ;
પોટે બિહારી ઉનની ઉમદા તળાણ;

પોઠયા હતા ધન સમે જગદીશ જેમ,
પોઠયા દિસે શિશિરમાં નર ભોક તેમ. ૧૫.

ઢાહરો.

તેલ તાપ તાંબુલ તથા, તરણી ડગલો તળાઈ;
તેજનો તાતાં જમણુ, શીત રતે સુખદાઈ. ૧૬.

ઉપભતિ વૃત્ત.

૩ડાં જુઓ આ ચણીખોર રાતાં,
તે ઝાડને શીશ નથી સમાતાં;
કેવોદિસે જંગલ ખોરડીઓ,
ઓઠી ઉભી સુદડી બીલડીઓ. ૧૭.

શાર્દૂલવિકીરિત વૃત્ત.

• વીતેછે પરિપૂર્ણ તે, શિશિર તો માધી તિથિ પૂનમે;
આવેછે દિવસો વસંતઋતુના, એમાં નહીં ઉનમે;
એનો હર્ષ અગાઉથી અતિષળો, માને ધણા માનવ;
માધી પંચમીને દિને જનકરે, તેથી વસંતોચ્છવ. ૧૮.

આખા શિયાળા વિશે.

ઢાહરો.

શિયાળિયો સરદાર છે, જળદ નણો રિપુ નેહ;
દીઠા તારોખ દસમોએ, અઝટોખરથી એહ. ૧૯.

સુજંગી છંદ.

• સખી એક બીજી સખીને કહેછે,
અરે આવિયે શીતનો કાળ એછે;
અનંતા જિવોને બરાવ્યો ઉચાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૦.

શિળા વાયુના સૈન્યને સાથ લાવ્યો,
હજી બાણ વર્ષાદને તો હડાવ્યો;
અરે નાસતો નીર દાતા નિહાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૧.

દિસે જેમ વસ્ત્રો ઝુટાઈ ગયાથી,
થયો એમ આકાશ આઘો જવાથી;
ગયું ઉદ્વિનું ચાપ એતો સંભાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૨.

• તળાવો નદીઓતણાં પૂર દૂટે,
ખજનાંતણાં દ્રવ્ય તે જેમ ખૂટે;
હડાવે કિનારા બધાને હડાળો,

૧ વાહળા.

સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૩.

લીલી સાડિયો જે ધરાએ ધરેલી,
દિસે સર્વ તે કાપો ચૂરા કરેલી;
મટયો રાજવી વેશ રૂડો રૂપાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૪.

સહુ ઠામથી નીર સુકાર્યો દેછે,
રિપુ જેમ ભોહી ધણું ચૂંશી ભેછે;
શિલાઓ ઉધારી દિસે હાડમાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૫.

કંઈ જીવ જંતુ ગુફા મધ્ય પેસે,
ડરી શત્રુથી જેમ સંતાઈ ખેસે;
કરે ભોકના મૂખનો રંગ કાળો.
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૬.

કંઈ તો તપસ્વી થઈ તાપ તાપે,
કંઈ ભોક અગ્નિ વિષે હોમ આપે;
કરે યગનો ચાહોને એમ ચાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૭.

ધર્યા બખ્તરો તુલ્યનાં વસ્ત્ર જડાં,
થશે શત્રુના શસ્ત્ર ને જાણ્યો આડાં;
છમે તોય હોઠે કરી ને ઉછાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૮.

થઈ શેલડી તો વડી સરસાળા,
રિપુ બૂપના બાળિયે જેમ બાલા;
સુખે ભોમ શ્રીમંતને તો રસાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૨૯.

વધી રાત્રિકા ને થયો દીન છોડો,
ખુરા રાજમાં જેમ અન્યાય મોટો;
વધે કૈકના કાળજમાં કંડાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૩૦.

વિના પાનવાળાં કર્યા ઝાડવાંને,
રિપુ બૂપતિ જેમ લૂટે પ્રજાને;
દિસે પ્રાણિયોનો જ્યો દુખ્યાળો,
સખી સજ્જ થૈ આજ આવ્યો શિયાળો. ૩૧.

ઢાહરો.

કેક કહે ક્યારે ટળે, શિયાળિયો સરદાર;
આવે વળી વસંત તો, વરતે નેનકાર. ૩૨.

વસંતરત્નવર્ણન.

તા. ૧૦ મી ફેબ્રુઆરીથી તા. ૯ મી એપ્રિલ સુધી.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- ૩૩૦ જુઓ આ રત્ન રાજ આવ્યો,
મુકામ તેણે પ્રનમાં જમાવ્યો;
તરવરોએ શણગાર કીધો,
જાણે વસંતે શિરપાંવ દીધો. ૧.
- જુનાં જુનાં પત્ર ગયાં ખરીને,
શોભે તર પત્ર નવાં 'ધરીને;
જાણે નવાં વસ્ત્ર ધર્યાં ઉગળી,
સમીપમાં લગ્નસરા નિહાળી. ૨.
- આંખે જુઓ મોર અપાર આવ્યો,
જાણે ખળતો ભરી મ્હોર લાવ્યો;
જે કોકિલા ગાન રડું હરેછે,
વસંતના શું જશ ઉચ્ચરે છે? ૩.
- ખોલે મીઠું કોકિલ એક જ્યારે,
વાદે બીજાં એથી મીઠું ઉચ્ચરે;
વિવાદ જાણે કવિયો કરેછે,
વખાણુ લેવા રપરધા ધરેછે. ૪.
- ચોપાનીયાં પુસ્તક જે પ્રકાસે,
ભલુંજ તેથી નૃપરાજ્ય ભાસે;
તથા તર શોભિત પૂષ્પ ભારે,
તો કેમ આંખા નહિ પુષ્પ તારે. ૫.
- સુશોભિતો થા હરિને પ્રતાપે,
પ્રભુ તને ઉત્તમ પુષ્પ આપે;
સ્તુતી કરી માગ્ય પ્રભુ સમીપે,
સુપુષ્પથી સુંદર દેહ દીપે. ૬.

વિદ્યાતાને ઠપકો.

અરે ન કીધાં ફુલ કેમ આંખે, કર્યા વળી ઠંટક શા ગુલાબે;
સુભાષનાને શિરઅંધરવામિ, અરે વિદ્યાતાતુજ કૃત્ય ખામી.

વનનો દેખાવ.

શાર્દૂલવિક્રિડિત વૃત્ત.

આંખા આંમલો લીંબડા વડ વડા, ઝુકે ઝુક્યાં ઝાડ છે;

૧ જે રાજના રાજ્યથાં ચોપાનીયાં કે પુસ્તક
પ્રગટ થતાં નથી તેને ઉદ્દેશીને આંખા પ્રતિ અન્યોક્તિ
કહી છે.

છત્રોની છર્ચો છાઈ હોય છતમાં, તેવા ઉંચા તાડછે;
ગાયો પ્રદં હરે ફરે તૃણ ચરે, ગોવાળીયા ગાય છે;
જોતાં આવનને જરૂર ઉરમાં, આનંદ સંધાય છે. ૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- વાએ નવાં પલ્લવ ઝાડ ડોલે,
તે જેમ નાચે નટ તેનીં તોલે;
વસંત દેખાવ દિલે રિઝાવે,
આશ્ચર્ય પામી શિર શું ધુણાવે. ૯.
- ટાચે નવાં પલ્લવ લૂમખાં છે,
દિલે વળી સુંદર ડોલતાં છે;
કહે રડાં ચામર તે કવીશ,
જાણે ફરેછે વન રાય શિશ. ૧૦.

દોહરો.

- પાલાશનાં પલ્લવ નવાં, શોભે તથા તમાલ;
વસંતમાં વનની છાંયી, વિકોક્રી ઉપજે વહાલ. ૧૧.
- શેલડીં પણ પાકે સરસ, લવિંગ લુમખાં યાય;
સાગ તથા સામેરની, શોભા કહી ન જાય. ૧૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

- અનેક જાતિ તર ફુલ ફુલ્યાં,
તે ફુલ ભારે નમીં ખૂબ ઝૂલ્યાં;
જાણે નવી દોલત તે કમાઈ,
અન્યોન્ય ચેષ્ટાઈ કરેફુલાઈ. ૧૩.
- અનેક જાતિ યહુ ફૂલ ફૂલ્યાં,
ઝાઝાં સુગંધીમયખૂબ ઝૂલ્યાં;
પામીસમૃદ્ધીસુખતો અતુલ્યે,
કહો ખુશીથી નહિકોણુ ફૂલે. ૧૪.
- કેવાં જુઓ આ ફુલ કણિકાનાં,
રાતાં તથા શ્વેત દિલે મગ્નનાં;
પ્રીતિ તણા રંગથી હોય રાતાં,
સુકીર્તિથી શ્વેતદશે જણાતાં. ૧૫.
- કહું ભલાં ચંપક પુષ્પ કેવાં,
જોતાં દિલે કાંચનપુષ્પ જેવાં;
કારીગરીના કરનાર ધન્ય,
કોઈથીં એવું ન કરાય અન્ય. ૧૬.
- ગુલાબના ગુચ્છ સુગંધીમાન,
વસંતમાં તે વિકસે નિદાન;

જો અન્ય ઢાણે ઉપજે અનેક,
વસંતની વાતજ ન્યારોં છેક. ૧૭.

દોહરો.

પારિજાત ને કેવડો, જૂઈ ને વળી જાય;
બકૂલ મોગર થળ કમળ, કુસુમ કડાનાં થાય. ૧૮.
કેસડાં ને કરમદી, બપોરિયો મુચકંદ;
અનેક એવા પુષ્પનાં, ઉપજે ત્રદે ત્રદ. ૧૯.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ન કીચ કે કાદવ ઢાઢ તાપ,
ન ધૂળ ઉડે નહિ અમ્મ વ્યાપ;
વસંત વેળા સુખકારીં જોવી,
એકે રતુની ન ગણાય એવી. ૨૦.

ધનાક્ષરી છંદ.

નવાણુનાં નીર પ્રતિદિન ન્યુન થતાં જાય,
પરદેશી રાજ્યે જેમ દ્રવ્ય પરદેશ જાય;
પણુ તાપ ઢાઢ કીચ કાદવનાં કષ્ટ નહિ,
સ્વતંત્રપણાથી સર્વે સંચરે ને સુખી થાય;
અન્ય રતુઓ તમામ સાથે તોળી જોતાં સુખ,
વસંત રતુનું સુખ જરૂર ઘણું જણાય;
જેમ અન્ય રાજ્ય સાથે મેળવીને જોતાં સુખ,
અંગરેજ રાજ્યનું જરૂર અધિકું મનાય. ૨૧.

દોહરો.

જળરૂપી જરતો ઘટે, ફૂલ અધિક ફેલાય;
વૈભવ તો આ વખતનો, વિશ્વ વિષે વખણાય. ૨૨.

ઉપજાતિવૃત્ત.

નવાણુમાં નિર્મળ નીર દીસે,
આકાશમાં નિર્મળતા અતીસે;
સર્વે પ્રકારે સુખકારીં આમ,
માટે કહેછે રતુરાજ નામ. ૨૩.

વાયુ દિશાથી શુભ વાયુ ધાય,
તેની વળી રીત નવી જણાય;
નહીં હિમાળુ નહિ તે ઉનાળુ;
દુભાશિયાની ભલી યુક્તિ ભાળુ. ૨૪.

હોતે કરેછે જન હોરોં ગાન,
વાળાં બળવે વળીં તોડીં તાન;
આનંદના શું ઉદગાર થાય,
ડોકાં હલાવી જન એમ ગાય.

ભકતો પ્રભૂના ગુણ ગાય પ્રીતે,
નહોર તો ગાય નહારોં રીતે;
સારા નહારા જનની જુદાઈ,
વસંત ઢાણે સમગ્ગ ભાઈ. ૨૬.
અસંતને સંન વસંત ઢાણે,
ઉભંગ તો અંગ, અભંગ આણે;
તે જેમ પાંડિત્ય કવિત્વ પામી,
ખિસે ભક્તા લોક તથા હરામી. ૨૭.

ઈન્દ્રવજ્ર વૃત્ત.

ચિત્ર ઘણાં અપવિત્ર રચે,
અપવિત્રજ મિત્રનણા કરોં મેળા;
ધાણીં જમે રંગ પાણીં જમે,
વદિ વાણિ વિમત્સ ભમે થઈ મેળા;
કૈકતણાં તન કાદવ ચર્ચિત,
રાખવડે ઘડાં જેમ રખેળ્યા;
એમ અસંત કરે પણ સંત,
ભને ભગવંત વસંતની વેળા. ૨૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વસંતોં વસોં તન ધારોં બાળા,
સને જુઓ વેપ રૂઝ રૂપાળા;
ઢાણું ભણું લક્ષ્મણું વિચાર્યું,
જાણું સુપાનેતર અંગ ધાર્યું. ૨૯.
બળવીં રૂઝાં ડહ ખંજરીઓ,
હોરી કરે ગાયન લાલજીઓ;
આનંદનો શું ઉભરો ન માય,
જુઓ મુખેથી ઉભરાઈ જાય. ૩૦.
વાને વળી આજ મૃદંગ તાળ,
હોરીતણા રાગ મુણો રસાળ;
ભૂડાં ભલાં આગળ ઉચ્ચને છે,
મૃદંગને તો મુખ એમ બેછે. ૩૧.

ગાયક ઉક્તિ.

દોહરો.

કાવ્ય કળા કવિજન કરે, શ્રમ લઈ સર્વ પ્રકાર;
પણુ ગાયકના ગુણ વડે, કવિતા શોભે સાર. ૩૨.

સૂઝધરા વૃત્ત.

અહાએ ભાત ભાતે, ભલોંજ રચી રચા નારદે ગાનગાયું;
વાદમીકે કાવ્ય કીધું, લવકુશ લઈને ગાયુંતેથી સહાબું;

કંઠે કાવ્યો કવિઓ, સરસ રચીં મરે ગાયકો ભોગવેછે;
બોરેછે જાદરોને ડર, તજી દર તે બોરિગો ભોગવેછે. ૩૩.

કવિ ઉક્તિ.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

વિધારથી ગુરુથી ગુણ શીર્ષો દેને,
રાખે ન આપ અભિમાન કૃત્તિ ધેને;
જે ગાયકો જગત મધ્ય ગુણુ સારા,
તે તો કદી ન કવિના ગુણુ જૂલનારા. ૩૪.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જેને અનીતિ ઉર મધ્ય આવે,
તે નિર્લજ્જે નિર્લજ્જ સ્ત્રી નચાવે;
ગમે રૂઢેમાં સુણીં તેનું ગાન,
કરે કુછદે અપવિત્ર જ્ઞાન. ૩૫.

ચાપાયા છંદ.

નરક ધતિત નરનરક પતિત નર, નરધે જ્યાં સ્વર પૂર્યો;
કુણુ કુણુ કુણુ કુણુ એમ કહેછે, સતાર ને તંબુરો;
વેશ્યા વળતી કર લાંબો કરીં, સુંદર સ્વર ઓલાપે;
આ આ આ કહિ શ્રોતાઓને, એજ ખતાવી આપે. ૩૬

ચંદ્રાવળી છંદ.

ફૂલ્યો માધ સરસ જ્યાં ફાગણુ, ફૂલી ગાજે ફાગ;
પણુ ડહાપણુ આપણમાં આવે, રસિક સુણિને રાગ;
રસિક સુણિને રાગ રૂપાળો, કોમળ થાય સ્વભાવકૃપાળો;
એજ અરથ ગાજે ધર આંગણુ,

ફૂલ્યો માસ સરસ જ્યાં ફાગણુ. ૩૭.

બોળી દુનિયાં હોળી ટાણે, બોળીમાં ધરોં મૂળ;
ટાળીં મળી તોજ્ઞાન કરેછે, મુખાંધનું એ મૂળ;
મુખાંધનું એ મૂળજ મોઢું, ખાનદાન થઈ ઉચરે ખોઢું;
ધાયલ થઈ ઘેર ડોળી આણે,
બોળી દુનિયાં હોળી ટાણે. ૩૮.

મગરમસ્ત થઈ વગર વિચારી, બોલોંશ હલકા બોલ;
ગણુરો ગુણુો નર નારિ નકારો, તારો ઘટશે તોલ;
તારો ઘટશે તોલ તતક્ષણુ, વળીંતુ નહિ કહેવાય વિચક્ષણુ;
લાજ તજી નહિ કરોંશ લવારી,

મગરમસ્ત થઈ વગર વિચારી. ૩૯.

કોકિલ કાકતણા વસીં કુળમાં, કથન કથે નહિ ફૂર;

હંસ વસી બકવંશ વિષે નહિ, જળચર બખે જર;
જળચર બખે જર ન જણી; પડિત તે દૃષ્ટાંત પ્રમાણી;
નિર્લજ્જ વચન લે મુખ મુળમાં,
કોકિલ કાકતણા વસીં કુળમાં. ૪૦.

સમાપ્તિ.

દોહરો.

ખટ રત્નું વર્ણન કર્યું, અદ્ય બુદ્ધિ અનુસાર;
સાર શોધવા સજ્જનો, વાંચી કરો વિચાર. ૪૧.
જુઓ જુઓ સ્થિતિ જગતની, ફરતી આવેજેમ;
મનુષ્યની સ્થિતિ પણ ફરે, જીમર મધ્યે એમ. ૪૨.
હરખ શોક ને દુઃખ સુખ, હાનિ વૃદ્ધિ પણ હોય;
ધીર જનો ધીરજ ધરો, ક્લેશ ન કરશે કાય. ૪૩.
રાખે પ્રભુ તેમજ રહો, તજો દિલગિરી ગર્વ;
પ્રેમ ધરીને પરસપર, સંખી ચાલો સર્વ. ૪૪.
ધ્વિરને અરજ કરો, અનાથનો છે નાથ;
અવશ્ય છે સૌ આપણું, સુખ દુઃખ તેને હાથ. ૪૫.

ફેરફાર થવા વિષે.

ઉપજાતિ વૃત્ત

કંભારનું ચક્ર જુઓ ફરેછે,
દષ્ટી બણી ભાગ જુદો ધરેછે;
ક્ષણે ક્ષણે આ જગમાં લગાર,
યતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૧.
પૃથ્વી તણી નિલ ગતિ વિચારો,
જેથી નિશાં વાસર છે થનારો;
ક્ષણે ક્ષણે થાય નવો પ્રકાર,
રતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૨.
રવિ ઉગીને ચઢતો જણાય,
સાંજે જુઓ તે વળીં અસ્ત થાય;
સ્થિતિ જણાતી અદલે અપાર,
યતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૩.
જે જે ચિજો આ નજરે જણાય,
ક્ષણે ક્ષણે કાંઈક તે ધસાય;
અંતે પછી નાશ નકી થનાર,
યતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૪.
જે ચાલતા કે સ્થિર જીવ જામે,
વધી વધીને પરિણામ પામે;

પછી થવાનો ક્ષિણતા વિકાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૫.
પૃથ્વી વિષે ને બહુ પવંતો છે,
થતા દિસે તે પણ માપ એ છે;
વિદ્વાન જાણે મનમાં વિચાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૬.
વડી વડી ને નદીયો વહેછે,
તે સર્વદા ઓછી થતી રહેછે;
સદૈવ ચાલે નહિ એકઠાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૭.
સદ્રમુપાછો હઠતો જણાય,
કોઈ સ્થળે તે વધતોજ જાય;
જ્યાં પૃથ્વી છે ત્યાં જળ કોઈવાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૮.
જ્યાં વસિત છે ત્યાં વન છે થવાનું,
અરણ્યમાં પૂર થશે પ્રજાનું;
બની રહે ઉત્તમ ત્યાં બનર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૯.
ને કાળથી આ જગ નીપજ્યું છે,
નવું નવું રૂપ સદા સજ્યું છે;
રહે ન એક સ્થિતિ માસ બાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૧૦.
ને જાતિનાં જાડ અગાઉ થાતાં,
તે જાતનાં આજ નથી જણાતાં;
થયાં દિસે પથ્થરને પ્રકાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૧૧.
હતા પશુ હાર્યો થકી ઉતંગ,
પીરંમમાં* પથ્થર રૂપ અંગ;
જોતાં જોછે કદી કોઈ ઠાર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૧૨.
પૂર્વે હતી વસિતજ મચ્છ કેરી,

૧ પીરંમના બેટમાં.

વનસ્પતીની પછી થૈ ધણેરી;
પક્ષી પશુ તે પછી બે સુમર,
થતો દિસે તેમજ ફેરફાર. ૧૩.
દોહરો.

મનુષ્યની વરતી થઈ, પ્રથમ જગલી જાત;
સુધરી જાતો સુધરતાં, બાસે ઉત્તમ જાત. ૧૪.
સુધારવાને નિજ પ્રજા, કરો પ્રયત્ન પ્રકાર;
તો સુધરી ઉત્તમ થશે, નહિ તો ખીચ થનાર. ૧૫.
પોપણ ફરફાણ કીજાએ, વધે બુદ્ધિ તન હાડ;
બેદરકારે નવ બને, જેમ બાગનાં જાડ. ૧૬.
સુધરે તન મન સુધરતાં, ઘટતાં કદ ઘટી જાય;
કાસ* સુધરી થઈ શેલડી, વળી કાસતે થાય. ૧૭.
તે માટે જન કેળવો, સુખ પામે આ સ્થાન;
પરશોકે સુખ પામવા, બજો સદા ભગવાન. ૧૮.
ધર્મરની આજ્ઞા ગણી, કરો સદા આ કામ;
સમજો તો શુભ બોધ આ, દેછે દક્ષપતરામ. ૧૯.
રાત દિવસ રતુ બેદ છે, શૃષ્ટિ મુખ્ય શાણગાર;
પ્રથમ એજ નજરે પડ્યાં, વરણન કીધું સાર. ૨૦.
હપે કહું હું શા વિષે, એમ વિચાર્યું આજ;
ચિત્ત વિષે આવી ચડ્યું, આ અંગ્રેજ* રાજ. ૨૧.
જેના પ્રતાપથી વધી, વિદ્યાકળા વિશેષ;
જુલમ મટયો જુલમી તણો, દિસે સુખી આ દેશ. ૨૨.

* કાસના છોડને કેળવતાં કેળવતાં તેની શેલડી થાયછે; અને શેલડી ઉતરી જાય તો પાછો કાસડો થઈ જાય, અને ભોંયરીગણીના છોડ સુધરતાં સુધરતાં વંતાકડી થાયછે; તેમજ ધજી ડાંગર વગેરે અનાજ પણ કેળવવાથી સુંદર થયાંછે, અને ઉતરી જાય તો પાછું ઘાસ થઈ જાય, તેમજ માણસ પણ જંગલી જાતિમાંથી કેળવાઈને ઉત્તમ થાય છે, અને ઉતરી જાય તો કેટલીક એક પેદીએ જંગલી નેવું થઈ જાય.

* અંગ્રેજ રાજ્ય વિષેનું વર્ણન બીજા ભાગમાં છે.

પ્રકરણ ૩ જું.

ધર્મ તથા ધર્મ સંબંધી.

ધર્મ છે તે વિષે.

હાહરા.

- પ્રભુ નજરે તો નવ પડે, ઉચરે નહિ ઉચ્ચાર;
જગ રચનાથી જાણિયે, જે છે જગ કરતાર. ૧.
- ઉપરી વિના નિશાળનો, રહે ન બહોબરત;
કેમ નિભે તો પ્રભુવિના, આ બ્રહ્માંડ સમરત. ૨.
- અચરજ મોટું ઉપજે, કરતાં ચિત્ત વિચાર;
દષ્ટિ થકી દેખાય છે, ધર્મ શક્તિ અપાર. ૩.
- જેણે પ્રાણી જનમતાં, પહેલું પ્રગટયું દૂધ;
એ પ્રભુને નહિ ઝોળખે, એથી કોણ અણુદૂધ. ૪.
- ધર્મ કૃતની તુલ્યતા, કરી શકે કો અન્ય;
સો કોશે ન ભરાય તે, પળે ભરે પરજન્ય. ૫.

મનહર છંદ.

- પવન પ્રગટ નહીં પેખવામાં આવે પણ,
ઝાડોને હલાવે તેથી પવન જણાય છે;
નહીં મધે નિરતણું નિરખી નવિન પૂર,
દૂર વરસાદ થયો દ્વિતમાં મનાય છે;
દૂર દિસે દેવતા તે દષ્ટિએ દેખાય નહિ,
ધૂમાડો દેખીને દૂર દેવતા ધરાય છે;
તેમ કરતારતણાં કામ દલપતરામ,
દેખી કરતાર છે એવું કહી શકાય છે. ૬.
- કોઈ પણ કારખાનું કદાપિ ન નબી શકે,
જે તેને સંભાળનાર કદીએ ન કોઈએ;
આ અનંત કોટી અંડતણા કારખનાતણો,
જર સંભાળનાર કોઈપણ જોઈએ;
એથકી જણાય છે જે એવો એક ધર્મ છે,
તે પ્રભુના ચરણમાં પ્રેમે ચિત્ત પ્રોથએ;
કહે દલપતરામ તેનાં કામ કામ કામ,
જોઈને જર જોડો સંશય તે જોઈએ. ૭.

ભુજંગી છંદ.

અહો પડિતો પૃથ્વી આકાશ પેખો,

લખેલા રૂડા અક્ષરો સર્વ લેખો;
વિચાર્યાથી વંચાય તે તો તમેથી,
પ્રભુ નાથના હાથની શુદ્ધ પોથી. ૮.

છપો.

એક તરખણું આજ, હાથમાં લીધું હરખી;
જગકર્તાની જુદિત, નજરથી તેમાં નરખી;
નસો નળી નવરંગ, ગાંઠ તેમાં ગંઠાઈ;
સરખું વચ્ચે સળંગ, સરસ તેમાં સફાઈ;
નરથી એવું નવ બનીશકે, કરે કોડ કારીગરી;
અદ્ભુત એમાં દલપત કહે, હિકમત તે હરિએ કરી. ૯.

મનહર છંદ.

હાથી રચતાં વિચાર હૈયામાં કર્યો હશે જે,
સુંદર વિના પાણી હાથી શીરીતે પિનાર છે;
પળે પળે પીવા છોટાં છોકરાંને માટે માતા,
તનમાંહી તાળું તાળું દૂધ તો તૈયાર છે;
ક્યાંથી આવ્યું કેમ થયું કેમ તે સુકાઈ ગયું,
ચિત્તમાં વિચારો તે કેવો ચમતકાર છે;
વિચારીને કરનાર કહે દલપતરામ,
જાણીએ જર જે જગત કરતાર છે. ૧૦.

કોળાં તથા કાળીંગાં ને કાકડીના વેલા કીધા,
જેનાં ફળો વાગે તોં જનોને દુખ દાઈ છે;
પીંપળા, પીંપરો, વડ, લીંબડાને વડા કીધા,
જેની છાયા છે તે સૌને શીતળ જણાઈ છે;
બાવળને બોરડીની ઘટાની છા નથી તો,
કહે દલપત ત્યાં કાંટાની છા છાઈ છે;
ચતુર દિશામાં ચાહિ ચિતવો ચતુર, કેવી-
ચતુર ચતુર મુખતણી ચતુરાઈ છે. ૧૧.

નાસ્તિક મત ખંડન વિષે.

હાહરા.

પાઠણને પાટે હતો, આસ્તિક રાજ એક;

હતો એક તે આગળે, નોકર નાસ્તિક છેક. ૧.
 પણ તે હતો પ્રવીણ બહુ, રાજ કાજ શુભ રીત;
 તેથી હતી તે ઉપરે, પૃથ્વી પતિની પ્રીત. ૨.
 એક સમે એને કર્યો, પૂરનો ઇન્કારદાર;
 બાંધ્યો અવધ એ વર્ષની, કર્યો કબૂલ કરાર. ૩.
 એક સમે રાયે કહ્યું, નાસ્તિકને કરો પ્રીત;
 શક્તિમાન પ્રભુનું સ્મરણ, નિશ્ચે કરવું નિત્ય. ૪.
 નમ્ર થઇ નાસ્તિક કહે, રીસ ન કરશો રાય;
 પ્રભુ કરતાં મુજ પગરખાં, શક્તિમાન દેખાય. ૫.
 કહો તો કરિયે પારખુ, ખરા બપોરે આજ;
 ચાલો ધોખતી રેતિમાં, પ્રભુ સમરી મહારાજ. ૬.
 હુંતો પહેરો પગરખાં, ચાલોશ રેતી માંય;
 પ્રભુ સમર્થ કે પગરખાં, તરત જણાશે ત્યાંય. ૭.
 રાજ શુણીને ચુપ રહ્યો, ગત નાસ્તિક નિજ ઘેર;
 રાજ્યે તદબિર કરી, પાછળથી શુભ પેર. ૮.
 નાસ્તિક તણું કબજ કર્યું, ઇન્કારદારી કામ;
 એ અવસર આવી ચડ્યો, તે નાસ્તિક તે ઠામ. ૯.
 દિલ દુખાઇ દિલગીરી થઇ, બોલ્યો જોડી હાથ;
 હાથ ધર્યો મુજ કામમાં, ન ધટે તમને નાથ. ૧૦.
 વણ તકસિરે છિનાવિયો, આપેલો અધિકાર;
 તમે પ્રમાણિકપણું તબડું, સૌ કહેશે સંસાર. ૧૧.
 કેમ બોલ જન રૂપશે, આપતણો વિશ્વાસ;
 આપેલો અધિકાર જો, ખેંચી લેશો પાસ. ૧૨.
 રૂડા જનની રીત નહિ, હલકાની તે હોય;
 ન્યાયી તે નિશ્ચે કદી, કરે ન એવું કોય. ૧૩.
 ભૂપ કહે તુજ પગરખાં, પામ્યાં જે અધિકાર;
 તેનું કામ પ્રભુ નવ કરે, તો તું કેવું ધાર. ૧૪.
 તેમજ તારા કામમાં, હું નવ ધાલું હાથ;
 તો અશક્ત મુજને કહે, નાસ્તિક જનનો સાથ. ૧૫.
 મસાલગીનું બીસ્તિનું, હરેક જનનું કામ;
 જો નર નાથ નહીં કરે, કહે તુજ સરખા આમ. ૧૬.
 પૃથ્વી, પાવક, પવન, જળ, આદિક વસ્તુ અનેક;
 હાથ કોઈના કામમાં, પ્રભુ નવ ધાલે છેક. ૧૭.
 સધળું કરવા શક્ત છે, ત્રિભુવન કેરો રાય;
 પણ અધિકાર છિનાવતાં, જાણે છે અન્યાય. ૧૮.
 માસતણા દુકડાતણું, કરે ન ઇશ્વર કામ;
 જે જેનો અધિકાર છે, તે તે કરે તમામ. ૧૯.

કરે પ્રભુની પ્રાર્થના, તો કરતાં ઉદોગ;
 ઇશ્વર એને મેળવે, એવાનો સંજોગ. ૨૦.
 તરશો માગે નીર તો, પ્રભુ ન પાણી પાય;
 પાણી મેળવવા તણો, સૂળડે ઉપાય. ૨૧.
 ટાઢે મરતો વસ્ત્ર જો, માગે ઇશ્વર પાસ;
 નાંખે નહિ આકાશથી, પણ પૂરે મન આશ. ૨૨.
 કોઇ કહે પ્રભુએ કર્યો, રૂપધરીને કામ;
 તે તો સધળી કહાણિએ, કવિયે ફરી તમામ. ૨૩.
 શુણિને નાસ્તિક સમજિયો, મનમાં રૂડો મર્મ;
 નાસ્તિક મટી આસ્તિક થયો, ધાર્યો રૂડો ધર્મ. ૨૪.
 નાસ્તિક કે આસ્તિક થવું, શોધો શુદ્ધ ઉપાય;
 આસ્તિકને નુકસાન શું, નાસ્તિક માર્યો જાય. ૨૫.
 આસ્તિક ધારે ધર્મ શુભ, મળવા મુક્તિ દાન;
 જો કદી સ્વર્ગ ન હોય તો, તેને શું નુકસાન. ૨૬.
 નાસ્તિક સ્વર્ગ નથી કહી, પ્રોઠાં કરશે પાપ;
 જો પછી નરક નકી હત્યું, માર્યો જશે આપ. ૨૭.
 કોઇ મુસાફરને કહે, નથી ચોરની બીક;
 તોપણ ચેતી ચાલવું, તે ઠરાવ છે ઠીક. ૨૮.
 તેમજ સંશય હોય પણ, થરવો રૂડો ધર્મ;
 આ લોકે પરલોકમાં, ધર્મ થકી સુખ પરમ. ૨૯.
 નાસ્તિક સાથે વાદ જે, ટુંકો કરવા ચહાય;
 તો તેને સમજવવા, આ સહેલો ઉપાય. ૩૦.
 પાપ પૂન્ય માને નહીં, સ્વર્ગ નર્ક નહિ ઠામ;
 આત્મા અમર ગણે નહીં, નાસ્તિક તેનું નામ. ૩૧.
 શરીરને સુખ સાંપડે, એજ કરે ઉપાય;
 કહો પછી શું નહિ કરે, અધટિત કે અન્યાય. ૩૨.
 રાખે ડર રાજતણો, કે બળિયાની બીક;
 ઇશ્વરનો ડર દિલ નહીં, ઠરાવ કીધો ઠીક. ૩૩.
 એવા પણ આ દેશમાં, પડિત થયા અપાર;
 ચારવાક આદિક નરો, પૂસ્તકના રચનાર. ૩૪.
 કોઈ સમે નાસ્તિકતણા, પૂસ્તકનો કરી નાશ;
 રાજ્યે શિક્ષા કરી, હણ્યો પાપનો પાશ. ૩૫.
 ચિત અવજો રસ્તે ચડે, કરતાં તર્ક વિતર્ક;
 તો નર નાસ્તિક નીપજે, ધાય પાપમાં ગર્ક. ૩૬.
 અક્ષ બુદ્ધિ પોતાતણી, સમજે હુંજ સુલભ;
 દિવાનિ હુંનિયાને ગણે, મોટી એ મોકાણ. ૩૭.
 સદાચાર કોઈ ન સાંપડ્યો, સંશયનો હરનાશ

નર તેથી નાસ્તિકયથો, અદ્ય બુદ્ધિ આધાર. ૩૮.
 તેની આગળ ને કહે, કોઈ પ્રભુનું નામ;
 ક્યાં છે દેખાડો મને, એમ કહે તે ઠામ. ૩૯.
 શા સાર મોટે સ્વરે, કરે ફકોર પોકાર;
 કોઈ તને આકાશથી, નથી ઉતર દેનાર. ૪૦.
 નાસ્તિકના બે બેઠે, સેવેશ્વર વાદી એક;
 કહે જગકર્તા હશે, પણ આત્મા નથી છેક. ૪૧.
 ખીંજે નિરીશ્વર બુદ્ધિ, એની એવી રીત;
 નથી ધર્મ આત્મા નથી, ચોટયો પથરા ચિત. ૪૨.
 મુખથી નિત્યે માગિયે, પ્રભુને કરી પ્રણામ;
 પ્રસંગ નાસ્તિક જનતણો, થશે ન કોઈ ઠામ. ૪૩.

પ્રભુ પ્રાર્થના.

દોહરો.

પ્રથમ કંઈ પ્રભુ પ્રાર્થના, દોષ ક્ષમણુ દે દાન;
 તબ્યો નથી તનવાસના, ભળ્યો નથી ભગવાન. ૧.

વૈતાળીય છંદ.

નથી હું તન વાસના તબ્યો,
 નથી હું નમ્ર પણે પ્રભુ ભળ્યો;
 કંઈલાનિધિ તું કૃપા કરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૨.
 નથી મેં વ્રત દાન આદર્યા,
 નથી મેં કામ રૂડાં કર્યાં કર્યાં;
 ખળતા કરી મેં ખરે ખરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૩.
 ન પડ્યો શુભ માર્ગ શોધમાં,
 ન પડ્યો હું બહુ જ્ઞાન બોધમાં;
 અવળી ગતિ નિત્ય આચરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૪.
 ન રહ્યાં વર્ણો હું વિવેકમાં,
 ન રહ્યાં વર્ણો હું તલભાર ટેકમાં;
 ડગલાં ન ભર્યાં ડરી ડરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૫.
 પડીને અતિ પ્રાદ પાપમાં,
 તક બોધ ત્રણ ભાત તાપમાં;
 ઢિક ધૈ ન વચ્ચો કદી ઠરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૬.

કરને દુર બંધ કર્મના,
 ધણિ ધિંગા પ્રભુ બેલો ધર્મના;
 જઉ સાગર તર્ત તો તરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૭.
 બહુ સંશય સાથ બેલિયો,
 ભ્રમણામાં ભર્યો ભૂલો ડોલિયો;
 દબતા નહીં ધ્યાનમાં ધરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૮.
 ગણ્યો સ્વાસ્થ્ય અર્થમાં ફર્યો,
 અતિશે વ્યર્થ અનર્થ આદર્યો;
 તણું પુણ્યની વાત તો પરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૯.
 શુભ કારણ જાણ્યો સાધિયાં
 ઉલટાં કષ્ટ અનંત વાધિયાં;
 ફિટકાર મળ્યો ફરી ફરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૧૦.
 સુખકારી કથા ન સાંભળી,
 શુણ્યો મેં ગ્રામ્ય કથા ગણી ગળી;
 ભગતી નહિ ભીતરે ભરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૧૧.
 પ્રભુ તું ભવ તારનાર છે,
 અધમોદાર અને ઉદાર છે;
 અતિ તે ગુણને અનુસરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૧૨.
 રદ્યે દક્ષપત્ત રામને,
 ઠરને ઠીક ઠરાવો ઠામને;
 જનપાળ પાણું ધરી જરી,
 હરને ક્લેશ હમેશ હે હરિ. ૧૩.

દોહરો.

હે હરિ ક્લેશ હમેશ હર, કર સુખ પૂરણુ કામ;
 એ માગે તુજ આગળે, દિન દિન દક્ષપતરામ. ૧૪.

સેવા સ્તોત્ર.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

હે દીનબંધુ જગદિશ્વર વિશ્વપાળ,
 દીસો તમે પ્રભુ સદા દિલના દયાળ;
 માટે કૃપાથી પકડો પ્રભુ હાથ મારો,

- હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૧.
કેવી રીતે સ્તવન કીર્તન થાય તાઈ,
કેવી રીતે વિનયનાં વચનો ઉચાઈ;
ઉક્તીની જુકિત નહિ ઉત્તમ જાણનારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૨.
સંતુષ્ટ માન થઈ સંતત કષ્ટ કાપો,
ભક્તી તથા અભય ઉત્તમ ભાવ આપો;
નિઃશેષ ક્લેશ પરમેશ તમે નિવારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૩.
હું ભક્તિ ભૂલો ભક્ત્યો ખરી ભૂલ ખાધી,
લેવા ભવિષ્ય ભવ મુક્તિ નહિ જુકિત લાધી;
આપી અખંડ પદ આપદથી ઉગારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૪.
કષ્ટો જવા સરસ સાધન મેં ન કીધાં,
દેખી ગરીબ જનને નહિ દાન દીધાં;
ખારા પ્રભુ પ્રણુત પાળપણું વિચારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૫.
પ્રીતે કદાપિ પરમાર્થ કરી ન જાણ્યો,
ચિત્તે સદા સમય કેવળ સ્વાર્થ આણ્યો;
તેવો તથાપિ નિજ દાસ કરી સ્વિકારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૬.
હું જ્ઞાનવાન નથી ને અભિમાનવાન,
હું ખાન પાન રસ લોભ ભયો નિદાન;
તુષ્ણા સમુદ્ર જળ પાર તમે ઉતારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૭.
જો તારનાર ન જડયા જગદીશ જોને,
તૈયાર ત્રાસ જમતો નજરેજ તેને;
એ વાતમાં નથી અરે પળનો ઉધારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૮.
કાપી કચાશ પદ પાસ નિવાસ આપો,
માથે મહા પ્રભુ કૃપા કરિ હાથ થાપો;
નાના પ્રકાર નખળાં કરમો નિવારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૯.
સર્વાર્થ કાર્ય સુધરે તુજ પાદ સેવી,
દેખું ન અન્ય સુખદાયક દેવ દેવી;
પ્રેમે પ્રભુજી પદ પંકજ પૂજનારો,
હે સ્વામિનાથ હરિ સેવક હું તમારો. ૧૦.

શાર્દૂલ વિઠીડિત વૃત્ત:

સ્વામિ સેવક હું થયો તમતણો, ખામી ખરી જોઈ મેં;
પામી નિશ્ચળતા તમારી ભગતી, જમી દીલે જોઈ મેં;
ધામી અક્ષર ધામના હરિ બહુનામો મળ્યા આ ભવે;
વામીછે ભવ વેદના હરખથી, હામી ભડુંછું હવે. ૧૧.

બ્રહ્મદેવની સ્તુતિ.

કાહરા.

અહો દેવ પ્રભુ, અખિલ જગત અધાર;
તવ પ્રગટ કરીને તમે, રચ્યો સર્વ સંસાર. ૧.

ભુજંગી છંદ.

તમે સર્વ સંસાર વિસ્તાર કીધો,
તમે સર્વને સ્ખપનો સાજ દીધો;
તમે વિશ્વ વિશ્રામના ઠામ જેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૧.
તમે પૃથ્વી સાથે સ્ખળ્યા સર્વ પ્રાણી,
તમે વેદ વિદ્યા વિશેષે વખાણી;
તમે માણુસોને દીધા મિષ્ટ મેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૨.
ભજે જે તમોને તજે તે કુણ્ડિ,
ભજે જે તમોને સજે સર્વ શુદ્ધિ;
ન ભક્તો થશે તે હશે લોક કેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૩.
તમારા ગુણો શેષ માહેશ ગાવે,
તમારા પુરા પાડનો પાર નાવે;
તમેજો ત્રિલોકી તણા તાત તેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૪.
તમે વિશ્વમાં વારિ વૃષ્ટી કરોછો,
તમે સર્વદા સર્વ સંભાળ લોછો;
તમે દેવ દાતાર ઉદાર એવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૫.
ભુંડા લોક જે આપનો પાડ ભૂલે,
નકી દુઃખ દાવાદો સદા ડૂલે;
ન પામે પછી તે કરો લાભ લેવા,
દયાળુ તમોને નમો બ્રહ્મદેવા. ૬.

ભજે શેષને શારદા ચંદ્ર^૧ હૃદ્ય,
ભજે આપને નિત્ય મોટા મહિંદ્ર;
સદાશીવ જેવા સજે નિત્ય સેવા,
દયાળુ તમોને નમો અભિદેવા. ૭.

કૃપાળુ તમે દેવ કલ્યાણકારી,
અતિ આપદા દેખો લોછો ઉગારી;
હમેશાં તમારા દિસે એજ હેવા,
દયાળુ તમોને નમો અભિદેવા. ૮.

માલિની વૃત્ત.

સ્તુતિ અધિક ઉચારે, એ રીતે છંદ આઠે;
પ્રુનિત મનથી પ્રીતે, જે પટે નિત્ય પાઠે;
ધન તન સુખ શાતા, પૃથ્વિમાં પૂર્ણ પામે;
પ્રભુ પદ પરતાપે, વેદના સર્વ વામે. ૯.

પ્રભુસ્તુતિ કટાવ.

અમૃતધ્વની છંદ.

જય જય જન અંતર જામી,
નિર્મળ ગુણમય બહુ નામી;
ખુદમાં ન મળે કશી ખામી,
હો સકળ જગતના સ્વામી.

પ્રભુ હો જગ સ્વામી શુભ ગતિ ગામી,
ધીરજ ધામી, નહિ તુજ દામી;
તુજ પદ પામી જન નિષ્કામી,
થઈ થિર હામી વિપત્તિ વામી.

જયદિલ દરિયા અમૃત ભરિયા,
તેં ભય હરિયા નિર્ભય કરિયા;
તુજ અનુસરિયા, તે ભવતરિયા,
અંતરે દરિયા, જશ ઉચ્ચરિયા.

નાથનિરંજન ભવભય ભંજન,
ગર્વા ગંજન, જન મન રંજન;
મળ હર અંજન, સુખદ પ્રભંજન;
વાહક વ્યંજન, જે સ્વયંજન.

તુજ મત ધરશે, કૃત શુભ કરશે,
તે ભવ તરશે, ફરો નહિ ભરશે;

નહિ અવતરશે, સ્થિર થૈ દરશે,
દિલ નહિ ડરશે, સઉ સુખ ભરશે.

ધન્ય ધરમ ધર, અકળ કરમ કર,
સકળ સુખ દતર, પ્રખળ પરમ પર;
અખળ સખળ નર, જળ થળ નભ ચર,
હર અભરણુ. ભર, હરગિસ ભય હર.

કહું તુજ કરણી, વિધ વિધ વરણી,
ધરો તેં ધરથી, ગિરિજળ ઝરણી;
અશ્વનિ ભરણી, રોહિણિ હરણી,
શશાંક તરણી, સઉ તુજ શરણી.

ગરૂડ ગગન ધન, સકળ સધન વન.
ભગત જગત જન, તરણુ વરધ તન;
ધન પતિ ગૃહ ધન, મનુજ દનુજ મન,
કંકર કંચન, તુજ સંપાદન.

દેશ દિગંતર, તુજ કૃત તંતર,
જગમય જંતર, તૂજ નિરંતર;
નહિ તદનંતર, ભળો યજ્યંતર,
સદા સ્વતંતર, દલપત અંતર ગામી,

જય જય જન અંતર જામી,
નિર્મળ ગુણમય બહુ નામી;
ખુદમાં ન મળે કશી ખામી,
હો સકળ જગતના સ્વામી.

નવા વર્ષ વિષે ધૈર્ય સ્તુતિ.

દાહરો.

આ અરજી ઉરમાં ધરી, નવા વરસ મોઝાર;
સુખ સધળાં સંસારીને, કરજે જગ કર્તાર. ૧.

ખારે દરિયે ખલકથી, જળે ખેદ ને ખાર;
સંપ અમારા સ્નેહિમાં, કરજે જગ કર્તાર. ૨.

સંકટ કોઈ પ્રકારનું, લાગે નહીં લગાર;
ઉત્તમ દિન આનંદના, કરજે જગ કર્તાર. ૩.

વિધાની વૃદ્ધી થજે, હજે વિવેક વિચાર;
અતિ નિર્મળ મન મનુષ્યનાં, કરજે જગ કર્તાર. ૪.

વળો વધજે નર વિશ્વમાં, હિંમતવાન હજાર;
જશ મેળવનારા જનો, કરજે જગ કર્તાર. ૫.

તનમન તાપ ટળી થજે દુઝક દારો દાર;

- આબાદી આ દેશની, કરજે જગ કર્તાર. ૬.
 શ્રીમંતોનાં શુભ થજે, અંતઃકરણ ઉદાર;
 વર્ણો વૃદ્ધિ ધન ધાન્યની, કરજે જગ કર્તાર. ૭.
 કુખ દરિયે કૂખ્યાં હશે, એનો થજે ઉદાર;
 કાપ તણ કરણા ધણી, કરજે જગ કર્તાર. ૮.
 પ્રાણી સૌને પરસ્પર, પૂરણ વધજો પ્યાર;
 દોસ્ત સરવનાં એક દિલ, કરજે જગ કર્તાર. ૯.
 દુર્ગુણ દૂર થઈ થજે, સદ્ગુણના શણગાર;
 સૌ જનને શે ભિત સદા, કરજે જગ કર્તાર. ૧૦.
 પ્રલય કરીને પાપનો, ભૂનો હરજે ભાર;
 સદ્ગીમાં વૃદ્ધી ભલી, કરજે જગ કર્તાર. ૧૧.
 દિલમાં દક્ષપતરામને, વધે ઉમંગ અપાર;
 એવું શુભ આ વર્ષનું, કરજે જગ કર્તાર. ૧૨.

બહુરૂપી ઇશ્વરની સ્તુતિ.

દાહરો.

- બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રી, વૈશ્યનું, કરે શુદ્ધનું કામ;
 બહુ રૂપી બહુ નામિને, પ્રેમે કરે પ્રણામ. ૧.

બ્રહ્મરૂપ.

મનહર છંદ.

- સમસ્યામાં સૌને ઉપદેશ જે હમેશ દે છે,
 ધર્મને અધર્મ તણો મર્મ નથી ધરે છું;
 ઉન્નવળ આકાશ ગંગા જેવી છે જનોઈ જેની,
 એનાજ ન્યાશીરવાદ થકી હું ઉગરે છું;
 પુસ્તક અનેક તણાં પડે ફેરવતો રહે,
 અક્ષર એમાંથી વાંચી વાંચી હું ઉચરે છું;
 હજારો છે જેને ઘેર કુંડ અમીર હોત તણા,
 એવા એક બ્રાહ્મણનું ભજન હું કરે છું. ૨.
 વેદ વિદ્યા આદિમાં વિચક્ષણ સુલક્ષણ છે,
 રક્ષણ કરે છે સદાચારનું સુ રીતથી;
 કરે ખટ કર્મ મનમાં જાણે છે બધા મર્મ,
 પાળે છે પોતાનો ધર્મ પરિપૂર્ણ પ્રીતથી;
 કરે છે ત્રિકાળ સંધ્યા તર્પણ કરે છે તથા,
 અર્પણ કરે છે ભૂત બળી ચાહિ ચિત્તથી;

- * ૧ પડ-અનેક ગાળાનાં પડ ફેરવતો રહે છે તે.
 ૨ અગ્ની કુંડ-અનેક સર્પ છે તે.

- કહે દક્ષપતરામ એવા વિપ્રને પ્રણામ,
 કરજોડી કરે વળી ગાળે ગુણ ગીતથી. ૩.

ક્ષત્રિ રૂપ.

- જેના તાબામાં અનેક જીલ્લાએ જણાય જોતાં,
 તે જીલ્લામાં રાજધાની^૧ નગરોને^૨ ગામ^૩ છે;
 પવન વરણ મેઘ પાવક જેવા પ્રતાપી,
 સારા સરદારો જેના તાબામાં તમામ છે;
 ફરે જેનો હુકમ તે કોઈ ફેરવી ન શકે,
 કરેલાં જણાયે તેનાં થાણાં ઠીમો ઠામ છે;
 કરજોડી કરગરી કહે દક્ષપતરામ,
 પરાક્રમી એવા રાજાને મારા પ્રણામ છે. ૪.

વાણિયા રૂપ.

- શિયાળે ઉનાળે માલ^૪ સંધરે વકરો કરી,
 ચોમાસે વિશેષ વસ્તુનું વેચાણ કરે છે;
 માગતો નથી તે મૂલ આપે છે ઉધારે માલ,
 વેપાર અપાર કરી વિશેષ વાવરે છે;
 દેશો દેશમાં છે દોશી ગાંધીની દુકાનો જેની,
 વિવિધ વસાણાની વખારો ઘણી જરે છે;
 પ્રેમથી કરી પ્રણામ ફ્રીજ દક્ષપતરામ,
 એવા એક વાણિયાનું દિલે ધ્યાન ધરે છે. ૫.

કણુખી રૂપ.

- સર્વથી પ્રથમ જણે સૃષ્ટિમાં અનાજ વાવ્યાં,
 જેના ખેતરનું અન્ન જીવિતથી હું જમું છું;
 ઉપજાવે શેલડીને સ્વાદીષ્ટ સાકર ખાંડ,
 ભોજન કરીને હું સદૈવ સુખે ભમું છું;
 કરે છે કપાસ પેદા કાપડ બને છે જેનાં,
 સારો સજી શણગાર રંગભર રમું છું;
 કરે છે ખેતીનું કામ કહે દક્ષપતરામ,
 એવા એક કણુખીને નિત્ય નિત્ય નમું છું. ૬.

માળી રૂપ.

- સૃષ્ટિ રૂપી બાગને બનાવ્યો જણે બહુ સારો,
 વિધ વિધ વૃક્ષ વેલ વાવી હદ વાળી છે;
 કેવા કેવા મેવા ઉપજાવ્યા છે અમૃત જેવા,
 રંગ રંગ ફૂલ તણી રચના રૂપાળી છે;

૧ રાજધાની-સૂર્ય.

૨ નગરો-મહો.

૩ ગામ-ઉપમહો.

૪ પૃથ્વી ઉપરથી જળ ખેંચીને એકઠું કરે છે તે.

પાણીના પ્રવાહતો ચલાવ્યા છે અથાહ વાહ,
આણસ તજીને સદા વાડીને સંભાળી છે;
કહે દલપતરામ કીધું છે સરસ કામ,
એ તો મારો ઇફ્ત દેવ એક વનમાળી છે.

કુંભાર.

કહો રે કુંભાર લોકો તમે તે શા કસખી છો,
કસખી અમારા દેશમાં રૂડો કુંભાર છે;
નાનાં મોટાં રાંધવાના કામમાં તે હામ ધરે,
અડે એક કણુથી ખનતને સુમાર છે;
ચુમે મૂકવું ન પડે કુકે કુકવું ન પડે,
તાપ ને ધમણુ તો તે હામમાં તૈયાર છે;
એ થકી અનેક કામ સરે દલપતરામ,
એવા એના હામમાં કોટી ચમતકાર છે.

દાહરો.

માટ ધડી માટી તણા, કરે સજીવન સાર;
એતો ધર્મિર આપણો, કહું ભલો કુંભાર.

હળમ રૂપ.

મનહરુછંદ.

મશાલ ધરીને સર્વ આગળ ઉગ્ગસ કરે,
તદ્યપી કરીને અંધારું ધોર ટાળે છે;
કોણુ જાણે કેવી રીતે તેમાં તે પુરે છે તેલ,
બુઝાઈ ન જાય તેમ મશાલ તે આળે છે;
કોઈ સમે અતુલ્ય આરશી દેખાડે વળી,
કોઈ સમે નવરાવા નીરને ઉછાળે છે;
કહે દલપતરામ એવો એક છે હળમ,
તે સદૈવ સૌને ધણા રનેહથી સંભાળે છે.

બાજીગર રૂપ.

અદર્શ રહીને કરે એકલો અનેક ખેલ,
જેનારા જનોની જુઓ નજર ચુકાવે છે;
ધૂળમાંથી ધાતુ કરે પાણીમાંથી પ્રાણી કરે,
દેખાડી દેખાડી આંપ કળાથી ઉડાવે છે;
વિવિધ પ્રકાર વસ્તુ નવી નવી નીપજાવે,
કોણુ જાણે ક્યાં સંતાડે છે ને ક્યાંથી લાવે છે;
એવા બડા બાજીગર પદે દલપતરામ,
નમ્રતાથી નિલ નિલ મસ્તક નમાવે છે.

ધર્મ સિદ્ધાંત વિષે.

દાહરો.

મુજ કવિતા મનમાં ધરી, વાંચે વર્ણુ અઢાર;
તે માટે સૌને ગમે, એવા વહુ વિચાર. ૧.
પક્ષપાત જોને નહિ; તે શુણિ રાજ થાય;
દુરાચારીને નહિ ગમે, તેનો નથી ઉપાય. ૨.
ધર્મ વિના ધરણી વિશે, રહે ન નીતિ લેશ;
જુલમ વધે જગમાં ધણો, વધે કોટિધા કલેશ. ૩.
જો ધર્મિરનો ડર મટે, થાય સત્યનો નાશ;
કોઈ ન રાખે કોઈનો, વિશ્વ વિશે વિશ્વાસ. ૪.
જેવી જરૂર રાજની, તેવી ધર્મ તણીજ;
રાજ વિના ને ધર્મ વિણુ, ધાતો થાય ધણીજ. ૫.
આખી પૃથ્વીમાં કદી, થાય ન રાજ એક,
તેમજ એકજ ધર્મ પણ કદી ન ચાલે છેક. ૬.
જૂદા પંથ જગત વિશે, ધર્મિર ઇચ્છાથીજ;
ધર્મરની ઇચ્છા વિના, રહી શકે ન નકીજ. ૭.
મમત નથી મન માહરે, નથી મેળવવું માન;
પગાર પણ ખાવો નથી, ધર્મ તણું દે દાન. ૮.
માટે મારા મન તણો, કહું સત્ય સિદ્ધાંત;
મનાય તો તે માનજો, મનનો તજ મતાંત. ૯.
ચોરી જારી જૂઠું વર્ણી, પરને દેવું દુઃખ;
એવું નામ અધર્મ છે, સમજ પામે સખ. ૧૦.
અંસત્ય ભાષણુ અદ્યતા, ચોરી અંસનં અભિચાર;
પ્રમળ પાપ એ પાંચ છે, સૌ સમજે સંસાર. ૧૧.
પરોપકાર સુધર્મ છે, સુધર્મ બીજું સત્ય;
જગમાં એવા ધર્મની, અતિશે દિસે અગત્ય. ૧૨.
તે આશા કે ત્રાસથી, પ્રીતે ધર્મ પળાય;
પરમેશ્વર પર પ્રેમથી, સુધર્મ પંથ ચલાય. ૧૩.
ધર્મ નિયમ પાળ્યા વિના, પ્રભુ ભજવા તે વ્યર્થ;
આસડ સેવ્યે શું થશે, પળાય નહિ જો પથ્ય. ૧૪.
સાર એટલો સમજવો, જગમાં એહજ ધર્મ;
વિશેષ વદતાં એ થકી, પડ્યાં જુદાં ખટ કર્મ. ૧૫.
ધર્મ ધર્મિરી એક છે, જન કૃત જૂદા હોય;
આંખે કોઈ ન સાંભળે, કાને ન જૂએ કોય. ૧૬.
વેશ ફેરવીને નવા, કયા પંથના અંથ;
પણુ કાને ખાવાતણો, કોઈએ ન કયો પંથ. ૧૭.
દેવાતણુ દેવોતણું, પીરોની પીરાઈ;

માનનારને મનગમી, તેવી તેણે ગાઇ. ૧૮.
 સોનાના સરજ ઉગે, મોતી ચોક પુરાય;
 ભીતર જેવી ભાવના, ગીતો તેવાં ગાય. ૧૯.
 જગમાં પંથ અનેકછે, લોકો એમ કહેજ;
 હુંતો દેખું દૃષ્ટિયે, આસ્તિક નાસ્તિક એજ. ૨૦.
 જે મધ્યે નીતિ દયા, ધર્મ ભલો સૌ કોય;
 આંદોના સિકા બને, છાપ ગમે તે હોય. ૨૧.

ધંદ્ર વિજય છંદ.

ધર્મ ધુરંધર જે ધરણી પર,
 પાપ પથે પગલું નથી દેતા;
 પારકી નારી અને ધન પારકું,
 તે લલચાઇ કદી નથી લેતા;
 કેક દીઠા કળિકાળ વિષે પણ,
 કોણ ગણે કૃત દાપર ત્રેતા;
 સત્ય સદૈવ ધરી દક્ષપત્ન,
 પ્રભૂ ભઈ પ્રૌઢ બન્યા બ્રહ્મવેતા. ૨૨.

દોહરા.

જન આસ્તિકછે જેટલા, સ્વધર્મ મારા સર્વ;
 કેમ કહું પરધર્મના, જ્ઞાનતણો ધરો ગર્વ, ૨૩.
 નવ નિહું પરધર્મને, નિહું દુર્ગુણ દોષ;
 સુખ માગે પરલોકનું, સુણી પામું સતોષ. ૨૪.
 વેદાંતી ને જૈન પણ, ધમ્મ પદ નિર્ધાણ;
 માટે જે નાસ્તિક નથી, આસ્તિક એછે જાણ. ૨૫.
 બ્રહ્મા સમાજ ને વળી, ઉત્તમ આર્ય સમાજ;
 પાવન સમાજ પ્રાર્થના, સૌ ભક્તિને કાજ. ૨૬.
 ભલે ભજે ભગવાવને, જે જેની રચિ જેમ;
 ગુણ ધમ્મિરના ગાય સૌ, કહિયે જુદા કેમ. ૨૭.
 આખા જગમાં એક મત, કદી નથી થાનાર;
 સંપ વિનાશક સર્વથા, ધર્મતણી તકરાર. ૨૮.
 મૂર્તિ પૂજે નહિ પુજે, ઉભય ધર્મ અંગેજ;
 વાદ વદીને નવ લડે, અચરજ નિરખો એજ. ૨૯.

૧ મુંબઈ, સુરત અમદાવાદ વગેરેમાં મૂર્તિ માનનારા અંગેજે અને નહિ માનનારા અંગેજે એ બંને પંથનાં દેવજોછે. પણ તેઓ એકબીજાને જુદા પાડવા સાર માંહોમાંહે તકરાર ઉઠાવીને લડે અને આપણા લોકો તમાસો જુએ, એવો દહાડો આવનાર નથી, માટે આપણે પણ દેશમાં સંપ થવા વાસ્તે એવું શીખવું જોઈએ.

દેખી તેનો દખલો, શિખો સ્વદેશી લોક;
 સંપ વધે તેવું સજો, તજો દુનૈતી ફોક. ૩૦.
 જે જે આચારજ થયા, એણે ધાર્યું ઉર;
 આખા જગમાં પ્રસરશે, મારો પંથ જરૂર. ૩૧.
 યુરોપમાં નહિ થઇ શક્યો, ધર્મતણો મત એક;
 માટે એકજ મત થવા, છાંડો મમતા છેક. ૩૨.
 પૂછે તેને પ્રીછવો, આપતણો અભિપ્રાય;
 પણ કડવાં કથનો કહી, ન કરો ક્લેશ ઉપાય. ૩૩.
 થઇછે ધર્મ દેશથી, ધણા જનોની ધાત;
 તે માટે દુકી કરો, ને તકરારી વાત. ૩૪.
 માણસની મુંઠી વિષે, વસ્તુ નહિ વરતાય;
 તો જગદીશ્વરની કળા, અકળિત કેમ કળાય. ૩૫.
 મન કલ્પિત કરી કલ્પના, લડી મરેછે લોક;
 ઠાલું વેર વધારીને દુનૈતી પામે ફોક. ૩૬.
 હું તો હરખું જોઇને, સ્વદેશીયોમાં સંપ;
 કુસંપનાં કથનો સુણી, અંગે ઉપજે કંપ. ૩૭.
 ચોરી જરી જુદા કે, વ્યસન ગણે જે ધર્મ;
 ખચીત તે પાખંડ મત, મન સમજો એ મર્મ. ૩૮.
 અમર ન માને આતમા, નીતિ ચાહે ચિત;
 તે પણ છે પાખંડ મત, વણ પાયાની ભીત. ૩૯.
 દુર્ગુણની નિંદા કરો, દેશથી કરવા દૂર;
 નામ લઇ જન કોઇનું, નિદો નહિ જરૂર. ૪૦.
 એકજ નદી તળાવ નહિ, દુકાન પણ નહિ એક;
 ધરણી ઉપર ધર્મના, એમજ પંથ અનેક. ૪૧.
 જે ગુરના ઉપદેશથી, મન ઈન્દ્રિય વશ થાય;
 શુદ્ધ પંથ સર્વોપરિ, ગણતાં એજ ગણાય. ૪૨.
 સૌ વસ્તુની સ્વચ્છતા, રાખે રૂડે પ્રકાર;
 ઉપજે તન આરોગ્યતા, એ કહિયે આચાર. ૪૩.
 મુસલમાનને પારશી, હિંદુ ખ્રીસ્તિ હરેક;
 જુદા જુદા મત વણ, કેમ થાય મત એક. ૪૪.
 સૌના મત સાચા કહો, એક સર્વનો દેવ;
 એમ ગણે સૌ તો યજે, તે યજા તતખેવ. ૪૫.
 સરસ જડે નહિ શોધતાં, એથી બિજો ઉપાય;
 જેથી કુસંપ જાય ને, સલાહ સંપ સજાય. ૪૬.
 મને ગમ્યું તે મેં કહ્યું, મુજને સજ્યું જેમ;

૧ સર્વ દેવં નમસ્કારઃ કૈશવં પ્રતિ ગચ્છ-
 તિ ॥ ગીતામાં ॥

તો પણ જે તમને ગમે, કરો સજ્જનો તેમ. ૪૭.
 નથી હરામહ મુજ દિલે, નથી રાગ કે દેશ;
 મુજ મત ખંડનથી મને, દુઃખ નથી લવલેશ. ૪૮.
 હરેક પંથ વિશે હતા, વડા વડા વિદ્વાન;
 કેનામાં કહિયે કહો, હતું ન પૂરું જ્ઞાન. ૪૯.
 મથો તેના વાંચતાં, અચરજ ઉપજે આજ;
 આપણથી નવ બની શકે, કીધાં એવાં કાળ. ૫૦.
 વેદ પુરાણ કુરાનને, જુઓ જનનાં સત્ર;
 કરી શકે આ કાળમાં, કોણ માછનો પુત્ર. ૫૧.
 શાસ્ત્ર વિવિધ વાંચ્યા વિના, જ્ઞાન ન પામે કોય;
 જે જન બહેરો જન્મથી, તે મુંગો પણ હોય. ૫૨.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

વેદ પુરાણ કુરાન કુડાં ન,
 કુડાં ન રૂડાં પદ્ય ગદ્ય અપારાં;
 લાયક લોકને વાંચન લાયક,
 યુદ્ધિ પ્રદાયક વાયક સારાં;
 તે સમજે સમજી જન જે,
 સમજૂજ વિના સમજે ન બિચારાં;
 વાદ વિવાદ અનેક દિસે પણ,
 એકજ ધર્મ તણાં કહેનારાં. ૫૩.

ઠાહરો.

માટે એકે પંથને, વ્યર્થ કેમ કહેવાય;
 જૂઠો કહેતાં કાઢને, મુજ મતિ તો મૂઝાય. ૫૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તિર્થ સમીપ જડે જન કોણ,
 ચડે ગિરનાર સિધાયળ આયુ;
 ભક્તિની જુક્તિ જડે ભલો કોણ,
 ભજૂત ધરે ભિખવા ધર આયુ;
 પામો સુજ્ઞાન પટો ન પટો,
 પછો વેદ પુરાન કુરાન કિતાયુ;
 ઉત્તમ અંચળ જે જળથી થયું,
 શું કરવા ધરિયે પછો સાયુ. ૫૫.

મનહર છંદ.

માનું બ્યારે વેદ મત જની જાણે મિથ્યાત્વ છે,
 જની બન્યે બીજા જાણે નારિકનો ભાષ છે;
 પદું જે પુરાણ તો કુરાની કહે કાફર છે,
 કુશની બનું તો હિંદુ કહે કે મોઝાઈ છે;

દૈત માનું તો અદૈત વાદી કહે અગ્ની છે,
 અદૈત માનું તો દૈત તણી અદેખાઈ છે;
 સર્વને રીઝાવી કેમ શકું દલપત કહે,
 સર્વ જન સાથે મારે મન તો મિત્રાઈ છે. ૫૬.

ઠાહરો.

ચાલે બળદ ધશારતે, હાંકનારની જેમ;
 સ્ટીના નિયમો થકી, સ્વધર્મ સમજે તેમ. ૫૭.

મનહર છંદ.

બળદની બા બોલી કે બળદ તું બચ્યા શુભ,
 ખાવંદ બેડુની બેશ નોકરી બળવળે;
 રાશનો તપાસ રાખી ચાલજે તે ભણી ચાલ,
 પડણે પ્રહાર પડે તે ગતિ તળવળે;
 વાંકા ચુંકા ચાલ્યા વિના વહી છુટવી છે વેક,
 ઠેક સુધી એવો ઠીક ઠરાવ ઠરાવળે;
 ભણ્યો નથી તેની ભાષા સાનમાં સમજી લેજે,
 કહે દલપત અતે ઘેર ચાલ્યો આવળે. ૫૮.
 ખેતરને કાંઠાવાળી વાડ દેખી જાણવું જે,
 પેસવાની ખેતરમાં તે ધણી ના પાડે છે;
 વાડ વિના કુઓ કે અવાડો ભયો ભાળિયે તો,
 જાણવું જે પાણી પીવા રક્તો તે દેખાડે છે;
 સુખ દુખ તણો તેમ સંભવ જણાય જેથી,
 ધમિરી વિધિ નિષેધ લક્ષમાં લગાડે છે;
 કહે દલપતરામ ધર્મને અધર્મ પણ,
 સમજી સુજાણુ જન સંશય મટાડે છે. ૫૯.

દેવે નિજ બાગ દેખી દાખે દલપતરામ,
 ઉત્તમ તરને તો દયા કરી ઉદારથી;
 બોલવાની ચાલવાની જાલવાની કળા આપી,
 સ્થિતિ સારી ધારી શકે યુદ્ધિના આધારથી;
 તોડી લેશે ફળ ફુલ કાપી લેશે કાંક એમ,
 જાડે તો વિચાર્યું ચિત્ત ઉલટા વિચારથી;
 પોષણ ન લેવું પડે શોષણ થવાજ દેવું,
 પાય પણ પૂરું પાણી પીવું નહિ ખારથી. ૬૦.

ઠાહરો.

તેમ સ્ટીના નિયમથી, જે ચાલે વિપરીત;
 ધમિરની ધમિજા મદી, વિરહ એજ ખચીત. ૬૧.

મનહર છંદ.

મત ભેદ પડવાથી વેદની શાખાઓ પડી,

ખટ દરજન ચાલ જૂજવા ચલાવિયા;
ખાલણોમાં એવી રીતે બહુધા કુસંપ થયો,
કાટ કુટ દેખી યોધ મતવાળા કાવિયા;
એવામાં શંકર સ્વામિ પૃથ્વીમાં પ્રગટ થયા,
સર્વ ખાલણોના મતોને સાચા કરાવિયા;
વિત્રોમાં સળવી સંપ સન્યાસીઓ સાથે લઇ,
હિમતથી પછી યોધમતીને હઠાવિયા. ૬૨.

હાહરા.

સ્થાપન^૧ ખટ દર્શન તણા, આચારજ ધરો નામ;
વિચરી આખા દેશમાં, કીધું મોટું કામ. ૬૩.
ખંડન દિનમત કેધનું, જો કરવાને ચહાત;
જનત ઉમર તકરારમાં, ધાર્યું કામ ન થાત. ૬૪.
ઉપનીવદો વિશે લખ્યો, અહં બ્રહ્મનો ઠાંડ;
પંચ દેવનાં પણ વળી રચ્યાં સ્તોત્રને પાંડ. ૬૫.

ઉપજાતિવૃત્ત.

ધાત્વાદિ દ્રવ્યો બુધ ધૂળ દેખે,
અનેક આત્મા ચિદબ્રહ્મ લેખે;
દક્ષી વિકારે જુજવા જણાશે,
અગ્નાર્નોને બેદ અનેક ભાસે. ૬૬.
ધ્યાદિ.

હાહરા.

કર્મ કાંડ નિંદાં નહીં, ઉપાસના પણ એમ;
ચતુરે દીધાં ચાલવા, જેને ફાવે જેમ. ૬૭.
કરતાં કર્મ ઉપાસના, પછી પામશે જ્ઞાન;
એમ કહી સમજાવિયા, ધન્ય સુખુદ્ધિ નિધાન. ૬૮.
આ અવસર પણ એ રીતે, સંપ સળે સૌહાર;
વિદ્યાની વૃદ્ધિ કરો, તણ બીજ તકરાર. ૬૯.
વિદ્યાની વૃદ્ધિ થયે, વધશે સલ વિચાર;
આપ આપની અકલથી, શોધી લેશે સાર. ૭૦.
આપે ભુંડું આપનું, કોઈ ન ચાહે ચિત્ત;
સૌ ઇચ્છે સ્વર્ગે જવા, નહિ કો નરક નિમિત્ત. ૭૧.

મનહર છંદ.

વિપતિ^૨ વિનાશ થવા, શાણી સરકાર જુઓ,

૧ પડદર્શન સ્થાપનાચાર્ય મતલબ કે એકે દર્શન-
નું ખંડન કરનાર નહિ.

૨ ૧૮૫૭ના બલવાની વખતે તથા શાહનવાદને
રોગ થયો હતો ત્યારે સરકારે જાહેરનામું કર્યું હતું
કે હરેક ધર્મના ભોકાએ પોત પોતાના દેવની પ્રા-
ર્થના કરવી.

સર્વે પ્રજાને કહે છે દેવળમાં સંચરો;
પોત પોતાના પ્રભુની પ્રેમે કરો પ્રારથના,
હાથ જોડી માગો કે આ વિપતિ હવે હરો;
જો તે સરકાર પરધર્મને જુકા ગણત,
તો શા માટે કહેત જો એવી રીતે આચરો;
તેમજ સ્વદેશનું સદૈવ શુભ ઇચ્છનારા,
ધર્મ દેશ દીલમાં કંદાપિ કાળે ના ધરો. ૭૨.

હાહરા.

દુર્ગુણની નિંદા કરો, દુર્ગુણથી બંધુ દૂર;
ઉપાય સંપ સજ્યા તણો, જાણો એજ જરૂર. ૭૩.
અંગ્રેજો જે પંથના, લડોને^૧ મુઆ અપાર;
રાજ્ય જવા બેકું પછી, સંપ સજ્યો તે વાર. ૭૪.
તે રીતે મુજ દેશિયો, સંપ સળે સૌ હાર;
જૂદા જૂદા ધર્મની, તજો તમે તકરાર. ૭૫.
અસલ થકી અધાપિને જુઓ જગત ઇતિહાસ;
ધર્મ તણી તકરારથી, થયા વિશેષ વિનાશ. ૭૬.
દેશ તણી પડતી દશા, જ્યારે હોય યનાર;
ઉપજે માંહો માંહી ત્યાં, ધર્મ તણી તકરાર. ૭૭.
બુદ્ધિશાળી જન હોય બહુ, સ્વદેશનું શુભ ચહાય;
એવાને પણ અંતરે, અવળા સુજે ઉપાય. ૭૮.
કેમ મૂકિયે કોઈ શિર, દોષ તણો આરોપ;
દિલ જાણો તે દેશ પર, દિસે દેવનો કોપ. ૭૯.
દેશ તણી ચઢતી દશા, થવાનો જ્યારે હોય;
સંપ તુટ્યાનાં સર્વથા, કહે ન ક્યનો કોય. ૮૦.
નિંદા કોઈ ધર્મની, સંપ વિનાશક વેણ;
તે સુણતાં મુજ અંતરે, અતિ ભાગે દુઃખદેણ. ૮૧.
જે મત પોતાને ગમે, તેનાં કરો વખાણ;
પણ નિંદા પરધર્મની, તજો ખેદની ખાણ. ૮૨.
ઓ ઇશ્વર મુજ દેશ પર, કશણા કરો અપાર;
સંપ વિનાશક નાશકર, ધર્મ તણી તકરાર. ૮૩.
જોરાવરના ધર્મની, કરે ન નિંદા કોય;
નિંદે ધર્મ ગરીબનો, પક્ષપાત તે હોય. ૮૪.

૧ સોળમા સૈકામાં પાચમા ચાલેસ પાદશાહના વ-
ખતમાં જે પથો લડતા હતા તેથી તુર્કસ્તાનના મુ-
સલમાનો ફાવતા હતા.

૨ તુર્કસ્તાનને રશિયા વચ્ચે મોટી લડાઈ
હી, અને લાખો માણસ કપાઈ ગયાં તેનું મૂળ
પણ જૂદા જૂદા ધર્મનીજ તકરાર છે.

મનહર છંદ.

જુદા જુદા ધર્મની જુવતી વાદ વદી કહે,
અમારાજ દેવમાં દેવાતણુ જણાય છે;
માનતા ક્રમાંથી મન ધાર્યું કામ સિદ્ધ થાય,
નિંદા કરે તો તે પ્રાણી પડમાં પિડાય છે;
પુછ્યું પછી કવિને તો કવિએ કહ્યું કે આજ,
પારશીને મહમદી ધર્મ એ પડાય છે;
તેઓની નિંદા લખે તેને પુરૂં પરતાવું પડે,
દેવાતણુ તેઓનાજ દેવમાં દેખાય છે. • ૮૫.

દોહરો.

ન્યાય સભામાં પંચ જન, ઉચરે બિન વિચાર;
પે ન રાખે પરસ્પર, કરે નહિ ધિક્કાર. ૮૬.
અક્ષણીત હથર મત વિષે, મત બદલાં શુણ્યો એમ;
સત્ય ગમે તે માંનિયે, કુવચન કહિયે કેમ. ૮૭.
અધિકારી સરકારના, તે કહિયે સરકાર;
રામકૃષ્ણ મહમદ હથુ, એમ દેવ અવતાર. ૮૮.
તેની પ્રતિમા કે કબર, માને પૂજ્ય પ્રકાર;
કોઈ પાવક કે પાણીને, પૂજે છે ધરો પ્યાર. ૮૯.
કેમ તજે નિજ ધર્મ તે, કેમ એક મત યાય;
સૌ મતને સાચા કહો, એજ સંપ ઉપાય. ૯૦.

સ્વર્ગે અને નરકે કોણુ જવાના તે વિષે.

દોહરો.

દ્વાંકાં મારે માનવી, જવા પ્રભુની પાસ;
કોઈ કરે ઉપવાસને, કોઈ કરે વનવાસ. ૧

દ્વંચિજય છંદ.

કોઈકે તો વનવાસ કરે,
ઉપવાસ કરે પ્રભુ પાસ સિધાવા;
કોઈકે મૂર્ત્તી મૂખ ધરે,
બહુ સુક્ષ્મ જનુ જરૂર બચાવા;
કોઈકે માંસ અને મદિરા,
બળિદાન કરે નિજ દેવી રિઝાવા;
કોણુ હશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ જશે નરકે જન જવા. ૨.
કોઈકે રનાન ત્રિકાળ કરે,

જઈ પાવન તીરથ પાવન થાવા;
કોઈ મનુષ્ય મલીન રહે,
પ્રતિ વાસર પાપથી આપ મુકાવા;
એક બિનર્થો વિરદ કરે,
ને ધરે દિશ સ્વર્ગે જવા સદુ દાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૩.
કોઈકે વેદ તણા બણી બેદ,
ઉમેદ ધરે ઉર સ્વર્ગ તકાવા;
કોઈકે રામનું નામ રટે નિત્ય,
આપ તણું બધું પાપ પતાવા;
કોઈકે શંકર શંકર નામ,
સદૈવ જપે અધઓધ સમાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૪.
કોઈકે જાપ પ્રભાત સમે ઉઠી,
પીર તણે શિર પૂજ્ય ચડાવા;
કોઈ પ્રભાત સમે ઉઠી જામ,
પડીકમણું કરી કર્મ ખપાવા;
કોઈકે જાપ પ્રભાત સમે ઉઠી,
નોળીક્રિયા કરી નિર્મળ થાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૫.
કોઈ કરે બકરી ઈદ ને વળી,
કોઈ શિખે સોમયાગ કરાવા;
કોઈકે તો વ્યભિચાર કરે,
શિવ શક્તિતણું મન સદ્ય મનાવા;
કોઈકે ભાંગ પીંચે બહો ભાતર્યો,
બોર્ગો નહીં પણ જોર્ગો જણાવા;
કોણુ જશે સ્વર્ગે દલપત,
ને કોણુ હશે નરકે જન જવા. ૬.
કોઈકે શીશ જટા નખ દીરથ,
કોઈ ખુશી મન મુંડ મુંડાવા;
કોઈકે મૂખ મૂતી વૃતધારી,
બહુ રખડે પુરમાં બની બાવા;

૧ દુહિયા. ૨ નોળીક્રિયા—નાકે પાણી પીએ
અને પૂઠે કહાડે છાયાદિ. ૩ વામ માગી.

કાષ્ઠને વળી કંઠે જોઈયો,
મને બહુ ગોવિંદના શુભ માવા;
કાષ્ઠ જરી સ્વરગે દ્વપત્ત,
ને કાષ્ઠ હરી નરકે જન જાવા. ૭.
કાષ્ઠક સરજનેજ સદેવ,
જ્યે દિસ જ્યેત ઉદોત જમાવા;
કાષ્ઠક ભેરવનેજ બળે,
દિસ શુભ પહે મહા દુઃખ મહાવા;
કાષ્ઠક એકજ ટેકજ ધારી,
અનેક ઉપાય કરે વળી આવા;
કાષ્ઠ જરી સ્વરગે દ્વપત્ત,
ને કાષ્ઠ હરી નરકે જન જાવા. ૮.
કાષ્ઠક એકજ પ્રજા બળે,
શુભ રૂપ મદી શિવરૂપ રામાવા;
કાષ્ઠ કહે બહોં ભક્તિ કયા થઈ,
પ્રુખ મળેજ પીવા અને ખાવા;
કાષ્ઠ કહે કશુએ પહોંથી નથી,
ભોગવ ભોગ ભલા મન ભાવ્યા;
કાષ્ઠ જરી સ્વરગે દ્વપત્ત,
ને કાષ્ઠ હરી નરકે જન જાવા. ૯.

કાહરો.

જે ચોરી જરી તજી, તને ભૂંડ જન જેક;
જરી બને જમદીસને, ઉત્તમ સુખ ભે એક. ૧૦.

મનહર છંદ.

દિસમાં દયા ધરીને જેણે પરદુઃખ ઉઘા,
પાપથી ને ડોં પોતે વખત તમામમાં;
સર્વ સાથ રનેક રાખી સાચવ્યું સદાચરણ,
મુખ પહી જેના શુભ વખણાય મામમાં;
પ્રભુ પર પ્રીતિ રાખો કાષ્ઠને ન કષ્ટ કર્યું,
કાઠી જેણે ઉમર પરાપણી કામમાં;
સત્યવાદી પ્રાકૃત જનોનાં મન સાક્ષી પુરે,
તો જરૂર ભણ્યું તે મરો પ્રભુ પામમાં. ૧૧.

કાહરો.

મુખ પહી રૂઢ કહ કરે, સી જેને સંસાર;
પ્રુષ્ઠ પ્રુષ્ઠો એજ છે, મરે નહ મોઝાર. ૧૨.

ચતુર્થા મુક્તિ વિષે.

કાહરો.

પ્રેમ ધરી પ્રભુને બળે, વળી પાળે સદર્શ;
કેમ જમ જન નરકમાં, કરતાં તે સદર્શ. ૧૩.
અસંખ્ય લોકો થઈ ગયા, મત જૂદા ધરનાર;
નથી ગયા સૌ નરકમાં, કરતાં પરાપકાર. ૧૪.
કેમ વાંક જનનો કહું, ઈશ્વર અદર્શમાન;
જેની પુદ્ધિ નેટલી, એમ કરે અનુમાન. ૧૫.
જુઓ લખ્યા છે મુક્તિના, શાસ્ત્રે ચાર પ્રકાર;
જેવી ઇચ્છા જેહની, પ્રભુ તેવી દેનાર. ૧૬.
તે માટે તકરાર તજી, ધર્મ ધરો બહોં વિધ;
પ્રભુને ભજતાં પ્રેમથી, ધરો મનોરથ સિદ્ધ. ૧૭.
મનાય છે વિશ્વાસથી, સ્વર્ગ અને વળી નર્ક;
એમાં સંશય ઉપજે, કહિયે તેજ કુતર્ક. ૧૮.

મનહર છંદ.

નિરાકાર ધારી તેજમાં જે લીન થવા ઇચ્છે;
તેને પ્રભુ લીન કરશે પોતાના નરમાં^૧;
ગુર જેવો જાણી સેવુ ઇચ્છશે સમીપ રહી,
તેને તો હમેશાં તેમ રાખશે હૃદયમાં^૨;
રાગ જેવો જાણી તેની રૈઅત થવાને ઇચ્છે,
તેને પ્રભુ રાખશે અખંડ નિજ પૂરમાં^૩;
જેવું રૂપ પ્રભુનું ધારીને તેની ભક્તિ કરે,
પ્રભુ તેવું રૂપ આપે ઇચ્છે જેવું ઉરમાં. ૧૯.

મનહર છંદ.

પણિષ્ઠ પતિને જે પતનીઓ હતી તેમાં,
એક વચ જુદામાં ને બીજી વચ બાળમાં;
જુદ વચ વાળી તો જુદાઈ પતિની વખાણે;
મુંદી કાઢે કાળા વાળ જોઈ ધોળા વાળમાં;
જુવતીએ જોઈ જોઈ ધોળા વાળ મુંદી કાઢ્યા,
કર્યું માયું પતિનું જેવી જગા કપાળમાં;
એજ રીતે એક બીજા તણો ધર્મ હૃદયમાં,
ઉપજે કુતર્ક થાય નાસ્તિક તે કાળમાં. ૨૦.

૧ સાધુજન મુક્તિ. ૨ સામિપ્ય મુક્તિ.
૩ સામોગ્ય મુક્તિ ૪ સારથ્ય મુક્તિ.

કવિત.

જેનાં મૂળ જમીનમાં હોય તહીં એવો છોડ,
ઉપાડીને બીજે રોપતાં સુખે રોપાય છે;
અતિ મૂળ જોડાં ઘાલી મોટું વધ્યું એવું વૃક્ષ,
ઉખડે ન ઉખાડે તો લાંબ તો સુકાય છે;
તેમ જેને ધર્મ તણી ઉપલો અસર હોય,
તેને બીજો સમગ્રવે તેમ સમગ્રાય છે;
પણ જેને રંગે રંગે વ્યાપી રહ્યા ધર્મ રંગ,
ઉખડે ન, ઉખડે તો નાસ્તિક તે યાય છે. ૨૧.

દોહરા.

તન પર ચાલે હુકમ પણ, મન પર હુકમ ન યાય;
સંશય ભાગે સર્વથા, મનથી તોજ મનાય. ૨૨.
આશ, ત્રાસ કે શરમથી, કરશે જીભ કબૂલ;
પણ મન તો ખાત્રી વિના, માને નહિ બિલકૂલ. ૨૩

અયોગ્ય વિચાર વિષે.

કવિત.

ભંગી જન જાણે ભગવાન રોજ ભાંગ પીએ,
જાર જન જાણે પ્રભુ રોજ જાર રમે છે;
બેશી રેહેવું ગમે તે જાણે છે પ્રભુ બેશી રહે,
ભમવું ગમે તે જાણે પ્રભુ રોજ ભમે છે;
સ્વાંગ ધારવો ગમે તે જાણે પ્રભુ સ્વાંગ ધરે,
જમવું ગમે તે જાણે પ્રભુ રોજ જમે છે;
તેવું રૂપ તેવી ક્રિયા માને દલપતરામ,
જેવું રૂપ જેવી ક્રિયા જેને મન ગમે છે. ૨૪.

દોહરા.

ગોળ ટોપડું રાંકને, મળ્યું છતાં બહુ રોજ;
તેણે જાણ્યું ખાય નૃપ, રોજ ટોપડું ગોળ. ૨૫.
તેમજ જેને જે રચી, એવો કરે વિચાર;
ધર્મર પણ કરતો હશે, એજ નિલ આહાર. ૨૬.
વિવેકવંત વિચારીને, જાણો સર્વ જરર;
દુર્ગુણ ન ગમે દેવને, દુર્ગુણથી પ્રભુ દર. ૨૭.

ધર્મચુસ્ત એટલે દુરાચહી વિષે.

દોહરા.

ધર્મચુસ્ત ધરણી વિષે, વહિયે તેની વાત;

એવાથી પણ ઉપજી, ધણીક જનની ઘાત;
કલ્પિત મત નિશ્ચય કરી, મનમાં ધરે મમત્વ;
જાણે આખા જગતને, તેજ મનાવું તત્વ. ૨.
નવ માને તે ઉપરે, અતિશય ઉપજે ક્રોધ;
દ્વેશ ભાવ દિલમાં વધે, વળી બહુ કરે વિરોધ. ૩.
લાલચ આપી ભોક્ષે, કબુલાવે નિજ ધર્મ;
માન મેળવું મુલકમાં, મનમાં એવો મર્મ. ૪.
કટુ ભાષણ સુખથી કરે, કરી પરમત ધિક્કાર;
દહન થાય દિલ પારકાં, એમ કરે ઉચ્ચાર. ૫.
જો ચાલે તો જન તણાં, ખુબ કરે તે ખુન;
પરમત જનના પ્રાણુલે, માને મોટું પુન્ય. ૬.
જૂઝા તે જૂતળ વિષે, નાસ્તિક થકી નિદાન;
તેના સરખું નથી થયું, નાસ્તિકથી નુકસાન. ૭.
જાણે હું જ્ઞાની થયો, ભજન કરે ભલીભાત;
પણ માણસના પ્રાણુની, ઘડે ધડોલમાં ઘાત. ૮.
દુનિયાં વિષે દુરાચહી, અજ્ઞાની જન એજ;
ચાલ્યો લેવા લાભ પણ, ઉલટો ગયો અવેજ. ૯.
ધર્મી ભૂલે ધર્મ નિજ, જ્ઞાની ભૂલે જ્ઞાન;
દુષ્ટ દુરાચહ તો દિસે, મદકર મધ સમાન. ૧૦.
તીર્થ વડું હરહારનું, એક સમે તે ઠાર;
પર્વણો દિન મેળો થયો, માણસ મળ્યાં અપાર. ૧૧.
વૈષ્ણવ શૈલી બહુ મળ્યાં પડે થવા પવિત્ર;
ગોસાંઘ વૈરાગિયો, ધરિયો વેશ વિચીત્ર. ૧૨.
પછી માંહો માંહો લડયા, કીધાં ખુન અમાપ;
પુન્ય પામવા આવિયા, પણ બહુ પામ્યા પાપ. ૧૩.
ધર્મચુસ્ત એવા ધણા, હરેક મતમાં હોય;
વચન થકી વરતાય છે. કળી શકે સૌ કોય. ૧૪.
આંસુ લાવી આંખમાં, ભજન કરે ધરી ભાવ;
પણ પરમત જન પ્રાણુ લે, જો તે પામે દાવ. ૧૫.
જુઓ તપાને દુઢિયાં, જીવ દયા પ્રતિપાળ;
લડે પરસ્પર તો પછી, જનનો આજી કાળ. ૧૬.
સોરઠ વાંકાનેરમાં, પ્રસિદ્ધ છે તે વાન;
કરી પચુસણ દિવસમાં, તરવારે જન ઘાત. ૧૭.
નાસ્તિક થકી દુરાચહી, જૂઝા જૂતળ માંઘ;
વિચાર ન કરે વેગમાં, પાપ પુન્યનો કાંઘ. ૧૮.

મનહર છંદ.

એક કહે તારો દેવ ખાતો નથી પીતો નથી,
રાંધીને રસોઇ એની આગળ શી ધરવી;
ખીજો કહે તારો દેવ બધીર ને મુંગો છે, તે-
ઉત્તર ન આપે, એની પ્રાર્થના શી કરવી;
ખંતે જણા જગતના નાથનેજ ભજનારા,
નથી જાણતા જે નિંદા કેની આ ઉચરવી;
કહે દક્ષપતરામ જેમ સગા ભાઈ શીશુ,
એક ખીજની માને તે ગાજો દે છે ગરવી. ૧૯.

ઢાહરો.

નિરાકાર સાકારના, માનનાર એ મિત્ર;
વાદ વદીને પરસપર, ઉચરે વચન વિચિત્ર. ૨૦.

મનહર છંદ.

તારો દેવ કલ્પિત છે, તારો દેવ કલ્પિત છે,
તારો ક્યાં દેખાડ દેવ, તારો ક્યાં દેખાય છે;
છાતીપર અઢીને સલાટે તારો દેવ ઘડ્યો,
તારા દેવ શીર સડ લોક ઝાડે જાય છે;
તારાનું ધરાણું ગયું, તો તારાનું ધર પડ્યું;
તારા પંથી લુચ્ચા, તારા લુચ્ચાઓ ગણાય છે;
એમ એક ખીજ તણા મતનું ખંડન કરે;
સોકયને વિધવા કહે, પોતે પણ થાય છે. ૨૧.

ઢાહરો.

જેનું હારદ નવજડે, તેની શી પંચાત;
કાળ અને આકાસના, હેડાની શી વાત. ૨૨.
પ્રભુએ એક પુરવ ભણી, એક દિશ પશ્ચિમ માંધ
સાહિબ એનો સર્વ દિશ, મમતે મરે કપાઈ. ૨૩.
જે ટાળીને જે ગમ્યું, તે તેનાં આચાર;
ધર્મ ગણી દેવી કને, કરે મનુષ સંહાર. ૨૪.
૩ચી પ્રમાણે મનુષની, ઉચળ્યા ધર્મ અનેક;
એક અહીંસાને ભજે, અશ્વમેધને એક. ૨૫.
ધર્મરતે ગમતુ ગણે, જે ગમતુ નિજ ચિત્ત;
એક મૂર્તિ સ્થાપન કરે, ખીજે કરે ખંડિત. ૨૬.
મેં ગમ્યું તે અપવિત્ર ગણી, ગમતુ ગણ્યું પવિત્ર;
જુડો ન ગણ્યું હાડકું, જગત વિચાર વિચિત્ર. ૨૭.
દયા ધર્મનું મૂળ છે, ભક્તી જળે સૌંચાયે;
દયા વિના ભક્તી કરે, ધર્મ જૂઠા નહિ યાય. ૨૮.
મજે ન તેથી ભોક્ષ ફળ, અર્થ સકળ શ્રમ જાય;

વાંરી જેમ વલોવીને, માખણ કાઈ ન ખાય. ૨૯.

સૌનો ધર્મર એક છે તે વિષે.

ઢાહરો.

એકજ છે અવિનાશ તે, ધર્મરનો હું દાસ;
ખીજો કહે તે એ યયા, ધર્મર ને અવિનાશ. ૧.
એ રીતે ધર્મરતણાં, જૂઠાં નામ અનેક;
પણ જરૂર તે જાણજો, ધર્મર, સૌનો એક. ૨.

મનહર છંદ.

અંગરેજો કહે ઈશુખ્રીસ્ત ખરો તારનાર,
પ્રભુનો છે પુત્ર અમે ભાવે તેને ભજિયે;
આર્ય જનો કહે ખરા ધર્મર અંશાવતાર,
રામ કૃષ્ણાદિક અમે તેને કેમ તજિયે;
મહમદીયન કહે મહમદ એજ ખરો,
પારશીઓ કહે અમે પાવકને પૂજિયે;
શી રીતે મમત તથા સર્વ એક મત થાય,
સૌને સાચા કહ્યા વિના સંપ કેમ સજિયે. ૨.
કાંઈ કહે મહમદ સાથે ખુદા બોલતો ને,
કાંઈ કહે જરથોસ્ત સાથે વાત કરતો;
કાંઈ કહે ઈશુ સાથે કરતો અનેક વાતો,
કાંઈ કહે રામકૃષ્ણ રૂપે તે વિચરતો;
કાંઈ કહે આરબી લિપિમાં લખતો તે લેખ,
કાંઈ કહે એનો વાંણી વેદની વાપરતો;
કાંઈને ન જુડો કહું કહે દક્ષપતરામ,
દિલ કાંઈનું દુખાવવાથી રહું ડરતો. ૪.
બૌદ્ધ મતવાળોએને કહીએ જે બુદ્ધિ હીણ,
તેનરીશ કોડ ચીના શું પણ પ્રમાણ છે?
મુસલમાની ધરાની આરબો માને છે મત,
યુરોપ આખો તે, ખ્રીસ્તી ધરમની ખાણ છે;
હીંદુ છે હજારો લોક, જરથોસ્તી જન ધણા,
કેને કેને કહીએ કે એ બધાં અજાણ છે;
કહે દક્ષપતરામ જૂઠાં જૂઠાં પડ્યાં નામ,
સર્વનો પ્રભુ છે એક ખાલી એઆતાણ છે. ૫.

ચોપાઈ.

ગામ વચે બોદાવો કુઓ, સૌના મનની મરજી જુઓ;
કાંઈ ઊંડો કે પહોળો કહે, સૌનું મન રાજી નહિ રહે ૬.

મનહર છંદ.

કોઈ કહે સાકારને કોઈ કહે નિરાકાર,
નિરાકાર સાકારનો નિશ્ચય શાથી થશે;
પાટીયાની પેટી લેને તોલવાળું તાળુ મારી,
પુછે આમાં શું છે તેનો હરિ જણે શું હશે;
જોયા વિના જે કહે તે જોશિયોના જોશ જ્યું,
કહો તે ખચીત કેમ ક્યતાં કથ્યું જશે;
અકળીત કળા એની કહે દલપતરામ,
કળી ન શકાય તે ઉપાય કીધાથી કરો. ૭.
કેવો છે ને ક્યાં રહે છે કેવી રીતે કરે કામ,
ખાવંદની ખુબી કહો કોઈને દેખાય છે;
આશરેથી આચારને ઉચારી ગયા છે અને,
જેવી સમગ્રધ તેવી અંધ માંહી ગાઇ છે;
અંધે હાથીનો આકાર જુદો જુદો જણ્યો તેમ,
જણે જેમ માની લીધો તેમ તે મનાઇ છે;
દીકા વિના દીકી દીકી કહે દલપતરામ,
હાવાની હગારાની હાલી તે હગાઇ છે. ૮.
નોકરી કરવા માટે તૃપ્તના નોકરો મળ્યા,
નોકરી તજીને પડ્યા બીજી તકરારમાં;
તૃપ નીરમેશો નહીં તે વિષે ચલાવ્યો વાદ,
કેવે રૂપે રંગે છે ને કેવો છે આકારમાં;
એવો વાદ વઢી લડી વાસર ગુમાવી દીધા,
કહો પછી પૈસા કેમ પામશે પગારમાં;
કહે દલપત પ્રભુ વિષે તેવા વાદ તજ,
સારાં કામ કરો પ્રભુ રીઝાવા સંસારમાં ૯.

દોહરા.

એક કહે આકાર નહિ, બિન્ને કહે સાકાર;
અકળિત ધશ્વરના જુઓ, એય થયા કળનાર. ૧૦.
હું તો નકો ન કહ્યો શકું, કેવો જગત્તાર;
અકળિત જણું ધશને, કેમ કરું તકરાર. ૧૧.
જુએ તમાસો જગપતિ, અથુ બોલ્યો આ હામ;
શાં શાં ફળ શું જણિયે, દેશે દલપતરામ. ૧૨.
વ્યાપક પ્રભુ સરવત્ર છે, જીવ શરીરમાં જેમ;
આત્માને પરમાત્મા, નિરાકાર છે એમ. ૧૩.
અકળિત ધશ્વરની ગતી, માનો તેમ મનાય;
અદર્શ ને અનુમાનથી, નકીકેમ કહેવાય. ૧૪.

મનહર છંદ.

કોઈ કહે મગજમાં આત્માનો છે મુકામ.
જ્ઞાન તંતુ વડે આખું શરીર સંભાળે છે;
ધશ્વર સદૈવ એમ રહી એક સ્થળ વિષે,
સર્વ શક્તિમાન સર્વ પ્રદેશને પાળે છે;
ગલીય વસ્તુમાં કેમ ગણિયે વિભુનો વાસ,
પોતે અળગો રહીને નજરે નિહાળે છે;
કહે દલપતરામ ઉચરે જો કોઈ આમ,
કહો આજ કોણુ તેના સંશયને ટાળે જી. ૧૫.

દોહરા.

જૂદી જૂદી લિખિમાં લખ્યો એક ઉચ્ચાર;
તેમજ જૂદા માનિયા, ધશ્વરના આકાર. ૧૬.
ધશ્વર અક્ષરથી લખ્યો, કે મૂર્તિ આકાર;
જેની મતલબ એક છે, નામ સ્મરણ દેનાર. ૧૭

મનહર છંદ.

રાજા દેખતાં જો રાજના લખેલા નામપર,
ખાસકું મારે તો રાજા ખેદ ઉર આણુશે;
કચેરીના જન સર્વ જરૂર ધિક્કાર કરે,
રાજાને ન વાગ્યું એવો વાદ કોણુ તાણુશે;
રાજાનું લખેલું નામ રૂપે લગાતી પ્રીતે,
ચુંબન કરે તો રાજા સુપ્રેમી પ્રમાણુશે;
રાજા કરતાં તો ઘણો જાણુછે રામધિરાજ,
જનના મનનો ભાવ કેમ નહિ જાણુશે. ૧૮.

શ્લોક.

“લેખશ્ચમૂર્તિઃ સ્મર્ણાર્થમેવ

જાનાતિવિદ્વાન્નતુ નાક્ષરજ્ઞઃ ॥

નામપ્રભોર્વા પ્રતિમાંનિરીક્ષ્ય

રૂદત્પથિઃ શ્યામલતાંચ ભોમ્યં ॥ ૧૯.

દોહરા.

નામ લખેલું દેવનું, નિરખી અવશ્ય મેવ;
ન જણેલો લીટાં કહે, કહે જણેલો દેવ. ૨૦.
સર્વ વ્યાપક છે પ્રભુ, જો જણેલો સૌ હામ;
તો આ તેની મૂર્તિઓ, તરૂં ગિરિ આદિ તમામ. ૨૧.
હો તેને તે પૂજતા, જેને બ્યાં વિશ્વાસ;
નિંદા કરતાં કોઈની, નિંદાશે અવિનાશ. ૨૨.

કહેવા ઇચ્છે રાટલો, પણ તો તો કહે બાળે;
એમ કહ્યું બટ વક્ષને, મા રામને તતકાળ. ૨૩.
તેમજ જગદ્ગારને, માતા કહ્યું હું ૧;
અહો જગતકર્તા તે, સમજ લેને તુલ. ૨૪.

મનહર છંદ.

નિરાકાર માનીને વેદાંતીવાળે ઇશ્વરનું,
નાન્યતર જાતિ નામ બ્રહ્મ નિરધાર્યું છે;
પુરુષમાં પરાક્રમ પૂર્ણ પેખી પુરાણીએ,
પુરુષ આકાર પ્રભુ સ્વરૂપ વિચાર્યું છે;
જગત અનેક જેના અંગમાંથી ઉપજ્યાં છે,
શક્તી મતવાળે નામ માતાજી ઉચાર્યું છે;
કહે દલપતરામ ઇશ્વરનાં સર્વ નામ,
મેતો એમ સમજીને અંતર ઉતાર્યું છે. ૨૫.
આંધળાઓ હાથી દેખી લડે સર્વ સાથી સાથે,
કાન જેથો તેતો કહે સૂડા આકારે છે;
પગ જેથો તેતો કહે થાંભ જેવો હોય હાથી,
દંતુશળ જેઠ સાંમેલા જેવો ઉચ્ચારે છે;
પુંછ જેથું તેતો કહે સાવરણી સમો હાથી,
વાંસો દીઠો તેતો ટેકરાની તુલ્ય ધારે છે;
એજ રીતે ઇશ્વરને જુદી રીતે જાણે જન,
સૌને સાચા ગણી સુઝ અંતરે ઉતારે છે. ૨૬.

ગીતિ વૃત્ત.

જે શિશુની જનિતાને. સાંસરિયાં સૌ વદ્ધ વદ્ધજે છે;
શિશુ પણ વહુ કહ્યો બોલે, પ્રસુતા સમજ મનોર્થ પૂરે છે.
તેમજ જેને જેવા, ઉપદેશકથી મજે પ્રભુ જ્ઞાન;
તે નામે તેરૂપે, ભજતાં કેમ ન ભજાય ભગવાન ૧૨૮.
ફરી ફરી ફાંફાં મારે, કરે ઉપાયો અનેક શિર સાટે;
જગપતિશું નહિ જાણે, જનોબિચારા હગાય મુજ માટે. ૨૯.

સૌનો ઇશ્વર એક છે તે વિશે. પાઠ બીજો.
હાહરો.

ઇશ્વર સૌનો એક છે, ઠરી રહ્યા સૌ ઠામ;
કોઇ રામને કોઇ તો, લેશે અક્ષા નામ. ૧.

ઉચ્ચાર છંદ.

લેશે અંધ અક્ષા નામ, રટશે કોઇ મુખથી રામ;

હિંદ મુસલમાન હરેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૨.
વાટર આગ જળ કહેવાય, જૂદાં નામ માત્ર જણાય;
અળગી વરતુ નહિ અક્રેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૩.
સાધુ શેવડા^૧ દરવેશ,^૨ દે “મોમેદ”^૩ બહુ ઉપદેશ;
અળગા ધર્મ પંથ અનેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૪.
આદિમ^૪ એકની ઓલાદ, આખા જગતમાં આપાદ;
ધર કરો રહે દેશ ધણેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૫.
વસવા એક પૃથવી વાસ, ઉપર એક છે આકાશ;
છૂટા કેમ પડશે એક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૬.
માતા પીર કે મહાદેવ, સજ્જે કોઇ જિવની સેવ;
પ્રભુ જૂદો નથી પ્રત્યેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૭.
જગમાં એક જનની જાત, નોંખી નોંખી બાંધી નાત;
ટક ટક કરે રાખી ટેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૮.
સૃષ્ટી નિયમ છે સરખાજ, અળગા ધર્મ તો ઉપદેશજ;
વિગને જુઓ રાખો વિવેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૯.
ખાણું મુખ યકીજ ખવાય, શખેડો શ્રવણથીજ સુણાય;
વિંધ વિંધ વેધ માત્ર વશેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૦.
સૌનો એક છે સજ્જનાર, કહ્યોએ એક પાળનકાર;
નહિ બે ત્રણ કે ચારેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૧.
દામે એમ દલપતરામ, અંતરમાં સમજવું આમ;
સઘળા મુલકનો સામેક, ઇશ્વર સર્વનો છે એક. ૧૨.

ભુજંગી છંદ.

સદાશિવ એ છે અને એજ અક્ષા,
પ્રભુ એજ પોતે અને એજ લક્ષા;
કદી વિશ્વ કતાર જુદો ન જાણો,
તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૨.
ભજો કૃષ્ણ કે ખિરતને સ્નેહ સાથે,
નકી જાણું જૂદો નથી પાર્થ પાથે;

૧ શેવડા-જૈનના ગોરજ. ૨ દરવેશ-ફકીર.

૩ મોમેદ-પારસીઓના ગોર. ૪ આદિમ-બ્રહ્મા.

૫ જમ વેદાંતમાં છેકે સ્થાવર જંગમ વગેરે પ્રા-

ણી કર્મ બંધનથી મુક્ત કેવલ્ય થાય તે જ્યોતિરૂપ
પરમેશ્વરમાં ભળી જાય છે, તેમજ જૈન મતમાં પણ
લખ્યું છે કે જે પ્રાણી કેવલ્યરૂપ થાય, અને જ્યોતિ
રૂપમાં ભળી જાય તે પરમેશ્વર કહેવાય, અને જ્યો-
તિરૂપ પરમેશ્વર એકજ છે, તે સર્વ શક્તિમાન છે, પણ
કંઈ કામ કરતો નથી, સૃષ્ટિના નિયમો પ્રમાણે સૃષ્ટિ
યતી આવે છે; તે નિયમો અનાદિ કાળના છે, કોઈએ
નવા કર્યા નથી.

પ્રભુ એકને નામ જુદાં પ્રમાણે;
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૪.
 કહે આખ કાં તો કહે કોઈ પાણી,
 સુંગણે શુણી વસ્તુ જુદી ન જાણી;
 અજણ્યા કુટે શીશ લૈ પ્રાઈ પાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૫.
 નિરાકાર સાકાર કોઈક ગાતા,
 કહે કોઈ તો તાતકે કોઈ માતા;
 મને મામિયો જેમ જેને મનાણો.
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૬.
 પ્રભુ કોઈ છે કલ્પના એવી કીધી,
 નથી વસ્તુ તે દૃષ્ટિએ દેખી લીધી;
 લડે આંધળા દાખણે એજ આણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૭.
 જુદા દેશની તો જુદી જેમ ભાષા,
 જુદાં શાસ્ત્રમાં શબ્દ જુદાં પ્રકાશ્યા;
 વળી જેમ જેને ગમે તે વખાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૮.
 ભલે જે જુદા દેશને વાસ નૈયે,
 બધાએ સગા બાપનું પેટ હૈયે;
 બધી બાજરી બીજ તો એક દાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૧૯.
 નથી જન્મ કે મોતની રીત જુદી,
 ભલે હોય હિંદુ ચિના કે મહદી;
 તને દેખને કલેશ તે સૌથી શાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૦.
 નથી સ્વર્ગ કે નર્ક જુદાં સહનાં,
 નથી આપણાં વિશ્વ જુદાં બહનાં;
 જુદા ક્યાં જશે એક ગોળો ગુંથાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૧.
 જુદો ચોર કે ઘાતકી તે અધર્મી,
 દયાવંત ને સત્યવાદી સ્વધર્મી;
 કહે ચંદ્ર બે જે હરો આંખ કાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૨.
 નથા પુન્ય કે પાપની રીત બીજી,
 નરો નારિયોથી નથી જાત ત્રીજી;
 મળી સંપ માંહી મહા સુખ માણો,

તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૩.
 રમ્યા હંદ છે શુદ્ધ દક્ષપત્તરામે,
 પદી પાઠ આ જે પુર જ્ઞાન પામે;
 રહે રાજી રાજી રહે વિશ્વ રાણો,
 તમે મિત્ર મારા વૃથા વાદ તાણો. ૨૪.

મનહર હંદ.

એકજ પ્રભુ છે જે જગત ઉપજવનાર,
 ભાષાઓ અનેકમાં અનેક એનાં નામ છે;
 સૂરજ શશાંક શૈલ સાગર સુધાં વસુધા,
 કાટી કાટી એવાં તો કરેલાં એનાં કામ છે;
 મોઢાથી માંડીને જોતાં જીણાથી જે જીણા જીવ,
 તેતો આ ત્રિલોકીમાં તેણે રમ્યા તમામ છે;
 હરેલો છે હામ હામ કહે દક્ષપત્તરામ,
 પ્રતિ દિન પ્યારા એવા પ્રભુને પ્રણામ છે. ૨૫.

ધનુરેચ્છા વિશે.

ધણિનું ધાર્યું થાય. દોહરા.

માણસ જાણે મેં કયું, મન મિથ્યા મલકાય;
 નરનાથી શું નિપજે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧.
 અખિલ જનોને અંતરે, રમે થવાને રાય;
 કાંકાં મારે ફરી ફરી, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૨.
 વહાણુ ચડીને વાણિયા, ધન લેવાને ધાય;
 લાવે કે આવે નહીં, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૩.
 કર્તાની કરણા વિના, કશું કરી ન શકાય;
 ધરી રહે સૌ ધારણા, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૪.
 ભલું સરોવર જળ ભર્યું, સન્મુખથી સકાય;
 પોંચા જતો પાછો ફરે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૫.
 કાપે ઉંદર કંડિયો, સાપ ઉંદરને ખાય;
 ઉઘોગે અવળો પડે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૬.
 જ્યાં સરવે સવળું પડે, ગર્વે નિજ ગુણુ ખાય;
 જડ બુદ્ધિ જાણે નહિ, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૭.
 પ્રભાતથી સૌ પરવરી, જર લેવાને જાય;
 અદકું કે ઓછું મળે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૮.
 બાણે ભરિયાં ભોજનો, જમ્યા વિના રહી જાય;
 આશા અંતરમાં રહે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૯.
 ધનુરની ઇચ્છા વિના, કદી ન કદમ ભરાય;

વિચાર સૌ વાંકા પડે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૦.
 જંગમ જાતિ જીવને, આપ્યા છે ઉપાય;
 કરિયે પણ ધરીએ નકી, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૧.
 અરે અલ્પ બળ આદમી, ફેકટ શિદ ફૂલાય;
 દુનિયામાં દલપત કહે, ધણિનું ધાર્યું થાય. ૧૧.
 પુરુષાર્થ પરિપૂર્ણતા, કરી શકે નહીં કોય;
 સકળ મનોરથ સફળતા, હરિ કરણાથી હોય. ૧૩.
 જ્યાં લગી જંગપતિની દયા, રહે સુખસ પસરેલ;
 જ્યોત જગ મગે જ્યાં લગી, દીવામાં દીવેલ. ૧૪.
 જો જગદીશ્વર જગતની, ચિંતા ન ધરે ચંત;
 મનુષ્ય બિચારું શું કરે, ઉચાટ કરી અત્યંત. ૧૫.
 પ્રાણી કરે પ્રયત્ન પણ, અને અદૃષ્ટ બનાવ;
 સવળા કે અવળા પડે, પાસા કરા દાવ. ૧૬.
 વિશ્વપતિની કૃપા વિના, કામ ન સિદ્ધે કોય;
 ખાંતે ખેડે ક્ષેત્ર પણ, હરિ કરે તે હોય. ૧૭.
 કર્તાની કરણા થકી, સફળ થાય સૌ કાજ;
 વરસે જો વરસાદ તો, ઉપજે છોડ અનાજ. ૧૮.
 પ્રભુ પડવા દેશે નહિ, ત્રિભુવનમાં કશોતાણુ;
 બળતણુનો ખપ બહુ પડે, ખોલે નિકળી ખાણુ. ૧૯.

પ્રાર્થના તથા ભજવાની રીત.

દોહરો.

પ્રભુ પદ પ્રભુમું પ્રથમથી, ઉર ધરી હરખ અત્યંત;
 કરણાકર કરણા કરો, અશરણુ શરણુ અનંત. ૧.

છપય છંદ.

અશરણુ શરણુ અનંત, સંત જન સંતત સેવે;
 ભય ભંજન ભગવંત, અંત દુર્લભ પદ દેવે;
 કષ્ટ હરણુ સુખકરણુ, તરણુ તારણુ જગ કલ્પણુ;
 અતિ ઉત્તમ આચરણુ, શરણુ જન કાજ સુધારણુ;
 પ્રતિદિન જગપાળ કૃપાળ પ્રભુ, કાળવ્યાળ વિખ જાળહર;
 વહી દીનવાણી દલપત કહે, જયજય જગ જંજાળહર. ૨.

ગાયત્રિના અર્થનો સોરઠો.

જો ભાતું ભગવાન, બુદ્ધિ અમારી ઉદય કરે;
 ધરિયે તેતું ધ્યાન, વરણુન લાયક શક્તિ ધરે. ૩.

મનહર છંદ.

પ્રથવી આદીક ભૂત પંચના પ્રપંચથી તુ,

પ્રાણિઓના પંડરૂપી પ્રથવીઓ ઘડેછે;
 પ્રભાકર પ્રભા પેડે પ્રભુ તારી પ્રભુતાથી,
 કૃપા રૂપી પ્રભા પછી તે ઉપર પડેછે;
 પ્રાણીઓના પાપ રૂપી ચંદ્ર ચારે પાસ ફરે,
 વચ્ચે પડી ધડી ધડી નકી આવી નડેછે;
 પ્રારથના કરી કહું કહે દલપતરામ,
 સૂરજ અહણુ ટાળ શોભાતુજ વડેછે. ૪.

શાદૂલ વિકીડિત વૃત.

હે પ્યારા હરિ હું હમેશ હકથી, ફૂલો કુડાં કર્મમાં;
 પામી પંડ પવિત્ર પાંચ પગલાં, ધાર્યા નહીં ધર્મમાં;
 પાપી સાથ પ્રપંચ પાપ પડમાં, ભૂલ્યો ભમ્યો આ ભવે;
 તારે સાથ અનાથ નાથ મુજને, લે હાથ ઝાલી હવે. ૫.

દોહરો.

માગો કે માગો નહીં, પ્રભુ વખતે દેનાર;
 ચોમાસાની રત થયે, વરસે વરપાધાર. ૬.
 પણ ઉપકાર ન માનશે, કહું કૃતમી એજ;
 માટે પ્રભુની પ્રાર્થના, કરવી લાયક છેજ. ૭.
 અગ્નિને ધશ્વર ભજે, તોમણુ ફળ અણુતોલ;
 અધારે આરોગતાં, ગળ્યોજ લાગે ગોળ. ૮.
 ફાવે તે સ્થાને જઈ, ભજવા શ્રી ભગવાન;
 નહીંયે કે વાવે કુવે, જઈ કરવું જળપાન. ૯.

મનહર છંદ.

બેદ બણ્યા વિના દેખા દેખી જે ભજન કરે,
 તેથી તો પરમ પદ પામે નહીં કોઈએ;
 સમજ્યા વિનાનો શુક રટે જેમ રામ નામ,
 આમ કરવાથી તો વખત ખાલી ખોઈએ;
 જેમ એક જ્ઞાન રોતું દેખી બીજા જ્ઞાન રૂએ,
 રૂદ્યમાં જાણે નહીં જે આ કેને રોઈએ;
 દાખે દલપતરામ રામ નહીં રીઝે આમ,
 જો વિચાર શક્તિ હોય તો વિચારી જોઈએ. ૧૦.

ઉપદેશ વિશે.

ચેતવણી.—દોહરો.

પરભોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત;
 હજી બાજી છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૧.
 જોર કરીને જીતવું, ખરેખર રણ ખેત;

દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૨.
 ગાફલ રહી ગમાર તું, ફેગટ થઇ ફળેત;
 હવે જરૂર હુશિયાર થૈ, ચેત ચેત નર ચેત. ૩.
 તન ધન તે તારાં ગથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
 પાછળ સૌ રહેશે પડયાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૪.
 પ્રાણુ જશે જ્યાં પીડથી, પીડ ગણ્યાસે પ્રેત;
 માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫.
 રહ્યા ન રાણા રાજ્યા, સુર મર મુની સમેત;
 તું તો તરણુ તુલ્ય છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૬.
 રજકણુ તારાં રખડશે, જેમ રખડતી રેત;
 પછી નર તન પાંખીશ ક્યાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૭.
 માટે મનમાં સમજને, વિચારીને કર વેત;
 ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮.
 શુભ શાખામણુ સમજતો, હરિ સાથે કર હેત;
 અંતે અવિચળ એજ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૯.
 કાળા કેશ મટી ગયા, સર્વે બનિયા ચેત;
 જોખન જોર જતુ રહું, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦.
 તે ધમ્મર ખુદ્ધિ તને, દિલમાં જો નહિ દેત;
 તું સ્પષ્ટિમાં શું કરત, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૧.
 દયાળુએ દીધા વિના, સુખ લવ માત્ર ન લેત;
 દિલ સમજ દલપત કહે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૨.
 જે ચેતે નહિ પ્રથમ તે, પશુ પક્ષીથી હીણ;
 ધન પહેલા માળા રચે, પક્ષી જુઓ પ્રવીણ. ૧૩.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

ને થાતા ધર્મ એકમાં અદરશા, વર્ષાદ કરા કરા;
 જણો એજ રીતે જરૂર જગના, છે ખેલ ખોટા ખરા;
 સાચાં ધર્મ અધર્મ કર્મ સઘળાં, ટાળ્યાં નહિ તે ટળે;
 ચેતી લે દલપત ચિત્ત નહિ તો, તે ખોટ ખાશે ખજે. ૧૪.

દાહરો.

દરદ લગારક દેખીને, ચેતે ચતુર સુગ્મણુ;
 મૂરખ મન સમજે નહિ, પડતાં સુધી પ્રાણુ. ૧૫.

પાણી પહેલી ચણીએ પાળ.

ચોપાઈ.

કરિયે દિવસે એવું કામ, રાતે રહિયે કરી વિરામ;

સાલે નહિ અંતરમાં સાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧.
 જોખનમાં રાખીને જોર, કરિયે ઉઘમનો અંદાર;
 હોય ન વૃદ્ધપણુ ખે હાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૨.
 જીવ શરીરનો છતાં જોગ, એવો કરી લઈએ ઉદોગ;
 સ્વર્ગ વિષે સુખ મળે વિશાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૩.
 ઉનાંજે શિયાળે એમ, તેવો ઉઘમ કરિયે તેમ;
 વસિયે સુખમાં વર્ષા કાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૪.
 લાગે જ્યારે ધરમાં દહાય, ખોદે કૂવો નહિ ખોદાય;
 સદા પ્રથમ કરિયે સંભાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૫.
 ચોમાસે પાસેને દૂર, પ્રવાહ પાણી ચાલે પૂર;
 તે ટાંણે ખોદાય ન ખાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૬.
 શીયાળે રજનીને અંત, તાઢ પડે તેતો અલંત;
 તેજ વખત ન વણાયે શાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૭.
 ઉનાળે વનમાં આથડે, પછી પુરો તડકો ત્યાં પડે;
 ત્યાં નમળે છત્રીનો તાલ પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૮.
 આમ કર્યાથી થાશે આમ, એમ વિચારી કરિયે કામ;
 એકે તરફ ન આવે આળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૯.
 અવસર ચુક્યો આવે નહીં, વેળાનાં ફળ મળવાં કહીં;
 ફેર રતે ફાલે નહિ ફાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૦.
 રગ રગમાં રૂધાણો રોગ, જાય નહિ ઓપડ સંજોગ;
 કરિયે આગળથી જ નોકાલ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૧.
 પછી થશે કેવો પરિણામ, દિલમાં દેખી દલપતરામ;
 ગતિ કરિયે તો નાવે ગાળ, પાણી પહેલી ચણિયે પાળ. ૧૨.

પ્રથમ પોતાનું સંભાળવા વિષે.

દાહરા.

પોતાનું ધર પરજો, તેતો પીડા ટાળ;
 પરની તારે શી પડી, તું તાં સંભાળ. ૧.
 વખત જશે વહીં વાતમાં, કાલ ઝડપશે કાળ;
 ચતુર હોય તો ચેતીને, તું તાં સંભાળ. ૨.
 જળ લઈ જોઈએ તેટલું, ગરણું લઈને ગાળ;
 નદી તળાવ ગળાય નહિ, તું તાં સંભાળ. ૩.
 તુજ ધરપર પાણી પડે, પરકવ ત્યાં પરનાળ;
 નભ સઘળું ઢંકાય નહિ, તું તાં સંભાળ. ૪.
 પગે પગરખાં પહેરીને, તાપ તપે તો ચાલ;
 મેદની જમી મદાય નહિ, તું તાં સંભાળ. ૫.

પેખી જો તુજ પગ વિષે, ઝાઝી લાગી ઝાળ;
શું બીજને શિર જુએ, તું તારું સંભાળ. ૬.
જળાય પાપ ન જગતનું, તારું પાપ પ્રજાળ;
બીજને પછી બોધ કર, તું તારું સંભાળ, ૭.
જળ તુજ ધરથી વહી જવા, બોદ પ્રથમથી બાળ;
વળતી બીજ વાતકર, તું તારું સંભાળ. ૮.
પ્રથમ પેખ ધરને પછી, જો આકાશ પતાળ;
પાર ન આવે પર તણે, તું તારું સંભાળ. ૯.
કર તું તારા બાળને, પાણી પહેલી પાળ;
ડરશે તો કરશે બીજ, તું તારું સંભાળ. ૧૦.
પેખી ચલગત પારકી, અમથો અંતર બાળ;
કરશે તે ફળ પામશે, તું તારું સંભાળ. ૧૧.
પાપ ન પેખીશ પારકું, નિજ ગુણ દોશ નિહાળ;
દુનિયામાં દલપત કહે, તું તારું સંભાળ. ૧૨.
સમજી સમજેલા સદા, અણસમજીને અભોગ્ય;
શિક્ષક શીખામણ લખે, જાણી નિજ મન યોગ્ય. ૧૩.

પ્રભુ મહિમાનો ઉપદેશ.

વિશેષક છંદ.

મેલ મહા અભિમાન પ્રભુ પદ ધ્યાન ધરી,
તારણુ તે ભવતીર ઉગારણુ એજ હરિ;
એનુજ જોર અનંત બીજને બળવંત નથી,
એક સરે નહિ અર્થ મરે શિદ્ધ વ્યર્થ મથી. ૧.
જો જુગતી બની બેશ દિસે લવલેશ કહી,
નિશ્ચય તે નિરધાર બીજને રચનાર નહી;
છાનીજ જો કદી છેક કથા કશી એક કહે,
એ પણ અંતર જાણુ જરા ન અજાણુ રહે. ૨.
ઓ નર તું ગણી એમ દિસે નહિ કેમ ડરે,
અંત થશે ધનસાક ગુના નહિ માફ કરે;
આજ તણું સુખ અપ પછી બહુ કલ્પ થવા,
ભોગવવા દુખ ભોગ જડે નહીં જોગ જવા. ૩.
સારી શિખામણુ માન કહું શુણુ કાન ધરી,
તો ભજ તું ભગવાન ગણી ગુણુ ગાન કરી;
પાપ થકી ડર આપ પવિત્ર બનીશ પુરો,
સદ્ગુણનાં ધર શસ્ત્ર થઇ ધિર વીર શુરો. ૪.
સત્ય દયા સતસંગ અભંગ સમે સંજવા,

તુચ્છ ગણી તતકાળ કુડા ગુણુ તો તજવા;
સેવીશ આ ભવ સુખ સદા પરલોક સુખી,
દુષ્ટ ગુણુ દિન રાત દિકા જન જાત દુખી. ૫.
કીર્તિ વિનશક કર્મ કદાપિ નહીં કરવું,
નિર્લજ નામ થવા થકી માન ભણું મરવું;
તુચ્છ વિષે સુખ ધાર દિસે દિન ચાર તણું,
ચિત્ત લગાડીશ તો તું બગાડીશ કામ ધણું. ૬.
રંક એને વળી રાખ, જણાય સહ સરખા,
પાપ તજ પુન્યવંતની પંક્તિ વિષે પરખા;
કાળ મહા વિકરાળુ લુલે નહિ ભોળપણુ,
લક્ષ ધરી લવલેશ હિસાબ હમેશ મણુ. ૭.
રાવણુનું પણ રાજ રહ્યું નહિ આજ લગી,
ઓ નર તું પણ એમજ કેમ ન જૈશ ડગી;
સદ્ય જશે વય વીતી પછી સ્થિતિ કેવી થશે,
બાહુ છૂતી છતિ નાહક ખેલ ખરાખ જશે. ૮.
પાણીથી આગળ પાળ ચણી શકતો ચણુને,
લાગી ભયંકર લાલ પછી ન કુવો ખણુને;
જેમ બને સુખ કાળ ઉપાયજ આજ કરો,
ઉદમ મેલો અશુદ્ધ શિખામણુ શુદ્ધ ધરો. ૯.
જામ ધડી પળ એક વિવેકથી વાવરવી,
ભાવ ધરી ભલો ભક્તિ કૃપાનિધિની કરવી;
સત્યપણું ધરી શુદ્ધ અસત્ય ન ઉચ્ચરવું,
દોષ થકી રહો દૂર સદા દિલમાં ડરવું. ૧૦.
ભૂધરનો ભય રાખી ભલાં પગલાં ભરિયે,
નિર્ભયથી ભવનીર તતક્ષણુ તો તરિયે;
રાજ રહે બહુ રામ તમામ ઉતાપ ટળે,
જ્યાં જગદીશનું ધામ ધનામ અનેક મળે. ૧૧.
કારણુ તે ભવ તારણુ ભક્તિ ભલી કરણુ,
અંતર આવી શિખામણુ ધીરજથી ધરણુ;
જો જીવનું સુખ ઇચ્છે રૂઝો થઇ રોજ રહે,
મેલ થવું ઉન્મત્ત કથા દલપત કહે. ૧૨.

ઉપદેશી મનહર છંદ.

પૈસાથી પંકાયો પણ પાપથી મૂકાયો નહિ;
ખજાનો રખાયો ખરો ખેલ ન રખાયો તે;
દુષ્ટ તું દેખાયો ચાહી સ્વાદ તો ચખાયો પણ,

ધર્મમાં ન ધાયો ગુણ પ્રભુનો ન ગાયો તેં;
 હગધી હગાયો ને ડગાવતાં ડગાયો મૂખે,
 મોક્ષ ન મગાયો માલ માયિક મગાયો તેં;
 ગૃહસ્થ ગણાયો મોટો મહેલ ચણાયો પણ,
 પડે નહિ પાયો એવો કિલ્લો ન કરાયો તેં ૧.
 મોજ ભલે માણો ન્યાં સુધી લખાણો દાણો પાણી,
 દાણો પાણી ખુટે જવાનું છે તેતો જાણો છો;
 તત્વતણો તાણો વાણો, તૂટશે અન્નણ્યો ન્યારે,
 રાખે કીયો રાણો એવું અંતરમાં આણો છો ?
 તાકે છે શિયાણો પંખી જળમાં ઝલાણો તોય,
 લોભમાં લેવાણો એવી વ્યવસ્થા વખાણો છો ?
 કાટે બાંધ્યો પાણો એ ઉખાણો ખરો જાણો ખૂદ,
 શોધો શાણો સંત ખાલી તંત શીદ તાણો છો. ૨.
 કાયાની શી માયા કાયા વાદળીની છાયા જેવી,
 રેતીના રચાયા પાયા એવી કાચી કામાછે;
 દહન થતા દેખાયા રાંક અને રાંછીમયા,
 માયા મેડી મુએલા ગણાયામાં ગણાયાછે;
 ધન માટે ધાયા ને કમાયા ન કમાયા કોઇ,
 બંધને બંધાયા કાળ ઝાળમાં ઝલાયાછે;
 લાલચે લોભાયા પણુ સ્થીર ન થોભાયા ભાઈ,
 સૌ અહીં સમાયા એવી ધ્રુવરની માયાછે. ૩.
 કુચલી નકામતીમાં તૃણા દામ ચામતીમાં,
 ભરી કરી જમતીમાં ખૂબ બેઠો ખોઈને;
 બિજનું બગાડવામાં દોલત ઉડાવવામાં,
 જમવા જમાડવામાં બેઠો ધુળ ઘોઈને;
 ખાનારા મક્તીયામાં હુંડાયો મળતીયામાં,
 ભારના ભરતીયામાં જીત્યો જાણી જોઈને;
 કદી કષ્ટ કાપવામાં, કે સુનીતિ સ્થાપવામાં,
 એકે પૈસો આપવામાં આવ્યો નહિ કોઈને. ૪.
 જય જય જેને તારું જીવતર જેવી રીતે,
 જસ વહું જય સાથે જનુઓ બિજય જય;
 ખાય ખાય ખલકને ખાતરી ખચીતકાળ,
 નખ ખાય નેણુ ખાય શીરની શિખાય ખાય;
 યાય યાય યાવરને જંગમ જરૂર નાશ,
 ફેક ગયા તેની કેવી કરમ કયાય યાય;
 હાય હાય કરી હૈયુ કૂટશે હેતુઓ તારા,

૧ બાજ પક્ષી.

હયાતી છતાં તું હેયે ચેયો નહિ હાયહાય. ૫.
 ભાઈ તેં ભલાઈ ન લેવાઈ ને હુંડાઈ લીધી,
 હુમ્માઈ હગાઈ તોછડાઈ ન તગ્નઈ તેં;
 ખાઈ મેરખાઈ મૂરખાઈ તો રખાઈ ખૂબ,
 નીતિ ન રખાઈ નરખાઈ ચતુરાઈ તેં;
 કરી સરસાઈ પીતરાઈથી નવાઈ કરી,
 પુંજ વધરાઈ પુણ્યે પાઈ ન અપાઈ તેં;
 ધાઈ ધાઈ કરી જે કમાઈ ખાઈમાં સમાઈ,
 પાઈ ન ખવાઈ ન લેવાઈ ન દેવાઈ તેં. ૬.
 સારી સારી મારી શીખ ધારી લે વિચારી ચિત્ત,
 નથીરે નકારી તેતો તારી હીતકારી છે;
 પોકારી પોકારી કહું સ્વિકારી સ્વિકારી લેજે,
 પ્રચારી પ્રચારીને વિચારી મેં ઉચારી છે;
 હગેછે હગારી માયા ધારી લે ધુતારી ધીર,
 પ્યારી પ્યારી લાગે પણુ ખરે ખરી ખારા છે;
 તારી તેં તો ધારી પણુ તારી તેને મારી નથી,
 વ્યર્થ કહે વારી વારી માયા મારી મારી છે. ૭.
 અરે અપરાધી ખાધી ખોટ તેં ઉપાધી સાધી,
 હગવા લોકોને કામ કીધું જે હગાઈનું;
 જરૂર આ વાત તારા જીવમાં તું જાણી લેજે,
 કહે દલપત ફળ દેખીશ કમાઈનું;
 છુપાવી છુપાવી છળ કપટથી કીધું છેક,
 લપટ તેં કામ લાંચ ચોરી ને હુમ્માઈનું;
 નથી મળ્યો પૂછનાર નરલોકમાં તોપણુ,
 પરલોકમાં તો નથી રાજ પોપાંખાઈનું. ૮.
 કનક કમાયા ન કમાયા તો કશી ફીકર,
 કીરતી કમાયા તો કમાયા ભલી ભાતથી;
 પુત્ર જે પમાયા ન પમાયા તો પીડાજ આછી,
 પ્રભુજ પમાયા તો પમાયા પૂરી પાંતથી;
 સેજમાં સમાયા ન સમાયા તોશી શોચના છે,
 સ્વર્ગમાં સમાયા તો સમાયા સૂખ શાંતીથી;
 રંગ જે રમાયા ન રમાયા દલપતરામ,
 તજ નરમાયા તો રખાયા ખેલ ખાંતથી. ૯.

ઇંદ્રવિયજ ઇંદ્ર.

દેહ દિધો નરને હરિયે, હરિ મૂર્તી સાંથ ન સૂરતી સાંધી;
 દાયકની ખરી ખોજ કરી નહિ, રાજ રસોઈ જમ્યો રીરાંધ;

ફેલોઈયોસુખ પામો સ્વતંત્ર, અંતરંઆંખ વિભેવસીઆંધી;
શુંપસ્તાય પછી દલપત, નપાણીથી આગળ પાળજ્યાંધી.

હોહરો.

અવયવ શ્રી ઇશ્વરતણા, આ અનેક બ્રહ્માંડ;
મુર્તિ મહા પ્રભૂતણી, આ આકાશ અખંડ. ૧૧.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

રાખ થશે રણમાં બળીને બધો,
કંચનના સરખી શુભ કાયા;
જાણુ જશે જીવતી જર જોખન,
છે ધર્મવારની વાદળ છાયા;
મંદિર માલ મજૂસ મનોહર,
મેલી જવી જગમાં બધો માયા;
પ્રિય શુભો દલપત કહે,
શુભ કામ કર્યું નર તેજ કમાયા. ૧૨.

અગ્યોય ન કરવા વિશે.

સોરઠા.

ઉચ્ચરિયે ઉચ્ચાર, પ્યાર વધે જેથી પુરો;
ભુંડાપે ભંડાર, ભરવાથી મરવું બહું. ૧.
તજી નિજ દેશ તમામ, નામ ન જાણે ત્યાં જવું;
કુળ લાગે તે ક્રુમ, કરવાથી મરવું બહું. ૨.
વનમાં કરી વિશ્રામ, દિન નિર્જમિયે દોહલા;
ઠગ જન જ્યાં તે ઠામ, ઠરવાથી મરવું બહું. ૩.
ન મળે જો નર માંહિ, પુરુષાતન તે પરમ શુભ;
શુભકાના ધરમાંહિ, ગરવાથી મરવું બહું. ૪.
જીવ જવાનો જેમ, દરિયામાં ડૂબે તરે;
તો તે જળમાં તેમ, તરવાથી મરવું બહું. ૫.
સજ્જનનો સજી સંગ, સદ્ગુણ સજીએ સર્વદા;
ધૂતારાના ઢંગ, ધરવાથી મરવું બહું. ૬.
લાયક ન ગણે લોક, તો જીવતર તેનું કશું;
ફેલી થઇને ફાક, ફરવાથી મરવું બહું. ૭.
જે નારિને નાથ, ગમતે ગમતાં તે બહું;
વણુ ગમતા વર સાથ, વરવાથી મરવું બહું. ૮.
યાય નાશ કે ક્ષેમ, ધીરજ ધરિયે ધર્મથી;

૧ પેસવાથી.

હેતુ જનનું હેમ, હરવાથી મરવું બહું. ૯.
ધણી કુટબી ઘેર, રિદ્ધિ દેખી રાચવું;
ઉલટું આંખે ઝેર, ઝરવાથી મરવું બહું. ૧૦.
આણુ બનતી ત્યાં આપ, વાસ કરી વર્ષોએ નહીં;
સદા ઉડી સંતાપ, સ્મરવાથી મરવું બહું. ૧૧.
સજવો નહિ સંગ્રામ, સજવો તો સજવા પછી;
દિલમાં દલપતરામ, ડરવાથી મરવું બહું. ૧૨.

હોહરો.

માયે પ્રાણી માત્રને, મેલેછે પગ મોત;
ભૂતળમાં મરવું બહું, જે સાચાશી સોત. ૧૩.

મોત વિશે.

ભુજંગી છંદ.

તજી મંદિરો માળિયાં ગોખ મેડી,
તજી બાગને બંગલા પ્રાઠ પેઢી;
સ્મશાને સુકા કાષ્ટમાં વાસ લેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧.
ધણા ઘેર મેતા ધણા હાર્યો ઘોડા,
ધણા જીવિતવાળા બન્યા બેલ જોડા;
ધડીમાં થશે સ્વપ્નનો સાજ જોવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૨.
હરો ગામમાં સીમમાં કે ફૂંખીમાં,
હરો ખેદમાં કે હરો જો ખુશીમાં;
કહો કોણ જાણે હશે કાળ કેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૩.
નહીં આગળે કાગળેથી જાણાવે,
નહીં કોઇ સાથે સદેશો કહાવે;
અજાણ્યો અકસ્માત આશ્ચર્ય જોવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૪.
પુરાં થૈ શક્યાં તે થશે કામ પૂરાં,
અધૂરાં રહ્યાં તે રહેશે અધૂરાં;
તડાકો તમે તોપનો જેમ ટેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૫.
નદે એ પછી આંખ ઉઘાડવાને,
નદે દ્રવ્ય દાટેલું દેખાડવાને;
નદે બોલવા તે તથા શબ્દ તેવો,

અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૬.

રહ્યા મિત્ર સંબંધો તે સર્વ રોશે,
જરી જોર ચાલે નહીં દૃષ્ટિ જોશે;
જશે ખાખથે ઉડીં આતો અવેવો,^૧

અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૭.

હશે આજથી વર્ષ બારે અગ્યારે,
કદાપિ હશે આજ કે કાલ ક્યારે;
નહીં તો નથી શો ભરસો રહેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૮.

લતે લાગીં લાગીં કરે લક્ષ લાંગ્યા,
ઉછેરે અભીલાખન લાખ આંગ્યા;
કહો કોણ ખાશે મહા મિષ્ટ મેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૯.

ન જાણે અધૂર રહ્યું કાંઈ કૃત્યે;
ન જાણે કશી આપટી કે અગત્યે;
ચડીચોટમાં પાંશરો પ્રાણ દેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૦.

ભયં પેટીમાં રાત્ર રૂડાં રૂપાળાં,
રહે તેમનાં તેમ દીધેલ તાળાં;
નથી કુચીનો લૂમખો સાથ લેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૧.

ચિતે ચેતજો સઘ ચેતી શકોતો,
પુરા શોધથી બોધ પામો પકોતો;

સદા કાળ દલપતનો દેવ સેવો,
અરે આવશે એક તો દીન એવો. ૧૨.

દોહરો.

મોત ન મેલે કોઈને, ખૂશી ધરો કે ખેદ;
તો દિલગિર દિલ શિદ્ધ થવું, ઉરમાં ધરો ઉમેદ. ૧૩.

પડ્યું જગત મુખ કાળને, કેડામોર જનાર;
ધંટીને ગાળે પગ્યા, દાણા લોટ થનાર. ૧૪.

ધાણી ફૂટે તાવડે, ધાણી તલ પીલાય;
પ્રાણી એમ પલકપળે, જાણી જો મરી જાય. ૧૫.

ખાતા ભોજન ભાવતાં, રાતા માતા રૂપ;
જતા જોયા જમપુરે, ભાતા વિજુ બહુ ભૂપ. ૧૬.

શાદૂલવિકીડિત વૃત્ત.

ખાતા જે ધૃત ખીર ખાંડ ખુશીથી, યાતા છટાથી છતા;
ગાતાતા ગુણીં લોક ગીત ગુણનાં, દાતા દયાળું હતા;
માતાને પિતુના પવિત્ર કુળ, દેખાતા હતા દીવડા;
તાતા અગ્નિ વિષે તજસ્વતનને, જતા રહ્યા જીવડા. ૧૭.

શિખરિણી વૃત્ત.

સુતે સુરો પાસે, વિદિત કૃત વ્યાસે વરણવ્યા;
કહો કેવા કેવા, અધિક વળીં એવા નર ચવ્યા;^૨
અરે એવું જાણી, પ્રતિ દિવસ પ્રાણી પ્રભુ ભજ;
વૃથા વાણી આણી, તન ગરવતું આ તક તજ. ૧૮.

દોહરો.

મનુષ દેહ મહિમા ધણો, અરે જીવ તું જાણુ;
તે પામી પરલોકતું, કર નિશ્ચળ રહેડાણુ. ૧૯.

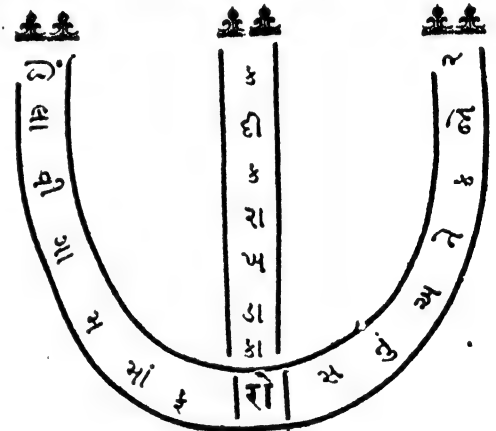
વેતવદેખી રીઝાવું નહિ.—ભુજંગી છંદ.

કહે-શું થયું જો ધણું તું કમાયો,
 કહે શું થયું પૂછું પૈસા જમાયો;
 અરે અંતકાળે જવું ઉછળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧.
 ઊંચા વાસ ચેદખા સુનાથી ચણાળ્યા,
 તજી સર્વ તે સ્વર્ગ વાટે સિધાળ્યા;
 વડા વાસ જોવા ન આળ્યા વળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૪.
 હોંરા મોતીના હાર હૈયે ધરીને,
 સદા શોભતા જે ગયા તે મરીને;
 બની રાખ તેની ચિતામાં બળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૩.
 જીતી જીવમાં રાજ જેણે જમાવ્યાં,
 મહા શત્રુનાં શીશ નીચાં નમાવ્યાં;
 પડ્યા તે પ્રતાપી ધરામાં ઢળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૪.
 ન રાચીશ તુ પુત્ર પૌત્રાદિ પામી,
 ન રાચીશ સૈની લઇને સલામી;
 ન રાચીશ કાયા અતિ ઉજળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૫.
 કદાપિ ન માનીશ જે દેહ મારો,
 ટકીને રહ્યો જેહમાં જીવ તારો;
 નકી નાણુ લાંથી-જશે નીકળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૬.
 મહા સિંધુ સુદાનું બ્રહ્માંડ મોટું,
 ખરે ખાત જોતાં દિસે સર્વ ખોટું;
 ટકેલું બહું તે જવાનું ઢળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૭.
 ધણા વેગવાળી જીઓ કાળ ધંટી,
 બધું વિશ્વ તેનાં પડયું જેમ બંટી;
 દમી મારશે દેહ સૈના દળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૮.
 મમ્યા પ્રાણિયો સૌ રસારવાદ માટે,
 વડી આશથી વીચરે વાટ ધાટે;
 મરેછે જીઓ મસ્ત ગોળી ગળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૯.

ધણા ગર્વમાં તું ફરે જેમ ઘેસો,
 દિસે શ્રાવણે સાંઠ માતો યએસો;
 છકેલો ફરે શીદ સૈને છળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧૦.
 થયું દ્રવ્ય ભેગું ગયું બાર વાટે,
 દળે આંધળીને મળી જ્ઞાન ચાટે;
 અરે તોય સજે નહો આંધળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધી રળીને. ૧૧.
 અરે જીવ જો તું તને આજ આમે.
 દિધી દેશના^૧ શુદ્ધ દલપતરામે;
 હવે સત્ય સંભાળ આ સાંભળીને,
 રખે રીઝતો રિદ્ધિ સિદ્ધિ રળીને. ૧૨.

દાહરો.

પરણ્યો લાડિ મગાવીને, મળ્યા દીકરા રોક;
 સુખા શરીર મહાલના, પણુ ફૂલોશમાં ફોક. ૧૩.

ત્રિશુળ બંધ.**ચામર છંદ.**

રોકમાં મગાવી લાડિ,
 લાવી ગામમાં ફરો;
 રોકડા ખરા કદીક,
 દીકરા ખડા કરો;

રોસનું અનેક જોર,
 જો કને અનુસરો;
 રોધરો મહાલ કાળ,
 કાલ હામશેધરો. ૧૪.

કુકુ**મોતના લય વિશે.—કુંડળિયા.**

ડરને દુનિયાદાર નર, ગાફલ નફર ગમાર;
 કાળ મહા વિકરાળ છે, ખુદ તુજને ખાનાર;

^૧દેશના-ઉપદેશ.

ખુદ તુજને આનાર, બાણ ખાધો કે ખાશે;
નાશી શકે તો નાશ, પછી પસ્તાવો થાશે;
દાખે દલપતરામ, રામ બહોં આજ ઉગરરે;
શ્રી હસ્તિનું લે શરણુ, મરણુથી મનમાં ડરરે' ૧.
ખાધા પૂર્વજ પુરૂષને, તું ગણુ તેનાં નામ;
પિતા પિતામહના પિતા, તે ક્યાં ગયા તમામ;
તે ક્યાં ગયા તમામ, જખર થઈ કોઈ ન જાણ્યા;
પચ્ચાકાળને પેટ, હતા નહતા થઈ વિચા;
દાખે દલપતરામ, નહોં રહ્યા નિર્માધા;
કાળે એમ કરોડ, પુરૂષ પૂર્વજને ખાધા. ૨.
તાસ તારી હેડીના, મિત્ર ગયા કંઈ મરદ;
તોપણુ તું તેણું કશું, દિલમાં ન ધરે દરદ;
દિલમાં નધરે દરદ, ગરદ થઈ ગયો યુમાને;
બૂઢોં ગયો નિજ ભાન, વિષય રસ વાણી' પાને;
દાખે દલપતરામ, માની મન બોધ અમારા;
રનેહોં ગયા સંભાર, તારી હેડીના તારા. ૩.
કંઈ રાજ સણા ગયા, ગયા કંઈક કંગાલ;
કંઈ પૂરા પડિત ગયા; ગયા મૂર્ખ નિર્માલ;
ગયા મૂર્ખ નિર્માલ, રહ્યા તે નહિ રહેવાના;
એક દિવસ અણુચિંત, જગત છોડી જવાના;
દાખે દલપતરામ, હોય દુર્લભ કે તાળ;
સરખે માથે સર્વ, કાણુ રાણા કે રાજ. ૪.
સુખમાં કાઢ્યા સર્વ દિન, કે દુખમાં દિનરાત;
સપનાંતર સમ સર્વ તે, વિસરી જશે વાત;
વિસરી જશે વાત, વિત્યા દિન જુઓ વિચારી;
કદી કીધો ઉપવાસ, જમ્યા કદી સુખડી સારી;
દાખે દલપતરામ, આજ ન મળે રસ સુખમાં;
તેમ ગયા તે ગયા; દિવસ દુખમાં કે સુખમાં. ૫.
સુખે ગયેલા સમયનું, તજે અહંપદ આપ;
દુખે ગયેલા દિવસનો, શો કરવો સંતાપ;
શો કરવો સંતાપ, પાપકે પુણ્ય પકડશે;
જેનો જરૂર જવાળ, પૂછતાં દેવો પડશે;
દાખે દલપતરામ, લેખોં દિન તેજ લખેલા;
નહિ ખીજ નોંધાય, દુખે કે સુખે ગયેલા. ૬.
સંરખ્યો રાજ સ્વમમાં, ભોગવિયા ઉપભોગ;
હાકમ થઈ હકુમત કરી, પામી જર બળ જોગ;
પામી જર બળ જોગ, મોજ મન ગમતો માણી,

૧ વાણી-દાણ.

ન્યાં જમીને જુવે, રખે થઈ પામર પ્રાણી;
દાખે દલપતરામ, આમ સંસાર સમરજો;
જમ બીખારી જેમ, સ્વમમાં રાજ સરખ્યો. ૭.
એક ધડીનું સ્વમ છે, જુગ ધડીનું પણ જાણુ;
વડું સ્વમ સો વર્ષનું, તે પણ તેજ પ્રમાણુ;
તે પણ તેજ પ્રમાણુ, જાણુનું જે વહોં જાશે;
સુખ દુખ દીડું સર્વ, જૂઠું, જેતું જાણુશે;
દાખે દલપતરામ, તુલ્ય જળ ઝરણુ ઝડીનું;
તેમજ સ્વમ તુલ્ય, ધણું કે એક ધડીનું. ૮.
એ સુખ કારણુ એવડો, કરો હરખ કે શોક;
રાત દિવસ રઝળી ચરી, ફાંફાં મારે ફોક;
ફાંફાં મારે ફોક, ભોકમાં અપજસ લઇને;
કરે નકારાં કામ, કષ્ટ આપે જન કઇને;
દાખે દલપતરામ, બને નહિ તું ભવતારણુ;
કપટ ભરેલાં કૃત્ય, કરે શિદ એ સુખ કારણુ. ૯.
આદરવો ઉઘોચ પણુ, ઈશ્વરપર આધાર;
રાખીને રહેતું ખુશી, લલચાતું ન લગાર;
લલચાતું ન લગાર, ધારવી ધીરજ ધરથી;
સહ સતોષ સદૈવ, ન ડરવું જોખમ ડરથી;
દાખે દલપતરામ, કલેશ લલેશ ન કરવો,
ઈશ્વરપર આધાર ધરી, ઉઘમ આદરવો. ૧૦.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

રાય ગયા બહુ રાંક ગયા, ને રહ્યા થકોં કોઈ નથી રહેવાનો;
ભારતખંડ સહીત અખંડ, બૃજોળ ભલોપણુ ભાગોં જવાનો;
સર્વ ગ્રહોપગ્રહો ગ્રહનથા; વિનાશ સમે નકોં નાશ થવાનો;
કાણુ હિસાબ કવિ દલપત, હયાત દિસે પણુ રંગ હવાનો. ૧.

કોહરા.

સુખ દુઃખ જૂઠાં સ્વમનાં, સાચો સ્વમ વિલાપ;
સ્વમતુલ્ય સંસારમાં, સત્ય પુન્ય ને પાપ. ૨.
દુખમય આ સંસાર છે, સુખતો સ્વરૂપ જાણાય;
અજાની જન વિષમની, લાલચથી લલચાય. ૩.
તાણો કાચા તંતુનો, સધસો છે સંસાર;
સાત તાંતણા સાંધતાં, ખીજ તૂટે ખાર. ૪.

ગુણણુ છંદ.

તંતુ કાચાતણો તાણો સંસાર છે,
સાંધિયે સાત ત્યાં તેર તૂટે;
શરીર આરોગ્યતો યોગ્ય સ્ત્રી હોય નહિ,
યોગ્ય સ્ત્રી હોય ખોરાક ખૂટે;
હોય ખોરાક તો નહોય સંતાન ઉર,

આ સમુદ્ર પ્રવચમાં આવેલા જોડો સહેલાઈથી વાંચવા સાર જૂઠા શબ્દો પાડીને આ નીચે લખ્યા છે.

સાગરનું કહે કદી પાણી ગણી જ્યાં જુએ ત્યાં,
ભાસે વળી વિવિધના જે વિચાર આપ ઉર;
ગણિત કરે તો પત્ર માપી આપે વનનાં,
જીવનમાં વિદ્વાન જ્ઞાની નિઝે સરસ જર;
“રઘુ રાજ” જશ જેવો પામ્યા પ્રોઠ સેના સજ,
લેતે જશ ને સારી સળવે સિંધુ પાજપૂર;
સળે વાણી કે કમાણી પીતા થકી કરે ધણી,
ભેગી ભક્તિ વના સલ તલ તેથી સદા દૂર. ૧.
મળ કરે ફરે મોતી માણક માળાઓ ધરે,
ગમત માંહી જે રીઝે તો રૂપેઆ આપે ગણિ;
સંસારમાં જે કર્યું તે પાપ પુછાવિ લે એવો,
નોખો નથી જાણે નરનારી રક્ષાકારી ધણિ;
સારો વાયુ ધર્યો તપે પીગળતાં શેખી રાખી,
ભૂમિ ભણી નાકો, પામ્યો જે શ્વસન^૧ શંકાધણી;
રક્ષા અગણિત તેનો મેં ન પાર શકાયજ,
કોણ ગણુતિમાં ગતિ ગતિ ઇશ અભિજ્ઞાનતણી. ૨.
છેલીવારે ધર છોડી પાપી પોતે જ નરક,
ઘાટે પારવિના ધરે કાળ કોટી અંગ દુઃખ;
નોકાનો માટે પછી ક્ષમા મેલીને જખ મારે,
લીધાંન તદ્દત^૨ પૂરાં ઢેખરાં નેં તપી કુખ;
કાળું જે કાળજ જેવું પાસે નૃપ^૩ રૂપ પેખી,
નેણમાં લજ્જહીણું તું વારી ભરે રટી જીખક
હમેશાં અયુધ પામ્યો પીડા અપરમપાર,
ધાયે ચઢી નર તુંતો તજ્યો મન માન્યું સુખ. ૩.
સિદ્ધિને સિદ્ધિમાં મોઢો માનનીતું નેઈ મુખ,
ટકી પડયે પણુ ખોયું તેજ તન આદિ વળિ;
નૂતન^૪ રીતે તું ચાલ્યો પિટાયો સહ પ્યારથી,
જેવે પાપે રીઝે મન નીશ દીન ભાવે ભળિ;
નાત્યને જાનમાં ખ્યાત પામ્યો પૂરિ દેશરહિ,
ધરાં બારાં શ્રદ્ધા ધરી કોટિ કીધાં સર્વ નરણી;
મહા માંડણી તખેલા માનથી વિશદ^૫ રચિ;
ડેલામાં તેં મંદમતિ ઇરશાની ધાલી સળિ. ૪.
જે જે ભાઈ અગણીત પાપમાં છે એવો સાર,
બોલો તને નરકમાં દાખવશે સદા કાળ;

નાસવાનો સજ્જશેન માગ બોગવીશ દુખ,
ધંધમાં^૧ આંહી શત્રુની ખેંચી રાખે ચાહી ચાળ;
વિકટ છે ખરે ખરી માનજે વિચારી વાત,
ધોખો રહે વડતાં તને તેથી કુસર ટાળ;
કહ્યું માની થાને ડાહ્યો થાને હેતે હરિ જન,
થાળિશા સુ, ધ્યાની, જ્ઞાની, તિમર અનીતિ બાળ. ૫.
ગુણી જન યથારથ પિછાણથી ફર ધર,
યથારથ વિવેક તને તો તે તપાસે થાય;
રૂઠો થારે ઉમરનાં ત્રેપન વસ્ત્ર વીત્યાં,
છેલી વારેજા ચાખીલે તીર્થ તુલ્ય સદ્વિધામ;
જીવ જેથી લક્ષ વસા સમજણુ ધારે શુદ્ધ,
ટુંકી વયના તું રખે શ્વેગ બીજે પક્ષે જાય;
જરે તું ટુંકે કાળે ઠાકું કરને કામ,
કોઈ તને તીખાં અને દહન વેણુનગાય. ૬.
ડેલી મેંડી સુખ આંહિથી ન સાથે જાય આધુ,
પડશે લાગુ તો પાપ ભાર જ્યાં તું વીચરીશ;
મેલી જતું જે કનક અયુત^૨ પ્રયુત^૩ ને, વિસ્તાર-
નાં અર્વિદ^૪ શો સુખે ગેબી અશ્વ ખેડીશ;
લેજે વિજ્ઞાન શોધી વિદ્યાથી રૂડી રોકડ તે,
વાવરતાં પ્રગટ સંકોચ નહિ અહોનિશ;
ઠક સુ ઠોકાણે ઠરે પીડા બધી પડી મુકી;
માંગળીક સદા જ્યાં જાણુક નહિ ધીકરીશ. ૭.
હગ સાચું મનુષ્ય નથીજ જાણે એક છેક,
પછી સાચું વચન પોતે કહી નશકે સાર;
મૂઠમાં કસરતે અસર જેવો કહેવાય,
છીત ધરાવે ને તેનો નોખો મનનો કરાર;
કાન ધરે લખાડી ઉઘાડી ધણી વાતો વિષે,
પકો કરી દગો ભરે ભેળો પાપ વાળો ભાર;
મન તેતું ટુંકું દલપત કહે રહે, ને દં-
ડેલ બની નાંખે તે સદા નિજ સદા હાર. ૮.

દોહરો.

“સમુદ્રની વસ્તુતણો, છેહ ન આત્મે છેક;”

“એમ સમુદ્ર પ્રખંધથી, ઉપજે અર્થ અનેક.” ૯.

“પ્રભુ કૃત સમુદ્રથી થયાં, રત્ન રૂડાં દશ ચાર;”

^૧ શ્વસન-પવનની. ^૨ તદ્દત-તે રસ્તે જોઈ તેટલાં.

^૩ નૃપ-જમરાજનું. ^૪ નૂતન-નવી.

^૫ વિશદ-ઉજળાં.

^૧ ધંધ-લડાઈમાં. ^૨ અયુત-દસહજાર. ^૩ પ્ર-
યુત-દસલાખ. ^૪ અર્વિદ-પુત્રપુત્રાદિક વિસ્તાર-
રૂપી કમળ તે પણ મુકીને જતું છે. ^૫ ધીકાર તરફ.

“કવિ કૃત્ય સમુદ્રથી થયાં, એમજ રત્ન અઢાર.”

સમુદ્ર પ્રજાંધમાં પહેલા પહેલા અક્ષરની ઉભી લીધી
વાંચતાં વંચાયછે તે:—દોહરો.

સાગર સમ સંસાર છે, નૌકા હરિનું નામ;
જો નાવિક ગુરૂ જડે, મેલે ઠેક મુકામ. ૯.

પાચમા અક્ષરો વાંચતાં.—પ્રમાણિકા છંદ.

કરેજ કેફ જે ધણી, ઘટેજ બુદ્ધિ તેતણી;
અસૂખ થાય ઉલટું, સુખે ન કામ સલટું. ૧૦.

નવમા અક્ષરો વાંચતાં. શીર્ષા છંદ દ્વિ અર્થી.
પામા^૧ પાપીમાં પાપી, મેં પામા પાપી માપી;
પામા પામામાં થાપી, ત્રેસડથી અઘાપી. ૧૧.

“એમાં મતલબ એવીછે કે સન ૧૮૬૩ થી અ-
ગ્રેજી વર્ષ પોસ મહિનામાં અને માગશર મ-
હિનામાં એ છંદમાં બતાવેલા અક્ષર પ્રમાણે આ-
ગણીસ વર્ષ શુધી ખેસે, અને પછી પણ એજ
અનુક્રમે આવે; તેમાં પપે પોસ અને મમે માગશર
સમજવો.”

તેરમા અક્ષરોમાંથી:—સમાનિકા છંદ.

જ્યાં વસે કળા વિશેષ, જો જરૂર જોઉ દેશ;
શ્રિવિ ચાહ ઉર ધાર, જો યુરોપ એકવાર. ૧૨.

સત્તરમા અક્ષરોમાંથી:—અનુષ્ટુપ છંદ.

ભાવ લે ભેગનો ભૂદો, ધાલીને ધાટ જે ધડે;
તે ધધો થાયછે ટૂંકો પસ્તાવામાં પછી ચડે. ૧૩.

એકવીસમા અક્ષરોમાંથી:—

શ્લોક:

વિદ્વાને વહિ જાનાતિ । વિદ્વજ્જન પરિશ્રમં ॥
નહિ વંધ્યા વિજાનાતિ । ગુર્વો પ્રસવ વેદનાં ॥૧૪॥

પચીસમા અક્ષરોમાંથી:—ઉઘોર છંદ.

જેની જાત તો ના જોઈ, કાઢે વાત તેની કોઈ;
દાખે નેતિ નેતિ વેદ, ભાખે કોણુ તેનો ભેદ. ૧૫.

ઓગણત્રીસમા અક્ષરોમાંથી:—દોહરો.

આસ પાસ આંકાશમાં, અતરમાં આભાસ;
ધાસ ચાસની પાસ પણ, વિશ્વ અધિશનો વાસ. ૧૬.

ડાબી બાજુન ઉપલા ખુણાથી જમણી બાજુના
નીચલા ખુણા સુધી વાંચતાં:—

૧ પામા—ખસનો રોગ.

દોહરો.

સાણી રાણી ફક્તનો, પામે વૃષ જો પ્યાર;
ચિતે ધરે સુ વિચારને, ભાગે નહિ શ્વ ભાર. ૧૭.
ડાબી બાજુના નિચલા ખુણાથી જમણી બાજુના
ઉપલા ખુણા સુધી વાંચતાં:—દોહરો.

મનમાં ચુકારો નહીં, ઠામ નથી હરિ દૂર;
ડેરાં પાડયે નહિ પુરે, ઇશ્વર આશ જરૂર. ૧૮.

હરિ ભજવાનો ઉપદેશ.

દોહરો.

અરે જીવ તેં જન્મિને, શોધિ ન લીધો સાટ
બ્રમણમાં ભૂલ્યો ભમી, ભર્યા પાપના ભાર. ૧.

ભુજંગી છંદ.

ભર્યા પાપના ભાર સંભાર ભાઇ,
કુડા કર્મની ખૂબ કીધી કમાઈ;
મળ્યો માલ મેલી જતુંછે મરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૨.

બહુ બુક્તિએ જીભથી જૂઠ્ઠા ખોલ્યો,
ખરો સત્યનો તેં ખળનો ન ખોલ્યો;
અરે તું ન ચાલ્યો રૂપ આચરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૩.

દયા છોડીને કૈકને કષ્ટ દીધાં,
લુચાઇ કરી કૈકનાં દ્રવ્ય લીધાં;
દિલે દૈવથી દોષ દેખી ડરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૪.

કહે ભાઇ કાયા ધરી શું કમાયો,
ગયો લાભ તો ઉલટો તું લુટાયો;
હ્યો કીચમાં ઠેક સુધી ઠરીને,
હવે જીવ હેતે ભજ લે હરિને. ૫.

જનો કૈક જોને ગયા તુજ જોતાં,
સગાં ને સખંધી રહ્યાં સર્વ રાતાં;

૧ મુસલમાનો હિંદુ ઝોનાં દેરાં પાડીને ધારતા
હતા કે આમ કરવાથી ખુદા અમારી આશા પુરી
કરશે તેઓને શિખામણનો આ દેહરો છે.

ધિખાવી દિધા ધોમ ઝાળે ધરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૬.
હતી હામ હૈયે થતી છત્ર ઢાયા,
જમીમાં સમાયા રૂડા રાણીં જાયા;
ન કોઇ બચ્યા તે ઉપાયો કરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૭.
અરે તારૂં આયુષ્ય તો ઉડીં જશે,
સમો આવશે કાલ શા હાલ યાશે;
અબીલાખ જોડા રહ્યો આદરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૮.
દિસે પુત્ર ને સ્ત્રી દિસે દાસ દાસી,
તથાપિ અરે જીવ જો તુ તપાસી;
તને મોતથી તારશે તે તરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૯.
ધણું ખાધું પીધું ધણા ખેલ ખેલ્યો,
અખોટ્યો કરો સ્વાદ એકે ન મેલ્યો;
ફસાયો પુરો દેખ પાછું ફરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૦.
કર્ધાનું હતું શું અને શું કર્યું તેં,
ધમ્યું સોનું લે ધૂળ મદ્દે ધર્યું તેં;
બમ્બો બૂલમાં ભાર ભુડો ભરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૧.
વળીં જો વિચારી ગયાં નર્થ બહેતાં,
મટયા કેશ કાળા કંહેતાં કંહેતાં;
જરા આવીં ઝાંખો થયો તુ ઝરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૨.
દિશા બૂલોં દિગ્મૂળની પેર ડાલ્યો,
બકે તેમ તુતો ગમે તેમ બોલ્યો;
સજી શુદ્ધ વાણી તજી વૈખરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૩.
ધખેલી તવીમાં કુટે જોમ ધાણી,
કુટે વિશ્વ મદ્દે ફટાફટ પ્રાણી;
અરેરે ન કોઇ રહ્યો ઉગરીને,
હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૪.
હજી ચેત બાજી બધી હાથમાં છે,
દયાળુપણું તો દિનાનાથમાં છે;
વિચારો વિવેકે મતી ખાવરીને,

હવે જીવ હેતે બજી લે હરિને. ૧૫.
તજી ગર્વ આ સર્વ મિથ્યા તપાસી,
રહે આપને અંતરે જો ઉદાસી;
કલ્હો મોક્ષનો લક્ષ તે લોક કામે,
દિધી દેશના શુદ્ધ દલપતરામને. ૧૬.

હરિ ભજવાનો ઉપદેશ.

પાઠ બીજો.

ઉપે દ્રવજી છંદ.

જથા તથા વાદ વૃથા વિસારી, કથા તથા કીર્તન તે ઉચારી;
ધોરે રહી ધ્યાન ધરી ધરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧.
ઉચ્ચારનો ઉર વિચાર, આણી, સુકર્મનો મારગ સધજાણી;
કુકર્મને દુર કરી કરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૨.
ઉત્તમથી અંતરને ઉત્તમી, અનાડિ ઉન્નતપણું પ્રજ્ઞણી;
ઠરેલ યૈ દીક ઠરી ઠરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૩.
પવિત્રતા મિત્ર વિચિત્ર પાળી, હરામની હામતમામ ટાળી;
દગાયકી દીલ ઠરીડરીને, હરિહરિ બોલ ફરી ફરીને. ૪.
ચડીશમાં ચૂકિ કુચાલ યાજો, કરીશમાં કોષ કદાપિ કાજો;
બલાઈ બંડાર ભરી ભરીને, હરિહરિ બોલ ફરી ફરીને. ૫.
સુ ભાષણો સર્વસ સાંભળીને, બલાભલા શોધકમાં ભળીને;
પુશીર્થો લે વાત ખરીખરીને, હરિહરિ બોલ ફરી ફરીને. ૬.
સુ સંગતીની કર નિલ સેવા, લગ્ય શું લાભ અલભ્ય લેવાં;
ગુણી સભા મધ્ય ગરીગરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૭.
સુકર્મનો સ્વાદ સદૈવ સારો, ગણાય ચોખો ગુણવાન ધારો;
ચરાચરો નીલ ચરી ચરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૮.
બલાંભુડાં ભાષણ મૂખ ભાષે, ગણીગણી ઇશ્વર યાદ રાખે;
જરૂર ભૂલે ન જરી જરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૯.
કરેલ કાયા ધટ જોમ કાણો, ભરેલ આયુષ્ય જળ પ્રમાણો;
જશે બધું નીર ઝરીઝરીમિ, હરિહરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૦.
અપાર સંસાર સમુદ્ર આજે, સદાય તે સંકટની સિમાજે;
તકાવ તું પાર તરી તરીને, હરિ હરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૧.
ધુમાડિનો ધૂમ્ર અનિલ એજે, સુખોધ શીક્ષા દલપત દેજે;
મનુષ્ય તો નય મરીમરીને, હરિહરિ બોલ ફરી ફરીને. ૧૨.

ઇશ્વર ભજવાનો ઉપદેશ.

લક્ષ્મીધર છંદ.

દીક યૈ જો ઠરેલો બધે હામજો,

નાથ તે એક તેનાં ધણાં નામછે;
 સર્વદા જો તમે કામ સારાં સજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧.
 જાણજો જ્ઞાન અજ્ઞાનને જુદાંછે,
 સેવવા જોગ તો શ્રીહરિં શુદ્ધછે;
 ભૂતને પ્રેતને તૂત જાણી તજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૨.
 કોટિ અજ્ઞાંડનો એજ કર્તાર છે,
 કામ જેનાં જુઓ સર્વ શ્રીકાર છે;
 હે જનો હેતથી હેતુ તેના હજો,
 ભૂપનાં ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૩.
 મંદિ જેવાં જુઓ બિંબ આકાશમાં,
 ભાળિયે આપણું મંદુ આભાસમાં;
 સ્થાપનારાતણા આપ મિત્રો થજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૪.
 પાણીને પૃથ્વી પોતેજ પેદા કર્યા,
 જ્ઞાન દે માનવીને રચીને ધર્યા;
 સર્જનારો હરો કોણુ તે સોધજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૫.
 આપણે કાજ જે અંત પાણી ધરે,
 કષ્ટ કાજે વળી તેજ રક્ષા કરે;
 માનવી માત્ર જેથી કરેછે મજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૬.
 સિદ્ધિ જેની મહા શક્તિ દીસે સદા,
 કોડ કાજે નહીં નાશ જેનો કદા;
 વિશ્વના વાસોં સૌ વાલપેં વંદજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૭.
 આદિ કે અંત જેનો નથી આવતો,
 ભૂધરો એજ છે ભક્તને ભાવતો;
 ચાતુરી તેતણી ચિત્ત વિચારજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૮.
 રોમમાં કોટિ અજ્ઞાંડ છે રાજતાં,
 છેક જીણાંજ છે છિદ્રમાં છાજતાં;
 રે તમે દીલમાં દાખલા સખજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૯.
 લાખ વાતોતણી એક આ લેખજો,

પ્રાણિના નાથને પ્રેમથી પેખજો;
 મુક્તિનો માર્ગ તે મૂખથી માગજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧૦.
 અંતરે ઇચ્છરો એ પ્રભૂ આપરો,
 સ્થીરતામાં સદા થોભિને થાપરો;
 વિકિતરે વાત આ વેતથી વાંચજો,
 ભૂપના ભૂપને ભક્ત થૈને ભજો. ૧૧.

દોહરો.

ભજો ભક્ત થૈ ભાવથી; કૃપાળુ જન કરતાર;
 રૂડી દલપતરામની, સરવ કયાનો સાર. ૧૨.

પ્રભુ ભજવાનો ઉપદેશ.

ચંદ્રાવળા છંદ.

પ્રભુ ભજિયે તજિયે મન મમતા, સજિયે કારણ શુદ્ધ,
 સકળ કળાનો સાર સમજિયે, તજિયે વચન વિરૂદ્ધ;
 તજિયે વચન વિરૂદ્ધ વિચારી,
 અમૃત સમાન વચન ઉચ્ચારી;
 દલપતરામ કહોં સજિ શમતા;
 પ્રભુ ભજિએ તજિએ મન મમતા. ૧.
 કીર્તિ વધે તેવાં કૃત કરિયે, ડરિયે દેખી દોષ;
 ભલી શિખામણુ ભીતર ભરિયે, રૂદ્ધ ન ધરિયે રોષ;
 રૂદ્ધ ન ધરિયે રોષ કદાપિ,
 કંકણ કંથન કો કહે તદાપી;
 દલપતરામ કહે દિલ ડરિયે,
 કીર્તિ વધે તેવાં કૃત કરિયે. ૨.
 શા માટે અપજશ સંધરિયે, ભરિયે શિદ્ધ શિર ભાર;
 મિત્રપણું અધિકું આદરિયે મરિયે વળીં જે વાર;
 મરિયે વળીં જે વાર વખાણુ,
 અંતરમાં પ્રીતિ સૌ આણુ;
 સહસ્ર વર્ષ સુધી સાંભરિયે,
 શા માટે અપજશ સંધરિયે. ૩.
 પરમ ધરમનાં કરમ કરીને, ભરમ ભાગોં ભય છોડ;
 મર્મ સમજ સજ શરમ સર્વદા, પ્રભુમાં પ્રીતિ જોડ;
 પ્રભુમાં પ્રીતિ જોડ જરૂરી,
 સદગુણ સજ દુર્ગુણ તજ દુરથી;
 હરધડિયે સંભાર હરિને,
 પરમ ધરમનાં કર્મ કહીને. ૪.

વાયક શુભ સાંભળ સુખદાયક, લાયક થઈ લેલાણુ;
ગણિ ગણિને ગુણુ નરનાયકના, ગાયક થઈ કરગાન;
ગાયક થઈ કર ગાયન ગરજ,
મનમાં તેની સંમજી મરજ;
દલપતરામ કહે દુખ ધાયક,
વાયક શુભ સાંભળ સુખદાયક. ૫.
ધર્મ દુરધરતા ધીરજ ધર ધરણી ધર ધ્યાન;
તુચ્છપણાની ટેવ તુરત તજ, ભજ ભાવે ભગવાન;
ભજ ભાવે ભગવાન ભજનથી;
સજ અંતરમાં રમેહ સજનથી;
દલપત કહે સદા સુકૃત કર,
ધર્મ દુરધરતા ધીરજ ધર. ૬.

અખિલ અખિલ દાતાનું અંતે, ઠરવાનું એ ઠામ;
તે માટે મહિનાના ત્રિસ દિન, ત્રિશ દિન રટિયે નામ;
ત્રિશ દિન રટિયે નામ ન બૂલી,
ફેલ કરી ફરીયે નહિ કુલી;
દલપત કહે કહું સૌ સંતે,
અખિલ અખિલ દાતાનું અંતે. ૭.
સુધર સુધર નર તું સુધરીને, સુધાર સૌ સંસાર;
આગસ વિષ તજી ઉઘમ રૂપી, કાં ન જમે કંસાર;
કાં જમે કંસાર સરસ તે,
તૃપિત મરે શિદ વારિ વરસતે;
કહે દલપત દિલ દીપ્ત કરીને,
સુધર સુધર નર તું સુધરીને. ૮.

ઉપદેશી સિંહાવલોકન સર્વેયા.

કરવા સુ વિચાર સદા દિલમાં,
ભવસાગર ખંકિત કરી તરવા;
તરવાર બહાદુર તેજ ખરો
દિલને નહિ દે દુખથી ડરવા;
ડરવાનું ગણે દિલ દુર્ગુણથી,
હરખાય પરાઈ પિડા હરખા;
હરવા પરદ્રવ્ય કહે દલપત,
ચહે નહિ ચિત ખુર કરવા. ૧.
કરિયે પરમારથ પ્રિત સહીત,
અને કૃતિ ઉત્તમ આદરિયે;
દરિયે દુખને દુખતો જન દેખી,
દયા દિલમાં ધરથી ધરીયે;

૧ નરનાયક—પુરુષોત્તમ અથવા પરમેશ્વર.

ધરિયે રથ ચક્ર ફરે ધરણીપર,
તેમ દયા ગુણુ વાવરિયે;
વરિયે વર અન્ય નહીં દલપત,
પતિ જગ કારકને કરિયે. ૨.
મળશે નહિ જન્મ મનુષ્ય તણો,
અઘટિત કર્યા કૃત ઉખળશે;
ખળશે નહિ પાપ પછી સધળાં;
તુજ સંકટ કોઈ નસાંભળશે;
ભળશે દુખ આવી અનેક બિન્ના,
ઉભરાની પેટે અતિ ઉછળશે;
છળશે જમ દૂત કહે દલપત,
પછી તુજ પાપ પુરાં મળશે. ૩.
ધરથી શુભ ધર્મ વિચાર ધરો,
ડરવું ન પડે જમના ડરથી;
ડરથી તજી ધર્મ ન દોષ કરો,
નિપજે નહિ કાંઈ કદી નરથી;
નરથી નીપજે સુખકે દુખ તો,
પછી સર્વ પિડા પરસ્પરથી;
પરથી ન બને કશું એ દલપત,
બનેજ બધું ધરણી ધરથી. ૪.
ધનમાં મન ધારો ધમા ધમ ક્રીધ,
રહો નહીં નેહ નીરંજનમાં;
જનમાં ધરો જન્મ જનાવર જેમ,
ન કાઢિ ધડો કાઢિ કીર્તનમાં;
તનમાં તરણાઈ ધટી દલપત,
હરી વય વર્ષ આઠાવનમાં;
વનમાં પકડે પશુ પારધી તેમ,
ખખીલ પડ્યો જમ બંધનમાં. ૫.
સુખમાં સહારાજનું ત્યાગ ન લે,
સુખિયો થઈ શોખી ફરે સુખમાં;
સુખમાં તુજ ધાર ધિકાર પડ્યો,
ધિક જાત તને ધરિયો કુખમાં;
કુખમાં ભરી ભોજન પાન ભમે;
દિનનાથ સહાય કરે દુખમાં;
દુખમાં ન ધર્યો દલપત કહે,
પડી ચૂક અચૂક ચતુર્બુખમાં. ૬.
મજમાં ગુણ કે ગણ દોષ ભરે પણ,

દામ્બિશ દેખિશ તે તજમાં;
 તજમાં પચી પાન ઇલાઇચીમાં,
 ખરચ્યા ખુરદા રદ કારજમાં;
 રજમાં ગયું તાં રખું શુભમાં,
 ઉચ્ચથી યજ્ઞી ઓછું ભયું ગજમાં;
 ગજમાં હયમાં દલપત કહે,
 દિલ દાખ્યું નહીં હરિ નામજમાં. ૭.
 પળિયે તુજ શીશ સંપેત થયું,
 જેમ કુલ સુકાય કુલી કળિયે;
 કળિયે તુજ પડ પ્રવેશ કેયો,
 ધુર ધર્મનો ધોરો તથા ગળિયે;
 ગળીં એજ રીતિ ગણિ તે ગણતાં,
 પણ આશ ને પત્ર ફળે ફળિયે;
 ફળીંએ જન દીન દીકો દલપત,
 ન પાણીજ પાયું કદી પળિયે. ૮.
 ઘટમાં ઘણીં ઘાત અઘાત ભરી;
 છળ ભેદ કરે પછીં છેવટમાં,
 વટમાં ન રહો જન જાતિ તણી,
 લલચાઇ રહો જન લંપટમાં;
 પટમાંહિ મનોહર પેચ રચી,
 શણગાર સજે અતિ ઉલટમાં;
 લટમાંહિ ધુંપેલ ધરી દલપત,
 ધુમે પછીં સુંદોર સંઘટમાં. ૯.
 કર વાવરીંએ શુભ કામ વિષે,
 ધરિ હામ પરાઇ પિડા હરવા;
 હરવાતતણું સમજ મનહારદ,
 માનીં થયું ગુણ સંધરવા;
 ધર વાસ વશી ઘણીં પુણ કરો,
 પરસ્પ્રોક વિષે પછિ વાવરવા;
 પરવાર મજે પળ પાંચતણો,
 કરીંએ મન જ્ઞાન કથા કરવા. ૧૦.

ઉદારતા વિશે.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જે ઈશ્વરે અતિ ઘણું ધન ધાન્ય આપ્યું,
 કંગાલતા કુભવતા તણું કષ્ટ કાપ્યું;

પૃથ્વી વિશે દશદિશે જશ પાથરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા “કર વાવરોરે.” ૧.
 પ્રત્યક્ષ ભક્ષ નવટાંકજ નિત્ય પામે,
 તો રાંકને તુરત તેયજીં ટાંકવામે;
 હે જુહ્યાળ તરણા કરણા કરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૨.
 રે માનવી સરવ માનવી વાત મારી,
 છે અર્થની નર્થી અનર્થનોંકે નહારી;
 શાસ્ત્રો વિશે લખતછે મતછે ખરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૩.
 જે વાવરું સુકૃતમાં વર્યું તે તમારું,
 દાટેલ જે ધરજમાં રજમાં જનાર;
 ધીમંતતા કથનમાં મનમાં ધરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૪.
 જે રોધ કીધ જળપૂર જતાં સુ પથે,
 તો પ્રાદપૂર પછી તે પ્રસરે કુપથે;
 ઉભો રહે નહિ અહર્નિશ ઉભરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૫.
 હાથી હજાર પતિ હાકમ જે હતા તે,
 છે કોઇ છેવટ સુધી છતમાં છતાતે,
 ઉચ્ચાર એમ ગણુના ગણિ ઉચ્ચરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૬.
 થોકે મળી સ્થિર કદી સ્થળમાં થવાના,
 પૈસા પછીંથી પળમાં જળમાં જવાના;
 એ કારણે અતિ રૂડાં કૃત્ય આદરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૭.
 તે ધન્ય ધન્ય ધરણીપર ખીંડ ધારી,
 જે ખાંત રાખીંખરચે જિતને વિચારી;
 પોતે સુપંથ સમજે પણ પાંશરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૮.
 જે દીનને પ્રતિદિને સુખ દાન દાતા,
 તે ધન્ય તેમજ મહા ધન્ય તાત માતા;
 એવું વિચારી શુભ સાધન સંધરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૯.
 જે ખાન પાન સનમાનનું દાન દેશો,
 તો જ્ઞાન વાન ભગવાનથી માન લેશો;

અતે અભિષ્ટ મળી કષ્ટથી ઉગસેરે; .
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૦.
 જે લાખ લાખ અભિલાખ અખંડ રાખો,
 તે ટાળીને અશુભતા શુભ ભાષ ભાખો;
 પાપીષ્ટ જે કંઠલુ બોધ કરો પરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૧.
 કીધો પ્રસિદ્ધ પરીપૂરણ પાઠ આમે,
 રૂડો વિચાર રચીને દલપત્તરામે;
 લોકોપકાર કરતાં દિલના ડરોરે,
 ઔદાર્ય કાર્ય કરવા કર વાવરોરે. ૧૨.

દોહરા.

ઉદાર જન ને ઈંદુથી, બહુનું પોષણ થાય;
 જેની જગમાં જગમગે, સોજે કળા સદાય. ૧૩
 ઉદાર પુરુષ ઉદારતા, તને ન સહિ પરિતાપ;
 આંખા ને પથરો હણે, પણ આપે ફળ આપ. ૧૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

વાંસ વળી શર્ણી જાય ભલે પણ,
 મોભતણો કદી ક્ષોભ ન થાશે;
 ડાળખી પાન ખવાય ભલે,
 થડ મૂળ અચીત કદી ન ખવાશે;
 કાંઈક અંગ કપાય કદી પણ,
 મસ્તક એક કદી ન કપાશે;
 સોયજીને દલપત કહે,
 પણ સો જાણુનો સરદાર ન જાશે. ૧૫.

સાઈ કામ કરવા વિશે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અરે રૂડો માનવ દેહ આવ્યો,
 બહુ પ્રતાપી પ્રભુએ બનાવ્યો;
 તમે વિચારો હિત જે તમારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૧.
 ન કાઢશો કાળ કદી નકામે,
 પરોપકારી શુભ નામ પામે;
 ઠગાઈથી નામ ઠરે નકારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૨.
 સુ કીર્તિનો સ્વાદ સદૈવ આખે,

આ લોકમાં નામ અખંડ રાખો;
 તે વાગશે નીર્ભયનું નગારું;
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૩.
 જગત્પતિને પ્રિય કામ જે છે,
 આ લોકમાં ઉત્તમ કામ એ છે;
 બીજુ બધું માલવિના બિચારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૪.
 હેતે કરો પૂણ્ય પવિત્ર હાથે,
 હાથે કર્યું તેજ સદૈવ સાથે;
 બીજુ નહીં એક મળે બુઝારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૫.
 દુષ્ટો મરીને અતિ દુઃખી થાય,
 જે દુઃખ જીએ ઉચર્યું ન જાય;
 ચિત્રો વિશે ક્રમ કરી ચિતારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૬.
 જરે કરી ઉન્મતતા ન આણો,
 જરે કરીને નહીં શ્રેષ્ઠ અણો;
 જરે કરીને ન રમે જુગારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૭.
 આયુષ્યમાંથી પળ ઓછી થાય,
 મહા મુલો તે નહિ મેળવાય;
 જરે આ જીવન છે જનારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૮.
 મહીપતિઓ પણ રાજમેલી,
 ખપી ગયા ભૂપર ખેલ ખેલી;
 વિશેષ શું વર્ણન હું વધારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૯.
 નથી નથી નિશ્ચળ દ્રવ્ય દેહ,
 નથી નથી નિશ્ચળ નારિનેહ;
 અતે ધરો તે સધળું અકારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૧૦.
 સંસારનું સુખ સુધા સમાન,
 નિશ્ચ તમે માની રહ્યા નિદાન;
 ખચીત થાશે અતિ એજ ખારું,
 કરો કરો કાંઈક કામ સાઈ. ૧૧.
 મનુષ્ય કાયા નથી મોજ માટે,
 થડી નથી તે પશુપક્ષી યાટે;

અખંડ સ્વર્ગે સુખ આપનારૂં,
કરો કરો કાંઈક કામ સાંરૂં.

૧૨.

શાર્દૂલ વિકીડિત વૃત્ત.

કોડે કામ કરો કૃપાળુ બનીને, સહ શાસ્ત્ર શિક્ષા કહે;
જેથી શ્રી જગદીશ રીસ તણેને, રાજી રહેમાં રહે;
આ શિક્ષા શુભોને સુખોધ ગણીને, સુરનેહ સંભારજો;
ખેલે દલપતરામ દિલમાં, ધીસ જનો ધારજો. ૧૩.

દોહરા.

જો સુખ ધર્મજો જગતમાં, કરો સદા શુભ કામ;
એ શીખામણુ અહરનિશ, દેહે દલપતરામ. ૧૪.
સરસું કરતાં વાર બહુ, નરસું તરત કરાય;
સાકર ગંધક તેલથી તરત કોયલો થામ. ૧૫.
જેવા તેવા નર કહે, તે નવ કરિયે કામ;
જે વાતે વાનર કહે, તે નવ કરિયે કામ. ૧૬.
સાંરૂં નરસું કામ કરી, પછી જુઓ પરિણામ;
વિખ અમ્રત વાવી જુઓ, દાખે દલપતરામ. ૧૭.

મનહરછંદ.

સાંરૂં કામ કરે તેની ખામીઓ ન ખોળી જોવી,
સારા સારા ગુણુ જોઈ કહેવું જે સાંરૂં છે;
શાણુપણે શાણા જનો સજે કામ તોય તેમાં,
નક્કી જણો કશું કહેવાનું રહેનાંરૂં છે;
ધર્મરત્ના કામમાં અતેક રીતે ખામી ભાસે,
મણીમાં મિઠાશ નહિ નિધિ જળ ખાંરૂં છે;
કહે દલપત કોટિ ભાતુનો આ ભાસ છતાં,
આશમાની રંગ આ આકાશમાં અંધારૂં છે. ૧૮.

દોહરો.

સૌ વાતે પડદો ભલો, ખુલ્લે દિસે બિગાડ;
ત્વચા મઠયું શોભે શરીર, વસે માંહિ ગંદવાડ. ૧૯.

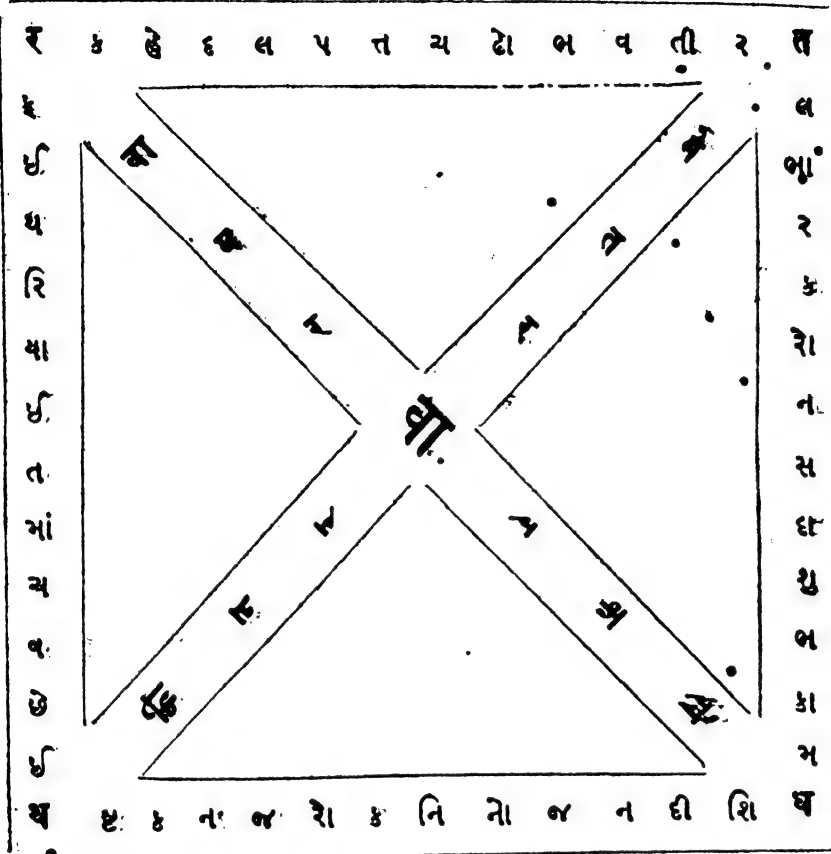
પોતે પોતાનું કામ કરી લેવા વિશે.

દોહરા.

અંતરમાં ધર્મર ધરી, પ્રેમે કરી પ્રણામ;
શુભ ભાસે તે સર્વદા, કર તું તારૂં કામ. ૧.
કોઈ વખાણે વિશ્વમાં, કોઈ કરે બદનામ;
તેની તો ચિંતા તજ, કર તું તારૂં કામ. ૨.
પ્રથમ વિચારી તપાસીજો, પોતે તું પરિણામ;
શુભ ફળ દાયક સંભવિત, કર તું તારૂં કામ. ૩.
સ્વભાવ બદલ સર્વના, તે નહિ અજો તમામ;
કોસાંરૂં નરસું કહે, કર તું તારૂં કામ. ૪.
બહુ ધન ખરચી બાંધિયે, ધરણી ઉપર ધામ;
કોઈ બિચું નીચું કહે, કર તું તારૂં કામ. ૫.
ભલા કુવાને પણ ભલો, ગણે ન સધળું ગામ;
કહે કા પહોળો સાંકડો, કર તું તારૂં કામ. ૬.
સજ્જનતણી સલાહ લે, ઠીક કરી મન ઠાંમ;
ભાસે જે તુજને ભલું, કર તું તારૂં કામ. ૭.
પ્રારંભ્યું પૂરૂં કરી, વળતી લે વિશ્રામ;
વચમાં વાત ન સાંભળીશ, કર તું તારૂં કામ. ૮.
આજસ તજ અહોનિશા, હાઈ રાખી હામ;
સર્વેનું શુભ ચાહીને, કર તું તારૂં કામ. ૯.
કોઈ મુરખી માનશે, ગણશે કોઈ શુભામ;
હરખ શોક તેનો તજ, કર તું તારૂં કામ. ૧૦.
જે માટીનાં માનવી, તે શું દેશે દામ;
ધર્મરની આશા ધરી, કર તું તારૂં કામ. ૧૧.
સલાહ સારી સર્વદા, દેહે દલપતરામ;
નિર્મળ મન નિશ્ચય કરી, કર તું તારૂં કામ. ૧૨.
તેજ તસારૂં જાણજો, કીધું જે શુભ કામ;
પછી બીજા પૃથ્વી વિશે, દાટ્યા રહેશે દામ. ૧૩.
પ્રભુની ચલાય પ્રસંનતા, કરે તેજ શુભ કામ;
કાં કીર્તિ બૂખ્યો કરે, નિશ્ચય રહેવા નામ. ૧૪.
નિંદા સ્તુતી નવ ગણો, કરો આપ શુભ કામ;
કયાં બંધજો કામ નિજ, જેમ મેહ રવિ રામ. ૧૫.

ચોંકી બંધ સવૈયો.

વાર તમે તલભાર કરો ન, સદાશુભ કામ ધરો કરવા; વાર નકી યદ્ય છે વચ્ચમાં, તદ્યારિ યદ્ય કરવા મંરવા;
વાર કરો ધણિ દીનજનોનિ, કરો જન કષ્ટથઈ નરવા; વારમવાર કહે દલપત, ચઢો ભવતીર તમે તરવા. ૧૬

કેંદ્રવિજય છંદ.

પ્રાણિ ત્રિઆર વિલંબ કરી કરી,
કામ ધણું કરવા ઉર ધારે;
આયુષ આમ તમામ જશે વહોં,
કામ કર્યાનું કરીશજ આરે;
જાવું પડે પછોં રાત પ્રભાત,
જમાત મળે જમ ફૂતનોં આરે;
કામ ભલાં દલપત કહે કર,
જે કર તે કર આજ અભારે.

દાહરો.

નામ કામનાં શું ગણો, કરી જતાવો કામ;
પુત્ર હજી તો પેટમાં, આગથી શું નામ. ૧૮

મનહર છંદ.

ટોંગ ધરી દુનિયામાં દેખાડવું બહું ડોળ,
એવી તો સંસાર બિશે સોને સમજાય છે;
પોતાની તપાસ્યા વિના ભાખવી બીજની બૂલ,
એ વિધાયી જૂતળમાં ભાગ્યેજ અમલ્ય છે;
ભલાં ભલાં ભાખણોથી ભાખી તો શકાય પણ,
કરી ન શકાય એજ એક અડચણ છે;
કહે દલપતરામ કહેવું સરસ કામ,
કહેવું તેવું કરી દેખાડવું કહણ છે. ૧૯

પરોપકાર કરવા વિધે.

કુંડળિયા—જુનગી છંદ.

રાખી દયા રદ્ય વિધે, કરો લોક ઉપકાર.

ઉત્તમ કારણ એજ છે, સર્વ ધર્મનો સાર;
 'ખધા ધર્મનો સારમાં સાર એછે,
 કથા વારતા અથકારો કહેછે;
 શિખી સાંજીને જુઓ શબ્દ સાંખી,^૧
 ખનો ઉપકારી દયા દીલ રાખી. ૧.

સર્વે લોકો છે સગા, પિતા એકનું પેટ;
 એ સહમાંથી એક પણ; નથી પરાયો નેટ;
 પરાયો નથી નેટ એ મધ્ય એકે,
 વડી બુદ્ધિ લાવી વિચારો વિવેકે;
 ગયું જ્ઞાનનું ભાન અત્યંત ગર્વે,
 સગાઈ જુનીથી ગયા લોક સર્વે. ૨.

પ્રીતિ જેવી પૂત્ર પર, બ્રાત ઉપર ને ભાવ;
 સ્નેહ લેહવો સર્વ પર, ઠરવા કરો ઠરાવ;
 ઠરાવો સદા સ્નેહ સૌ લોક સાથે,
 મયા રાખજો માનવી માત્ર માથે;
 રૂડી જાણજો અંતરે એજ રીતિ,
 પુરી રાખજો પુત્રની તુલ્ય પ્રીતિ ૩.

પામે પીડા પુત્ર તો, તાત ધરે સંતાપ;
 પિતા અધિક પરતાયજો, પુત્ર કરે બહુ પાપ;
 બહુ પાપ જો આદરે પૂત્ર પાપી,
 તથા દે નહીં તાત તેને તથાપિ;
 રૂડું એહનું ઇચ્છશે, સર્વ ઠામે,
 પિતા શોચશે જો પિડા પૂત્ર પામે. ૪.

એજ રીતે જન અખિલનું, ઇચ્છો રૂડું આપ;
 તરત કરો જ્યમ તેહના, સર્વ ટળે સંતાપ;
 ટળે સર્વ સંતાપ સર્વે પ્રજના,
 મહા વૈભવો ભોગવે તે મગ્નના;
 સદા કાળ શોભે સમૃદ્ધી સહી તે,
 રૂડું અંતરે ઇચ્છજો એજ રીતે. ૫.

દુખ દેખીં દિલ ધરી દયા, દેવું સુખનું દાન;
 તન મન ધન તે કલ્પણે, કરો સકળ કુર્યાન;
 કરો સર્વ કુર્યાનને કષ્ટ કાપો,
 નિરાશ્રીતને આશરો નિલ આપો;
 રૂડા જન્મનો સારમાં સાર લેખી,
 દયા રાખજો દીલમાં દુઃખી દેખી. ૬.

આપ વિચારો આપનું, દેહતણું ને દુઃખ;

સમજો તેવું સર્વને, દેહ દુઃખ કે સુખ;
 ખરે દુઃખ કે સુખ સર્વેનું એવું,
 લગારે નહીં ન્યૂન ધારીજ લેવું;
 તથા ચિત્ત ચાતુરી ધિક્કાર વ્યાપે,
 વિચારી જુઓ આપનું ચિત્ત આપે. ૭.

સદા સર્વને માનવો, કદી ન કરો અપમાન;
 આપે ને અપમાન નર, નકી એજ નાદાન;
 નકી એજ નાદાનની જાત નીચી,
 મુખે બોલશે બોલ ને આંખ મીચી;
 નહીં લાયકી એ થકી લેખીં લેજો,
 સદા સર્વને આપ સન્માન દેજો. ૮.

જુઓ સર્વ સદી વિષે, નજર કરીને નિલ;
 મનુષ્યપર મહારાજની, સૌથી પૂરી પ્રીત;
 પૂરી પ્રીત સૌથી મનુષ્યોજ પામ્યાં,
 જુઓ ને થકી જુક્તિએ ખૂબ જામ્યાં;
 દયાવંત તે ઉપરે દેવ દૃષ્ટી,
 તપાશી તમે તો જુઓ સર્વ સદી. ૯.

તે માટે સજ્જન તમે, જનપર પૂરણ પ્યાર;
 રાખો તો પ્રભુ રીઝશે, કૃપા સિંધુ કર્તાર;
 કૃપા સિંધુ કર્તાર ભર્તાર રીઝે,
 નહીં તો ખરેખાત તે ખૂબ ખીન્ને;
 કહું છું કથા તે જથા જાય વાટે,
 સુણો સજ્જનો સૌ તમે તૈજ માટે. ૧૦.

તમે પ્રીત તે ઉપરે, રાખો રૂડી રીત;
 તો તે જન તમ ઉપરે, પુરી રાખશે પ્રીત;
 પુરી રાખશે પ્રીત તે રીત રૂડી,
 કશી એ વિષે વાત એકે ન ફૂડી;
 ચતુરાધરી પ્રીતનો સ્વાદ આખો,
 તમે પ્રીત તે ઉપરે રોજ રાખો. ૧૧.

ઇચ્છે ભુડું આપણું, કદી અજાની કોઈ;
 તોપણ તે જનનું તમે, જરૂર રિઝો સુખ જોઈ;
 રિઝો સુખ જોઈ તથા તોય તેનું,
 કદી ઇચ્છશોમાં દિલે કષ્ટ કેવું;
 પુરા હોય તે તો નકી એમ પ્રીછે,
 ભલે કોઈ જો આપણું ભુડું ઇછે. ૧૨.

સુખ પામે સઘળી પ્રજા, ઓ ધર્મ એ આપ;
 હેતુ કે શત્રુ હજો પણ યાજો નિષ્પાપ;
 થજો સર્વ નિષ્પાપ સહર્મ પામી,

કશી વાત કરી રહેશે ન ખામી;
રહેની રૂચી ખોલો દલપતરામે,
પ્રભ સર્વ સારી રીતે સૂખ પામે.

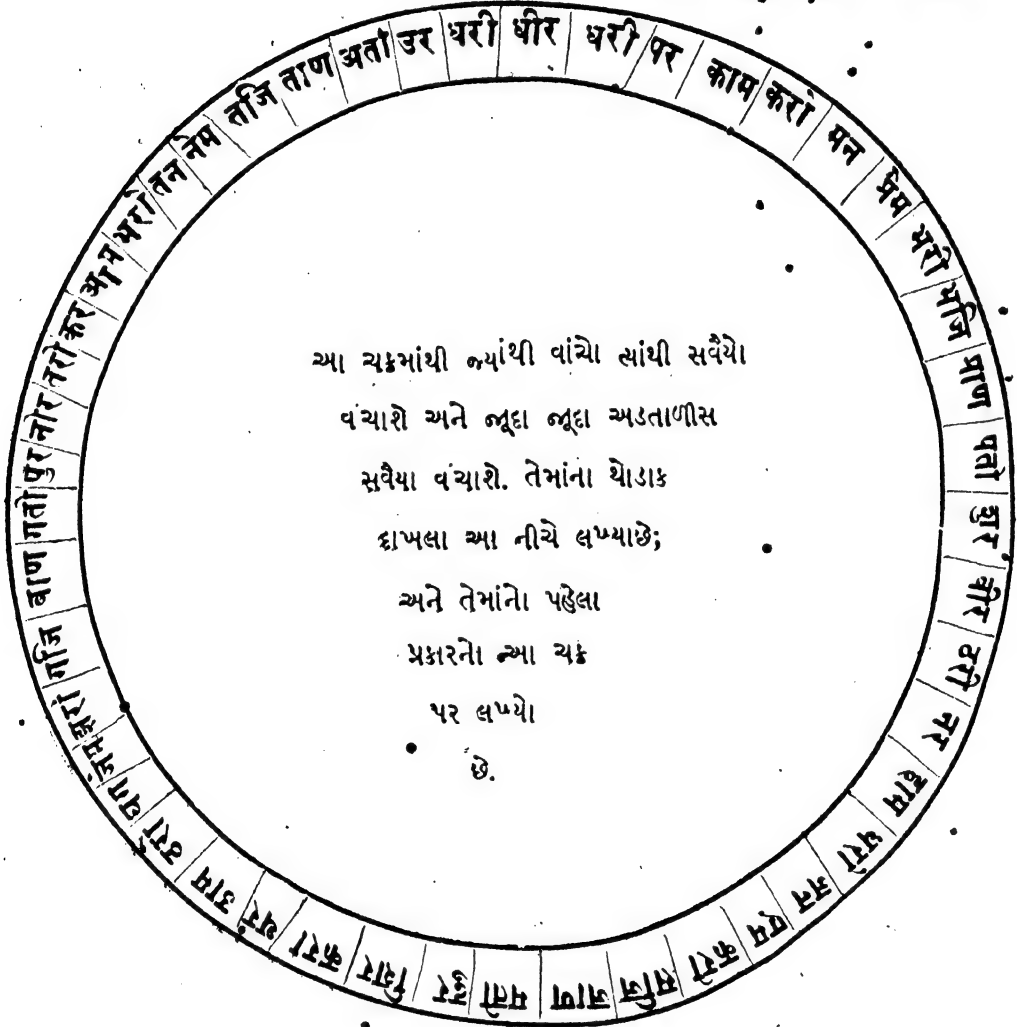
૧૩.

સર્વતો ભદ્ર ચક્ર પ્રખંધ.—સર્વૈયા ૪૮.

પર કામ કરો મન પ્રેમ ભરી,
ભણિ પ્રાણપતી શુર વીર હરી;

નર હામધરો જન એમ કરી,
સજિ જાણુ મતિ દુર શિર કરી;
થર હામ હરો ધન જેમ ઝરી,
ગણિ જાણુ ગતી પુર નીર તરી;
કર આમ ભરો તન નેમ ધરી,
તણિ તાણુ અતીઠર ધીર ધરી.

૧૪.

સર્વૈયા ૨ જો.

કામ કહો મન પ્રેમ ભરી,
ભણિ પ્રાણ પતી શુર વીર હરી નર;
હામ ધરો જન એમ કરી,
સજિ જાણુ મતિ દુર શીર કરી થર;
હામ હરો ધન જેમ ઝરી,
ગણિ જાણુ ગતી પુર નીર તરી કર;

આમ ભરો તન નેમ ધરી,
તણિ તાણુ અતીઠર ધીર ધરી પર. ૨.

૩ જો.

કરો મન પ્રેમ ભરી ભણિ,
પ્રાણ પતી શુરવીર હરી નર હામ;
ધરો જન એમ કરી સજિ,
જાણુ મતિ દુર શીર કરી થર હામ;
હરો ધન જેમ ઝરી ગણિ;

ખાણુ ગતી પુર નીર તરી કર આમ;
ભરો તન નેમ ધરી તનિ,
તાણુ અતિ ઉર ધીર ધરી પર કામ. ૩.

૪ થી.

મન પ્રેમ ભરી ભનિ પ્રાણુપતી,
શુર વીર ઠરી નર હામ ધરો;
જન એમ કરી સનિ જાણુ મતી,
હુર શીર ઠરી થર હામ ઠરો;
ધન નેમ કરી ગનિ ખાણુ ગરી,
પુર નીર તરી કર આમ ભરો;
તન નેમ ધરી તનિ તાણુ અતી,
ઉર ધીર ધરી પર કામ કરો. ૪.

અર્થ.

ઉપર લખેલા પહેલા સવૈયાનો અર્થ આ નીચે
લખ્યો છે; તેના આધારથી તેમના બીજા સવૈયાનો
અર્થ પણ સમજનારને સમજી સકાશે.

“મનમાં પ્રેમ ભરીને પારકાં કામ એટલે પરાપ-
કારી કામ કરો; વળી શુર વીર ઠરીને પ્રાણુના પતિ
ને પરમેશ્વર તેને ભજીને;

હું માણુસો જનજાતિ પામીને એમ એટલે બ-
તાવ્યા પ્રમાણે કરીને હિંમત ધરો; અને સુજાણુબુદ્ધિ
સજીને, માથું દૂર મૂકીને, એટલે નેમ શુરવીર માથું
દૂર મૂકીને હિંમતનું કામ કરેછે; મતલબ કે માથાની
ફીકર રાખ્યા વગર લડેછે, તેમ વળી વરસાદની પેટે
ઉદારતાથી ઝરીને એટલે દાન કરીને થર એટલે
સ્થીર અચળ ઠેકાણે સ્વર્ગમાં ઠરો; અને ખાણુના
જેવી ગતીથી ગર્જના કરીને સંસાર સમુદ્રના નીરનું
પૂરતરીને, “અચળ થાઓ” શરીરે નિયમ ધરીને,
આવી રીતનો ધર્મી કર એટલે વેરો ભરો, બીજી
ધણી તાણુ ખેંચ તજીને મનમાં ધીરજ ધરીને
એમ કરો.”

ટાંહરા.

એજ વિચર ધણો વડો, એજ વડો આચાર;
માણુસ માત્રે મન ધરી, કરવો પરાપકાર. ૧૫.
પરમેશ્વરનો પામવા, ઇચ્છો પ્રેમ અપાર;
નેહ ધરી નર નારિયો, કરો શુભ ઉપકાર. ૧૬.
જપ તપ તીરથ વ્રત નિયમ, સૌ સાધારણ ધર્મ;

પરાપકાર કરો સદા, એજ ધર્મનો મર્મ. ૧૭.
લાયક આશિષ ભોકની, વિશેષ જાપ ન વ્યર્થ;
આશિષ ઓપડ ફારશી, એક શબ્દનો અર્થ. ૧૮.

છાંધો.

અતિશય બની ઉદાર, કરો પ્રીતે પરમારથ;
વ્યર્થ બિજો બપહાર, એજ સાચોછે સ્વારથ;
રીઝે જગનો રાય, યાય નાણું જો થોકે;
નહીં રહે કશું ન્યુન, પુણ્ય ફળશે પર ભોકે;
ટપકે ટપકે સરવર ભરે, પાળ કાંકરે કાંકરે;
હિંમત ધરી હાથો હાથથી, નાંખો કણુ નવ ટાંકરે. ૧૯.

ટાંહરા.

લાભ લીધો પર ભોકનો, ધર્યું અવીચળ ધામ;
પ્રીતે પર ઉપકારનાં, કીધાં જોણે કામ. ૨૦.
માન તરત કદી નવ મળે, તો તેથી શું થાય;
ખેડ કરી શુભ કામની, તે નિષ્ફળ નવ જાય. ૨૧.

કોઈનું ભણું કરવાથી પ્રભુ રીઝે છે.

ટાંહરા.

કરીયે સાઈ કોઈનું, એજ ધર્મનું કર્મ;
બીજા કલિપત ધર્મ છે, મનમાં સમજો મર્મ. ૨૨.
તે માટે મનમાં તમે, કરજો પ્રથમ વિચાર;
આ કરવાથી કેટલો, યારો પરાપકાર. ૨૩.

હરિગીત છંદ.

તું તીર્થમાં જ્યાં ત્યાં વિચરતો ધર્મ જાણીને ધર્યો,
વૈરાગ્યથી વસ્તી તજીને વન વિષે જોને વર્યો;
ભગવાં ધરીને ભટકતો રહ્યો પેટ બીખીને ભર્યો,
શી રીત ધર્મ રીઝશે તે સાઈ કોનું શું કર્યું. ૩.
તેં નિલ સ્નાન ત્રિકાળ કીધું, ચાહ્યો ગોમય ચોળીને.
તેં પંચ ગવ્ય વિશેષ પ્રાશન કીધ ઘોળા ઘોળીને;
આહાર એકજ વાર કરવો એવું વ્રત તેં આચર્યું,
શી રીત ધર્મ રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું. ૪.
તેં હોમ હવન ધણી કર્યા બી હવનમાં હોમ્યાં ધણી;
તેં ચાલતી નહીંને ચઢાવ્યાં દૂધ દહીં ગાયોતણાં;
બહુ વર્ષ મુખ મુનિજ્ઞ ધર્યું તે ઠીક વ્રત મનમાં ધર્યું,
શી રીત ધર્મ રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું. ૫.

તે નવ નવાં નેવેદ કરીને તે પ્રસાદી તું જમ્યો,
ઉપવાસને એકાસણાં કરી દેહને બહુ તે દમ્યો;
ખાડો ખણીને ડાઘીયું ને અન્ન જમતાં ઉગ્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાર કોનું શું કર્યું. ૬.
તે પ્રાર્થના પ્રભુની કરી મુખ વિવિધ વચન ઉચારીને,
તે સ્તોત્ર પાઠ ધણા કર્યા નિત નિત્ય નિયમે ધારીને;
ગદ ગદ સ્વરે ગુણ જ્ઞાન કરતાં આંખથી આંસુ ઝર્યું,
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તે સાર કોનું શું કર્યું. ૭.
ભગવાન હુખી ભકિતથી રીઝે નહીં રજમાત્ર તે,

પણ ભકિતપર ઉપકાર સાથે યાય પ્રભુ પ્રિય પાત્રને;
તે વગર વાદવિવાદ કીધા કામ તેથી શું સંચું,
શી રીત જશ્વર રીઝશે તે સાર કોનું શું કર્યું. ૮.

ટાહરો.

સાર કોનું શું કર્યું, એ ઉર વિષે વિચાર;
જોડા જોડા બેદની, તજ ખીજ તકરાર. ૯.
કરો સુધારો દેશને, જન સુખ ભે સૌહાર્મ;
ધર્મ જાણી મનમાં ધરો. એવું ઉત્તમ કામ. ૧૦.

इति ईश्वर तथा धर्म संबंधी प्रकरण.

प्रकरण ४ थुं.

संस्थान सुधारा विषे.

ટાહરો.

જે સંસ્થાનો ચિત ચડ્યાં, હવે કહું આ ઠામ;
સંક્ષેપે વર્ણન કરું, સહિત સુધારા કામ. ૧.

હરિગીત છંદ

વઢવાણ, રણમલસર તથા, મેવાસ મોટું રાન છે;
વર્ણો કહું અમદાવાદમાં, જેને સુધારા સ્થાન છે;
વર્ણો ગુર્જરી વાણી વિલાપન, કોડથી તેમાં કવું;
શુભભર્ય સમૃદ્ધસ્થાન, મુંબઈ સહિત સાગર વર્ણવું. ૨.

વઢવાણ વિષે.

उपजाति वृत्त.

॥ श्री वर्धमानाधिप राजसिंहो,

यो सौ महाराण पदंभि भति ॥

॥ स चंद्रसिंहेन सुतेन सार्द्ध,

बुधेन पूर्णे दु रिवास्ति राज्यो ॥ १ ॥

અંદાવળા છંદ.

સોરઠ દેશતણે શીખાડે, વડું શહેર વઢવાણ
રાજ સિંહજી રાજ કરેછે, મહિપતિ તે મકવાણ;
મહિપતિ તે મકવાણાવંશી, ચંદ્ર સિંહ સુત સરજ અંશી;
વાસ કવિનો નાગર વાડે, સોરઠ દેશતણે શીખાડે ૨.
ભાગોળે નહીં ભોગવતી છે. તેને દક્ષિણ તીર;
જેન ધરમના જ્યાં મહા જોગી, વિચર્યા શ્રી મહાવીર;
વિચર્યા શ્રી મહાવીર વખાણી, સતી ધર્મરાણક દેવડિ રાણી;
જ્યાં જુકતી બહુ જોગવતી છે, ભાગોળે નહીં ભોગવતી છે. ૩.
પાટણ પુરથી પ્રથમ વસેલું, વૃક્ષભિપુરની વાર;
રાખેંગાર જીરણધરાજ એનો ત્યાં અધિકાર;
એનો ત્યાં અધિકાર બિરાજે, રાડ કરી લીધું સિદ્ધરાજ;
કિલ્લાવાળું તેણે કરેલું, પાટણપુરથી પ્રથમ વસેલું. ૪.
વળતી રાય કરણ વાઘેભે, પાટણને પ્રથિવીશ;
હરપણ મકવાણાને દીધાં, બહુ ગામો બક્ષિશ;
બહુ ગામો બક્ષિશજ આપી, પ્રથમ ગાદિ પાટણે યાપી;

ભલું વઢવાણુ દિધું તે ભેગે, વળતી રાક કરણુ વાઘેલે. ૫
માધાવાવ મનોહર મોટી, પુર માં પશ્ચિમ પાસ;
જન પરદેશી આવે જોવા, પ્રસિદ્ધ નામ પ્રકાશ;
પ્રસિદ્ધ નામ પ્રકાશ પણે છે, ગણતીમાં જન જુનો ગણેછે;
છે વાવો બીજી પણુ છોટી, માધાવાવ મનોહર મોટી. ૬.
કુળ દીપક દુર્લભજી કેરો, નારદ જેનું નામ;
કારભાર શ્રીકાર કરે છે, ગુણિયલ કીધું ગામ;
ગુણિયવ કીધું ગામ સુધારી, વસ્તી વળી વિશેષ વધારી;
ઘાટ રચાવે સરસ ઘણેરો, કુળ દીપક દુર્લભજી કેરો. ૭,

દાહરા.

મહાવીરની વારનું, ભોગાવાનું દુખ^૧;
પૂલ રચાવી ટાળિયું, સૌને કીધું સુખ. ૮.
વળી કરાવ્યું રકુલનું, મોટું સરસ મકાન;
ખિજી ધમારત બહુ કરી, શોભાવ્યું સંસ્થાન. ૯.

ચંદ્રાવાળા છંદ.

સામ વેદિ બ્રાહ્મણુ શ્રીમાળી, દીક વસે તે દામ;
જન્મથકી વસોયો નિજન્મતે, ત્યાં દિવ દલપતરામ;
ત્યાં દિવ દલપતરામ સુમારે, વર્ષ વીશ વળી આઠ વધારે;
એટલી ઊંમર એરથળ ગાળી, સામવેદિ બ્રાહ્મણુ શ્રીમાળી.

મનહર છંદ.

એરે માધાવાવ તાં વિશ્વમાં વધાર્યું માન,
શોભીતી બનાવી તને સારી શણગારી છે;
લાખ ધન ખર્ચી તને લાયક લાખેણી કરી,
તેણે જાણ્યું હશે જે જરૂર તુતો સારી છે;
કેટલાક વર્ષ જતાં નીવડી તું એવી કેવી,
ખારીલી જણાધને ગણાઈ ખૂબ ખારીછે;
કહે દલપતરામ ખર્ચત ન વ્યર્થ દામ,
ખર્ચનારે જાણ્યું હોત ખારી તું થનારી છે. ૧૧.

દાહરા.

વડું ખ્યાત વઢવાણુ છે, સાગર સરખું શહેર;
ઉપજી એમાં એક દિન, આ આનંદ લહેર. ૧૨.
બકરા ને પાડાતણું, દેવીને બળિદાન;

૧ ભોગાવાની રેતીમાં બાર ખેંચવાથી બળદો મ-
રી જતા હતા, તેનો દાખલો આજથી ૨૨૦૦ વર્ષ
ઉપર થયેલા મહાવીર સ્વામિના વખતનો જૈન શાસ્ત્રમાં
લખેલો છે.

દેવાતુ હસરા દિમે. બંધ^૧ કર્યું તે સ્થાન. ૧૩.
મહિપતિ મકવાણા કુળે, રડા દાજી રાજ;
કુમાર વયમાં કોડથી, કીધું ઉત્તમ કાજ. ૧૪,
રૈયત રાજી રાખવા. જેમ તજ્યો આ વાર;
બહુ રાજી ચૈ બોલોયા, જન સૌ જેનેકાર. ૧૫.
કાલુભા નામે કહું, ભલા અંધર છે ભાઈ;
લાયક લક્ષ્મણુ રામસમ, ગુણિયલ જોડગણાઈ. ૧૬.
પાપ કર્મને પરહરે, ધરે ધર્મ ધરિ ધીર;
સદા કરે સત્કર્મને, વહેમ ન રાખે વીર. ૧૭.
કરે પ્રભૂ ચડતી કળા, પામો સુજસ પ્રકાશ;
રૈયત ને રાજતણી, ધંધર પૂરે આશ, ૧૮.

નારાય છંદ.

કરે રવી વિનાશ જેમ ઓસ અધકારનો,
પડે પ્રકાશ તેમ જે વિઘાતણા વિચારનો;
વહેમનો વિનાશ થાય છેક અદ્ય વારમાં,
ચુરીતથી જણાય ભેદ સાર ને અસારમાં; ૧૯.
થયો નરેશ જ્ઞાનવાન વર્ધમાન પૂરનો,
સુગુદ્ધિથી તજ્યો વહેમ ધારિ ધર્મ શરનો;
પ્રતાપવંત આપ તે પ્રજાનિ પ્રીત પામિયો,
સુકીર્તિનો પ્રકાશ આશપાશ દેશ જામિયો. ૨૦.
નરેશ દાજીરાજ આજ કાજ જે રડું કર્યું,
વધી વિશેષ લાજ ચિત્ત સૌ સમાજનું દ્યું;
સુણો પ્રજાજનો કૃપાળુ દેવ પાસ સૌ કહો,
સુપુત્ર ચંદ્રસિંહજીતણા સદા સુખી રહો. ૨૧.

હરિગીત છંદ

હણિ જેમરૂપી વાધ ઉન્મત, ત્રાસ ટાળ્યો અંજતણો;
તેમજ ગરિબના ત્રાસ ટાળી, જીલમને જલદી હણો;
જે જે વિચારી તે તમારી, પ્રભુપુરે મન કામના;
સુખ સાજને બહુ રાજપામો, રાય દલપતરામના. ૨૨.

મનહર છંદ.

વિમળ વાઘેલા વંશ કહિયે કૈલાશ જેવો,
એથી ઉપજેલી જે ગંગાજી જેવી આજછે;
મકવાણા વંશ રૂપી મળી મહાસાગરમાં,
લાખ ગણી લોકમાં વધારી વડી લાજછે;
એણું તિરમળ ચિત્ત પુન્ય દાનપર પ્રીત,
કોડથી કરેલાં જેણે ધરમનાં કાજછે;

ભૂપ ભાવસીંહતણાં પરમ પવિત્ર પુત્રી, •
સતિ શિરતાજ આજ રૂડાં માજીરાજછે. ૨૩.
મોતી મહેરાણુતણાં મુલકમાં માન પામે,
મોઢી કીર્તિ તો તેથી દિસેછે મેહેરાણુની;
હીરા જે હજાર ગાઉ હેમમાં જડાય જઈ,
ખરેખરી કીર્તિ તો તેથી હીરાની ખાણુની;
ખાણુનાં કિરણુ લુખિ મંડળમાં ભાસે ભલાં,
ભલાઈ તો તેથી ભાસેછે વિશેષ ખાણુની;
દેશમાં વિશેષ માન પાસે દલપત તેથી,
વઢવાણુનાયની વડાઈ વઢવાણુની. ૨૪.

દોહરા.

ચિતમાં નિત ચિંતન કરું, ધરો ઉર હરિનું ધ્યાન;
દિનદિન દાજીરાજનું ભલું કરે ભગવાન. ૨૫.
જસ પામે જીવો ધણું, કરો સુધારા કાજ;
કરે કૃષ્ણ ચઢતી કળા, દિન દિન દાજીરાજ. ૨૬.

ઉપનિવૃત્ત.

વધી વિશેષે પસરાય વેલો,
આધાર રાખે, સ્થળજ્યાં ઉગેમો;
ભૂલું નહિ તેમજ જન્મ ભૂમી,
ધણે સ્થળે ઉદય કાજ ધૂમી. ૨૭.

મનહર છંદ.

અરે આમલી હું તારી છાયા તજે અવતર્યો,
તારી છાયા તજે એજ છાપરીમાં ઉછર્યો;
દેવળમાં દેવ તારી પાસેછે પારશનાથ,
સ્થામ રંગ શરીરે વિશેષ વેશ છે ધર્યો;
લાખુ વાવ લાખેણીનું પ્રતિ દિન પાણી પીધું,
વિસર્યું નથી મને હું જે વિદેશ વિચર્યો;
કહે દલપતરામ ગામ વઢવાણુ સદા,
ધમ્મર આખાદ રાખે આશીષ હું ઉચર્યો. ૨૮.

રણમલસરનું વર્ણન.

દોહરા.

જે જગદીશે જગતમાં, રચ્યાં રૂડાં નર સ્તન;
કરો વદન તેને કરું, પ્રયથ રચન પ્રયત્ન. ૧.
ધણી ધરાંગધરાતણો “રણમલ” રૂડું નામ;
રણમલ સર તેણે રચ્યું, પરાપકારી કામ. ૨.
રચે બાગ કે બંગલા, રચે મહેલ નિજમાર;

નેવાઈ એમાં કાંઈ નહિ, એતો વહેતી વાટ. ૩.
સૌ જનના સુખ કારણે, કીધું જે કંઈ કામ;
ધરણી તળમાં ધન્ય તો, નિર્મળ તેનું નામ. ૪.
એવા જનનો જગતમાં, કરવો જશ વિસ્તાર;
આપ્યો મુજને ધમ્મરે, એ માટે અવતાર. ૫.
સમિપ ધરાંગધરાપુરી, કાઠ બનાવ્યો કીક;
ઉત્તર દિશમાં આપતું, રણમલસર રમણીક. ૬.
દુર્ગતણા તે દારથી, દિસે કટલે દૂર;
પૂર્ણ કૂટ પાંત્રીશસે, જાણો જુનો જર. ૭.
ખરચું નાણું ખાંતથી, લેખે ગણિ અધલાખ;
તે પરમારથ કારણે, સૌ જનપૂરે સાખ. ૮.
કરો સારી કારીગરી, કીધું એવું કાણુ;
રચના રણમલસરતણી, રાચે દેખી રામ. ૯.

ભુજંગી છંદ.

જઈ આજ સારી સરે યુક્તિ જોઈ;
કહું તે હવે જે ધરો કાન કોઈ;
થશે મમ આનંદમાં તૃપ્ત થાશે,
ચિતે નિલ તે વાંચવાને ચહારો. ૧૦.
ભલા પુણ્યનુ કામમાં રાખો ભાવ,
રચ્યું રાજસાહેબ રૂડું તળાવ;
પૂરા પુણ્યનું કામ તે જેમ જાણી,
રચે પર્વ પુણ્યાર્થ પુણ્યાત્મ પ્રાણી, ૧૧.
વિશેષે કરી કામ તે હું વખાણું,
જગાધિપતિ રીઝશે એમ જાણું;
વડી પુણ્યની વાત કોઈ વખાણે,
રજે પાપ તેનું પ્રભૂ પ્રીત આણે. ૧૨.
દયાથી પ્રભૂએ દિધો કાવ્ય શક્તિ,
ભલા ભાવથી તો કરું એવી ભક્તી;
કરે પુણ્યનુ કામ કોઈ વિચિત્ર,
વખાણી કરું મારો વાણી પવિત્ર. ૧૩.
રચ્યું ધમ્મરે શ્રેષ્ઠ બ્રહ્માંડ આખું,
જુઓ કામ તેમાં બહુ બાકો રાખ્યું;
દિસે જ્યાં ધણાં માણસોનો જમાવ,
ન કીધાં ધણાં ભાં કુવાને તળાવ. ૧૪.

દોહરા.

તે તો પરાપકારો જન, કરે રિઝવવા રામ;

કવિજન પણુ કિરતી કરે, અવલોકી એ કામ. ૧૫.
 વર્ણન કરવા મનવધ્યું, તાણું કોઈ તળાવ;
 રણમલસર નજરે પડ્યું, ભાળી ઉપજ્યો ભાવ. ૧૬.
 વીરમગામે મુનસર, છે ધોળકે મલાવ;
 કાંકરિયા નામે કહું, અમદાવાદ તળાવ. ૧૭.
 જોયાં તે જીરણુ ધણાં, ફાટ્યાં તૂટ્યાં તેમ;
 વર્ણન એવાં વૃક્ત્યું, કરવું રચે કેમ. ૧૮.
 સરસ સરોવર આ, સમે, સૌ જનના સુખકાજ;
 ધર્મ નિમિત્ત બંધાર્યું, રડા રણમલરાજ. ૧૯.
 વર્ણન કરવા મન વધ્યું, તે નિરખી તતખેવ;
 કોડે હું વર્ણન કરું, દેશે વાચા દેવ. ૨૦.
 સંવત મુનિ શશિ ભકિત જૂ, માધ માસ સુખકાર;
 રણમલસર રડું રચ્યું, વદિ દાદશિ કવિ વાર. ૨૧.

દૂરથી દેખાવ.—ભુજંગી છંદ.

જુઓ દૂરથી યુક્તિ કેવી જણાય,
 ગિરી રાજ્યની તુલ્ય શોભા ગણાય;
 ધણાં ઝાડનાં ઝુંડ ઊંચાં વધેલ,
 દિસે જેમ માહેશ્વરીનો મહેલ. ૨૨.
 વિશેષે જુઓ આ વડોની ઘટાછે,
 તથા તાડની છત્ર જેવી છટાછે;
 કહું કેળની કાંતિ કેવી કરીછે,
 ધન્યજો રૂડી આંગણે શું ધરીછે. ૨૩.
 નમે ને ઊંચી થાય આકાશ માંહી,
 કરી હાથ ચાળા કહે જેમ કાંહી;
 કહે સાનમાં સર્વને મર્મ એવા,
 અહો પ્રાણિ આવો અહીં દાન લેવા. ૨૪.
 બિજા ઝાડનાં પાંદડાં ખૂબ જૂમે,
 રડાં બારણે તોરણો જેમ લૂમે;
 સુગંધી શિજો વાયુ સન્મૂખ આવે,
 તહાં માનથી તેડવા જેમ ધાવે. ૨૫.
 જુઓ કોકિલા બોલ મીઠા કહેતી,
 જનારા જનોને દિસે માન દેતી;
 ઝિણા શબ્દ બિજા ખગો ઉચ્ચરે છે,
 દિસે જેમ તે વાત કાંઈ કરે છે. ૨૬.
 તહાં રંગ લીલાં તૂણાં ઉગિયાં છે,
 બિજાનાં બિજાવેલ શું શોભિયાં છે;

સુશોભિત ઝાડો રહ્યાં ખૂબ જૂમી,
 રૂડી જાણિયે તે રચી રંગ જૂમી. ૨૭.
 જુઓ પાણીયારી સ્ત્રિયો કેવીયો છે,
 દિસે શિર ગર્બા ધરી દેવિયો છે;
 ધણા લોકના થોક જતાં જણાય,
 જનો જેમ તિથેં મળી સંધ જાય. ૨૮.
 જુઓ કોઈ તો કાવડે નીર લાવે,
 નિહાળી કવિને ઉરે તર્ક આવે;
 દિસે તીર્થવાસી કરી તીર્થ આવ્યો,
 જુઓ કાવડે નીર ગંગાનું લાવ્યો. ૨૯.
 પશુ વૃંદ પાણી પીવા કાજ જાય,
 મળે વૃંદમાં જૃંદ તો ભીડ થાય;
 દિસે જેમ દાતારના દાર પાસે,
 રહે ભીડ ભીખારીની દાન આરો. ૩૦.
 જુઓ એક રસ્તેથી ગાયો અનેક,
 દિસે આવતો ઘેરી ગોવાળ એક;
 ધણા લોકને એક આચાર્ય જેમ,
 ચલાવે જુઓ ધર્મને પંથ તેમ. ૩૧.
 વળી વિચરે ને કરે શબ્દ ગાયો,
 શુણી શબ્દ તે તો વિશેષે સુહાયો;
 તૃષા તો ટળી પૂર્ણ જેને પ્રતાપે,
 મહારાજને ગાય આશીષ આપે. ૩૨.

પાળનો દેખાવ.

બધી બાજુએ પાળ કીધેલી કેવી,
 સૌંભા સર્વ દિસે સજી હોય જેવી;
 સૌંભા દેશ નેપાળની સૌથી સારી,
 હિમાદ્રી શિવાલીકની જેમ ધારી; ૩૩.
 દિહાં ઉપરે દેવજો દિપતાં છે,
 તથા શીખરો શીર શોભી રહ્યાં છે;
 જગા જેઈ જેનારતું ચિત્ત લોભે,
 હિમાળા શિરે શીખરો જેમ શોભે. ૩૪.
 પડે પાણી મદ્દે પ્રતીબિંબ કેવાં,
 યથાર્થ પ્રમાણે બિજા જોડે જેવાં;
 રડાં દેવજો દેખીને દીલ ભાવ્યાં,
 બિજા જાણિયે શેષનાગે બનાવ્યાં. ૩૫.
 દિસે દેવજોનાં પ્રતીબિંબ કેવાં,
 નિધી તીર નાવો રહે સ્થીર એવાં;

ધન્યો દિસે નીરમાં દેવજોની,
સજી નેમ સાક્ષાત શોભા સદોની. ૩૬.

મનહર છંદ.

ઉત્તરને દક્ષિણ કિનારા સીધી લીટીમાંછે,
ખસેને શિતેર કુટ લંબાઈ પ્રતેકની;
પૂરવને પશ્ચિમ કિનારા લંબ ગોળાકાર,
આકૃતી મધુપુડાના છિદ્રના વિવેકની;
ચોખા તે દિશાઓમાં દેખાયછે ચચ્યાર ખૂણા,
એકસો શિતેર કુટ લંબાઈ હરેકની;
વિશ્વ વશીકરણ શું અઘર કાણુ જન્મ રચ્યો,
એવી યુક્તિ જોઈ રણમલસર એકની. ૩૭.

દોહરા.

ઘેરાવો તટ ધાટનો, ઠીક બન્યોછે ઠાઠ;
કુટગણતાં પૂરા થયા; પંદરસે ને સાઠ. ૩૮.
પૂર્વદિશે નર્મી પગથિયાં. ત્રણ દિશામાંછે તેહ;
પણ યુક્તી પરિપૂર્ણ છે, જોવા લાયક જેહ. ૩૯.
નૈરત વાયુ ખૂણમાં, જળની આવક જાણ;
દીઠી ત્યાં શુભ દેરિયો, તેનાં કહું પ્રમાણ. ૪૦.
ત્રણ દેસં દક્ષિણ તટે, ઉત્તરમાં બે એમ;
પશ્ચિમ તટપર એકછે, પૂર્વ તટે બે તેમ. ૪૧.

મનહર છંદ.

દક્ષિણમાં પૂર્વભણી બંડારી કુખેર ભલા,
આથમણે રામેશ્વર તુલા હંસા દેવીછે;
ઉત્તરમાં પૂર્વભણી શકિતતણું દેઈ શોભે,
પશ્ચિમ તરફ દેવી ઐયરાજી તેવીછે;
પૂર્વ તટે દક્ષિણમાં દેવી મહાલક્ષ્મિ દિસે,
ઉત્તરે ગણેશ દેવતણી દેરી એવીછે;
પશ્ચિમ તટે તો જળ દેવકીની જોઈ દેરી,
કહુંધું વિગત તેની દેરી કેવી કેવી છે. ૪૨.

દોહરા.

લાંબું ગિયું બાર ફૂટ, હંસાનું આગાર;
સવા આઠ ફૂટ પહોળું છે, સરવરનો સણગાર. ૪૩.
લાંબી પહોળી ફૂટ ત્રણ, ગિયી નવ ફૂટ એમ;
જૂળ દેવીની દેરીછે, તે પણ શોભે તેમ. ૪૪.
લાંબાં સાડી આગણિસ, પહોળાં તે કુટ બાર;
ઉંચાં પંદર ફૂટ છે, અવર દેવ આગાર, ૪૫.

તે તળાવનું ક્ષેત્રફળ, ગણિયે પાળ સિવાય;
*મુને સરજુન દગ વેદગુણ, કુટની સંખ્યા યાંય. ૪૬.
પાળ ઉપર કુલ ઝારના, બાગતણો છે ઠાઠ;
માખ્યો તે પહોળો પને, સર્વ દિશે કુટ સાઠ. ૪૭.

હરિગીત છંદ.

વડ પીપળાને પીપૂરો, ગુદિયો વડચુંદા દિઠા;
પરદેશો દેશો બાવળો, લીંબડા કડવાને મીઠા;
મહુડા પલ્લશ^૨ પલાંશી ખેર, અશોકપલ્લવ આંબલી;
છે બોરસડોને બોરડી, કાંચક અંને બીલી ભલી. ૪૮.
અરોડી સરગવા વાંસ છે, ત્યાં અધિક ગિયાતાડછે;
રાજાંબુ જાંબૂ નાળિયેરી; આમ્રનાં પણ ઝાડછે;
અનાસ અંજીર દ્રાખ દાડમ, કેળ દેશી ફૂંકણી;
શેતૂરને સીતાફળી, વળી જાંબૂ ફળોં પણ છે ઘણી. ૪૯.
બીજેરો તેમ બદામડી, છે કરમદા સારાં કહું;
ગુલદાઉદીને ગુલછબા ગુલતોરપણ ત્યાંછે બહુ;
જોડા હજારી હારસિંગા, જુષ કણેરી કેતકી;
ચપો અને છે અગથિયો, નિર્મતાં મન ભોભેનકી. ૫૦.
તુળસી સ્વદેશો વિદાયતી, છે નોળગુડ ને લેસ્પતી;
આસુંદરો મેંદી કુંવાર, ફૂદિના આદિક છે અતિ;
શોભા નિહાળી શી કહું, ઉપમા સરસ આભાસની;
જુંબી રહીછે ઝાડિં તે, કહિયે રૂડી કૈલાશની. ૫૧.

ભુજંગી છંદ.

સ્હી ઝુંબિ ત્યાં જૈમ કૈલાશ ઝાડી,
ગુણી ગંગ શું નીર ઓપે અગાડી;
વળી ઝાડોં તે જોવી શંભુ જટાંછે,
અને એથકી ઉતરી ગંગ આછે. ૫૨.
પ્રદ્યાં ફૂલ તેમાં રૂડાં પંચરંગી,
રહે લોક જોવા અતીશે ઉમંગી;
બન્યો શોભિતો ઈંદ્રનો બાગ જોવો,
દિસે દેખતાં સાફ દેખાવ એવો. ૫૩.
રૂડી પાળ જોવા ધાંણું ચિત્ત ભોભે,
સુસિંહાદ્રિ સિંધુ તટે જૈમ શોભે.
રચો છે નિચે ચાલ ચોખી વિશાળ,
દિસે દુર્ગ હેયારખી તુલ્ય તાલ. ૫૪.

* ૩૪૨૨.૫૭ ફૂટ. ૨ પલાશ-ખાખરો.

પગથીયાં.

સજ્યાં શોભિલાં સ્વચ્છ સોપાન^૧ સારાં,
 દિસે હર્ષ પામે જનો દેખનારાં;
 જુઓ જેવી દીપે મણી પાશ્વ જાતી,
 ભલી એવી પાશાણની શુદ્ધ ભાતી. ૫૫.
 ધસે કે ખસે, તે નહિ કોઈ કાળે,
 કરી કીર્તિ છે સ્થીર જાણે ભુપાલે;
 ધણા કાળ સૂધી ટકી તે રહેશે,
 જનો રાજની કીર્તિ તેથી કહેશે. ૫૬.
 કહું સાત સોપાનની જુકિત કેવી,
 જઈ સજ્જનોએ સિલા જોઈ લેવી;
 નિચે એકથી એક છે એમ થોક,
 દિસે જેમ ક્ષણાંડના ઉર્ધ્વ લોક. ૫૭.
 જુઓ નારિયો નીર જેને ભરેછે,
 ઘડા નીરમાં ધીર ધારી ધરેછે,
 બહુ શમ્દ જે જે મહારાજ બોલે.
 કહે દાન દાતા નહીં આપ તોલે. ૫૮.
 પડેછે પ્રતીબિંબ, સાં નારિ કેરાં
 ઘણા નીરમાં સ્વચ્છ શોભે ધણેરાં;
 દિસે જેમ પાતાળની પદ્મણી છે,
 મહારાજનું પુન્ય તે પુછી પ્રીછે. ૫૯.

જળ વર્ણન.—દાહરો.

૩૫ રણુમલસર વિષે. જીવન છે તે જાણુ;
 જીવન રણુમલસિંહનું, આપ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ. ૬૦

ભુજંગી છંદ.

જુઓ નિર્મળું છે બરું નીર કેવું,
 દિસે સજ્જનોનું બહું ચિત્ત જેવું;
 અતી લાયકી વાળી જે લેર આવે,
 રૂડી સાગરે લેર જેવી સુહાવે. ૬૧.
 કહુંછું વળી તે દિસે લેર કેવી,
 કવિને દીલે કાવ્યની લેર જેવી;
 વળી તેયકી હું વખાણું વધારે,
 કહે દાન દ્યો લાય લાંબા પસારે. ૬૨.

કહે લોક છે તે સરે^૧ નીર કેવું,
 અમે સાંભળ્યું છે ધણીવાર એવું;
 જનો વિશ્વમાં જે ન આ નીર જાણે,
 વધુ નીર ગંગાતણું તે વખાણે. ૬૩.
 પીએ નીર ત્યાં કોઈ ઝાઝે પ્રસંગે,
 હરે રોગ આરોગ્યતા થાય અંગે;
 સદા એ મંહા ઔષધી જેમ સેવી,
 નિરોગીક કાયા કરે શુદ્ધ એવી. ૬૪.
 ભલે દેવ લોકે સુધા ખુબ હોય,
 કદી પૃથ્વિના લોક પામે ન કાય;
 સુધાથી ઘણું આ દિસે નીર સારું,
 તૃપાતૂરની જે તૃપા દાળનારું. ૬૫.
 સુધા જે પીએ જે કરે સ્વર્ગ વાસ,
 અહીં જીવતાં કોઈ રાખે ન આશ;
 ઉધારે હજારોતણી છાપ છાપે,
 ભલે એથી જે રોકડો એક આપે. ૬૬.
 ભલે હોય ભાગીરથી સૌથી મોટી,
 ન આપે મને નિલ તે નીર લોટી;
 પીએ મૂળ દેશી જનો પાણી જેવું,
 વખાણું વિશેષે વડું માન તેવું. ૬૭.
 રૂડે તે તળાવે રહ્યું નીર એમ,
 જુઓ અક્ષરોમાં રહે અર્થ જેમ;
 કહું શોભિતા નીર કલ્કલ કેવા,
 અને વાણી કેરા બહુ છંદ જેવા. ૬૮.
 વળી સ્વચ્છ ભાસે બરું નીર એમ,
 ભરી વિશ્વમાં રાજની કીર્તિ જેમ;
 તરંગો ઉઠે સ્વચ્છ તે મધ્ય કેવા,
 જુઓ રાજની કીર્તિનાં કાવ્ય જેવા. ૬૯.
 હશે નીરકે આ હશે કાવ્ય ઢાળ્યો,
 ટળે શી રીતે એહ; સંદેહ ઢાળ્યો;
 રચેલો મએ દાનવે જેમ સ્વચ્છે,
 અતિ ઓપતો ચોક શ્રી દ્વિપ્રસ્થે. ૭૦.
 ઉઠે નીરમાં ઉજળા જે તરંગ,
 વધે દેખતાં અતરે ઉછરંગ;
 જુઓ યમ ભૂમી વિષે ઉજળીઓ,
 ભલીભાત લીધી કરી ઓકળીઓ. ૭૧.

જળ જતું વિષે.

વસે મચ્છને કચ્છ કચ્છો^૧ વસેછે,
 મિઠા નીરનું તે સદા સૂખ લેછે;
 નિધિનું ગણી મીરતો ખૂબ ખાઈ,
 વશ્યા સિંધુ વાશી પીવાનીર સારું. ૭૨.

જુઓ ધન્ય શક્તિ આપેલી જેવી,
 જુદા પ્રાણિઓમાં દિસે શક્તિ તેવી;
 સહ પોતપોતાનો શક્તિ પ્રમાણે,
 ગતી તેવી ને કામ તેવુંજ જાણે. ૭૩.

જુઓ મચ્છ તો નિરમાં ખૂબ દોડે,
 જમીમાં નહિ જ શકે કીડિ જોડે;
 જુઓ સાપને કાચખા જાતિ જે છે;
 મહીમાં તથા નીર મદ્દે ફરેછે. ૭૪.

જુઓ નીરની ફૂકડી જેનું નામ,
 ફરે પાણીમાં પૃથ્વી આકાશ દામ;
 ઉડી ઊડી અકાશની વાટ જાય,
 તદા પક્ષિણી તેની જાતિ જણાય. ૭૫.

જુઓ ભૂમિમાં એજ જ્યારે ફરેછે,
 ભલી ભાતની ભૂચરી તે ઠરેછે;
 જજે દુષ્ણિને ઊડી અત્યંત જાય,
 તદા પાણીનો પ્રાણિ તેનો ગણાય. ૭૬.

પ્રભૂ માનવીને મતી તેમ આપે,
 બધાં કામ સાધે પ્રભૂને પ્રતાપે;
 પ્રભૂ દત્ત શક્તિ ન જેને જણાય,
 સદા કામ તેના થકી એક થાય. ૭૭.

બિજા કામમાં બુદ્ધિ તેની ન પેસે,
 ખતાવે બિજું કાંઈ તો હારી બેસે;
 વિચારી ભલા દીનતા મૂખ બાપે,
 મહા મૂર્ખ મિથ્યા અભીમાન રાખે. ૭૮.

કદી પારથી જળ તેમાં ન નાંખે,
 રહે પ્રાણિયો તે મહી બીક રાખે;
 જડે જાનહવી તીરમાં વાસ જેને,
 નહીં ધર્મના દૂતનો ત્રાસ તેને. ૭૯.

૧ કચ્છો.—એક જાતની માછલી, જેની પૂંછડી પા-
 તળી હોયછે; અને એને મુંછો હોયછે.

૨ ભલા—સારાજનો.

જળ ઉપરનો દેખાવ.

જુઓ પાનડાં પાણી મધ્યે તરેછે,
 દિસે તે નિધિ મધ્ય નોડા ફરેછે;
 દિસે દોડડાં જેમ શુભે સુકાન,
 ચડ્યા જીવ જતું ઉતાર સમાન. ૮૦.

બહુ પોંચણી પદ્મ પત્રો ખિરાજે,
 ભમે બંગ તેની જીબી ખૂબ જાજે;
 બિજા પક્ષીઓ ઉડતા આવી પેઠા,
 બહુ જાણિએ આબિને હંસ બેઠા. ૮૧.

બગોની જુઓ પંક્તિ કેવી બનીછે,
 ધરે ધ્યાન ને ઝાલવા મત્સ ધચ્છે;
 ઠગો વેષ આચાર્યનો જેમ ધારી,
 હજે લોકને તે બની બ્રહ્મચારી. ૮૨.

વળી આ જુઓ જોડ છે ચક્ર^૧વાલ,
 જુદાં ના પર પ્રેમ એવો અચાક;
 દિસે જાણિયે કાંઈ છે દેવ દેવી,
 શિવા શ્રાવથી ખામિયાં કાય એવી. ૮૩.

ત્રિવેણીનો આલાસ.

સદા નીર જોતી સમું સ્વચ્છ જે છે,
 ગણે લોક ગંગાતણું નીર તેછે;
 ચઢે મેઘ તો શામણું તે રહેછે,
 તદા લોક કાલિદિ કેરું કહેછે. ૮૪.

કદી આભ તારાથી રાતું જણાય,
 નદી બ્રહ્મપુત્રીતણું તે ગણાય;
 કદી તો બધા રંગ સાથે દિસેછે,
 તદા લોક જાણે ત્રિવેણી વસેછે. ૮૫.

તટે મંદિર ગૌરીનો નાથ લાઘ્યો,
 મળ્યો જાણિયે એજ ગોવિંદ માધ્યો;
 સમીપે ત્રિવેણીતણો આ સમાજ,
 પ્રભા પેખીને જાણિયે પ્રાગ રાજ. ૮૬.

સાત સમુદ્રનો આલાસ.

હરે ધાતુના મેલને જેમ ક્ષાર,
 બધુ ઘોષને તે કરે ધાતકાર;
 હરે રોગને તેમ આ એક ખિંદ,
 ઘટે ઉપમા એયકી “ક્ષારસિંધુ.”

૧ ચક્રવાક—સારસાં, ૨ ક્ષારસિંધુ—જેને હિંદી મહા-
 સાગર કહેછે તે. હિંદુસ્તાનની પાસે.

પ્રભા ભદ્ર ભૂધતણી જ્યાં પડેછે,
તહાં ક્ષીરનો^૧ સિંધુ ચિતે ચડેછે;
પ્રભા ગુપ્તદાહિના ગુપ્તની છે,
દધી^૨ સિંધુના તો છબી ત્યાં બનીછે. ૮૯.
પ્રતીજાંચ અંપાનો જે ઠામ પેખી,
લોંધો ધી તણો સિંધુ તે ઠામ લેખી;
વળી દાડમીનાં દિસે પુષ્પ જ્યાં છે,
ભયો સિંધુ ધક્કુ^૪ રૂસે તેમ ત્યાં છે. ૯૦.
દીસે મેઘ આભાસથી નીર કાળું,
સુરાનો^૫ ભયો સિંધુ તે વાદ ભાળું;
સદા તો દીસે મોટું^૬ સિંધુ સમાન,
ભર્યું ભૂમિ મહે સુમાનું નિધાન. ૯૦.

સમુદ્ર મથન

દિસે ચોકિ ત્યાં રાજ સાહેબ કેરી,
સિપાઇ તથા હિંદુ જાતિ ધણેરી;
ધટે ઉપમા ઉચરે એનીં એમ,
મળ્યા દેવ દેવો નિધી તીર જેમ. ૯૧.
જુઓ રૂડો આ એક હોડી તરેછે,
ધરેલો નિધી મધ્ય મંથાદ્રિ એછે;
દિઠો સર્પ આશ્રયકારી અથાગ,
વશ્યો જાણિયે એજ વાસકો નાગ. ૯૨.

ચૌદ રત્ન.

મહારાજના મહેલમાં જે રમાછે,
વશી વાસ સાક્ષાત સિંધુસુતાછે;
મહારાજને કંઠ હીરાનું તેજ,
નળ્યો સિંધુ મદ્યો કૌશભ એજ. ૯૩.
તળાવે રૂડી વૃક્ષની ભાળી ભાત,
દિસે જાણિયે એજછે પારિજાત;

૧ ક્ષીર-સમુદ્ર યુરોપના રસની ઉત્તરે.

૨ દધી સિંધુ-ઉત્તર મહાસાગર જેમાં બરફ જામેછે તે.
ઉત્તરદુષ્ક પાસે.

૩ ધીતણો-પીળો સમુદ્ર ચીન અને કોરીયાની વચ્ચે,

૪ ધક્કુ-અર્જસ્તાન ને આફ્રિકની વચ્ચેનો રાતો સમુદ્ર.

૫ સુરા-કાળો સમુદ્ર તે રશિયા અને તુર્કસ્તાનની વચ્ચે.

૬ મિટ સિંધુ-મીઠો મહેરામણ અથવા સીંધુ નદી.

બગો પાણીના પાનથી છે પ્રમત,
દિસે ગુણ એતો સુરાનો^૫ સત્ય. ૯૪.
હોહરો.

વૈદ વડો વિખ્યાત છે, અંબાશંકર એક;
ધનવંતરિતુલ્યે ધરે, વૈદક શાસ્ત્ર વિવેક. ૯૫.

ભુજંગી છંદ.

મહારાજનો વૈદ છે ચિત ભાવ્યો,

નિધિમાંથી ધનવંતરી એજ આવ્યો;

ચતુરાં કપાળે ઢયો આંદલો છે,
દિસે તે નિધી મંથતાં નીકળ્યો છે. ૯૬.
દિઠી ગાય ત્યાં ખૂબ છે રૂપ જેતું,

ઉરે ધારીયે એજ છે કામપેતું;

મહારાજનો જે મહામત હાથી,
મળ્યું રત્ન તે જાણિયે સિંધુમાંથી. ૯૭.
તળાવે રૂપાળી દિસે પાણીયારો,

નિધિ મંથોને એજ રંભા ઉધારી;

વળી રાજના અધને શું વખાણું,
નિધિ મધ્યથી ઉપજ્યું રત્ન જાણું. ૯૮.

સુધા તુલ્ય તો નીર છે શુદ્ધ સાફ,
નિધિનું રૂડું રત્ન એતો ઉચાફ;
મહારાજની શસ્ત્રશાળાનું આપ,

દિસે જાણુંએ એજ સારંગ આપ. ૯૯.

દિસે દેવની આગળે શંખ સારો,
રૂડું એજ સિંધુ તણું રત્ન ધારો;
પ્રલય પાપનો એજ પાણી કરે છે,

પ્રલય કારી તે ઝેર તેથી ઠરે છે. ૧૦૦.

રૂડાં એ રીતે નિર્મિયાં ચૌદ રત્ન,

થયાં પ્રાપ્ત જાણે કર્મથી પ્રયત્ન;

તટે શંભુનો વાસ છે સાથ શીવા^૧,

પધાર્યા પ્રભુ જાણીએ વીધ પીવા. ૧૦૧.

૧ શીવા-પાર્વતી.

જન્મ સમુહ.

ભિયો પુરૂષો વૃંદ આલ્યાં ઉમગે,
મળ્યાં નેમ જનત્રાણુ જનત્રા પ્રસંગે;
મુખે રાજ સ્પર્હેબની કીર્તિ ગાય,
કથા કીર્તના તિર્થમાં નેમ થાય. ૧૦૨.

જથાબંધ કાંઠે ધણા લોક જાય,
પ્રતીબિંબ તેનાં જુઓ આ જણાય;
જતાં હોય તે નાવમાં બેસવાને,
વધે હર્ષ દેખાવ તે દેખવાને. ૧૦૩.

જનમે દેવનાં દર્શને જૂથ-જનય,
તણાવે તદા બીડ ભારે ભરાય;
દિસે નેમ તેતો ધણા સિંધુ ધારે,
જતા હોય વેપારી વેપાર મારે. ૧૦૪.

લિધા અક્ષતો કે ફળો દ્રવ્ય મેવા,
જઈ ભાવથી દેવને બેઠ દેવા;
દિસે નેમ તે લક્ષ્મી લાભ ખાવા,
જનો જુજુઆ માલ ચાલ્યા ચડાવા. ૧૦૫.

જુઓ પાધડીમાં ધર્યા કાગળો છે,
ખિન્ન દેશની શું લીધી હુડીયો છે;
જઈ દેવની આગળે નાણું મુકયું,
દિસે નેમ તે નાવનું નર મુકયું. ૧૦૬.

જઈ દશને પૂન્યનો લાભ લાવે,
ભરી નીરને નારિયો પાછો આવે;
દિસે નાવથી માલ ઉતારી લાવ્યાં,
ધણા હર્ષથી લાભ લે ઘેર આવ્યાં. ૧૦૭.

વહેછે શિળો મંદ જો સ્વચ્છ વાયુ,
સુગંધીપણું છે છબીવંત છાયું;
પ્રવાસી જનો નેમ રસ્તે મહાલે,
મહારાજની કીર્તિ તે સાથ ચાલે. ૧૦૮.

જળ દેવકી.

બન્યા ધાટ ઘેરાવ સોપાન સારાં,
કટી મેખળા તુલ્ય તે શોભનારાં;
વચે નીર રહે બની નીર દેવી,
ધરી મેખળાને ઉભી હોય જેવી. ૧૦૯.

લિલાં ઝાડ ચારે દિશે આશ પાસે,
લિલી સારી આઠી ઉભી એમ બાસે;
રજા પૂજના છોડ ત્યાં છે રૂપાળા,

ધરી કંઠમાં પુષ્પની નેમ માળા. ૧૧૦.

ફરકે જુઓ કેળનાં પત્ર કેવાં,
દિસે સારીના છોડાં હોય એવાં
જાગી એથકી નીરખો નાજિએરી,
ધરેછે છબી તે શિરે છત્ર ફેરી. ૧૧૧.

જુઓ જુજુડાં છે, રડાં કૃમ્મ રમે,
દિસે ત્રાજવાં ઓપતાં દેવી અગે;
જુઓ દાડો પાકો ફાટ્યાં સમીપે,
• દિસે બીજ દેવીતણાં દાંત દીપે. ૧૧૨.

ચઢે ને સમે મેધ આકાશ અત્ર,
દિસે દેવીમાથે ધર્યું મેધ છત્ર;
વળી મેધમાં ચંચળા ચાર થાય,
શિરે દેવિને ચામરો શું ઢળાય. ૧૧૩.

ચોમાસાનો દેખાવ.—દાહરો.

રચના રણમલસરતણી, જેવા કાળ જરર;
ધન રાજ સ્વારી સજ્જ, આવ્યો હરખી ઉર. ૧૧૪.

જુજંગી છંદ.

જુઓ આજ આકાશમાં મેહ ગાળે,
વડી નોખતો મેહ રાજની વાળે;
જુઓ વીજળી મેધ મધ્યે ઝખૂકે,
મહા શરવીરાતણાં શસ્ત્ર ઝૂકે. ૧૧૫.

જુઓ પંચરંગી રડું ચાપ તાણ્યું,
દિસે નેમ વૈકુંઠી હોય આણ્યું;
થયા ભૂમીમાં મોરના સોર સાર,
દિસે મેધરાજતણા ઓપદાર. ૧૧૬.

વહે દાહરો શબ્દ તે શું વખાણું,
મળી આર્જની બેરખો આવી નાણું;
જુઓ વૃષ્ટિથી નીરનાં ખુંદ આવે,
મહા દેવીને મોતીથી શું વધાવે. ૧૧૭.

બહુ ખુદખુદ નીરમાં ઉપજે છે,
નિહાળો વળી નીરમાં તે જમે છે;
પરીજલથી કાટી જલમાં થાય,
વળી સર્વથા જલમાં તે સમાય. ૧૧૮.

પડે ખુંદ ત્યાંતો વળેછે કુંડાણું,
વધીને વળી તે થતુ શ્રેષ્ઠ ભાણું;
વડી ફાજમાં એકસો શર ઝૂકે,
ચમું નેમ કુડે વળી માગ મૂકે. ૧૧૯.

પ્રવાહો વહ્યા નીરના આશ પાશ,
 મળ્યા વંદવા જાણીએ મેઘ દાસ;
 વળી તે પ્રવાહો ભજે તે તળાવે,
 દિસે જેમ જાત્રાળુનાં જૂથ આવે. ૧૨૦.
 મળી નીર વર્ષાદતું ખુબ આવે,
 ધણે દરથી તે દિલે દેખી ભાવે;
 દિસે જેમ પૃથ્વી વીરે પાક થાય,
 જુમીપાળુ કરે ખજાને ભરાય. ૧૨૧.
 પ્રવાહો કરેછે ધણા ધૂધવાટ,
 ધણી કીર્તિ ઉચ્ચારનો જેમ ધાટ;
 કહે રાજ રાજ જુગો જુગ જીવો,
 દિલો વંશ ઝાલા વિષે એક દિવો. ૧૨૨.
 ધણે દરથી નીરનું બેન સાંધ્યું,
 રૂડું જેમ રાજે સદાવ્રત બાંધ્યું;
 પીએ પ્રેમથી આવીને નીર પ્રાણી,
 મહારાજની કીર્તિ મોટી વખાણી. ૧૨૩.
 વળી ઉપમા એની એવી વિચારે,
 મહા સિંધુ મધ્યે ધસી ગંગધારે;
 ઊંચા ટેકરાથી વહ્યું વારિ આવે,
 હિમાળા ધસી જેમ ગંગા સિધાવે. ૧૨૪.
 જુઓ આવતુ નીર ડોળું જણાય,
 વસી ત્યાં વિશેષે વળી સ્વચ્છ થાય;
 કદી દુર્ગુણી જો સજે સંગ સારો,
 જુઓ આ રીતે સદગુણી તેજનારો. ૧૨૫.
 ધણા પક્ષીઓ ત્યાં મિઠા બોલ બોલે,
 કહું તર્કથી ઉપમા તેહ તોલે;
 દરોહો ભણો પક્ષીનો એમ કાક,
 પઠે ગંગ તીરે દિલે વેદ પાક, ૧૨૬.
 કરે કોકિલા શબ્દ સારા ઉચાર,
 દિસે રાજના ગૂણ ગાનારો નાર;
 મધૂરા વદે શબ્દ ત્યાં શક મેના,
 ગુણી જાણિયે હોય ગાંધર્વ તેના. ૧૨૭.

ઉદારતા.—દોહરા.

રાત વરત જો માગતાં, નહિ કદી કહે નકાર;
 રણમલસરને રંગછે, દિસે સદા દાતાર. ૧૨૮.
 કોણ કહે જન કૃપને, દુનિયામાં દાતાર;
 રણમલસરની રીત જો, રાખે એજ ઉદાર. ૧૨૯.

જુજંગી છંદ.

અરે ઓ કુવા તું ન લે ગર્વ એવો,
 કહે કોણ દાતાર જો તૂજ જોવો;
 નહીં નીર પામે વિના ગૂણ વાળો,
 રહેછે નિરાશી તૃષાશી ડુખાળો. ૧૩૦.
 નિધિને કહો કોણ ઝાઝો વખાણે,
 પોવા પાણી મીઠું નદે કાઢ ટાણે;
 તૃષાતૂર આશા કરી કાઢ આવે,
 તૃષા તેતણી તો ટળે આ તળાવે. ૧૩૧.
 અરે સિંધુ તું ગર્વનો છોડ ધાટ,
 ધણો એવડો શો કરે ધૂધવાટ;
 અમે તૂજ મોટાનો મોટાઈ જાણી,
 પોવાને ન પામે કદી કાઢ પાણી. ૧૩૨.
 કરે નીરનું દાન જો કાઢ આવે,
 નિરાશી નહિ કાઢ ત્યાંથી સિધાવે;
 નિહાળી મને તો નકી દીલ ભાસે,
 લીધો ગુણ શીખી પ્રજાપાળ પાસે. ૧૩૩.
 તપ્પો તાપથી તે તણે તાપ ટાળે,
 કરી શાંત આનંદનો આધ વાળે;
 ધિરા સજ્જનો શાંતથી ધૈર્ય આપે,
 દુખી લોકના દીલની દાઝ કાપે. ૧૩૪.
 સદા સર્વ પામે તહાં નીર પાન,
 દયાથી મહીપાળ દે જેમ દાન;
 તથાપિ કદીએ નહીં નીર તૂટે,
 ખજાનો કદાપિ નહીં જેમ ખુટે. ૧૩૫.
 જુઓ નીર પી પક્ષીઓ ઉડી જાય,
 દશે દિશમાં વૃંદનાં વૃંદ ધાય;
 મહારાજની કીર્તિ સૌને કહેવા,
 ગયા ખેપીયા શું જુઓ પક્ષી જવા. ૧૩૬.
 ગુણીના ગુણોને ન દેખે તપાશી,
 કદી કાઢને તે ન કાઢે નિરાશી;
 તથાપિ ખરો એક વિવેક આણે,
 કરેછે સદા દાન પાત્ર પ્રમાણે. ૧૩૭.

ઉપમાઓ.—દોહરો.

રોષ નાગ શિર શોભિતી, મેદની મુગટ નિદાન;
 રણમલસર તેમાં રહ્યું, મણી અમૂલ્ય સમાન. ૧૩૮.

રૂઝ બાકથી રમ્ય બાંધ્યું રૂપાળું,
વળી શોભીતું સ્વચ્છ છે નીરવાળું;
હરે પૂર્ણ પીયૂષ કરો કટોરો,
તપે નેમ તિથોતણે શીર તોરો. ૧૩૯.
ભગીરથ ભાગીરથી નેમ લાવ્યો,
મહારાજથી એમ આ સિંધુ આવ્યો;
તપો પ્રાણિઓના જુઓ તાપ દાળે,
ગુણી નેમ ગંગા મહા પાપ બાળે. ૧૪૦.
નિમિત્તી સુધા કુંભ ને નીકળેલો,
હરે એજ આશું ધરામાં ધરેલો;
હરે બ્રહ્મનો કુંભ નેમાં સુધાછે,
અમી પૂર્ણ કાંતો અખે પાત્ર આ છે. ૧૪૧.
દિસે સ્વચ્છ આકાર સારો સુધાવે,
વિલોકી વળી એમ વિચાર આવે;
ધરા મધ્ય શું આરશી આ ધરીછે,
મહાલક્ષ્મિને મૂખ જોવા કરીછે. ૧૪૨.
કરી જુક્તિને વર્તુળાકાર કીધું,
પ્રકારે કરી ચંદ્ર નું માપ લીધું;
દિસે નેમ આદર્શ છે દેવ કેરું.
પડયું પૃથ્વીમાં તે રૂડે ઠામ ઠેરું. ૧૧૩.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

ચંદ્ર પ્રભાવ મુખ શર્વરિ બાલિકાનો,
તારાતણે સમુદ્ધ મૌકિક માલિકાનો;
આ લોક મધ્ય અતિ લાયક લેખવાનું,
શોભીત શ્રેષ્ઠ સર દર્પણુ દેખવાનું. ૧૪૪.

ભુજંગી છંદ.

પડેછે રવિનું પ્રતિબિંબ તેમાં,
અતિશેજ ઊંડા દિસે મર્મ એમાં;
મહારાજની ભક્તિનો બાળો ભેવ,
પધાર્યો જગચ્ચક્ષુ પ્રલસ દેવ. ૧૪૫.
ફરે સૂર્ય ને ચંદ્રમા સશિ તારા,
અહોનિશ આકાશમાં આલનારા;
બોલે આવી શોભા હરો કોઈ ઠાર,
સદા એજ નેતા ફરે વારવાર. ૧૪૭.
શશી મંધ્યથી સામ્યતા સંહરી છે.

ભલી આતળાવે જુઓ તે ભરીછે;
પડ્યો તેથી ખાડો રશી મધ્ય તેનો,
દિસે ઈંદ્રમાં અંક અધાપિ એનો. ૧૪૭.
દિસે નીર આકાશ આભાસ જેવું,
તથા ચંદ્રનું છે પ્રતિબિંબ તેવું;
ભલી પાળે સાં વર્તુળાકાર બાળી,
કીધી ચંદ્રને બાણીએ તે કુંડાળી. ૧૪૮.
ભલી વંશ જાલાતણી ભૂમિકા છે;
દિસે રૂપ રંભા શિવા કે રંભા છે;
દિસે મૂખમાં પૂર્ણ ચંદ્ર પ્રભાવ,
જુઓ તેમનું એજ છે આ તળાવ. ૧૪૯.
ભલી ભૂમિ ભાસે જુઓ પ્રાંત અત્ર,
દિસે વંશ જાલાતણી કીર્તિ પત્ર;
યયો ઓપતો આ તળાવે અધિકા,
યયો રાજ સાહેબનો નેમ શિક્ષા. ૧૫૦.

વર્ણન સમાપ્તિ વિશે.

સદાવત જેવું કર્યું કામ સારું,
નકી એધકી નામ અલ્પે થનારું;
ધરી જન્મ જેણે નહીં નામ રાખ્યું,
નકામુંજ આયુષ તે ખોઈ નાખ્યું. ૧૫૧.

દોહરો.

રણુમલસર ન્યાં લગી રહે, વળી આ કાવ્ય વિચાર;
રાજ રણુમલ સિંહનું, નામ અમર રહેનાર. ૧૫૨.
રણુહિમાળે માનસર, પુસ્કર ન્યાં અનમેર;
રણુમલસર તેમજ રહો, પ્રસિદ્ધ રૂડી પેર. ૧૫૩.
આપ્યું જો બન ઇશ્વરે, કરો પૂજ્યનાં કામ;
લ્યો આસીષ બહુ લોકની, નિશ્ચય રાખે નામ. ૧૫૪.
વર્ણન કરી વિવેકથી, નિર્મળસરનું નેદ;
માનસિંહ મહારાજને, ભાવે કીધું ભેદ. ૧૫૫.
જે કવિતા ગુણ બાળુછે, વિવેક વિધાવંત;
પરોપકારી કામ પણ, એણે કર્યા અનંત. ૧૫૬.
સડકો કીધી શોભતી, જાઝાં રાખ્યાં જાડ;
કરાવિયાં વાવો કુવા, પ્રજા ગણે છે પાડ. ૧૫૭.
ઓગણિસે તેત્રીશનો, એખે ચૈતર માસ;
વદિ નવમી દિન વર્ણુઓ, પૂર્ણ પ્રબંધ પ્રકાશ. ૧૫૮.
વંશતણી દહિ થજો, જશ્ન દેજો જગદીશ;
દિન દિન દલપતરામની, એ ઉત્તમ આશીષ. ૧૫૯.

મનહર છંદ.

રાજ ઇલકામ રૂડો પાદશાહી વખતથી,
વંશ પરંપરા મહિપાળને મળેલો છે;
અંગરેજ સરકારે રહાર આફ ઈડિયાનો,
દેશ પતિ રજુમલ સિંહને દિધેલો^૧ છે;
સોરઠમાં સૈકડો છે રાજ પણુ આજ સમે,
જેના રાજ તણો વર્ગ નંબર પહેલો છે;
કહે દલપતરામ કીધાં જોણે રૂડાં કામ,
કવિયોએ કાવ્ય જાણુ કુશળ ગણેલો છે, ૧૧૦.

કાહરો.

રાજ સબાને રીઝવી, કરી કવિતાનું કામ;
પદવી કવિની પ્રથમલાં, પાંચો^૨ દલપતરામ. ૧૧૧.

મેવાસ વર્ણન.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

જનહવિ જાણુ જમાવ કરી રહ્યો, જેમજટા ધર કરોજટામાં;
મોટી નદી મહિમંડળ માંહિ, મહી નદી છે જીવિવંત જટામાં;
બાવળબોરડીનાં બહુ ઝુંડ, ધણું તરની ધમધોર ગટામાં;
ડાઢી જણાય જરીકજ જેમ, નરેશતણી મુખ કેશ પટામાં. ૧
હાર્યો હજાર નોંહાર નોંહાર, લગાર તગાર જણાય નજેમાં;
રામનોં ફાજ વિરામ કરે કદિ, તોપણુ શોધોં જડે નહિ તેમાં
વાધ વરે વિકરાળ વસે વળી, અન્ય અરણ્યતણાં પશુ એમાં;
તે વનનું વિગતે કરી વર્ણન, સાહિલ્ય શબ્દ વિના કરું શેમાં. ૨.

કાહરો.

મહિવાસીનો મુલકમાં, તેથી ઉપજે ત્રાસ;
વિષ વિષે વિખ્યાત છે, વસુધામાં મહિવાસ. ૩.
રાજ શત્રુ ત્યાં જઈ રહે, રહે લુટારા ચોર;
પણુ તે કદી પકડાય નહિ, અતિ અંધાર ધોર. ૪.
સાગર સ્થાનક મચ્છનું, જૂત સ્થાન કૈલાશ;
સુરનું સ્થાનક સ્વર્ગછે, ચોર સ્થાન મહિવાસ. ૫.
રહે રાત દિન રખડતા, બય તજી બીલ અપાર;
એક દિસે એમાં વળી, સર્વેનો સરદાર. ૬.
જૂટક જૂટક છાપરાં, કરી રહેલા કોઈ;
કકક ગુફામાં ગુમ રહે, જગ્યા છાની જોઈ. ૭.

૧ માનમોહજી મહારાજને પણુ તે ઇલકામ મળેલો છે.

૨ સંવત ૧૮૯૧ માં.

ભામનિ ભાસે બીલડી, બાળક લઈ બે ચાર;
ચણોડીયોના ચોસરા, હેડે પહેરી હાર. ૮.
એક કુહાડી કાખમાં, એક છરો અધિદાર;
કરમાં તિરને કામઠું, એ નરનો શશુગાર. ૯.
ટુંકી પહેરે તંગડી, માથે ફેટો એક;
તન તો સંધળું તેહનું, છે ઉપાડું છેક. ૧૦.
ન મણે તડકો તાલને, વળી ન મણે વરસાદ;
શિકાર શોષે સર્વદા, નિશ દિન તેહ નિશાદ. ૧૧.
પગમાં ન મળે પગરખું, નહિ અંગરખું અંગ;
તેના તનનું ચામડું, બખ્તર તુલ્ય અભંગ. ૧૨.
એક ઉપર આપદપડે, કરે ઢોલ ધમકાર;
બેળા ચંપ જાય બીલડા, પળમાં પાંચહજાર. ૧૩.
સુત મોટા સરદારનો, તેજ નહીં સરદાર;
પણુ જે થાય પરાક્રમી, એ પામે અધિકાર. ૧૪.
મહાસાગરમાં માછલી, જતી રહી ન જણાય;
તેમજ તે મેવાસમાં, ગયો ચોર ન જણાય. ૧૫.
સામ્રમતી તે મહી નદી, બે મહે મેવાસ;
શિરોધથી દક્ષિણ દિશે, પૂર્ણ કોશ પંચાશ, ૧૬.
મીઠી જૂમી મહિ તટે, મીઠા પાણી પાસ;
લીલા ઉગે લીમડા, ફુલ તેમાં કડવાશ. ૧૭.
આ સરકારે વશ કર્યા, અતિશય એવા બીલ;
ઝાડી પણુ છેદન કરી, ધરી ન તેમાં ઢીલ. ૧૮.
ત્રાસ ટળ્યો સૌ દેશનો, સુખ જામ્યા સૌ લોક;
ધધરે એ રીતે હણો, સર્વ સ્થળનો શોફ. ૧૯.
ઉજડમાં વસતી યજ્ઞે, યાજ્ઞે લીલા લહેર;
સુખ શાંતિ સધળે યજ્ઞે, પૃથ્વીમાં બહુપેર. ૨૦.

ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટી વિષે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

કહું હવે શ્રીપુરનો^૧ સુધારો,
સ્વદેશમાં જ્ઞાન વધારનારો;
સ્વદેશનું જે હિત ચિત્ત ચહારો,
તે સાંભળી અંતર રાજી થારો. ૧.
ધસ્વી સને સૌ સમજે કંઠાથી,
અદારસે ને અડતાળીશાથી;

૧ શ્રીપુર-અમદાવાદ.

નેને થયો શ્રીપુરમાં સુધારો,
તેમાંથી હું કાંઈક બોલનારો. ૨.

હાહરો.

સોસાઈટી વર્નાક્યુલર, સ્થપાઈ અમદાવાદ;
સંક્ષેપે વર્ણન કરે, ઉપમા આણી યાદ ૩.

ઉપભતિ વૃત્ત.

માતા કહું તો પણ યોગ્ય એ છે,

દેવી બહી દેવતવાળી તે છે;

કહું વળી કામદયા વખાણી,

રમ્યા થકી ઉત્તમ એજ રાણી. ૪.

હાહરો.

સ્થિતિ ગુણમય ગુજરાતની, બદલાઈ બહુ વાર;

સ્થિતિ પલટે છે રત્ન થકી, જેમ જન્મત મોઝાર. ૫

હિમાચાર્ય સરખા થયા, વડા વડા વિદ્વાન;

જેના ગ્રંથો આજ પણ, મોટું પામે માન. ૬.

ગુજરાતી ભાષા તણા, કવિઓ થય્યા અનેક;

રામાયણ ભારત રમ્યાં, વાર્તા પણ સવિવેક. ૭.

પછી આવી પડતી દસા, વિદ્યા ખર્ચે વિનાશ;

દેખાડે નહિ કોઈને, પુસ્તક જેની પાસ. ૮.

ખર્ચો પરમેશ્વરની કૃપા, દષ્ટિ થઈ તે દેસ;

અમલ થયો અંગ્રેજનો સૌ સુખ વધું વિશેષ. ૯.

મનહર છંદ.

ગુજરાતમાં વિદ્યાળી વૃદ્ધિ કરતાર નર,

લાયક લંદનપુરમાં જનમ પામિયો;

ઇસ્વિસો અઢારસે ને એકવીસ તણી સામે,

સાતમી જુલાઈ દીન જન્મ ધરી જામિયો;

બહુ વિદ્યાભ્યાસ કરી એકવીસ વર્ષ વયે,

મુંબઈમાં આવી નોકરી ક્ષિત્રે વિરામિયો;

તે અમેઝાડર કિન્સાક ફરખત નામ,

ખાતે ગુજરાતની મદદી ધણી ખમિયો. ૧૦.

હાહરો.

સમ અઢાર હેતાળિસે, આભો અમદાવાદ;

આશીરવદ જડળ થયો, તે અકટોબર બાદ. ૧૧.

સામ ધણો કવિત્વ તણો; વાંચે ધરી વિવેક;

બાદ ચારણો પ્રાણણો, જેવા કવિ અનેક. ૧૨.

મનહર છંદ.

કવિતા-સુણીને કરતો કવિની પરીક્ષા તે,

૧ હેમકોષ તથા હેમ આકરણુ વગેરે.

સીરપાવ આપી સારુ સમ્મદને ઉચારતો;

મન માન્યો મળે કવિ તો તેને પોતાની પાત્રે,

રાખવાને રાત દિન રૂઢ્યમાં ધારતો;

સારાબાઈ તણા સુત બોળાનાથ બાઈ મુખે,

સાંભળ્યું કવિનું નામ તેણે એક વાર તો;

મોકલાવી માણસ તેડાવ્યો દક્ષપતરામ,

રાખ્યો પોતા ખાસે તેને પૂળ ન વિસારતો. ૧૩.

હાહરો.

સન અઢાર અડતાળીસે, માસ નવંબર નામ;

ફાર્બસ સાહેબે કવિ, રાખ્યો દક્ષપતરામ. ૧૪.

સંગ્રહ કરતાં ગ્રંથનો, ઉપન્યો એક વિચાર;

સાર્વજનિક શુભ સ્થાપિયે, પુસ્તકનો બંડાર. ૧૫.

મનહર છંદ.

જુના કવિયોની કવિતાએ એકઠી કરીને,

નવાં નવાં પણ રૂડાં પુસ્તક રચાવિયે;

આવ્યો ગુજરાતમાં હું તો તે ગુજરાતી ભાષા,

સુધારી વધારીને વિશેષ વખણાવિયે;

દેશી રાજઓમાં તથા રૈયતમાં એક ટીપ,

ફેરવીને લાખ થન સેજે સંપડાવિયે;

સારા પાયાપર એક સ્થાપિયે સોસાઈટી તો;

નિશ્ચય તે ખાતાને નિરંતર નિભાવિયે. ૧૬.

હાહરો.

છે દક્ષિણ સોસાઈટી, જ્યાં છે દક્ષિણ દેસ;

તેથી પણ ગુજરાતની, વધતી કંઈ વિશેષ. ૧૭.

જ્યાં દિલ્લીને આગરા, મંડળિયો છે લાંચક;

ગ્રંથ રચાવે છે રૂડા, સ્વદેશી ભાષા માંચ. ૧૮.

પછિ તેણે પોતા તણા, મિત્રોને કહિ વાત;

સ્થાપી સાહેબો મળી, સોસાઈટી સાક્ષાત. ૧૯.

મનહર છંદ.

ઇસ્વિસો અઢારે અડતાળીસની સાથે શુભ,

તારીખ તો છવીશમી ડીસંબર માસની;

મંગળા વાસરે મહા મંગળીક ક્રિયા કીધી,

કિન્સાક સાહેબ તણી કીર્તિના પ્રકાશની;

સ્થાપી ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાઈટી તે,

અધિક વધારનારી વિદ્યાના અભ્યાસની;

દીન દક્ષપતરામે દિલથી આશીષ દીધી,

આજથી સોસાઈટી તું થજે અવિનાશની. ૨૦.

૧ નાશ ન પામે એવી.

દોહરો.

અરે બહી નાતાળ તું, બલે આવીં આ કાળ;
નામ તારું નાતાળ પણ, તેં મેળવ્યો સુતાલ. ૨૧.

મનહર છંદ.

ક્યાપટન વાલીસને^૧ વળી કુલ જ્ઞેમસ છે,
રેવરેડ ટીરવીટ પીરીટસ પાદરી;
ફાસટ સાહેબ કમીટીના પાંચ મેંબર ચૈ,
ઉત્તમ પ્રકારની મદદ દેવા આદરી;
ફિનલાક સાહેબ તે સભાનો સેક્રેટરી થયો,
વિચક્ષણપણા તણો જે વડો વિદ્યાદરી;
મુંબઈના મવર્નર લાર્ડ ફાક્લાંડ નામ,
પેટરન થયા સદ્યુક્તિના સિંહાદરી. ૨૨.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

હે ગુજરાતોં ગિરા સુણુ તું,
દિલગીર હવે ન રહે લવ લેરો;
આજ થકી તુજ ઉપર જાણુ,
મહેર કરી મહારાજ મહેસે;
આ ખટમત^૨ તવજ તને,
પરિપૂરણ પાલન પોપણુ દેશે;
એજ પડાનત કરોં સહાયર્થો,
યૈશ તું વૈભવ વાળોં વિશેષે. ૨૩.

દોહરો.

દસમે દિન શુશ્રવાસરે, વળીં ત્યાં બીજવાસ;
સભા મળી સોસાઈટી, કરવા વિવિધ વિચાર. ૨૪.
પુસ્તક શાળા સ્થાપવી, સંગ્રહ કરવા ગ્રંથ;
ગુજરાતી ભાષાતણો, સુધારવો શુભ પંથ. ૨૫.
ટીપ ફેરવી દેશમાં, મેળવવા ધન થોક;
દસહજારમાં પાંચસેં, મળ્યા અધૂરા રોક. ૨૬.
ચાપણુ સાત સહસ્ત્રની, સૂફી અવિચળ હામ;
બાકીનું ધન વાવરી, કરવા માંડયું કામ. ૨૭.

મનહર છંદ.

એપ્રિલ ચોથીએ વર્તમાનપત્ર^૩ પ્રગટાવ્યું,

૧ એ વડોદરાના રેસિડેન્ટ થયા હતા.

૨ આ છ ખાતાઓના છ પુત્ર કમિટીના સાહેબો,
અથવા છ ખાતાઓનો પુત્ર કાર્તિકસ્વામી.

૩ દર બુધવારે છપાતું હતું.

નામ જૈનું ગુજરાત મધ્યે ક્યાંઈ ન હતું;
જીન તેરમીએ જૂત^૧ નિબંધ રચાવાતણું,
જાહેરનામું વળીં છપાવીંને કર્યું હતું;
આઠમી જુલાઈથી કન્યાઓને બચાવા કાળે,
ઠરાવી નિશાળ કામ ઉત્તમ એતો કર્યું;
કહે દલપતરામ નહીં કોઈ બીજો હામ,
એવાં એવાં ખાતાં સ્થાપવાનું કામ આદર્યું. ૨૮.
શેઠ હઠીસિંહની સુપ્રિમ હરકોર નામ,
ચાહેછે જે કીયોમાં વિદ્યા વધારે ચિત્તથી;
પંચાસની સાલથી કન્યાશાળાનું ખર્ચ તેણે,
આપવા માંડયું સોસાઈટીને પુરી પ્રીતથી;
અઢારસેં અઢાવન એપ્રિલને અંત દિને,
તે નિશાળતણું ખાત કર્યું રૂડી રીતથી;
ત્રેવીશમી અક્ટોબરે પ્રવેશ મુહૂર્ત થયું,
રોઠાણીના^૨ અણનું બાયન થયું ગીતથી. ૨૯.

દોહરો.

પછીં પચાસની સાલમાં, ડાકટર સિવડ^૩ નામ;
તેતો સેક્રેટરી થયા, કીધું ઉત્તમ કામ. ૩૦.

મનહર છંદ

પાંચમી ડીસેમ્બર અઢારસેં પંચાસતણી,
તારિખ તું બલે આવી તારો પૂરો પાડછે;
રાવબહાદુર રોક જલાછે મગતભાઈ,
તેણે કન્યાશાળા^૪ સ્થાપી તે વિદ્યાનું આડછે;

૧ ૧૧૫૦) નું ઇનામ છપાવ્યું હતું, તે દલપતરામ
ડાલાભાઈને મળ્યું, તેનો અંગ્રેજીમાં તથા હિંદુમાં
તરજુમો છપાયો.

૨ ચાર હજાર રૂપિયાનું મકાન થયું, અને ચાલુ
ખર્ચને વાસ્તે રૂ ૧૨૦૦૦) સરકારમાં મૂક્યા; ત્યારે
સરકારે તેક નામદાર સખાવતે બહાદુરને ઇલકાબ
રોઠાણીને આપ્યો.

૩ સન ૧૮૫૦ ના જાનેવારીથી તા. ૧૪ મી
સપ્ટેમ્બર સન ૧૮૫૨ સુધી.

૪ રૂ ૬૦૦૦) ખર્ચીને રાયપુરમાં કન્યાશાળા
ખંધાવી અને રૂ ૧૪૦૦૦) તેના ચાલુ ખર્ચને વાસ્તે
સરકારમાં મૂક્યા; ત્યારે સેઠને સરકારે રાવબહાદુરને
ઇલકાબ આપ્યો.

સુનારાનાં કૃષ્ણ યજ્ઞે આરાં આ' શહેરવિષે,
અડચણે ભૂગી જશે જેની મોટી આડછે;
કહે દલપતરામ કયું આ ઉત્તમ કામ,
આ થકી આ દેશના નરીખતો ઉઘાડ છે. ૩૧.

હાહુરો.

સુરતમાં^૧ જઈ કાર્પસે, પુસ્તકશાળા એક;
અંદુસ કરા નામથી, સ્થાપી સહિત વિવેક. ૩૨.

મનહર છંદ.

મુંબઈમાં સારો એક વિલોખી સાહેબ હતો,
ફંડ થયું તેની યાદગીરી અબીલાખવા;
ઉધરવતાં ઉપન્યા રૂપિઆ હનર આડ,
તથા બસે સોંપ્યા સરકારમાં તે રાખસ;
પ્રતિ વર્ષે એના બાળના રૂપિઆ ઉપજે તે,
નીમે ક્યાં દક્ષિણ સોસાઈટીમાં નાંખવા;
ફારબસતણી તદબીરથી એવું કયું ને,
અર્ધ દેવા ગુર્જર સોસાઈટીને આપવા. ૩૩.

હાહુરો.

સન અઠારસે આવેને, એવો થયો ઠરાવ;
કોણુ ધરે ગુજરાતીધો, ઉરમાં એવો ભાવ. ૩૪.
સોવડેની બદલી થઈ, આવન કરી સાલ;
સેક્રેટરી તારે થયા, બડનર બોગીલાલ^૨. ૩૫.
વખતઅંદા પુત્ર જે મગનલાલ કહેવાય;
તે ઉપસેક્રેટરી થયા કરવા કાર્ય સહાય. ૩૬.
સન અઠાર ત્રેપનતણો, માસ ડિસંબર સાર;
ટી. બી. કરીએ લીધો, સેક્રેટરી અધિકાર. ૩૭.
મોહનલાલતણા તનુજ, નામે જે હરિલાલ;
તે ઉપસેક્રેટરી થયા, કામ નિમિત્ત તે કાળ. ૩૮.
ચોપનના એપ્રિલથી, વિદ્યા થવા વિકાશ;
અતુરપણે ચોપાનિયું, પ્રગટયું બુદ્ધિપ્રકાશ. ૩૯.
વિદ્યાબ્યાસક નામની, બરતા સભા હનેશ^૩;

૧ સન ૧૮૫૦ ના મે માસમાં સુરત ગયા, અને
નવંબરમાં એન્ડુસલાયબેરી સ્થાપી; તથા સુરત સમા-
ચાર પ્રમટ કરાવ્યું.

૨ તા. ૨૪ મી સપ્ટેમ્બરથી સને ૧૮૫૩ ની
૨૩ મી અગષ્ટ સુધી. તે પછી બારમી ડિસંબર સુધી
મગનલાલ વખતઅંદે કામ કર્યું.

૩ દર અડવાડીઆમાં એકવાર.

બલાં બલાં બાપણુ થતાં, વિષવિધ વિષય વિશેષ. ૪૦.
સપ્ટેમ્બરમાં સ્નેહધી, બાપણુ કરવા કામ;
સાદાર્થ્યો તેડાવિયો, દિન કવિ દલપતરામ. ૪૧.
કવિતામાં બાપણુ કયું, સ્વદેશહિત ધરિ આશ;
રાજકુમાર ભણાવવા, રાજ પિઠા અભ્યાસ. ૪૨.

મનહર છંદ.

કરડીસે તે સમે કવિને લાં કથન કણુ,
જે તમે સ્વદેશનું બહું ચહાઓ ચિતધી;
સેવા સરકારી તજ આવી અમદાવાદમાં,
સેવા તો સોસાઈટીની કરો પૂરી પ્રીતથી;
સ્થાપવામાં હતા તમે તો તેને સંભાળો હવે,
મમતા રાખીને મોટી કરો રૂઢી રીતથી;
કવિયે કણુ કે સરકારી નોકરીમાં રહી,
મદદ કરીશ મારા તનમનવિતધી. ૪૩.

હાહુરો.

દિલમાં હેત સ્વદેશપર, પણુ તૃપ્ત્યા ન તનય;
સરકારી અધિકાર તે, કેમ એમ મૂકાય. ૪૪.

મનહર છંદ.

ફારબસ તે સમે રજપર વિલાસતમાં,
હતા તેને કરડીસે લખ્યું જુગતી કરી;
વર્ષ સાત થયાં પણુ સોસાઈટી વધી નહીં,
નાણાં સાત સહજની નોટો રહી છે ખરી;
આવે દલપતરામ આસિસ્ટન્ટ થાય મારો,
તો વધારીએ મરર હિંમત હેયે ધરી;
માટે તમે તે કવિને લખજો મિત્રાઈ દાત્રે,
આવે જેમ અહીં એવાં વામ્ય રૂડાં વાવરી. ૪૫.
ફારબસે કવિ પ્રતિ પત્ર લખ્યો પ્રીતિ ધરી,
વાંચીને આ વાત તમે ચિતમાં વિચારજો;
તમને તેડાવ્યા હતા વટવાણુથી મેં તેતો,
મારી નોકરીને માટે તે નહીં વિચારજો;
સેવા સરકારી તજ સ્થાપેલી અમારી ને છે,
સોસાઈટી તેની તો સેવા તમે સ્વીકારજો;
ફિકર તમારી આખી ઉમરની હું ધરીશ,
ધીરજ તે માટે તમે અંતરમાં ધારજો. ૪૬.

હાહુરો.

સ્વદેશનું હિત જો સદા, હૃદય ધરો દિન રાત;
તો આ વચનો વાંચીને, કબૂલ કરજો વાત. ૪૭.

વચ્ચનો એવાં વાંચીને, ના કહિ કેમ શકાય;
 પક્કુ બંધન પ્રેમનું, તે નવ તોડ્યું જાય. ૪૮.
 કરદીસે કવિને લખ્યો, વળી વિવેકે પત્ર;
 એનો ઉત્તર મોકલ્યો, તરત લખીને તત્ર. ૪૯.
 સ્વદેશનું શુભ ચાહિને, આવીશ અમદાવાદ;
 સોસાઈટીને સેવવા, ખાર તેર દિન બાદ. ૫૦.
 સન અઢાર પંચાવને, એસતાં જીન માસ;
 કવિ દલપત આવી થયે, સોસૈટીનો દાસ.

મનહર છંદ.

કહે કરદીસ સુણો કવિરાજ આજ હવે,
 કાજ કરવાનું મુખ્ય છે તે કહું પાણીયે;
 વસવા સોસાઈટીને સ્વતંત્ર સુસ્થાન નથી,
 પુણ પણુ હજી સાત સહસ્ત્ર પ્રમાણિયે;
 લાખ કે અરધ લાખ નાણાનું ભડોળ થાય
 તોજ મૂળ જાડાં આ સોસાઈટીનાં જાણિયે;
 તે માટે રિઝાવો સરદાર સાહુકાર લોક,
 આપે જો સહાયતા તો હર્ષ ઉર આણિયે. ૫૨.

કાહરો.

તે પછી કવિયે નિસ જઈ, નમરોડની પાસ.
 કવિતા કહિ રંજન કર્યા, અંતરની કહી આશ., ૫૩

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સોસાઈટી સૌનું ભલું ચહેછે,
 માગી લીધેલા ધરમાં રહેછે;
 ભલા હિમાબાઈ મુકીર્તિમાન,
 રચાવી આપો રમણીક સ્થાન, ૫૪.
 તેને હવે આશ્રય છે તમારો,
 ગયો મુકીને ઉપજાવનારો;
 અરે દયા અંતર મધ્ય આણો,
 પોતાની તેને કરોને પ્રમાણો. ૫૫.
 ધર્મી વડા છો ધનવંત ધીર,
 ઉદાર છો ને ઉમદા અમીર;
 માટે ધરે એક તમારી આશ,
 ન કાઢશો છેક હવે નિરાશ. ૫૬.
 ધરા વિષે દેવળ ધર્મશાળા,
 કરી થયાછો શુભ કીર્તિવાળા;
 કરો હવે આ શુભ એક કામ,
 દેશે દુવા તો દલપતરામ. ૫૭.

૧ ભદ્રના દરવાજા ઉપર હતી.

સોરઠા.

કરી કવિતા એ રીત, રંજન કરતાં રોજ જઈ;
 પ્રગટી મનમાં પ્રીત; એક દિવસ એ રોકેને. ૫૮,
 કાંઈક દાખ્યા કાન. દીધો દિલાસો જીભથી;
 સજવાને સુસ્થાન, ભરી સભા ભાપણુ કર્યું. ૫૯.
 શુભ સપ્ટેમ્બર માસ, પ્રસિદ્ધ તારીખ પાંચમી;
 વાંચો બુદ્ધિપ્રકાશ, વાત લખી જે તે વિષે. ૬૦.
 શેઠે કર્યું કબૂલ, સ્થાન રચાવી આપવા;
 જ્યાં અંગ્રેજી સ્કૂલ, તે પાસે જગ્યા કરી. ૬૧.

મનહર છંદ.

ડિસેમ્બર યોવીશમી દીને ખાત મુદ્દરત,
 લાડ એલફીનરટન સાહેબે કાઢે કર્યું;
 પ્રભાતમાં પુસ્તકશાળાનો પાયો નાંખી પછી,
 સાંજે દવાખાના તણુ ખાત એમ આદર્યું;
 પ્રવેશ મુદ્દત તે પુસ્તકશાળાતણું તેતો.
 ચૌદમી નવંબરે સતાવનમાં સુધર્યું;
 વિશેષ વિગત તો વાંચો બુદ્ધિપ્રકાશ વિષે,
 આતો સાર સાર લે સંક્ષેપમાં મેં ઉચર્યું. ૬૨.
 છોટા જન શ્રમ કરી કારજ સુધારે પણુ,
 તે કર્યાનો સુજસ તો મોટા જન માણુશે;
 કડિયો કારીગરી કરીને કરશે મકાન,
 એનું નામ કહો પછી કાલુ યાદ આણુશે,
 પાયો નાંખ્યો ગવર્નરે વાત તે પ્રસિદ્ધ યશે,
 વારે તારે યાદ કરી લોક સૌ વખાણુશે;
 દાખે દલપતરામ દાખલો દેખી આઠામ,
 જગતની રીત એવી જાણુનાર જાણુશે. ૬૩.

નગરશેઠ હિમાબાઈની હયાતી વિષે.

કાહરો.

હયાતી હિમાબાઈની, દીસે દેશો દેશ;
 કંઈ કંઈ કામ સુધારિને બાંધ્યા બંધ વિશેષ. ૬૪.

૨ શેઠ હડીસિંહની બે વિધવા શેઠાણિઆએ મળીને
 રૂપીયા અર્ધલાખ અને શેઠ પ્રેમાભાઈએ રૂપીયા બા.
 વીશ હજાર આપ્યા અને રૂપીયા ૭૨૦૦૦ સરકારે
 આપ્યા તેમાંથી રૂ ૪૨૦૦૦ ની ધમારત બાંધી
 અને બાકીના રૂપીયા ચાલુ ખર્ચને માટે સરકારમાં
 બ્યાજે મૂક્યા.

શુનંગી છંદ.

જુઓ બંધ ને પાંજરાપોળવાળા,
જુઓ ગામ ગામે ધણી ધર્મશાળા;
જુઓ ટુંક શત્રુનયે ને સુહાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૫.
જુઓ પુસ્તકસ્થાન^૧ ને ભદ્ર પાસે,
રમ્યું રૂંકું વિદ્યા વધે એવી આશે;
ખીંજે તેવી જગ્યા નથી તો જણાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૬.
જુઓ આયુની ઉપરે આપ જૈને,
સુધાર્યા જુનાં દેવજો શેઠ જૈને;
યધ, લાખ લેખે સુકીર્તિ લખાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૭.
કહું શું કથી કોટિધા કામ કીધાં,
દયા લાવીને દીનને દાન દીધાં;
વખાણે જુઓ વાત તે સર્વ જાતિ,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૮.
કોંધું કામ આરાસણે^૨ એજ રીતે,
ખીંજે કામ કામે જુઓ ચાહિ ચિત્તે;
જુનાં મંદિરે મૂર્તિયો ચૈ થપાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૬૯.
જુઓ શંક શત્રુનયે નેહ જાતા,
કરે જૂપને કેક સાં ખોટો થાતા;
કોંધી માફ તે રીત સાં ને અપાતી,
હિમાભાઈની છે હમેશાં હયાતી. ૭૦.
રહે રોજ સંભારતા રાય રાણા,
ગુણો ગામ ગામે તમામે ગણાણા;
બણે ભાવથી સજ્જનો ભાતિ ભાતિ,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૭૧.
જુઓ ખૂબ નેણે કરી તિર્થ જાત્રા,
લખે લેખ વિસ્તારિ થાકે વિધાત્રા;
કયું તો નથી પૂરી એકેકયાતી,
હિમાભાઈની તે હમેશાં હયાતી. ૭૨.

દોહરા.

કથતાં કવિજન શું કયે, પાર ન પાંમે કાયું;
લખનારો થાકે લખી, હિંમતવાળો હોય. ૭૩.
પૂરણ પ્રેમાભાઈએ, રાખી તેટલી રીત;
પિતા બરાબર પેખિયે, પરમારથમાં પ્રીત. ૭૪.
પરમ સુખી રાખે પ્રભુ, કરો સદા શુભ કામ;
અવિચળ આશીર્ષ એટલી, દે છે હલપતરામ. ૭૫.
કરદીસે કવિને કહ્યું, કરીયે કાંઈ ઉપાય;
મોટા મોટા શહેરમાં, પુસ્તકશાળા થાય. ૭૬.
તો વાંચન વિદ્યા વધે, વધશે પુસ્તક યોગ;
ગુજરાતી ભાષાતણા, ગુણજણે ગુણો બોલ. ૭૭.
એપિલ ઓગણસાઈને, આવ્યો નેણીવાર;
કવિ વિચર્યો તે કારણે, ભાવનગર મોઝાર. ૭૮.
વિજયક્ષમા વર્ણન કર્યું, રીઝવવાને રાય;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, એમ કયો ઉપાય. ૭૯.
છગનલાલ દેશાઈએ, રહેયે રાખી વાત;
ત્યાં પુસ્તકશાળા^૧ કરી, નિજ નામે સાક્ષાત. ૮૦.
વધારવા સોસાઈટી, કરતો શ્રમ કરદીસ;
મનસૂઆ મોટા કરે, દિલ્લમાં તે દિનનિશ. ૮૧.
સન અદાર ત્રેસકંવિષે, ઉપજ્યો એક વિચાર,
કરવો ગાયકવાડીમાં, વિદ્યાતણો પ્રસાર. ૮૨.
કરદીસે કવિને કહ્યું, ધરો દ્વંદ્વમાં ધીર;
જઈ મહારાજને મળો, કરો કાંઈ તદખીર. ૮૩.
શ્રમ કરો જોવો આપણે, પ્રભુ મદદ કરનાર;
જો શ્રમ નિષ્ફળ જાયતો, શરમારો ન લગાર. ૮૪.
પછી કવિયે જઈને કયો, ખડેરાવ મિલાપ;
કવિતામાં રચીને કહ્યો, ત્યાં ગુર્જરી વિલાપ. ૮૫.
દિધો દિલાસો તે નુપે, જ્યાં પોતાનું રાજ;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવી, પણ ન થયું તે કાળ. ૮૬.

મનહર છંદ.

ત્રેસકમાં મુંબઈમાં ગુજરાતી ભાષા માટે,
લાગ્યો ફારબસ સુખો ચિત્તમાં વિચારવા;
સભા એક સ્થાપવાને લાં પણ પ્રયત્ન^૨ કર્યું,
દીપ કરી તેને માટે પુણેને વધારવા;

૧ હિમાભાઈ ઇન્સ્ટિટ્યુટ બંધાવતાં શેઠે રૂ ૭૦૦૦
સાંત હજાર ખર્ચ્યાછે. ૨ અંખાણ પાસે આ-
રાસણું ગામ છે ત્યાં.

૧ દરબારની સહાયતાથી. ૨ આ કામમાં
રા. મનસુખરામ સુરજરામ સારી મદદ કરતા હતા.

તેથી ઉપન્યા રૂપેઆ ત્યાં પણ હજાર ત્રીસ,
સારી રીતે ગુજરાતી ભાષા શબ્દમારવા;
પણ તેનો પાંસઠમાં પોતે સ્વર્ગપથ^૨ મયો,
નામ રથું નિશ્ચળ સંસારીને સંભારવા. ૮૭.

હોહરો.

દાર્પસ ગુજરાતી સભા, છે મુંબઈમાં હાલ;
મંત્રી મનમુખરામ છે, સૂર્યરામના લાલ. ૮૮.

મનહર છંદ.

મુંબઈના બારોનેટ શેઠ જમશેદજીના,
શાણી સુત જેનું શેઠ સોરાળજી નામછે;
ઝોસઠના એપ્રિલમાં આવ્યા અમદાવાદમાં,
ઉતર્યા જ્યાં શેઠ હડીસિંહનો આરામછે;
સાંભળીને સમાચાર સાહેબે કવિને કથું,
જાઓ જઈ મળો શેઠ ઉતર્યા જે હામછે;
જેમ કવિતાથી હીમાભાઈને રંજન કર્યા,
તેમ કરો રંજન જઈ તે તમારૂં કામછે. ૮૯.

હોહરો,

પછી કવિજન જઈને મળ્યો, રનેહ સહિત સંપૂર્ણ;
સંભળાવી કવિતા પ્રથમ, નીતિની પરચુર્ણ. ૯૦.
જશવંતા જમશેદજી, થયા ગયા પ્રભુધામ;
વરણન તેના ગુણતાણું, સંભળાવ્યું તે હામ. ૯૧.

મનહર છંદ.

શેઠ જમશેદજીમાં શ્રેષ્ઠ ત્રણ ગુણ હતા,
હોલત સહીત બારોનેટ પદ જાણિયે;
વિદ્યાનો વિનોદ ગુણ બીજો તથા ત્રીજો ગુણ,
વેપાર કર્યાની કળા વિવિધ વખાણિયે;
ખરસેદજી તથા રસ્તમજીને સોરાળજી,
ત્રણ તે સાહેબજાદા તેમના પ્રમાણિયે;
વારસામાં અતુકમે આપ્યો એક એક ગુણ,
દાખે દલપતરામ દેખી ઉર આણિયે. ૯૨.

હોહરો.

ઈત્યાદિક કવિતા કહી, પછી ચલાવી વાત;
કામ કરે જે જે ભણ્યાં, સોસૈદી ગુજરાત. ૯૩.
સુણી હૃદયે રંજન થયો, સધળો મિત્ર સમાજ;
પછી કવિયે માગી મદદ, સોસૈદીને કાજ. ૯૪.
કહે શેઠ સોરાળજી, હું ખુશી થયો અપાર;

શુભ કામે નાણું મણી, અપિશ અઠી હજાર. ૭૫.
કવિ વચન.

મુજ કવિતાથી જે તમે, અતિ રીઝ્યા હો અત્ર;
સેક્રેટરીપર તો લખી, આપે મુજને પત્ર. ૯૬.

પત્ર લખ્યો તેનો સાર-મનહર છંદ.

સેક્રેટરી સાહેબ તરફ લખ્યું લેટરમાં,
આપના આસિયટ જે વાત મુજને કરી;
તે સુણિને ખરેખરો ખૂબ ખુશી થયોહું હું,
રકમ તો આપીશ અઠી હજારની ખરી;
તેના બાજમાંથી દરસાલ સો રૂપઆપણો,
નિબંધ રચાવજો છનામ આગળે ધરી;
બારમી એપ્રિલે લેખ લખી આપ્યો એવી રીતે,
ધન્ય શેઠ સોરાળજી ઉદારતા આદરી. ૯૭.

પાંસઠના ફેબ્રુઆરી વિષે વળી મુંબઈથી,
શેઠ રાયચંદ સુત પ્રેમચંદ આવીયા;
કવિયે મેળાપ પ્રેમભાઈની સમક્ષ થયો,
રસિક કવિતા કહી એઓને રીઝાવીઆ;
તે પછી સોસાઈટી કરેછે જે સુધારા કામ;
દાયદા તેના સરવે કહી સમજાવીઆ;
માગતાં મદદ જમારે કાંઈકતો કાન ઢાળ્યા,
સમાચાર જઈ કરદીસને સુણાવીઆ. ૯૮.

હોહરો.

અઢારમી તારીખ દિને, ચિતમાં કરી વિચાર;
ભલી મરી વાર્ષિક સભા, આવ્યા મહરથ અપાર. ૯૯.

તે સભામાં કહેહી કવિતા.

વિદ્યા વાણિ વધારવા, ગરથતણી પડિ ગરજ;
આજ સભાસદ સરવની, એ માટે કરું અરજ. ૧૦૦.

હરિગીત છંદ.

કરું અરજ તે ઉરમાં ધરો, સધળા સભાસદ રનેહથી;
ગુજરાતી ભાષા ગુણવતી, પણ દુર્બળી થઈ દેહથી;
ચિંતા કરો ચિતમાં તમે, વિદવાન જન આ વાતની;
ઉધરે રકમ મનમાનીતો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૧.
જે વાણીથી જીવક જડે, વળી છે અધિક ઉપયોગની;
આ દેશીજનને દિન દિને ભરનારિછે, સુખ ભોગની;
કીરતિ કયેછે કથનથી, પ્રાચીન પુરુષ પ્રખ્યાતની;
ઉધરે રકમ મન માનીતો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૨.
વેપાર પાર વિના કરે, એ વાણીથી વેપારિયો;
અભિલાખ લાખ ઉચારવામાં, વાપરે નરનારિયો;

વાણી વિના ગતિ પ્રાણીની, પરમાણિયે પેશુ જાતની;
 ઉધરે રકમ મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૩.
 વાણી થકી ઉપદેશકો, ઉપદેશ આપે ધર્મનો;
 વળી શાંતનો સિદ્ધાંત તે, સમજાય સધળા મર્મનો;
 વાણી થકી વિદ્યા વિશેષ, બહુાય છે બહોં ભાતની;
 ઉધરે રકમ મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૪.
 દેવળ સરસ છે દેવનું, જે માહિ દેવ ચરિત્ર છે;
 તન મનતણો મળ ટાળનાર, પ્રસિદ્ધ તિર્થ પવિત્ર છે;
 દુખ દીનનાં કહેનારીં છે, દેનારીં છે સુખ સાતની;
 ઉધરે રકમ મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૫.
 ઉપકારીનો ઉપકાર, માનવજાતિયે તો જાણવો;
 એણે કર્યો ઉપકાર તે, ઉરમાં અહરનિશ આણવો;
 આપણુ સરવને પાળનારી, તુલ્યુતે છે માતની;
 ઉધરે રકમ મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૬.
 માતા પિતાને જુદા થાતાં, પાળવાં પુત્ર સહી,
 તેનીજ રીતે દેશની, ભાષા વિષે લુભવું નહીં;
 જે છે હજાર પ્રકારથી; પણીં હેતુ લોક હયાતની;
 ઉધરે રકમ મનમાનીં તો, સુધરે ગિરા ગુજરાતની. ૧૦૭.
 ઉપયોગીં જેમ, નવાણુ ને વળીં ધર્મશાળા ધારવી;
 એથી અધિક ઉપયોગીં, ભાષા સ્નેહથી સંભારવી;
 અરજી ઉચારી આ અમે, સજ્જન સમીપ તમામની;
 દિલમાં ધરો દિલસજ્જન, આદાદ દક્ષપતરામની. ૧૦૮.

મનહર છંદ.

અવનીને એક ચંદ ઇશ્વરે ઉગ્મસ માટે,
 આપ્યો એથી અડચણો પડે ધણા કાશવા;
 જ્યારે હોય જોડ ચંદ કસુર ન કશી રહે,
 ક્યાંથી આવે ક્યાંઈ ખરી અડચણો ખોસવા;
 પ્રેમચંદ રાયચંદ, પ્રેમચંદ હેમચંદ,
 જોડ ચંદ મળ્યા તને પ્રેમ કરી પોષવા;
 થયું તારું સિદ્ધ કામ કહે દક્ષપતરામ,
 હવે તું સોસાઈદી ન લાગ અફસોસવા. ૧૦૯.

ગૂલણા છંદ.

રાવ ખાવાને વિધાનિ વૈકુંઠ ગઈ,
 અધિપતિ પાસ અરજી ઉચારી;
 રાયચંદ સત પૃથ્વી વિષે પ્રેમચંદ,
 તારી મમરૂં એણે ઉતારી;
 કંઈક લાચારને તો કર્યા લખપતિ,

ભૂપ જેવા કર્યા કઈ બિખારી;
 કરમ લખતાં હવે શરમ આવે મને,
 કરમની રેખ પર મેખ મારી. ૧૧૦.

ઢાહરો.

કર્મકડા યુગિભદ્રને, મળતી સતજુગ વાર;
 પ્રેમચંદ યુગિભદ્રનો, આ અવસર અવતાર. ૧૧૧.
 પછી ટીપ લાં ફેરવી, ભરી સભા મોઝાર;
 પ્રેમચંદ શેઠે લખ્યા, દેવાં દશક હજાર. ૧૧૨.
 પ્રીતે પ્રેમાભાઈએ, બે હજાર ન્હાળીં દીધ;
 સભાસદોએ પણ ભરી, રકમો લાં બહોં વિધ. ૧૧૩.
 જેસંગભાઈ અઢારસેં, ઉમાભાઈ શતપંચ;
 પરચૂરણના પાંચસેં, રૂબો ન સંશય રંચ. ૧૧૪.

મનહર છંદ.

ઇનામો આપીને નવા રચાવ્યા નિખાઈ રા,
 પુસ્તક પ્રગટ કર્યા છાપથી છપાવીને;
 વળી જે ગામ વિષે વાંચન સ્થાનક થયાં,
 સહાયતા આપી તેને પૂરો પ્રેમ લાવીને;
 કવિતાનો શોખ ગુજરાતમાં વિશેષ વધ્યો,
 લેખન વિદ્યા વધારી નિખાઈ રચાવીને;
 કહે દક્ષપતરામ ધન્ય કારખસ નામ,
 વખણાયો ધણો તે વિદ્યાનાં ખીજ વાવીને. ૧૧૫.

ઢાહરો.

કરડિસ અગન્યોતેરમાં, ગયો વિલાયત વાટ;
 સેક્રેટરી લારે થયા, શાણા સાહેબ સ્કાટ. ૧૧૬.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

જાલ કરી વઢવાણુ થકી કવિનો, કિનલાક સુખે કર જાણ્યો;
 પાલણુ પોષણુ પૂર્ય કરી, કરડીસતણા કરમાં કર ધાણ્યો;
 તે કરડીસતણ ગુજરાત, વિચક્ષણ વીર વિલાયત આણ્યો;
 દેશી કવિદક્ષપત્રતણો લઈ, સ્કાટતણા કરમાં કર આણ્યો. ૧૧૭.

મનહર છંદ.

શિતેરની સાલમાં મુંબઈ જવા માટે અહીં,
 કચ્છ પતિ રાવ પ્રાગમલજી પધારિયા;
 કવિયે મેળાપ કરી આશીષ વચન કલાં,
 સ્નેહ ધરી સમીપમાં સુવશ ઉચારિયા;

૧ મરજીમાં આવે તે ઠેકાણે એક પગલું ભરીને લાં
 ખોદાવે તો સોના મહેરિની કઢા એટલે ચર નીકળે,
 તે કર્મ કઢા કહેવાય. ૨ માર્યમાં;

ઉમયાશંકર સુત લાયક ઝવેરીલાલ,
તેની મારફતે શબ્દ અંતર ઉતારિયા;
પાંચસે રૂપેઆ આપ્યા તે સમે સોસાઇટીને,
બીજીવાર બસે મોકલી ગુણે સંભારિયા. ૧૧૮.

હાહુરા.

ઇત્યાદિક ઉમદાજને, સહાયતા કરી એમ;
સજ્જડ થઇ સોસાઇટી, જય ન ઉપડી જેમ. ૧૧૯.
વરસો વરસ વળી ડૂબી, શક્તિ પ્રમાણે કામ;
તેથી સોસૈટીતણું, પ્રસિદ્ધિ પામ્યું નામ. ૧૨૦.

હરિગીત છંદ.

ખોતેરના મે માસંથી, તે રકાટ સિંધ સિધાવિયા;
સેક્ટેરીની પદિપર ગોપાળારાધ કરાવિયા;
સંભાળો સાગચાર વર્ષ સુરીતથી સોસાઇટી;
લોકો વિષે બહુ લાયકી લાખેણી જેનો ગણાઇતી. ૧૨૧
પછી રાવ સાહેબ આજ મહિપતરામ જેનું નામ છે;
તેનેજ હરતક આજ લગી સોસાઇટીનું કામ છે;
બડોળ તેનું તો બહુ, જે આશરે ઉર આણિયે;
સામાન રોકડ સહિત ધન, ચાળીશ હજાર પ્રમાણિયે. ૧૨૨,

હાહુરો.

આતો મેં સંક્ષેપથી, કલ્યા કાંઈ ઇતિહાસ;
વિશેષ ઇચ્છો વાંચવા. વાંચો ખુદિ પ્રકાશ. ૧૨૩.

ખુદિ પ્રકાશ વિષે.

હાહુરા.

સન અઢાર ચોપનનણો, મનહર મારય માસ;
પ્રથમ થકી ચોપાનીયું, પ્રકટયું ખુદિ પ્રકાશ. ૧.
શશિ સરજ તારા તડિત, આપે ભસે ઉગ્મસ;
જડતા તિમિર ટળે નહિ, જ્યાં નહિ ખુદિ પ્રકાશ. ૨.
દિવેલ વિધા પાત્ર દિલ, કરો વિચાર કપાસ;
વિવેક જેત વિમળ વડે, પ્રકટે ખુદિ પ્રકાશ. ૩.
સજ્જનને મુખ શીખતુ, તેથી આવે તેજ;
કપડી મુખ કાળજી ઢળે, અચ્છજ સરખું એજ. ૪.
બસન સરખી વાદળાં, અટકાવે ન ઉગ્મસ;
તો મન મેદનિમાં પડે, બહુ વિધિ ખુદિ પ્રકાશ. ૫.
ખુદિ પ્રકાશ બનાવતાં, પક્ષ ગયાં ચોવીશ;
શાલ નવીતો સાહેબે, આ આપી બહિસ. ૬.

૧ શાલ-સાલજોડાનો શિરપાવ અથવા નવું વરસ.

દ્વિઅર્થી—એક સાહેબને રૂપા વિષે.

જો તું આજનિ શાલમાં, સાહેબ એ કરડીસ;
નીતિ બણવિ ભક્તિ કર, ઉત્તમ જગો લહીશ. ૭.
“ઉત્તમ જગો એટલે સ્વર્ગ પામીશ.”

“એજ હાહુરો ઉત્તમરામ નામના નોકરીના ઉમેદવાર
નિશાળિયાને કહેલો તે નીચે પ્રમાણે.

જો તું આજ નિશાળમાં, સાહેબ એ કરડીસ;
નીતિ બણુ, વિભક્તિ કર, ઉત્તમ જગો લહીશ. ૮.
“ મતલબ કે પંચતંત્ર નીતિ બણુ એટલે પં-
ચોપાખ્યાન બણુ અને છાકરણુ બણુ તો હે ઉત્તમ-
રામ તું કરડીસ સાહેબની મદદથી નોકરીની સારી
જગો પામીશ.

સુપાત્ર રનેહ સહિત મળે, જે ગુણકાર કપાસ;
પાવકતા નેજે પછી, પ્રકટે ખુદિ પ્રકાશ. ૯.
ઉઘડે આંખો અંગની, ઉગતાં અરણુ ઉગ્મસ;
અંતર આંખો ઉઘડે; પઢતાં ખુદિ પ્રકાશ. ૧૦,
ખંખો અગ્નિ ખૂઝવે, જુઓ જગતમાં જેમ;
ખૂઝે ખુદિ પ્રકાશથી, ત્રિવિધિ તાપ પણુ તેમ. ૧૧.
હાર ઉઘાડો દિલતણું, પુસ્તક લેવો આપાસ;
આગસ પટ અળગો કરો, પામેો ખુદિ પ્રકાશ. ૧૨.
દીવાની દીપ્તિ થકી, ઉત્તમ દંડુ ઉગ્મસ;
ભાનુ પ્રભા તેથી ભલી, પણુ વળી ખુદિ પ્રકાશ. ૧૩.
જોયું ન વાહન આગનું, પઢયો જ ખુદિ પ્રકાશ;
તે જન જનમ્યો ત્યાં મુઝો, જ્યમ જંગલનું ધાસ. ૧૪.
જે દર મહિને જનમણું, એને આવી આંચ;
એ કારણથી અવતરું, પૂરે મહિને પાંચ. ૧૫.
ઇસ્વી વર્ષ અઢારસે, પાસકમું ખોલાય;
ઓગણીસેને અઢારમું, વિક્રમનું વંચાય, ૧૬.
પુસ્તક ખુદિ પ્રકાશનું, નવમું રમ્યું નવીન;
તે પરિપૂરણુ પ્રીતથી, પઢશે જનો પ્રવિણ. ૧૭.
ઇસ્વી વર્ષ અઢારસે, પાસકમું પ્રારંભ;
ખુદિ પ્રકાશક બારમું, બાજ કડું આરંભ. ૧૮.

૨ પરમેશ્વર. ૩ ગુણ-હોરો, દીપ્ત.

૪ પાવકતા-દેવતાપણું અથવા ચતુર્થાંશ પણુ ભા-
પણુ કરવાપણુના યોગથી.

૫ પાંચ-સન ૧૮૫૭ ના બળવાની વખતે ચોપા-
નિયાં તથા ન્યુસપેપરો પાંચ માસ બંધ રહ્યાં હતાં.

બહુ પ્રકાશ મુજ્યુદિમાં, દે હરકત હતાર;
પ્રભુમીને કરે પ્રાર્થના, જય જય જગત્કર્તા. ૧૯.

હરિગીતછંદ.

જય જય જગત કર્તા ભવ ભર્તા, ભવ ભીતિ હરા;
જય અખિલ જગ આધાર, અધમોદાર દૃઢ ધીરજ ધરા;
કરે દૂર કરે કવિત્વ તું, સુકવિત્વ આપી કારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૦.
જય બુદ્ધિ બહુ દાતાર કર ઉપકાર અતિ કરણા કરી;
તુજ શરણુ ધરી આધાર, ઉતરે પાર હું હિંમત ધરી;
પુસ્તક રચું મત વર્ષમાં, અડચણ વિના અગ્યારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૧.
જય નાયતી નટપૂતળી, કીધેલી દીસે કાઠની;
પણ હોય દોરી હાય નટને, ઠેક તેના કાઠની;
લમ મુજતણી તુજ હાય, તુજ રમાડ તેમ સદા રમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૨.
કલ્પજાતણો કીધો જતંગ, ઉઠે ગગનમાં એટલે;
જે હોય દોરી હાય મરને, તે જવા દે તેટલે;
લમ તારી સુરતાથી સરસ, વીતે વરસ આવારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૩.
આ વર્ષમાં આ વાંચનારા, સુજનને સુખ આપને;
કરણા નિધિ કરણા કરી, સંકટ સધળાં કાપને;
વળી આપને ધન ધાન્ય, સુખ, ચાતૂર્ય ચઢતું, ચારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૪.
રધિયત રહે આપાદ, લમ વરસાદ શુભ વરસાવને;
હરિ રોગ દોષ કલેશ ભય, આનંદ અતિ ઉપજવને;
પુસ્તક અણ્યાય પુરાણ મધ્યે, અધિક જેમ અદારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૫.
દર નગરની નર નારિમાં, વિદ્યા વિશીષ વધારને;
બહોં ભેદને ભમણા તને, જન સર્વ એમ સુધારને;
વળી સંપ પામે સર્વ તે, ક્ષિતિકારી વચનું હજારમું;
રચવા ધરે ઉર આશ, બુદ્ધિ પ્રકાશ પુસ્તક બારમું. ૨૬.
આ ઇષ્ટ આ અષ્ટક સુણી, કર કટ નષ્ટ કૃપા ધરી;
સંતુષ્ટ કર સુખ પુષ્ટ દષ્ટ, ખળા દુષ્ટને ખસતા કરી;
ગુણી જનની ગામો ગામતું, કરને પુરી મન કામના;
વિદ્યામ કામ તમામના, સુખ સ્યામ દલપતરામના. ૨૭.

પ્રમાણિકા છંદ.

૧ જીવમાગવત.

સદાય રકે રાયને, સહાય રૂપ થાય ને;

ઉછેદોં ઉદાશતા, સુબુદ્ધિની પ્રકાશતા. ૨૮.

દોહરા.

ગુણ માહક જણુ જન, માહક બુદ્ધિ પ્રકાશ;
વાંચનાર જાગા વધે, એજ અમારી આશ. ૨૯.
ઈસ્વી વર્ષ અદારસે, તે ઉપર બેતેર;
પુસ્તક આ ઓગણીશમું, રચણું રૂડી પેર. ૩૦.
અખિલ જનોને આ વરસ, પડવા સુખથી પાર;
પ્રથમ પ્રમાણુ કરે જરી, ઇશ્વરનો ઉપકાર. ૩૧.
જે જે સજ્જન જગતમાં, પંદરી બુદ્ધિ પ્રકાશ;
તે તેની દલપતજી, પ્રભુ પૂરી કર આશ. ૩૨.
માહક બુદ્ધિ પ્રકાશના જે જન ગામે ગામ;
એઓને આશિષ આંતિ, દેછે દલપતરામ. ૩૩.

મનહર છંદ.

મહામદનું મરણુ યતાં તેના મુરીદોએ,
જીંદગી લગી કબર ખંદગી કરાધતી;
હાજી ને હુસેન સેન સહિત જ્યાં સંહરખ્યા,
તેના વલ્લિઓએ તેજ જ્વલિને ભજાધતી;
કબીરની કાયા પડે સંસારની માયા મેલી,
સાચા સેવકોએ તેની સેલીને સેવાધતી;
કહે દલપત તેમ હું કિન્હાક સાહેબની,
સેવુંછું કબર વર્નામ્યુલર સોસાધતી. ૩૪.

સોસાધટીની સભા વિષે.

શાર્દૂલ વિઠ્ઠીકિત છંદ.

શોભે સ્વચ્છ ખગોળ જેમ, શરદે તેવું સભા સ્થાનછે;
આ અધ્યક્ષ કળાનિધાન કહિએ, પૂરો કળાવાન છે;
તારામંડળ તુલ્ય સર્વ સુજનો, સાક્ષાત તેમાં કવિ;
એકા તર્ક વિતર્ક માણુકતણી, ઉત્પત્તિ યાશે નવી. ૩૫.

સભા અરખાસ—જૂલણા છંદ.

સાહેબો સર્વ કહું વિનતિ તે સાંભળો,
આપ છો અધિક રહેલી અમારક;
વળી રૂડે અવસરે આ રીતે આવળે,
લાવળે સાથ મિત્રો તમારા;

૧ ફકીર, નનકસાઈ અને કબીરીયા સાથે કાલી-
દોરીની આંઠી ડોકમાં રાખે છે.

૨ ચંદ્ર.

૩ શુક.

૪ માણિકાની પુત્રમંદ
ખગોળની ઉપમા સભાને આપી.

માનવા બેગ ઉપકારમાં નેહલી,
તેહલી જે તમે તસ્દી લીધી;
શોભ્યું આ સ્થાન તે તો નહીં થોડ ગણ્યું,
કોડગણ્યું આજ કરણાજ કીધી. ૩૬.
દેહરો.

સોસૈદીને કારણે, જે ગુર્જરી વિલાપ;
રખ્યો હતો તે કહું હવે, સુણાજે સજ્જન આપ. ૩૭.

ગુર્જરી વાણી વિલાપ.

ઈંદ્રિવિજય છંદ.

જો પ્રભુ થાય મહા મતિ પ્રેરક,
પંચ પલાણિયે પાતક પાણી;
પક્ષીનો પાંખ પ્રહોયો શકે નહિ,
વીજળી વેગ ચલાવિયે વાણી;
જેનો કૃપા થકિ જંગલો જે જન,
યંત્રનો યુક્તિ યથા રચ જાણી;
તેનો કૃપાર્થી કહે દલપત,
કરું કવિતા ચિત હિમત આણી. ૧.
તિક્ષણ બુદ્ધિ વિચ્છેદાણી નથી,
સ્થૂળમતિ વળી મૂળથી થોડી;
અક્ષર એક વિવેક નથી,
કહું અતિ છેક અહંપદ છોડી;
હિમતથી મહા કિંમતની,
રચના રચવા રસથી રચિ જોડી;
વંદન વિશ્વ પતિ પદ પદ્ય,
કરું દલપત કહે કર જોડી. ૨.

દેહરો.

સૌ સજ્જનના સમીપમાં, કહું ગુર્જરી વિલાપ;
તેનો મર્મ વિચારીને, ઉરમાં ધરજો આપ. ૩.
શાખા સોસૈદીતણી, સ્થિર સ્થાપના વિશાળ;
કરદીસે^૧ ઇચ્છા કરી, જ્યાં મોટા મહિપાળ. ૪.
સન અઢારસે^૨ ત્રેસડે, વળી વિચારી તે કામ;
માત દહને મોકલ્યો, ભાવનગર નૃપ ધામ. ૫.
વિજય ક્ષમા વર્ણન ન કર્યું, જ્યાં રાજ જસવંત,
રાજ સભા રંજન કરી, જામ કવિયે અત્યંત. ૬.

૧ ગુજરાત વર્નાકુલર સોસાઈટીના સેક્રેટરી.

૨ ઓગણસાઈમાં.

પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, લીધું નૃપનું વેણ;
કોલ દિધો કવિને કરે, નેહ જણાવી નેણ. ૭.
સન અઢારસે^૩ ત્રેસડે, વળી વિચારી વાત;
સ્થિર શાખા જામ સ્થાપવી, વડોદરે સાક્ષાત. ૮.
કરદીસે^૪ કવિને કહું, હૈયે રાખી હામ;
વિચરો તમે વડોદરે, કરો જામ શુભ કામ. ૯.
શાખા સોસૈદીતણી, સ્થિર કરવી તે હામ;
રાજ કરે સહાયતા, થાય આપણું કામ. ૧૦.
ગુજરાતી ભાષા વિષે, અથો બહુ ગુથાય;
તો ગુજરાતી વાણીનો, સઘ સુધારો થાય. ૧૧.
રિઝાવજો જામ રાયને, સુણાવી કવિતા સાર;
મળજો પ્રથમ પ્રધાનને, તેથી કામ થનાર. ૧૨.
રોહાણી હરદારને, નગર રોકને જેમ;
કવિતા રસથી રીઝવી, કામ કરાવ્યાં તેમ. ૧૩.
ભાવનગરના ભૂપને, રિઝાવીને રસ રીત;
પુસ્તકશાળા સ્થાપવા, લીધું વચન નિયંત. ૧૪.
તેમજ ગાયકવાડના, કરનો લાવો કોલ;
સમજવો વિદ્યાતણો, ઉત્તમ લાભ અતોલ. ૧૫.
રૂડો ત્યાં રસિડેટ છે, સાહેબ કર્નલ બાર;
મેંબર સોસૈદીતણો, છે શાણો સરદાર. ૧૬.
તેપણુ તમને આપશે, સહાયતા શુભ રીત;
એથી ધાર્યું આપણું, ધારો કામ ખચિત. ૧૭.
શુભ ખાતું સ્થાપન કરે, ન ધરે શાખા નામ;
તોપણુ ઉત્તમ જાણવું, કામ થયાનું કામ. ૧૮.
કદાપિ કારજ નવ બને, તો ન થવું દિલગીર;
શ્રમ કરિ જોવો આપણે, ધરીને મનમાં ધીર. ૧૯.
શુણિને કવિજન સાંચ્યો, કરવા ઉત્તમ કામ;
ઉતારો જૈને કયો, શામળ બેચર ધામ. ૨૦.
જામને કર્નલ બારનો, પ્રથમ કયો મેળાપ;
વાત કરી તે સાંભળી, ઉચ્યો સાહેબ આપ. ૨૧.
ભાસેછે મુજ મન વિશે, કામ થવું મુશ્કેલ;
છે રાજના સેવકી, જાજા જન અભણેલ. ૨૨.
તે જાણુ છે જો થરો, રૈયત ભણી હુશિયાર;
રાજ કાજમાં તો ધણી, તે લેશે તકરાર. ૨૩.
સલાહ તેવા જનતણી, માનેછે મહિપાળ;
તે માટે નથી થાપતા, નવીન રીત નિશાળ. ૨૪.
કહું અમે કઈ કંઈ સમે, કથન ધર્યું નહિ કાન;

તોપણ તમે કરી જુઓ, અમનિજ શક્તિ સમાન. ૨૫
આપોશ હું અનુમત બહું, વળી આપુંછું પત્ર;
આપો જઈ પ્રધાનને, તમે મળીને તત્ર. ૨૬.
પ્રધાન પાસે પત્ર જૈ, જઈ કીધો મેળાપ
ગુણોજન ગોવિંદરાવતે, અડક રોઢિયા આપ. ૨૭.
કહે કવિ ભારતસમે પાંડવ કેરી પાસ;
પ્રધાન ગોવિંદરાવ શુભ, કરતા નીતિ પ્રકાશ. ૨૮.
તેથી જય પાંડવતણું, થયું જગત મોઝાર;
જાણેછે તે જન સહ, આજ સુધી સૌ કાર. ૨૯.
સંજયને ધૃતરાષ્ટ્રે, પૂછી એવી વાત;
કાણુ જીતશે યુદ્ધમાં, કહો મને સાક્ષાત. ૩૦.
જ્યાં પ્રધાન ગોવિંદ છે, જાણો અર્થ અચિત;
જરૂર ભારત યુધમાં તેની યાશે જીત. ૩૧.

વસંત તિલકા વૃત્ત.

જો કહું બીજમ સરખા ભડ ભૂપ મેળા,
કીધા કરોડ રથો ભારથ કેરી વેળા;
શોભા સમસ્ત ન મજો પણ તે સમાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૨.
ત્યાં નિલ જીત પરિપ્રણુ પ્રીત પામે,
ત્યાં યુક્તિ સર્વ વળી ત્યાં યશ સર્વ જામે;
પામે પ્રસિદ્ધ કવિ પંડિત ત્યાં જાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૩.
ત્યાં રાજ નીતિજાણી તો રૂડી રીત રાજ,
ત્યાં ગર્જનારથી યશ નોખત નિલ ગાજ;
દુષ્ટોનું દુષ્ટપણું ત્યાં નર કે નિદાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૪.
ત્યાં ન્યાય થાય ઉચરાવ સદાય સારો,
અન્યાય જાય દુરથી ડરીને બિચારો;
તે ભૂપનાજ ગુણુનું બહુ થાય ગાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૫.
ત્યાં રિદ્ધિ સિદ્ધિ નવનિદ્ધિ કરે નિવાસ,
ક્યાંથી રહેજ કશો વાતનો ત્યાં કયાશ;
ત્યાં સર્વનું ધરમ ઉપર હોય ધ્યાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૬.
દેખે સદાય દુનિયાં જન ત્યાં દિવાળી,
સર્વે સુખીજ તનના પરિતાપ ટાળી;

ત્યાં ક્ષેમપ્રેમ રસનું પરિપ્રણુ પાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૭.
તેજસ્વી તેજ નૃપતિ ભુમિ મધ્ય ભાસે,
પ્રોત પ્રતાપ પૃથિવી પડમાં પ્રકાસે;
તે ભૂપ સૃષ્ટિ સરવોપરી શક્તિ માન;
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૮.
વિદ્યા વિલાસ રસનો પણ ત્યાંજ વાસો,
ત્યાં તત્વ શોધ ચરચા તંકનો તમાસો;
ગુણાર્થ બેદ ગુણુનું પણ ત્યાંજ જાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૩૯.
ત્યાં સર્વ દેશ થકી સૌ કવિ લોક આવે,
સર્વે કળા કુશળતા પણ ત્યાં કરાવે;
સત્પાત્ર માત્ર જનનું શુભ ત્યાંજ સ્થાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૪૦.
એવું વિચારી શુભ અંતરથીજ આમે,
આશીર્વાદ વાક્ય ઉચર્યું દલપતરામે;
જીવો ધણું નૃપતિને વળી તે દિવાન,
ગોવિંદરાવ ગુણુ સાગર જ્યાં પ્રધાન. ૪૧.

દાહરા.

સુણી પ્રધાન પ્રસન્ન મંદ, પૂછી સધળી વાત;
વળી કથન તેણે કહું, સુણો કવિ સાક્ષાત. ૪૨.
શાણો છે સેનાપતિ, ભાઉ સંધિયા નામ;
તમે જઈ તેને મજો, થાય તમારું કામ. ૪૩.
હું પણ ભૂપ હનૂરમાં, ઉચરોશ મુખથી એમ;
વિદ્યાખાતું સ્થાપનું, જન સૌ સુધરે જેમ. ૪૪.
પછી કવિ પોતે ગયો, ભાઉ સંધિયા પાંસ;
કરી પ્રશંસા તેહની, કવિતા કરી પ્રકાશ. ૪૫.

મનહર છંદ.

ચંચલ ચતુર શુરવીર ધીર શસ્ત્ર ધર,
વ્યુહ રચનાકી વિધિ પુરન પિછાન હે;
હિમત હમેશાં દોલ જાનત હે દાવ પેચ,
નિમક હલાલી લોભ લેશ નહિ આન હે;
સંપુરન પસે ગુન લાયક સો સેનાપતિ,
રામજી કો સેનાપતિ સુગ્રિવ સમાન હે;
કહે દલપતિ રંડેરાવ ક્ષિતિ નાથ પાસ,
પસો સેનાપતિ ભાવ સંધિયા સુજાન હે. ૪૬

દોહરા.

કારભારીઓએ કહ્યું, કાલ આવજો આપ;
મહારાજના મહેલમાં, થશે ભૂપ મેળાપ. ૪૭.
રાજ સભામાં કવિ ગયો, તે અવસર તે સ્થાન;
નાટ્યરંભ થતો હતો, કરે ગાયકા ગાન. ૪૮.
ગાન સમાપન જ્યાં થયું, કરી પ્રધાને સાન;
સભાતણું વર્ણન કર્યું, સુર્ય નૃપે દે ધ્યાન. ૪૯.
મણીમય સુવરણ મહેલમાં, સુર સમ સભા સહિત;
ક્ષિતિપતિ ખંડેરાવજી, સુરેન્દ્ર સમ શોભીત. ૫૦.
વાજે શુભ વાણંત વળી, ગુણી જન કરે સુભાન;
નવિન નાટિકા નૃત કરે, તનનનનન લઈ તાન. ૫૧.

છરેપો.

નૃત્ય કરે સુરનારિ, રહે ત્રિપુરારિ નિરખવા;
બહુ શોભા બલિહારી, હરિ પણ રહે હરખાવા;
ચતુરાનનને ચંદ્ર, ઈંદ્ર અલકેશ અહિંદ્રા;
ચક્રિત થાય જોષ ચિત્ત, માનુ શા માત્ર મહિંદ્રા;
મહા સિદ્ધિ સહિત રિદ્ધિ રૂડી, ખંડેરાવ ક્ષિતિશની;
નર લોક મધ્ય તે નિરખતાં, દૃષ્ટિ કરે જગદીશની. ૫૨.

આશીર્વાદ.—શાર્દૂલ વિકીડિત વૃત્ત.

કલ્યાણી કમળાક્ષિ દેવિ કમળી, કલ્યાણુ તે તો કરે;
ભંડારી ભવદેવનો ભવનમાં, ભંડાર ભારે ભરે;
સિદ્ધિ બુદ્ધિ સમૃદ્ધિ વૃદ્ધિ સુખ સૌ, સોંપે સદા સ્યામજી;
ખંડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૩.
પ્રીતે પ્રેમ પ્રતાપ પૂર્ણ પ્રભુતા, પામે પ્રમ્લના પતિ;
મોટા મત્ત ગજેન્દ્ર રત્ન સરોજી, દેવેન્દ્ર તે દે આતિ;
ધારી ધૈર્ય, ધનુર્ધરાદિ વિચિના ધીમંત છો ધામજી,
ખંડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૪.
વિધા વાદ વિનોદ વાણી વિમળા, જિજ્ઞાસ વાસો વસે;
આપે ધણ અભિષેક કષ્ટ હરીને, સંપુષ્ટિ તુષ્ટિ થશે;
મંત્રી મિત્ર પવિત્ર પાત્ર મતિના, કલ્યાણ કરે કામજી;
ખંડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૫.
જાતા તો પરભારજી જનતણા, એજ અત્ર દાસ્ય તમે;
પ્રખ્યાતા પ્રિય છો પ્રમજનતણા, ત્રક્તા વિધાતા તમે;
રાતા રામ રસે સદૈવ ગુણના, સાત્ત્વ ગુણ આમજી;
ખંડેરાવ અખંડ ખૂબ ખુશમાં, રાખે રૂડા રામજી. ૫૬.

દોહરો.

ગુણીને ભૂપે પ્રીતિયું, ધરી પ્રેમ ભરપૂર;

૧ અકલેશ-કુબેર ભંડારી.

કોણુ તમે છોને વળી, શી ઇચ્છા છે ઉર. ૫૭.
ઉત્તર.—મનહર છંદ.

ગીસ ગુજરાતીતણા પીયરની ગાદી પામી,
મુખ્ય તો મરહી માતી દેખી દુખી દીલ છું;
અરજી તો આપી, દીડી મરજી તથાપિ નહિ,
આવ્યો આપ આગળ ઉચારવા અપિલ છું;
માંડતું મુકદમાને ચાર જણા ચુથશે તો,
શુ થશે તે શોચનાથી સાહેબ શું શિથિલ છું;
દાખે દલપતરામ ખુદાવંદ ખંડેરાવ,
રૂડી ગુજરાતી વાણી રાણીનો વકીલ છું. ૫૮.
ચોટામાં લૂટાણી મહા રાણી ગુજરાતી વાણી,
લૂટી અલકાર કુટી કીધી ગુનેગારશી;
પગેઈ ચલાવ્યું તે તો ચાલતાં મુંઝમાં પેહું,
પછી લાં તપાસતાં તે પકડાયા પારશી;
આજ ધર્મ રાજ મહારાજનું બિરાજમાન,
સાચ જુઠ સઘ શોધી આપે જેમ આરશી;
માફ માગી આપ પાસે સાફ ઇનસાફ માગે,
એ બિચારી નારોંછે કુંવારી ને નવારશી. ૫૯.

દોહરા.

મહારાજ મેં સ્વપ્નમાં, દીકો એક બનાવ;
તો હકીકત તમ આગળે, કહેવાનો છે ભાવ. ૬૦.
સ્નેહ સહિત તે સાંભળો, એ ઇચ્છા મુજ ઉર;
ભાસે વળતો ને ભલું, કરજો આપ જરૂર. ૬૧.
કહ્યું નૃપે જાહેર કરો, ને કહેવાતું હોય;
વળતી કવિજન બોલીયો, સુણો સગન સહુ કોય. ૬૨.

હનુશાલ છંદ.

ભલિ ભૂમિતો શુભ ભાગ, બહુ સરસ શોભિત ખાગ;
કવિ એક જોવા કામ, કિક થૈ ગયો તે કામ. ૬૩.
અવલોકી અબળા એક, છુટી લાજ રડતી છેક;
વિધ વિધ ઉચારી વિલાપ, બોલતી આ માયાપ. ૬૪.
કર ચુંટતી શિર કેશ, વરવો દિસે બહુ વેશ;
કૂટતી અધિક કપોળ, ચક્ષુ કર્યા રંગ યોળ. ૬૫.

૧ પ્રથમ અમદાવાદથી કાગળ લખ્યો હતો પણ ઉત્તર મળ્યો ન હોતો.

૨ પ્રથમ પારસીઓ બોળડી ભાષા લખતા હતા; તેથી કેટલાએક ધારે છે કે વર્તમાન પત્રો પારસીઓ જાપે છે તેના ફેલાવથી ગુજરાતી ભાષામાં ગડબડ થઈ.

શરીરે નહીં શણુગાર, પીડા કરે પોકાર;
 બોલતી ખંડિત બોલ, તનનો ન દીસે તોલ. ૬૬.
 એકે ન સાળું અંગ, ભમતાં ધબેલાં ભંગ;
 વળી વરણુ નહિ વરતાય, ગળુંતાણીને દુઃખગાય. ૬૭.
 કાળા હરણુને કાગ, રાચે શુભિને રાગ;
 માનવી દે નહિ માન, મન સમજી ભૂત સમાન. ૬૮.
 કવિ સાંભળી કલ્પાંત, અતિ સ્વદ્ય કીધું સ્વાંત;^૧
 વનિતાને પુછી વાત, કહે જરૂર તારી જાત. ૬૯.
 દિસે છે તું કોઈ દેવી, અવલોકિ તુજને એવી;
 તે વળતી બોલી વાત, તું જાણુ મારી જાત. ૭૦.
 ગિર્વાણુ વાણી વિશાળ, રમણીક રૂડી રસાળ;
 તેનીજ તતુજ હુંય, પણ છેક દુઃખમાં છુંય. ૭૧.
 વળી વદું કારણુ વીર, શુભુ ધારી મનમાં ધીર;
 ગુજરાત માં ગામ, કરવાતાણું તે કામ. ૭૨.
 મુજ પિયરનોજ પ્રતાપ, જે પામિયા તૃપ આપ;
 મુજને ન આપે માન, કહું તે સુણે નહિ કાન. ૭૩.
 મુજ સોઝનું સનમાન, કરીને ગણે ગુણવાન;
 ક્યાં કરે જઈ પોકાર, નર કોણુ સાંભળ નાર. ૭૪.

કવિ વચન.

મનમાં ન શોચિશ માત, સમજ્યો હું સધળી વાત;
 શુભ કરીશ તારું કામ, કવિ કહે દલપતરામ. ૭૫.

દ્વિઅર્થી-મનહર છંદ.

બળનો જે અંધુ જેની સખ્યતા અકૂર સાગ્ર,
 ધરમનો પક્ષ ધારનાર તેને પાળશે;
 સ્તંભ દંભ તોડનાર, જે છે દુરજોધનનો,
 શ્રીમંત શ્રી રાજ તે સદા તેને સંભાળશે;
 કંઠે જેને મહારાણી પ્રખ્યાત છે પદ્મપાણી,
 એજ તેને આપણી ગણી ધણી ઉન્નળશે;
 રૂડો જે આ ખડે રાવ, સ્નેહી નર નારિકાનો,
 દારિકાનો નરદેવ તાપ તારા ટાળશે.^૨ ૭૬.

૧ સ્વાંત-મન.

૨ શ્રીકૃષ્ણ વિષે.—બળદેવજનો જે ભાધછે, અને
 અકૂરજ સાથે જેને મિત્રતા છે, અને યુદ્ધિહિરનો
 પક્ષ તાણનાર તે તેને પાળશે દુર્યોધનનું અભિમાન
 એને કપટ તોડનાર જે છે, એવો લક્ષ્મી વાળો શોભા
 યમાન રાજ તે તેને સદા સંભાળશે; જેની કાટમાં
 કૌસ્તુભ નામનો મોટો મણિ છે, તથા જેના હાથમાં

છંદવિનય છંદ.

કરવાવરશે કશણા કરી એજ, સહાય થશે તુજ સધરવા;
 ધરવા શણુગાર રૂડો મળશે, મળશે તદ્દખીર તેને તરવા;
 તરવાર બહાદુર તે તૃપતિજ, સમર્થ સદા દુઃખ સંહરવા;
 હરવાક્ય^૧ ગણી દલપતતાણું, કરઆદર કીર્તિ કથા કરવા. ૭૭.

દોહરા.

કરીશ ખુશામત ખૂબ હું, તુજ માટે હે માત;
 બોલીશ એવા બોલ જઈ, રાય થાય રણિયાત. ૭૮.
 મુણી બોલી તે સુંદરી, શુણો કવિ શુદ્ધ ભાવ;
 તમે વખાણુ કરી કહ્યું, રૂડો ખડેરાવ. ૭૯.
 પણ કળિયુગના રાયનાં, લક્ષણુ નવ દેખાય;
 તો કળિયુગમાં તેહને, ભૂપ કેમ કહેવાય. ૮૦.

વ્યાજસ્તુતિ.—મનહર છંદ.

બોળાપણું ભાસે નહિ સત્યતા તો નાસે નહિ,
 ત્રાસે નહિ ઉરમાં ઉદારપણું આણુતાં;
 અધીણુ અંધાણુ નહીં, અરથ અન્નણુ નહીં,
 અંધનું એધાણુ નહીં, પેખીએ પ્રમાણુતાં;
 આજસ તો અંગ નહીં, કુસંગીનો સંગ નહિ,
 રંડી બાજી રંગ નહીં, જન કોઈ જાણુતાં;
 કળિના રાજના ગુણુ કશા ન જાણાય જ્ઞેતાં,
 શેના રાજ ખડેરાવ વદીએ વખાણુતાં. ૮૧.

કમળ પ્રખ્યાત છે, તે તેને પોતાની ગણીને ધણી
 ઉન્નળશે; આ ખડે એટલે ભરતખડે જે રૂડો રાજા છે,
 અને પુરુષો તથા સ્ત્રીયોનો સ્નેહી છે, એવો દારિકાનો
 રાજ જે શ્રીકૃષ્ણ તે તારા તાપ ટાળશે.

ખડેરાવ વિશે.—જાનના સરદારોનો ભાધ જેવો
 છે, અને દયાળુ માણસો સાથે જેને મિત્રતા છે; અને
 ધર્મનો પક્ષ રાખનાર છે, તે તેને પાળશે. મહાકથે
 જેની સાથે યુદ્ધ થઈ શકે એવા શત્રુઓનું અભિમાન
 તથા કપટ તોડનાર, એવો શ્રીમંત શોભાયમાન રાજ
 તેને હમેશાં સંભાળશે; જેના કંડમાં મોટો હીરો છે,
 અને જેના હાથ કમળ જેવા પ્રસિદ્ધ છે, તેજ તેને
 પોતાની ગણીને ધણી ઉન્નળશે. આ સારો જે ખડેરાવ
 મહારાજ સર્વે પુરુષો અને સ્ત્રીયોનો સ્નેહી છે, અને
 તે દારિકાનો રાજા છે, તે તારા તાપ ટાળશે.

૧ શિવના વચન જેવું.

દોહરો.

તે શુભીને બોલ્યો કવિ, જે નૃપનું એ નામ;
હલકાને ઉમદા કરે, આશ્રય દે તે ઠામ.

૮૨.

છપો.

ગારદી રદિ, શવાન, મળ કેફ, બોધ શબ્દોને ભણિયે;
યશવાન વિચારો જેતાં વાત, સુગુણ તેમાં શા ગણિયે;
કમળ પલુ જે ગાયકવાડ, નામનો આશ્રય એ લે;
વાકફ એક એક અક્ષરજ, તોય શુભ ઉપમા તે લે;
દબોધ તે માટે હું કહું છું તને, ગણુ સદગુણ એ નામના;
કરશે કરણા તો કોઇ દિન, કરશે પૂરણુ કામના. ૮૩

નૃપ પ્રશંસા.—દોહરો.

ગુણવંતી ગુજરાત તું, ભલો ધરી ઉર ભાવ;

ગુણુ ગા ગાયકવાડના અંકુશોં કર્યો બચાવ. ૮૪.

સવૈયા એકત્રીસા.

અંડ ઉડ્યું આ દેશ અધે, તે દિવશ અચાલ્યો ગુર્જર દેશ;
હિમત રહી અંગ્રેજતણી, તે ગાયકવાડનો મદદ વિશેષ;
જે મહારાજ ન લે મનમાં તો, જાણુ જરૂર પ્રલે થઇ જાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૮૫.
દીક્ષિ આંગરે દંગ ઉડ્યો, વર્ગો તે ગભરાટ ગયો ચાલેર;
અંગાળે પલુ ગડઅડ થઇ, ફેલાઈ ગઇ ફરતી ચોફેર;
જે આ દેશ તરફ ઉપજત તો, તારો અવસ્થા તેવો જ યાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૮૬.
અમદાવાદ રહ્યું આબાદ, રહ્યું સુખમાં વર્ગો સરત શહેર;
કોઇ લખેશરીની લક્ષ્મી, ન હુટાઇ કુટાઇ થયો નહિ કેર;
ગાયકવાડતણા ગુણુથીજ, થયો એતો ઉપકાર અઘાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૮૭.
જે કાળા મળો પારથના રથને વળગ્યા તનને તણ ત્રાસ;
ભારથ જીતી શમ્યો પલુ પારથ, સાં ન જીત્યો પડમાં તે પાસ;
તે કાળા કદી કબજ થવા, સ્વપને પલુ સંભવતી નહીં વાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૮૮.
આપ પધારો પ્રભ હિત કારણુ દુઃખ નિવારણુ કોટિક કીધ;
ફેલો કિતૂરો અથા જનના વર્ગો ફેલ જમાન લખાવો જ લીધ;
વાધ અને અકરી વિચરે, નિરભે થઇ રોજ રહે રળિયાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૮૯.
ચોર અધા ચક્રચૂર કર્યો વર્ગો, દેશથી દૂર કર્યો જન દુષ્ટ;
જુલમ ઉડા જળ માંહિ કુખ્યો, પૃથ્વી પલુ પૂર્ણ કરી રસપુષ્ટ;

કોઇ કદી પરીનારીતણાં તન, સામુ ન જોઈ શકે દિન રાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૯૦.
હોય હજૂર કે દૂરનો નોકર, લઇ ન શકે દમડી પલુ લાંચ;
વીશ વસા અપરાધવિના, અડકે નહિ કોઇતણે તન આંચ;
દોષવિના નહિ દંડ ભરે, કદી પૂરણુ દ્રવ્ય રજે પ્રખ્યાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૯૧.
વેશ્યું ઘણું દુઃખ તે બહુ વાસર, આ વિમળ્યો સુખ અવસર આજ;
અંધરના ઉપકારથી ધણી, અંડેરાવ મળ્યો મહારાજ;
જે ન મળ્યો હોત તે તુજને કદી, આ જુગમાં દુઃખ તારું ન જાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૯૨.

સાફ મળે ધનસાફ નીતિ સર, મૂલ વિના ન લહે કોઈ માલ;
લૂટી શકે નહિ લસ્કરો લોક, ન ચાલો શકે ઉલટી પલુ ચાલ;
ખાય પિયે ખુશીથી ખરચે જન, સુંદર મહેલ રચે જુમિ સાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૯૩.

એ મહારાજતણાજ પ્રતાપથી, તું સૌભાગ્યવતી દરશાય;
ધર્મવતી પલુ એજ ધણી થઈ, એજથી ગુણુવંતી ગણાય;
તેનીજ ઉજવળતાયકોં તુવર્ગો, વિશ્વ વિશે થઇ છે વિખ્યાત;
અંડેરાવ ક્ષિતિશતણા તું, ગુણુ ગા ગુણુવંતી ગુજરાત. ૯૪.

છપો.

ગુણુવંતી ગુજરાત, લક્ષવિધિ તે સુખ લીધું;
અંડેરાવ ક્ષિતીશ, કષ્ટ તુજ છેદન કીધું;
શોભા સ્વર્ગ સમાન, પૂર્ણ વિધિ તું બહુ પામી;
જેના પુણ્ય પ્રતાપ, દશે દિશ દોલત જામી;
રળિયાત રહો રાજ પ્રજા, કરો સદા શુભ કામજ;
અંતરથી આશિષ અહરનિશ, દેહે દલપતરામજ. ૯૫.

પરિહાસકાર.—શાર્દૂલ વિકીડિત વૃત્ત.

અંડેરાવ ક્ષિતિશના અમલમાં, ચોરી વિવાહે સહી;
જરી તો જગદાન, યજ્ઞ તપછે, નારી નરોમાં નહીં;
એલે દંપતિ ધૃત લક્ષ દિવસે, ત્યાં ધૃત દેખાય છે;
મારા મારો મૃદંગ અંગ ઉપરે, જ્યાં ગાયકો ગાયછે. ૯૬.

મનહર છંદ.

પાંચ ધરવાળો નહિ તોય તેને પાડો કહે,
ગાય નહિ ગીત તોય તેને કહે ગાયછે;
શીર જેને પગલું ન માય તેને શેર કહે,
અંબાડી ન ઉપાડે તે ગજ તો ગણાયછે;

કુવામાં ન ઉતરે તથાપિ તેને કૌશ કહે,
જાય નહિ ચાલી ક્યાંય તેને કહે જાયછે;
પળવિના પાધડી કહેછે દલપત કહે,
એટલું તો જુદું જ્યાં રાજ ખડેરાયછે. ૯૭.

હાહરે.

સુણોને બોલી સુંદરી, કહું તને કવિરાજ;
તું તો રાજ કલ્યાતણો, તપતો સમર્થ આજ. ૯૮.
તેને તારી શી ગરજ, જેમાને તુજ વેણ;
કેમ ટોળે દુઃખ માહરું, કહે તું મને કહેણ. ૯૯.

કવિ વચન.

નામ અમર નિજ રાખવા, ચિતમાં જે જન ચલાય;
તે તો રાખેછે ઘણી, કવિની ગર્જ સદાય. ૧૦૦.

કુલણા છંદ.

થઈ ગયા શ્રેષ્ઠ શ્રીમંત કષ શેડીયા,
વેડિયાની પડે વહિ ગયા તે;
નામ કે દામ જન કોઈ જાણે નહિ,
કોણ જાણે ક્યાં થઈ ગયા તે;
ભાળવા ભવન ભંડાર સંભાળવા,
પાળવા વંશ પાછા ન વળિયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૧.
કણુબી રખિદાસ તે કોણ હિસાબમાં,
સામજે પૂર્ણ પ્રખ્યાત કીધો;
ભોજ જેવો થયો અમર તે ભૂમિમાં,
જમતમાં અંવિતનો લાવ લીધો;
તે વિના કોટિ ધ્વજ કષક કણુબી ગયા,
કોણ જાણે કોંઈ પંથ પળિયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૨.
સરસ કવિ રત્નનો શોધ કીધો નહી,
ચત્રથી રત્ન તો સરસ રાખ્યાં;
ચિત્ત ધરી કવિતણું વચન ચાખ્યાં નહી,
ચાવીને દાળને ભાત ચાખ્યાં;
જમીન જર મેલીને જવાળમાં જળી ગયા,
ટળી ગયાં નામને દામ ટળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૩.

૧ જાયના કૂલનો છાંડ.

શું થયું સેન સંપૂર્ણ સજવાથકી,
શું થયું કનકના મહેલ કીધે;
શું થયું હાર્યોને ભાર્યો બેળા કીધે,
શું થયું દ્રવ્ય બહુદાન દીધે;
અંધમાં ગુર્થો ગુણુને ગવાયા નહિ,
ચાર દિન માંહિ અચળાર્થો ચળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૪
રાજ વંશી થયા દેવ અંશી સમા,
જગતમાં આજ કોઈએ ન જાણે;
લાયકી લેખી કવિએજ જેને લખ્યા,
વિધવિધે સર્વ તેને વખાણે;
પૃથ્વી ઉપાડતા પર્વતો પાડતા,
બાહુ જેના હતા બહુજ બળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૫
ધૂળ ભેળું ભળ્યું હોયછે હેમ તે,
કારિગર કાઠો પ્રખ્યાત કરશે;
તેમ સદગુણીતણું નામ સંસારમાં,
કવિ મજે ધરણીપર કીર્તિ ધરશે;
તેવિના જીવીને કષક જાતા રહ્યા,
કપકતા બોરના જેમ ફળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૬
રાખવા નામ ધન લાખ ખરચી કરી,
બહુજ ઈમારતો બેશ બાંધે;
રાખવા નામ નાતે વરા નવનવા,
રાખવા નામ સંગ્રામ સાધે;
રાખવા નામ લાણું કરે લોકમાં,
રોકડું દ્રવ્ય જે આપ રળીયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળી ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળીયા. ૧૦૭.
ભોજ જેવોજ સિદ્ધરોજ જસ જોડવા,
કવિતણો શોધ સહ દામ કીધો;
શોધ કરતાં નહિ સરસ કવિ સાંપડ્યો,
બાંધી બહુ ઘાટ જશ બાંધી લીધો;

૧ અચળા-પૃથ્વી.

ઘાટના ઠાઠતો વાટમાં વહો ગયા,
ગરદમાં પ્રૌઢ પાપાણુ ગળોયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળો ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળોયા. ૧૦૮

દેહ આયુષ્ય બગદીશના હાથમાં
કીર્તિ આયુષ્ય કવિ લોક હાથે;
સરસ જશવંતને નરસ સાથે કરે,
નરસને પણ કરે સરસ સાથે;
કવિજનો સાથ કંકાસ જેણે કર્યા,
દેવજ્યુ દૈલની પંક્તિ ભળોયા;
ધૂળમાં ધૂળ થઈ ભૂમિમાં ભળો ગયા,
મહત કવિ કોઈ જેને ન મળોયા. ૧૦૯

મનહર છંદ.

નિશ્ચલ સુનામ કામ દેકે અગનીત દામ,
ઠામ ઠામ કામ કૈરે ભૂપ મન ભાયો હૈ;
एहि कामको उपाय चाहि सिद्ध राय राय,
सीलपीके पास सिश्य सरस रचायो हॆ;
मालवको महिपाल भयो भलो भोजराज,
निश्चल सुनाम कामकवि पैं करायो हॆ;
कहै दलपतिराम कहाँ सिद्ध राज काम,
भोजको तमाम ठाम नाम दरसायो हॆ. ११०
देखी हाथी दोनुं. विदवानकुं विवाद भयों,
एक कहै असल निवास वाको वनमे;
एक कहै याकोवास सरस शहर मध्य,
एसोही अमुल रत्न कहाँसे अरन्यमें;
अंत यों सिद्धांत भयो प्रात में पुरुष होय,
कैसे बाकी कदर न जाने कोउ जनमे;
कहै दलपतिराम कैसे आवे दुर देश,
होइजो कदर दान विवेकी वतन में. १११

૧ કોઈમાં બધા સદ્ગુણ કે બધા દુર્ગુણ હોય નહિ;
પણ ઇતિહાસ લખનારા પોતાના મનના ભાવ પ્ર-
નાણે વધારે પ્રદ્ગુણ/કે દુર્ગુણ પ્રસિદ્ધ કરેછે. જેમ
સ્ત્રીના શરીરને એ કવિ સોના જેવું અને બીજાને
માંસ, રૂધીર ને મળવું ભરેલું લખે છે.

દોહરો.

કવિ વાણી અમૃત ભરી, મૃતક સજીવન થાય;
અર્થ હોય તે કવિયકી, સદા સમર્થ જણાય. ૧૧૨.

ગુર્જરી વચન—મનહર છંદ.

અડખંશ પુણુ ભુન અળ સય ગોણી વીળી, અર્થેડ
અજવા એ શબ્દ સજીવન થાય તો; ખદેશ
કવિની વાણીમાં લોકો અમૃત કહેછે તે હું, પુરાણ
સાચું જાણું તને વળી કહું કવિરાય તો; ભુવન
કહે કવિ એ શબ્દોના અંતરમાં ઉતરેજો, અમળ
ખડેરાવ મહારાજ નામ તે સદાય તો; સદાય
નામને પ્રતાપે પરિણામ કામ સિદ્ધ થાય, ગોરાણી
અજીવન શબ્દ તે સજીવન જણાયતો. ૧૧૩.

અખંડ ખડેશ પદ પુરાણુ પુરૂષ આપે,
ભુવન પતી ભવન આપે ભલી ભાતનાં;
અમળ અકળ બુદ્ધિ બળ આપે બુદ્ધિનાય;
સહાય સદૈવદેવ રહે દીન રાતનાં;
ગોરાણી ગુરનીવાણી સદ્ગુણ અમૃત ખાણી,
વીજળી શી ગોરી સ્ત્રી જતન કરે જાતનાં;
કહે દલપત જેના નામથી આડે શબ્દ,
જીવન પામ્યા તે પામો સુખ વિધિ સાતનાં. ૧૧૪.

ગુર્જરી વચન.—દોહરો.

હું વાણી ગુજરાતની, ભૂપ ધરે નહિ ભાવ;
તેથી કેમ તને રિઝે, રાજ ખડેરાવ. ૧૧૫.

કવિ વચન.—મનહર છંદ.

જે વાણીથી નરસિંહ નાગર ને નારાયણે;
પરમ પદવી સુદ્ધાં સોંપ્યા સિરપાવજ;
જેવાણીથી જગદંબા બેટી બટ વલ્લભને,
સુલભ સદ્ગુણ સુખનો દીધો દેખાવજ;
જેવાણીથી પ્રેમાનંદ સામળ પ્રીતમ અખો,
એવા અગણિત પામ્યા પ્રેમનો પ્રભાવજ;
કહે દલપતરામ તે વાણીથી તેમ મને,
કેમ નહિ રીઝે આજ રાજ ખડેરાવજ. ૧૧૬.

જીરણ જળસ્થળ દેવળને જીવન જરે,
ખુદાવંદ ખડેરાવ હાકમ હજૂરથી;

૧ મતલબકે એ શબ્દોમાં કંઈ અર્થ નથી, તેમ
છતાં, તેમાં અર્થ આવે એવું કરી આપો તો હું જા-
ણું કે કવિની વાણીમાં અમૃત છે.

જીવે હીણ ગીરવાણ વાણીનું પોષણ કરે,
 ૧૧૦ આપ આદરી ઉદારપણું ઉરથી;
 પુર્વજોના પડિતો અજીવનના પરિવાર,
 પાળેછે તે દેખી કૃપા દષ્ટિ દેશ દુરથી;
 એવા એવા અજીવન જીવન આપેછે તે તો,
 તને સજીવનને જીવન દે જરૂરથી. ૧૧૭.

દાહરા.

ચાલ બાઈ મુજ સાથ તું, દેવ રમરણ કરી દીલ,
 જઈ અરજી ઉચ્ચારિયે, થઈશ હું તૂજ વકીલ. ૧૧૮.
 બંને ચાલી આવિયાં, વટપતન મોઝાર;
 નિરખી શાભા નગરની, કવિયે કયો ઉચાર. ૧૧૯.
 રમણિક થઈ ગુજરાતમાં, વટપુર શહેર વિશાળ;
 જાણે કળા કુશળતાથી, નિશ્ચય હોય નિશાળ. ૧૨૦.
 ત્યાં લોકો વિદ્યાતણો, અધિક કરે અભ્યાસ;
 વસે સદૈવ સરસ્વતી, બ્રહ્મ ભવન આભાસ. ૧૨૧.
 લક્ષ્મી વિજય લોકની, દસરા દિન દેખાય;
 સંપત્તિ ને સદ્ગુણો, લાખે નહિ લેખાય. ૧૨૨.
 રાજ્ય કરે રૂડી રીતે, રાજ ખડેરાવ;
 ફેલ કોંધે ફાવે નહિ, દુસ્મનનો ત્યાં દાવ. ૧૨૩.
 રાજધાની ગુજરાતની, પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાત;
 વિદ્યાયતે વિકટોરિયા, વડી વખાણે વાત. ૧૨૪.
 જે ગાદીના જોરથી, અમલ મળ્યો અંગેજ;
 વડુ શ્રી ગાયકવાડના, તાજતણું છે તેજ. ૧૨૫.
 હાકમ હિંદુસ્તાનમાં સર્વથકી એ શ્રેષ્ઠ;
 જેમ સૂરજ સર્વોપરી, જ્યારે મહિનો જેષ્ઠ. ૧૨૬.
 માને મોટી મિત્રતા, એ સાથે અંગેજ;
 નહિ એના ઉપકારનો, આપી શકે અંગેજ. ૧૨૭.

કવિત.

પીવત ગંગાકો પાનો પુષ્ટ હિંદુસ્તાની પ્રાની,
 જાની એસો માની લેત પાઠ ગંગ પાનીકો;
 પાની કો કહા સુ પાઠ માની પસુજાની ગંગા,
 ગંગા જોન્હે આની પાઠ સોઈ મુલ્ક દાનીકો;
 જાહી ઠૌર ઔર જત કાઠીકો જૂલૂમ મીઝ્યો,

૧ જે વાણી વ્યવહારમાં ચાલતી ન હોય તે મૃતક વાણી કહેવાય છે.

૨ સંસ્કૃત તથા ફારસીનો અભ્યાસ હતો.

ધારી લેતે પાઠ અંગરેજી રાજધાનીકો;
 અંગરેજી રાજધાની આની મુલ્કદાની જોન્હે,
 કહે દલપતિ પાઠતાકી મુલ્કતાની કો. ૧૨૮.

દાહરા.

રાજ સભા રજિયામણી, પડિત પામે માન;
 અંતર ધરી ઉદારતા, દે મહારાજ ધાન. ૧૨૯.
 સુરવાણી નરવાણીમાં, કાવ્ય કહે કવિરાજ;
 સુણતાં થાય સદા સદ્, રંજન રાજ સમાજ. ૧૩૦.
 રૂડો જસ મહારાજના, ગામો ગામ ગવાય;
 નગરનગરનર નારિયો, ચિત ધરી સુણવા ચલાય. ૧૩૧.
 વારિ પ્રવાહ વિશેષ તે, સાગર માંહિ સમાય;
 તેમ વિશેષ કળાતણા, નર વટનગર વસાય. ૧૩૨.
 જ્યાં શ્રી મહારાજતણો, મનહર મોતીબાગ;
 બહુ સરસ ત્યાં બંગલા. ઉપમા થોડી અથાગ. ૧૩૩.
 ધર્મશળા ત્યાં ધોંગીછે, મળે સદાવ્રત સાર;
 તીરથવાસી ત્યાં કણે, પામે સુખ અપાર. ૧૩૪.
 સદેહાલંકાર.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત્ત.
 દેવી દેવ સમાન માનવી દિસે, ઐરાવતો હાથોગે;
 રિદ્ધિ શ્રી વટપુરની નિરખતાં, સદેહ સ્વાંતે થયો;
 શું હું જાગૃત છું જરૂર ઉરમાં, કે સ્વપ્નની વાતછે;
 સાચું આજ વડોદર શહેરછે, કે સ્વર્ગ સાક્ષાતછે. ૧૩૫.

દાહરા.

ચોટામાં મહારાજની, સ્વારી મળી સમીપ;
 સૈન સહિત શામે સરસ, ખડેરાવ મહીપ. ૧૩૬.
 બ્રાંતાપહનુંતી અલંકાર.—મનહર છંદ.
 ગાજેછે ગગન ધન કિંવા નાદ નોખતનો,
 જખકે વીજ કે ખુશી શસ્ત્રના દેખાવની;
 મોટાં મોટાં વાદળાં કે મોટા મોટા મેગળછે,
 આભા ઇંદ્રધનુની કે ધનુષ ચઢાવની;
 ચિત્તતણો ચોર આતે મોરતણો સૌર હશે,
 કિંવા વૃષ્ટિના ગુણગાન કરે ગાવની;
 સુણી સખી સખી પ્રતે કહે દલપતરામ,
 નહિ મેઘમાળા એ અસ્વારી ખડેરાવની. ૧૩૭.
 શુદ્ધાપહનુંતી અલંકાર.—ઇંદ્રવિજય છંદ.

ગાયકવાડની ફાજ વિષે જુઓ. સ્થામળ રંગના મેઘો કે કિરતી લખવા કવિકારણ, કળજળ પુંજ કરેલછે

દીલ વિચારી કહે દલપત, કહ્યા તે વિચાર ખરેખર ખોટા;
હાલ કડીનાં મહાલ થકી નકી, કાઢેલ એજ અધેરના ગોટા.

ઉલ્લેખાલંકાર.—મનહર છંદ.

પુરણ પ્રકાશવંત દિવસમાં તારો દેખી,
હોશે હોશે જોવા મળ્યા માનવી હજારોછે;
રાજનીતિતણાં ચિન્હ દેખી એક એમ કહે,
બૃહસ્પતિ હશે તે શાભાયમાન સારોછે;
એક કહે અગસ્તીનો તારો એ તો આપો આપ,
કાપ્યાના કટક રૂપી સિંધુ શોષકનારો છે;
દીલમાં વિચારી નકી કહે દલપતરામ,
રહાર આફ ઈડિયા એ નામનો તે તારોછે. ૧૩૯.

બ્રાંતિમત અલંકાર.—શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

કિંવા પાગશિરે જઠા મુકુરછે, તોરો કે ગંગા વહે;
હૈયે હેમ હોરા સહીત શું હશે, કે રૂંઢ માળા રહે;
કાંડે કંકણ હેમનાં, કે હરનાં, જે વિશ્વ વિખ્યાતછે;
ખડેરાવ ક્ષિતિ અધિશ ખુદછે, કે શંભુ સાક્ષાતછે. ૧૪૦

દોહરા.

રાજ સભા મધ્યે જઈ, મેળવવાને દાદ;
કવિયે શ્રી મહારાજને; દીવો આશિર્વાદ. ૧૪૧.
જશ પામો છવો ધણું, સુખ પામો દિનનીશ;
પ્રજાતણું પાલન કરો, દેવ દારિકા ધીશ. ૧૪૨.

રતનાવળી અલંકાર.—ઉપજાતિ વૃત્ત.

કીર્તી તમારી “અમરેલી” છાઇ,
આ વિશ્વ મધ્યે રહેજો “વસાઇ;”
કુટુંબ “ખેરાળુ” ખુશીજ થાજો,
શત્રૂતણે દાર “કડી” વસાજો. ૧૪૩.
“વડો દરે” સર્પ વિલોકિ જમ.
તમોથી શત્રૂ ડરજોજ તેમ;
સદા જમો આપ અનેક સ્વાદ,
પડો રિપૂને નિલ “પેટ” લાદ. ૧૪૪.
પાપીષ્ટ “પા પાટણુ” જે કરેછે,
કરોડ ભોઇ સમ આચરેછે;
“દે ગામ” જોવા જમનુંજ એને,
તુ કા “વિજા પૂર”ણુ શીશ તેને. ૧૪૫.

દોહરો.

જ્ય મધ્યું પંજું ગર્વ નહિ, રાખે ખડેરાવ;
પમાં આટન.

તે દેખી કવિયે કહ્યો, વડ એરંડા ભાવ. ૧૬

આર્યોવૃત્ત.

આ “વડ ન ગર”વ રાખે, ફરતો ચહુ દિશ વિશેષ ફેલાઇ
તુજ એરંડા પત્રો, “વીસ, નગર” વજ તથા પિતજ ભાઈ. ૧૬

પુનઃ આશીષ.—મનહર છંદ.

સ્વાદ તે “વડો દરો”જ જોવો કવિતાનો આખો,
કિંકર કરો “ઉભોઇ” સેવામાં સદા ફરે;
છંદપુરી સમો “વડ નગર” અપાર પામો,
વૈકુંઠ જોવાં તો “વીસ નગર” અનુસરે;
ખેર ખુશી વાળી પ્રજા “ખેરાળુ” કુટુંબ વસે,
મન કામના તો “સિદ્ધ પૂર”ણુ પ્રભુ કરે;
કહે દલપતરામ રાજ ખડેરાવ તારો,
“અમરેલી” વેલી સમ વંશ બહુ વિસ્તરે. ૧૪૮.
પૂરણ પ્રતાપ વધે આપનો અમાપ અતિ,
મહત પ્રતાપ જોવો દેવ મારતંડનો;
મહા માયા મનના મટાડશે હમેશ કંઠેશ,
ઘટાડ્યો મટાડ્યો જેમ મુની મારકંડનો;
શત્રૂ સર્વ ત્રાસપામી નાસતા ઉદાસ ફરે,
પેખીને પ્રતાપ આપ આપના પ્રચંડનો;
બડા સમશેર બહાદુર સેના ખાસ ખેલ,
ખડેરાવ થાઓ ક્ષિતિનાથ નવે ખડેનો. ૧૪૯.
સમુચ્ચયાલંકાર.—શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

હે રાજ ગુણ તાહરા વરણવા, જીભે કહું જ્યાં કથા;
લાં તારૂં બળ કીર્તિ કાંતિ કમળા, સદા મુદ્ધિ રિદ્ધિ તથા;
એ સૌ એક યોગ્યથી આગળ થઈ, આવે મહત્વે મળી;
કેને તો પછીથી અને પ્રથમથી, કેને વખાણું વળી. ૧૫૦.

દોહરા.

સાહેબ એક અરજ સુણો, આપો શુભ ઇતસાદ;
રીસ ન ધરશે હૃદયમાં, કહું મોગીને માફ. ૧૫૧.
કાઈ કરે અન્યાય તો કહિયે જ્યાં શુભ રાય;
પણ કહિયે તે ક્યાં જઈ, રાય કરે અન્યાય. ૧૫૨.
છો રાજ ગુજરાતના, લઈ તેનું ધન ધાન;
ભાષા માની મરાઠીને, ઘોઘો મોટું માન. ૧૫૩.
દિલગિર રહેછે ગુર્જરી, સજે નહિ શણગાર;
એનું દુઃખ ઉચારવા, આગ્યો છું આ વાર. ૧૫૪.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

છખીલી છેને પતિ છેક છાંડી,

ગણેજી સોડો ગુણુહીજી ગાંડી;
 દુગેલ એવા અશલીજ દાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૫૫.
 ગાદીપતિ ગુર્જર નાથ આપ,
 પામ્યા પુરો ગુર્જરીનો પ્રતાપ;
 અની બિચારી દુખો એજ બાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૫૬.
 મનાવીને જો નહિ માન આપો,
 સ્થિતિ ભલીમાં કદો જો ન સ્થાપો;
 અરે જશે ક્યાં ભરીને ઉચાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૫૭.
 જે નારીનું સર્વસ લભ્ય લીધું,
 તે પ્યારીનું પોષણુ જો ન કીધું;
 તો કેમ તેઓ કહોયે કૃપાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૫૮.
 સારી સ્થિતિમાં સ્થિરતાર્યો થાપી,
 અન્નાદિ દે આશ્રય શ્રેષ્ઠ આપી;
 ધગવવા ઘાટ ઘટે રૂપાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૫૯.
 અનાથ જો આશ્રય આવી માગે,
 ભૂનાથ તેનો ભય સર્વ ભાગે;
 એવાજ છો આપ ઉદારતાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૬૦.
 વૈરાગ્ય પામી હરિને વખાણે,
 કાંઅન્ય રાજતણી આશ આણે;
 છતા તમે છો પ્રિય રક્ષપાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૬૧.
 ધેનૂતણું લાયક દૂધ દેને,
 પાળે ન તેને તૃણ પાણી દેને;
 અયોગ્ય એ તો ગણુશે ગુણુળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૬૨.
 દીક્ષી ધલાખો સુલતાન લેતા,
 ગિરા સ્વદેશી ગણીમાન દેતા;

૧ ગુજરાતી ભાષામાં વૈરાગની ભક્તિની કે ભોજ
 વિક્રમ વગેરે પરદેશી રાજના ગુણની કવિતા છે.
 પણ ગુજરાતના રાજાઓની ઝાઝી નથી.

રચાવતા અંધ^૧ રડા રસાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૬૩
 સારાંશ સર્વે વપ આપ સામે,
 દિધો ઉચારી દલપતરામે;
 દિક્ષે ધરો દાદ હવે દયાળા,
 વિચાર રાજ વટપૂરવાળા. ૧૬૪

છંપા.

મજે ધણીનાં માન, મનુષ સૌ તેને માને;
 મજે ધણીનાં માન, પડે સૌ તેને પાને;
 મજે ધણીનાં માન, વડી તે ડહાપણુવાળી;
 મજે ધણીનાં માન, એજ રડી રૂપાળી;
 જો મજે ધણીનાં માન તો, વિશ્વ કહે ગુણુવાનછે.
 કામની જનને દલપત કહે, ધણીને માને માનછે. ૧૬૫
 મજે ન ધણીનાં માન, ભાગ્ય હીણી તે ભુંડી;
 મજે ન ધણીનાં માન, લોક સૌની તે લુંડી;
 મજે ન ધણીનાં માન, નારી તે નિર ભાગીણી;
 મજે ન ધણીનાં માન, હોય ગુણુ પણ ગુણુ હીણી;
 જો મજે ન ધણીનાં માનતો, કુટુંબી સૌ ધિક્કારશે;
 કામની જનને દલપત કહે, ધણી ગણુશે સમ ધારશે. ૧૬૬

ઢાહરો.

જમ શ્રેષ્ઠ મોતીતણું, જમ ઉતરી નીર;
 તેમ ગુર્જરી વાણીનું, હાલ ગયુંછે હીર. ૧૬૭.

મનહર છંદ.

હાથીતણું અચ્ચું હોય પણ જો રાજાએ તેને,
 કૃતરૂં કહું તો પછી કૃતરૂં તે કૃતરૂં;
 અરુની એટ બની તરી આવે ઉદધિમાં,
 રાજા કહે રતરૂં, તો રતરૂં તે રતરૂં;
 ઉત્તમ કન્યાને ગણી કાઢી જો અનુત્તમમાં,
 ઉત્તમ ન થાય જોડું સતરૂં તે સતરૂં;
 રાજા અધિરાજ ખુદાવંદ સુણો ખડેરાવ,
 મોતીતણું નીર તેતો ઉતરૂં તે ઉતરૂં.

ઉપેંદ્રવદ્ છંદ.

રસાળ જ્યાંની અતિશે રસ
 આપારિ બાપાર વિ
 રસાળ વાણી વિશયો

૧ શહાજહાં એ સુંદર શણુગાર
 રચાવીને તેને મહા કવિરાજનો ધલ

પ્રખ્યાત તેથાય ભૂમિ ભુપાળા.

૧૬૯.

મનહર છંદ.

મુમિને સંભાળી રસ વાળી કરવી રૂપાળી,
એતો ક્ષત્રી કુળનું અખંડ ખટ કર્મ છે;
કારીગર લોક સારી કારીગરી કરી લાવે,
કરી અંગીકાર સતકાર કરે પર્મછે;

હલદ આણી સ્વદેશી વાંણીમાં જરૂર જાણી,

તા પ્રથમ ગુથાવવા મોટાં જેમાં મર્મછે;

૩ દલપત ખડેરાવજી ક્ષિતિશ સુણો,

એતો અહોનિશ ધરાધીશનોજ ધર્મછે.

૧૭૦.

દોહરા.

ફરીના માલેકછો, માટે ધરી ઉમંગ;

૧૧ કરાવી આપીને, કરો સુશોભિત અંગ.

૧૭૧.

રચાવીને આપો રડું, ધરણી ઉપર ધામ;

પ્રીતે તેનું પાડવું, પુસ્તકશાળા નામ.

૧૭૨.

હક તેનો આપો હવે, દિલે કરી દરિયાદ;

ધનસાક્ષી છો અધિપતિ, કરો આપ ધનસાક્ષ.

૧૭૩.

એવામાં નજરે પડ્યો, તપ કંઠે મહોળી જેહ;

પેખી તપ મુખ સૂર્ય સમ, ઉચ્ચો કવિજન એહ.

૧૭૪.

કુંડળિયો.

કાંતી કંઠે મહોત્તમી, આદ્રા ને અનુસાર;

જોભે તપ મુખ સૂર્ય સમ, પ્રતાવત અપાર;

પ્રતાપવંત અપાર, ખૂબટાણું બન્યું ખાસું;

આદ્રાને આદિત્ય, મળે મ'ડે ચોમાસું;

અમૃત દૃષ્ટિ વૃષ્ટિ, થશે ભાસે નહિ બ્રાંતી;

મારતંડ સમ મૂખ, મળી આદ્રા મહોત્તમી.

૧૭૫.

દોહરા.

શ્રીમંતે એવું સુણી, ધર્યો મૂઠપર હાથ;

બિયે તે દેખી કહ્યું, સુણતાં સરવે સાથ.

૧૭૬.

મુઠ ઉપર કાં ધરો, ક્ષિતિપતિ ખડેરાવ;

વિના મનતણો, જાણો ધરે ભય ભાવ.

૧૭૭.

૧૧ શ્રીમંત તપ, શ્રીમુખથી સાક્ષાત;

ણી, વિવેકની છે વાત.

૧૭૮.

૧૧, સૌ જનને હુંશિયાર;

થા, સમજ્યો છું હું સાર.

૧૭૯.

અથવા શબ્દનો બંડાર.

પ્રથમ નિશાળો સ્થાપવી, છે મુજ ચિત વિચાર;

૫છી સ્થપારો પુર વિશે, પુસ્તકનો બંડાર.

૧૮૦.

ફરી તમને તેડાવશું, સલાહ લેવા કાળ;

વિદ્યાખાતું સ્થાપશું, નિશ્ચય કીધો આજ.

૧૮૧.

તે સુણીને કવિયે પછી, દીધો આશિર્વાદ;

વચન આપનું પાળજો, રાખીને ઉર યાદ.

૧૮૨.

હરિગીત છંદ.—આશીર્વચન.

જય જયતિ જય હે જગત જનની, આપ શર ધર ચંડિકા;

જય વૃષભ વહિની દનુજ દાહિની અખિલ ભુવન અખંડિકા;

૫૬ પદ્મ કરો પરણામ કહું, હે પાર્વતી જગ પાવની;

ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની.

૧૮૩.

જે બુદ્ધિવંત અનંત વળી, ભગવંત ભડ ભૂપાળજો;

અત્યંત દૌષ્ટિવંત વળિ, કુળવંત અધિક કૃપાળજો;

વળી વિમળવાણી વદનમાં, અને સદન રિદ્ધિ સુહાવની;

ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની.

૧૮૪.

મનરંજ કરજો મિત્ર એના, શત્રુને સંહારજો;

સંપૂર્ણ સુખ દઈ દુઃખ દૂર, સંસાર સાગર તારજો;

સૌ સમય આપ સહાયતા, તુજ ચરણ નિર્ભય નાવની;

ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની.

૧૮૫.

હય હાથો સાથી હમેશ વધતા, ભાધી પણુ દેજો ભલા;

દશ દિશયો એના દેશની નર અખિલ ધર જાળો બલા;

રચી આપ એના રાજમાં, રચના સુરચિર રચાવની;

ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની.

૧૮૬.

બહુ શ્રેષ્ઠ બંદર હેમ મંદિર, સાજ સુંદર સોંપજો;

સુણી આજ અરજ તેનો મરજ, લેશ માત્ર ન લોપજો;

રમણિક રસાળા વળી વિશાળા, દેતુ એના દાવની;

ક્ષિતિ મધ્ય કીર્તિ અખંડ કર, નવખંડ ખડેરાવની.

૧૮૭.

દોહરા.

૫છી રાખીને પાંચ દિન, શુભ કીધું સન્માન;

વિદાય કીધો શુભચિન્ધે, કવિ વિચર્યો સ્વસ્થાન.

૧૮૮.

ધંદુ પ્રકાશ અધિપતિ, વિજય શાસ્ત્રી નામ;

તેઓ પણુ હાજર હતા, તે અવસર તે ઠામ.

૧૮૯.

કરે વકીલ વિશેષ શ્રમ, એતો આડે આંક;

પણુ જો દાદ મળે નહીં, વકીલનો શો વાંક.

૧૯૦.

૧ મનના વિચાર મનમાં રહ્યા અને તા ૨૮ મી ને

વેમ્બર ૧૮૭૦માં ખડેરાવ મહારાજ કેલાશવાસી થયા.

અમદાવાદની ટ્રેનીંગ કાલેજ વિષે.

તા. ૨૪ મી જુલાઈ સન ૧૮૬૮.

હરિગીત છંદ.

આખા અમદાવાદ પુર, અધિરાજ તો અંગ્રેજ છે;
ગુજરાતની પ્રખ્યાત રૂડી, રાજધાની એજ છે;
જ્યાં લક્ષ્મી લોક નિવાસ, પશ્ચિમ પાસ સામ્રાજ્ય વહે;
જ્યાં વિવિધ છે વેપાર, બહુ વહિયાત પણ આવી રહે. ૧.
ત્યાં એક અવસર શેડ પોતે, પ્રેમચંદ પધારિયા;
કરવા ભંલી કાલેજ ચિતમાં, શુભ વિચાર વિચારિયા;
સરકાર હરતક ચોતરીસ સહસ્ર નાણું સોંપિયું;
ચોપન સહસ્ર ઉમેરો રચતાં, અધિક સ્થાનક આપિયું ૨.
દક્ષિણ દિશાએ સ્કૂલથી પણ, બદ્ધથી પૂરવ ભણી;
કીધી ભલી કાલેજ, તેની બહુ સરસ શોભા બની;
પાડ્યું પ્રગટ પ્રતિબિંબ, હીમાચાર્યની પોશાળનું^૧;
કે ચિત્ર સુંદર ચિતર્યું, તપ ભોજની નીશાળનું. ૩.
હાવડ સાહેબ ઈન્જનીયર, નેત્રના આભાસથી;
નકશો પડ્યો નિર્મળ ભલો, જ્યમ પડે સૂર્ય પ્રકાશથી;
શુભ ઈદ્રપ્રસ્થ સમાન, સર્વોત્તમ બનાવ બની રહ્યો;
રચનાર લેફ્ટેનન્ટલી સાહેબ આગર દાનવ થયો. ૪.
આવાસ^૨ આરે પાસ, મોડુ ન. ૧. મેદાન છે;
વસવા કરે મન વાંછના, સુરવર સુરેશ સમાન છે;
ખુબિદાર છે શતખંડ, વસશે વાસ ત્યાં વિદ્યારથી;
પરમ્પર માટે રચ્યા, સાચા શેડ તે પરમારથી. ૫.
ચોખ્ખુ ઉપર ખૂબ બનીયા બંગલાના ઘાટ છે;
પશ્ચિમ દિશા દક્ષિણ દિશાએ, વિરચ્યો સુંદર વાટ છે;
છે પૂર્વ પશ્ચિમ પાસતો, મનહરણુ મોટાં માળીયાં;
વળિ પવન આવાગમનનાં, જુગતે મુકેલાં જાળીયાં. ૬.
બહુ બારીઓને બારણાં, કીધાં કમાડો કાચનાં;
નળીયાં દિસે નવરંગ, ત્રાંબા તુલ્ય સાચે સાચનાં;
પરદેશિ પુરમાં પરવરે તે, જુગતિ જોવા જાય છે;
ભલભલા બારે ભૂપતિ, પણ બાળિને ખુશી થાય છે. ૭.
અંજન શલાકા આદિ, નામાંકિત શહેરમાં સ્થાન છે;
તે મધ્ય જોવા યોગ્ય આ, ઉપયોગી એક મકાન છે;

^૧ પાટણમાં હતી.

૨ મયદાનવ-પાંડવોનો ઈદ્રપ્રસ્થ મહેલરચી આપનાર
મયદાનવ હતો.

૩ આવાસ-રહેવાના ઓરડા.

જ્યાં રાવ મહોપતરામ સાહેબ, મુખ્ય માસ્તર માનીયે;
ગુણી રતનલાલ ગૃહસ્થ, આસિસ્ટન્ટ આજે પોજાનિયે. ૮.
પણ મગનલાલ પુરાણી વાણી, શુદ્ધ સંસ્કૃત શીખવે;
પ્રતિ દિવસ દક્ષપતરામ કવિતા, કવનની રીતિ કવે;
પંડ્યાણ પિતાંબર ગણિત, સિદ્ધાંત શુદ્ધ ગણાવશે;
મહેતાજી મોહનલાલ શાળા, પદ્ધતિ શીખાવશે. ૯.
ધતિહાસ ને વ્યાકરણ બહુતર, પણ બહુાય ભૂગોળનું;
જાણે રસાયણ રીતને અપતુલ્ય જ્ઞાન ખગોળનું;
નીતિ શિખીને નિત્ય, નીતિ પાન જ્ઞાની ગણાય છે;
મતિ તાજ ઝાઝી મેળવી, મહેતાજી લાયક થાય છે. ૧૦.
સુધરાધના સાંચાજકે, ગુણવાન દીવા જ્ઞાનના;
ઉપયોગી મોટા એજ, ગોટા ટાળશે અજ્ઞાનના;
પારશમણી સમ પરી કરી, કરશેજ કાંચન લોહનું;
ઘટશેજ એથકી વહેમ, ને મટશે મહાબળ મોહનું. ૧૧.
વિદ્યાની વૃદ્ધિ સાથ વધશે, અધિક દોલત દેશમાં;
જળ વૃદ્ધિ થાતાં જમ, તરની વૃદ્ધિ હોય હમેશમાં;
સરકારનો ને શેડનો, ઉપકાર ઉરમાં આણવો;
જે સાહેબોએ શ્રમ કર્યો, વળી જરૂર તેનો જાણવો. ૧૨.
સાહેબ હોપે સ્થાપી^૧ પણ, કિરણો વધો કરડીસથી;
શુભ સર્વ રીત સહાયતા, જોઈતી મળી જગદીશથી;
આ સ્થાન શોભાવાન વિરચ્યું, છે સવાબે વર્ષમાં;
પૂર થવાથી પ્રવેશ કીધો, હોંશને વળી હર્ષમાં. ૧૩.
છશુ સાલ હાલ અદારસે, અડસડતણા જૂલાઈમાં;
વળિ દિવસનો ચોવીશનો, સર્વોપરી સરસાઈમાં;
પ્રીધુ વિશેષ પ્રવેશ મુહુરત, સજ્જનોનો સભા ભરી;
કવિજ્ઞ સભા રંજન કરી, તે આજ કવિતા ઉચરી. ૧૪.

દોહરો,

સભાપતિ હરખે આતી, બહુ વિધિ બારોડલ;
જન્મ ભૂમિમાં જોઈને, સુંદર સ્થાન થએલ. ૧૫.

જુના મહેતાજીએ તથા હાલના
મહેતાજીએ વિશે.

દોહરો.

નામે મહેતાજી ભલે, ભેદ પણો છે ભાઈ;

૧ દોહરો—અદારસે ઉપર ભલી, સ
સાલ; હોપે સ્થાપી હોંશથી, આ ટ્રેનિંગ

પાંસડનો જૂલાઈને, જુઓ આજ જૂલાઈ. ૧૬.

કાલેજના મેદાનમાં લીંબડા અને આંબલીનાં ઝાડછે તે વિશે.

દાહરો.

કડવો ખાટો રસ કહું, ચઢવો પ્રૌઢ પહાડ;
એવા આંબલી લીંબડા, ઝુકી રહ્યાંછે ઝાડ; ૧૭.

મનહર છંદ.

આદરે અભ્યાસ દીલ શ્રમથી ઉદાસ થાય,
પ્રથમ પીછાને પ્રૌઢ ચડવો પહાડ છે;
કડવો લાગે ને કાંતો ખંડ દીલ ખાટું થાય,
વિશમ પરિશ્રમનો પ્રથમ વઢાડ છે;
છેતો છાયા સૂખકારી શીનળતા વાળી શુદ્ધ,
લાયક થાય પછી લાભેણું ધણું લાડછે;
દાખે દલપત એજ દાખલો દેખાડવાને,
ઝુકી રહ્યાં આંબલીને લીંબડાનાં ઝાડછે. ૧૮.

દાહરો.

નિશ્ચય દિવસ નવાઈનો, આ અવસર છે એજ;
જન્મ દોષ નહિ જાણતું, કદી થશે કાલેજ. ૧૯.

આપારાવ ભોળાનાથ લાઇબ્રેરી વિષે.

તા. ૧૨ મી જાનેવારી ૧૮૭૦.

દાહરો.

રે રૂપાળા રાજવી, નિપુણપણના નાવ;
કુળ દીપક તું ક્યાં જઈ, રહિયો આપારાવ. ૧.
દુનિયામાં થોડા દિવસ, દીધો તે દેખાવ;
વિખ્યાતી ઝાઝાં વરસ, રહેશે આપારાવ. ૨.
મમતા તુજ મેળાપની, ડહાપણના દરિયાવ;
મિત્ર ધણાના મન વિષે, રહી ગઈ આપારાવ. ૩.
તુજ વિન્નગનો તેહને, ધણેક સાત્રે ધાવ;
નકી જાણુને તે “નહી, રૂઝે” આપારાવ. ૪.
ધંધરની ધંધાચક્રી, બન્યો અયોચ બનાવ;
એતો સૌને યાદમાં, રહેશે આપારાવ. ૫.
અક ૧ ગતિની આગળે, કાણ કરે અટકાવ;
૭ એકે એહનો, રહ્યા ન આપારાવ. ૬.

તે ૧૮૬૫ માં શેર સદાએ દેશની ખરાબી

પ્રાણ અલ્લ તુજ પ્રાણનો, બની શકે ન બચાવ;
નહિ તો અહીં તુજને નકી, રાખત આપારાવ. ૭.
થોડી વયમાં સ્થિર કર્યો, બહુ જશતણો બિહાર;
સંદુગણનો સાગર હતો, રૂડો આપારાવ. ૮.

હતો નાગરી નાતમાં, હીરો હેમ જડાવ;
શોભા સારાભાઈની, રક્ષક આપારાવ. ૯.

ગુણ રૂડો ગંભીરતા, સુંદર શાંત સ્વભાવ;
વય થોડે પણ વૃદ્ધતા, રાખી આપારાવ. ૧૦.

સૌ તારા સ્નેહી મળી, જરનો કરી જમાવ;
યાદદાર તારી અહીં, રાખી આપારાવ. ૧૧.

આ પુસ્તકશાળાતણો, લેશે લોકો લાવ;
નિશ્ચળ તારી નામના, રહેશે આપારાવ. ૧૨.

પિતાના પ્રેમ વિષે.—શાર્દૂલ વિક્રીડીત વૃત્ત.

વારો પૂત્ર વિયોગના નયનથી, પાડે પિતાઓ ઘણા;
પામે પાત્ર વિના પછી પ્રલયતા, બિંદુ બધા તે ત જી
આપારાવ સુપુત્રના સ્મરણનાં, જે નીર નેત્રે ઝરે;
આશાળા સ્થળથી હમેશ રહશે, પ્રખ્યાત પૃથ્વી પરે. ૧૩.

કુંડળિયો.

લૂખાં લાડ કરે ધણાં પિતા પુત્રને કામ;
આપારાવ લડા , દશ હજાર દૈ દામ;
દશ હજાર દૈ કામ, નામ નિશ્ચળ કરો રાખ્યું;
ધન્ય પિતાનો પ્રેમ, ભલા જન સૌએ ભાખ્યું;
બિજાં માતને તાત, ભમે થોડા દિન લૂખ્યાં;
કુંડે કરે કદપાંત, લાડ તેતો સૌ લૂખાં. ૧૪.

નિરાશ્રિત સ્થાન વિષે.^૧

તા. ૧૨ મી અક્ટોબર ૧૮૭૦ ની સાંજે.

દાહરો.

જગત વિષે જન જાતિનો, જાણી ધર્મ જરર;
દુઃખ છેદો દુનિયાતણાં ઉદારતા ધરો ઉર. ૧.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ઉદારતા અંતરમાંહી આંણો, દુઃખી જનોનાં સહુ દુઃખ જાણો;

૧ અમદાવાદમાં નિરાશ્રિત કંડ સ્થપાયું, તે દિવસની સભામાં આ કવિતા કહી હતી. નવારસું અને અશક્ત હરેક જાતના માણસને ભાણે છે, અને તેઓને ખાવાનું પહેરવાનું આપે છે અને બ્રાહ્મણ રસોધ્યાય રાખ્યા છે.

અરે દયાળુ દીલમાં થઈને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૨.
 પીડા ધણી પામર લોક પામે, હરે કહેા તે જીવ-કાણુ હામે
 રડે બિચારા દુઃખમાં રહીને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૩
 સૌ માણસો એક કુટુંબી છેએ, તેવાતનું તત્વ તજી ન દેએ
 લખાણુ આ લક્ષ વિષેલઈને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૪
 અરે વિચારી ઉરમાંહિ આવું, પડે કદી પેટભરા ન થાવું
 જનોતણું દુઃખ જીવે જઈને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૫
 સુખેથી સંપાદનજે કરો રે, વિચારી તેમાં થકી વાવરો રે
 શતાંશનું દાન સદા દઈને, ઘો આશરો લોક નિરાશ્રયીને. ૬

શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત.

બાળી એક ભૌંખારિણી ભટકતી, આંખે અપાંગા અરે;
 પાસે બાળક છેક એ વરસનું, કદપાંત ભૂખ્યું કરે;
 દેખી દીલ દયાળુનું દહનતા, પામે બહુ પેરથી;
 આપે શેર અનાજ એક દિનતો, શું થાય તે શેરથી. ૭.

દોહરા.

એવાં દુઃખીયાં અતિવણાં, રખડે થઈ હેરાન;
 જમવા તેને જોઈએ, સ્થિર રહેવા સંસ્થાન. ૮.
 સ્થાન નિરાશ્રિત કારણે, આજ થયું આ ઠામ;
 જે સુજનોએ નિર્મિયું, ધન્ય તેનાં ધનધામ. ૯.

શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત.

છોટાલાલ તણા તનજ સુગુણી, શ્રીમંત સાડોદરા;
 આગેવાન થઈ નિરાશ્રિતતણી, સારી કરી શર્ભરા;
 પીડાતા જન આપ પાપરણુથી, ટાળીજ તેની વ્થા;
 છાને છે રણુછાડ નામ શુભ તે, સાર્થી કર્યું સર્વથા. ૧૦.

દોહરા.

આરોડેલ બિરાજિયા, સભાપતિ સરદાર;
 જરૂર જાણો જેહના ઉમદા અધિક વિચાર. ૧૧.
 મુજ કવિતા સંગ્રહ વિશે, મળશે હામોઠામ;
 આરોડેલની વારનાં, ઉમદા આવાં કામ. ૧૨.
 આ કારજનો અતિ ભલો, પ્રભુ કરે પરિણામ;
 આશિષ આપે એટલી, દિલથી દલપતરામ. ૧૩.

શિમેલ રેનિંગ કાલેજનું ખાત મુહૂર્ત.

“તા. ૨૨મી અગષ્ટ સન ૧૮૭૪ સંવત ૧૯૩૦ના
 શ્રાવણ સુદી ૧૦ વાર શનિને રોજ કહેલી કવિતા.

દોહરા.

આ શિક્ષક શાળાતણી, ખરી કતી બહુ ખોટ;
 ૧૮

બેચરદાસે તે કરી, કર્યો કીર્તિનો કોટ. ૧.
 ધન ધન અવસર આજનો, ધન મુદત ધનવાર;
 નારી કાજ નિશોળનું, કિધું ખાત શુભકાર. ૨.
 ધન્ય ધન્ય આ ધરણિને, ધન્ય દિવસ અવદાત;
 અતિ ઉત્તમ તો આજ થૈ, શુભ કારજ શરવાત. ૩.

હરિગીત છંદ.

શુભ કામની શરવાત થૈ, રળિયાત સૌ રદ્યે થયા;
 આશીષ બેચરદાસને દે, દેવની હોજને દયા;
 આ કામનો આરંભ કરી, પૂરી અમારી આશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૪.
 કડવા કુળે કાયા ધરી, પણ મન વિષે મીઠાશ છે;
 પુરનો ભલો સ્થિર થાંભલો, પરદેશ કીર્તિ પ્રકાશ છે;
 આ સમય સૌ અંતર થકી, અરજી કરે અવિનાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૫.
 સુત એક શંભુપ્રસાદછે, મહાલક્ષ્મી પુત્રી નામછે;
 જર ખરચી જેના નામની, શાળા સજી આ ઠામછે;
 ઉદારતાનો આંક વાળ્યો, કાઢી સર્વ કચાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૬.
 ભાસ્કરાચાર્યે પુત્રીનું, રચિ ગ્રંથ નામજ રાખિયું;
 તેમજ પિતાએ પ્યારથી, ભલિભાત અહિં પણ ભાખિયું;
 આ પુણ્યથી પરિપૂર્ણ પામી, અધિક કીર્તિ ઉગ્મસને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૭.
 અતિ ધન્ય છે એ પુત્રીને, વળી જન્મિ જેના ધર વિષે;
 એવા દિસે અવની વિષે, વિરલા નરો પણ નર વિષે;
 જગમાં ધણા દિન જીવજો, હરકત જજો હુતાશને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૮.
 પર દુઃખ દેખી દિલ તપે, દિલ થઈ ઉદાર દયા ધરે;
 તે કાપવા લવલેશ ક્ષેશ, વિરોધ નાણું વાવરે;
 આપી ભુખ્યાંને અનંદાન, હરે ક્રુધા પાપાસને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૯.
 દુષ્કાળથી દુખિયા દિડા, જન કે દુખી જન દેહના;
 પરદેશી હો કે દેશી હો, ક્ષતાપ જાણ્યા એહના;
 ત્યાં રોક રૂપિયા આપીને, વળી કાપિયા કંકાસને;
 સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૦.
 કરી ધર્મશાળા ધર્મથી, ખાંતે દવાખાનું કર્યું;
 કાલેજમાં દશ સહસ્ર દૈ. પ્રાર્થના મળિ આ

શાળા કરી સંસ્કૃતતણી, અંતર ધરી ઉઘાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૧.
પ્રખ્યાત નેના પૂર્વજે પણ, પદવિ ઊંચી ખામિયા;
હાકમમેદીધું “હોથિ” પદ, વળી જગતમાં જસ જામિયા;
લશ્કરી પદ વળી સરસ લીધું, વધારો વિશ્વાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૨.
ખહાદુર રાવ ખિતાબ પામ્યા, ચાંદ પામ્યા ચળકતો;
જરિયાન વાળો શાલ જોડો, ધરણિ સૂધી ઢળકતો;
જસ જેહનો શોભાવશે, બહુ હાલના ઇતિહાસને;
સર્વેશ સંપત સરસ દે, દર વરસ બેચરદાસને. ૧૩.

દાહરા.

બેચરદાસે બહુ ભલું, કર્યું આજ આ કામ;
આશિષ નિજ અંતરથી, દેશે દલપતરામ. ૧૪.

ભરૂચ સંગ્રહસ્થાનનું સંક્ષેપ વર્ણન.

“તા. ૨૩ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૮ ને રોજ ઉઘાડ્યું હતું.”

દાહરા.

વળી વળી અતિ વિનંતિ કરૂં, લળી લળી લાગું પાય;
સરસ સ્વયંવર વર્ણવું, શ્રી હરિ કરો ‘સહાય. ૧.
જન મન વિદ્યાની રચિ, તે વિદ્યારચિ નામ;
કહું સ્વયંવર તેહનો, થયો ભ્રૂપૂર દામ. ૨.
વિદ્યારચિ જન્મી હતી, ભરતખંડ મોઝાર;
અહિંથી અદર્શ થઈ ધર્યો, યુરોપમાં અવતાર. ૩.
વનિતા શુભ વિદ્યારચિ, નિર્મળ જેનું નામ;
પ્રગટી દેશ યુરોપમાં, લાયક લંદન ગામ. ૪.
માતા સુમંતિ નામઝે, ચતુર પિતા સુવિચાર;
ઉત્તમ કુળમાં અવતરી, પુત્રો પરમ પ્રિયકાર. ૫.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

લક્ષ્મીથી પણ લક્ષ ગણી, સુવિચક્ષણને શુભ લક્ષણવાળી
સો ગણું શુદ્ધ સરસ્વતીથી, રતિથી અતિરંગ સુરંગપાળી;
પારવતીથી પવિત્ર પરાક્રમી, કાણુ હિસાબ વિષે મહાકાળી;
દીલ રિઝેદલપત કહે, સુવિચાર સુતાનું સ્વરૂપસંભાળી. ૬

છર્યો.

રચિ વય બાળ, દિસે દિપમાળ ઉઘોતે;
પ રિઝે પુરપાળ, પ્રગટી જનપાળક પોતે;
સ્વા. ને પરમાર્થ, જથારથ જુગતે જાણે;
ધરમ ધરમનો મરમ, પરિપૂર્ણ પિઠાણે;

સજતી સદ્ગુણ સદ્વિચારણ, સર્વ પ્રકાર દિસે શુચિ;
દુનિયા જન દેખીને કહે, વાહ વાહ વિદ્યારચિ. ૭.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

સદ્ગુણ સર્વ પ્રકાર શિખી, વળી સર્વ પ્રકાર શિખી શુભ શિક્ષા;
દેવ ટળી અખળાપણનીજ, હાપણની દિલમાં ધરી દિક્ષા;
લાયક ચૈ લઘુતાઈ ઘટી, પ્રગટી ઉર સાર અસાર પરીક્ષા;
લાગી કરોડ રીતે કરવા, વરવા વરને નરરૂપ નિરીક્ષા. ૮.

છપય છંદ.

વિપ્ર શસ્ત્રધર^૧ વૈશ્ય, શુદ્રનાં સદન સંભાળ્યાં;
મચ્છીમાર ચમાર, તે તણાં ધર નવ ટાળ્યાં;
ચુગલ ચોર ચાંડાળ, જર જુલમીજ જુગારી;
દુષ્ટ દંભિ કે ડાંડ, ભાંડ ભટકેલ ભિખારી;
જ્યાં જ્યાં જઈ જઈને જોઈએ, સમજી અશુચી કે શુચિ
પણુ દિસે વિદાયત દેશમાં, વાસ વાસ વિદ્યારચિ. ૯

ઇંદ્રવિજય છંદ.

ક્યાંઈક અંથ ગુણે ગુણ સંમહિ, ક્યાંઈક રાજનું કાજ કરંતી;
ક્યાંઈક શિષ્ય ક્રિયા સજતી શુભ, ક્યાંઈકતો વણુને વિચરંતી;
ક્યાંઈક ઊંચીચઢીઅતિ અંચર^૨, ક્યાંઈકઊંડી અતી ઉતરંતી;
લાયક દેશ વિલાયત માંહિ, વિદ્યારચિ વેપ વિશેષ ધરંતી. ૧૦
જ્યાં વય કાંઈ કિરોરિ યથગઘ, ગોરો ભલીગુણવંતી ગણાઈ;
માન મળ્યું મહિપાળતાણું, મહિપાળ હજૂર જરૂર જણાઈ;
તાણો લોંધાં મન માનવિનાંબહુ, તેયકી તે ચહુ તર્ફ તણાઈ;
દોષિવિધી દલપત કહે, પછો વિશ્વવિષે અનિશે વખણાઈ. ૧૧

મનહર છંદ.

શોભાનું સદન છે વદન વિધુવદનીનું,
મદનને મદ ન રહે નકી નિહાળતાં;
રસના સરસના સરસ રસ શા વખાણું,
ગાણું ગાય ગુણ ન ગણાય ગણી વાળતાં;
દાંત દેખવાની ખાંત ખાંતીલાને ખૂબ ધાય,
દાંત કે દાઝમકસી બ્રાંત પડે ભાળતાં;
ટકી ટકી તાકી રહે તે ભણી તમામ લોક,
ટળ વજે ટોળે મળી ટળે નહીં ટાળતાં. ૧૨.
કેક ધરબાર તથ તીરથમાં તપ કરે,
કેકે કર લીધી પેટ કાપવા કટારિયો;
કેકે જંત્ર વંતરીને જીભે મંત્ર જાપ કરે,
કેકે શોધી શોધી ચિત્તવૃત્તિને સુધારિયો;

કેકે અથ પંથ અવસોકન અનેક કરે,
કેકે ભમે ભૂતળમાં બની બ્રહ્મચારિણી;
વદે દલપતરામ વિદ્યાશ્રિયિ માટે આમ,
વિદ્યુળ થયાં વિશેષ સર્વ નર નાસીયો. ૧૩.

વિદ્યાશ્રિયિ વચન-છાંદો.

ગમન કરત્તં શુભ, પવનને પણ લઈ પકડી;
ચપળા ચંચળ ચાલ, જરૂર તેને લઈ જકડી;
પ્રબળ અનળ જળ જેહ, મજુર થઈ કરે મજૂરી;
રવિ ચિત્રો રચનાર, હુકમ ધરનાર હજૂરી;
આકર્ષણ અકળા અદર્શ છે, એ પણ લઉં ઉપયોગમાં;
વર્ણો એમ વદે વિદ્યાશ્રિયિ, અકળ ન રહું ઉદ્યોગમાં. ૧૪.
કળું પૃથ્વીનું પેટ, ઠંકથી યાગ મગાવું;
અહ ગતિ ગજથી ભરું, મેર શિર લાત લગાવું;
નિધિ જળનું નિર્માણ, જયા રથ હું કરી જાણું;
વાનાવરણ અનંત, અંત તો ગણી આણું;
ગતિ અતિશય કરું ગરૂડથી, એમ ઉડું આકાશમાં;
પ્રુખખોળ કરું ક્ષિતિખોદીને, ઉતરુંને અભ્યાસમાં. ૧૫.

દોહરા.

પૃથ્વી પવન પાણી કળું, કળું શશિ સૂર્ય પ્રકાશ;
અંત ન પામું એવડો, એક અકળ આકાશ. ૧૬.
સાહેબ લોકોએ કર્યો, ચિતમાં એમ વિચાર;
વિદ્યાશ્રિયિને લઈ જવી, ભસ્તખંડ મોઝાર. ૧૭.
ભભકે કરવી ભરૂંમાં, રૂડી સ્વયંવર રીત;
જેતાં જનતા મન વિષે, પૂરણ ઉપજે પ્રીત. ૧૮.
લઈ વિદ્યાશ્રિયિ આવીયા, ભરતખંડ મોઝાર;
ભરત ભૂમિયે લાં કર્યો, તે શ્રિયિને તિસ્કાર. ૧૯.

ભર્તભૂમિ વચન.

લેડિ ટળી લાડી થવા, આવી તું આકાળ;
તો તુજને તુચ્છકાર છે, પેઠીં નહીં પાતાળ. ૨૦.

વિદ્યાશ્રિયિ વચન.—ઈંદ્ર વિજયા છંદ.

તું તુચ્છકાર મને ન કરીશ, તને અમણીત જને કરીં એકી;
રાણીં મટી મુગલાણીં થઈ, વટલાણીં વળી તું મનાણીં મરેકી;
વર્ષ વિશેષ વિલાં દુઃખદાયક, લાયક લેડિ હવે બનીં એકી;
આપણીં એમસંભાળ તુસાપણિ, પાપણીં કેમપતાળનપેકી. ૨૧.

દોહરા.

રચ્યો સ્વયંવર ભરૂંમાં, શોભા સજી અમાપ;
લાં ગ્રીવસ સાહેબ થયો, વિદ્યાશ્રિયિનો આપ. ૨૨.

વિવિધ વિષય વાણી સુણી, કદી કરે નહિ કોપ;
પરમાર્થે પરિશ્રમ કરે, હોંશ સાહિબ હોપ. ૨૩.
જળજ કલેકટર સાહિબો, સુરત ભરૂંના જેહ;
ખિન્ન અમલદારો બન્યા, મંડવિયા જન તેહ. ૨૪.
સન અદારસે અડસડે, શુભ સપટંબર માસ;
તારિખ ત્રેવિશમી દિને, કીધો વિવા વિલાસ. ૨૫.
નિર્ધન ને ધનવાન જન અધિક મળ્યા એ દાર;
વરવાને વિદ્યાશ્રિયિ, ઉરમાં હરમ અપાર. ૨૬.
દમયંતી સીતાતણા, થયા સ્વયંવર જેમ;
ભીડ ભરાઈ ભરૂંમાં, એ અવસર પણ એમ. ૨૭.
દિલ્હીરાહ સીમોર સર, ગુણી ગવરનર જેહ;
પ્રીત સહીત પધારિયા, તે ઉચ્છવ પર તેહ. ૨૮.
કુમાર દાજી રાજજી, વર્ધમાન પુર નાય;
તેણે દલપતરામને, સોદાડયો નિજ સાય. ૨૯.

મનહર છંદ.

વિદ્યા શ્રિયિ નામે રૂડી કન્યાના વિવાહ માટે,
ભારે ભારે ભૂપ બેળા થયા બ્રગુરથાનમાં;
મંડપની શોભા માટે માંડી મહા મુલ્ય ચીજો,
વાજિત્ર વિચિત્ર વાને ગાય ગીત ગાનમાં;
દમયંતી દ્રૌપદી કે જનકીનો જેવો થયો,
એવોજ સ્વયંવર આ એપે અનુમાનમાં;
કેને કહે વરમાળા કહે દલપતરામ,
રોપશે રસીલી જેઝ જાણીને જહાનમાં. ૩૦.
સુધારાનું શુદ્ધ રૂપ છાતીમાં ન છતાં જેઓ,
સુધારાની ધામધુમ ઉપરથી ધરશે;
જેમ સ્વયંવર વિષે બુદ્ધાઓ બેઠેલા ગાલ,
જીવાની જણાવા ભલી સોપારીઓ ભરશે;
દેખા દેખી ડાળ ધાલી હોંશ ધરી હોડે હોડે,
કોડે કોડે મુંછ કેરા કેશ કાળા કરશે;
કહે દલપતરામ કળાધને તેજ હામ,
વિદ્યાશ્રિયિ વક્ષિતાને કહો કેમ વરશે. ૩૧.

દોહરા.

મંડપ મધ્યે પેસવા, દે રૂપેઆ પાંચ;
ટિકિટ ખરીદે લોક ત્યાં, જાણે દીધી લાય. ૩૨.

ઉદ્યોર છંદ.

ઝાલ્યા કર વિષે રમાલ, ચાલ્યા ચટકતી શુભ ચાલ;
વાહન વિપ્રધનાં વૈમાન, ઉરમાં અતિ ધરે અભિમાન. ૩૩.

આવ્યા માંડવે જ્યાં એમ, ભીડ ભરાઈ જુદે જેમ;
ઉપરા ઉપર પડતાં અંગ, છુટયા સ્વજનઅનુચરસંગ૩૪.
પડતી કોઈને શિર પાગ, ભાગે કોઈના તન ભાગ;
ફરતાં પાછું પણ ન ફરાય, જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં પીલાય.૩૫
વાગે ચાલકાના માર, ભાગ્યે સર્વ જનનો ભાર;
શું ધનવાન તેમ ગરીબ, પ્રડતી લાત ધીમોધીમ. ૩૬.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

હાકમ હાથ ચલાવો હકાવે,
હઠે ચડી કૈક હઠે ન હડીલા;
તોરણને છળવા છક ભેર,
છલાંગ ભરે નર છેલ છબીલા;
ધોકણ પાક પડ્યોજ ધમો ધબ,
ધીરજ છોડી પડ્યા પછી દીલા;
લોકકરે અવલોકન લક્ષ,
ખની અવલોકન લાયક લીલા. ૩૭.
કાયર કૈક ગયા કહો એમ,
સ્વયંવર આજ પછી નહિ આવું;
કૈક કહે હકની હમણાં,
ધરિયાદ ફરી ફરિયાદ ચલાવું;
માંડવિયે અપમાન કર્યું પણ,
હાલ હવે પછી ચાલ ચુકાવું;
માફ કરે મરજદ ધરી,
નહિ તો નિરસંશય લગાવું. ૩૮.

દોહરો.

નામ સંગ્રહસ્થાન પણ, કહે સંગ્રહસ્થાન;
મોટા મોટા મહિપતિ, મન પામ્યા અપમાન. ૩૯.

સંગ્રહસ્થાનની વસ્તુઓ વિષે.

મનહર છંદ.

અમરવેલી સમાન, શોભીત સંગ્રહસ્થાન,
ધેરાવ ધણામાં છબી સુંદર છવાઈ છે;
વિવિધ પ્રકારનાં પદારથો અપારરૂપી,
પાન ફળ ફૂલે ફુલી ફાલીને ફલાઈ છે;
દેશના નરેશ દેખ્યા વિશેષ મળ્યા,
દેશભાણે દેખી નૌતમ નવાઈ છે;
કહે દલપતરામ કહો બ કી ગામ,
કીયાં એનાં બીજ વેલી ક્યાંથી વિસ્તરાઈ છે. ૪૦.

દોહરો.

પુસ્તક એજ પિછાનજો, બહુધા એનાં બીજ;
મૂળ વિલાયત મુલકમાં, બ્રહ્મપુર ભણી બુકીજ. ૪૧.
ગાયકવાડની હીરામોતીની ચાદર વિષે.

મનહર છંદ.

ચાદર કરીને જોતાં ચાદર હીરા મણીની,
અન્યનો અનાદર કર્યાનું આવે ઉરમાં;
કિંમત તો તેની કહે તોળી તેર લાખ તુલ્ય,
રાશીઓ સહીત રાજે નવેમ્હ નૂરમાં;
જાણે શણગારી સારી નારી કોહિરતણી,
બણી ઠણી રહી હિંદુ હાકમ હજૂરમાં;
દાખે દલપતરામ શોભાન્યું સંગ્રહસ્થાન,
પ્યારી મારી તે ભલે પધારી બ્રહ્મપુરમાં. ૪૨.

તરેહ તરેહનાં ઓષડીયાં વિષે.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

ઔષધ સત્ત્વ મહત્ત્વ મળ્યાં બહુ,
તત્ત્વ વિચાર કરો પણ તેમાં;
ઔષધ તો જન જીવનું જીવન,
જીવનદાન તણા ગુણ જેમાં;
ઔષધ ચિત્ત ચહે જન સર્વ,
કહે દલપત રહે ગુણ કેમાં;
વિક્રમ, ભોજ, હવે હજે ને થકી,
ઔષધ એવું કહો કીયું એમાં. ૪૩.

પ્રાણીયો વિષે.

દોહરો.

પુર પુર કેરા પ્રાણીનો, હાક મળ્યો આ હાર;
સખ્યા સ્વરૂપ મનુષ્યની, પણ તો અપરમપાર. ૪૪.
મોટા એક રથ વિષે.—ઈંદ્રવિજય છંદ.

"ભારતમાં રથ પારથનો,

અતિ ઉત્તમ આ રથ એજ દિસે શું ?
કે થઈ રૂકમણી રાણી કૃતારથ,
આ રથથી પણ એમ થશે શું ?
કે કહું ભૂપ બગીરથનો રથ,
જાનહતી એ રથ સાથ જશે શું ?
કે રથ રામ નરેંદ્ર તણો,

અમરેન્દ્રતણો રથ આંજ હશે શું ? ૪૫.

છેક નાનો એક રથ હતો તે વિષે.

દોહરા.

જૂપલ જોતયો વામણો, વામણુ રથ આકાર;
આરથમાં આવ્યા હશે, વામન બળિ દરબાર. ૪૬.

પુનાનાં માટીનાં પુતળાં વિષે.

પેખ્યાં ઉત્તમ પુતળાં, આદમ તન આકાર;
શોભીતાં છે સરસ પણુ, તે નહિ નર અવતારજી. ૪૭.

એજ વિષે,

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તર્ક વિતર્ક નથી તલભાર,
નથી તલભાર ભણ્યે રચિ થાતી,
સાર અસાર વિચાર વિષેનો,
જરા પણુ બુદ્ધિ નથીજ જણાતી;
કાવ્ય કળાથી કદી ન રિઝે,
કવિતા સુ રસીલી નથી સમજતી;
દેખી છબી દલપત કહે,
કદી જાણુવી તે નહિ માનવ જાતિ. ૪૮.

દોહરા.

અસ્ત્ર શસ્ત્ર ને વસ્ત્ર બહુ, વિચિત્ર ચિત્ર પવિત્ર;
અનેક એવી વસ્તુઓ, મળીને નિરખે મિત્ર. ૪૯.

ગુલાબનાં ફૂલ.

ગણું આ ફુલ ગુલાબનાં, પેખિ સુવાસ પ્રેસંગ;
કે કહું કુસુમ કુસુંભિનાં, જે રંગે દે રંગ. ૫૦.

મનહર છંદ.

કસુંબાના ફુલનો અમુલ્ય રંગ સંગતોથી,
અન્યને ચઢે તો હીક મતલબ એજ છે;
યાન યાનથી મગાવી થાપી એક થાનકમાં,
રસબસ કરવાની તદબીર તેજ છે;
ખરી દિલ ખાંત ધરી પૂરો પરિશ્રમ કરી,
હાથ લાલ કરી હાલ હૈયે હરખેજ છે;
કહે દલપતરામ કરે છે આ કેવું કામ,
શ્રીવસ સાહેબ અંગરેજ રંગરેજ છે. ૫૧.

“મતલબ કે ગુલાબનાં અથવા કસુંબીનાં ફુલ જે
વા ચોરા શોકોનો રંગ નેટીવોના મન ઉપર ચઢા-
વવાની તદબીર શ્રીવસ સાહેબ કરે છે.

આતસખાલ—દોહરા.

સુણો સજ્જનો મેં દિહું, અચરજ એક અથાગ;
નદી નર્મદા મધ્યમાં, પ્રગટી અદ્ભુત આગ. ૫૨.
મોટા નાવ વિષે રચ્યાં, આતસખાલ ઝાડ;
સળગ્યા તેતો જાણિયે, જવાળા મુખી પહાડ. ૫૩.
રંગ રંગ તારા ખરે, રાતા લીલા ચેત;
જોતાં જનને ઉપજે, હકીકતમાં બહુ હેત. ૫૪.
એ રીતે સંક્ષેપમાં ભર્ય સંઘેલ સ્થાન;
વર્ણન કર્યું વિવેકથી, વાંચો જન ગુણવાન. ૫૫.
સંઘેલ રાખો સ્વર્ણ, સર્વ ચીજ સામાન;
તે દેખી દલપત કહે, ગુણો જન પામે જ્ઞાન. ૫૬.
વર વરવા વનિતા મેઘ, વર વરવા મન થાય;
વર વરવા તૈયાર પણુ, વરવાને નવરાય. ૫૭.

મુંબાઇ વિષે.—શાર્દૂલ વિકીરિત વૃત.

દેવી દેવ સમાન માનવિ દિસે, વૈમાનશાં વાહનો;
શોભા સુંદર મંદિરોનીં નિરખી, મેળો મહોત્સાહનો;
શું હું જાગૃત છું જરૂર ઉરમાં, કે સ્વપ્નની વાત છે;
સાચું મુઝે નામ આ શહર છે, કે સ્વર્ગ સાક્ષાત છે. ૧.

જોગણી અથવા મુંબાઇ વિશે દ્વિઅર્થી.

જૂલણા છંદ.

અધિક વિભૂતિ છે ઓપતિ અંગમાં,
કોટમાં છે બહુ શ્રેષ્ઠ માળા;
નળ વડે નીરખીને તને નળ વડે,
કરતો નોળી ક્રિયા કરણુ ચાળા;
ધુણિયો ધખતો છે હામ હામે ધરી,
આગબોટે છે ઝગમગતો જવાળા;
નામ મુંબઇ પુરી નિરખી દલપત કહે,
જળધિ તટ જોગણી જાત બાળા. ૨.

અર્થ:—જોગણી વિષે.—શરીરમાં વધારે ભ-
ભૂત લગાવેલી છે, અને ગળામાં બહુ મોટી માળા-
ઓ છે, અને તે નોળી ક્રિયા કરવાના ચાળા કરે છે,
તે એવી રીતે કે પેટના નળ વડે પુંડેથી પાણી ખેંચે
છે, અને નળ વડેજ પાણું કાઢે છે, અને આસ પાસ
ધુણિયા ધખતી છે, અને ઝગમગ થતી આગની
ઝાળા બોટે છે, એટલે આખે છે. મતલબ કે આગના

બડકા મોંમાં લેછે. તેનું નામ મુંબાઈ પુરી છે; (જે-
ગણીના નામ ગિરી, પુરી, ભારથી, વગેરે હોય છે.)
તે બાળા જોગણીને સમુદ્રને કાંઠે દીડી.

મુંબાઈ શહેર વિશે—એ શહેરના અંગમાં એ
ટલે ભાગમાં ધણી વિભુતી એટલે વૈભવ છે, ત્યાં બહા-
રકાટ અને કોટ કહેવાય છે. તે કોટમાં મોટા મોટા
માળા બહુ છે; અને નળ વડે વિહાર નામના તળા-
વનું પાણી લેછે, અને બીજાં નળવડે એટલે ગટરવડે
પાણી પાછું કાઢી નાંખે છે. એવી રીતે નોળા ક્રિયા
કરવાના ચાળા કરે છે; અને તે શહેરમાં ઠેકાણે ઠે-
કાણે ઈંજનની ધૂણિઓ ધખતી છે. વળી ત્યાં આગ-
બોટમાં ઝંઘમઘતી ઝાળ છે, કઢિ કહેછે કે તેનું નામ
મુંબાઈ ગણીજો; તે નામ નારી જાત છે, અને તે
સમુદ્રને કાંઠે છે.

જુજંગી છંદ.

જનો દેશ દેશોતણા ત્યાં ફરેછે
જૂંદી વાણીને વેપ જૂદા ધરેછે;
દિસે જાણીયે ધર્મિયે ધારી લીધું,
જનોનું ભલું સંગ્રહસ્થાન કીધું.

૩.

દોહરા.

લંકાની લક્ષ્મી બધી, છે મુંબાઈ મોઝાર;
જેણે મુંબાઈ જોઈ નહિ, અકળ ગયો અવતાર. ૪.
વગર બગાઈ ગાયનું, કરે ન દાન જહાન;
મુંબાઈ મચ્છરથી ભરી, પોર્દુખિજે દત્તદાન. ૫.

દ્વિઅર્થી—મનહર છંદ.

પૃથ્વી પોલાણ પાણી પવન ને તેજ મળી,
પંચ તત્વ મય જેના પાયા તો રચાયા છે;
જે માંહી અનંત અજ સુરને અસુર છે,
અસંખ્ય લોક પાળ પણ ઉપજી શમાયા છે;
દામ દામ ભાળીએ ભૂગોળ ને ખજોળ ગોળા,
લાયક અજોખે લોક લખતાં લખાયા છે;
કહે દલપત જ્યાં અપાર પારવતી પતિ,
મહા માયા પુરી તો પ્રલક્ષ મહા માયા છે. ૬.

અર્થ:—મહા માયા વિશે—પૃથ્વી, આકાશ,
જળ, તેજ, અગ્નિ વાયુ મળીને પાંચ તત્ત્વોથી જેનાં
મળ રચાયાં છે, અને જેમાં અનંત એટલે શેખનાગ,

અજ એટલે બ્રહ્મા, દેવ, તથા દૈત્યોછે, અને ઈંદ્ર,
વગેરે અસંખ્ય લોકપાળ જેમાં ઉપજીને સમાઈ ગયાં
છે, અને ઠેકાણે ઠેકાણે ગોળાકાર આકાશ અને પૃ-
થ્વીઓ દેખાય છે, અને લેખું ન થઈ શકે, એટલા
લાયકીવાળા લોકો શાસ્ત્રમાં લખતાં લખાયેલા છે,
અને જ્યાં પાર આવે નહીં, એટલા શિવ અથવા
શ્વર છે, એવી સંપૂર્ણ મહામાયા એજ પ્રલક્ષ મોટી
માયા છે.

મુંબાઈ શહેર વિષે—પૃથ્વી, પોલાણ, પાણી,
હવા, અને અજવાળું અથવા ગરમી એ પાંચ તત્ત્વ
વડે મુંબાઈના પાયા બનેલા છે. જે મુંબાઈમાં ધણાં
બકરાં દેવસ્થાનોમાં ધણા દેવ, અને અસુર જાતિ
પણ છે; અને અસંખ્ય લોકોને પાળનારા ઉમદા
ગૃહસ્થો પણ થઈ ગયા છે. અને ઠેકાણે ઠેકાણે નિ-
શાળોમાં ભૂગોળના અને ખજોળના ગોળા દેખાય
છે. લાયકીવાળા અસંખ્ય લોકો લખતાં લખાયેલા છે.
પર્વતની દીકરી તે પારવતી કહેવાય, એટલે નદી, તે
અપાર નદિયોનો પતિ સમુદ્ર જેની પાસે છે, અથ-
વા શિવનાં દેવજો ધણાં છે, એવી મુંબાઈ પુરી સા-
ક્ષાત મહામાયા છે.

લાડની વાડી—દોહરા.

અઢારસે ઉનસાડના, મેથી મહિના આડ;
વસ્યો લાડની વાડિમાં, દીક વિલોક્ષી દાડ. ૭.
સર્વ પ્રકારે સુખ મળ્યું, દિલ હરખ્યું દિનનીશ;
વળતી ત્યાંથી લિયરતાં, કવિયે કહિ આશીષ. ૮.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

પાસ કરી વસુ, માસ વસ્યો, તુજ પાસ અને મુજ આશ પમાડી;
સર્વ મનોરથ સિદ્ધ થયા, મુજ નેત્રતણી પણ પીડ મટાડી;
દ્રામદુધા કહું કે તુજને કહું, કદપતરતણું ઝુંડ કે ઝાડી;
આશિષ દે તુજને દલપત, થજે વડિલાયક લાડની વાડી. ૯.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

મુંબૈ શહેર શુભ સાગર તીર જોયું,
જોતાં મનોહર દિસે મન માઈ મોહ્યું;
લક્ષ્મી તથા વિવિધ વૈભવથી ભરીછે,
મણે ધરા ઉપર ઈંદ્રપુરી ધરી છે. ૧૦.

૧ ધરા—પૃથ્વી.

- મુંઝે વિષે સુજન વાસ ધણા કરે છે,
જે પારકાં દુષ્ઠ સદા દિલમાં ધરે છે;
જાણે રૂડાં નિધિતણાં નર રત્ન એજ,
જેનું જણાય જગમાં જશ રૂપિ તેજ. ૧૧.
- મુંઝે વિષે બહુ સ્ત્રીઓ અતિરૂપ વાળી,
એવો વિચાર ઉપજે ભલિ ભાત બાળી;
દેવાસુરે નિધિની એક રમા ઉધારી,
આતો અનેક કમળા કહિંથી પધારી. ૧૨.
- આપાર સિંધુ પથનો જન જે કરે છે,
તે લક્ષ્મીનો અધિક લાભ અલબ્ય લે છે;
તેનું વિશેષ વર્ણો કારણ એક આ છે,
લક્ષ્મી સદૈવ શુભ સાગરની સુતા છે. ૧૩.
- ઉદોગ એક વર્ણો ઇશ્વરની કૃપાથી,
મેથી મજે કદો ન ઉદમ એકલાથી;
નાવીક લોક પણ નિલ સમુદ્ર સેવે,
તે હોય છે તદ્દપિ હાલ હવાલ કેવે. ૧૪.

મુંઝાઇની ગરબી.

ગોકુળ વહેલા પધારજોરે—એ રાગની.

- નિરખી આજ ઈદ્રાપુરિરે,
નિર્મળ મુંઝાઇ જેનું નામ; નિરખી૦
જેમાં જોતાં નજર પડે ધણારે
લાયક લખેશ્વરીનાં ધામ. નિરખી૦ ૧.
- નં જડે નિર્ધનને કર રંગવારે,
એવા રંગે રંચા મેહેલ; નિરખી૦
એક એકથી ચઢીયાતા આપતારે,
ગણતાં ગણવા તે મુશ્કેલ. નિરખી૦ ૨.
- વૈભવ વૈકુંઠ જેવો વાસમાંરે,
હાંડી તખતા હારો હાર; નિરખી૦
છપર પલંગ બિછાનાં ગાલિયારે,
પુતળાં છબીઓનો નહીં પાર. નિરખી૦ ૩.
- અગણિત દોડે ઘોડા ગાડીઓરે,
જ્યાં નવ જડે જવાનો માગ; નિરખી૦
- જ્યાં લાં જથે જથે જન જોઇએરે,
તેનો ગણતાં નાવે તાગ. નિરખી૦ ૪.
- જાણે જનો જતા હોય જનમાંરે,

૧ રમા-લક્ષ્મી.

- એવાં ઉગળાં વસ્ત્રો અંગ; નિરખી૦
દેવી દેવ સરીખાં દીસતારે,
સોને સદા અતિ ઉછરંગ. નિરખી૦ ૫.
- જે જોઇએ તે ચીજો જ્યાં જડેરે,
વિધ વિધ ત્યાં ચાલે વેપાર; નિરખી૦
લેવડ દેવડ લાખોની કરેરે,
કોઈ છે કોંટીદળ સાહુકાર. નિરખી૦ ૬.
- વાણીથી તો વરણુન બોલતાંરે,
એક કહેતાં એક રહી જાય; નિરખી૦
જેણે જોઇ, તે જન જાણશેરે,
નવ દીકું તેણે ન મનાય. નિરખી૦ ૭.
- જેણે જન્મ ધરી આ જગતમાંરે,
નહિ જો નિષ્ક્રિય મુંઝાઇ ગામ; નિરખી૦
જન્મ્યું તે નવ જન્મ્યું જાણજોરે,
દેખી કહેછે દલપતરામ. નિરખી૦ ૮.

ગરબી ૨ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

- વૈભવ દીકો વૈકુંઠનો રે,
નિરખ્યું સુંદર મુંઝાઇ શોહર; વૈભવ૦
ભાસેછે જેની રચના ભલી રે,
લક્ષ્મીની છે લીલા લેહર. વૈભવ૦ ૧.
- બહુ જ્યાં દેવળ દીપે દેવનાં રે,
નરનારીની ભીડ ભરાય; વૈભવ૦
રૂપે રાણી કે ઈદ્રાણીઓ રે,
જોતાં નજર તમ નવ થાય. વૈભવ૦ ૨.
- ગુણમય રત્નાગર છે ગાજતો રે,
વહાણો આવે જાય અનેક; વૈભવ૦
મુંઝાઇની ઉપમા ન મજે કહો રે,
મુંઝાઇ જેવી મુંઝાઇ એક. વૈભવ૦ ૩.
- દીસે માણસ દેશો દેશનાં રે,
જનની જૂદી જૂદી ગત; વૈભવ૦
પરખી લઇએ તે પોશાકથી રે,
જોતાં ભિન્ન પડેછે ભાત. વૈભવ૦ ૪.
- બાગ બગીચાને બહુ બંગલા રે,
રાગ સરખાં સોને સુખ; વૈભવ૦
રિધિ સિધિ નિહિસે ધરો ધરમાં ધણીરે,
ન દીસે દરિદ્રતાનું દુઃખ. વૈભવ૦ ૫.

જેવા જોગ જગ્યાઓ ત્યાં ધણીરે,
 જેતાં દિન બહુ વીતી જાય; વૈભવ ૦
 ત્યાંનાં માણસ માયાળું ભલાં રે,
 મળતાં તેને મન હરખાય. વૈભવ ૦ ૬.
 દિન દિન દીવાળીના દહાડલારે,
 રાતે રચના રૂડી જણાય; વૈભવ ૦
 દીપકમાળા જ્યાં ત્યાં દેખાએરે,
 નિત નિત નાટક નવલાં થાય. વૈભવ ૦ ૭.
 પૂરા પુન્યે વાસો પામીએરે,
 આવે ધડીએ ધડીએ યાદ; વૈભવ ૦
 પ્રભુમી પ્રભુની પાસે માગીએરે,
 બહુ જુગતે રહેજો આપાદ. વૈભવ ૦ ૮.
 નળજે વહેતા મીઠા નીરના રે,
 ધોરી રંગો શરોરમાં જેમ; વૈભવ ૦
 દિપતા દીકા દીવા ગ્યાસનારે,
 તારા નભમાં ચળકે તેમ. વૈભવ ૦ ૯.
 અગણિત ખાતાં છે ઉદોગનાં રે,
 વિદ્યાખાતાં વિવિધ પ્રકાર; વૈભવ ૦
 કોરડાં છે ત્યાં શ્રીસરકારની રે,
 સૌથી ન્યાય સરસ કરનાર. વૈભવ ૦ ૧૦.
 ઉપમા વિક્રમની ઉજેલુની રે,
 આપે મુંઝવે ન અપાય; વૈભવ ૦
 લંકાની શોભા જેવી લખી રે,
 તે પણ ગણતીમાં ન ગણાય. વૈભવ ૦ ૧૧
 નામીયા જન ત્યાં નિરખ્યા ધણીરે,
 જગમાં પ્રસિદ્ધ જેના નામ; વૈભવ ૦
 રૂડો રત્નાગર છે રાજતો રે,
 દેખી રીઝે દલપતરામ. વૈભવ ૦ ૧૨.

સમુદ્ર વર્ણન.

બંદર—વસંતતિલક વૃત્ત.

લોકો સમસ્ત શુભ સાગર આ વિશેકો,
 જેવા રૂપાળો રચના ચિત વૃત્તિ રોકો;
 આ છે પ્રભુનું પરિ પૂરિત પાણીપાત્ર,
 જેમાં જણાય જળને જળજંતુ માત્ર. ૧.
 સિંદુતણા તારસ શોભિત ઘાટ બાંધ્યા,
 છેડા જમીન નિધિના ધરો જેમ સાંધ્યા;
 ત્યાં યંબ દેખો કવિયે ચિત વાત ધારી,

સાંધો દ્રાવ કરવા દૃઢ મેખ મારી. ૨.
 તૂટ્યાં પુટ્યાં તટ વિષે જળમાં સડેછે,
 બીજે સ્થળે વિવિધ નાવ નવાં ઘડેછે;
 તે જેમ પંચ અશક્તી બગડ્યા જણાય,
 બીજા નવીન ઉપજે બહુ સંપ્રદાય. ૩.
 હિંદુ તથા યવન લોક ધણી મળ્યા છે,
 તે આમ તેમ વિચરે હરખે ભર્યા છે;
 જાણે સમુદ્ર મથતાં અમિ નીકળ્યું છે,
 દેવાસુરોનું જુથ પાન પિવા મળ્યું છે. ૪.
 જોણે દોઢા ન નિધિ મધ્ય મહા તરંગ,
 કપે તરંગ તટના અવસોકિ અંગ;
 જનું સમુદ્ર તરીને તટમાંજ ત્રાસે,
 તે કેમ નાવ ચઢીને નિધિ પાર જશે. ૫.

સમુદ્ર કાંઠો.

ઝોગાળ લીટી પડી છે નિધિ તીર તીર,
 ધારે વિચાર નિરખી કવિ કોઇ ધીર;
 જાણે સમુદ્ર મુખ તાંબુળ બીડો ચારી,
 રેખા પડી અધર ઉપર એથી આવી. ૬.
 પાપાણુ ધાતુ જળ તે નિજ માલ જાણે,
 ઉગેલું પૃથ્વી પર તે ભૂમિનું પ્રમાણે;
 માટે સમુદ્ર નિજ સંધરો માલ રાખે,
 પૃથ્વીતણું તટ સમીપ ઉછાળો નાંખે. ૭.
 જે કોઇ માલ નિધિનો વધતો હરેછે,
 તેને સમુદ્ર પકડી તળિયે ધરેછે;
 ને જેન ચોરો કરીને પરદેશો ચોર,
 જતાં નરેશ પકડે કરો ખૂબ જોર. ૮.
 પૃથ્વી સમુદ્રતળની નિધિ માત જાણે,
 પૃથ્વી બિજા નિજ પ્રિયાવત તે પ્રમાણે;
 માટે સમુદ્ર કદો સ્વીકારને ન રાખે,
 ઉગેલો બીજ જળ તીર ઉછાળો નાંખે. ૯.
 મોતી પ્રવાળ નિધિ મધ્ય સ્થળે વસે છે,
 જે શંખલા છિપલિયો તટમાં દિસે છે;
 મોંઘી ચીંજે મનુષ જેમ ધરે પટારે,
 સોંધી ચીંજે રખડતી રહો જાય દારે. ૧૦.
 કાંઠે જુઓ કરચલા આહો છે ધણેરા,

૧ દેડકા જેવા દરિયા કાંઠે જીવડા થાયછે. તેને
 ધણા પગ હોયછે.

જતું નહીં જળતણા નહિ પૃથ્વીકેરા;
 તે જેમ ખેચ વગ સાચવવા વિચારે,
 વચ્ચે કુટાય જન નીજતણા ન ધારે.
 ૧૧. ઝાઝા દિસે ચરણુ જે ગણિ કર્યલાના;
 શા કામના નહિ કર્યો દુર તે જવાના;
 ૧૨. શ્વ કામના કર્યો ધણા સુત જે નકારા,
 થોડા થકીજ સુખ જે સુત હોય સારા.
 જે શંખમાં વિવિધ વાસિત જીવડાછે,
 તે શંખ બંધ કરીને જુગતે રહ્યા છે;
 ૧૩. કાલા પડેલ વર્ગો શંખ ધણા અહીં છે,
 જાણે સમુદ્ર તટ જોગોતણી મદી છે.
 કાંકાતણી સ્થિતિ જૂદી જૂદી વાર ભાસે,
 આવે વિશેષ જળને વર્ગો પાછું નાસે;
 ૧૪. લક્ષ્મીતણી ચપળ રીત જાણાય જેવી,
 આવે વિશેષ ચઢતી વર્ગો જાય તેવી.
 કાંઠે જુઓ વિવિધ પથ્થર જે જાણાય,
 ભિન્નય છે પછી વર્ગો પળમાં સુકાય;
 ૧૫. જે કાળજી અતિ કઠોર ભોજન્ય કેમ,
 પામે સુસંગ પણુ જે જન દુષ્ટ જેમ.
 આવે તરંગ કરતા અતિ ધુધવાટ,
 ધીમા પડી તટ અડીકરી જાય વાટ;
 ૧૬. જાણે દિધેલો જગદીશ્વર કેરો આણ,
 લોખી શકાતો મર્યો આવો તટ પ્રમાણ.
 શેવાળ સિંધુ તટમાં વળગ્યો અગાડી,
 જોવાય જત્ર લે મોટો જાણાય ઝાડી;
 ૧૭. તે જેમ એક નરના ગુણના પ્રકાશે,
 જેતાં ઝિણી નજરથી બહુ ગુણ ભાસે.
 કાંઠે વળેલું જળમાં બહુ ફીણુ જોઈ,
 કાઢે વિચાર મનનો કવિ એક કોઈ;
 ૧૮. જાણે શિવે વિષ બધું નિધિનું પડાવ્યું,
 એથી અફિણી નિધિને સુખ ફીણુ આવ્યું.
 જે આ ગરિય મચ્છ દૂર જઈ પડેછે,
 પામી વિજેગ નિધિનો તન તઈડેછે;
 ૧૯. સિંધુ દિલે ન સમજે નિજ હાથ દેવો,
 મોટાતણા જગતમાં ઉર સ્નેહ એવો.
 આ વ્યાળ બાળ મચ્છને વર્ગો કાચ્યા છે,
 આધા ન જાય તટના જળમાં રહ્યા છે,

તે દેખો કોઈ કવિ એમ વિચારો લેછે,
 સિંધુ નિવાસિ શિશુઓ તરવા શિખેછે. ૨૦.
 મોટા ઝિણા જળતણા બહુ જીવ જત,
 આવે હિસાબ ગણતાં કર્યો ન અંત;
 ૨૧. જાણે વડૂ વતન છે ભર વસ્તીવાળું,
 છે રાજધાનિ પૃથ્વીપુર જેમ બાળું.
 આ જે કરે અતિ ધણો નિધિ ધુધવાટ,
 ગાજી રહ્યો ધ્વનિ થકી સધળાં ધાટ;
 ૨૨. જાણે મદોન્મત વડો ગજરાજ ત્રાડે,
 કે સિંહરાજ વદ્રમાં બહુ ખૂમ પાડે.
 મીઠું મળે જગતમાં જળ ક્યાંક સાંઠે,
 એથી વિશેષ બહુ માગર મધ્ય ખાંઠે;
 ૨૩. થોડા મળે જગતમાં જન જેમ સારા,
 ઝાઝા જનો નિરખતાં મળશે નકારા.
 ૨૪. સારા જનોપર સદા કરનાર ખાર,
 આ વિશ્વમાં નિરખિયા જન કૈંક દાર;
 તે આવી નાહ નિધિમાં મન લે નકાંઠે,
 તેથી હશે ખચિત સાગર નીર ખાંઠે.
 ૨૫. ખાંઠે ઘણું નિધિતણું જળ જે દિસેછે,
 આનંદ માની જળજીવ સદા વસે છે;
 આવે સ્વદેશ જન જેમ વિદેશ ધૂમી,
 ભાસે ભલી સ્વરગથી નિજ જન્મભૂમિ.
 ૨૬. નાવિક બાળ કહિં તો ચઢો કોટિયામાં,
 જે આ ફેરે જળવિષે બહુ આ સમામાં;
 તે આપના રૂદ્ધમાં રસ રીત રાચે,
 શું કાળિનાગ શિર ગોપ તનૂજ નાચે.
 ૨૭. આને મનુષ્ય સરવે મહત્વા કહેછે,
 હું તો તથાપિ કહુંજું જળ કચ્છ તે છે;
 હાલે વિશેષ જળમાં નિરખો હમેશાં,
 છે કાચ્યા પગ સમાન રડાં હલેસાં.
 ૨૮. થોડા સમાન ધુમતા જળ લોહર આવે,
 નૌકા નિશાનધર હાથણિયો સુહાવે;

૧ પ્રાણીઓના મોટા વતન જેવડો સમુદ્ર વિસ્તારમાં છે, તેમાં પૃથ્વી તો રાજધાનીના એક શહેર જેવી દેખાય છે.

૨ જગલોહ-પ્રાણીના મોજ.

આ ધૂધવાટ વડી નોખતનાદ થાય,
સ્વારી ચઢાવી શુભ આજ સમુદ્ર રાય. ૨૮.
નોકાનો ભાગ કરી કંઠે ધરી ઉમગે,
ઉમી દિસે તિલકરેખ અનેક અંગે
આ ધૂધવાટ હરિકિર્તનનો સમાજ,
રૂડો ખન્યો નિરખિયે નિધિ ભક્ત રાજ. ૨૯.
જે ચીજ હોય હલકી નિધિ નિત્ય તારે,
ડૂખાવી દે જરૂર ચીજ જણાય ભારે;
તે જેમ દીન જનને નૃપતિ બચાવે,
ખીજ બળીષ્ઠ નરને લડીને નમાવે. ૩૦.
નાના વડા તદ્દપિ પથ્થરને ડૂખાવે,
સોના રૂપાની કદીયે નહિ શર્ષ લાવે;
પોતાનું કાષ્ટ પરિપોશિત છે વિચારે,
જો કાષ્ટને નિજતણું ગણી નીર તારે. ૩૧.
આધાર જેહ જનનો અતિ નિત્ય લેયે,
તેને વિશેષ દુઃખ તો કદીયે ન દેયે;
ધારાર્થી બોજ વધનો કદી કાષ્ટ લાવે,
તો કાષ્ટને તરત નીર તહાં ડૂખાવે. ૩૨.
આભર ભૂલો જળને શિર મંથ પાડે,
જો કાષ્ટને તદ્દપિ તે જળ ના ખુડાડે;
તો કાષ્ટ તુચ્છ ગણિ લોક સદૈવ કાળે,
છાંડી દયા પ્રજાજતા દવમાં પ્રજાળે. ૩૩.

નાવ.

મોટાં જહાજ તૌરથી દુર તે દરાયે,
થોડું જણાય જળ ત્યાં કદીયે ન આવે;
તે જેમ જાય બહુ શ્રીપતિ ઘેર રાય,
ઝોઝા ધનાધિપતિ ઘેર કદી ન જાય. ૩૪.
કાંઠે જહાજ ધડિયું નિધિ તીર જ્યારે,
માયો સુમાર વિણ માર ધણો સુતારે;
આવ્યું અપાર જળ મારગમાં તરીને,
કાંઠે જતાં અધિક ઐર્થી રહ્યું ડરીને. ૩૫.
જે નાવ દૂર જળ મારંગે જઈ શકેછે,
પૃથ્વી વિષે પણ જવા અસમર્થ એછે;
કર્તાર જેવી જગમાં નન શક્તિ આપી,
તેનાર્યો તેયો જુધવું ન બને કદાપિ. ૩૬.
જે નાવ કેરૂં કદી લંગર જાય તૂટી,
તે નાવ જાય વહિને વળી જાય ફટી;

તે જેમ રૂઢ જનનો ડર છૂટી જાય,
સ્વચ્છંદો છેક જન ધૈ વહિ જે કુટાય. ૩૭.
જેને ન શક્તિ જળમાં તરવા કદાપિ,
તે નાવની મદદથી તરશે તથાપિ;
મોટાતણો સરસ આશ્રય કોઈ લેછે,
તે શ્રેષ્ઠ કારણ અશક્ત છતાં કરેછે. ૩૮.
જે નાવની મદદથી પથરા તરેછે,
તે દેખીને મરમ આ મનમાં હરેછે;
જેને પ્રધાનજન આશ્રય કોઈ લેછે,
તે રાજ કાજ ન ભણેજા છતાં નભેછે. ૩૯.
જો આ સુકાન દિસતું અતિ છેક નાનું,
આ નાવ તેની મરજી લઈ ચાલવાનું;
તે જેમ હોય કદી માવત છેક છોટો,
ચાલે રહી હુકમમાં ગજરાજ મોટો. ૪૦.
જો નાવ મધ્ય કુપથંબ જણાય કેવો,
ઉચો અને વળી દિસે મજબૂત એવો;
એ પંથ હોય અતિ સુંદર વાવડાનો,
કે કીર્તિ થંભ જગમાં નિધિ જીતવાનો. ૪૧.
જો થંભ સાથ દૃઢ છે બહુ દોર બાંધ્યા,
તે નાવ સાથ કરીને શુભ મુક્તિ સાંધ્યા;
જાણે વિશેષ નટ ખેલ કરી બતાવા,
રોપ્યો સુથંભ નટવે નિધિને રિઝાવા. ૪૨.
જો આ ભલા ચળકતા શઢ છે ચઢાવ્યા,
ભાળી વિશેષ રચના મુજ દીલ ભાવ્યા;
જાણે નિધિ નૃપતિના બહુ વાવડા છે,
એતો સમુદ્ર નૃપ સૈન્યતણી છટા છે. ૪૩.
નાવો વિષે ગણિજીઓ બહુ લોક ખેડા,
કોઈ કુટુંબ કબિલા લઈ માંહિ પેડા;
જાણે જમીન વસતાં નહિ જે સમાયા,
તે કાષ્ટના ઘર વિષે નિધિમાં જમાયા. ૪૪.
લેખું ન થાય લખતાં અતિ માલ લાવે,
એ જોઈ જોઈ ઉર એમ વિચાર આવે;
જે ચૈદ ચત્ત નિકળ્યાં નિધિ નીરમાંથી,
આવી હશે વિવિધ વસ્ત સમસ્ત ત્યાંથી. ૪૫.
પૃથ્વીયકી બહુ ચિજો જન જાતિ લેછે,
એથી અધિક જણુશો નિધિ લાવી દેછે;
જાણે સુકીર્તિ મળવા ધરવા કરેછે,

અકેકથી અધિકતા રકમો ભરેછે. ૪૬.
 મોટાં જહાજ ભરપૂર ભર્યા જણાય,
 તેમાંથી માલ ઉતરી મછવા બરાય;
 જાણે પરાકર્મી રહ્યો પ્રજાને પ્રતાપે,
 સાવી ગરીબ જનને ધન વેચ્યો આપે. ૪૭.

આગમોટ.

આ જોઇયો અધિક શોભિત આગમોટો,
 પૈડાતણે તન વિષે નથી કાંઈ તોટો;
 જો હામ હામ બહુ બંધન નાડિયો છે,
 જાણે ગરીબ જન માર્ગનો ગાણિયો છે. ૪૮.
 આ આગમોટ અહિં ક્યાંયકો એક આવી,
 આતો અનેક જન ને પશુ માલ સાવી;
 જાણે કહી પરગણું દરિયે ડુબાવ્યું,
 એમાંથી એક અહિં ગામ તણાઈ આવ્યું. ૪૯.
 જે દોડતી જળવિષે, જલદીથી જતી,
 તે તો જણાઈ સ્થિર લંગરથી કરાતી;
 જાણે પ્રમતગજ ભાવતના કલાથી,
 ઉભો રહ્યો સખળ અંકુશ વાવર્યાથી. ૫૦.
 જે આ જણાય કુવમાંછલો એનું નામ;
 દેખાડ્યારો દિશ સલ અગમ્ય હામ;
 જેની સલાહ લઈ પંચ સોચી લીધો છે,
 જાણે સમુદ્રજળ ભરગા બોમિયો છે. ૫૧.
 અગ્નિ તથા પવન બે મળી પંચ પાડ્યો,
 જે આ અધાત જળનો મહિમા ધટાડ્યો;
 જાણે જો દહનથી અતિ વેર લીધું,
 બે મિત્ર સંપ કરીને મળી વેર લીધું. ૫૨.
 આવે મુરોપચકો ફોજ સમુદ્ર રસ્તે,
 શસ્ત્રો ધર્યા વિવિધ સૂરજનો સમસ્તે;
 જાણે સમુદ્ર તનવા હરિ લેઈ આવ્યો,
 માટે પશોધિ પ્રતના પરદેશી લાવ્યો. ૫૩.
 વેપારિયો વિવિધ માલ લઈ ચઢાવે,
 જેનો હિસાબ ગણતાં નહિ પાર આવે;
 જાણે સમુદ્ર જન રોઠનો પેઢો એછે,
 વિધાસ રાખી જન માપણુ લાં મુકે. ૫૪.

જો નાવ જૂથ ભરતીતણી વાટ જોઈ,
 કાંઠે રહે ન વિચરે નિધિ મધ્ય કોઈ;
 ઇચ્છે પ્રજા વપતો જેમ દશા ચઢેલી,
 લાં સૂઝી હોય નખળી સ્થિતિમાં પડેલી. ૫૫.
 ઉગે શશાંક ભરતી નિધિમાં ચડેછે,
 તે ફેળો એવી ઉપમા ઉરમાં ચડેછે;
 જાણે સુપુત્ર નિરખી હરખે પિતાજી,
 પ્રીતિ અધિક ઉભરાય જણાય રાજી. ૫૬.

ખાડી.

નૌકાં વિષે રહ્યો જનો જળ પંથ ચાલે,
 તે દોડતાં તરવરો નિધિ તરિ ભાજે;
 તે જેમ હોય નિજ દુર્ગુણ જે અલેખે;
 પોતા વિષે ન પરડે પર દોષ દેખે. ૫૭.
 જે નાવ માંહિ રહ્યોને કહી દુર જાયે,
 કાંઠા સલિલ જુમતાં કુમ ફેળો લેયે;
 આધે જઈ વળી જુઓ કરો દષ્ટિ ભાષ,
 જાણે જમીન સઘળી જળમાં સમાઈ. ૫૮.
 નાવો ખીજાં વિચરતાં બહુ આસપાસે,
 તે દુરથી પ્રથમ તો શઠ માત્ર ભાસે;
 જાણે ધન નિધિશિરે બહુ છે ચડાવી,
 કાંતો અનેક વસિયા અગ પક્ષો આવી. ૫૯.
 જે આ શિકારિ જન જળ જળે ધરે છે,
 સ્વાયે ગરીબ મચ્છના જીવને હરે છે;
 તે જેમ ઢાંગો ગુર શબ્દની જળ નાંખી,
 અઘાની લોકતણી લે ઠગો મૂકી આખી. ૬૦.
 ખોરાક વળી ગળકોષક તો ધરેછે,
 જે સ્વાદ લોભો મચ્છ તે ગળોને મરેછે;
 તે જેમ લોભો જન સૌ ઠગથી ઠગાય,
 સેવા જતાં અધિક લાભ અધુન જાય. ૬૧.
 ડોળું જણાય જળ સામર નીર તીવ્ર,
 આધે જતાં મિરખિયે વળી સ્વચ્છ નીર;
 બે દેશ સંમિ થળમાં જન મિત્ર વાણી,
 મધ્ય સ્થળે પ્રખળ નિર્મળ જેમ જાણી. ૬૨.

મધ્ય સમુદ્ર.

દિસે ન લાડ વગરે પથ કાઈ અડ,

૧ મરીક-મોટી;

૩ પ્રતના-ફોજ.

૨-દહન-અગ્નિ.

૧ ચંદ્રને સમુદ્રનો પુત્ર કહેછે.

૨ ગળ-માંછલાં પકડવો લોભાને કાંટા.

દિસે ન ગામ પુર કે ન દિસે પહાડ;
 જ્યાં જ્યાં જીવો નજરથી જળ જોઇ બેરો,
 પૃથ્વી નથીજ કહિં એમ તમે કહેરો. ૬૩.
 જે થાળી જેવી પૃથ્વી રચી કાંઇ હોત,
 દેખાત ઘાટ પુર પર્વત ઝાડ સોત;
 આતો જીવો અકળ ધ્રુવર કરી માયા,
 ગોળા શિરે ઉદધિ કેમ હલે રખાયા. ૬૪.
 આકાશ તે જળ વિના કયુંએ ન દીસે,
 સિંધુતણું સલિલ^૧ ત્યાં ઉછળે અતિશે;
 જેણે નહીં પ્રલયકાળ કદી નિહાળ્યો,
 ભાળ્યાની હોય મરજી નિધિ મધ્ય ભાળો. ૬૫.
 તે નાવ મધ્ય જન જે છતમાં રહેલા,
 ખીજ જણાય નહિ જે કહીયે ગયેલા;
 બાળી વધે મન વિષે વળી એમ ભાવ,
 વૈવસ્વતે^૨ વિદિત વાસિત એજ નાવ. ૬૬.
 જે નાવમાંથી શુક મોર મુકે ઉડાડી,
 તેને સુજે ન દિશ ક્યાંઇ જવા અગાડી;
 તે જેમ હોય જન આશ્રમ એક ધારી,
 ખીજે જવાની કદી ક્યાંઈ મુજે ન ખારી. ૬૭.
 મોટા ઘણા મગર સાગરમાં વસેછે,
 નાનાજ તીર સર્પોએ જળમાં ધસેછે;
 તે જેમ કાટિધન તો શહેરેજ હોય,
 તે છેક ગામ લઘુમાં નિપજે ન કોમ. ૬૮.
 સાપો વડા વળી વસે બહુ સસવાટ
 જેનાં ઘણાં તન જણાય પ્રલંબ ઘાટ;
 કેવાં સ્વરૂપ નિરખી ચિતમાં ચડયાં છે,
 જાણે પયોધિ ઉદરે ક્રમિયાં પડયાંછે. ૬૯.
 પાકે સમુદ્ર ઉર મૌકિતક ને પ્રવાળાં,
 જાણે તથાપિ મુલ તો જન પૃથ્વીવાળાં;
 સિંધુ વિષે રહી રહી નહિ મૂલ યાય,
 વિદ્વાન જેમ પરદેશ વિશે પુછાય. ૭૦

ઉપજાતિ વૃત્ત.

હસો તમે સાગર દેખી ખારો,
 સદા નકારો ઉરમાં ન ધારો;

૧ સલિલ-પાણી.

૨ મનુ અથવા અગ્રેજને જેને તોવા કહેછે તે.

કુવામ્માં જેમ સુવામ્ મીઠાં,
 મહાજીવેછે બહુ મોતી દીઠાં. ૭૧.

વમંતતિલકા વૃત્ત.

જો સિંધુમાં વિવિધ મગજ ફરે તથાપિ,
 મોતી ન હોય સઘળા મછમાં કદાપિ;
 તે જેમ નામ કવિની બહુ ટોળી જોઇ,
 નીતિતણાં કવન તો કરનાર કોઈ. ૭૨.
 પ્રાણી રચે ઉદધિના^૧ ઉરમાં પ્રવાળાં,
 રાતાં તથા વિવિધ રંગતણાં રૂપાળાં;
 જાણે સમુદ્ર તનના શુભ માંસ લોચા,
 કેવા દિસે કંકણ તે નથી કાંઈ પોચા. ૭૩.
 જે સૂર્ય બિંબ નિધિના જળમાં જણાય,
 તે દેખી એવી ઉપમા મણતાં મણાય;
 કાયા સમુદ્રતણી નીરમયી કરીછે,
 ચૈતન્ય શક્તિ તનમાં ચળકી કહીછે. ૭૪.
 જે વાદળ ધન વિના ક્ષિતિજે જણાય,
 તે ચેતરંગતણું દેખી વિચાર યાય;
 જાણે ગિરિ અરુન્ધતી તરી કોઈ આવે,
 એવી ચમત્કૃતિ પ્રભુ બહુધા બનાવે. ૭૫.
 જે આગબોટ જતી આવતી દૃષ્ટિ યાય,
 આકાશ દિશ અતિ ધુન્ન જતો જણાય;
 જ્વાળામુખી નિધિયકી નિસરેલી જેમ,
 આભાસ યાય જનતે નિરખ્યાર્થો એમ. ૭૬.
 આકાશ દીશ ચડતો વળી ધુન્ન જોઇ,
 એવો વિચાર કરશે કવિરાજ કોઈ;
 વટોળિયો જળતણો નિધિમાં ચડયો છે,
 ઊંચો અતિ નભ વિષે જાળે અડયો છે. ૭૭.
 જાણે ભૂકંપ નિધિમાં અતિશે થયાથી,
 આતો નવીન નિસર્યો ગિરિ સિંધુમાંથી;
 કે રામ દૂત નળ નીલ અડેલ એને,
 આવી સુશક્તિ નિધિમાં તરવાની તેને. ૭૮.
 જે સિંધુ મધ્ય વળી બેટ અનેક જે છે,
 તે તો વિશેષ ધણી સુંદરતા ધરેછે;
 દેખાય દૂરથી તેહતણા બનાવ,
 જાણે તદે ઉદધિ મધ્ય અનેક નાવ. ૭૯.
 આ જે સમુદ્ર જળમાં રવિ અસ્ત યાતો,

૧ ઉદધિ-સમુદ્ર.

જાણે કશાય દુઃખથી પડીને દુઃખાંતો;
કાંતો ગયો વળી બિજે કરવા પ્રકાશ,
પાતાળ લોક ભણી પંતગરાય પાસ.
જે આ સમુદ્રતણી છે જગમાં વડાઇ,
ઝાળાજનો સુણી દિલે ભરમાય ભાઇ;
કેવા યુરોપિયન છે ધનવંત લોક,
જેયા વિના સુણી કહે જન જેમ ફોક.
આ સિંધુનો ઉચરતાં મહિમા ધણેરો,
માને ન વાત કદી દાદુર કૂપ કેરો;
જે વાતનું જગતમાં નહિ જ્ઞાન જેને,
તે વાત કેમ મનમાં સમજાય તેને.

નદીયોનો સંગમ.

સિંધુ નદી નરમદા મહિ ને ત્રિવેણી,
આવે અનેક નદીયો વહી દિન રેણી;
જેતાં જણાય નહિ જે જળ ક્યાં સમાય,
મોટાનું પેટ કળતાં ન કળી શકાય.
ઘોંઘાટ વાળી નદીયો નિધિ તીર આવે,
આવ્યા પછી ધ્વનિ સમુદ્ર વિષે સમાવે;
તે જેમ તુચ્છ જન ગર્જન જે કરેછે,
માથાતણે જન મજે રવ વિસરે છે.
આવી હિમાચળથી ગુણવંતો ગંગ,
કીધો નિવાસ વળી સાગર શ્રેષ્ઠ સંગ;
જાણે હિમાચળતણી તનયા રૂપાળી,
તેણે કર્યું નિધિથી લગ્ન મહત્વ ભાળી.
જામિ વિષે સરવથી નિધિ દેવ મોટો,
બીજે હિમાચળ દિસે પણ એથી છોટો;
મોટાનો પુત્રિ પરણે ધર જોઇ મોટું,
એવું અને અસલથી કહું કેમ જોડું.
ગંગા કદાપિ વરવા રથળ અન્ય જાત,
તો તે જરૂર નહિ ત્યાં ધડિયે સમાત;
મોટાનો પુત્રો પરણ્યાની ગરીબ ઘેર,
બને ફજેત બનશે સુખ લેશીપેર.
જે મિષ્ટ નીર ધરીને મળી આવ્યો ગંગ,
સિંધુનો રીત પકડી મળી સિંધુ સંગ;
જે ધર્મ વેશ નિજ મૈયરનો ઉતારે,
સ્વામીની સાથ મન તો મળી જાય ત્યારે.
શ્રાદ્ધાનો રીત બદલી વળી સાલવાની,

૮૦.

૮૧.

૮૨.

૮૩.

૮૪.

૮૫.

૮૬.

૮૭.

૮૮.

છોડી સમસ્ત રીત મૈયર માલવાની;
સૌ મચ્છ કચ્છ નિજ જીવન સોત સોંપી,
સ્વામીની સર્વ મરજી જરિયે ન લોપી.
ગંગાતણું જળ જુઓ અતિ મિષ્ટ સારૂ,
ખારે જળે મળી જવાથી જણાય ખારૂ;
ઝાઝા કુપાત્ર જનનો અતિ સંગ થાય,
સતપાત્ર જે જન કુપાત્ર સંમો જણાય.
જે કોઇ નાવ મલવે નિધિમાં અગ્નિજી,
ભાગે ઉંડા ખડકથી અથડાઈ જાણે;
દેખી બિજાનું કરતાં વણમેદ જાણે,
તે જેમ રોષ રહેશે નિજ ખોઇ પ્રાણે.
જે સિંધુ નિલ બહુ ગંભિર થૈ રહેછે,
ધારા વિરહ પણ તે કદી ક્યાં સહેછે;
નિદોશ નાવ નિરખી શત કોશ સારે,
જે દોશ લેશ પડતાંજ દુઆવી મારે.
જે નાવ કોઇ વધતું નિધિને નમેતો,
મારે દુઆવી જળમાં જલદીથી તે તો;
જેને નમ્યારી ચડીને ઉલટા દબાવે,
તેવાની પાસ મુરખા શિર જૈ નમાવે.
લાગે નહીં પવન તો નિધિ શાંત ભાસે,
લાગે ધણો પવન તો અનીતિ પ્રકાસે;
તે જેમ દેશપતિ હોય સ્વભાવ સારો,
પામે કુસંગ પછી તે નિવડે નકારો.
મોટાઈ હોય વળી જે જર હોય ઝાઝું,
પામે વળી જર ધણું દરસાલ તાણું;
તેને વળી પવન જે અતિશે ભરાય,
તેનાયકી જીલમ શો ન કરી શકાય.
જે સિંધુરાજ જીલમી બની જાય બ્યારે;
તે પાપ પુન્ય નિજ ધર્મ જુએ ન ત્યારે;
તે જેમ કોઈ જનને મન થાય કોધ,
ત્યારે જુએ ન કરુંએ કરતાં વિરોધ.
જે સિંધુમાં પવનનું અતિ જોર થાય,
ગાંડો ધણોજ નિધિ તે તકમાં જણાય;
જાણે જીવાન જનના મનમાં ભરાયો,
ગાંડાઈનો પવન તે જીલમી જણાય.
ગાંડો સમુદ્ર જમમંથ જણાય બ્યારે;
નૌકા ન જાય નિધિ મારગ કોઇ ત્યારે;

૮૯.

૯૦.

૯૧.

૯૨.

૯૩.

૯૪.

૯૫.

૯૬.

૯૭.

તે જેમ કેદ કરીને જન મત ધાપ્ય,
વિશ્વાસ કોષ કરીને સમિપે ન જાય. ૯૮.
તોફાન કાળ ઉછળે અતિ સિંધુ બ્યારે,
નૌકા નિવાસી તજી હિમત એમ ધારે;
બૂકંપના નિધિ તજે અતિ આજ ધૂમી,
પૃથ્વી વિષે નિધિ થશે નિધિ મધ્ય ભૂમિ. ૯૯.
ખે આગબોટ નિધિમાં અચકામ બ્યારે,
એવો બનાવ બનતો નિશ્ચાય ત્યારે;
જાણે લડયા ધરમના દય સંપ્રદાય.
બનેતણાં મનુષ્યો બહુ નાશ ધાપ. ૧૦૦.

સમુદ્રને ઠપકો.

રે સિંધુ શ્રેષ્ઠપણનો શિદ ગર્વ લાવે,
તારા સમાન બહુ આ મનમાં સમાવે;
જે શ્રેષ્ઠ તે મનથી જંગમાં જણાય,
આકાશ કાળ કદાંચે મનમાં ન માય. ૧૦૧.
રે સિંધુ શ્રેષ્ઠ મહિમા પરિપૂર્ણ પામ્યો,
રોકો વિશેષ વસુધા જગ મધ્ય જામ્યો;
પામે પિવા ન જગ આશ્રય પામી તારો,
કૂવો કનિષ્ઠ સરખો પણ તુર્થી સારો. ૧૦૨.

શાર્દુલચક્રીડિત વૃત.

રે રત્નાગર મર્જના કરી રહ્યો, ગર્વિષ્ઠ તુતો થયો;
તે તારો થિક સર્વ ગર્વ ગણિયે, જે ગર્વ વ્યર્થ ગયો;
તારાથી ન ટળી તૂષા જનતણી, હે શર્મ તેની કશી;
જાયે કૂપ કને જઈ જળપિય, તારે કિનારે વશી. ૧૦૩

સમુદ્રના કોષ—વસંતતિલકા વૃત.

લેછે નદી નદતણું વળી લે બિન્નનું,
વર્ષાદનું જળ લઈ જુવને ભર્યાનું;
પીવા તૃપિત જનને પળિયે ન દેવું,
સિંધુ શિખ્યો કૂપણ ભૂપતું કામ એવું. ૧૦૪.
પાસે પડયા ઠંડણ પથ્થર જે પ્રધાન.
ખાનાર ખુબ મગરો પણ છે નિદાન;
ખોરાક કાજ સરખો જઈ જ્યાં વિરામે,
ત્યાં પડિતો જઈ પિવા જળ કેમ પામે. ૧૦૫.
આવે ઘણુંક જળ તે લઈ સંધરેછે,
ખાઈ કરી વધુ વધુ ભરતી ભરેછે;
જાણે નિશાની કરવા નવી છાપ મારી;
લે ના શકે જન કદી સરકારી ધારી. ૧૦૬.

પાણી ઘણુંક મચ્છ ને મગરો પિયેછે;
પૃથ્વી નિવાસીજ નિરાશિ સદા રહેછે;
જાણે સ્વદેશી જનનેજ હમેશ દેવું,
ધારે સમુદ્ર નરપાળ બિન્નનું લેવું. ૧૦૭.
રેર મૃગો નિધિતણું બહુ નીર જોઈ,
આશા ધરી નવ જરો નિધિ પાસ કાઢ;
એતો બધુય જળ સંધરો રાખવાનું,
પામે ન કોઈ તરશો પળિયે પિવાનું. ૧૦૮.
સિંધુચક્રી સરસ માલ મિઠાઈ આવે,
કાઢ સમે ઉઠધિ તો રિપુ ફોજ લાવે;
તે જેમ સર્વ જનને સુખ મૂળ રાય,
કાઢ સમે નપતિથીજ પ્રજા લુટાય. ૧૦૯.

સમુદ્રનો ઉદય.

પીધો હતો અશલભાં નિમ્નિને અગસ્તે,
કીધાં વખાણ બહુ આર્યજનો સમસ્તે;
આને યુરોપ ભુમિમાં જન જે થયાછે,
તેઓ જરૂર જળ સાગર પી ગયા છે. ૧૧૦.
ચાલિશ મૈલ તરીને નિધિમાં ગયાછે,
એવા વિલાયત વિષે જન તો રહ્યાછે;
અબ્યાસથી કરી શકે અતિ શ્રેષ્ઠ કામ;
જે માનવી જનિતને મન હોય હામ. ૧૧૧.
જે સિંધુ મંથન કરી ધન કાઢવાની,
શક્તિ હતી સરસ આર્ય જનો બધાની;
તે શક્તિ આજ રહી સર્વ યુરોપખંડે,
ત્યાંના નિવાસી નિધિ મંથન કાજ મડે. ૧૧૨.
આ આગબોટ રથ છે વિક્ટોરિયાનો,
ખાડી સમુદ્ર રથ ચક્રતણુ ચીલાનો;
જ્યાં જ્યાં જુઓ સખળ તે રથ ચાલી જાય;
ચીલો પડે જળ ભરાય સમુદ્ર ધાપ. ૧૧૩.
રે પક્ષપાત અતિ કેમ નિધિ ધરાવે,
યુરોપખંડથી લે.ક અનેક લાવે;
ત્યાં કેમ એમ અમને નથી તેડી જતો;
દીસે સમુદ્ર તુજ કૃત્ય અયોગ્ય આતો. ૧૧૪.
વાસકિનાગ અહિં આજળ આર્ગ જાણો,
મંથાદિ નામ પણ નામ તમે પ્રમાણો;
જે સંપ રાખી નિધિ મંથન કાજ જામે,
તો લક્ષ્મી લાભ સુજાએ પરિ પૂરું પામે. ૧૧૫.

સમાપ્તિ ત્રિષે:

આ સિંધુનું સરસ વર્ણન મેં કર્યું છે,
નીતિ તથા વિવિધ જ્ઞાન વડે ભર્યું છે;
વાંચી વિચાર કરતાં અતિ રૂઝી રીતે,
આનંદ સાથ શુભ યોધ પમાય પ્રીતે. ૧૧૬.
જે જે વિચારી પ્રભુએ નિયમો કર્યા છે;
તે સર્વ યોગ્ય વર્ણીતે સુખથી ભર્યા છે;
હું અદ્ય પુદ્ધિ પ્રભુનો નહિ મર્મ જાણું,
તેથી ખતાવી ગુણ દોષ ગુણો વખાણું. ૧૧૭.
ક્યાં સિંધુરાજ મહિમા અતિશ્રેષ્ઠ ધારી,
ક્યાં અદ્ય જેવી જગમાં જડ પુદ્ધિ ભારી;
પ્રત્યેક ઉર્મિતણું વર્ણન જે કરાય,
આવે ન અંત જુગના જુગ વિર્તો જાય. ૧૧૮.
મોટા થયો જગતમાં કવિ કાળિદાસ,
જે મેઘદૂત શુભ કાવ્ય કર્યું પ્રકાશ;
છે રક્ષોક સંસ્કૃત રમ્યા શત એક સોળ,
તેવો ન હોય કદીયે મુજ કાવ્ય તોલ. ૧૧૯.
તેવા બિગ્ન કવિતણા ચરણારવિંદ,
વંદો વસંતતિલકા રચિયા સુહંદ;
સંક્ષેપમાં ઉદ્ધિ વર્ણન આજ કીધું,
મેં મૂળ યોગ્ય મનમાં ધન ધારી લીધું. ૧૨૦.
કીધું સમુદ્રતણું વર્ણન રતેહ આણી,
વિશ્વેશ્વરે વદન પ્રેરિત જેવી વાણી;
જેણે સૂર્યો સકળ સાગર શ્રેષ્ઠ સારો,
આતા જનો સરવ તે પ્રભુને સભારો. ૧૨૧.
કૃત્યો અનેક અતિ અદ્ભુત અન્ય એવાં,
પૃથ્વી પહાડ શશિ સૂરજ મેઘ જેવાં;
છે ઠાઠમાઠયકો શોભીત ઠામ ઠામે,
દીડાં નિહાળી નજરે દલપતરામે. ૧૨૨.

જુનાગઢ સંબંધી કવિતા.

મંગળાચરણ.

સવૈયો.

જે સુખ દાયક જે દુઃખ ધાયક જે વરદાયક ત્રિષે વિધાતા; ૭
જે જગ કારણ જે જગ ધારણ જે જગતારણ જે જગ ત્રાતા;

જે ગુણકારક જે જગ ઠારક દોષ નિવારક ધરા અન્વતા;
જે વિશ્વેશ્વર જે પરમેશ્વર દેવ દિનેશ્વર જે મર્તિદાતા. ૧.
કવિત.

કયાં તે મનુષ્ય તે તો કેવાં કેવાં કરે કામ,
ખરણી નિમિત્ત ધંધ મચાવેઈ ધાધને;
કોઇતો કળા અનેક કલ્પનાથી કાઢે શોધી,
કોઇતો ગણાય ગુણી ગાન તાન માધને;
કોઇતો વિવેકથી વિશેષ પિત વાવરીને,
વધારે છે વિશ્વમાં વડુવાની વડાધને;
પંચભૂતતણું એવાં પુતળાં પ્રગટ કર્યા,
ચિદાનંદ દેવ ધન્ય તારી ચતુરાધને. ૨.
કોઇ કુંભકાર કહેવાય વડો કારીગર,
કારીગરી કરે કરી પૂતળાં કળા કરી;
નાના વિધિ વૃક્ષ કરે કલ્પનાથી કૃત્ય કરે,
ભૂપ અને ભૂલ્ય અને શોભીતી સભા ભલી;
કોઈ કવિ તે કિયાનું કાવ્યનું કરે વખાણું,
તે તો વખણાય કુંભકારની કારીગરી;
તેમજ ત્રિલોકમાં હું જે જે વાત વરણું,
તે તે વરણું તારી લીલાનુંજ હે હરિ. ૩.
કરોળીયો લાળતણી જાળ જે વિશાળ ગુથે,
એ તે એનું ડાપણ કે એના કરનારનું;
સુધરીઓ સુધડ જે ધારણું ધડે છે ધર,
કરાય ન કારીગરયકી એ આકારનું;
કારીગરી કરી રૂડો માંખી મધપુડો રચે,
એ બધું ચરિત્ર એક અખિલ આધારનું;
તેમજ મહાન જનનું ચરિત્ર જે વિચિત્ર;
તેનું વરણું તેતો તેના સુજનારનું. ૪.

સવૈયો.

ભારથમાં જશ પારથના લખી જનનું રૂળ સાર્યક જાણ્યું;
સૂરજવંશ અને શશિવંશ વખાણી પુરાણ પવિત્ર પ્રમાણ્યું;
આસુરવંશતણું પણ વર્ણન વાલ્મિકિ બાસ વિરોધવખાણ્યું;
એ સઘળી કરતારતણી કૃતિએમ મહા કવિયે ઉર આણ્યું. ૫.
દોહરો.

એમજ આધન અકબરી, શાહનામું શુભ જોહ;
જન સમજ્યો જાણુરી, ધર્મર લીલા એહ. ૬.
સુર અસુર આદિક સહ, આદિમની આલાહ;
એક બીજા અજ્ઞાનથી, અર્થ કરે વિખવાદ. ૭.

પવિત્ર પોતાનું ગણે, અન્યતણું અપવિત્ર;
મત તણે છે મંમતથી, વિશ્વ ચરિત્ર વિચિત્ર. ૮.

સોરઠા.

સંચરો સોરઠ દેશ, જે નર્મી જૂનેગઢ ગયો;
લીધો ન તેણે લેશ, સાર્યક ભવ સંસારમાં. ૯.
જુની જગા જે દાર, જ્યાં વળી જૂના લેખ બહુ;
જેવા જોગ અપાર, વિધ વિધાયણ વિદ્વાનને. ૧૦.
બાળી બહાદુરખાન, પરંપરા રૂડી પેરથી;
જાણે સકળ જહાન, અતિ ઉત્સવ એવો થયો. ૧૧.
ધર્યો શતક અદાર, મે માસે તોતેરના,
પરંપરા રાજકુમાર, તે તારીખ ત્રેવિશમી. ૧૨.
એ દિનનો ઉસાહ, વિશ્વ વિષે નહિ વીસરે;
ઉપજ્યો એમ અથાહ. ઉમંગ લોક અનંતને. ૧૩.
લખવા લાયક વાત, જરૂર એતો જાણીને;
સક્ષેપે સાક્ષાત, વિવેકથી વરણન કરું. ૧૪.
વિવાહપર તેવાર, ત્યાં કવિ દલપતરામને;
તેડાબ્યો તે દાર, અતિ આદર સનમાનથી. ૧૫.

સવૈયો.

જ્યાં અતિ ઉજવળ તીરથનાં સ્થળ તે વળી ઉત્તમ એકથો; એક;
જ્યાં વિદ્વાન પણ શુભવાન હિતસ્વિ થવા મન હોંશિ હરેક;
સજ્જન સંગ વિવાહ પ્રસંગ ઉમંગ વધારણ હેતુ અનેક;
આતું વિચારીયું જાતું જુનાગઢ એક મુસાફરી અર્થ અનેક. ૧૬
વાહ મહાબત ખાનની મોટપ, વાહ ઉગાહ વિવાહનું ટાણું;
વાહ ધરોધર સુરવરન, શુભ સાગરી નાગરી નાતનું ગાણું;
વાહ દમોદર કુંડ ક્ષે લીત, વાહ જટાધર જોગીનું થાણું;
વાહગિરિગિરનાર રૂડો, વળી વાહજિનેશ્વર, વાહ જુનાણું ૧૭.
ગામ જુનું સુરધામ ધણું વળી, આમ જુનાગઢ નામ લખાણું
જેવો રમાપુરના રચના શુભ, એવો રૂડી રચનાથી રચાણું;
જ્યાં પરતક્ષ વશી પદમા, પદમા પતિને પુર એજ પ્રમાણું;
રાય તથા સુર રાયની સંપત, જય જીલીજન જામ જુનાણું ૧૮.

મનહર છંદ.

મોટાં મોટાં મંદિરમાં વસે વડા વીર ધીર,
ચાર ધરી હીર ચીર નીર ભરે નારીકા;
ટાડે બાંધ્યા તોરણ તે ચોરણ છે ચિત્તતણાં,
પાંજરામાં પૂરું ઘેર ઘેર શુક સારિકા;
બૂગોળ બૂગોળ આદિ બહુવાના ભેદ જાણે,
દેવ કન્યા જેવી કન્યાશાળામાં કુમારિકા;

રૈયત નગરીતણી રચના રૂપાળી બાળી,
જાણે દૈવે રચી દેવ નગરી કે દારિકા. ૧૯.

સવૈયો.

જ્યાં વિશવેશ્વર તો હટકેશ્વર ગૌરી ગણેશ્વર સંગ નિવસી;
શંભુ ઉપાસક જસક જ્યાં, અધનાશક ચાતુરવેદ અબ્જસી;
ગંગ સમાન ઉતંગ ગણામ, દમોદર કુંડ અખંડ પ્રકાશી;
આ નગરીતણું નામ જુનાગઢ, કાશી ગણાયકે કાશીની માશી.

મનહર છંદ.

રહનેમી રાજુલનો રહેવાસ જ્યાં છે રૂડો,
રહેવાસ વળી કાળનેમીના રિપુનોછે;
દારિકાં અધિપતિનો દીસે દેશ દીપ્તિમાન,
દીપ્તિમાન જ્યાં પ્રદેશ દત્તાત્રી ગુરનોછે;
ભારે ભારે ભોંયરાં છે ભોંયમાં ભલકદાર,
લાખો લેખે ખરચેલાં નાણાંનો નમુનોછે;
જગતમાં જોવી હોય જગા જે જુનામાં જુની,
જુઓ જમ જુનોગઢ જે જુનામાં જુનોછે. ૨૦.

સવૈયો.

દેશ જુઓ દુરજોધનનો વળી રાષ્ટ્ર જુઓ જઈરાય રઘુનો;
લંકપુરી સકલંક ભરી પણ આ સુરનાયક લોક નમૂનો;
આમુ અને વળી વિંધ્યગિરિ હિમવાન પ્રદેશ દિસે બહુ સ્મૃતો;
જોજગમધ્ય જડયો જન જન્મ જુઓ ગિરનાર જુઓગઢ જૂનો.

નરસિંહ મેહતાના એમુટા વિશે.

છત્ર નથી શિર છાપરછે નહિ છોછતમાં પણ છેંકજોટો;
તોપણ છે ત્રણ લોક પ્રસિદ્ધ સુમેશ્વરી મહિના બહુ મોટો;
તત્વ અનેકનું તત્વજયા પ્રગટે મહતત્વતણો પરપોટો;
આ મેહતા નરસિંહ તણો અધનાશક પુણ્ય પ્રકાશક એટો. ૨૩
જો નહિ સોરઠ દેશ ક્યો પર દેશ વિશેષ ક્યો ન ક્યો;
જો ગિરનાર પ્રવેશ ક્યો ન પ્રયાગ પ્રવેશ ક્યો ન ક્યો;
જો ન દમોદરકુંડ તયો સરિતા જલ સર્વ તયો ન તયો;
જોધર જન્મ ગયો ન જુનેગઢનો જન જન્મ ધ્યો ન ધ્યો.

દોહરા.

શ્રી સહજનદે વળી, કરી મંદિર તે હામ;
જૂનાગઢમાં નિજતાણું, ધાર્યું પવિત્ર ધામ. ૨૫.
પરંપરાચત પરસપર, તણ અદાવત ટેવ;
સાંપ્રત સંપ સળ વસે, મિયાં અને મહાદેવ. ૨૬.

કવિત.

રોજ રોજ રાજ રહી કાજ ન્યાં કુરાન પઢે,
હાજ ધણા હજ કરી આવેલા હયાતછે;
મસીદા મીનારા રોજ વહુલા વિશેષવળી,
ખીરની જગાઓ ધણી પરમ પ્રખ્યાતછે;
પ્રતિદિન પાંચવાર નિમાજ નિમાજ પઢે,
ન્યાં ધણીક જોવામાં મુસલમાન જાતછે;
મક્કા કે મદીના સુધી ધાધ કોણ ધક્કા ખાય,
મક્કા કે મદીનામાં ને આમાં શી બદાતછે. ૨૭.
આવકો કહે અમારાં સાત ક્ષેત્રમાંનું ક્ષેત્ર,
રૈવતમાં રાજુલનું અસલી રેંકાણુ છે;
વૈજુલો કહે અમારા વૈજુલ મહેતાજનો,
વાસ અહીં તેથી તીર્થ પવિત્ર પ્રમાણુછે;
દેવલમાં દીપે દેવી અબિકા ને દત્તાત્રય,
વિવિધ પ્રકારે જેનું વેદમાં વખાણુ છે;
દીનંદાર કહે આ દાવલર શાહતણો દેશ,
જેયકી જાત્રાનું આખી જહાનમાં જાણુછે. ૨૮.

સવૈયો.

ન્યાં નરરતન ધણાં નિપજે અવની પણુ પ્રાચિન કાળની એવી,
ખાસીં ખરેખરી રતનની ખાણુ વખાણીં વિશેષ કહે કવિ કેવી;
ઈંદ્રપુરી અલકાપુરી કે લક્ષ્મીવરની પુરી તે ગણીં લેવી;
જોધધણીજગમાં હિંગા પણુ જોધનથી જણુ નાગદંજવી. ૨૯

કવિત.

શંકરનું બાણુ જેને સેવવાનો રતેહ હોય,
તેતો નહીં નર્મદાથી સર્વને સાંપડેછે;
રતેહ જેને હોય સેવ્ય રાખવા શાલીગરામ,
તેતો નહીં ગલકીથી ચટ હાથ ચડેછે;
હીરાની પેદાશતો હમેશાં રોહીણીચલમાં,
વડા રજવાડાની વડાઇ એજ વડેછે;
કારકુન કારભારી મહેલા મુલ્કદી જેને,
જોધજો તેહને જુનાગઢમાંથી જડેછે. ૩૦.

૧ લાંનાં મુકબરાઓમાં કાતરકામ ધણું જોવા
તથા વખાણવા જેવું છે.

૨ કાતર જમીઅલશાહની જગા કુંગર ઉપર પણુ
છે અને એવું કહેવાયછે કે તેની સેવાથી પતનો રોગ
મટેછે માટે એવા દરદવાજા સેકડો માણુસો દર કે-
શથી લાં આવીને રહેછે. તેઓને લાં ખોરાકી મળેછે.

સવૈયો.—નાગરોના ગુણવિશે.

મન્દ્ર અને જલમારગ, મીઠાક,
તે ત્રણુતો શુભ સાગરમાં છે;
વેચીં ખવાય, પિવાય, સુશોભિત,
તે ત્રણુ તો ગુણુ ગાગરમાં છે;
શીતજતાઈ, સુગંધ, ક્ષમા ગુણુ,
તે ત્રણુ તો મળિયાગરમાં છે;
સંપ, સુખુદ્ધિ, સ્વરૂપ શરીરનું,
તે ત્રણુ તો ગુણુ નાગરમાં છે. ૩૧.

દુમિલા છંદ—નાગરોના વિચાર.

ધરીએ રથ ચક્ર ફરે શુભ જેમ ફરે નર. ચાતુર ચાકરીએ,
કરીએ પરદેશ પ્રવેશ વિશેષ હમેશ સુઉદય આદરોએ;
દરીએ ફરતાં પણુ દુખ દિલે ધરીએ નહિતો ધનસહરીએ,
હરિએ નિરમાણુકર્યુલમહોયસદા મન ધીરજતા ધરીએ. ૩૨.

કવિત—ગિરનાર વિષે.

ગિરનાર ગિરિ રાજ ઉત્તમ ગણાય આજ,
દિન પ્રતિ નવા સંધ આવે ન્યાં દેશાવરી;
મરમ વિચારી છેક છુટવા કરમખંધ,
ધરમ નિમિત્ત નિલ વિત્ત જય વાવરી;
જાત જાતની જુઓ ન્યાં ઔપધી અદાર ભાર,
જોવામાં ધણીક આવે જાત ન્યાં જનાવરી;
દામોદર કુંડતણું દૈવત દેખાય ખુબ,
કોણુ ગણુતીમાં ગંગા ગોમતી ગોદાવરી. ૩૩.

શ્રાવણ માસનો દેખાવ.

સવૈયો.

મેઘતણી ધનધોર ઘટા શિર શુદ્ધ જટાજુટ જેમ ઠરેછે;
ઈંદ્રધનુષ્ય ઉદ્યોત અમુલ્ય ત્રિપુલક તુલ્ય ટકાવ કરેછે;
ગંગ સહઅમુખી સમ શોભિત સર્વદિશ જલચણુ કરેછે;
આગિરનારગિરિગુણો નિધિશ્રાવણમાં શિવરૂપધરેછે. ૩૪.
શોભિતશૈલતણુ શુભભાગઅયાગુ જિયાં નબમાં પસચીંડે;
જાણિયે જાત તથા જરના છબિલાશુભછોડજિયા ઉછર્મીંડે;
કે મુચકદ અશોકને નોધણુ આદિક કીર્તિના ધંબ કચીંડે;
કે ગુણુવાનમહાખતખાન નવાખતણુ ધ્વજકંડ ધર્યાંડે. ૩૫.

કવિત.

જેમું જાતામકપુર જોયા મોટા મોટા જન,
જોઈ મેંતા નરસીની જગા જોગ આણીને;

જેયો બ્યાં ઉપર કોટ કોટી નાણાંતણાં કામ,
ભોંયરં જે જેયો તે શું વર્ણવું વખાણીને;
જેયો ગિરનાર ગિરિ જૈનનાં દેવજો જેયાં,
જેયા શિક્ષા ભેખ જુના જેવા જોગ જાણીને;
જડયો નરજન્મ જે ન ચડયો નર ગિરનાર,
ભવ છુટી પડયો ખાલી પડયો ફેરો પ્રાણીને. ૩૬

ત્યાંના રાજ્યો વિષે.

દાહરો.

બ્યાં રાજ મુચકંદનો, અસલ હતો અધિકાર;
પછી દારિકાંધીશનો, અમલ થયો એ દાર. ૩૭.

કવિત.

તજ મજ દેશ દારિકેશ દારિકાં વસાવી,
આવી વસ્યા મુચકંદનો મુલક જાણીને;
એ પછી અમલ કર્યો અસલ અશોકરાયે,
લખી રાખ્યો શિક્ષાભેખ હર્ષ ઉર આણીને;
જે જગાએ નોધર, ખેંગાર, મંડળીક થયા,
તેને લીધી મહમદખેગડાએ તાણીને;
એ જગાને આજ ખડો બાબી મહાખતખાન,
પાલન કરેછે પ્રીતે પવિત્ર પ્રમાણીને. ૩૮.

હસમાનખાનને હુમાયુ બાદશાહે આપ્યો,
બાબીનો ખેતાખ સોંપી સંપ્રત જનાનની;
સહરદખાનની શહાજહાન બાદશાહે,
કીધી કદર ને દીધી પદવી દીવાનની;
જરૂર વળી જરૂરખાનને ઝૌરંગજેએ,
નવાબી નિવાજ ભલી ભરૂચ સંસ્થાનની;
ચાર આફ ઇંડિયાનો પ્રાદ ઇલકાખ પામી,
મોટી લાજ વધી આજ મહાખતખાનની. ૩૯.

દોહા.

સોરઠ અહ ગુજરાતમે ॥ નર નરપતિ અનેક;
વશિષ્ઠકે પતશાહ ૧ યહા ॥ સ્ટાર ઇંડિયા એક ૨૪૦

૧ કાઠીઆવાડનાં હરેક સંસ્થાન પાસેથી જમા-
બંદી લેછે માટે અંગ્રેજ સરકાર, ગાયકવાડ સરકાર
અને જુનાગઢ સરકાર એ ત્રણ સરકાર કેહેવાય છે
તે કાઠીઆવાડમાં જુનાગઢ સર્વોપરિ ગણાય છે.
અ ૨ એ સર્વ સોરઠમાં કે ગુજરાતમાં ચાર આફ
ઇંડિયાના ખેતખ વાળો બીજો કોઈ હયાત નહોતો.

સવૈયા.

સ્વારથ કામ સિતાબિ કરે ન, કરે કૃત્ય સાર્વજનીક સિતાબી;
પૃથ્વી વિશે કીરતિ પસરી પસરે શુભ જેમ મુગંધ શુભાબી;
કાંતિ કળા કુળની ચડતી કરી દીમિ બિજલ દરબારની દાબી;
બુદ્ધિનિધાન, ખડો ગુણવાન મહાખતખાન બહાદુરબાબી. ૪૧.

સર્વ પ્રજા પર પુત્ર સમાન મહાખતખાન મહાખત રાખે;
તે દિલદાર ઉદારતણી શુભ કીર્તિ વિશેષ વધી જગ આખે
શિક્ષક તુલ્ય શિખામણ સંજીવ ભાવ ભલે મુખ ભાષણભાખે;
આશીષઆપી જુનાગઢ વાસી, અખંડ ભલું તપનું અભિલાખે. ૪૨.

કવિત.

બાબી ને દિવાન બહાદુર ઇલકાખ હોય,
ખાસ ગાદી પામે ખુદ એવા ખાનદાનની;
ચાર આફ ઇંડિયાનો ઇલકાખ આજ પામે,
પ્રજાને પ્રમાણે પુત્ર પુત્રિકા સમાનની;
દિલમાં ઉદારપણું પર ઉપકારપણું,
નોધારા આધારપણું જાણમાં જહાનની;
એવા એવા ઉમદા અધિક ગુણ હોય અને,
ઉપમા અપાય ખુદ મહાખત ખાનની. ૪૩.

પુન્યથકી રાજ્ય પામે રાજથી પ્રતાપ પામે,
પામીને પ્રતાપ રક્ષા રૈયતની કરેછે;
રક્ષણ કર્યાથી ધન ધાન્યનાણા ઢગ પામે,
ધન ધાન્ય ઢગથી બંડાર ભલા ભૂરેછે;
ભરેલા, બંડારથી વિવેકે પિત વાવરેછે,
વાવર્યાથી વિશ્વમાં સુવારતા વિસ્તરેછે;
વારતાથી કવિજન કવિતા રચેછે રૂડી,
કવિતથી કીર્તિ ઘણાકાળ થીર કરેછે. ૪૪.

પૃથ્વીરૂપ રકાબી વિષે.

કવિત.

કારાગર કાબીલ મુકાબીલા નકરે કોઈ,
જામે હદ બિન હેમ બેહદ હિરાબી હે;
ચિત્રિત ચિષિત્ર ચિત્ર સોહે જામે સવે વીજ,
સેનાપતિ ઓર સેનાપતિકો સેનાબી હે;
સાગર સરિતા લેલ શહર સરિય વેચ,

હોમકે હિસાબ એસા કોડ ન હિસાવી હે;
 ચાવી મહાવતલાન રાવરો ગુલાવી જશ,
 રસન સુદાને રવી રમાલા રકાવી હે. ૪૫.

મંત્રી મંડળી વિષે.

કવિત.

ભાર્યમાં પાર્યના મહારથીઓના નામ,
 નોંધાયાં છે એવા આજ સુખુદ્ધિ સાગર છે;
 કામ કરે કારમાંજે કરવાને હામ ધાલે,
 ઉચલ પાચલ કરી નાંખે એવા નરછે;
 જેના પૂર્વજોએ પણ પરાક્રમ કીધાં પૂરાં,
 પોતે પણ પરાક્રમી પરમ પ્રવરછે;
 જેઓનાં ચરિત્ર ચરચાયછે ચારે દિશામાં,
 દેશ દેશના નરેશમાં જેનો આદરછે. ૪૬.
 બહાદુર આવદીન વજીર બુદ્ધિ નિધાન,
 સેનાપતિ શાલેહીદી શ્યામદ સમાનછે;
 મુગરાજ મુગને પકડી પાડે તેવી રીતે,
 રાજદ્રોહી પકડીને પામ્યા મોટું માનછે;
 તુસિંહપ્રસાદને પ્રસાદછે તુસિંહજીનો,
 ગોકળજીજાલા તો ગંભીર ગુણવાનછે;
 યોબી રાખે આભ એવા ચારે થીર રાજ્યથંભ,
 ગોકળજીજાલા એમાં પ્રમુખ પ્રધાનછે. ૪૭.
 વિવાહમાં તુસિંહપ્રસાદની ચપળતા વિષે.
 પુરપતિ પાસે પણ તુસિંહપ્રસાદ હોય,
 સરવે ઉતારે વળી શરભરા કરેછે;
 સાહેબ લોકો સમીપ તુસિંહપ્રસાદ હોય,
 તુસિંહપ્રસાદ સ્વાર થઈ સધળે ફરેછે;
 બાળગાનોદય સભા તુસિંહપ્રસાદ હોય,
 કવિઓની પરિક્ષા મંડપ મધ્ય કરેછે;
 જ્યાંજ્યાં જઈ જોઈએ ત્યાં તુસિંહપ્રસાદ દિસે,
 એને રૂપ એકકે અનેક રૂપ ધારેછે. ૪૮.

દુહો.

કયા લસબોઈ ગુલાબ જલ, નહિ મુગંચ ફત દુર;

૧ જ્યારે એમની હવેલીએ મળવા ગયાં ત્યારે તે-
 મણે સુલામળજી તથા સુલામ ગોટા આપ્યો તે વખત
 આ ફાહરો કબો હતો.

દેશાંતર સુશબોઈધર, વાવદીન વહાદુર. ૪૯.

શકરબાગ વિષે.

કવિત.

મુકર શકર બાગ જે કોઈ નિહાળી જુઓ,
 નીરખતા નકી તેને લાગેજ નવાઈનો;
 જાણે પ્રદાવન કે પ્રદારે. કેશવાળું વન,
 કે જાણે કૈલાશ બાગ માહેશ્વરી માઈનો;
 જેનાં નજીમાંહી જાણે જગત જેનેતા એજ,
 શોધી શોધી સચ્ચો સ્વાદ સુધાની સુધાપનો;
 ઉપજે અથાગ અતુરાગ ભલા ભાંગ ભાળી,
 ઉત્તમ અથાગ બાગ આવદીનભાઈનો. ૫૦

બાળગાનોદય સભા વિષે.

કવિત.

ધારા ધણા સારા જેના સુધરે નકારા જન,
 જેમાં ખેસનારાઓની ક્ષમાતો અક્ષયછે;
 જેવામાં કિશોર પણ ચંચળ ચકોર ધણા,
 દીસે રૂડો દોર જેની પાણીમાં વિનયછે;
 ભાષણો ભલાં કરેછે કેક કવિના કરેછે,
 કેક સ્વર ગાવામાં સરસ અતિશયછે;
 જ્યાં વિશાળગાની પણ મેળવે વિશાળ જ્ઞાન,
 બાળકને નામે સભા બાળગાનોદય છે. ૫૧.

તુસિંહ પુસ્તકશાળા વિશે.

ચોપાયા છંદ.

વાંચન યોગ્ય વિવિધ વિદ્યાનાં, પુસ્તક પ્રૌઢ અપાર;
 તુસિંહ પુસ્તકશાળા નિરખી, ભારતિનો બંડાર. ૫૨.

વિવાહ વિશે.

સચેયા.

જે સુતને ભલિભાત બજાવી,
 અનેક પ્રકારની અંકલ આપી;
 ચાર અથાહ ધરી ઉરમાં,
 કુળરાહ વિવાહ કરે ગુણ માપી;
 વિશ્વ વિષે બહુ તે વખણાય,

ગણાય પિતા મહા પુણ્ય પ્રતાપી;
તે સુખની તુલના નવ થાય,
તમામ બિજાં સુખ હોય તથાપિ. ૫૩.

દોહરા.

આબિ મહાબતખાનજી, ધરિ ઉર અતિ ઉત્સાહ;
કુંવર બહાદુરખાનનો, વિધિવત ક્યો વિવાહ. ૫૪.
કોડે લખો કકોતરી, મોકલો ગામોગામ;
નામાંકિત જન બહુ મળ્યાં, તે શું લખુ તમામ. ૫૫.

કવિત.

નયકતાં ન્યૂમળી ચાલ્યાં ચારે તરફથી,
નોતરેલા લોકો પણુ નોરે પડ્યા નયંછે;
જ્યાં મુકામ હામ ત્યાં તમામ જગા રૂંધી રહે,
બરાયલા લોકોતણી ભીડભીડ થાયછે;
રથ સુધરામ ઘોડાં ઘોડવેલ ઘણી ઘણી,
ગણતરી કરતાં ન કોઇથી ગણાયછે;
દેશી પરદેશીજન જુનેગઢ નય જેમ,
કીડીયોનું કટક સાકર સામું ધાયછે. ૫૬.

સવૈયો.

કૈક મળ્યા જન સીરથ કારણ;
કૈક મળ્યા બહુ ભોજન ખાવા;
કૈક મળ્યા કંચ વિક્રય કારણ;
કૈક વિલોકિ ખુશો દિલ થાવા;
કૈક મહાબતખાનતાણું મન;
મોટો મહાબત રાખો રિઝાવા;
સજ્જન સોબત શોધન કારણ;
કૈક મળ્યા જન જ્ઞાન કમાવા.

કૈક મહાજન મુંઝવના;
વળો કૈક ગુણીજન છે ગુજરાતી;
કૈક દિસે મર દેશતણા;
વળો કૈકની જાત કળો નથી જાતી;
દક્ષિણ માળવદેશો અંગાળિ,
વિશેષ મળ્યા વળો લોક વિલાતી;
પારંશોનો પણુ પાર નથી,
પુરુષાં નથી માણસ જાતિ સમાતી. ૫૮.
કોટ બહાર હજારો હજાર,
મળ્યાં નરનાર સહિત સમાજ;

રાવટિ આવટિ હેક રથાં,
કૈક ખાય તરતજ કિતરો ખાજ;
કોટથી અદેકાશ લગી,
ચહુ ફેરવસ્યા ઘરખાસો ધણાજ;
જેમ સમુદ્ર ચડે ઉભરો,
ઉભરાયું જુનાગઢ એમજ આજ. ૫૯.
ભીડમચી પુરભીતર ભારો,
બહુજન ન્યૂથ જડાજડ જોયાં;
મારગમાં તલપૂર ન મારગ,
થાય ઘણી વિધિ ધમસ ધાયાં;
જાતનો ખાત જણાય ન જુગવિ,
ખોળ કરે ન જડે જન ખોયાં;
પોલિસ પાસ સદા દસ ખારક,
હોયજ માથકિ છોર વઝોયાં, ૬૦.
કૈક મળ્યા કવિ કાવ્ય કળાધર,
કક મળ્યા વળો વેદ પ્રપાદી;
કૈક મળ્યા રજપૂત રૂડા વળો,
કૈક મળ્યા કુળદીપક કાડી;
કૈક ધરાનો તુરાનો મળ્યા વળો,
કૈક મળ્યા મરદેશો મરાઠી;
જુક્તિ જુનાગઢની નિરખી,
મનગર્વમતિ નર સર્વનો નાદી. ૬૧.

માંડવા વિષે.

પાંડવનો ઈંદ્રપ્રસ્થ મહેલ બહુબહુ જુક્તિથી જેહ બનાવ્યો
માનવથી ન બને પણ જે મયદાનવ, છેલ્લેટા ભલો લાવ્યો;
જેહતણો મહિમા મનરંજન ભારતમાં ભલો ખાત બનાવ્યો
માંડણો મંડપની નિરખી ઈંદ્રપ્રસ્થ મનેશુભ સાંભરો આવ્યો. ૬૨

કવિત.

મોટા મોટા રાજાઓના નવ લખા મહેલ જોયા,
જેહછે હવેલિયો ઠાકોર ઠકરાઈની;
આયના^૧ મહેલ જોયા આઘના મહેલ જોયા,
રંગ મોલુતારી રંગ રચના સવાઈની;
બહુ બહુ અંદરોમાં મંદિરો મેં મોટાં જોયાં,

૧ કાયના મહેલ.

એમાં ખરચાઈછે દોલત દરિયાઈની;
 મોટા મોટા માંડવાની માંડણીયો જોઈ પણ,
 નીરખી આ માંડવાની માંડણી નવાઈની. ૬૩
 માંડવાની માંડણી તો માંડીને શું મુખે કહું,
 અશોકિક જાણે એતો આભથી ઉતર્યોછે;
 રક્ષાટક મણીનો ધણી ધણી રીતે ઘાટ ધડી,
 દીપ્તિમાન દેવે જાણે ધરણીમાં ધર્યોછે;
 કાંતો કળા કૌશલ્ય બતાવા કરી કારીગરી,
 રૂપેરી ગિરિ કારીને કારીગરે કર્યોછે;
 કાંતો હિમાચળ આપોઆપ આવું રૂપ ધરી,
 ઠીક સમો જાણીને આ કામ આવી કર્યોછે ૬૪.
 મંડપમાં જાય તેને છાંટણું છંટાય ખુબ,
 રસ બસ યાય રૂડા કેળરિયા રંગમાં,
 શહેર બજારમાં હજારો લોક ફરે હરે,
 કેસરીયાં રંગતણા આપે વસ્ત્ર અંગમાં;
 મોરકમાં જાણી એ સોનેરી વરસાદ કર્યો,
 અમર અધિપતિએ એ સમે ઉમંગમાં;
 જાણે જરીઆનનાજ પહેર્યા પોશાક સૌએ,
 સાહેબજાની શુભ શાદીના પ્રસંગમાં. ૬૫.

વરરાજ વિષે.

સવૈયા.

વાંછિત વેશ વિશેષ સજે પણ કોઈન કાંઈ કુચાલ કહેશે;
 ભૂપણ ભાર અપાર ધરે પણ દેખત કોઈન દુષણ દેશે;
 રાયતણો પણ રાય બની વરરાય લહાવ અશોકિક લેશે;
 વાહરેવાહજીઓ જગરાહવિવાહ સમોનઉછાહ વિશેષે. ૬૬

દાહરો.

વરઘોડો વરરાયનો, વર્ણવતાં વધી જાત;
 તે માટે તેમાંયકી, મુખ્ય મુખ્ય કહું વાત. ૬૭.

સવૈયા.

હાથી તથા હય હેમ હિરા, મુગતાફલ માળગણે ન ગણાઈ;
 રત્નરૂડાં રતનાગરનાં, ગુણ સાગર નાગરની સુધડાઈ;
 પાલખિનો પણ પાર નહીં, રથ ચારકની ઠક ઠીક ઠસાઈ
 બાબતણો ન બનેજ હિસાબ, નવાબતણા ધરની ન નવાઈ. ૬૮

કવિત.

કાળા કાળા કાજળ આકારનાછે કરિ વર,
 જાણે વાદળાના જયા આભથી ઉતર્યોછે;
 દુરથી દેખાવ દીસે ડૂંગરાના ડોળ જેવો,

અચ્ચા સેતુ^૧ આંધતાં તે ધરણીમા ધર્યોછે;
 ઐરાવત પતિએ ઐરાવતના બાળ જાણે,
 ભૂપતિને આપ્યા ભેટ ભારી મદ ભર્યોછે;
 લાયક નવાબતણો લખવા લાખેણો જસ,
 કિંવા કવિકાજ ગંગ કાજળના કર્યા છે. ૬૯.

ઘોડા વિષે.

સવૈયા.

લક્ષપતિ-જનનાં મનલોભિત,
 શોભિત સાજ સજ્જલ સજ્જોડા;
 લેશ નહીં તનમાં કશું લાંછન,
 ઉત્તમ કાંચન કીધ અછોડા;
 ચાર પગે ઉછળે ચમકે વર્ણો,
 યૂગપણે પણ તે નહિ થોડા;
 કાળભરે હતુમાન સમાન,
 ઘણા બળવાન ધુમે બહુ ઘોડા. ૭૦.

હાથીના રથવિષે.

કવિત.

બળવંત બળદ બખ્ખેના રથ જોયા,
 જોયોછે મેં સરસ જ્યાર ઘોડા સાથીનો;
 જગનાથજીનોરથ મોટામાં મોટો જોયોછે,
 જોયોછે ભભકાદાર રથ ભૂપ ભાથીનો;
 શ્રાવકોના દેવનો મેં જોયોછે સરસ રથ,
 જાણેકે મહેલોછે રૂપેરી જગનાથીનો;
 ઘણી સરસાઈનો નવાઈનો સફાઈદાર,
 જનમ ધરીને આજ જોયો રથ હાથીનો. ૭૧

વરઘોડાની વાડી વિષે.

કવિત.

છોટા મોટા છોડવાળી ભભકમાં સારી બાળી,
 રંગમાં રૂપાળી ઘણા મજુરે ઉપાડી છે;
 ભૂતળ ન બાળી આવી દેવવાળી દુનિયાંથી,
 કોણ જાણે એને કિયા માળીએ ઉગાડીછે;
 ઢાળ પાડી ઢાળી હોય ઢાળીઓ રૂપાળી એવી,
 સોનેરી ગુછાળી વર રાજની અગાડીછે;
 કૈલાશની ઝાડી જેવી, જીચીતો અંબાડી જેવી,

૧ રામે પર્વતોની પાગ આંધી હતી તેમાંથી વધેલા તે.

વાસવની^૧ વાડી જેવી, જેડ કુલ વાડીછે. ૭૨.

રાશની વિષે.

સવૈયા.

પુણું પ્રકાશ કરે પુરમાંહિ, દશે દિશ દીપક દીપે રહ્યા તે;
મંડિત હોય અમુલ્યમણી, અથવા ગ્રહ આભયકી ઉતર્યાને;
વાસરકે રજની ન જણાય, મણિત કર્યું નવ જાગણ્યા તે;
સઘ ઉડેજનનેમનસંભ્રમ, પક્ષ-હરો શુદ્ધ કેવલ આ તે. ૭૩.

ઢાહરા.

આતસઆજ અતિ ઘણી, જેવા જોગ જણાય;
જે જેવાને જનતણી, ભારે ભીડ ભરાય. ૭૪.
રાણુપોરના ખાનની, એટી બહુ ગુણવાન;
ખાંદવાની બીજી બિમ્બી, પરંપરો બહાદુરખાન. ૭૫.

વિદાયગીરી વિષે.

સવૈયા.

ભાટ તથા બહુ ભાંડ મળ્યા વર્ગો,
તેમ મળ્યા બહુ લાં તરગાળા;
રૂપ ધરે બહુરૂપિ બહુ વિધ,
ચારણ કેક કરે કવિ ચાળા;
મીર ફકીર અનેક મળ્યા વર્ગો,
જે વિદવાન હતા ગુણવાળા;
સ્વાર થઇ નિજસાક્ષર ગયા,
નિકળેલહતા ધરથી પગપાળા. ૭૬.
પૂરણ સૌનો કરો પરણાગત,
કોઇ રહ્યું ન કરી ચીજ પાખી;
પાણીની માફક ધીપીરશ્યાં,
અરધી ચીજ માગી તણાં ધરો આખી;
સાકર ખાંડની સીમ રહી નહિ,
ના કહેતાં પણ ઉપર નાંખી;
સ્નેહચો વાપરિયુ ધન સંચિત,
કિંચિત માત્ર ક્યાશ ન રાખી. ૭૭.

જુનાગઢમાં સ્કુલનો પાયોનાંખ્યો તે વિષે.

કવિત

પચિસમી તાપ્તિએ લાં સ્કુલતણો પાયો નાંખ્યો,
કીયું ખાત મુહુરત એતો શુભ કામનું;

જેથી જુનાગઢમાં વિદ્યાતણો વધારો થશે,
ટળશે અજ્ઞાન લાંની રૈયત તમામનું;
જેમ કલ્પવૃક્ષતણું બીજ કોડે વાવે કોઇ,
વાન્યું ઉડહાઉસે^૧ સરસ્વતીના ધામનું;
સર્વથી સરસ એતો ઉત્તમ કારણ થયું.
દેખી દિલ રીઝ્યું બહુ દલપતરામનું^૨. ૭૮.

ઢાહરો.

મુંમધની વિકટોરિયા, નાટક મંડળી નામ;
તેણે ખેલ કર્યા ભલા, રીઝ્યા લોક તમામ. ૭૯.

આશીર્વાદ.

કવિત.

હાથી હયભાથી સાથી હજારો હજાર પામો,
પામો હીરામોતી હાર હજારો હલકમાં;
ધણીક તમારે ઘેર, લક્ષ્મીની લીલા લેર,
છત આવે સાગરની છોગની છલકમાં;
પક્ષકાર પ્રતિદિન પાર વિના પક્ષ પામો,
પ્રતિપક્ષીઓના પક્ષ પડેરે પલકમાં;
સુદ્ધ ધરાદા આખીજનદા શ્રવે જુગો જુગ,
ખાઓ પીઓ ખુબી કરો ખુશીથી ખલકમાં. ૮૦.

મોતીદામ છંદ.

રખે તુજપે જ્યું રહેમ રમૂલ,
કરે તવ કીર્તિ જહાન કબૂલ;
કરીમ કરે ધન પૂર્ન મકાન,
રહો સ્વશિ સુખ બહાદુરખાન. ૮૧.
કરો કુલ લાયક ઉત્તમ કામ,
ધરે ધન ધાન્ય સુદા તુજ ધામ;
ગુનોજન ગાય સદા ગુનમાન,
રહો સ્વશિ સુખ બહાદુરખાન. ૮૨.
વસે મુલ્કમેં જ્યું સરસ્વતી વાસ,
અગ્રાહ બઢૈ તુજ રાજ ઝજાસ;

૧ પોલિટિકલ આસિસ્ટન્ટ કેપ્ટન.

૨ ગુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીને વાસ્તે (૩૫૦).
રાકડા આપ્યા તથા દલપતરામને ઉમદા સ્તીરપાવ
અને દરશાલ (૩૧૦૦) વર્ષાસનનો લેખ કરી આપ્યો.

કરો કલ્પતાલ પીયુષ પાન, •
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૩.
 પિતા સમ હોહ પ્રજા પ્રતિપાઠ,
 દિલે દરરોજ રહો જ્યું દયાલ;
 સર્વે વિધિ હોં બહુ આપ સુજાન,
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૪.
 દિસે તબ કીર્તિ વિલાયત દેશ,
 નમે તુજપેં સર્વ ઔરનરેશ;
 સર્વે તુમ સોરઠકે મુલતાન,
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૫.
 મકેશ્વર પૂરહિ આપ મુરાદ,
 અપાર વઢેપુનિ આપ ઓલાદ;
 દિનં પ્રતિ દેહુ ગરીબ જુદાન,
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૬.
 વદો મુલ આપ અવિચલ વાચ,
 સદા તબ બાનિ વિષે રહે સાચ;
 સમૃદ્ધિ બઢે મુરરાય સમાન,
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૭.
 તુંહી મુલપાવ હુ નિત્ય તમામ,
 દુવા નિત્ય દેવત દલપતરામ;
 વિચ્છન હોવ હુ સર્વ વિધાન,
 રહો સુશિ સુખ બહાદુરશાન. ૮૮.

સમાધિવિષે.

કવિત.

કેક લોક કરેછે વિવાહ વિત વાવરીને,
 ચરચાયછે તે વાત ચાર દિન ચોકમાં;
 ધીંગલાંના વિવા કરી હૈયામાં હરખ ધરે,
 ફાવે તેમ રમે નેમ બાળ ફાક ફાકમાં;
 તેમજ તમામ રાત્રીતણા વિવાતણી વાત,
 થીર રહી નથી આજ નુઓ નનથોકમાં;
 દિન દલપત નેની જાનમાં જાન્યો, થયો,
 એતો વાત અવિજ્ઞાન રહેશે આ લોકમાં. ૮૯.
 વળતી વખત રાજકોટમાં આજ્ઞા મણીશકર જ-
 ઠાશકર નેઓ ધણા અતુભવીછે તેમનો સમાગમ થ-
 યો અને વાતચીત કરતાં કેટલાક સંશય મટયા તે-
 થી ખુશી થઇને કહેલો સર્વેયો.

સર્વેયો.

વેદતણા બહુ બેદ વિચક્ષણ,
 લક્ષણ શુદ્ધ ચિત્તે અતુરાધ;
 સંશય ઠાળી કરે ગતસંશય,
 હંસ જાયા જળ દૂધ જુદાઇ;
 સ્વાત્મક જ્ઞાન તથા પરમાત્મક,
 તે ત્રિગુણાત્મકના ગુણ ગાઇ;
 ભાગી શકે બ્રમ^૧ ભાવ બચંકર,
 શકર કે મણીશકર ભાઇ. ૯૦.

દોહરો.

જે કાર્યસ સાહેબથી, વિદ્યા વિદિત પ્રકાશ;
 હવે કહું હું તે વિષે, કાર્યસ તણો વિલાસ. ૯૧.*

૧ વહેમ અથવા સંશય.

* કાર્યસ વિલાસ ૨ જા ભાગમાં ત્રીજા પ્રકરણ-
 માં ૭૨ મે પૃષ્ઠે છે.

સંસ્થાન મુદ્રા પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૫ મું.

હંસ કાવ્ય શતક.^૧

મંગળાચરણ. — મનહર છંદ.

પ્રથમ પ્રભુના પદ પકળ પ્રણામ કરું,
કરું કષ્ટ હરણું સ્મરણ સચેતથી;
સભાજન ભૂપણ, ને દૂપણ રહિત હિત,
દાખવું દૃષ્ટાંત ને સિદ્ધાંતના સંકેતથી;
પદે મુખ પાઠ તે પ્રવિણપણું પામે પુરું,
વરણન એવું રહું વરણવું નેતથી;
કહે દલપતરામ રાજનીતિ અંશ કાવ્ય,
હંસ કાવ્ય શતક હું કહું હવે હેતથી.
ઝો પ્રભુ અનાથ નાથ હેતે મુજ માથે હાથ,
ધાર ધરણીધર તો ધીરજ ધરી શકું;
કાવ્ય કળાના કલ્લોળ છે જેવી સમુદ્ર છોળ,
તારી દયા હોય તો હું તે વિષે તરી શકું;
ઉચ્ચ સરસ રસ સભા કરું રસ ખસ,
ભીતર ભલાનાં રસ ભાવથી ભરી શકું;
કહે દલપત કૃપા કર તું નિરંજન તો,
હૃદય સભાસદોનાં રંજન કરી શકું.
ધૃતિરૂપ કૃપાચક્રી કારજ કરી શકાય,
ધૃતિરૂપ કૃપાથી આપદા થકી ઉગરીએ;
કરીએ ઉદ્યાગ આશા ધરિયે અપારપણ,
ધૃતિરૂપ કૃપાથી તરી પારતો ઉતરીએ;
પરિશ્રમ કીધે તો પગાર નેહલું પમાય,
ધૃતિરૂપ કૃપાચક્રી ભંડાર ખૂબ ભરીએ;
શુભો રૂડા રાજ હંસ દાખે દલપતરામ,
ધૃતિરૂપ સ્મરણ કરી કારજ આદરીએ.

સત્સંગ વિષે.

પંડિત પ્રસંગથી સુસંગતિનો રંગ ચડે,
પંડિત પ્રસંગથી વહેમ દૂર વાંઘીયે;
પંડિત પ્રસંગથી મુખ્ય મુખ્ય જ્ઞાન મળે,

૧ મુંબઈના લુવાણા દર હંસરાજ કરમશીને
આ કાવ્ય શતક ભેટ કર્યું હતું.

પંડિત પ્રસંગે પણ પડે ન નકારીયે;
પંડિત પ્રસંગથી પવિત્ર મતિ પમાય,
પંડિત પ્રસંગ તો વખાણ્યો વીર સ્વામીયે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
પુણ્ય પાખી પંડિત પ્રસંગ ક્યાંથી પામીયે. ૪
દોડતી ગાડીએ દોડા નાંખીએ સીધી લોટીમાં,
દોડતી ગાડીને સગે, દોડી દૂર પડશે;
ઉંચો જે ઉછાળીએ તો આઘો પાછો પડે નહીં,
આવી એતો આપણા હાથમાંહી અડશે;
ગતિમાન સંગતે અગતિમાન ગતિ પામે,
ધૃતિરૂપ નિયમ એવો નેહલે તેનાં જડશે;
શુભો રૂડા રાજહંસ, દાખે દલપતરામ,
સદગુણી સગે એમ, સદગુણ ચડશે. ૫
શ્રીમંતનું સદન શોભાવે સદા સ્વચ્છ રહી,
નકી છે નિશાની આપ શ્રીમંતના મુખની;
રવિ કિરણો જેવું, અદર્શ તેના રંગતણું,
કોઈ સમે કરે જ્ઞાન મીઠી જીભે મુખની;
સ્થાપે જેહ સ્થાનકમાં તેહ સ્થાને સ્થિર રહે,
દામ દિધ દૂર જાય દેખી વેળા દુઃખની;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
જીઓ એક રીત છે, પંડિત ઝમરખની ૬
ધીરે ધીરે ધીરવી ધીરવીને ધરાવી ધીર,
અધીર અધીરીયાની ધીર નાંખે ધોધને;
વહે એવા વચન પચન થાય પેટ માંહી,
અજરણ ઉપને નહીં કદાપિ કોધને;
સાચવી સ્વભાવ શાંત, બ્રાંતને અબ્રાંત કરે,
મેલી દે મતાંત તે મહાંત ખેદ ખોધને;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
જનને સુધારનાર જાણીયે તે જોધને. ૭
છોટા હોદ્દા છેક તેને મોટા કરીને દેખાડે,
મોટાને મહત મોટા ધારવાતું ધ્યાન છે;

૧ ઝમરખ-ઝુંમર.

મને જેમ આપની વડાઈ અધિકાઈ ધ્યાય,
તેમ તેમ પારકી વડાઈ/તણું તાન છે;
એવો ગુણુ અધિક અધિક જેમ આપ મહે;
તેમજ મનાય તે મહાન મુલ્યવાન છે;
ઝાળખીએ દેખી આમ, દાખે દલપતરામ,
સજ્જન પુરૂષ સુક્ષ્મદર્શક સમાન છે.

ધાતુ અને અધિક ધીરજ ધરનાર નર,
સુધડતા પૂરી ક્યારે પામેછે, સંસારમાં;
તવાઈ તવાઈ ઠેક ઠોકરો ખવાય ખૂમ,
સારેજ દેખાય અતિ ઉત્તમ દેદારમાં;
ઠોકરો ખાવામાં જેને જેટલી ક્યાશ રહે,
તેટલી ક્યાશ એખ લગાડે આકારમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
સુધડ શોભેછે સારી સમાના શ્રગારમાં.
સભામાં સુભાગ્યશાળી સભાસદ બની શોભે,
સભા તો અભાગિયાને ઝેરતણી ઝાળા છે;
સભામાં પ્રભા પ્રગટે પંડિત પ્રકાર બની,
સભમાં વિરાજે તેનો વડા પુન્યવાળા છે;
સભામાં સુભાપિત સંભાપણોજ સાંભળીએ,
સભામાં સુરસ મનરંજન રૂપાળા છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
સભા સારી સદશુણો શીખવાની શાળા છે.

જેનું કામ જેથી થાય તોપણ તે ચીજ તથ,
કેક લોક બીજી ચીજે બને તે બનાવેછે;
ચુનાબંધ એખાં ધર ચિત્તમાં ન ચાહી અને,
જોગી જેમ જનમારો ગુફામાં ગુમાવે છે;
કસ્તુરીને કેસરને કંકુને નકામાં ગણી,
ભોજોનાય ભરમ અંગે ભુશીને નિભાવે છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
જે જેમ ચલાવા ચાહે તે તેમ ચલાવેછે.

દુર્જનવિષે—આર્યાવૃત.

કવિ વાણી ધન પાણી પેખીં સકળજન સદા રદ્ય રીઝે;
દેશીં જવાસા દિલમાં, ખરેખરા ખારથી બીજે. ૧૨.

મનહર છંદ.

ગાને બ્યાં ગગન ધન જવાસા સુકાઈ જાય,
તરૂંતર તો તમામ ફાલીને ફેલાય છે;
સૂરજની શોભા દેખી સર્વને સંતોષ થાય,

• ઘૂડ તો ઘલાઈ ખુણે ઘણું ગભરાય છે;
અદેખાને ઉપદ્રવ કરે નહીં કોય, તોય.

અદેખાનું શરીર સ્વભાવથી સુકાયછે;

શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,

જેમ ફાસફરસ સ્વભાવે બીજી બાયછે.

૧૩.

સૂરજ સમાન આપ હોયછે, ઉદાર જન,

કરણા કિરણ જ્યવીમાં પથરાય છે;

અદેખો મનુષ્ય અન્ય ચંદ્ર સમ વચ્ચે પડે,

આવતા કિરણો કેટલાક અટકાયછે;

અંતરમાં એટલું અદેખો નથી આણતો જે,

અવનીતો વારો આવ્યે ચંદ્ર મહાય છે;

શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,

અદેખાઈથી બનેને અવગુણુ થાયછે.

૧૪.

અદેખાના સામી અદેખાઈ કરે શ્રેષ્ઠ જન,

તેના દીલતણું ડોળ સૌને સમજાય છે;

ચંદ્રમાની વચ્ચે પડે જ્યવીનો પડછાયો,

ગોળ પડે તેથી ડોળ સમજી શકાય છે;

અકળીત હતો અવનીતણો આકાર પણ,

પ્રગટ સ્વરૂપ પડછાયાથી પમાય છે;

શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,

ગંભીર આકાશ કહે! કાઠથી કળાય છે.

૧૫.

ખારીલો સખસ ખૂમ ખૂનસથી ખાર રાખી,

ઘટમાં ને ઘટમાંજ ખાર ઘણો ઘુટરો;

છાનો રાખશે તથાપિ છેક નહિ છાનો રહે,

છાતીમાંથી ખારભર્યા વચનજ ફૂટરો;

પ્હોરેટ પોટાસ ને ગંધક ચોર છાનો ઘૂટે,

ફળેત થશે તેવા ફડકા બહુ ફૂટરો;

શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,

એ થકી અદમ તેની તરતજ તૂટરો.

૧૬.

કોઈ કહે અતિ ઝેર વિંછીતણું આંકડામાં,

કોઈ કહે તેથી ઘણું સરપના તનમાં;

કોઈ કહે હોય ઝેર હડકાયા ફૂતરામાં,

કોઈ કહે હોય ઝેર વેરીના વચનમાં;

કોઈ કહે ઝેર ઘણું રહે રતનાગરમાં,

કોઈ કહે ઝેરતણું ઝાડ ઝેરીવનમાં;

૧ આ ત્રણ વસ્તુઓ એકઠી કરીને ઘુટાયે તો ખ-
ડકના જેવા અવાજ થાય.

શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ઝાઝું ઝેર સૌથી ઝેરી માણસના મનમાં. ૧૭.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

કૂરચકી ડરોં દૂર રહી જન કૂરતણું, કરીયે મુખ કાળું;
ને કરીયે કદોં શીશ સમર્પણું, ફર કદાપિ ન ધાય કૃપાળું;
રક્ષકનો પણ ભક્ષ કરે, ભયકારી જનાવર થાય લુખાળું;
હંસ સુભો દલપત કહેકશું, ફૂરને વાયક વિનતિ વાળું. ૧૮.

મનહર છંદ.

કાળખનો કૂર એક કોઈ હતો કાળો નાગ,
ફાડી ખાતો પ્રાણીઓને પોતે એક કાળમાં;
એક સમે શેજો તેનું પુંછડું પકડી પડ્યો,
કુટી કુટી ફેંલુ કાંટા વાગીયા કપાળમાં;
શેજાની કઠોર કાયા કષ્ટ તેને કશું નહિ,
કૂર પેરો ઝેરી નાગ મુઝો ક્રોધ ઝાળમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કૂર ને કઠોર એમ મજે કોઈ કાળમાં.

રામાતણું બળ ને રીસાધને રહેવું બૂખ્યાં.
બાળકનું બળ બહુ રાગ તાણી રડવું;
દીનતણું બળ દીલ દુખાઈ ખેડવા દેવી,
જીલમીનું બળ ને જીલમ કરી નડવું;
અદેખાનું બળ ને અછતા અવગણ બોલે,
રાયતણું બળ વેર રાખીને રગડવું;
કહે દલપતરામ કપટી કુટિલ કને,
પડિતનું બળ મૌનપણું તે પકડવું. ૨૦

સૃષ્ટિ મધ્ય સર્વ લોક કપટ કરેછે એમ,
કપટી તો કહે પોતે કપટક્યાયકા;
કાયર તો જીલ્લ સમે જોતાં જન સરવને,
ડરતાજ દેખે પોતે દીલમાં ડયાયકા;
કંજીસ તો દુનીયામાં સર્વને કંજીસ દેખે,
કંજીસાઈ પોતાતણે કાળજે ક્યાયકા;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ખગોળ ક્યો દેખાય ભૂગોળ ક્યાયકા. ૨૧.

કહી કહી થાકે ગુર કહેલું ન કાન ધરે,
કાણુ કરે બોધ શિષ્ય હોય ન કલાગરો;
ભરી ભરી રાખી એને ઝરી ઝરી જાય જળ,
કાણુ ભરે પાણી એવી કાણી જાણી માગરો;
ખોદી ખોદી ખાતર નાંખીને ખૂખ ખેડે તોય,

અમ ન ઉછેરી આપે લવણનાં આગરો;
કહે દલપત એવી કાલી માથાકુટ કરી,
કાણુ કરે એવો ઉંચ વેચીને ઉભાગરો. ૨૨.

સરસને નરસ નરસને સરસ કહે,
સરસ નરસની સમજ નહીં જોહને;
ધરમને ભરમ ભરમને ધરમ ધારે,
ધરમ ભરમતણો ભેદ નહિ તેહને;
સત્યને અસત્ય કહે અસત્યને સત્ય કહે,
સત્ય કે અસત્યની અગત્ય નહીં એહને;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
દહોં દૂધ ખાધ પુટ કરી જાણે દેહને. ૨૩.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

માંચોં શકે ન નીચો પડી ચોપડો, ચોપડો રાટલોં ચોપડો આવે;
ખાત પિતાતણોં વાત શુભે નહિ, બ્રાતતણે શિર લાત લગાવે;
છોકરવાદપણું રહે છેક, વિવેક વિના ગુણ એક ન આવે;
પ્રાદપણે દલપત કહે, ગુણ બેશ વિના પછોં દેશ લગાવે. ૨૪

મનહર છંદ.

ધરમાં ઘરણી સંગ સંગરામે શરવીર,
લૂટનાર લોકને તો આપવા ઉદાર છે;
જેરાવર જન પાસ ખરા ક્ષમાવાન રહે,
પેરને અનાજ દાન દેવાને દાતાર છે;
ભવનમાં ભંગારેલું ધન કાઢે ભોગવવા,
તતો પાછું સોંપવાને શાણા શાહુકાર છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ચિત્ત પાસે સત્ય બોલે એવા તો અપાર છે. ૨૫.
પરણા ધૈ પરધેર પરાધીન પેટ ભરે,
માનજો તે માનવીનું માન ઘટી જાય છે;
જ્યાંસુધી રહેવું ચોખ્ખ અધિક રહે અચોખ્ખ,
હોય પ્રીત પરમ તે નરમ જણાય છે;
જીઓ દિતકારી નહીં જગમાં જનેતા જોવી,
એણે પણ દસમાસ ઉદ્ધ રખાય છે;
રહે જો અધિક કાળ કહે દલપતરામ,
વૈરભાવ વધી દીલ દીલગીર થાય છે. ૨૬.

માનવી તું હોય તો આ માનવી અમારી વાત,
માનવી નહિ જો હોય માનવી વગરનો;
અશીલુથી જ્ઞાન જાય, અશીલુથી માન જાય,
અશીલુનો છંદ એજ દંદ છે ફિકરનો;

ખૂટયો કાંતો કાળ કે વધુટયો ઉરથી વિવેક.
ઉડ્યો દાડો જાણુવો અદ્વીષ્ટીયાના ધરનો;
કદી કળા કુશળતા કસુંબામાં કશી નથી,
કસુંબો કાઢયાથી કોપ કૌશલાકુંવરનો. ૨૭.

વચન વિવેક વિષે.

દ્વીઅર્થી વાણી યા તથા ભાષાઓ.
વાણીએ વેપાર થાય, વાણીએ ઉગાર થાય,
રાજકારભાર સાર, વાણીએ પ્રમાણીએ;
વાણીએજ જ્ઞાન વિજ્ઞાન અનુમાન થાય,
જે વિના યથાર્થ જગદીશ નહિ જાણીએ;
વાણીઓ ન હોતો નહોત માણસાઈ મૂળ,
એથકી અધિક કહેા ખુબ શું વખાણીએ;
કહે દલપતરામ જે કહું હરેક કામ,
વિશ્વમાં વિશેષ તો વિખ્યાત કર્યું વાણીએ. ૨૮.
બોલે એક બોલ તેના તોલથી તપાસીએ તો,
વરતી શકાય તેની વાતચીત વાણીએ;
કેવો ચાલ કેવો માલ કેવો તેનો બધો તાલ;
પૂછ્યા પાખી પણ પરિપૂરણ પ્રમાણીએ;
લક્કડના લાકુતણા નામથી તમામ શુભ,
દાખે દલપત આપ અંતરમાં આણીએ;
પડયાણીનું પુર કુળ પૂછ્યા પાખી પ્રીછી લેએ,
દીકરાનું નામ જ્યારે દાઉદીઓ જાણીએ. ૨૯.
વચનથી વેરચીઘ વેરને વિસારી મૂકે,
વચનથી કિમત જાણાઈ આવે જનમાં;
વચનથી અંતરમાં આનંદ અધિક થાય,
વચનથી મહાખેદ ઉપજે છે મનમાં;
અનણ્યાથી પ્રીત થાય જણ્યા વિપરીત થાય,
વચનથી જનું પડે પારકા વતનમાં
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
વિદ્યા વશીકરણની વસે છે વચનમાં. ૩૦.
આંખ અને કાન જેવી જાણે તેવી તેવી વાત,
જીવને જાણાવે તે વિના તો કેમ જાણીએ;
સલ ને અસલ શબ્દ શ્રવણ તો સુણે કાન,
હહો એવા કાનનો વિશ્વાસ શું વખાણીએ;
પેટીતણા પેટમાંહી પ્રતિમા બે પડી હોય,
આંખ કહે એકતો ભરૂંસો કેમ આણીએ;

૧ પેટી-સ્ટીરીઆરકોપ.

શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
તેમાં બુદ્ધિ ત્રીજી રાખી પારખી પ્રમાણીએ. ૩૧.
સમજ્યા વિનાનો શુક રટે મુખ રામ રામ,
કાણુ જાણે રામ તે અંજીરેક અનાર^૧ છે;
તિથિ તે શું વાર તે શું, નક્ષત્ર તે નામ રોનું,
અનજા જોશીને નામ માનનો ઉચાર છે;
પાશેરનું અર્ધ પૂછ્યે ત્રારી કહે નવટાંક,
પાશેરના ટાંક પૂછ્યે વિચારના વાર છે;
તેમજ રીતિ તમામ દાખે દલપતરામ,
રહસ્ય જાણ્યાવિના ન સૂજે કરો સાર છે. ૩૨.
દૃષ્ટિએ દેખાય પણ જાણપણે જાણે તેને,
રવિતણો તડકો^૨ જેખાય મધ્ય રાતમાં;
અનંત બ્રહ્માંડ^૩ જામવાનનીજ આંખે દેખે,
વિના જ્ઞાનવાન તો વદીજ જાણે વાતમાં;
લક્ષ્મી^૪ વરણુ જમ જમદતની જમાત,
ભારતી આદિક લલાં નામ ભાત ભાતમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
બોલી જાણ્યા પણ રજાં જાણવાં બકાતમાં. ૩૩.
દસ મોઢે બોલનારુ આસમે અપાર દિસે,
રાવણને ઉપમા નથી લખી નવાઈની;
ઉપમા પ્રમાણે ચિત્ર ચિત્રવાની ચાલ પણ,
ભાસે દેશ દેશમાં હમેશ બાઈ ભાઈની;
ઉપમાવિના આનંદ ઉપજે ન અંતરમાં,
તેતો છે પુરાતનની રીત પડિતાઈની;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કવિની ન ચુક મૂર્ખનીજ મૂર્ખખાઈની. ૩૪.
કહે એક જોગીરાજ આજ અચરજ દીકું,
કાયા ઉજળી મેં નેણે નીરખી કોકીલની;
એક દેશમાં અનાજ એવું તો મોઢું મળે છે,
તેર કોટિ કિમત તો આવે એક તીલની;
કથન શુણીને એવાં કહે દલપતરામ,

૧ અનાર-ડાડમ.

૨ તડકો-ચંદ્ર ઉપર પડે છે તે.

૩ બ્રહ્માંડ-જેટલા તારા દેખાય છે તેટલેક બ્રહ્માંડ છે.

૪ લક્ષ્મી એટલે દોલત. વરણુ-જળ. જમ-મોત.

જમદત-તરેહ તરેહના રોગ. ભારતી-વિદ્યા. બ્રહ્માંડ-દિકને જીવતા દેવોનાં ૩૫ આપેલાં છે.

મોહ્યો એક પંડિત દેખાડી વાત દીલની;
 કાંતો આજ કોઈ દામ અશ્વનો પ્રસવ થયો,
 કાંતો આજ આગલીએ તારીખ એપ્રિલની^૧. ૩૫.
 મુખની વસળ કાદી નાખતાં કળાય પેટ,
 તે માટે મોટા મનુષ્ય મત નથી તાણુતા;
 જવાળા મુખી થકી, જો ન નીકળે ગંધક રસ,
 જમીનના પેટમાં શું છે તે કોણ જાણુતા;
 પાણી કે પાપણુ હશે, કે સેનાની ખાણુ હશે,
 એવું એવું ધારીને અચંબો ઉર આણુત;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 વાસતે વાચાળને લોકો નથી વખાણુતા. ૩૬.
 મૂરખના મનતણો મર્મ સર્વને જણાય,
 મર્મ જે સુખણુનો તે કહો કોણુ જાણુછે;
 જાણુવા ન ઇચ્છે કૃત્ય તો ન કોઈ જાણુ શકે,
 જાણુવા અનેક જન અભિલાખ આણુ છે;
 મુલકમાં જેવી રીતે ક્રુવ માંછલીનું મુખ,
 કોણુ જાણુ ઉત્તર તરફ કોણુ તાણુછે;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 મર્મ જો જણાય તો ઝોદાય તે દેરાણુ છે. ૩૭.
 પારકીજ ચૂકનો વિચાર કરતાં પ્રથમ,
 આપનાજ અંતર તરફ ચિત્ત આપોયે;
 દુઃખ સુખ પારકાના દેહતણું દેખવાને,
 આપનાજ દુઃખ સુખમાંથી દીલ થાપિયે;
 આપણું કાળજી કપાય તેનું કટ જોઈ,
 કાળજી પરાયું પછી કદાપિ ન કાપોયે;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 માપવા દિવસ છાયા આપનીજ માર્પોયે. ૩૮.
 કાશી કેરા પંડિતની સાથે સમાવિશે વાદ,
 વદવાને ઉડ્યો ઠગ મૂરખ ઠગાઈથી;
 હુંકારા હુંકારા કરી તાડુકી તાડુકી તેતો,
 તજી લાજ શરમતે મોહ્યો તોછડાઈથી;
 પંડિત તો તેના સામે એકે બોલ મોહ્યો નહિ,

૧ દિવસે ઘોડી વિચાવ તો તે અપશુકન મટાડવા
 સાર એક ગર્ધ ચલાવાનો ચાલ આપણા દેશમાં છે;
 તેમજ તારીખ ૧ લી એપ્રિલને દહારે એક ગપ ચ-
 લાવવાનો ચાલ અંગ્રેજ લોકોમાં છે. તેને એપ્રિલ
 ફૂલ કહે છે.

રહ્યો સાંભળીને સર્વ રૂડી ગંભીરાઈથી;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 મૂર્ખ જાણુ જીવ્યો મારી વિદ્યાની વડાઈથી. ૩૯.
 ક્ષમાવાળી ક્ષમા રાખે લ્યારે દુષ્ટ તેને કહે,
 મોટી જાણુ નહિ માટે નાસવાની ખારીઓ;
 આખર તજીને બોલતાં અદ્ય મૂકવાની,
 હિમત ન રાખે લ્યારે કહે એતો હારીઓ;
 ઉપરા ઉપર બોલતાંજ ખીલે નહીં,
 જાહેર કરેછે તાત માતતણી જરીઓ;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 તેવીતો ચતુર થણી નારીઓ ચુનારીઓ. ૪૦..
 ભડ પડ્યો ભવ જેઓ ભવનમાં ભુંડુ બોલે,
 ભુંડુ બોલવાની રીત ભાંડ કે ભવાઈની;
 દીકરી દુહીતા માતા દેખતાં બેઠે દુષ્ટ,
 નહિ રીત જૂની એતો જાણુવી નવાઈની;
 અરથ વિનાની તોય આનંદ પમાડે એવી,
 હુલવાટી તેથી સારી હોયછે હવાઈની;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 સારા શમ્દયકી શોભા સાંપડે સવાઈની. ૪૧.

બોળી સ્ત્રી વિષે—દાહરો.

પર હકિકત તું પ્રસિદ્ધ કર, તખ્તના નર તુંજ ધર્મ;
 હાંડી સ્ત્રી હૈયાતણો, પ્રકટ પ્રકાસે, મર્મ. ૪૨.

મનહર છંદ.

તખ્તો પોતાનો મર્મ પોતે ન પ્રસિદ્ધ કરે,
 પરશુણુ દોષ પરદષ્ટિયે દેખાડશે;
 હાંડી તો હૈયાની બોળી જે બિચારી નારી જાત,
 સારી ખૂરી વાત નહિ પેટમાં સંતાડશે;
 સંતાડી શકે શું સજ્જનારે નથી શક્તિ દીધી,
 નારી જાત અંતરની વારતા ઉઘાડશે;
 શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 લોક તેમાં તેલ રેડી બળતું લગાડશે. ૪૩.
 ફરતાં ફરતાં કદી કાયામાં જો ફાંસ વાગે,
 દિવસ બણા સુધી રહી શકે ન દેહમાં;
 નીસરી શકે નહીં તો છેલીવારે નીસરવા,
 ઉપડેછે ફાડલો જરૂર અંગ એહમાં;
 કામનિના કાળજીમાં છાની છેક રાખવાની,
 વાત ન વશી શકેછે જીવ મુદ્ધિ જેહમાં;

કહે દક્ષપતરામે કિંવા એજ કારણથી.
સ્તન રૂપી ફેડલા થતા હશેજ તેહમાં. ૪૪.
બણી ગણી નહીં તેથી ભામનીની બાપા ભુડી,
તેને નહિ શુદ્ધ કરી તરફ એતકની;
'છુંદી છુંદી મેંદી પછી તેને મુખે છાંદો દીધો,
રેખ મેખ મારી જાણ્યું જાય ટેવ જકની;
હરધડી હોઠ રૂપી આરણ્યં બે બંધ થવા,
નાકરૂપી નકુચે કરી કરી કનકની;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
માનનીને મુખે વાણી તો રહી માફકની. ૪૫.

સ્વભાવ—દુમિલા છંદ.

ઉતરે ન અનામત ચિત્ર મહાવત
જે ગજ શશિ ચડ્યો તે ચડ્યો;
મરડાય નહીં મૃતિકા ઘટનો,
કુંભકારે જે ઘાટ ઘડ્યો તે ઘડ્યો;
અદલાય ખુટો ન બિસોરતણો,
જેમ જન્મ થતાંજ જડ્યો તે જડ્યો;
દિલ શોધી જુઓ દક્ષપત કહે,
જન જાતિ સ્વભાવ પડ્યો તે પડ્યો. ૪૬.

મનહર છંદ.

સજ્જનની સંગતિથી દુર્જનના દીલ વિષે,
સજ્જન સ્વભાવનો દેખાવ નથી દોષલો;
જો પછી જાતિ સ્વભાવવાળાતણે જોગ થાય,
તો પછી જરૂર જાત અશક્તની જોષલો;
સાકર અસલ જાત શેલડીનો કાયલો છે,
મેળવણી મળ્યાથકી સ્વાદ પામી સોયલો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ગંધક તેજ્ય મજે કાયલો તે કાયલો. ૪૭.
કાયલાની કાળપ મટાડવાને દૂધે જુઓ,
કાયલો કદાપિ કાળો રંગ મુકતો નથી;
કોધ લોભ કામનો હરામનો સ્વભાવ હોય,
છોડે તોય તેને! છેક છૂટકો થતો નથી;
સંગતણો રંગ જો ન લાગ્યો હોય રંગે રંગે,
તેજ રંગ ટળે બીજે લાગ લાગતો નથી;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
જનમ સ્વભાવ કાઠી યતને જતો નથી. ૪૮.
હવાની ગતિ હમેશાં હોયછે જાંચી ચઢ્યાની,

બારવાળી વસ્તુ નમી ભૂમિભણી જાયછે;
પ્રવાહી પદારથ તો ચાલેછે પ્રવાહ રૂપે,
એથી ઉલટું ચલાવતાં તો અટકાય છે;
તેમજ જગતમાંહી જેને જેવી ટેવ પડી,
તે તમબ્યા વિના તેનો ઉપયોગ થાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ગતિ તેની ગોડવીએ તેમ ગોડવાય છે. ૪૯.
ગરેડીના ટેકણથી ગાંઠ વિના ગોડવતાં,
નીચી તાણીએ તે ચીજ ઉંચી ઉંચી જાય છે;
હવા એક ભુગંગમાં, ભરીને ભભાવી હોય,
નીચી નમે તેથી ધણાં કારજ કરાય છે;
કોધને કુખોધ સામે, લોભને સુલક્ષ સામે,
માન ને દેશાભિમાન થાને જો થપાય છે;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
અવગુણ તો તે ગુણ રૂપમાં ગણાય છે. ૫૦.
ધ્રુવ સામું જુઓ ધ્રુવ માછલીમાં એજ ગુણ,
કીધો ઉપયોગ નિધિ તારણ તમામમાં;
ઘડો ઉંચો પાડી દાખ્યો પાણી માંહી પેડું નહિ,
ઘડ્યો એવો ઘટ મોતી કાઢવાના કામમાં;
ધુમાડનો ધક્કો વાગ્યે એક ચીજ ઉંચી ચડી,
અનાવ્યું બલુન ગુણ ગમ્યો ગામે ગામમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
હરીને જુએ તો ગુણ દીસે હામે હામમાં. ૫૧.
અહનું અહણુ થતાં દુશ્મનોને ડરાવી,
કોલબંસે કેવો રસ્તો શોધ્યો સમાધાનનો;
ઉપયોગી ઝાડને સિંદૂરનું ત્રિશુળ તાણી;
કરેછે આકાર કેવો મામાના મકાનનો;
પાણીતણી વાગ્યે અપવિત્ર ક્રિયા કરે નહિ,
ડાલો શોધી કાઢ્યો તેમાં રસ્તો દેવસ્થાનનો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દક્ષપતરામ,
ઉપયોગ થાય છે અજ્ઞાનીના અજ્ઞાનનો. ૫૨.

ઉપદેશ વિષે.

શરીર તો શતરંજ પટના સમાન શુભ,
બાદશાહ બન્યા સુવિચાર કુવિચારછે;
મન તો વજર વાંકો શીધો દોડે સર્વ દીશ,
મનના તરંગ તો તુરંગમ તે માર છે;
દૃષ્ટિ ઉંદ વાંકાં દોડે શ્વાસ હાથી શીધ પાટ,

રસ રૂપી પ્યાદા નહિ પાછા હડનાર છે;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 હરિ જાણે એમાં અતે કેની જીત હાર છે. ૫૩.
 ઈંદ્રિય અવેવ રૂપી સારા સારા સભાસદ,
 આતમા અધ્યક્ષ પક્ષ ઉત્તમ પ્રમાણુવા;
 સુવિચાર ભાવણુ કરીને આપે સારો બોધ,
 કુવિચાર તેવે સમે લાગે મત તીણુવા;
 કોઇ સમે કુવિચારનું કહ્યું કયુદ્ધ કરે,
 કોઇ સમે સુવિચારનું સુજસ જાણુવા;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 એવા સભાસદોને વિશેષ શું વખાણુવા. ૫૪.
 તન તો વતન જ્ઞાન તંતુ વિજ્ઞાનીના તાર,
 ગોઠવી રાખ્યા છે રોમ રોમ રૂપી ગામમાં,
 અનલક્ષ્ય ન જાય ક્ષણ ક્ષણની ખચર થાય,
 મગજ રૂપી મહાલકારીના મુકામમાં;
 કાયદા વિરુદ્ધ કશું કોઇથી કરાય નહીં,
 આવો ધનસાક સાક તે તનુ તમામમાં;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 અતુરાજ કેટલી રચી છે હાડ ચામમાં. ૫૫.
 દાંતની બનીશી એતો અક્ષરનાં બીજાં બન્યાં,
 જીભ હોડ જંત્રતણાં દાખણુ જણાય છે;
 સુરતાના જગથી ભિન્ન બાધ પારકાના,
 કાળજના કાળજ છુટા છુટા છપાય છે;
 જિંયા નીચા કાળજ રહ્યું અક્ષરો ઉડી જાય,
 વારતા પછી તે વાટ ઘાટમાં વંચાય છે;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 સારી વાતે લાભ ખોટી વાતે ખોટ ખાય છે. ૫૬.
 ઘડીઆળચીએ ઘણું સાઈ ઘડ્યું ઘડિયાળ,
 અધ પડ્યું ચાલતું બિગાડ થતી વાર છે;
 ઘડીયાળ ફિકર કરીને નહિ કાવી શકે,
 ઘડીયાળચીને એતી ફિકર અપાર છે;
 જગતની ફિકર કરેછે જગ કરતાર,
 અહોનિશ તેનો એના ચિત્તમાં વિચાર છે;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 નર જે ફિકર કરે તેથી શું થનાર છે. ૫૭.
 પાણી વિના પ્રાણીનણા પલકમાં પ્રાણુ જાય,
 તે તો પાણી મક્કત મજેછે જોયે જેટલું;

સોના વિના સુઈ જીવી શકે સૈકડો વરસ,
 મોઘે મુઘે મજેછે કનક જુઓ કેટલું;
 તનુજ જનમ્યા આગે જનનીના તનમાંહી,
 તાણું તાણું દૂધ તો તૈયાર રાખ્યું તેટલું;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 ચતુર ચિંતા તજે વિચારી ઉર એટલું. ૫૮.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

ખડ્ગ ક્ષમા ધરી ધીરજ ઢાલ, વિજ્ઞાનને જ્ઞાનની નોખત વાજે;
 સ્વારથને પરમારથ ચક્ર, મનોરથના રથમાંહિ વિરાજે;
 સત્યપણાનું નિશાન સદા, શિર શીયળ છત્રતણી જીર્ણ જાજે;
 હંસ શુભો દલપત કહે, જગમાંહિ મહાર્થો એજે આજે. ૫૯.

મનહર છંદ.

લિપિઓ લખાઈ ન લખાઈ તો શું લાંછન છે,
 લાયકી લખાઈ તો લખાઈ લાખ વારતા;
 ચાતુરી ચખાઈ ન ચખાઈ તો શી ચિંતા કશી,
 ચોખાઈ ચખાઈ ને ચખાઈ સુવિચારના;
 દોલત દેખાઈ ન દેખાઈ તો શી દીલગીરી,
 તજ અદેખાઈ ને દેખાઈ જે ઉદારતા;
 રોનક^૧ રખાઈ ન રખાઈ દલપત પણુ,
 સુરીનિ રખાઈ તો રખાઈ સર્વ સારતા. ૬૦.

પરાક્રમી જન વિષે.

પરાક્રમી પરાક્રમ જેટલું પ્રસિદ્ધ કરે,
 દુનિયાં દૈવન તેમાં તેટલુંજ ધારીછે;
 જેમ શશિમાં પ્રકાશ સદા સરખોજ હોય,
 ઓછો દેખી લોક અપકીરતી ઉચારે છે;
 પાપચક્રી શ્રાપ લાગ્યો કાંતો શિર શત્રુ જાણ્યો,
 કાંતો ક્ષય રોગ એવું ધારીને ધિક્કારે છે;
 શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
 પુનમના ચંદ્રનો સુજસતો સંભારે છે. ૬૧.
 વડાની વડાઇતાણું વિગતથી વરણન,
 માપવાના ચંત્ર^૨ થકી જુગતે જણાય છે;

૧ રોનક—શોભા.

૨ ચંત્ર. દુરથીન વડે જિંચી જગા માપતાં જેમ
 દુરથીનનું મોં જિંચુ કરવું પડે તેમ તેમ સામી જગા
 વધારે જિંચી જણાય તેમજ કોઇ સરદારનું વર્ણન
 કરનાર પંડિત જિંચી પદવી પામે તેમ તેમ તે સર-
 દારની વધારે વડાઇ જણાય.

વરણન કરનાર જેમ જેમ જીવિ વધે,
તેમ તેમ વડાની વડાઈ વખણાય છે;
વરણન કરનાર નખીને જે નીચો રહે,
વડાની વડાઈ ઓછી એટલી ગણાય છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
વિશ્વમાંહી સાધારણ વડાતો ધણાય છે. ૬૨.
ઉમદા મનુષ્યને અગાડી કીજીએ હમેશ,
તો તે કામ તતકાળ કીમતી કહાવશે;
ગરીબ અગાડી કીધે કામ હલકું ગણાય,
કોણ તેને કહી ભલું નજરમાં લાવશે;
નવડો અગાડી નોંધે આંકડો એકાણું થાય,
એકડો અગાડી નોંધે ઓગણીશ આવશે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ઉમદાને આશરે ગરીબ ખુબ ફાવશે. ૬૩.
હીમતની હોય કીધે કિમત કરેડ લાખ,
હીમત ધરેછે તે હરાવ્યા નથી હારતા;
હૈયામાં ધરીને હામ કરવાનું ધારે કામ,
ઓથું લેવા નથી અન્ય આગળ ઉચારતા;
એજ રીતે દુનિઆમાં દીસે જે ઉદાર નર,
આપ જોરથીજ એવી આદરે ઉદારતા;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ખીર શરવીર નથી હાલ લેવા ધારતા. ૬૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

ખોલ બડા મુખડાઈ બકી બકી, આગળથી વડો વાત્ર ઉપાડી;
અસ્ત્ર અને વળીશસ્ત્રધરી, સહુ આગળથી પણ થાય અગાડી;
દેખોં રિપુ દલપત કહે, પછી પાછો હઠે હથિઆર પછાડી;
તે શુરને શિરપાવ ઘટે શુભ, પાઘ નહિ પણ સુંદર સાડી. ૬૫.

મનહર છંદ.

સમજુ સમર્થ અર્થ વ્યર્થ તો ઉડાવે નહિ,
યોગ્ય ઠામે વાવરતાં દીલમાં ડરે નહિ;
શરીરમાં સદા જ્ઞાન તંતુ મુકે તે ઠેકાણે,
જે ઠેકાણે એના વિના અરથ સરે નહીં;
છેક દાંત છાલમાં વધેલા નખ વાળમાં,
સૂકાશરીર સાલમાં તે તંતુઓ ધરે નહિ;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ધણો માલ ધાલી ખાલી ખરચ કરે નહિ. ૬૬.
નતિલાનું જોર વધે જોરાવર જાત થાય,
પેશી ન શકાય લાં પલકમાં પુગાડશે;

લોહતણી શાઈડીથી શારીને કટોર કાડ,
લોહતણા ખીલા તેજ છેદમાં લગાડશે;
જાતમાંથી સંપ જાય તો એકે નહિ ઉપાય,
મજબુત મૂળખણી ખોદીને છૂંપાડશે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
મણીતણી શાઈડી મણીમાં શાર પાડશે. ૬૭.

લોલી તથા કંજુસ વિષે.

જીવ જાણે જોગી જતી સેની સંપડાવું સુખ,
ફોગટનાં ફાંફાં મારે કશો નહિ ફાયદો;
સુખ દુઃખ સમૃદ્ધિ સંતાન સમે સાંપડશે,
વિશ્વ પતિયે જે નકી કીધો હશે વાયદો;
જગતની રચના વિચારી કામે કર્યા જાનું,
એ યકી ઉપાય નહીં શોધીયે ધલાયદો;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
એક માટે ઇશ્વર ન કરે જીદો કાયદો. ૬૮.
જીગારી કરજદાર કરજથી દૂર થવા,
માંડે દાવ મોટા જાણે કરું મુડી કરમાં;
જેમ કોઈ રાયનો કુમાર રાયથી રીસાય,
જાય નાશી જાણે જાડ દૂર દેશાવરમાં;
પાછું વળી પેખે ન સીધાવે શીધો શીધે પંથ,
ભમીને બૂગોળ આવે બાપના બંદરમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ધાંચીનો બળદ ધુમે ધરમાંનો ધરમાં. ૬૯.
ઉપકારી ઉપકાર ધારણાથી ઓછો કરે,
જેને મહા લોભવાળો ના લાયક લેખશે;
મારચની એકવીસે ત્રેવીસમી સપટખરે,
દુનિયાં દિવાકરને ત્રીસ ધડી દેખશે;
હઠથી જોવાને સામો દોડે જે હજાર ૧ મૈલ,
અદી ધડી ઓછીવાર પ્રાણી તેતો પેખશે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
આમહીને એવી રીતે જગત ઉવેખશે. ૭૦.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

જો જળ વૃદ્ધિયોં નષ્ટ ધણાં ધર થાય કમાણી ધણી કરીયાને;

૧ સૂરજ આશરે ૧ કલાકમાં એક હજાર મૈલ ચા-
લતો જણાય છે; માટે ચઢતે પહોરે તેને વધારે વાર
જોવા સાડ ઉગમણો ૧ હજાર મૈલ દોડતો તે ઉલટો
૧ કલાક વાર ઓછો સૂરજને દેખે.

જો જનને જર લાભ જડે બહુ, તો જર જૂથ જડે જડીયાને
જો વિદવાન વસે વસુધાપર, તો ખુબ માન મજે ખડીયાને;
હોય હુકાળ કહે દલપત, ફરી ફરી લાભ. ફરે ફડીયાને. ૭૧.

મનહર છંદ.

વસંતની વેળા વિષે ખાખરા પાલોયા ખૂબ,
ફેલાઈ રહ્યાં છે મોટાં પાન જેવા ફાફડા;
ફૂલ તો સફાઈ અંધ કેસુડાને નામે ફોડ,
થયા થોકે થોકે તેના ઉપર તે: થાપડા;
ફાલ્યો ફૂલ્યો ખૂબ પલુ ફોગટ થે ફૂલ તેની,
પરિણામે ફળતો પ્રગટયા પીતપાપડા;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
બહુ આશા બાંધીને ઠગાયા સુડા આપડા. ૭૨.
સૃષ્ટિમાં હોય છે ઘણુક તાણું શેઠ નામ,
એકતો કંજુસ અને એકતો ઉદાર છે;
એક વાદળી તો ચામડીનું કોહી ચૂશી લે છે,
એક વાદળી તો વિશ્વમાં હોઈ વર્ષનાર છે;
એક કરો આકાશથી પડી નેવાં ફેડી નાંખે,
એક કરો જુઓ અર્ધધરતો આધાર છે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કનક ધનુરો હેમ કેવો ફેરફાર છે. ૭૩.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

લાલને લાડ લગાવે લાખ, ધરે નહિ પ્રાણુવિના ધવરાવ્યે;
ખેતર ખેડી ભર્યું ભડું ખાતર, અન્ન ઉગે ન વિના વવરાવ્યે;
પીરસવા પકવાન વિના નહિ ગોરવ થાય ગોંતો ગરાવ્યે;
હસ શુણો દલપત કહે, જન સર્વનો જયજીધા ખવરાવ્યે. ૭૪.
મંજન ઉપર હોય નિમંજન, મંજન ઉપર હોય ન મંજન;
અંજનમાં નહિ આંખ ધલાય, ધલાયજ આંખની ઉપર અંજન;
અંજનમાં સ્વર અંત લખાય લખાય નહિ સ્વરમાં પછી અંજન
રંજન કૌતક દેખી થવાય, થવાય ન કૌતક આગળ રંજન. ૭૫

મનહર છંદ.

અરે હેમખાણુ તુજ આગળ હનરે મણુ,
હોય હેમ તોય તારી ચાલે નહિ હુંડીયો;
હુનિઆમાં હુંડીઓ તો ચાલે છે દુકાનોતણી,
લક્ષમાં વિચારું લેતાં તે તો તારી હુંડીઓ;
ધક્કા ખાઈ ખાઈને ખરાબ થાય તુજ પાસ,
કંઈ સલાહ વિના કોણુ ભરી જાય હુંડીઓ;
કહે દલપતરામ ખોઈ સાહુકારી આમ,

દેશ દેશમાં હી તારી વાગી ચુકી હુંડીઓ. ૭૬.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

લાભની લાલચ થાય ન મેશ, અરોશ ઉપાય કર્યા થઈ આડો;
પ્રારથના બહિને ગણી પાડ, ધશ્યાયકો હાય ખસે નહિ ખાડો;
ખાણુ અને ખુબ ખોળ વળી, ખવરાવી જર કરે બહુ જાડો;
હંસ શુણો દલપત કહે, પળીયે પળુદ્ધ ન દેકદો પાડો. ૭૭.

મનહર છંદ.

શત્રુરૂપી દહીંતણો જામેલો જમાવ જોઈ,
મોટો એક ફૂલતણો વાંસ તેમાં મૂકશે;
પોતાને ન છાંટા લાગે, એવી રીતે જોઈ રહી,
ચાળવણી દોરીની ચલાવતાં ન ચૂકશે;
જામેલો જમાવ વસોવાઈને વિખાઈ જાય,
તેને પછી તાખે લેવા ઝડપથી ચૂકશે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ.
રાજનીતિની તે રીત ધીર લેવા હુકશે. ૭૮.
ભાર બોજ વાળાને તો પ્રથમ કરાવે ભેટ,
હલકાને ૧ તે પછી હનૂરમાં પમાડશે;
પ્રવિણ પ્રધાનની પુરાતનની રીત એવી,
હુનિઆમાં હવા તેનો દાખલો દેખાડશે;
પથ્થર ને પાંતડું જો પૃથ્વી તરફ પડે,
હલકાને હવા જુઓ પછીયકી પાડશે;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
હોય ન હવા તો મરગદ તે મટાડશે. ૭૯.
ધન મદથી અધિક હોય છે હનૂર જણો,
હુકમનો મંદ મહિષાળના મનૂરમાં;
હુકમનો સ્વાદ નથી શાક પાક શેલડીમાં,
હુકમનો સ્વાદ નથી ખાંડ કે ખનૂરમાં;
રહો નથી સ્વાદ તે પુરાણ કે કુરાન વિષે,
રહો નથી સ્વાદ રીકર સામ કે ચનૂરમાં;
શુણો રડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
હુકમનો સ્વાદ હોય હાકમ હનૂરમાં. ૮૦.

વિદુષકનો વેશ.—ઇંદ્રવિજય છંદ.

મૂઠ દિસે અજ શ્રંગ સમાન દિસે શુભ સાવરણી સમદૌદી;
નાક નવીન પ્રકારતાણું, અવળી વળી જોઈ વિના ઘૂંત વાદી;

૧ તથા ફૂલાયેલાને. ૨ રીક-મગ્ગેદ.

૩ અવળી-ગીંધી.

પામડીનો પણ ખેશ બનાવ, તળાવ વચ્ચે જ્યમ ટેકરો કાઢી;
ખાંડ કે ભાટ હશે કહે કાષ્ઠક કાષ્ઠક ધારો શકે વળો ઢાઢી. ૮૧.

નિર્બળ—મનહર છંદ.

નરમ દેખીને ગણવુંજ નહિ નીરખળ,
મૈન દેખી મૂરખ કે મુચ્ચ નહિ માનીએ;
ઓળખાય નહિ પણ હોય આખરજદાર,
હોય સરદાર પણ પૂરો ન પીછાનીએ,
મુરાખારનો ગંધકનો તેજ્ય સેવનાર,
હોય રૂંડ બંદુકનું ન છેડોયે નાદાનીએ;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
પાડુ મારવાયકી પીડા પમાય પાનીએ. ૮૨.
શ્રીમંતોની સભા મધ્ય ગરીબ શી ગણતીમાં,
કોહીનર પાસ કાચ બાપડો શા બાખમાં;
સાગરની આગળ તે ગાગરને ગણે કોણ,
તજ્જતણું તેજ તુચ્છ તે કશું તેજ્યમાં;
લાખ કોડ રૂપેઆનાં જે ઠેકાણે લેખાં થાય,
કોડીઓ ખિચારી ત્યાં કહો કિયા હિસાબમાં;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
છ આનાની છીદરી તે જાને કેમ જાખમાં. ૮૩.

પોતાનું કરેલું ગમે.

ચાંદનીના આડો બાંધી ચંદરવો ચારે દીશ,
દીલમાં ધારેછે આતો સુંદર દેખાવ છે;
ચળકતો તારા દેખી પામે ન અચંબો ઉર,
હવાઈના તારા દેખી ખોલે શો બનાવ છે;
ધૂળની ઢગલીતણું બાળક બનાવે ધર,
કહે એક એક પ્રત્યે આ રૂડો ઉડાવ છે;
અતિ ગમે આપ કામ દાખે દલપતરામ,
સનાતનનો એવો સંસારીનો સ્વભાવ છે. ૮૪.

અભિમાન.

સ્નેહ વધે સર્વનો ઉપાય એવો આદરીએ,
માન મળે તેથી અભિમાન નહિ આણ્યોયે;
અંતરથી હેત કદી લોકનું ઉતરી જાય,
લક્ષ્મના મદીને વાળ કાખના પ્રમાણ્યોયે;
એક બેના શેર પામ્યા બાસડ હજાર મૂલ,
એના એજ શેર જુઓ આથડતા જાણ્યોયે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,

વચન ગરવવાળાં વહીએ ન વાણ્યોયે.

ચડતી પડતી વિષે.

સરખી સ્થિતિ સદૈવ દુનિયાંની દીસે નહિ,
ઉતરે ચઢે અશક્તનોજ એવો દાગ છે;
એક સમે મરદની મુછે રહી માન પામે,
એક સમે તેજ તુચ્છ થાય તૂટયો વાળ છે;
એક સમે ગલીચીમાં રહી નીર ગંદુ થાય,
એક સમે એજ મિષ્ટ થાય મેઘ માળ છે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
દિવસે આકાશ એજ રાત્રિએ પાતાળ છે. ૮૬.

ઉદ્વેગ વિષે.

અસલના લોક અંગ ઠંકવાને ધરી લેતા,
ચામડાં કે પાનડાં કે ઝાડ જાલ જાડ્યોયે;
આળસ તજીને જે ઉદ્વેગ કર્યો અક્કલથી,
અડચણો ઉડી ગઇ આવનારી આડ્યોયે;
પાયરી મુકીછે સૂખની વસ્તુઓ પૃથવીમાં,
ખાંડ થીને દૂધતણી, ભરેલી છે ખાડ્યોયે;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
આ નથી આકાશમાંથી આવી આગગાડ્યોયે. ૮૭.

નશોખ વિષે.

કરમ કરમ લોક કહેછે તો કેક ખરા,
કહો ખરૂં રાખે કોણ આકીન કરમનું;
કરમ સાચું ગણે તો કુવા વાબ્યો કરે કેમ,
ચરણમાં ધરે કેમ ખાસડું ચરમનું;
ખરૂં જે કરમ ગણે ચુલા તેતો ખોદી નાંખે,
ધ્યાન ધરી બેસે કરી કરમ ધરમનું;
શુભો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
શીયાળામાં ઝાઢે શીઠ ગોઠડું ગરમનું. ૮૮.

કવિ વિષે.

કહે આસ કવિરાજ કાનધર, કથા મારી,
કેક કાળ સુધી હું કહેવાયો ન કામનો;
કિમતનો કરનાર મને જ્યારે મળ્યો કાષ્ઠ,
જમાયો છે સુજશ મારો ને તેના જામનો;
કેવો ઉપયોગી છું હું અધકાર કાઢનાર,
ઓળખીતો થયો આજ તેવોજ તમામનો;
દીલમાં ન દીલગીર થવું દલપતરામ,
બેવકુફ લોકે કદી, કહો બે બદામનો. ૮૯.

આરશી, અમુલ્ય અસ્ત્ર શસ્ત્ર તો અતુલ્ય હોય,
નાણાનું ઠેકાણું ભરે, ગુંજશ લે ગામની;
આરસની શીલાઓ કે શીલા પ્રાઠ પારશની,
ઢળકતી ઢાલ, દિસે અજકતા ચામની;
ધાતુતણાં પાત્ર ધર્યાં પાયથાનાં પથરણાં,
હોય રાજ હવેલી તે કહે: કશા કામની;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
કવિ વિના જાણો નેવો કાયળી હનમની. ૯૦.
ઉજવની ધારામાં ધમારતો અનેક હશે,
મને નથી માલુમ છે કાણે તે કરાવ્યો;
ગુણી જને ગુણવાળો, સરસ ગુણેલો અંધ,
વીત્યાં વર્ષ ઘણાં તોય, તે જોવામાં આવ્યો;
ધમારતથી અધિક આયુષ તો અંધતણું,
એતોછે અચર અંધ, સચર સુહાવ્યો;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ધન્ય ધનવંત નેણે સુઅંધ ગુંથાવ્યો. ૯૧.
પાણી વડે પાણાપર પક્ષીતણું ચિત્ર પાડ્યું,
પેખતાંજ તેતો પ્રલે પામેછે પલકમાં;
સાચાં પક્ષીતણાં તો સંસારમાં સંતાન વધે,
ક્ષય તેની જાતનો નથી થતો ખલકમાં;
ગામે ગામ તેમ રોજ રહેછે ગુંથાતા અંધ,
મહા રસમય ટકી રહેછે મુલકમાં;
શુણો રૂડા રાજહંસ દાખે દલપતરામ,
ઠેમાંની કવિતાં છુપી જાયછે છલકમાં. ૯૨.

ધંદ્રવિજયછંદ.

સ્વારથ કારણુ રનેહ સજે,
પરમારથમાં ન પડે પગ દેવા;
વ્યર્થ વખાણુ લખાણુ કરે,
વર્ણો લાખ પ્રકાર કરી જર લેવા;
તે કહીયે કપટી જાતના ગુણુ,
જે ગુણુ ગારહિતા ગુણુ નેવા;
હંસ શુણો દલપત કહે,
કપટી જાન અન્ય કહું પછો દેવા. ૯૩.

ધંધર વિશે—દોહરો.

હંસે કવિને પુછ્યું, ઉચરો આપ વિચાર;
કેવો જમ કરતાર છે, નિરાકાર સાકાર. ૯૪.

ઉત્તર—મનહર છંદ.

જુદી જુદી લિપિઓ અનેક છે આ જગતમાં;
અક્ષર અકેરંતા અનેકધા આકાર છે;
નેણે નેવો માન્યો તેવો ખરો કોઈ ખોટો નહિ,
આકાર અનેક પણ એકજ ઉચ્ચાર છે;
કોઈ કહે ઉચ્ચારતો હોય નિરાકાર સદા,
માને જે આકાર તેતો માનવી ગમાર છે;
કહે દલપતરામ લડી મરે લોક આમ,
ખોટો નહિ કોઈ એતો ખાલી તકરાર છે. ૯૫.
સુતારના આંગણમાં આવળ ખે વેંત ઉચ્ચો,
ભાળી એક બોલ્યો જે સુતાર ખોટો ભાઈછે;
લાયક આ ઝાડ થશે તેનાં લાકડાંની ગાડી,
ભૂપને કરશું ભેટ આપણે કમાઈ છે;
બોલ્યો તેનો બીજો ભાઈ ગાડી નહિ પણ મેનો,
ખનાવીને ભેટ કીધે આપણી ભલાઈ છે;
વાદ વદી બને મારા મારી કરી માથાં ફૂટ્યાં,
એવીજ આ લોકો વિષે ધર્મની લગાઈ છે. ૯૬.

અંતર લાપિકા.

વાગદેવી વાહન શું ક્યાં સુધી કૈલાશ વસે,
નભમાં શું બાર ને આહાર રૂપિનો ઉચર;
કનક પરીક્ષા કેમ કરે, હરે કોણુ તમ,
ચીર નહિ દરે કોણુ ધરે ક્યાં શશાંક હર;
ધરમ ધૂરધર ઉદાર કોણુ આ સમામાં,
શાથી સુખ પામે નર એના તું ઉત્તર કર;
ઉત્તરમાં બેજ લીટી લખી દલપતરામ,
હંસ રાજ કરમશી સદાશીવ સેવીનર. ૯૭.

દોહાંતર કવિત.

મેમે પુણ્ય કરે ને અહંપદ ન લાવે ઉર,
મહા મુકર્મનીભણી સદૈવ નયન ધાય;
બાજી સલ્ય સીંધુનેજ રાજી રહી કરે કામ,
ઈશ્વરના હરરોજ જપ છબે જાખ્યો જાય;
નોરતણું કુંસગનો હોશે સને તત્ત્વ સંગ,
પુસ્તક કલ્પ શ્રેણી શીતળ સલુણા યાય;

૧ તેનો જન્મ સંવત ૧૮૯૯ ના માગશર વદ
૪, અને સંવત ૧૯૨૭ ના અષાઢ વદ ૪ ની રાતે
તેનો સ્વર્ગ પાસ કયો.

ત્રણે લોક માસે તુચ્છ, મક્તિનીજ વાત ભાવે,
છેવટ અળખે પદ લોભી તેજ ન જણાય. ૫૮.

અંતર ગત—દોહરો.

પ્રેમ બાધિતો પુત્ર છે, કર્મ સિંહ કુળ બાણ;
હંસ રાજ હોંશી ભસો, લાયક જાત લુવાણ. ૫૯.

આશિર્વાદ—મનહર છંદ.

વાગ દેવી આપના વદનમાં વિશેષ વસો,
હંસતણા તનપર તે વસેછે તેટલી;
ઉન્નવળતા પામો પૂર્ણ હંસના અવેવતણી,
નીર ક્ષીર ન્યારાં કરવાની કળા કેટલી;
સંતતિ તથા સમૃદ્ધિતણી ધણી વૃદ્ધિ થાય,
હંસને સદને^૧ અગ જળ વૃદ્ધિ નેટલી;
કર્મસિંહ સુત શુણો કહે દક્ષપતરામ,
આશીષ અમારી અંગી કાર કરો એટલી. ૧૦૦.

દોહરો.

હંસ વંશ રચવતંશણો, દિવ દયાળું દિન નીશ;
મુદિત રહો મુંબધતણા, નરિસ આવધિ પીસ. ૧૦૧

સમાપ્તિ વિષે—મનહર છંદ

સુંદર આગ્રંથનું સમાપન કરન સમે,
વળી હું ધરંછું ધ્યાન, વીધન વિધ્વંશનું;
જેના મહિમાનો પાર જરીયેન જાણ્યો જન્ય;
જેણે આ જગત ઉપગ્નનું આપ અંશનું;
એજ પ્રભુ આપો મારા મિત્રને વિચિત્ર સુખ,
વળી કરો રક્ષણ વિશેષ એના વંશનું;
કરીને પ્રણામ આમ કહે દક્ષપતરામ,
હજારો હજાર સાલ રહો નામ હંસનું. ૧૦૧

અંત સમાપ્તિની તિથિ.

સંવત સેં આગણીશ ઉપર તો એકવીશ,
શ્રાવણ શુદ્ધ પ્રવેશ પંચમી પ્રમાણીયે;
અંતરમાં અધિક આનંદતણા વ્રંદ પામી,

૧ માન સરોવરમાં.

૨ અવતંશ—એક જાતનું કાતનું ભૂણ.

હંસ કાવ્ય શતક આ વરણ્યું વાણીયે;
બેટ કયું હંસને તે હંસે અંગીકાર કયું,
વિવેકની વાતતો વિશેષ શું વખાણીયે;
વાંચીને વિચાર એ જે દાણે દક્ષપતરામ,
જુગતી જરૂર જન રંજનની જાણીયે. ૧૦૩.

પ્રીતિ વિષે—ઈંદ્રવિજય છંદ.

અંતર હેતતણા રસ આગળ,
ખાંડ અનુરતણી, ખુર્ની ખોટી;
અંતર હેતની કિંમત આગળ,
માણક મોતી મતા નથી મોટી;
અંતર હેતતણા ધન આગળ,
કોણ ગણે ધન લાખ કે કોટી;
હંસ શુણો દક્ષપત કહે,
દિલ હેતની નિર્મળ નેણુ કસોટી. ૧૦૪.

મનહર છંદ.

સવૈયા કવિત મળી સાહોલના સો પ્રબંધ,
રચનાનો રચનાર દક્ષપતરામ છે;
લાયક લુવાણા જાત કરમશી રણમલ,
મુંબધના મહાજનન કૈલાસ મુકામ છે;
સુત તેનો હંસરાજ હોંશીલો હરેક વાતે,
સદવિધા શોધી તત્વ આહક તમામ છે;
પુસ્તક આ તેને બેટ કીધું માટે પુસ્તકનું,
નીર ધાર્યું હંસ કાવ્ય શતક એ નામ છે. ૧૦૫.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સ્નેહ હમેશ વિશેષ થશે,
કહો એમ હવે પછી કેમ વિચારો;
અત્રથકી પ્રિય પત્ર લખ્યો,
પ્રતિ પત્ર તથાપિ દોઢો ન તમારો;
સ્નેહ સુરક્ષણ લક્ષણ કેવું,
વિચક્ષણ છો ચિત્તમાંલિ વિચારો;
હંસ શુણો દક્ષપત કહે,
વિમતે કરો આ વિનતિ ઉર ધારો. ૧૦૬

પ્રકરણ ૬ ટું.

જન સ્વભાવ વિષે.

મનહુર છંદ

મનના સ્વભાવથી અભાવ ઉપજે છે ઉર,
સજ્જન કે દુર્જન કૃતમી મૂર્ખ થાય છે;
લેમ અભિમાન નમ્રતા પણ તેથીજ પામે,
સદગુણી કે દુર્ગુણી તે દેખતાં દેખાય છે;
સત્ય કે અસત્યવાદી લોભી કે સતોષી થાય,
વ્યભિચાર અદેખાઈ જનમાં જણાય છે;
વાદ વદે પક્ષપાત કરે તેથી ક્રોધ ચડે,
ક્ષમા આદિ માણસના સ્વભાવ મનાય છે. ૧.

દોહરા.

સ્વભાવ ઉપજે મનયકી, સૌ જાણે સંસાર;
ખાટે મનના ગુણ વિષે, વર્ણવું પ્રથમ વિચાર. ૨.

મનવિષે.—દોહરા.

મનના કારણથી દિસે, હરખ શોક આભાસ;
ખુશીથી ખરચે કોડ પણ, દાંડે થાય ઉદાસ. ૧.
મન ઢોંગી મનધૂત છે, મન મેગળ મસ્તાન,
મન મુધરે તો મિત્ર છે, નહિ તો શત્રુ સમાન. ૨.

ઈંદ્રવિજયછંદ.

અંકુશથી મેગળ શુદ્ધ, નિરંકુશ નાશ કરે નગરીનો;
લક્ષવસા શિર લોકની લાજ, લગ્નમન લોપ કરે લગરીનો;
દેવ ગુરુ નૃપ નાતતણો ડર, કાંડર છે ડગરા^૧ ડગરી^૨ નો;
એ વિણ પાપ કરે અતિ આપ, ઉઘાપ કરે મગરા^૩ મગરીનો^૩.

શાદ્દસ વિક્રીડિત વૃત્ત.

હાથીને હદમાં હમેશ રહેવા, સારી સજી સાંકળો;
કીધું લાંગર નાવને, સરકથી સાધેલ ઘોડો બલો;
મોરી^૪ ગાય મહીશીના મુખવિષે, રાશો વૃષો ને કરી;
હોવા માણસને હમેશ હદમાં, છે લોકલગ્ન ધરી. ૪.

દોહરા.

જન્ય કમજરે કૌની, અંતર પડથી આશ;

૧ ડોસા. ૨ ડોશીયો. ૩ મગસ મગરી
—ડુંગરા ડુંગરી. ૪ સરક—ઘોડાને બાંધવાની રાશ.
૫ મોરી—ગાય બેશને બાંધવાનું દોરડું.

વસ્તુ ઇચ્છે નૃપ વેચવા, પુછાય નહિ તે પાસ. ૫.
ગુરત ન પડે તાણીયે, લોભે મન લલચાય;
પડે સુવરણ રજ પડી, જલદી ઉડી જાય. ૬.
અંતર પડ ઉઘાડતાં, ઝડપથી ઉપજે ઝેર;
વળુ ચાળવણી ચક્ષુનાં, પડળ ઉતારણ પેર. ૭.
છાના છેક રહે નહિ, અંતરતણા વિચાર;
અવિ નિકળી એકદમ, અહાર સમ ઉદગાર. ૮.

સોરઠો.—દ્વિઅર્થી.

ઘટમાં^૧ જે ઘુટાય, છાનું છેક રહે નહિ;
એ બાકે^૨ દેખાય, કીધાં ઢાંકણ કાચનાં, ૯.

મનહુર છંદ.^૩

હાથને હું હુકમ કરું તે કામ કરે હાથ,
પગને ચાલાવા ચાહું તેમ પગ ચાલેછે;
આંખને હું આગના કરું તે અવશેકે આંખ,
કાન ધણા શબ્દ શુણી ઘટ માંહી ધાલેછે;
જીભને બોલાવું તેમ તેતો બોલેછે બિચારી,
ડોકાને હલાવા ચાહું તેમ ડોકું હાલેછે;
મન મારો હુકમ ન માને દલપત કહે,
ખાતરી પોતાની કરી ખરી વાત ઝાલેછે. ૧૦.

દોહરા.

તિથે પાપ ટળે નહિ, જો મન મેલ ન જાય;

૧ ઘટ—ઘડો, શરીર.

૨ ઘડાને એ બાકાં કરીને કાચનાં ઢાંકણ કર્યા
હોય તો ઘણાંમાંની વસ્તુ દેખાય તેમજ આંખ ઉપ-
રથી મનની વાત વરતાય.

૩ મુખાધમાં ધર્મની ચર્ચા કરવા જીવાનીયાઓની
સભા મળતી હતી, તેમાં એ ત્રણ વાર હું ગયો, પ-
ણ પછી ત્યાં જવાનેમન વધ્યું નહોં, સારે મેં ચીડી
લખી મોકલી કે આજ મારી પ્રકૃતિ સારી નથી ખાટે
અવાશી નહિ, સારે એક મિત્રે મને લખ્યું કે તમારા
હાથમાં, પગમાં, આંખમાં, કે શરીરના ક્યા ભાગમાં
દરદ થયુંછે, તેના ઉત્તરમાં આ કવિત લખ્યું હતું.

આળ “કુડીનું” હાંડણું, ધોએ ઉપર શું અય. ૧૧.
 પ્રભુ આગા પાળે નહિ, મન વેગે વહિ જાય;
 ભક્ત નહિ ભગવાનનો, મનનો ભક્ત ખાત. ૧૨.

‘આર્યાવૃત્ત.

જો નિજ મન લલચાવે, પરધન પર પદાર્થ પરનારી;
 અવશ્યુ ગણિ ગણિ એના, ધરતું દૃઢ ધૈર્ય ધિકારી. ૧૩.

ઉદ્યોર છંદ.

મન તું મુખ ચાળા મેલ, ખટ પટ ખેલમાં શિદ ખેલ;
 ધરતું ધરણિ ધરતું ધ્યાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૪.
 ધડા મેલ અદ્યટિત ધાટ, વિચર સદૈવ સારી વાટ;
 ગુણ ગોવિંદના કરગાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૫.
 ભટક્યો ભવ વિષે બહુ ભાત, લંપટ ખાધો તેં ધણો લીત;
 ફરીને ફરીશ નહિ તોફાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૬.
 લાખો તેં કીધા અભિલાખ, રહ્યો તુજ હાથમાં તો રાખ;
 કહું તે કથન ધરજે કાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૧૭.
 સજ તું સૃષ્ટિ પતિ શું રનેહ, તજ તું તર્ક જીવમી જોહ;
 ભજ તું ભાવથી ભગવાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૮.
 અગણિત કર ભજે ઉપાય, ધાર્યું ધરણિ ધરતું ધાય;
 ગુણિયત્ત યૈ સમજ શુભ જ્ઞાન, મનતું મારી શિક્ષા માન. ૧૯.
 પીત્તાં વર્ષ દેખી વિચાર, વિતતાં કાંઈ ન લાગીવાર;
 અવસર આવશે અવસાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૦.
 જમણામાં ભમ્યો ભરપૂર, આશા અધિક આણી ઉર;
 મસ્યો અર્થવ્યર્થ નિદાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૧.
 કદી તે મેળચું ધનકોડ જીત્યો જગત રોકની જોડ;
 સાચું અંત તો સમશાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૨.
 લીધો લેશ તેં નહિ લાભ, દુઃખના ઉગ્રોયા શિર ડામ;
 જો તુજને થયું બહુ જન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૩.
 હજી તો આજી છે તુજ હાથ, સમજી શોધ સારો સાથ;
 ત્રીકમ સાથ જોડી તાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૪.
 મેલી માન મન ઉનમત, દિક્ષા દે બલી દલપત;
 પ્રીતે કર હરિરસપાન, મન તું મારી શિક્ષા માન. ૨૫.

સ્વભાવ વિષે.

દાહરા.

વસુધાને વિદ્યા વિષે, વિવિધ રસોનો વાસ;
 આંખો અસે મિષ્ટ રસ, લે આંખથી ખટાશ. ૧.

આવળ આંખો ખોરડી, જો તર જીવ્ય જમાવ;
 કરતારે દલપત કહે, સરજ્યા જુદા સ્વભાવ. ૨.
 જન્મ સ્વભાવ ટળે નહીં, જાય જીવને સંગ,
 સંગથી અદલાયછે, ઉપર ઉપરનો રંગ. ૩.

છંદવિજય છંદ.

એકજ બાગ અને જળ એકજ, એકજ ખાતર એકજ કયારો;
 લિંબુ દરાખ લવિંગ લિંબોળિ, વિવેક કરી કદીવાર્ધો વિચારો;
 કાટિ ઉપાય કરે દલપત, ફરે ન સ્વભાવ ધરે તે સુધારો;
 જે ફળમાં રસ જાતિસ્વભાવિક, તે ફળમાં રસ તેજ થનારો. ૪.

દાહરો.

મરતાં સુધી મટે નહિ, પડી ટેવ પ્રખ્યાત;
 ફાટે પણ ફીટે નહિ, પડી પટોળે ભાત. ૫.

ઉપમાતિ વૃત્ત.

સ્વભાવની સાધિત સાધનાનું,
 પૂરું અનુદાન નથી થવાનું;
 સમાપ્તિ તેની મરવા સમામાં,
 પૂર્ણાહુતી તો પછીથી ચિતામાં. ૬.

દાહરા.

સંગતથી સુધરે કદી, જાતિ સ્વભાવ ન જાણ;
 નાગર સંન્યાસી થયો, પણ ખટપટ ચિત અદાય. ૭.
 પારસ પરસે લોહને, તો તો કનક થનાર;
 પણ તેનો અદલાય નહિ, અસલતણો આકાર. ૮.
 કઠોર કે કામળ દિસે, સ્વભાવ કુળ સરખોજ;
 પથ્થર-સુત લોહું જુઓ, જળ-સુત જુઓ સરોજ. ૯.
 જન મન કામળ કે કંડણ, દેખી ન ધરીયે ખાર;
 ગુલાબ કામળ કાંકણ, કંડણ કયું કર્તાર. ૧૦.
 જુદા સ્વભાવનાજનો, દેખી ન ધરવો ખેદ;
 તીખાં કડવાં ને ગળ્યાં, તરવરમાં પણ ભેદ. ૧૧.

શાર્દૂલ ચિકીટિત વૃત્ત.

ખોલ્યો વાધ બખ્તર મધ્ય મુજને જોતાં જનો ઠીકધી;
 તાડુક્યો દિન એક ટેક તજીને, જાતિ સ્વભાવિકધી;
 માટે માનવી જાત માન મુજને, પાપો ગણી પાડીયો;
 રૂડો પણ કૂર કામ કરતાં, ફૂડો ગણી કાઢીયો. ૧૨.

૧ પારસમણિ, ચિંતામણિ, કલ્પવૃક્ષ, અને કા-
 મધિકુ એ બધી વસ્તુઓ સ્વર્ગમાં હોય.

૨ સરોજ-કામળ.

ધંદ્રવિજય છંદ.

દીપક દેખી પતંગ પડે, શરોરે નહિ પીડ કશી શરદીની;
માન સરોવરમાં મહિષી પડે, ગંદકી કાજ નહિ ગરદીની;
શ્વાન લડે પણુ વૈર વિના, વનિતાઓ તરેલ રડે દરદીની;
કારણ કાંઈ નહિજ વિચારવું, ધારવું ટેવ પડી ધરદીની. ૧૩.

દોહરા.

જાતિ સ્વભાવ સમ તસદા, ઉચરે મુખ ઉચ્ચાર;
શ્વાન ભસે હય હણુ હણે, કરે કરીર ચિત્કાર. ૧૪.
જાતિ સ્વભાવ જોઈને, રહે ન ધરોયે રોપ;
સદા એ ભસવા સુખ્યું, શ્વાન તણો શો દોષ. ૧૫.
સરસ ઉચરવા જાય પણુ સ્વભાવ સમ ઉચરાય;
ખન્યો જન્મથી જોખડો, શુદ્ધ કેમ જોલાય. ૧
જે જેને મન સહિ રહ્યું, તે તેને સુખરૂપ;
મગર મહાસાગર ગમે, કચ્છપને મન દૂષ. ૧૭.
જડથી પણુ સુધરે જરૂર, સ્વભાવ મળતું કામ;
દુજે વણે કાંતે લણે, યત્રો જુઓ તમામ. ૧૮.
ચાલે, એકજ ચાલ જે, તે ઉપયોગી ગણાય;
વસ્ત્ર વણાય વરાળથી, વાયુથી ન વણાય. ૧૯.
વરાળ ઊંચે લઈ જશે, ઢેઢે જેચે ભાર;
પણુ જો જોડવાણી કરે, વિપરીત રીત થનાર. ૨૦.
સમજે જ્ઞાન સ્વભાવ સમ, જેમ પુંથકી રેનાર;
પંચાળીને પાંચ પતિ, સમજી ભારત સાર. ૨૧.
અતે જન સ્વભાવપર, કદી એવે અદલાય;
યત્રે જળ ઉંચું ચડે, પણ પાણું પડી જાય. ૨૨.
આપ આપને દાવતી, કહે કાઢવા ખામી;
ખીવું નહિ જળ ગજ કહે, જળચરને શિરનામી. ૨૩.
કહે ઉંઠે કદી આપણે; કયું ન નમળું કાજ;
નીચે મુખ ન ચાલવું, એમ કરે સૌ આજ. ૨૪.
અટકાવ્યાં અટકે નહિ, જે વેગે વહિ જાય;
કાંતો યાકીને રહે, કાં ભીતે ભટકાય.
સ્વભાવ જો સુધર્યો નહિ, ભણ્યો નહિ સુધરેલ;
છે ચોરો યુરૂપમાં, ભણતર ઘણું ભણેલ, ૨૬.
કહો કહો યાકયા કવિજનો, લખો લખો યાકયા લેખ;

૧ મહિષી-ભેંશ. ૨ કરિ-હાથી.

૩ પુંથકી-અભિચારિણી. ૪ પંચાળી-દ્રૌપદી.

જાતિ સ્વભાવ જન તણા, તેતો ઠગ્યા ન રેખ. ૨૭.

અભાવ વિષે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જેમાંથી જેનું મન ઉડી જાય,
જરૂર તેને તુચ્છ તે જણાય;
જુઓ ન જાણી ખપની જરીએ,
નરેશ ગાદી નૃપ ભર્તરીએ. ૧.

ધંદ્રવંશા છંદ.

જેમાંથી જેનું મન ઉતર્યો ગયું,
તેને મને તો નિર્માલ્ય તે થયું;
સંન્યાસીને ચાદર ચિત્તમાં વશી,
દુશાલની કિંમત તેહને કશી. ૨.
જે હોય વસ્તુ પ્રતિપક્ષિપક્ષની,
નિર્માલ્ય લાગે કદી હોય લક્ષની;
જલેખો જે મોગલ લોક લાયમાં,
સ્વાદિષ્ટ જાણે નહિ વિપ્ર સાથમાં. ૩.

દોહરા.

શુભ દેખી દેખી બળે, તે રાજ ન થનાર;
અધિક રૂપાળીનો કરે, લાગી અધિક તિસ્કાર. ૪.
અભાવ આવે એહને, સ્વાદ જરી ન જણાય;
આમિશ જેતાં વિપ્રને, ઉરથી ઉઘટી થાય. ૫.
સારાને નરસું ગણે, જે મન ઉડી જાય;
ભમરો જોગી સુગંધનો, ચંપાને ન ચલાય. ૬.
તેને ચાલે તે વિના, જે ઉર થાય અભાવ;
સૂર્ય વિના ઘુડને સદા, કશો નહીં અટકાવ. ૭.
વન ભટકાતી ભીલડી, તજી હીરામણિ હાર;
પહેરે ચાહી ચણાકિયો, સરસ ગણી શૃંગાર. ૮.
અલ્પ મૂલ આપ્યાથકી, લાથી મળતો હોય;
પણુ પામર જન શું કરે, તે કદી સમજે તોય. ૯.

સજ્જન વિષે.

છંપા.

તરવરનો નહિ તાગ, ભાગ્યથી સુર તરે ભેટે;
હીરા મળે હજાર, કોહિનુર છેકળ છેટે;
બગલા બાણું ફોડ, હંસતો નમળે હળવો;

૧ માંસ.

સગળા મળે અસંખ્ય, ગરૂડ મહિમા ક્યાંખળવેા;
જન તો બહુ જડશે જગતમાં, તન તાપ ન તેથી ટળે;
દિલ સ્વત્યપણે દલપત કહે, મહાભાગ્ય સજ્જન મળે. ૧.
સજ્જનતા ગુણ સરસ, મળે નહિ ખરચે મૂલે;
શિખ્યાથી ન શિખાય, નથી ફળતી કો ફૂલે;
વિચરે દેશ વિદેશ, લેશ જીવમાં નહિ જામે;
પવિત્ર તિર્થ પ્રવેશ, કોંઈ પણ કોઈ ન પામે;
કદો પ્રગટે નહિ દલપત કહે, ધર ધર અથડાએ ધણું;
ધન્ય કરુણાથી ઉપજે, પુરૂષવિષે સજ્જન પાણું. ૧.

દોહરા.

સજ્જન સૌના સ્નેહોપણુ, દુષ્ટતણે મન કાળ;
જગત ચક્ષુષે સૂર્ય પક્ષ, ઘૂડ ગણે વિકરાળ. ૩.
સજ્જનને હરકત કરે, તે જન પામે ક્ષેશ;
સ્પર્ષ કરે તે પરજળે, અગ્નિને નહિ દ્રેષ. ૪.
મર્યાદા મૂકે નહિ, સજ્જન લડતાં કાય;
જેમ કુળવતી નારીનું, હસવું હોડે હોય. ૫.
સજ્જનને જે સાંપડ્યાં, વિદ્યા વાણી વિત્ત;
વિવેકથી તે વાવરે, દુર્જન ઉલટી રીત. ૬.
શીખ શિખવતાં, મુરખને, શીખે સમજી તતકાળ;
તીડન કરનાં ટટુને, તેજણુ તજે કુચાલ. ૭.
નિર્મળ જનને કેમ કરી, ગુપ્ત ભેદ કહેવાય;
કમાડ જેનાં કાચનાં ગુપ્ત ચીજ ન રખાય. ૮.
નિર્મળ જન ઢાંઢે નહિ પરચશે. આભાસ;
જ્ઞાનસમાં દીવો બળે, આહર પડે પ્રકાશ. ૯.
થોડે ઠંકાણે મળે, ઠરવા કેરું કામ;
બહુ પૃથ્વીજળ દ્વાર મય, દીસે દલપતરામ. ૧૦.
ગણે નહિ ગંભીર જન, દુર્જનતા આવાજ;
જ્ઞાન ભસે સો સામઠાં, ગણે નહિ ગજરાજ. ૧૧.
જને ધણા જગમાંહિ પણ, ગુણિજન પામે માન;
હત્તમ છોડ ઉછેરશે, ધન ખરચી ધનવાન. ૧૨.

છાંપો.

કામ વિચારી કરે, ડરે નહિ તે જન ડાહ્યા;
ગુણને ન ધરે ગર્વ, સર્વથી હોય સવાયો;
બહુ ન વાવે વેર, ઝેરની જીભ ન રાખે;
મધુર વચનનાં મિષ્ટ, ચતુર થીને ફળ આપે;
વર્ણી કળાય નહિ તે કાઈથી પસ્તો પામે પારછે;
દુનિઆમાં તે દલપત કહે, ડાહ્યા ડહાપણુ દારછે. ૧૩.

દુર્જન વિષે.—દોહરા.

દુર્જન મુખમાં દુર્વચન. સજ્જન મુખે મીઠાશ;
હોય સુગંધી આગમાં, ગંધાતો સંડાસ. ૧.
દુર્વચનો શુભો દુષ્ટનાં, કરીયે ગુરસો કેમ;
સ્વર ધૂવડ ખર જ્ઞાનનો, રચ્યો ધનિરે એમ. ૨.
ઉઘાડવો સંડાસ તો, ઢાંકો નાક નિદાન;
જો છંછેડો નીચને, કરો બંધ નિજ કાન. ૩.
ખળને મન સમ વિષમ નહિ, ગુણિ અવગુણીસમાન;
સારો નરસો નવ જીએ, ભસે સર્વને જ્ઞાન. ૪.
માન આપવું ચેત્યને, લાયક જનનું કામ;
ધ્રુવડ રવિને માન કદો, દે નહિ દલપતરામ. ૫.
અભ્યાસી પડિત થી, ભાંડ થી પડિત;
ભાંડ ડરે અતિ ભાંડથી, એજ અસલની રીત. ૬.
સોય વડે કદિ શીવિએ, ખળ મુખ બંધ ન થાય;
હાના સાટે હરધડી, હું જીહું ઉચરાય. ૭.
દેશ તજે નહિ દુષ્ટ જન, દેતાં જીવન દાન;
થાય જવાસા ધન થયે, બળિને ભરમ સમાન. ૮.
નિર્દોષીને શું કરે, દુષ્ટ કરીને દ્રેષ;
જલદ^૧ નિહાળી જવાશિયા, પડે પામે ક્ષેશ. ૯.
દુર્જન દાઝીને મરે, સુજન કીર્તિ શુભો સ્વચ્છ;
પવન સુગંધી સ્પર્શતાં, મરે તરફી મચ્છ. ૧૦.
દિલમાં દાઝે દુર્ગુણી, પરોક્ષ કરતાં બોધ;
ચોર તણી નિંદા કરે, કોળી કરે વિરોધ. ૧૧.
સત્યપણું સામિત થયે, દેશી ન તજે દ્રેષ;
પ્રતિવાદી સાચો હરે, વાદી વેર વિશેષ. ૧૨.
પાપી જન પશુ જાતિની, સરખી રીત સદાય;
ડરે દેખી પાઝો હડે, સાલસ પર સજ થાય. ૧૩.
જ્યાં જ્યાં જૈને જન વસે, ત્યાં ભયનો આભાસ;
ખળ જનથી ડરો પુર તજે, વનમાં વનચર ત્રાસ. ૧૪.
દુઃખ પોકાર્યે દુષ્ટને, દયા ન ઉપજે દિલ;
વાધ અગ્ન પોકાર શુભો, ધરે ન ધડોયે દીલ. ૧૫.
ડરે તેહને દુષ્ટ જન, નડે જેમ જમદૂત;
નક્રી અધિક અધિક નડે, બિયે તેહને ભૂત. ૧૬.
વાધ સાપ વર કુટિલ જન, કરત, ન જો કર્તાર;
ગફલત રાખત ગુણિજનો, ચૂકત વારંવાર. ૧૭.
દુષ્ટ તજે નહિ દુષ્ટતા, કદો કરીયે સત્કાર;

નિલ દુધ પાઓ નાગને, પણ કરડે કાવાર. ૧૮.
 દુર્ગનને ગુણ દીજિયે, કરે આપ અપકાર;
 પ્રથમ હણે દેનારને મરડ કર તરવાર. ૧૯.
 દુર્ગનનાં કૃત દેખીને, કરે મહાજન માફ;
 પણ ઇશ્વર સાંખે નહિ, કરે અદલ ઇનસાફ. ૨૦.
 ચિતમાં ચાહે તેટલી, તમે કરો તદબીર;
 કર્યોર કદી ન કનક બને, કનક નં થાય કથીર. ૨૧.
 દુષ્ટ ન દુષ્ટપણું તજે, કરોને તિર્થસ્નાન;
 ઝેર ઝખોળ્યું દૂધમાં, ઝેરજ રહે નિદાન. ૨૨.
 સજ્જન સમ ગણી સેવતાં, દુર્ગન સુજન ન થાય;
 એરડે રસ નવ વ્યથે, શેલગે સંગ સિંચાય. ૨૩.
 શિખામણના શબ્દ તે, કહીયે નહિ ખળ સંગ;
 પથરે કાઢવ ઢાંકતાં, ઉડે છંટા અંગ. ૨૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

આન બસં ગજરાજ ગણે નહિ, ચાનીંગણેન અજાનીની ગાળો;
 જાય જવાસો સુકાઇ ગુણી ધન, દુષ્ટગુણી પરકીર્તિ દુખાળો;
 હંસસમીપ સદૈવ વસે પણ, કાગ કદાપિ મટે નહિ કાળો;
 સજ્જન સંગયત્રી દલપત, સુલક્ષણુ લે ન કુલક્ષણુવાળો. ૨૫

દોહરા.

બાય ભરી ભેટયા થકી, કરીયે નહિ વિશ્વાસ;
 કાફળને લે બાયમાં, સૂકી કરે વિનાશ. ૨૬.
 કર્યો રહીયે ચેતતા, જે કદો વર્ણીયે સંગ;
 કદીક સૂકી આપણી, આપણું કાપે અંગ. ૨૭.

સિંહનું દષ્ટાંત—ઇંદ્રવિજય છંદ.

સિંહતણી કરીયે કદો સોગત મરત થયે ન મહોલખત રાખે;
 લોપકરે હિત કોપકરી પછો, નિર્દયથઇ પળમાં હણી નાંખે;
 મિત્રઅમિત્ર ન તત્ર ગણે, તન આમડી ચીરી ચુપેચુપ ચાખે;
 તેદલપત ભલો પણ દુષ્ટ અદાવત રાખી નડે ભવ આખે. ૨૮.

ગધેડાનું દષ્ટાંત.

દુષ્ટથકી દુર જૈ વર્ણીયે ખર્ણીયે ખળનો પરખી પડછાયો;
 હેત નિહાગો થતું નહિ હર્શિતનું થયું જે ગુણવર્ણી ગાયો;
 ગર્ધવની કદો થાય ન ગાય, ગમાર ભલે જમુનાજળ નાભો;
 દુષ્ટનો સોગતથી દલપત, નથી જગમાં સુખકોઈ કમાયો. ૨૯.

દોહરા.

સદગુણથી સજ્જન દિસે, ભણ્યાતણો નહિ ભેદ;
 ભણ્યો તોય રાક્ષસ રહ્યો, રાવણુ ચારે વેદ. ૩૦.
 નિશાળમાં નાદાન જઇ, વડા થાય વિદ્વાન;

પણ ન જકે માણસપણું, નાદાને નાદાન. ૩૧.

છાંપો.

ભણી ગણી થાય ભણેલ, અહ પદ ઉરમાં આવે;
 અધિક મજે અધિકાર, જીલમથી હુકમ બળવે;
 જે પામે જર જોર, ફેરમાં પડે ફસાઇ;
 બને બહુ બળવંત, કરે જ્યમ કામ કસાઇ;
 સદગુણ દલપત શોખે નહિ, જાત માનવી માત્રને;
 અવળાં કારણ અદકાં કરે, પદવી મજે કુપાત્રને. ૩૨.

મનહર છંદ.

અરે ઝેર અભિમાન તજ કડવાશતણું,
 કુટિલના કથનની એવી કડવાશ છે;
 વાધસ હગાઈતણો તથા દે વિશેષ ગર્વ,
 એવી હગાઈનો હાઠ હગ લોક પાસ છે;
 નિર્દય પણાનું નહિ રાખીશ તું વાધમાન,
 દયાહીણુ એવા દેશી રાગજોના દાસ છે;
 મન વિષે મોટું જમદૂત શું ગુમાન રાખે,
 ધણા દુક જૂલમીનો જગમાં નિવાસ છે. ૩૩.

દોહરા.

નિર્લજ નર લાજે નહિ, કયે કાઠિ ધિક્કાર;
 નાક કપાયું તો કહે, અંગે ઓછો ભાર. ૩૪.
 નિર્લજ જે લજ્જા ધરે, સરે ન સ્વારથ કામ;
 જે વેશ્યા શરમાય તો, દેખે નહિ કદો દામ. ૩૫.
 નિર્લજ નિર્લજતા કરી, પોરસ ધરે અપાર;
 ભાંડ અધિક ભૂંડુ ભણી, જાણે હું હુંશિયાર. ૩૬.
 કામીને સગપણુ કશું, ભૂખ્યાને શું આખાજ;
 પાપીને મન પાપશું, નિર્લજને શી લાજ. ૩૭.

મનહર છંદ.

દીઠો એક લોહ દંડ, અખંડ પ્રચંડ પંડ,
 કાઠથી કઠોરને અનન્ન દીસે આવતાં,
 દ્વંધ દધિ ધૂત મધ પાછાં જે પંચામૃત,
 નરમ ન પડે અંગે અતર લગાવતાં;
 મધુર વચનની મધુરતાથી, માને નહી,
 જડ જેવો જડ સમજે ન સમજવતાં,
 કહે દલપત એવા કઠોરની કાયા નમે,
 તાપથી તપાવી માર મારીને નમાવતાં. ૩૮.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તે જણ્ય તાડ ન શબ્દ ગુણી,

૧ પોરસ-ઉત્સાહ.

ઠીક થી વિચરે ચિત્ત ચેતિ સુઠામે;
મધ્યમ ભતિ તુરંગમ તે,
સજશે ગતિ ચામુક ચોટ ઉગામે;
ટાટવું છે તન તાડનથીજ,
ગતિજ કરે શુભ મારગ સામે;
ગર્ધવ પીઠ પડે ડહાણાં,
પણ પાંશરી ચાલ પુરી નવપામે. ૩૯.

દોહરા.

શહને તો શિક્ષાવિના, કદી નઆવે સાન;
કહિયે પશુને કરગરી, તો ન તને તોફાન. ૪૦.

ઇંદ્રવિજયછંદ.

કોમળ વાત કરે પણુ ઘાત, ધણી ઘટમાં ધડોમાંધર ધાલે;
આતુરતાબતલાવી અહોનિશ, આતુરતાચિતમાં ધરો ચાલે;
સ્વારથ સાધી ઉપાધિતણું ખળ, ઝાડ કરી ઝટ મારગ ઝાલે;
દોસ્તોંકોંધે દલપત કહે દિલે સંકટના બહુ કંટક સાલે. ૪૧.

મચ્છર મારવાના સાંચાનું દ્રષ્ટાંત.

શીતળ શાંત સ્વભાવ સજે, ખળ માનવીંમચ્છર મારણુ સાંચો;
વીશવસા વિશવાશ વસે, ઉપજે નહિ ખેદ પડે નહિ ખાંચો;
વાતવિશેષ કહે દલપત, ઔપ્રોધ વિષે વિગતે કરી વાંચો;
હંડક દેખી રહે હરી મચ્છર, ચંચળ થઈ પકડે પછોં સાંચો. ૪૨.

આખરના ઝાડનું દ્રષ્ટાંત.

જે ભરપૂર ભલાઇ દિસે પણુ, કૂર થઇ પછોં કાળજ કાપે;
ખૂબ ખિલ્યોદરસેતર આખર, આખરતો કડવાં ફળ આપે;
તેમજ દુષ્ટ તમામતણીગતિ, મિત્ર થઈ મન આપણું માપે;
મિત્ર મુડી દલપત કહે પછોં, શત્રુ શમાન સદૈવ સંતાપે. ૪૩.

કૃતમી વિષે.—દોહરા.

કૃતમીને જે ગુણુ કર્યો, વસ્તુનો વણુ સાડ;
મહે ખાધું ખેત્ર તે નહિ પુણ્ય નહિ પ્રાડ. ૧.
કૃતમીને જે આપીયું, ખાય સાં લગી પ્રીત;
ખાતાં સુધી ભસે નહિ, જ્ઞાન તણી એ રીત. ૨.
ગુણુ જે કર્યો મમારને, ધરો ધૂળમાં ધુળ;
આવળીયો બળીયો બની, સદાય આપે શુળ. ૩.
વળતે દિન ન વિસાસીયે, સુખ દિધું દુઃખકાળ;
ઉનાળે જળ આપતાં, ફળે રતે તર ફાલ. ૪.

૧ દલમી ભતનું ઘોડું.

૨ ફળ-પ્રીતપાપડો.

૨૩

મુર્ખવિષે.—છંપા.

વણુ પૂછયાથી વેણુ, ધણાં ખોલે તે મેલો;
ખોદી ખાડો ખૂબ, પડે પડે પણુ પહેલો;
ન કર્યાનું કરી નિલ, ચિત્ત ચેતી નવ ચાલે;
પરનું પોતાતણું, ધણું ઘેલો ધર ધાલે;
વગોં વહેલો વળગે વાદમાં, હેલો હેક છુટી પડે;
દિન દિન દિલમાં દલપત કહે, ઘાટ ધણાં ઘેલો ઘડે. ૧.

દોહરા.

ખુબિ વગરનું માનવી, સમજે પશુ સમાન;
વાનરને પણ છે જુઓ, હાથ પાંચ મુખ કાન. ૨.
આવા નરની વાતથી, આ વાનરની વાત;
ખુશોં થી શુણિએ જાતથી, ખુશોં થી શુણિયે જાત.
જડને જે ઠો ગુણુ કરે, ધડે તેહનો ઘાટ;
નીરે તારું કાષ્ટને, શિરપર પાડી વાટ. ૪.
જગ મધ્યે જુદાં નથી, ગાંડા જનનાં ગામ;
ગુણુ હીણા તે ગાંડોયા, દોસે દલપતરામ. ૫.
મરખ ન ચહે સ્વર્ગ સુખ, ખાન પાન ગુલતાન. ૬.
શિશુ શું કરે સુવર્ણને, ભક્ષ કર્યાનું માન. ૭.
મોટા સાથે માન લે, ગુણુ હિણુ નહિ વખણાય;
હરિ સાથે પૂજય પણ, મુર્ખજ શાંખ ગણાય. ૭.
વસે ઘેર જઈ બેનને, ગણાય અવગુણુ ગૂંદ;
લક્ષ્મી-વરને કર વશી, શાંખ મનામે મૂંડ. ૮.
અણુસમજુને આખલો, સમજે ગુણુ સમાન;
સમજવ્યા સમજે નહિ, તાડનથી મે સાન. ૯.
માર વગર માને નહિ, જડ માણુસ પણ જાત;
કરતાં જુલમ હડે નહિ, વિનયતણી શુણિ વાત. ૧૦.
એકે પણ સંપૂર્ણ ગુણુ, જનમાં નથી જરર; ૧૧.
સંપાદન કરી સ્વદેય ગુણુ, મુર્ખ પ્રાય મગરર. ૧૨.
મુર્ખ વિચારે મુજ વિના, કશું ન સુધરે કામ;
જન્ય જગદથી આર ગણી, આગગાડી પરમામ. ૧૩.
ગોટી કરતી નવ અમે, ખુધને મરખ સાથ;
કદી કાળજ ખોલે નહિ, ચડી અણુજુને હાથ. ૧૪.
પકડી કછયો પારકો, શીઠ કરે સુખ હાલુ;
ચિતા પરાધમાં બળે, એવો કાણુ અણુજુ. ૧૫.
ઉપાય જાણ અણુજુ જન, તે ધધરને દોષ;
જતી જતી એકી નહિ, મેહ ઉપર મો દોષ. ૧૬.
વ્યાધાતાલકાર.

ભણ્યો નથી હું ભવ વિષે, લખી ન જાણું લેશ;
માટે કામ મુસદ્દિનું, સોપો મને નરેશ. ૧૬.

ગમાર આવની.

કરી ભડસો કર્મનો, કહે થશે થાનાર;
આપ તને ઉઘોગને, એ પણ એક ગમાર. ૧૭.
આખાની આશાયકી, અરધો તને અહાર;
પછી પૂરો પરતાય છે, એ પણ એક ગમાર. ૧૮.
જે વસ્તુ ભતી રહે, એનો શોક અપાર;
કરે સદા સંભારીને, એ પણ એક ગમાર. ૧૯.
તેજ તુલ્ય અંતર તપે, મૂકેવળી વધાર;
બળતાને બાળે બહુ, એ પણ એક ગમાર. ૨૦.
કરે વિચાર કર્યા વિના, અવસર વિરધ ઉચાર;
સમયવિષે સમજે નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૨૧.
જેની સોબતથી થયું, અતિ દુઃખ એકેવાર;
વળી તેની સાથે વસે, એ પણ એક ગમાર. ૨૨.
જાણે જે જેની જાણે, નિકળે સદા નકાર;
તોપણ માગે તે કને, એ પણ એક ગમાર. ૨૩.
સહજ વાતમાં સર્વપર, ખોટો રાખે ખાર;
વેર વધારે વિશ્વમાં, એ પણ એક ગમાર. ૨૪.
સહસા કામ સમેટિને, વળતી કરે વિચાર;
પાણી પીને ધર પૂછે, એ પણ એક ગમાર. ૨૫.
વાદે નાણું વાવરે, આપે બની ઉદાર,
કરજ કર્યાનો ડર નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૨૬.
નિજ દુર્ગુણ દેખે નહિ, પર નિંદાપર પ્યાર;
છિદ્ર ઉઘાડે અવરનાં, એ પણ એક ગમાર. ૨૭.
ભૂતળમાં ભૂંડાંધનો, ભરે ભક્ષો ભંડાર;
સાબાશી સપને ન લે, એ પણ એક ગમાર. ૨૮.
સારું નરસું શોધીને, જુએ ન સાર અસાર;
ગાળ ખોળ સરખાં ગણે, એપણુ એક ગમાર. ૨૯.
છત ઝાઝી ધરમાં છતાં, નામ ધરે નાદાર;
કૃપણપણું પોતે કરે, એપણુ એક ગમાર. ૩૦.
કરે પરાક્રમ પણ ધરે, અવરતણો આધાર;
અદ્વે ન મળે આપ બળ, એ પણ એક ગમાર. ૩૧.
સમજે જે હું સહજમાં, પામીશ સાગર પાર;
પંડ બળે તરવા પડે, એ પણ એક ગમાર. ૩૨.
ધર પ્રણિયાણીથી લડી, બાળી દે ધરપાર;
વિમાસણ વળતી કરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૩.

કચરી ન પાળે કોઈ દિન, વળતી વધે વિકાર;
ભારે પીડા ભોગવે, એ પણ એક ગમાર. ૩૪.
વિખનું જોવા પારખું લે મુખ માંહિ લગાર;
મોહિ વગર મોતે મરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૫.
કન્યાનું માથું કરે, એ તો સૌ સંસાર;
પણ વહુનું માથું કરે, એ પણ એક ગમાર. ૩૬.
વાત ન જાણે વૈદની, અતુભવ નહિ આનર;
વૈદ બની વૈદું કરે, એપણુ એક ગમાર. ૩૭.
ટોટો ટુંકો થાય તો, વળી કરે વિસ્તાર;
લડાઈથી લાળે નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૩૮.
નિઃસંશય ઉત્તર મળે, તોય કરે તકરાર;
વ્યર્થ વદે વળી વાદ બહુ, એ પણ એક ગમાર. ૩૯.
સમજે જે જન સર્વથી, હુંજ ધણો હુંજિમાર;
પછી ન પૂછે કોઈને, એ પણ એક ગમાર. ૪૦.
અંતર કેરા ઉભરા, અર્કોને કહાડે બહાર;
જોગ્ય અજોગ્ય જુએ નહિ, એપણુ એક ગમાર. ૪૧.
ચડે નજર જન ચાલતાં, ચાલે લારો લાર;
પ્રીછે નહિ પરિણામને, એ પણ એક ગમાર. ૪૨.
વિરહ દીસે વિશ્વમાં, એમ સજે શણગાર;
અપજનથી નવ ઝોસરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૩.
કરે ખુશામતખોર જન, વખાણુ વારંવાર;
સાચું માને સર્વ તે એ પણ એક ગમાર. ૪૪.
આગળ કહે અમીરતું, પાછળ કહે કુંભાર;
એવાને નવ ઝોળખે, એ પણ એક ગમાર. ૪૫.
ઉપજ ખરચના આંકનો, શોધે નહિ સુમાર;
વળુ લેખે ધન વાવરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૬.
પ્રથમ ચગવી પુષ્પને, છેવટ છાંટે છાર;
ધમ્યું કનક ધૂળે ધરે, એ પણ એક ગમાર. ૪૭.
સ્વારથ સાધ્ય સમે કરે, સ્નેહીનો સંહાર;
ચોભ ન રાખે લોભનો, એ પણ એક ગમાર. ૪૮.
છેતરવા જન જાતને, હિકમત કરે હજાર;
નીતિની રીતિ તને, એ પણ એક ગમાર. ૪૯.
કથને જનનાં કાળજી કાપે જેમ કઠાર;
ચતુરપણું ચિતમાં ગણે, એપણુ એક ગમાર. ૫૦.
પાછળ જેના પંડને, ધરે સઉ ધિક્કાર;

૧ કોઈએ પોતાને વાપરવા ચીજ લીધી હોય, તે વેચાતી માગે.

રમેવાં જોનાં આચરણુ, એ પણ એક ગમાર. ૫૧.
 ભોળપણથી ભૂમિમાં, ઠગાય કારેક કાર;
 કપટ કશું ન કળી શકે, એ પણ એક ગમાર. ૫૨.
 વણુ તેડાવ્યે વળી વળી, આવે વાર અદાર;
 વણુ બોલાવ્યો બહુ બકે, એ પણ એક ગમાર. ૫૩.
 હસે ભસે લડવા ધસે, ભરી સભા મોઝાર;
 માણસની મરજદ નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૫૪.
 ગુણુતો એક ગણાય નહિ, અવગુણુનો અવતાર;
 મિથ્યા માન ધરે ઘણું, એ પણ એક ગમાર. ૫૫.
 તનની પીડા ટાળવા, કરે નહિ પ્રતિકાર;
 ભરસો કરે ભવિષ્યનો, એ પણ એક ગમાર. ૫૬.
 માલ તથા મીઠાશનો, વિખની ભરે વખાર;
 સાલે સૌને સાલસમ, એ પણ એક ગમાર. ૫૮.
 પરનારીની પ્રીતથી, ખાંતે મળે ખુવાર;
 જર, જશ, ને જોખન ખુએ, એ પણ એક ગમાર. ૫૯.
 ઉદમને અળગો ધરી, જૈને રમે જુગાર;
 ઇચ્છે ધન એમાં થકી, એ પણ એક ગમાર. ૬૦.
 પાપે પેટ ભરે સદા, ચહે સ્વરગ સંચાર;
 ભભકો રાખે ભગતનો, એ પણ એક ગમાર. ૬૧.
 પક્ષા પાખંડીતણો, પણ રાખે પતીયાર;
 ખત્તા ખાય ખરો પછી, એ પણ એક ગમાર. ૬૨.
 જોતાં કંઈક જતા રહ્યા, જન જમ રાજદાર;
 તેમણુ તેનો ત્રાસ નહિ, એ પણ એક ગમાર. ૬૩.
 વેગે કલાક વહી ગઈ, ઉઝા પછી અગ્યાર;
 તોય ન ચેને ચિતમાં, એ પણ એક ગમાર. ૬૪.
 પોતે સોપે પુત્રને, અન ધન ને આગાર;
 વેડે સંકટ વૃદ્ધ થઈ, એ પણ એક ગમાર. ૬૫.
 વૃદ્ધપણે પરણે વળી, નાની સરખી નાર;
 વળતી હેરે હેરણાં, એ પણ એક ગમાર. ૬૬.
 પ્રભુ કર્ણાથી પૃથ્વીપર, થઈ સૂખો સરદાર;
 આશીષ લે નહિ અવરની, એ પણ એક ગમાર. ૬૭.
 ઉપકારી જનનો કદી, ઉર ન ધરે આભાર;
 દુર્નીઆમાં દસપત કહે એ પણ એક ગમાર. ૬૮.
 કાંતો વગર ભણ્યો ભણો, કાંતો ભણો ભણેલ;
 અધવધરા જનથી જુઓ, બહુ ખિગાડ બનેલ. ૬૯.
 ઇંદ્રવિજય છંદ.

જેણુ ઉચાર વિચાર વિના, કરતો કરતો નરશંખ સરીખો;
 શોધક સંગ વિરોધ કરી, ગણી બોધક બેલ અતોદ્ભવ તીખો;
 પાઠક પાસ પુરા દસ પાઠક, સાઠક રોજ સુધી નહિ શીખ્યો;
 શિક્ષકની શિખતો ન શિખા માણુ ભિક્ષુક્યે ભવમાં પછી ભીખ્યો;

દોહરો.

તાપુત શું જોશો તમે, મન રાખો મજબૂત;
 સમજવું સમજી નહિ, તે પડે તાપુત. ૭૧.

સોરઠા.

વિદ્યા વિવિધ પ્રકાર, શિક્ષક શિખવે સ્નેહથી;
 ભણે નહિ ભણનાર, શિક્ષક તેને શું કરે. ૭૨.
 રહી સુજનોની સાથ, દિલથી ન તને દુષ્ટતા;
 આભે ભીડે આય, સુજનો તેને શું કરે. ૭૩.
 જયાર્થ વાત જર, સાચાં શાસ્ત્રો તો કહે;
 અવળુ સમજે ઉર, શાસ્ત્રો તેને શું કરે. ૭૪.
 શિક્ષા સુધારણુ કામ, સલાહ ટાંકે ટાંકણુ;
 ડુકડા થાય તમામ, સલાહ તેને શું કરે. ૭૫.
 સાચા સાથે જાય, પણ જૂઠું જામે વહે;
 બંધનથી બંધાય, સાચો તેને શું કરે. ૭૬.
 સંગત રાખે શુદ્ધ, શુદ્ધ સ્વભાવ સજે નહિ;
 એવો હોય અખુધ, સંગત તેને શું કરે. ૭૭.
 સાચા ખોટા દામ, સરાફ સમજવે સદા;
 તો પણ ગ્રહે તમામ, સરાફ તેને શું કરે. ૭૮.
 રહે દિવસને નિશ, શાણા મંત્રી સર્ખોપમાં;
 મનસ્વિ હોય મહીશ, શાણા તેને શું કરે. ૭૯.
 શરા હોય શિપાર્થ, હોય વૃપતિ હિમત રહિત;
 રાખે નહિ ઠકરાઈ, શરા તેને શું કરે. ૮૦.
 સજવાને શણુગાર, સોની સજો આપે સરસ;
 નાક વિનાની નાર, સોની તેને શું કરે. ૮૧.
 હેત સહિત હમેશ, સુખ આપે સ્વામી ઘણું;
 કામનિ તને ન ક્લેશ, સ્વામી તેને શું કરે. ૮૨.
 સર્ખોયો મળી સદાય, જવા સાસરે સૌ કહે;
 જો જુવતી નહિ જાય, સર્ખોયો તેને શું કરે. ૮૩.
 શેઠે સોંપ્યું કામ, નોકર દિલ દૈ નવ કરે;
 દાખે દસપતરામ, શેઠ તેહને શું કરે. ૮૪.

ચોપાઈ.

વંધામણી વીવાની કહી, મૂરખને મોકલોયો નહિ;

અવળું સવળું જઈ ઉચરે, વિવાની વરશીતે કરે. ૮૫.
 જેનું જે જાણે નહિ નામ, તેને ભળાવીયે તે કામ;
 કારણ તેથી કશું નવ સરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૬.
 આજખી ન શકે અક્ષર એક, છટે: ક્યો રમતમાં છેક;
 વળી વેપાર વડા આદરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૭.
 હરફ ન જાણે હોય હજમ, કરે વળી વૈદ્યનું કામ;
 પછી પરાયા પ્રાણજ હરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૮.
 બોલો ન જાણે વિગતે બોલ, તેટલા તે શો કહોયે તોલ;
 સભા વિષે પછી જોરાયરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૮૯.
 નીતિનું તો નમજે જ્ઞાન, પૃથ્વીપતિનો થાય પ્રધાન;
 સંધિ વિશ્વ શું સાંભરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૦.
 બય નિર્ભયનું નમજે ભાન એને કરોયે આગેવાન;
 તો લશ્કર તે સધળું મરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૧.
 સજે ભક્ષો શોભીતો વેપ, લાયક ગુણ તો નમજે લેશ.
 તેનાથી કંઈ શું સુધરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૨.
 સૈવ સાઈ કરવા ચલાય, પણ એનાથી અવળું થાય.
 વિવેક તે ક્યાંથી વાવરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૩.
 આપનું કામ ભિગાડે એમ, તો બીજાનું સુધરે કેમ;
 અકલવિના મહેનત ઉગરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૪.
 જીવ વિના કામે જે જાય, ખેદ ધરે ન ખુશી ન થાય;
 દેામટ જાળને પાછો ફરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૫.
 દિલથી કહેછે દલપતરામ, જેના લાયક નહિ જે કામ;
 તેમાં હોંશે હિમ્મત ધરે, વિવાની વરશી તે કરે. ૯૬.

વહેમ વિષે—દોહરા.

કેમ વહેમની વારતા, પંડિત, કરે પ્રમાણ;
 માને મૂરખ માનવી, આપે હોય અજાણ. ૧.
 મંત્ર જંત્ર ને મેલડી, તેતો વૂતેવૂત;
 વળજે પૂરા વહેમથી, ભોળા જનને ભૂત; ૨.
 ભડકણ ભોળા ભાળને, ભાસે સાચું ભૂત;
 તપાસતાં તેતો કરે, ભૂત નહિ પણ વૂત. ૩.

મનહર છંદ.

ભૂપના ભવનમાં સુતો ગમાર ગામડિયો,
 બડીઆળ ઘોષ શુણી ભડકીને ભાગેછે;
 ખૂમ શુણી બહુ લોકો કારણ પુછ્યું તો કહે,
 છેતો ઘર દીક પણ બીક બહુ લાગેછે;
 નકી ભૂત થાય મરી જાય જે નવા ઘરમાં.
 આ ઘરમાં ભાષ ભારે ભુતાવળ જાગેછે;

રાત અરુધીક જ્યારે જાય દલપતરામ,
 ઘણુણુ ઘણુણુ, ધંડીઓ વાગેછે. ૪.

દોહરા.

એક ધુણે અખધૂત યજ્ઞ, જેવો જમનો દૂત;
 છેતો વૂતેવૂત પણ, ભાસે સાચું ભૂત. ૫.
 આગગાડીનો તારનો, ખરેખરો છે ખેલ;
 એથી કશો અધિક નથી, બીજો ખેલ બનેલ. ૬.
 જાણો તે પણ જુક્તિ છે, મંત્ર નહિ પણ જંત્ર;
 તેથી બીજો તુચ્છ છે, જાડુ તમાસા તંત્ર. ૭.
 તે રીતે રચનાર પણ, માણસ અવશ્ય મેવ;
 દૂત નહિ તે દેવના, નહિ દુનિઆના દેવ. ૮.

છંદ્રવિજય છંદ.

પારણ મંત્ર ખચીત કામા, મન મોહન મંત્ર રૂડી ચતુરાધ;
 તંબન મંત્ર સદા સનમાન, પ્રકર્ષણ મંત્ર રત્નેહ સચાઈ;
 મેમ ઉદ્યોગો પાણું જ ઉચાટન, વાણી ભલી વશકારક ભાઈ;
 મન સજીવન ઔપચિ છે, દલપત કહે જળમાં અમૃતાઈ. ૯.

દોહરા.

માન્યાથી જો માનતા, દેહ દરદ દુર જાય;
 તો સધળા શ્રીમંતને દેહ દરદ નવ થાય. ૧૦.
 એકી બેકી ઉપરે, ભાખે ભવિષ્ય વાણ;
 એજ પ્રકારે આશરે, જ્યોતિષનું ફળ જાણ. ૧૧.

મનહર છંદ.

સીતાપતિયે ન જાણ્યું સીતાનું હરણ થયો,
 સીતાએ ન જાણ્યું જે સંન્યાસી પ્રતિકુળછે;
 દેવપતિયે ન જાણ્યું દમયંતી નહિ પામું,
 નારદે ન જાણ્યું મોહિની તો માયા મૂળછે;
 ગૌતમે ન જાણ્યું જે આ કૂકડામાં કપટછે,
 શુકે ન જાણ્યું જે ઝારીમાં સંકટ જાળછે;
 કહે દલપતરામ આજ કળિકાળ મધ્ય,
 જોઈયો ભવિષ્ય જાણે ધારવું તે ધૂળછે. ૧૨

છંપો,

રવિને શિર રિપુ રાહુ, ચંદ્ર ક્ષયરોગી આપ;
 મંગળ છે અંગાર, ખૂંધ શિર કલંક છાપ;
 ગુરુ એ ગુમાવી નારી, શુક આંખે છે કાણો;
 રાત્રિ લૂલો સર્વદા, રાહુ શિર વિના ગણાણો.
 રાત્રી કેતુને તો ઘડ નથી, એમ નવે દુર્ખોયા થયાં;

મહાનડવાર્યોજ દુઃખ થાય તો, મહાને મહો નડ્યાર ક્રોધા. ૧૩.

દોહરો.

કન્યાશાળા અમિરથ, આદિક ઉપન્યાં નેમ;
દેખી દિલ દાઝે બજે, વિશેષ જેને વહેમ. ૧૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ

માનીલોંધાર્યો થયું મન માનતું, કયાંઈ કદાપિ સુણ્યું કયોંકાને
સત્યજ સત્ય ગણાય સદૈવ, અસત્ય ગણાય અસત્ય નિદાને;
શું થયું જે દલપત કહે કદોં, લેખ લખ્યો શુભ પુસ્તક પાને
વ્યર્થ કુટે શિદ્ધ અર્થ સરે નહિ, પથ્યરને મણિ પારસ માને. ૧૫

દોહરો.

ભોળા જન વિદ્યાભણી, વહેમ તજી વખણાય;
વહેમીના સહવાસથી, વળી તે વહેમી થાય. ૧૬.

મનહર છંદ.

કાગળીયું આલ્યું તે તો ભંગોંયેં ચલાવ્યું કહે,
મોટા એતો મૂર્ખ કારભારોંયો કુદંગિયા;
વાંકવિના ભંગોંયાને મારીને ભગાડી મુકે,
પશુ જેવા પોતે કાંતો વડાછે વિહંગિયા;
સંહારવા શત્રુ શસ્ત્ર પોતાને સજવાં પડે,
શસ્ત્રવિના શત્રુ મારે, ભંગોંયા કે કુંગિયા;
સર્વ કારભાર એતો ભંગોંયાને સોંપો ભાઈ,
ભોળા કારભારીઓથી ભલા ડાહ્યા ભંગિયા. ૧૭.

દોહરો.

દેખીં પણ નહિ માનીંયે, વગર વિચારી વક્ત;
દીસે ફરતો સૂર્ય પણ, ફરે પૃથ્વી સાક્ષાત. ૧૮.

અભિમાન વિષે.—દોહરો.

માણસને અભિમાનથી, મજે ન કદીયે માન;
ઉલટું અપમાનજ મજે, નકી ઠરે નાદાન. ૧.
અભિમાને દુખ ઉપજે, અભિમાને જશ જાય;
મિથ્યા અભિમાને કદી, જીવનું જોખમ થાય. ૨.
અરે વૃથા અભિમાનમાં, કશો મજે નહિ માલ;
જીવરામ સમ જગતમાં, હીણા થાશે હાલ. ૩.
આ મિથ્યા અભિમાન છે, ખરીજ ઉંડી ખાડ;
પૂરે તેહના પંડનાં, હરેક ભાગે હાડ. ૪.
અરે વૃથા અભિમાનથી, સરે ન એકે અર્થ;
થાય મનુષ્યમાં મશ્કરી, ઉપજે અધિક અનર્થ. ૫.
ઉપજે નહિ અભિમાનથી, અમૃતતણો ઉઘાડ;
૧ મિથ્યાભિમાન નાટકમાં જીવરામનો દાખલો છે.

અરે વૃથા અભિમાન તો, ઝેરતાણું છે જાડ. ૬.
સ્વાદ નથી સ્વગંધ નથી નથીરે પુખ્ત પરાગ;
અરે વૃથા અભિમાન તો, કહિએ કાજો નાગ. ૭.
અભિમાનીને અંતરે, સ્વપ્ને પણ નહીં સૂખ;
થાય વૃથા અભિમાનથી, દાવાનળ સમદુઃખ. ૮.
અહુધા ઉપજે બળતરા, અગોઅંગ અથાંગ;
અરે વૃથા અભિમાન છે, અદ્ભુત બળતી આગ. ૯.
માનો જે માંડે કહું, કહું તે ધરજે કાન;
ધરોં નર તન ધરશો નહીં, મન મિથ્યા અભિમાન. ૧૦.
કહું છું હું^૧ અનુભવ કરી, ખરે ખરી વળી વાત;
ઉપજે છે અભિમાનથી, ધરોંએ ધરોંએ વાત. ૧૧.
મિત્ર નથી અભિમાન ગુણ, એ તો ઉગ્ર અરીવર;
મિથ્યા અભિમાને ગમે, જીવરામનો જીવ. ૧૨.
જે પામે જન પૂર્ણતા, તે ન કદી કૂલાય;
પૂરો ઘટ છલકાય નહિ, અધુરો ઘટ છલકાય. ૧૩.

ઉપેદ્યજ્ઞ વૃત્ત.

કુભારજ પુત્ર કદી જણેસો, કુપાત્ર વિદ્યા વધતી ભણેસો;
અધર્મિનેજો અધિકાર આવે, જીવમ જાઓ જગમાં જણાવે. ૧૪

દોહરો.

અદ્ય કાંઈ ગુણ આવતાં, છાકોં મગજ છલકાય;
જરર તે પછોં જાણું, શેષ ગુણો ન સમાય. ૧૫.
ભૂલે ભેદ ભવિષ્યના સુરવર મુની સમાન;
માટે જન મિથ્યા ધરે, અભિમાની અભિમાન. ૧૭.
કશા વિના અટકે નહિ, જેમ તેમ દિન જાય;
વસ્ત્ર વિના વલકળ^૩ ધરી, વન વસતા રૂપિરાય. ૧૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સ્વશક્તિનો સંભવ જે ન જાણે, અનેક વાતે અભિમાન આણે
માનીં ઘણોંયે મગરર માલે, હરેક વાતે નિજહાય ધાલે. ૧૮.

દોહરો.

માન હરેક પ્રકારનું, મળવા ન ધરો આશ;
જળચર થળમાં વિચરતાં, નિશ્ચે પામે નાશ. ૧૯.

શૈલ છંદ.

સદા સોયનું સોયથી કામ થાય,
કૃપાણે^૪ કહો કે કરી શું શકાય;

૧. હું—જીવરામે કહ્યું છે. ૨. અરિ-ધવિ-શત્રુ જેવો.

૩ વલકળ—ઝાડની છાંસના ધૂગડાં.

૪ કૃપાણુ—તરવાર.

કરી શું શકે આંખનું કામ કાન,

ધરે માનવી મુખ મિથ્યાભિમાન. ૨૦.

દાહરો.

આપેયો જગદીશ્વરે, હરેકમાં ગુણ હોય;
અવગણના કરી દોષની, ગર્વ ન ધરશે કોય. ૨૧.

મનહર છંદ.

વહે વિદવાન એક છે આ જડ નેવો છેક,
અકલ વિનાનો એતે કારજ શું કરશે;
અરે વિદવાન અભિમાન એવું આણીશ માં,
મિથ્યાઅભિમાની અભિમાનમાં, તું મરશે;
જડમાંતો જગદીશ ગોઠ્યાએ એવા ગુણ,
અકલ તારી એની આગળ જળ ભરશે;
જડ જાતિ નાવનામ, દેખ દલપતરામ,
તે વિના તારી અકલ તરીને ઉતરશે ! ૨૨.

દાહરો.

અવગણુને પણ ગુણ ગણી, ઉર આણે અભિમાન;
તો તેને શું ટોકિએ, કહે તે શુણિએ કાન. ૨૩.

મનહર છંદ.

ધૂડ કહે ધણો જૂનો ચોખોએ અમારો ચાલ,
દૂનિયાંને જૂની રીત અમારે દેખાડવી;
સદિ સરજ્યાં પહેલે સમેક્યાં સુરજ હતો,
એતો થયો નવો નવી રીત નહિ પાડવી;
હોય જાતે હલકાને આધુનિક રીત રાખે,
ઉત્તમ જાતિ એ નવી રીતને નસાડવી;
જુઓ દેવી જગતમાં ઉત્તમ અમારી જાત,
દિવાકર દેખી નહિ આંખજ ઉઘાડવી. ૨૪.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

જેને ન જાણુ કદી દોઢિલ કાગ કેરું,
તે કાગનું કદી વખાણુ કરે ઘણુંકરું;
જેણે શુણ્યા શ્રવણુ દોઢિલ શબ્દ સારા,
તે કાગના સ્વર શુણી નહિ માનનારા. ૨૫.

આર્યા વૃત્ત.

અટન કર્યું ન યુરોપે, મન તેને મુંઝઈ નગર મોટું;
પણ પારિસ પુર પેમે, છેક પછી જાણુશે છોટું. ૨૬.

દાહરો.

આપ આપની અકલનું, સાને ઉર અભિમાન;
દાશ્વરની માયાતણું અકળિત એજ નિદાન. ૨૭.

૧ નિદાન-કારણ.

મનહર છંદ.

પંડિતને પતની કહે તમે તો પઠી જાણો,
આપની અકલ એને અધિક જાણાઈછે;
રસોદાઓ રસોદા કરી આપી રાગને કહે,
ચાવી જાણો તેમાં કહેા કરી ચતુરાઈછે;
વણુકર વસ્ત્ર વણી આપી વાણિયાને કહે,
વકરો કરી જાણોછો તેમાં શી વડાઈછે;
આપ આપની અધિક દેખે દલપત કહે,
સકળમાં અકલ અંધારે વહેચાઈ છે. ૨૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ચોરાવી લે કે ચિત ચોરી રાખે, વિદ્યાગુરુને ગુરજ નભાખે;
જુઓ કળા એકપરી જનોની, કરે વડાઈ સ્વપરાક્રમેની. ૨૯.
પ્રીછે ન પોતે પણ પૂછવાથી, લાજે દિલે શિષ્યપણે થવાથી;
પુછે ગુરુ થૈ મનમર્મ લેવા, મિથ્યાભિમાની નરદંભી એવા. ૩૦.

દાહરો.

લટકે ઉંચે મસ્તકે, જાઈ ડાળે ઘાગોળ;
મન જાણુ મેં પગવડે, રાખ્યો ખાળી ખગોળ. ૩૧.
મિથ્યા અભિમાની મનુષ્ય, કાલી કરે ઠગાઈ;
તેથી તેની થાયછે, ભૂંગળ વિના ભવાઈ. ૩૨.

વંશસ્થ વૃત્ત.

મિથ્યાભિમાની વર જેહને મળ્યો,
તે માનનીતો અવતાર તો બળ્યો;
કરે કળાપો બહુ સર્વ કાળમાં,
તેને સદા કાજળ છે કપાળમાં. ૩૩.

દાહરો.

ફૂલ્ય કર્યાથી થાય શું, જે ન વખાણુ લોક;
નહિ સુગંધ સુકળ નહિ, આવળ કૂલે ફોક. ૩૪.

પાદાકુળ છંદ.

જેમાં ગુણ કે અવગુણ એકે, છાનું કદી રહે નહિ છેક;
છાને છગથી છાનું રાખે, દુનિયાં દેખે તેવું દાખે. ૩૫.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

અશક્ત્યનુથી નહિ હાથ આવે, તો દોષતેમાં ફગ તે ફરાવે;
થાકે કદી જે કરી ફૂદાશે, કહે નથી તે ફળ સ્વાદસારો. ૩૬.

દાહરો.

માનીતે અપમાનથી, ચડે કારમો કાળ;
જો નવ ચાલે જોરતો, ફૂટે આપ કપાળ. ૩૭.
ખીજ ખામી ઠાંકતાં, લાખો જાણુ લોક;

અભિમાની અભિમાનથી, ક્ષેત્ર થાએ ક્ષેત્ર. ૩૮.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

જો પારકી કીર્તિ પડેજ કાને,

મિહાશ તેમાં મનથી ન માને;

સ્વકીર્તિનાં ગાયન ગાય ગાળ,

મિથ્યાભિમાની મુરખા, મિનળ. ૩૯.

દોહરા.

અભિમાની મત આપનો, મુકે નહિ તિલ માત્ર;

તે માટે તેથી હઠે, શાળા લોક સુપાત્ર. ૪૦.

અભિમાનીને ઉચરતાં, છે સર્વે મગ છૂટ;

અંત આપણે થાકીયે, કરતાં માથા ફૂટ. ૪૧.

મનમાં સમજે મૂર્ખ જે, વૃથા વહું છું વાદ;

મૂખે મમત મુકે નહિ, અભિમાની ઉરતાદ. ૪૨.

અભિમાનીને અંતરે, ભાસે જો નિજ ભૂલ;

તોપણ તેની જીભથી, કદી નહિ કરે કબૂલ. ૪૩.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખતાં મજે તોપણ ખેલ ખેલે, મિથ્યાભિમાની મમતા ન મેલે;

કાઢે કશ્યા ઉત્તર કેરિ કુંચી, પડ્યા મિયાં તોપણ ટાંગ ઉંચી. ૪૪.

૩રે દિલે દૂરથી દેડકાથી, વાણી વહે જે વહું વાઘલાથી;

કરે ખરેખાત વિચાર ખોટા, મિથ્યાભિમાની નર મૂર્ખ ખોટા. ૪૫.

દોહરા.

અભિમાનીના ઉપરે, રૂઠે શ્રીમગવાન;

અંતે જરૂર એહનું, ઉતારે અભિમાન. ૪૬.

રાવણુ દુર્ગેધનતણું, રહું નહિ અભિમાન;

તો પણુ તે વાતો શુણી, નવ સમજે નાદાન. ૪૭.

મનહર છંદ.

કુવો શું ગરવ ધરે તેથી તો તળાવ મોહું,

તળાવથી નહીંયો છે, મોટી એક એકથી;

નહીંયો તે સઘળી સમુદ્રમાં સમાઈ જાય;

આકાશ ભરાય નહિ સમુદ્રો અનેકથી;

એમ એક એકથી અધિક અધિકારી ધરે,

વિવેકી તો ઉર એમ વિચારે વિવેકથી;

કહું દલપતરામ જાય અભિમાન આમ,

સમજે પોતાને જ્યારે હોટો છેટા છેકથી. ૪૮.

વધે અભિમાન ત્યારે ઉંચી ઉંચી દૃષ્ટિ કરો,

તૃણાં વધે ત્યારે નીચા નીચાને નિહાળિયે;

દુખિઆનાં દુઃખ દેખી તેઓનાથી તો વિશેષ,

સમજી પોતાને સુખી સદા મન વાળિયે;

જેમ ટાઢ પડે ત્યારે ભાળીએ સરજ સામું;

તાપ પડે ત્યારે છાયા ઝાડની સંભાળિયે;

કહું દલપતરામ કરીને ઉપાય આમ,

અભિમાન તથા તાપ તૃણાતણો ટાળિયે; ૪૯.

દોહરા.

અધિકથકી અધિકા મજે, સરસ નરસ કરનાર;

સરસાર્ધ નરસાઈનો, પામી ન શકીયે પાર. ૫૦.

નમ્રતા વિષે.—છંદો.

નમીને ત્યાગે નીર, ધીર નર વીર નમેછે;

ધુર્ત પુરુષને ધુન્ન, ભટકતા અધર બમેછે;

તર રસવાળું તેમ, વાળતાં તુરત વળેછે;

કુઠિલ પુરુષને કાઠ, બિચારાં અકડ બળેછે;

અભિમાનપણાની અસર તે, સજ્જન ને શા કાંમની;

નકો નમ્રપણામાં નિશ દિવસ, રચિછે દલપતરામની. ૧.

દોહરા.

ઉત્તમ જન પરકારણે, નમેજ કામે કામ;

ઉત્તમાંગર જ્યાં ત્યાં નમે, ઉદર ભરણુને કામ. ૨

સારા નરસા સર્વને, પ્રેમે કરો પ્રણામ;

ધથર છે સૌ લોકના, દિલમાં દલપતરામ. ૩.

પરમેશ્વર માતા પિતા કે, પાળકની પાસ;

માન મુકીને માગતાં, નહિ કીર્તિનો નાશ. ૪.

જો રાખે નરમાશ તો, કરે શત્રુમાં વાસ;

બત્રિસ દાંત વચે વસે, જીભ રાખી નરમાશ. ૫.

ઉદ્ધત દુઃખ પામે અતિ, નમ્ર બચે, એ ન્યાય;

નમ્ર ઝાડ નદીમાં બચે, અનમ્ર ઉખડી જાય. ૬.

ખીલો ખુદ ધાતૂતણો, અતિ ખરડ દેખાય;

જત્તરકામાં નીકળે, તેમ નમ્ર તેથાય. ૭.

એક અદેખા જનવિના, વિનયથી વશ થાય;

જળ સૌને શીતળ કરે, તાતા તેલ શિવાય. ૮.

યોગ્ય નમ્રતા કીજિયે, આધિક કયે ઉપહાસ;

વાટે કરતાં દંડવત, લોક હસે ચોપાસ. ૯.

અતિ નમ્રને દખાવવો, ઉન્મતનો એ ચાલ;

નિધિને નૌકા અતિ નમે, તો ચાપે પાતાળ. ૧૦

નમ્રપણું અતિ નિરખીને, ઝેરી ન તજે ઝેર;

૧ રસવાળું-પાણીવાળું મતલબ કે લીલું.

૨ માથું.

અળ ધરે અતિ નમ્રતા, વાઘ તળે નહિ વેર. ૧૧.
વશીકરણુ છે વિનયમાં, વિનયથી જન વશ થાય;
મૂરખ લોકો મત્રથી, હાલા ધણા ઠગાય. ૧૨.

ભુજંગી છંદ

અરે લોક હાલા ઠગાઈ પડેછે,
ઠગારાતણી ચોટમાં તે ચડેછે;
અને સલ તો વારતા એક એક,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૩.
નથી મત્રથી જત્રથી કામ થાતું,
નથી ચીદી દોરા થત્રી ધેર જાતું;
ખડું વૈર તેતો વિનેથી ખસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૪.
વિનેથી વદે જે મુંખે મિટ વાચા,
ન મારે કદી કોઈ તેને તમાચા,
નહિતો પછી હાથ પોતે ધસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૫.
અળણ્યા જનોને ભસે જ્ઞાન જ્યારે,
વિનેવંત થઈ જે વદે વાણીં લારે;
કહો જ્ઞાન તેને પછી ક્યાં ભસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૬.
ગમે તેમ શત્રુ અગ્યો હોય ચાહી,
વિને વાક્ય જે બોલિયે શાંતિ સાહી;
ધરી કોઈ સામો પછી ક્યાં ધસેછે;
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૭.
જનો સર્વને જીતવા જે વિચારો,
વિને વાક્ય આધીનતાથી ઉચારો;
વિનેથી દયા દીલમાંહી કપેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૧૮.
વિનેથી વધે છે પરીપૂર્ણ પ્રીતિ,
વિનેવંત તો ભાઈ પામે ન ભીતિ;
વિનેહીન તે મૃત્યુ કાંદે કસે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૧૯.
વિનેવંતને મિત્ર ઝાઝા મળેછે,
વિનેવંતના તાપ સર્વે ટળેછે;
વિનેવંત તે વિશ્વમાં વિલસે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૦.
વિનેવંત પામે વિશેષે વિખ્યાતી,

વિનેવંતની હોયછે શાંત છાતી;
વિને હીનને હીન ગાણી હસેછે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૧.
વિનેવંતને લોક અત્યંત ધમ્મંછે,
વિનેવંતને પાછળે લોક પ્રીછે,
વિનેવંતને ગાણુને જે જશે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૨૨.
જીવો સર્પ કે સિંહ ને રિંછ જેવા,
વિનેથી વળી થાયછે વસ્ય એવા;
વિને હીનને દુષ્ટ ભાવે ડસેછે;
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસેછે. ૨૩.
વિનેની પ્રવૃત્તિ થવા કામકામે,
તપાશી દિલે તત્વ દલપત્તારામે;
રચેલા રૂડા છંદ આ દાદશે છે,
વિનેમાં વશીકાર વિદ્યા વસે છે. ૨૪

સદ્ગુણ વિષે—દોહરા.

અધ્યાંય વિદ્યા બીજનું, જીવન સદ્ગુણ જાણું;
વણુ જીવન જે વાચીયે, હોય સકળ શ્રમ હાણું.
ઉત્તમ શુભ ગુણ એકથી, મળે જગતમાં માન;
કોકિલ મધુરા કંઠથી, કરે ખુશી જન કાન, ૨
અધુરા ગુણો અનેકથી, ગુણિજન નહિ ગણાય;
પરિપૂરણુ ગુણ એક પણુ, વિશ્વ વિષે વખણાય. ૩.

અરવિંદ મુખી છંદ.

મણિમાંહિ નહિ રસ સ્વાદ સુવાસ, પ્રકાશતણો ગુણ એક અનેક;
વળી કરતુરી માંહિ સુગંધ વસે, શુભરૂપ કે રંગ જીતે નહિ છેક.
શુક કોકિલના સ્વર સુંદરથીજ, વખાણુ કરે સઉ વિશ્વ વશેક;
સનમાન સદા દલપત થશેજ, હશે ગુણુ જે પરિપૂરણુ એક. ૪

દોહરા.

હોય એક ગુણુ અધિકતો, એક ન્યૂન ગુણુ હોય;
કાગળ^૧ પુષ્પ સુકાય નહિ, સુગંધો તેમાં નોય. ૫.
એકજ વસ્તુમાં નહિ, સઘળાં સુખનાં મળ;
મોહી છાયા લીંબડો, દે પણુ નહિ ફળફૂલ. ૬.
જે નિજ ગુણુ ઠડો પડે, તેા ઉતરે અધિકાર;
જેપારો થડો પડે તેા નીચો જનાર. ૭.
દેખીતા ગુણુ જન ગણુ, અદર્શ ગુણુ નહિ કાય;

અસ્ત ગણાય અમાંસ શશિ, પ્રકાશ પાછળી^૧ તોય. ૮.
 સૌએ માન્યું તે ખરૂં, ગુણ તેમાંજ ગણાય;
 ધન મધ્યે કિંમત ધરી, નહિ ઓઢાય ખંવાય. ૯.
 દુર્ગુણ તણે ગુણ સંગ્રહો, એ સૌનો ઉપદેશ;
 પાંચુ તે પોતે સમજનું, હદમાં હોય હમેશ. ૧૦.
 સદ્ગુણ પણ નહિ કામનો, જો પહોંચે હદપાર;
 આખી રાત ઉગ્ગરો, કરી ભણે દુઃખકાર. ૧૧
 અબ્યાસી વિદ્યા ભણે, રણતાં દોલત થાય;
 ગંભિરતાદિક સદ્ગુણો, ઇશ્વરદત્ત ગણાય. ૧૨.
 સમૃદ્ધિ સાથે સદ્ગુણો, ઠરે કોઇકજ કામ;
 સોનું તથા સુગંધ ક્યાં, દીસે દલપતરામ. ૧૩.

દુર્ગુણ વિષે.—દોહરા.

બળ નિષ્ફળ હિંમત વિના, વંશ સંપ વિણ વ્યર્થ;
 વિત વર્થ વિદ્યા વિના, અગુણે ધલમ અનર્થ. ૧.
 ઉગતો અવગુણ ટાળીએ, તેજ ટાળવા જોગ;
 વળે નહિ વ્યાપી ગયો, રગરગમાં જે રોગ. ૨.
 જાય નદી જળ પૂર પણ, જળાકાર રહ્યો જાય;
 જાય જીવાની જનતણી, દુર્લક્ષણ દેખાય. ૩.
 નિજ દુર્ગુણ દેખાય નહિ, પર દુર્ગુણ દેખાય;
 નિજ વાંસો દેખાય નહિ, પરવાંસો પેખાય. ૪.

મનહર છંદ.

સારૂં સારૂં શોધવાને ધારૂં જ્યારે મારૂં મન,
 સારૂં તો સ્વલ્પ કામ કામતો નહારૂં છે; •
 મીઠું પાણી મેઢનીમાં દીઠું કોઈ કોઈ કામ,
 ખૂંચતો ખચિત મહાસાગરમાં ખારૂં છે;
 આદિલની આશપાશ છે આકાશમાં પ્રકાશ,
 આશમાની રંગ આ અધિક તો અંધારૂં છે,
 કામ સત્ય નામનું ન નિદે દલપતરામ,
 સૃષ્ટિતણા સ્વાર્મીએ જે સૃજ્યુંછે તે સારૂં છે. ૫.

દોહરા.

દોષિવાનના દુર્ગુણો, સહેજ ન જાણ્યા જાય;
 શુક સંક્રમણ સૂર્યમાં, દુર્બિનથી દેખાય. ૬.
 અદ્ય ચિન્હ ઉપર થકી, સમજી લેયે સાર;

૧ અમાસના ચંદ્રના પાછલા ભાગમાં પ્રકાશ હોય
 છે તોમણ આ તરફ દેખાતો નથી, માટે ચંદ્ર અસ્ત
 થયો કહેવાય છે.

લખતાં ઉત્તર જાણીએ, મીઠું વળે નકાર. ૭.
 ચોપાઈ.

કૌતક દેખી હરખી હસે, દુઃખ દેખી આંખે જળ જશે;
 ડર દીઠે કાયા કંપાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૮.
 તેમજ આછો તોળે તોલ, બોલે જૂઠા જૂઠા બોલ;
 ચીજ જરૂર તે ચોરી જાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૯.
 માણસનું ઉપજે જ્યાં મર્યું; શોક કરે નહિ શુણતાં કર્યું;
 ખૂન કદીક તેથીજ કરાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૦.
 જોને મોહ્યાનો નહિ બંધ અધિક દિસે સ્વાસ્થ્યથી અંધ,
 લખતલખીં તેથી ન પળાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૧.
 કરજ ઘણું નિજ માથે કરે, ઉડાવતાં નહિ અંતર ડરે;
 એ દેવાળાનો ઉપાય; સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૨.
 વદે વાયદો વારંવાર, જુએ આડું અવગું જોવાર;
 એ ના પાડ્યાનો અભિપ્રાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૩.
 ગમે ઘણાં મુણકાનાં ગાન, રાંડોમાં રખડ્યાનું ધ્યાન;
 વળતી તે અભિચારી થાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૪.
 પડે બ્રાહ્મણ ગાંજે પીંચે, બહુ જન જાણે પણ નહિ ખીંચે;
 વખતે વારણી^૧ પણ પીવાય; સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૫
 દયા ટળે દાનત ફરી જાય, પ્રજા સાથે શત્રુતા થાય;
 તે રાગનું રાજ હુખાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૬.
 વડાની સાથ કરે વિરોધ, કિંચિત બળ પણ ઝાઝો કોધ;
 દુઃખ દશા તેની દેખાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૭.
 કહેશે વ્યસન ફરી નહિ કરૂં, ખચિત પણે પણ કરશે ખરૂં,
 જો વ્યસન સંગત ન તજાય, સ્વપ્ન આચારે વરતાય. ૧૮.
 હોઠ હલાવે માણસ જાત, પેટની પરખી^૧ લધયે વાત;
 એ પરખી લેવાની આમ, રીત કહેછે દલપતરામ. ૧૯.
 સત્ય વિષે.—મનહર છંદ. સહોદિત અલંકાર.

કુળનું કંગાલપણું જાયછે કુસંગ સાથે,
 સંપ સાથે સમૃદ્ધિ સદા વિદાય થાયછે;
 સિદ્ધિ અને યુદ્ધિ બંને આવેછે ઉદ્યોગ સાથે,
 આજસ સંધાતે તો દરિદ્રતા દેખાયછે;
 કંજુસાધ સાથે સદા ઉપજેછે અપજશ,
 જશ તો ઉદારતાની સાથે વધી જાયછે;
 જૂઠા સાથે અવિશ્વાસ આવે દલપત કહે,
 સત્ય સાથે શાહુકારી બહુધા બંધાયછે. ૧.

છંદ્રવિજયછંદ.

સત્યબધાં સુખનું શુભ સાધન, સત્યવિના કહેવાય કુધારો;
સત્ય થકી દલપત કહે, ધિરધારપણું વ્યવહારનું ધારો;
સત્યગયા પછી સૃષ્ટિવિષે, અતિ સંકટનો નહિ અદ્યપઉધારો.
સત્યસમસ્તસુધારણુમૂળ, અસત્યથી અસ્તસમસ્ત, સુધારો. ૨

દોહરા.

સત્ય વિષે બહુ સદ્ગુણો, ગણુતાં એમ ગણાય;
જેમ રૂપેઆ એકમાં, આના સોળ સમાય. ૩.
સત્ય ન સંતાડયું રહે, ખરો જુઓ એ ખેલ;
આવે જેમ ઉપર તરી, જળ તળીંચેથી તેલ. ૪.
સત્ય સાચવે તેહને, ખળ જન શું કરનાર;
કેમ શ્વાન કરડી શકે, જે ગંજ શિર અસ્વાર. ૫.
કરતાં સાફ કામ કે, અદલ ઉચરતાં આંક;
રાખે દુરિજન રોષતો, સજ્જનનો શો વાંક. ૬.
લેવડ દેવડને વળી, વિવિધ ભાત વ્યવહાર;
ચાલેછે આ જગતમાં, સત્ય તણે આધાર. ૭.
સત્ય પણું જો સર્વથા નિશ્ચે પામે નાશ;
તો સુખની સંસારમાં, અદ્ય ન ધરવી આશ. ૮.
સત્ય ધર્મનું સત્ય છે, અધર્મ સત્ય અસત્ય;
સદા સર્વદા સત્યની, અતિશે દિસે અગત્ય. ૯.
બાળપણથી બાળને, સત્યપણની ટેવ;
પૂરી રીતે પાડવી, ભલો વિચારી ભેવ. ૧૦.
સ્વપને પણ સાચું વદે, જૂઠું ન વદે જરાય;
સત્યવાદી સંસારમાં, શોભે અધિક સદાય. ૧૧.
સેવે સિંહ સત્યનો, ગુણી હરિભક્ત ગણાય;
લોભી અણુભેદતણો, જણુ તે એમ જણાય. ૧૨.

જુઠું વિષે.—મનહર છંદ.

જુઠું બોલી ને દૈએ સત્યતાની શિખામણ,
લોકને કહો તે ઉપદેશ કેમ લાગશે;
જુઠું બોલે તે જરૂર મહા પાપનુંજ મૂળ,
જુઠું બોલવાથી શળ સહસ્રધા જાગશે;
જુઠું બોલેતે ગણાય કોરટનો ગુનેગાર,
જુઠું બોલનારણો ભાર બોજ ભાગશે;
કહે દલપતરામ જાણું જરૂર આમ,
કોઈ મને કોરટ સાચો જવાબ માગશે. ૧.
જુઠાનો જરૂર જુઓ જગમાંથી જશ જાય,
જીવ્યો તે ન જીવ્યો જેને જન જાણે જુઠોછે;

જુઠું બોલી જગતને સમજાવે જેમ તેમ,
આ લોકમાં એવું જાણો એનો દોન ઉડ્યોછે,
જુઠું બોલી જાણે વૃષ્ટમાન કરી માન પામું;
ત્રિભુવનમાંહી કહો તેને કાણુ ત્રુટ્યો છે;
જુઠાબોલો જન ચોર ઢોર કે હરામખોર,
કહે દલપતરામ એને રામ રૂઠ્યો છે. ૨.

દોહરા.

જુઠા બોલાનું જુઓ, બધું જુઠાં જાય;
વિછી કરડે ભાંડને, સાચે જુઠું મનાય. ૩.
જે જન કહી જુઠો પડે, એક વાર કો ઠામ;
શુણુતાં સંશય ઉપજે, તેના બોલ તમામ. ૪.
જુઠી વાતે જે કહી, મૂઠી મળે અનાજ;
ઉઠી એમાં આગ્યતો, રૂઠી ઉઠે રાજ. ૫.
જુઠીં સાચીં ગપ જગતમાં, વિચરી તે વંચાય;
સૂર્ય મહણુ શશિથી બને, પણ મહ રાહુ ગવાય, ૬.
સર્વ કહે તેવું કહો, તેમાં નહિ જુઠાઈ;
તળાઈ નહિ ધી તેલમાં, તેને કહે તળાઈ. ૭.

એક બાવાની ગપ.

એક ટંગિયો દેશછે, મેં જોયો નિજ જાત;
ભરી સભામાં ભાઈ મેં, ખરે ખરી કહીંવાત. ૮.

ઉત્તર.

તમે ખરે મુખથી કહી, ખરી તમારી વાત;
સમજૂ તો સમજે તરત, ભોળા પામે ભ્રાંત. ૯.
દાન સમાન સુપુણ્ય નહિ, ભજન સમો નહિ જાપ;
સત્ય સમાન સુધર્મ નહિ, જુઠું સમું નહિ પાપ. ૧૦.

લોભ વિષે—દોહરા.

લોભે લાજ થટે ધણી, લોભે પ્રભુ પ્રતિકૂળ;
લોભે લક્ષણુ જાયછે, લોભ પાપનું મૂળ. ૧.

લુજંગી છંદ.

ધણા લોભથી તો ધણું કષ્ટ થાશે,
ધણા લોભથી લાભ લેતાં લુટારો;
ધણા લોભથી તો પડે બીડ ભારે,
અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૨.
ધણા લોભથી સત્યતા સઘ તૂટે,
ધણા લોભથી મિત્રતા છેક છૂટે;

૧ એમાંથી બીજો અર્થ એવો નીકળે છે કે ગ-
ધેડે ગધેડી વાત કહી.

૨ ખરે-ગધેડે. ૩ ખરી-ગધેડી.

ધણા લોભથી ધર્મને ફર ધારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૩.
 અતિ લોભથી આંધળા થાય આંખે,
 ચિતે ચેતીને કાંઈ ચિંતા ન રાખે;
 ખરી ખોટનો માલ નાંખે વખારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૪.
 જુઓ માંછલાં સ્વાદ લોભે મરેછે,
 જુઓ લોભીયા કામ કેવાં કરેછે;
 અકર્મીકને દ્રવ્ય આપે ઉધારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૫.
 અતિ લોભીયાને ઠગારા ઠગેછે,
 અતિ લોભીયા ફદ્દામી ફગેછે;
 અતિ લોભીયા કષ્ટને છે કિનારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૬.
 વશીલો નહિ લોકમાં લોભીયાનો
 સગો કે સનેહી કહો હોય શાનો;
 વિવેકે કશું લોભીયો ન વિચારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૭.
 જનોને ચિતે જે સમે લોભ જાગે,
 અતિ ઝેર તે તો મુધા તુલ્ય લાગે;
 વડેરાતણાં શુદ્ધ વાકયો વિસારે;
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૮.
 કહો લોભીયાને દયા દીલ ક્યાંથી,
 અરેકાર આવે નહિ ઉરમાંથી;
 નહિ પાપીયો પેટ પોતાનું ઠારે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૯.
 કરે લોભથી કારમાં કામ ફૂડાં,
 રૂટે લોભીયાને રૂચે કેમ રૂડાં;
 ડરે ના કહે જો હત્યારો હજુરે,
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૧૦.
 ખમે લોભીયો દ્રવ્યની બીડ ભારી,
 ભમે લોભીયો નિલ ઘેને ભિખારી;
 પડ્યા હોય જો લાખ નાણાં પટારે;
 અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૧૧.
 કહી શુદ્ધ શિક્ષા રૂડા લોક કામે,
 દિલે ધારીને નીતિ દલપતરામે;
 અનીતિ તજે અંતરેજો ઉતારે,

અરે લોભનો થોભ રાખો લગારે. ૧૨.
 મનહર છંદ. . .
 ધુતી ધુતી ધન ન ધરાયો ધને ધૂરત તુ;
 ધીક તારી ધારણા જે ધન ધર્યું ધૂળમાં;
 મતિ રૂપી અમૃત મળેલું મહા મુલ્યવાન,
 મચી મચી રેડયું મહા પાપનાજ મૂળમાં;
 તાપનો સંતાપ ને સંતાપ શીત સર્વડાનો,
 સહન કરીને દ્રવ્ય સંચુ રહી શૂળમાં;
 દેહને સદૈવ દુઃખ દીધું દલપત કહે,
 દમડી ન તોડી તે દવામાં કે દુકુળમાં. ૧૩.

ઢાહરા.

મુખથી માગે અલ્પ પણ, જનમાં મોટી આશ;
 ડગલો માગે ટેલોયો, ઇચ્છે ધન પંચાસ. ૧૪.
 આપેલું પહોચે નહિ, હતા તેહવા ફેર;
 પ્રકાશ આપે નિલ રવિ, રાતે તોય અધેર. ૧૫.
 ગણે ન પીડા પારકી, સ્વારથ સરતાં લોક;
 હરખે સ્ત્રી સૂડો ધરી, ગણે ન ગજનો શોક. ૧૬.

સંતોષ વિષે—જુજંગી છંદ.

બધા દોષ ને રોષ સંતોષ બાળે,
 તથા સુખ દે દેહનાં દુઃખ ટાળે;
 નકી તાપ તૃષ્ણાતણો તે નહારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૧.
 જડી જાણુ સંતોષની ખાણુ જને,
 ત્રિલોકીતણું તો મળ્યું રાજ તેને;
 ખરેખાત લાગે ખીજે સ્વાદ ખારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૨.
 દીધો દામ દાટી લીધો લાભ શાનો,
 મળ્યા લાખતો રાખ જવાજ માનો;
 જુડો લોભ ઠાલો ઠગેછે ઠગારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૩.
 ઘટે દેહ તૃષ્ણા મટે કેમ મોટી,
 ઘસે હાથ ઇચ્છાં ખસે કેમ ખોટી;
 કદી કાળ ક્યાંહી ન આવે કિનારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૪.
 જનાવાદો ગાંઠે નહિ હોય જને,
 રહેછે રૂપાભરની આશ એને;

યશ લોભ લાંબો જડે જો હજારો,
 સદા સર્વથી શુદ્ધ સંતોષ સારો. ૫.
 મહા લોભ લાગે મળે દેશ મોટો,
 ખરું જાણુ તૃણાતણુ ખેલ ખોટો;
 બહુ જો જડેતો રહે છે બિચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૬.
 ભલા ભૂપ પડે ગરીબી ગણુછે,
 તજે સર્વ તે એક બીજાતણુ છે;
 વસી વિશ્વમાં વાત તેંતો વિચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૭.
 ઘણુ લાભ તૃણા ઘટેલી ન લાગે,
 જડે ધી ધણું તો ઘણી આગ જાગે;
 અરે એમ માનો ઉદાસી ઉતારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૮.
 રજો ને ખોખ ખૂબ ઉદોગ રાખી,
 સજો સુખ સંતોષનો સ્વાદ ચાખી;
 કદી દીનતા તો ન આપે ઉચારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૯.
 ડૂબી હોય પોતાયકી કોઈ પ્રાણી,
 જુઓ એ યકી આપ શ્રીમંત જાણી;
 પ્રભુનો પુરો પાઠ ધીરથી ધારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૦.
 હતો એક જોડાવિના રાંક જેવો,
 વિના પાવ તેણે દિડો એક તેવો;
 કહ્યું આયકી તો ભજો જન્મ મારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૧.
 જમ વિક્રમે પાંડવો દેશ જોયો,
 પુછી રિદ્ધિને રાંક થૈ ખૂબરોયો;
 ન પામ્યો પ્રભુ હું પુરાં રાજદારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૨.
 રહે લોભ તો રાંક થૈને રહે છે,
 નદી ડાકણી એક તૃણા નહે છે;
 ઠરે તાપ સંતોષ ને નીર ઠારો,
 સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૩.
 વસે જો થઈ શુદ્ધ સંતોષ વાજો,
 મટે માનવી ઈંદ્રનો આશીર્વાજો;
 નહિ કોઈની તે તમા રાખનારો,

સદા સર્વથી શ્રેષ્ઠ સંતોષ સારો. ૧૪.
 ભમે માનવીને ભલી આશ ભાગે,
 દિલે દુઃખની જો પુરી ભાભ લાગે;
 પટે પાઠ આતો પછી શાંતિ પામે,
 રચ્યા છે રૂડા છંદ દલપત્તરામે. ૧૫.

દાહુગ.

નાશ થાય કે નવ મળે, તેનો તણ્યે શોક;
 જેનો ઉપાય નવજડે, કાંકાં તણ્યે ફોક. ૧૬.
 અંગતણા પણુ અંશ નિલ, વધે ઘટે એ ખેલ;
 અંગ રહ્યું તે આપણું, ગયો અંગનો મેલ. ૧૭.
 સૌથી સરસ સંતોષ છે, દરવા કેફ કામ;
 રાખો રૂડી રીતથી, દિલમાં દલપત્તરામ. ૧૮.

બિચારી વિષે—ગીતિવૃત.

નિજ નારી વીસારી, પરનારી પર નજર કુનર થાપે;
 તજ નિજ દરના દાણા, મુષક સરપનો કરડિયો કાપે. ૧.

દાહુરો.

ચોરી જુડ ગુનાહ વળી, અધર્મ ને અન્યાય;
 વિવિધ દોષ બિચારના, કુકર્મમાં કહેવાય. ૨.
 લાજ ઘટે સૌ લોકમાં, શત્રુતા શિર થાય;
 અકાળ મૃત્યુ ઉપજે, જીવ કદાપિ જાય. ૩.
 કરે કોપ રોહી સગાં, કરે કોપ નર નાર;
 કરે કોપ પૃથ્વીપતિ, કરે કોપ કરતાર. ૪.
 ઉત્તમ યુદ્ધિ ન ઉપજે, સુજે ન ઉદય સાર;
 ગર્થ ગુમાવે ગાંડનો, જર કરમ કરનાર. ૫.
 કૂપ પડી મરતું ભલું, પોતું ભલું વિષ પાન;
 અનેક દુઃખની આપદા, નહિ બિચારી સમાન. ૬.
 નામ જુડાડે આપતું, કુળમાં ધરે કલંક;
 ટળે ન કદીયે ટાળતાં, એ લાંછનનો અંક. ૭.
 નાક કપાયું તે કદી, ફરી ન સાળું થાય;
 લાંછન લાંચું તે કદી, જરતણું નહિ જાય. ૮.
 નાક કપાયું તે ફરી, તેવું ન અને તાત;
 ડાઘ જાય નહિ જરોના, પડી પટોજો ભાત. ૯.
 માણુસમાં ઉજળે મુખે, બોલી શકાય ન બોલ;
 બિચારીનો વિશ્વમાં, તરણા તુલ્યે તોલ. ૧૦.
 હોય રાય કે રંક પણુ, નિશ્ચે જાહુ નિંદાય;
 જ્ઞાન તુલ્ય સૌકો ગણે, જીવેતો પ્રેત જણાય. ૧૧.
 શાણુ જન સંસારમાં, કરે ન એવું કામ;

કરનારો કહીયે નહિ, ડાહ્યા દલપતરામ. ૧૨.
 જર મનુષ્યના જશ વિષે, ઉઠે મોટી આગ;
 ઉંધી બુદ્ધિ ઉપજે, ભુડાં તેના ભામ્ય. ૧૩.
 તેવા જનનો સૌ તજે, વિશ્વ વિષે વિશ્વાસ;
 નિશ્ચે અતે નરકમાં, વસે જમને વાસ. ૧૪.
 જૂઠું બોલી જર જન, સહસ્રધા સમ ખાય;
 ચામ ચોરો ચરચામને, જર જહર થાય. ૧૫.
 નિર્લજ, લુચ્ચો, ચોર, ઠગ, નીચ કામ કરનાર;
 પામે પદવી એટલી, જે જન જગમાં જર. ૧૬.
 નર તન ધીનો ગાડવો, અખળા અગ્નિ જાળ;
 અતિ સંગતથી ઓગળે, એજ અસલનો ઢાળ. ૧૭.
 સદ્ગુણ સધળા હોય પણ, ચિત ચાહે અભિચાર;
 જશ નવ પામે જગતમાં, કરે લોક ધિકાર. ૧૮.
 પરોપકાર ધણા કરી, મોટું પામે માન;
 પણ જે જર કરમ કરે, નકી ઠરે નાદાન. ૧૯.
 મિક તેની ચતુરામને, ધિક તેની વિધાય;
 ધિક તેના ગુણ સર્વ જે, અભિચારી કહેવાય. ૨૦.
 બહુ પામે ધિકાર તે, જર મનુષ્યની માત;
 હોત રહી જે વાંઝણી, સદ્ભાગી કહેવાત. ૨૧.
 કુળ અજવાળા કારણે, માગેછે, સૌ પુત્ર;
 જર-પુત્ર જે જનમિયો, સળગ્યું તે ધરસુત્ર. ૨૨.
 જર મનુષ્યનું જીવતર, ધૂળધાણી કહેવાય;
 તે કરતાં તો તે ભલું, જે તન છુટી જાય. ૨૩.
 જાણે મનમાં જર જે, નથી જાણતું કોય;
 લંપટને લજ્જા નહિ, તરછોડે જન તોય. ૨૪.
 પછવાડે પાપી કહી, પાડે જન પરતાળ;
 સદ્ગુણ હોય સહસ્રધા, ગુણ બદલે દે ગાળ. ૨૫.
 ઉત્તમ જન તો એહની, સોખતથી શરમાય;
 કોઈ કદી પણ તેહને, ધાસે નહિ ધરમાંય. ૨૬.
 અર્થ ગણાયે વિશ્વમાં, એવાનો અવતાર;
 મુઆ પછી પણ મુલકમાં, અપજશ રહે અપાર. ૨૭.
 પછી કદી પરતામને, અવગુણ છાંડે એહ;
 તોપણ જીવે સાં લગી, ટળે ન તોમત વેહ. ૨૮.
 પ્રાણથી પરતાય પણ, અતે નહિ ઉપાય;
 પડી પટોળે ભાત તે, જીર્ણ થતાં નવ જાય. ૨૯.

દંદ્રવિજય છંદ.

જે જન જર કરી જગમાં, નિજ આખર આપ કરે ધૂળધાણી;

તે બર્જીથી પરતાઈ પુરો કદી, જરો થકી ડરતો રહે જાણી;
 તો પણ તેતણી ટાળી ટળે નહિ, જે અપકારિત જર જાણી.
 કાઠિઉપાય કરે દલપત, પછી ન ચઢે કદી મોતીનું પાણી. ૩૦

દોહરા:

અણભાવ્યું સંભારતાં, ઉપજે ઉલટી જેમ;
 વરણવતાં અભિચાર^૧, પણ ત્રાસે મુજ મન તેમ. ૩૧.
 શોભા માટે નથી સજ્યાં, એમ વિચારો ઉર;
 સ્ત્રી ઝાંઝર ગજ ધંટણે, દેખી ખસવા દૂર. ૩૨.
 જરે મરે પણ નહિ ડરે, ક્ષતાં અંગનો ભંગ;
 મોહવડે ઉપર પડે, દીપક દેખી પતંગ. ૩૩.
 જે ચેતી ચાલે નહિ, ઠાતી ઠાકર ખાય;
 પછો તે સજ્જન પાંચમાં, ઉચ્ચરતાં શરમાય. ૩૪.

શાર્દૂલ ચિત્રીકિત વૃત.

રે રૂડી ધડીયાળ હાલ તુજનો. ધાંટો દિસેછે ધંટયો;
 સાચી વાત ગુણાવઆવ સધળી, જે શબ્દ શાથી-મટયો;
 મારા મિત્ર પવિત્ર વિપ્ર તુજને, વાંતા કહું શી કથી;
 ઠાલી ઠાકર ખાધો તેથી ઠણકો, થાતો નથી ઠીકથી. ૩૫.

અદેખા વિષે.—દોહરા.

વણ પાવકથી પરજળે, અદેખાતણું ઉર;
 અન્યતણી ઉત્કૃષ્ટતા, જેમ ન શકે જરર. ૧.
 શકે નહિ ગુણ મેળવી, રાખે હૃદયે રાખ;
 અકળાઈ પર ઉપરે, મિથ્યા મૂકે દોષ. ૨.
 દિલમાં પ્રભુથી નવ ડરે, વિશેષ રાખે વેર;
 અતે તે હલકો પડે, ઝાઝું રાખી ઝેર. ૩.
 આંચ ને આવે સાચને, બજે અદેખો આપ;
 નિશ્ચે કોઈ સમે નડે, તેને તેનું પાપ. ૪.
 અદેખાતણી આંખમાં, કમળા કરો રામ;
 પીળું દેખે પર વિશે, રાગતણે સંજોગ. ૫.
 પડતી ઇચ્છે પરતણી, ચડતી આપ ચહાય;
 પણ પાપી શું કરી શકે, ધાર્યું બહુનું થાય. ૬.
 પરમેશ્વર જે પાધરો, શત્રુથી શું થાય;
 પથરા ફેંકે પાપો તે, ફૂલ થઈ ફેલાય. ૭.
 ઇચ્છે જેવું અવરનું, એવું આપનું થાય;
 નહિ માનો તો કરી જુઓ, જેથી તુરંત જાણાય. ૮.

૧* એક સરદારે પરકીયા નાયકાવિશે એક કવિત
 રચવાનું નને કહ્યું ત્યારે મેં આ દોહરો તેને કહ્યો હતો.

પરનું બોગાડતાં પડે, જોખમ આપ જરૂર; ૧
 પ્રમળતાં “શિવપુત્ર”ને, પ્રજાનું લંકાપૂર. ૯.
 તદ્દ્યારે તરકટ કરી, પરડે તોમત પાંચ;
 પણ સૌ જાણે સાચે, કદી ન આવે આંચ. ૧૦.
 જોર વિના સન્મુખ રહી, જો રવિના સન્મુખ;
 રહ્યો ઉભો રજ નાંખશે, પડે પડેને મુખ. ૧૧.
 કર્તારે કાકિલવણો, રચ્યો મધુર શુભ રાગ;
 અદેખાઇ ઉરમાં ધરે, કોકિલ ઉપર કાગ. ૧૨.
કવિત. ચંદ્રમહાલું, વિશે-પૃથ્વીપ્રતિ ઉક્તિ.
 ભાનુતણી પ્રભા, ભૂમિ તુજપર ચંદ્રપર,
 પડતી હતી, હતી રીતિ તે કેક કાળની;
 ઈંદુ પ્રભા પામી તને, આપતો ઉજેશ લેશ,
 તેં વિશેષ લોભે ગતિ કીધીં ખોટા ખ્યાલની;
 તેં જાણ્યું ને વચ્ચે પડી પામું હું બધો પ્રકાશ,
 ચાલો દલપત ચાલ, ચાડીયાની ચાલની;
 ઈંદુમાં અંધારું થતાં, તુજમાં અંધારું થયું,
 ચેતી લે અચળા ચૂક, તે તારી કુચાલની. ૧૩.

વાદવદવા વિષે તથા પક્ષપાત વિષે.

દોહરા.

સરસ ચિત્ત ચરચાવિષે, સંપ તથા સંતોષ;
 દ્વેષ ખુદ્ધિ ચરચા વિશે, ક્લેશ વૈર ને રોષ. ૧.
 કરોયે ચર્ચા જ્ઞાનની, અતિ ઉમંગ ધરો ઉર;
 પકડે રૂપ લડાઇનું, દેખી ખશીયે દૂર. ૨.
 માન તછંને માનીયે, બલે પ્રકારે બૂલ;
 તો સીધો રસ્તો જડે, ફેગટ તછંયે પુલ. ૩.
 અસલ ભાષણ ધરશા, નિર્દયતા દિલ રોષ;
 દુર્વ્રજાદિ દુરામહે, દિસે ધણેરા રોષ. ૪.
 આપ આપની સ્થિતિ તરફ, તાણુ ખેંચનું તાન;
 શિયાળ તાણુ શીમભણી, વસ્તી સન્મુખ જ્ઞાન. ૫.
 વાદીથી ડરો વેગળા, હિમા રહોયે આપ;
 વાદી આગળ હોયછે, કોધી કાળો સાપ. ૬.
 કદો કરવો નહિ કોઇએ, વાદીનો વિશ્વાસ;
 સંભળાવીને મધુર સ્વર, પકડે નાંખી પાસ. ૭.
 ને વાદીના જોડીયા, ઝેરી જાતે હોય;

તે વાદી સાથે સંજન, વાદ ન કરશે કાય. ૮.
 માને તેને મુખયકી, દ્વેષએ શુભ ઉપદેશ;
 નહિ માને, તો તે વિષે, દિલ નહિ ધરીયે દ્વેષ. ૯.

મનહર છંદ.

પેમાને ફેમો પુછે છે પૃથિવીમાં પ્રતિવર્ષ,
 મેહ ઝડી માંડેછે ચોમાસે માસ ચાર ને;
 એક મેહ હશે કે જરૂર હશે જુજુઆ તે,
 પેમો કહે એકજ છે એકજ પ્રકાર ને;
 ફેમો કહે તારે કહે એકજ મનાય કેમ,
 જોશીઓએ જુજુઆ બતાવેલાછે બાર ને;
 કહે પેમો તારી સાથે કરે કાણુ માયાકુટ,
 જા ફેમા તે જુજુઆ છે તુ તો તારે ધારને. ૧૦.

વિરોધાભાસ.

વાદ વાદવાયકી વિરોધ કોષ વધી જાય,
 વાદ વાદવામાં કરો કાર નથી કદીએ;
 વાદ વદી વરો કરી વિત નહિ વાવરીએ,
 વાદ વદી સામે પૂર પડીએ ન નદીએ;
 વાદ વદી જમણુ ન જમીએ જરા વિરોધ,
 વાદ વદી લડીએ ન ગડદા ગડદીએ;
 વાદ વદવામાં કોટિ કષ્ટ દલપત કહે,
 નિશ્ચિંત નહારાથી નહારો વાદ વદીએ. ૧૧.
 હુંકારા ટુંકારા કરી બોલે જ્યાં નહારા બોલ,
 ભાળી એવા ભુંડા લોક બય પામી ભાગીએ;
 દ્વેષ કે કલેશનો પ્રવેશ લેશ દેખીએ તો,
 કરીને નિકાલ તતકાળ તેને લાગીએ;
 છેક જ્યાં વિવેકહીન લાં થકી તો છુટવાને,
 લાખ વાર તેને લળી લળી પગે લાગીએ;
 કહે દલપત માફ મગાવે જો ચાર વાર,
 ચાર વાર શું હજાર વાર માફ માગીએ. ૧૨.

દુમિલા છંદ.

શુભરે નટ શુદ્ધ શિખામણુ સારી, કૃપાર્થી તને સમજાવુંકથી;
 શિર સાત ઘડા ધરો બાળક બે લઈ, દોર ચડી ઉતર્યો દુઃખથી;
 કરો કોડ કળા દલપત કહે, ખુબ ખેલ કરીશ મરીશ મથી;
 ન બદુ કથવા નિરધાર કર્યો, નર તે તુજને બદનાર નથી. ૧૩.

૧ એવો અર્થ જણાય છે કે નહારા સાથે નહારો
 વાદ વદીએ પણ ખરો અર્થ એછેકે વાદને નહાર
 રાથી નહારો કહીએ.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

વાચાળજો વાદ વૃથાજ થાયે, તથાપિ તે સભ કરીજ આપે;
ભરી સભામાં શત વાર બૂલે, તથાપિ જીએ કદીના કબૂલે. ૧૪.
વાચાળ શું હોડ કદી ન કીજે, ભદ્રગરોથી બળબાંધી બીજે;
સુનેમતેના સધળા શિરસ્તા, વિચિત્રતેના છળની વ્યવસ્થા. ૧૫.

સોરઠો.

જેને જેનું જાન, તે સમજે તે વાતમાં;
અચરજ ધરે અજાણુ, માને નહિ મનાવતાં. ૧૬.

માલિની વૃત્ત.

અણુસમજી જનોના સંશયો સધ છૂટે;
પણુ સમજી જનોના સંશયો તો ન ખૂટે;
સરળ મન જનોની ભાગતાં બંધ ભાગે;
કુટિલ જન કદાપિ જાગતા તે ન જાગે. ૧૭.

દોહરા.

શુભવા ઇચ્છે તેહને, કહીયે આપ વિચાર;
હઠ પકડે તો તે પછી, તજી દેયે તકરાર. ૧૮.
હઠ પકડે જે હોય શક, તે સમજે પણુ તોય;
હોડે કદી ન હાભણે, હૈયામાં હા હોય. ૧૯.
મમતી જન માને નહિ, ભણે કરેલી બૂલ;
હૈકું તેનું હા કહે, કરે ન જીભ કબૂલ. ૨૦.
મૂરખ જીવ જતાં લગી, છોડે નહિ છાછેડ;
મંકોડો મૂકે નહિ, બચકું તૂટે કેડ. ૨૧.

પક્ષપાત વિષે.

દોહરા.

પરપક્ષીના સદગુણો, નિજ પક્ષીના દોષ;
ડુંગર સમ દેખાય નહિ, એ મોટો અફસોસ. ૨૨.
સરસપણું સમજાય નહિ, જો પરપક્ષ જણાય;
સરસ રસોઈ શુદ્ધની, દેખી ન દિજ લોભાય. ૨૩.
ખાંતે બાજી ખેલતાં, બોલે પક્ષે બોલ;
કરશે કેવા ન્યાય તે, તેનો કરીયે તોલ. ૨૪.

ઈદ્રવિજય છંદ.

ભાળીયે જૂતને ભાંગ વિજીતિજ, આસન તે વૃષભાસનનું છે;
જ્યાં પરપક્ષી વિહારનું વર્ણન, ગાયન તે ગરડાસનનું છે;
મૂમતિ બિંબણિદેખિને મંદિર, જાણુવું જે જિન શાસનનું છે;
જ્યાં પક્ષપાત પુરો દલપત, વડું સ્થળ વાદવિલાસનનું છે. ૨૫.

ક્રોધવિષે—ઈદ્રવિજય છંદ.

ક્રોધ કરે ચિત્તમાંહિ ચડાઇ, લડાઇ ન ધારી શકેજ ઉધારે;
અર્થ સમર્થથી વેર વધારી, અનર્થ કરે, નહિ અર્થ સુધારે;
પાપ અને પરિતાપ અમાપ પ્રકાશી, કરી પછી આપવધારે;
ક્રોધ કુબોધ કરે દલપત, કરે વળી ક્રોધ વિરોધ વધારે. ૧.

દોહરા.

કદી તેને હણીયે નહિ, જે રીસ બહું ચઢી જાય;
મારીને રોવું પડે, મસ્તાવો પછી થાય. ૨.
દીશ ન સજે રીસમાં, નહિ સજે દિનનીશ;
ડર વિસરે જગ દીશનો, ચડે દુઃખમાં રીસ. ૩.
ક્રોધી વૃપને દુરથી, કરીયે સદા અણુભ;
જે અડકે જઇ અજિતને, દાઝે દલપતરામ. ૪.
કરે સ્વભાવિકનું કદી, મોત કમોતે થાય;
વાધ અજાડીમાં પડ્યો, કોણુ કાઢવા જાય. ૫.
ક્રોધી પાસે કીજીયે, વિચારીને વિશ્રામ;
બાવળીયા તળ ખેરીયે, ડરતા દલપતરામ. ૬.
ક્રોધી જનને આશરે, કરીયે નહિ વિશ્રામ;
જ્યાં બાવળ ને ખોરડી, રહે ન દલપતરામ. ૭.
ખળ સજે સજ્જનતણું, કરે સ્વભાવિક અંત;
પાણી પણુ ઉતું બજે, પડતાં તાપ પ્રસંગ. ૮.
જ્યાર્ય ધાટ જણાયતો, રહે ન ધરસો રોપ;
વક્રપણુ નિજ વદનમાં, દર્પણુનો શો દોષ. ૯.
જો આવે મન આંબજો, સાલસ જીલમો જણાય;
ર જેવું પોચું નથી, વળથી ફાંશી થાય. ૧૦.
પ્રતાપ પામી જે તપ્યો, વિનયે શાંતિ ધરે ન;
ચઢતે દિન પથ્થર તપ્યા, નમતે તરત ઠરે ન. ૧૧.
મગજ જેહનું પવન વચ્ચે, તેનો શો વિશ્વાસ;
પવન કદી વૃદ્ધિ કરે, કદી વૃદ્ધિનો નાશ. ૧૨.
ગંભીર મન આકાશમાં, પવન કહે જે કોય;
જેમ જીવ્યો જીવ્યે સ્થજે, પવન પાતજો હોય. ૧૩.
પતંગ પામર પ્રાણીને, સંગ સમિરે ભરાય;
દોરી જાય જહાં સુધી, ત્યાં સુધી તે જાય. ૧૪.
ચડે જે સમે જેસમાં, તે શું ન કરીયે તાણુ;
શિખ દેતાં શેઠાણીને, મેનાના ગત, પ્રાણુ. ૧૫.

૧ જીવ્યે-જેમ જેમ ઉઘી પહવી મજે તેમ તેમ
મગજમાં પવન સુજન થોડો રાખે.

૨ સમીર-પવન.

યોગ્યરીતે ઉપયોગથી, દુર્ગુણ પણ વખણાય;
કરોયે ક્રોધ અસંસપર, તો તે ગુણ કહેવાય. ૧૬.
છેક તીવ્રતા જે તજે, નરમાં તે ન ગણાય;
શશિ શીતળ શામાતણા, વદનતુલ્ય વખણાય. ૧૭.
રસ ખસ શીતળ વચનમાં, ક્રોધી કંથ રખાય;
ક્રાસકરસ જળમાં રહે, નહિતો ભડકો થાય. ૧૮.
નરમ ગરમ મળીને નિભે, નિભે ન સરખાં બેય;
રહે રાખમાં દેવતા, દાડમાં ન રહેય. ૧૯.
ધરમ્મતરમાં ધુન્યવણુ, આંટી ધુટો અસંત;
ધીરજથી ધાગો નિભે, તાતો તોડે તંત. ૨૦.
પૂર્ણ થયે ઘટ પાપનો, રૂઠે હરિજન સાથ;
આવરદા આવી રહે, અહિં મુખ ધાલે હાય. ૨૧.

ક્ષમા વિષે—મનહર છંદ.

અવનીતા જેવી ક્ષમા રાખવાનો ઉપદેશ;
સારા જનોને સદૈવ શાસ્ત્રકારો કરેછે;
છેદન તાડન સહે લુટી લેતાં ના ન કહે,
દુષણ ધરે તથાપિ ધીરજ છે ધરેછે;
તે તો બધું ખરું પણ તાપ દીધે તપી જાય,
એટલી ખામી તો ક્ષીતિની ક્ષમામાં ઠરેછે;
તાપ^૨ દીધે તપે નહિ કહે દલપતરામ,
ક્ષમા ધર જન એવી ક્ષમા ધરી ફરેછે. ૧.

દોહરા.

ગાળ સહન કરોયે સદા, ગાળે ગુમડ ન થાય;
જે ગમાર જન ગાળ દે, મુખ તેનું ગંધાય. ૨.
વણુ સમજૂ વાવાહમાં, હુજત કરે મતિ હીણુ;
દેશ દેશનો શિરસતો, પૂછી થવું પ્રવીણુ. ૩.

મનહર છંદ.

માંડવીઆ મુંઠીએ મુંઠીએ મીઠું^૩ મારે સારે,
ધીરજ કરીને આડી ઢાલે એક ધારીએ;
હુંકારા હુંકારા કરી કૈક તિરસ્કાર કરે,
ગમે તેવી ગાળો દે તે ઉરમાં ઉતારીએ;
કૈક આવી પટ ફાડે, કૈક આવી હેડા પાડે,

૧ અહિં—સાપ.

૨ તાપ—ધમડી.

૩ એક પ્રાંતમાં એવો ચાલુ છેકે વરતોરણુ છપવા
આવે સારે માંડવીઆ મીઠાના ગાંગડા તેને મારેછે,
અને ઝાલાવાડમાં વરનાં લૂગડાં ફાડેછે.

કૈકતો દેખાડે ડર^૪ હિમત ન હારીએ;
કહે દલપતરામ તોરણુ જવાને ઠામ,
તોરણુનું ધોરણુ આ શાણા થૈ સંભારીએ. ૪.

દોહરા.

સાકર તજે ન સરસપણું, સોમલ તજે ન ઝેર;
સજ્જન તજે ન સહનતા, દુરજન તજે ન વેર. ૫.
કહે નપુંસક પુંશ્વલી, બુધ ન કરે વ્યભિચાર;
ક્ષમા ક્ષમાધર નવ તજે, હાંપો કહે હજાર. ૬.
હાર વિષે ગુણ હોયછે, શીતળ સુવાસદાર;
મજાતાં શોભા માનજે, હઠોલા જનથી હાર. ૭

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ખરેખર જે મુખ છે ક્ષમામાં, રહું નથી તે સઘળું રમામાં;
રેઝર કેરી ભગિની રમાછે, સુધર્મની પત્ની ખરી ક્ષમાછે. ૮.
ક્ષમાથી શત્રૂની ફજેતોં થાશે, જે આપણું સલપણું જણાશે;
ક્ષમાથી થાશે જશકામ ઠામે, દિલે વિચાર્યું દલપતરામે. ૯.

દોહરો.

સમર્થ થૈ રાખે ક્ષમા, જીવાન જીતે કામ;
એજ અધિક વખણાયછે, દાખે દલપતરામ. ૧૦.

કોઈનું ભલું કરવાથી પ્રભુ રીએ છે તે વિષે.

દોહરા.

કરોયે સાઈ કોઈનું, એજ ધર્મનું કર્મ;
બીજા કલ્પિત ધર્મ છે, મનમાં સમજે મર્મ. ૧.
તે માટે મનમાં તમે, કરજો પ્રથમ વિચાર.
આ કરવાથી કેટલો, થાશે પરાપકાર. ૨.

હરિગીત છંદ.

તું તીર્થમાં જ્યાં ત્યાં વિચરતો ધર્મ જાણીને ધસ્યો;
વૈરાગ્યથી વસ્તી તજીને વનવિષે જૈને વસ્યો;
ભગવાં ધરીને ભટકતો રહ્યો પેટ ભીખીને ભયું;
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું. ૩.
તેં નિર્લ સ્નાન ત્રિકાળક્રીડું ચાહ્યો ગોમય યોગીને;
તેં પંચમગ્ય વિશેષ પ્રાશન ક્રીષ્ણ ધોળી ધોળીને;
આહાર એકજ વાર કરવો એવું જત તેં આચર્યું;
શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાઈ કોનું શું કર્યું. ૪.
તેં હોમ હવન ધણા કર્યા ધી હવનમાં હોમ્યાં ધણાં;

તેં ચાલતી નહીંને ચઢાવ્યાં, દૂધ દહીં ગુપ્તોત્પન્ન; ૧
 બહુ વર્ષ મુખ મુનિવ્રત ધર્યું તે દીક તુજ મનમાં દર્યું;
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું. ૫.
 તેં નવ નવાં નેવડ કરીંને તે પ્રસાદી તુ જમ્યો,
 ઉપવાસ ને એકાસણાં કરીં દેહને બહુ તેં દમ્યો;
 ખાડો ખજૂરીને ડાટીયું જે અન્ન જમતાં ઉગર્યું,
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું. ૬.
 તેં પ્રાર્થના પ્રભુની કરી મુખ વિવિધ વચન ઉચ્ચારીને;
 તેં સ્તોત્ર પાઠ ધણા કર્યા નિત નિત નિયમો ધારીને;
 ગદ્ગદ સ્વરે ગુણગાન કરતાં આંખથી આંસુ ઝર્યું;
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું! ૭.
 ભગવાન લૂખી ભક્તિથી રીઝે નહીં રજમાત્ર તે;
 પણ ભક્તિ પરઉપકાર સાથે થાય પ્રભુપ્રિયપાત્ર તે;
 તેં વગર વાદ વિવાદ કીધા કામ તેથી શું સર્યું,
 શી રીત ઇશ્વર રીઝશે તેં સાંઝે કોનું શું કર્યું. ૮.

દોહરો.

સાંઝે કોનું શું કર્યું, એ ઉર વિષે વિચાર;
 જાંડા જાંડા બેદની, તજ બીજી તકરાર. ૯.

કુળદીપક વિષે.

દોહરો.

સ્નેહી, ગુણી, સુપાત્રતા, કરે પ્રકાશક કામ;
 જ્યોતિ જગમમે જશ તણી, નરકુળદીપક નામ. ૧.

કવિત.

સ્નેહ તો ઘટાડે નહીં મેંશ તો લગાડે નહીં,
 પાત્રને તપાડે નહીં પોતે તપી તનમાં;
 ગુણને ન ન્યુન કરે, પૂડે ન અધાંધ ધરે,
 પ્રાણને ન પરહરે ભસાઇ પવનમાં;
 જ્યશ રૂપી જ્યોતિ જેની જામિની ને દિન ધરે,
 જેને સંગે કોઇ દાઝી મુઝાય ન મનમાં;
 દાખે દલપતસમ, દીસે એવા કોઈ દામ,
 કુળના દીપક ભાગ્યશાળીના ભવનમાં. ૨.

પ્રભુના આપ્યા વિના કંઈ પમાય નહિ.

દુભિલા છંદ.

નિજ દેશ તજ પરદેશ વસે, વળી કલેશ વિશેષ હમેશ સહે;

૧. સ્નેહ-પ્રેમતેલ, ૨ પાત્ર-લાલકજન-કોડીયું.

૩ ગુણ-સદ્ગુણ-દીવેલ.

શુભ સંગ સદા અણભંગ સને, રણવા અતિ અંગ ઉભંગ રહે;
 અણભીત યદ્ય નર નિલભમે, નિજ ચિત્ત વિષે અતિવિત્ત ચહે;
 પ્રભુદત્ત વિના પણ વિત્ત મળે, નહિ સલ ગિરા દલપતકહે. ૩.

પ્રજાપતે રાજના ધર્મ.

મનાહર.

રક્ષણ કરીને વિદ્યા વિચ્છેદણ કરે વળી,
 લક્ષણ સુધારી અપલક્ષણ મટાડે છે;
 શીખવી ઉદ્યોગ સદા સુખનો સંજોગ સને,
 અંગમાંથી આજસના અંશને ઉડાડે છે;
 ચિત્તમાં ખચીત હિંતચિંતન હમેશાં કરે;
 શત્રુસામે સજ્જ યદ્ય શત્રુને નસાડે છે;
 પિતા જેમ પુત્રને પમોડે છે પરમસુખ,
 પ્રજાપતિ તેમ સુખ પ્રજાને પમાડે છે. ૧.

ઉપયોગી વિદ્યાનો જે અધિક અભ્યાસ કરે,
 તે જનને તો અધિક ઉત્તેજન આપવું;
 અનેક પ્રકારની કળા કુશળતા શીખ્યાનું,
 જનહિતકાળ જ્યુદ્ધ જ્યુદ્ધ ખાતું થાપવું;
 અતિ ઉપયોગી મદ્ય પધના રચાવી ગ્રંથ,
 જ્ઞાનદાન દધને અજ્ઞાન કષ્ટ કાપવું;
 ખૂરી ચાલવાળાને ખૂરાઇ સમ સમ કીજે,
 સારી ચાલવાળાને તો કદી ન સંતાપવું. ૨.

દોહરો.

પુસ્તકશાળા પ્રૌઢ સજ્જ, સને સંગ્રહરચાન;
 પ્રજા જનોમાં જે થકી, વધે વિશેષે જ્ઞાન. ૩.

ઉદ્યોગ.

દોહરો.

વિશેષ વિદ્વાનો મળી, વિધ વિધ કરે વિચાર;
 અધિપતિના આશ્રયવડે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧.
 કારીગરી અનેકધા, શિખવે શીખવનાર;
 તો એવા ઉદ્યોગથી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૨.
 જે શાળા ઉદ્યોગની, થાપે ઠારો ઠાર;
 ગરીબ જૂજરો કરે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૩.
 દેશ તથા પરદેશના; હુજર કરે હજાર;
 સાધે સાંચા યંત્ર તો ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૪.

નિરૂધ્ધી નર નારિયો, આવે વર્ણુ અહાર; ૧.
કોડે-કામ કરે સહુ, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર.
લુહારને સૂતારનું કોઈ કામ કુંભાર;
કોઠક કડીયાનું કરે, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૬.
રસ્તાની બે બાજુએ, તરફ કરીએ તૈયાર;
તો તેવાં તરવરથકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૭.
સરિતા સરોવરો તટે, વાવે તર આ વાર;
તો તેવાં તરવર થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૮.
કામ કરે જો લાખ, જન, લઈને અલ્પ પગાર;
ઉપરની અક્કલ થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૯.
જો સાધારણુ ધર કરે, ઘણું શહેર મોઝાર;
તો તેના બાડાતણું, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૦.
માગે કોઈ મનુષ્ય જો, મંજુર કામ કરનાર;
તો તેમાંથી મોકલે ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૧.
જડે ન ધધા જોહને, એને! એ આધાર;
ઉપરીને પણ એ થકી, ઉપજે દ્રવ્ય અપાર. ૧૨.

અધિપતિ એ ઉરકેરીને, કરવાં એવાં કામ;
દુખી પ્રજા જનનાં દુખો, તેથી ટળે તમામ. ૧૩.

ઉદ્યોગદા મંડળી વિષે લાવણી.

“નરસૈ મેતો ભગત બ્રાહ્મણુ જૂનાગઢના
રહેવાશી” એ રાગ.

એક મંડળી એવી સ્થાપો જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ટેક.
જૂએ મરતઃ બીએ ભમતા, પીડાના પોદાર કરે;
જૂએ મરીએ જૂએ મરીએ. એમ કરે ઉચ્ચાર અરે;
કાજ ન સૂજે લાજ ન મૂકે, તેહ રહ્યા ધર માંહિ રડે;
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧.
ઘણા જનો નિજ ધાત કરેછે, અજ વિના અકળાઈને,
કોઈ મરે ઉપવાસ કરીને, કોઈ મરે વિખ ખાઈને;
બાઅહીણા બીખારી થઈને, બહુદુઃખથી મુખથી ખખડે;
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૨.
સરજૂ ગંગા સિંધુને તટ, તાપી રેવાને તીરે;
રસદાયક તરૂઓ રોપાવો, સીંચાવો નદીનાં તીરે;
જવ ડાંગર જેવાં વવરાવો, પટ જ્યારે ખુટતાજ પડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૩.

શાક બટાટા સૂરણું વાવો, ઉપજવો ખોરાક અતિ,
જળને પાડે અજ જડે ને, રહે ન ખામી એક રતી,
નરને કે નારિને નિશ્ચે, બૂજતણું નહિ દુઃખ નડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૪.
કોડો માણસ કામે લાગે, તોપણ ખુટે કામ નહીં,
એવા તો ઉદ્યમ ઉપજવો, શાણા જન સજિ બુદ્ધિ સહી;
વિશેષ ઉપજે અજ અને ફળ, વિશેષ જનનાં જુથ વડે
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૫.
પર્વત ખોદી ખેતર કરશે, માણસ જે મંજા રહેશે,
ખારા પટમાં ખાતર નાંખી, અનાજ ઉપજવી દેશે;
પૃથવી પણ પડતર છે પુષ્કળ, નિહાળતાં નજરેજ ચડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૬.
પશુઓના પૈસા ઉપજે છે, પોપટ મેના મોર પળે,
અતિશે એતો વાત શરમતી, માણસને ન અહાર મળે;
નિરૂધ્ધી નિર્માલ્ય થઈને, રાત દિવસ રોતાં રખડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૭.
પ્રસિદ્ધ એમ કરો પુરપુરમાં, જડે નહીં ઉદ્યમ જેને,
તે ઉદ્યમ માગો અમ આગળ, અજ વસ્ત્ર દેશું એને;
પછી વિશેષ પગાર મળે તો, ત્યાં જાજો નહિ કોઈ લડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૮.
ખાણો લોહાની ખોદાવો, ખાણ કોચલાની ખાસી,
કાચ તણા સામાન કરાવો, સમજુ સ્વદેશના વાસી;
હુનરવિષે હુશિયાર કરો જન, ઘાટ અનેક પ્રકાર ધડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૯.
એ મંડળીને પણ એમાંથી લાખો ધનનો લાભ થશે,
કામ પુરા પરમારથનું છે, જૂખમરાનું દુઃખ જશે;
સહાયતા શ્રી હરિની માગો, તોએ કામ નહીંજ અડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૦.
અંગ ભગાવો એકે ઉદ્યમ, કરવા જોગ્ય જણાય નહીં,
તેવા પામર જનને પાળો, નભે નિરા શ્રિત સ્થાન રહી;
માગે બીખ મફતનું ખાવા, તો પોલીસ તેને પકડે,
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૧.
એક પિતાની પ્રજા આપણે, એક કુટુંબી સૌ છઠ્ઠાએ,
જૂખ્યાં ભટકે ભાંડું આપણાં, કેમ કઠોર દિલે થઈએ;
દલપતરામ કહે દિલ દાઝે, ધીરજ કેમ રખાય ધડે.
એક મંડળી એવી સ્થાપો, જ્યાં સૌને ઉદ્યોગ જડે. ૧૨.

વિનય^૧ ક્ષમા.—દેહુરો.

પ્રભુ તુજ પરમ કૃપાતણું, દિન દિન દે મુજ દાન;
ભાવ ભણે તુજને ભણું, ભય ભંજન ભગવાન. ૧.

મોતીદામ છંદ.

ભણું ભય ભંજન શ્રીભગવાન,
તણું અતિ અંતરથી અભિમાન;
સણું મનમાં રૂચી મેર સમાન,
ગણું નથી તોય કરૂં ગુણગાન. ૨.

જમાવી પ્રભુ પદ પૂરણુ પ્રીત,
નમાવી વળી નિજ મસ્તક નિત્ય;
ક્ષમાવી ગુના કહું ખૂબ ખચિત,
શમાવીજ ઘો દુખ શોક સહિત. ૩.

વડા ઇશ છો જન અંતર નાણુ,
વડા ઇતિહાસ તણી ખરી ખાણુ;
વડાઈ વહે વળી વેદ પુરાણુ,
વડા ઇતિહાસ વિષે સુવખાણુ. ૪.

કરેલ તમે સગળાં શુભ કામ,
ભરેલ તમે જળસિંધુ તમામ;
ઠરેલ તમે સધળે પણુ ઠામ,
ધરેલ તમે નિજ અવ્યય^૨ ધામ. ૫.

પુરાતનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ,
પુરા તનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ;
પુરા તત્ત્વમાંપણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ,
પુરાતનમાં પણુ તૂંજ પ્રસિદ્ધ. ૬.

કરો કરી સંપુટ હું કહું આજ,
કરો કરણી કરીને મુજકાજ;
કરોધ કુસંગ કુમારગ સાજ,
કરોડ પ્રકાર કરે નહિ રાજ. ૭.

કુમારજ હું પ્રભુ તું મુજ તાત,
કુમારગ જૈ કરી મેં કુડી વાત;

કુમારગી થાય કદી તનું^૩ જાત,
કુમા રહિરે કોઈ ઘડે નહિ ધાત.. ૮.

બલા થઇ માફ કરો મહારાજ,
બલામણુ એટલી છે મુજ આજ;
બળાવિશ કાંઈ ખોળું નહિ કાજ,
બલાઈ તમારી ભુલું કદી નાજ. ૯.

પુરાણુ કુરાન કહે સહુ આમ,
પુરાણુ પુરૂષ તમારૂંજ નામ;
પુરાં નગરો કરીયાં જન કામ,
પુરાં જડ જે ન કરેજ પ્રણામ. ૧૦.

કુચાલ ભરી જન જેતણી દેવ,
કુચા ચુસનાર ભજે. અન્ય દેવ;
કુ ચાકર થૈંમ સજે તુજ સેવ,
કુચાહન તેનું ધરો તતખેવ. ૧૧.

દિસે દિશ તે રચના રચી દત્ત,
દિસે તુજ શક્તિ મહા ઉનમત્ત;
દિશે મુજ આવી વિદાર વિપત્ત,
દિશે^૪ તુજ દેખી કહે દલપત. ૧૨.

દેહુરો.

પ્રેમે પ્રભુની પ્રાર્થના, એ રીતે કરી આજ;
કહું જન મન રંજન કથા, શુભભરી સખા સમાજ. ૧૩.
આતા સજ્જન સહુ સુણો, ક્ષમાતણું આખ્યાન;
તે સુણતાં સહેજે ટળે, અંતર ગત અજ્ઞાન. ૧૪.

ભુજંગી છંદ.

ક્ષમા ગૂણ મોટો ઘણો માનવીમાં,
નદી મધ્ય મોટા પાણું જાનહવીમાં^૫;
ક્ષમાથી બને સોકનો ભાવ લીજે,
ક્ષમા રાખવાથી રમાનાય રીજે. ૧૫.

ક્ષમા ખડ્ગ જે હાથમાં એક હોયે,
કહો શત્રુ તેને રહે કેમ કોયે;
ક્ષમાથી બધા વિશ્વને વચ્ચ કીજે,
ક્ષમા રાખવાથી રમાનાય રીજે. ૧૬.
ક્ષમા મેળવે માનવી એજ મોટું.

૧ મુજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીની શાખા, અ-
થવા સ્વતંત્ર પુસ્તકશાળા ભાવનગરમાં સ્થાપન થાય
તો સાથે એવું ધારીને સને ૧૮૫૯ માં મુંબઈ જ-
તાં ભાવનગર થઈને જવું અને તે વિષે પ્રયત્ન કરવો
એવું સોસાયટીના સેક્રેટરીએ ક્ષમાથી હું ભાવનગર
ગયો હતો અને આ કવિતા રચીને લઈ ગયો હતો.

૨ અવ્યય-અવિનાશી.

૧ તનુ-છોકરું.

૨ સહી-થઈ.

૩ જાનહવી-ગંગા.

૪ દિશે-તરફ.

- ક્ષમા ખોધ તેનું થયું ખૂબ ખોટું;
 ક્ષમાના ખરા લેખ ચિત્તે લખીને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૭.
 ક્ષમા ગૂણુતો હેમમાં નેમ હારો.
 મહા મૂલ્યનો અંગધારે અમીરો;
 ક્ષમા ગૂણુ તે ગર્થ મોટો ગણી ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૮.
 ક્ષમાનું ધરેણું ધણું શુદ્ધ સૌભે,
 ક્ષમાકારી ક્યાંહી કહો કેમ ક્ષેભે;
 ક્ષમાથી બહુ બુદ્ધિવંતા, બની ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૧૯.
 ક્ષમામાં વસે સખનો સર્વ વાસો,
 ખરે ખાત સૌથી ક્ષમા ગૂણુ ખાસો;
 ક્ષમા રાખવા રીત રૂઢી રચી ને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૦.
 જુગો જૂગમાં જીવવા નામ જાણી,
 વિશેષેજ આ અંતરે વાત આણી;
 ક્ષમાનો પુરા પ્રેમથી સ્વાદ પીને,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૧.
 ક્ષમાવંત અસંત આનંદ લાભે,
 ક્ષમાવંતનાં કષ્ટનો અંત આવે;
 ક્ષમા રાખી ભાવે પ્રભૂને ભજજે,
 ક્ષમા રાખવાથી રમાનાથ રીઝે. ૨૨.
 રહે વાધણી દ્વંધનો હેમ માત્રે,
 ક્ષમા તેમ જામી શકેછે સુખાત્રે;
 નહિ ઠીક થૈને હરે તે કુડામે,
 દિહું એજ રીતેથી દલપત્તરામે. ૨૩.

ટાહરા.

- ભાવનગરનો બૂધતી, વિજયસિંહ બડવીર;
 સુણુજો સહુ તેની ક્ષમા, ધરોને મનમાં ધીર. ૨૪.
 ગુણુવંતી ગુજરાતમાં, અધિપતિ થયો અવધ;
 પંડિત જનનો પારખું, ભોજ સમો બડ બૂધ. ૨૫.
 જેને જમતે જાણીયો, દેવાંશી દત્તાર;
 પ્રજા ઉપર બહુ પ્રેમથી, કાઠિ કર્યા ઉપકાર. ૨૬.
 ગોહિલ કુળ ગંગા નદી, તેમાં વસે તરંગ;
 વખતસિંહ સુત વાંકડો, રાવળ પામ્યો રંગ. ૨૭.
 સંવત સરસ અઢારમે, પણ ઉપર પાંત્રીશ;

- શુભ શ્રાવણ વદિ અષ્ટમી, એ અવતર્યો અધીશ. ૨૮.
 બધાં વરષ ભોતેરને, સાત માસ દિન તેર;
 આયુષ લાંબુ એટલું, પામ્યો રૂઢી પેર. ૨૯.
 ધરણિપતિ થઈને ધર્યું, છત્ર વરસ છત્રીશ;
 પૂર્વજથી પણ પરમ જસ, દીપાવ્યો દશ દીશ. ૩૦.
 ગૌરીશંકર સદગુણી, રામ સહિત સંતોક;
 પાસ પ્રધાન પવિત્ર બે, લાયક જાણે લોક. ૩૧.
 મનમાં મોટી મિત્રતા, સાહેબ કંપની સંગ;
 સધળી પ્રજા સુધારવા, ઉરમાં ધર્યો ઉમંગ. ૩૨.
 નિશાળ એક નવી નવી, ગોઠવી કંઈ કંઈ ગામ;
 વાચ્ય કુવા પણ વિષ વિધે, ઠીક કર્યા કંઈકામ. ૩૩.
 કર્યા સદાવ્રત સૌભતાં, ભિક્ષુકનો ગણિ ભાગ;
 ધર્મશાળા ધોંગી રચી, બેશ બનાવ્યા બાગ. ૩૪.
 દુઃખ ટાળ્યાં કે દીનનાં, આપીને ઉદ્યોગ;
 રસ્તા સાફ રખાવિયા, જેણે જેવા જોગ. ૩૫.
 વિદ્યા વિવિધ વધારવા, કવિતા શુણુવા કાન;
 શોખ ધરાવ્યો સર્વદા, તજિ ખીજાં તોફાન. ૩૬.
 વૈદકશાળા ને વળી, કરી અંગ્રેજી સ્કૂલ;
 કુમારિકાને કારણે, એક નિશાળ અમૂલ્ય. ૩૭.
 કામ પ્રજાને કારણે, એવાં કર્યા અનંત;
 એપણુ એને અનુમતે, જેને સુત જસવંત. ૩૮.
 વખત ઠરાવ્યો વિવિધે, કરવા પ્રતિદિન કામ;
 આગસ તો અગગી તજી, હૈડે રાખી હામ. ૩૯.
 બુધવરે દરબારમાં, સુંદર સભા ભરાય;
 કવિતા બોલે કવિજનો, શુણુજન રૂઢી ગાય. ૪૦.
 દસરા દિન સૌ દેશના, આવે કવી અપાર;
 કવિતા શુણુ રાજ કરે, સર્વતણો સતકાર. ૪૧.
 વિદ્યાની જે વેલડી, સર્વ થયો સૂકાત;
 વરસ્યો તેને વાસતે, વિજયસિંહ વરસાત. ૪૨.
 વર્ષાસન વિધ વિધ કર્યાં, પૃથ્વી કરી પસાય;
 વસ્ત્ર નંગ વાહન દિધાં, રંગ વિજય સિંહરાય. ૪૩.
 ધરણી ગોહિલ વાડ ધન, તું ધન સાગર તીર;
 મળી પદવી મહારાજની, વિજયસિંહ ધન વીર. ૪૪.
 ને ને ખૂપે જગતમાં, ભરો વિદ્યા બંડાર;
 જુઓ રથા તે જીવતા; મુઆ બિજા જખમાર. ૪૫.
 સોળાંકી સિદ્ધરાજને, લાખો ને ખેંગાર;

૧ સંવત ૧૧૭૧ માં. ૨ સંવત ૧૮૮૮ માં.

૩ સંવત ૧૧૮૧ માં.

- વિજયસિંહજી વાંકડો, એ એવો અવતાર. ૪૬.
 અવરતણા એકે નહિ, ગુણના દીસે અંધ;
 ક્યાં જનમ્યા ને ક્યાં ગયા, પોત્યા લાંબે પંચ. ૪૭.
 ગુણોયલ કવિ ગુજરાતના, સાંભળે પ્રેમાનંદ^૨;
 સંવત સતર પછી થયા, ચતુરપણાના ચંદ. ૪૮.
 શોખી ભૂપ ન સાપડ્યો, ખૂબ કરંતાં બોજ;
 કાં કલિપત નૃપ ગુણ કથ્યા, કાં વિક્રમ કાં બોજ. ૪૯.
 સાંભળ કવિને સ્નેહથી, હેસાઇ રખોએલદાસ;
 મોકલો તેકું માન દે, પ્રીતે રાખ્યો પાસ. ૫૦.
 પૃથ્વી કરી પસાવતે, અતિશે થઇ ઉદાર;
 પાળ્યો શક્તિ પ્રમાણથી, પાળ્યો કીર્તિ અપાર. ૫૧.
 • કવિયે રાજ કાઇમાં, રંગ ન દીડો રેખ;
 રખોયલને રાજ લખ્યો, લાચક છે તે લેખ. ૫૨.
 જો કાઇ નૃપ જીવતો, ચતુરપણે ચિત આ'ત;
 શા માટે સાંભળ કવિ, ગયા ભૂપને ગાત. ૫૩.
 બોજયકી ભારે થયા, ગરથવંત ગુજરાત;
 પણુ સદગુણ નહિ પેખોયે, વરણુવોએ શી વાત. ૫૪.
 આ અવસર અધિપતિ થયો, ગોહિલ કુળ ગુણ જાણ;
 વિગતે જો ગુણ વર્ણવું, પુસ્તક થાય પુરાણ. ૫૫.
 વાંચો વિક્રમની કથા, ભાળો બોજ પ્રખંધ;
 રાસાથી પૃથિરાજનો^૩, પ્રાંટો વિજય પ્રખંધ. ૫૬.
 સદગુણ જેના શોભતા, એતો શુદ્ધા અનેક;
 • વિગતેથી હું વર્ણવું, એમાંથી ગુણ એક. ૫૭.
 મોટાં ક્ષમા અમુલ્ય ગુણ, એ રાજને અંગ;
 સધળા સજ્જન સાંભળી, રાખો ઉરમાં રંગ. ૫૮.
 કુંદનથી નિરમળ કહું, રૂડો વિજય મહારાજ;
 સરસ ક્ષમા સાગર થયો, અધિપતિ મોટો આજ. ૫૯.
 જેનો એ ગુણ જોઇને, જાણી પરમ સુખજ;
 મોટા મુનિજન મુખયકી, વિધ વિધ કરેવખાણ. ૬૦.

ચોપાઇ.

- એક સમે એ અધિપતિ આપ, મનમાં ધાર્યું મોટે માપ;
 પડે હું વનમાં પરવડું, કાઇ ન પ્રીછે એવું કડું. ૬૧.
 વન ચરયા જોઈ આ વાર, સુખોયો કે દુખોયો સંસાર;
 પુરચરયા રાતે પેખાય, દિવસે વન ચરયા દેખાય. ૬૨.
 • એવો ઘાટ રહેમાં ધડ્યો, અંચળ ઘોડા ઉપર ચડ્યો;

હિજતથી ધાર્યો હથિઆર, આગસમીપ ગયો પુર બહાર. ૬૩.

તોટક છંદ.

- બહુ શોભિત આગ અથાગ બળ્યો,
 ગિરિજપતિનો ગિરિરાજ ગળ્યો;
 ગુણઆસ ગુલામ દિસે ગમતા,
 લટકી અહિવેલ્લી^૧ લવિંગ લતા. ૬૪.
 તર કેતકી કેસું કદંબતણું,
 વળી ચંપક ચંદન જલ્લ ધણું;
 • ગણી કોણ શકે સંધળાં ગણતાં,
 બણી ભારતિ થાકો રહે બણતાં. ૬૫.
 ફળો છે કદળી વળી જામ ફળો,
 ગુણકારો સિંચાણ સ્વાદ ગળ્યો;
 અતિ ખેર એખોડ અને અરણી,
 હરડે હિતકારો પીડા હરણી. ૬૬.
 અગણિત અનામત અંબ તર,
 જન રંજન જ્યાં બહુ જાંબ તર;
 તજનાં તર એજયો દ્રાખતણા,
 મનમોહન મંડપમાં ન મણા. ૬૭.
 ઝુકો ઝુંડ તંહાં રડો ઝાડી ધણી,
 ચતુરાધર્થો બેકક બેશ ચણી;
 તકની તરકારો તમામ તહીં,
 વડ પીપળ પીપર પાર નહીં. ૬૮.
 બોલિ આંબલી આવળ ભોરડોયો,
 ચોર થે ઠરો કાચકો ઘોરડોયો;
 ખજુરી ખરસાણોજ ખીજડોયો,
 લળિ લિંબુડીને વળિ લીંબડોયો. ૬૯.
 અરડુશો અનુપમ આવળ છે,
 શુભ શીશમ સાગ સતાવળ છે;
 નવ પક્ષવ થોક અરોડ^૨ નકી,
 • લખતાં નહિ લેખણ લેખી શકી. ૭૦.
 વળી વાડી વિષે શુભ વાયુ વહે,
 ગુણ શીતળ મંદ સુગંધ ગ્રહે;
 ભમરા રસ ભોગી અનેક ભમે,
 ગુણવંતતણા શુણી સોર ગમે. ૭૧.

૧ સંવત ૧૭૮૧ માં હતા. ૨ સંવત ૧૭૩૩ માં હતા.

૩ સંવત ૧૨૪૯ પૃથિરાજ મરાયો.

૧ અહિવેલી—નાગરવેલ.

૨ અરોડ—પક્ષવ.

- ચકલાં ચિત ચોર ચંકોર ધણાં,
 • સ્વર-શુદ્ધ મનોહર મોરતણાં;
 • શુક કોકિલ ચાતક સારસડાં,
 વિચરે નવરંગ વિહંગ^૧ વડાં. ૭૨.
 વર્ણો કુંડ સંરોવર વાવ કુવા,
 જુગતીયો કરેલ પ્રકાર જુવા;
 જળ નિર્મળ જ્યાં જમુનાં જળથી,
 નહિ નિલ પ્રવાહ ધટે નળથી. ૭૩,
 ભલોભાત દિસે જળ હોજ ભયો,
 કળદાર ભલા જળ યંત્ર કર્યો;
 નરનારી જુવે નજરે નરખી,
 હઠ લે ચિત ચોટી રહે હરખી. ૭૪.
 દિપતુ વર્ણો દેવળ દેવતાણું,
 • ચતુરે નવરંગ ઉતંગ ચણું;
 કરો કરી ગરી દલપત કહે,
 રઘુનાથ રહી ધર્મો નેષ રહે. ૭૫.

સોરઠા.

બન્યો મનોહર બાગ, ભૂમિ ત્યાં ભાસે ભલી;
 સુંદરોનું સૌભાગ્ય, જોખનમાં જોતું વધે. ૭૬.

મનહર છંદ.

બન્યોછે આ બાગ કે ના બાગ યમ ભુમિનોછે,
 વેદીછે વિશાળ કે આ ક્યારનો આકારછે;
 કદળીનાં ઝાડ કે કરેલા પેલા યમ યંભ,
 પનાદાર પાંદડાંકે પતાકાની હાર છે;
 નીરની આ નીક કે ધી નામવાની નાજિકા છે,
 તર જુકી રણાં કે આ તોરણુ તૈયાર છે;
 કાન ધરી સાંભળો આ કહે દલપતરામ,
 પક્ષોનો પોકાર ચાર વેદનો ઉચ્ચાર છે. ૭૭.
 ક્યારો કહી એકે કિંવા હરો જળ હોજ સારો,
 કેળ છે કાંઈ રામા રૂપનું નિધાન છે;
 નગન યદને ન્હાવા મગનથે ઉભી છેકે,
 કેળાં લટકેલાં કેશ ગુચ્છના સમાનછે;
 પુરૂષને પેખી પ્યારી પામીછે શરમ પૂરી,
 મનમાંહી જાણું કે આ તો મોટું મેદાનછે;
 ગોટા પોટાવાળીને રૂપાળી સાડી શીર ધારી,
 પાલવ સાંડીના છે કે આ તે લીલાં પાનછે. ૭૮.

૧ વિહંગ-પક્ષી.

દોહરા.

- તુરત તપાંશી તેપછી, ચાલ્યો ભૂપ ચતૂર;
 • વન જોવાને વેગથી, અધિક હરખ ધરી ઉ. ૭૯.
 શરદ રતુ સોહામણી, ઉપજ્યાં અંન અપાર;
 ખેડુ ખાતે ખેત્રમાં લણે ગણે ગુણકાર. ૮૦.
 ક્યાંધક ક્યાંધક કણુમણો, પામી પૂરણુ પ્રીત;
 વિસ્તારીને વિનય જસ, ગાય મનોહર ગીત. ૮૧.
 માળે ચડીને માનવી, કોઈ કરે પોકાર;
 ગુણિયલ વન ગાજી રહ્યું, શરદતણો શણુગાર. ૮૨.
 આવે ટોળાં ઉડતાં, પંખી ખેતર પાસ;
 ગોળા ફેકે ગોફણે, તેને દેવા ત્રાસ. ૮૩.
 ત્રાસે નાસે તોપને, ગોળે જેમ ગમાર;
 બગવો કરીને બડિયા, ઠેકે કારો કાર. ૮૪.
 તેતર ખેતર ખેતરે, જૂથ મળીને જાય;
 રોકે નહિ રખવાળતો, ખાતે દમણુ ખાય. ૮૫.

ચોપાઈ.

ખેતર એક ભલું ખેડેલ, વર્ણો તેમાં કર્ષણુ વાવેલ;
 વનિતા ખેડુની છે વડી, ચોકી કરવા માળે ચડી. ૮૬.

દોહરા.

- કશો લીધેલો કાછડો, છુટો છેડો છેક;
 પોચો પગની પાતીયે, વરવો વસ્ત્ર વિવેક. ૮૭.
 લટકે લીરા^૧ લૂગડે, અંગે અધમણુ મેલ;
 ચોરી ચડતાં ચોટલે, ધર્યું હશે ધૂપેલ. ૮૮.
 કમર કશી શણુગદ કરી, લટકે લટ લે લાડ;
 હુડા હુડા હોહો કહી, તાણી પાડે ત્રાડ. ૮૯,
 ગોફણમાં ગોળા ધરી, ફેકે ફરતી દીશ;
 નજર વડે તે નિરખતાં, અંતર હશે અધીશ. ૯૦.
 ટોળું મૃગનું ત્યાં કણે, ખેતરમાં કણુ ખાય;
 હારી મારી હાક પણુ, જનાવરો નવ જાય. ૯૧.

જુલણુ છંદ.

ક્યાંધતો કુંડનાં કુંડ બાઝી રહ્યાં, ક્યાંધતો એકપણુ વાળ કેવો;
 ક્યાંધ લાંબી ટુંકીવાડ તૂટકવળી, ક્યાંધતો કીચ ગંધાય લેવો;
 ક્યાંધ લીખો જુઓ લાખવાસેવસે, કોળ ઉદરવસેવાસએવો;
 કુવડનો ચોટલો દેખો દલપતકહે, જંગલીરાખનાબાગજોવો. ૯૨

ચોપાઈ.

ચિતમાં રાખ કરે વિચાર, કણુખી વેઠે કષ્ટ અપાર;

૧ લીરા-લૂગડાનાં ચીથરાં.

ઉપજાવે છે અંત અયાગ, જૂપતિનો આપે છે બાગ. ૯૩.
કામ કરે એ તો મુજ કાજ, એમાં અદેશો નહિ આજ;
દીલ વિચારી ધારી દયા, ગોહિલ તે મૃગ સન્મુખ ગયા. ૯૪.
ઝાખ્યો ભાં શેઠે રેવંત, ચાલ્યો ચરણે ચાતુરીવંત;
ચરણ તળે ચપાયા હોડ, કણુખણુ બોલી માગો કોડ. ૯૫.
નહિ સમજી તે કારણનાર, અતિ અધઠિત ઉચરી ઉચ્ચાર;
જે સાંભળતાં શાંતિ જાય, રીસ કરે મોટા મુનિરાય. ૯૬.
હેતે શુણી શુણી રાજ હસ્યો, કોપ કર્યો નહિ મનમાં કરો;
ઝોફણુથી ગોળા ગડગડયા, પુરપતિ પાસે આવી પડયા. ૯૭.
તે કણુખણુ બોલી પશુ તુલ્ય, એક વચન તો હતું અમૂલ્ય;
અમે અનાથ નથીરે આજ, ધણીં મોતીવાળો મહારાજ. ૯૮.
એ શુણિ ઉપજ્યો હરખ અતોલ, બોલે છે મુજ બળથી બોલ;
તમડી મૃગજાને દૈત્રાસ, પુરપતિ પોંચ્યો ઘોડા પાસ. ૯૯.
કણુખી ભાં આવ્યો તે કાળ, પ્રીછયા તેણે પૃથ્વીપાળ;
સદ્ગમ કરી નમાવ્યું શીષ, અધિપતિયે આપી આશીષ. ૧૦૦.
વળતી રાજ ભાંથી વળ્યો, માનનીંને જૈ કણુખી મળ્યો;
વનિતાએ વિગતે કહિ વાત, સરવ બનેલી તે સાક્ષાત. ૧૦૧.
આવ્યો તો એ કોઇ અસવાર, વાડખ વિષે પેઠો જે વાર;
હોટા છુંદી નાંખ્યા હોડ, કડવાં કથન કથ્યાં મેં કોડ. ૧૦૨.
પથરા ફેંકીં કર્યો પોકાર, બીકે નાશી નિસર્યો બહાર;
જતો તો શેઠે યદ્ય જેહ, તમે દીંડો દ્રષ્ટિથી તેહ. ૧૦૩.

દોહરો.

કણુખણુને કણુખી કહે, એ શું કર્યું અજાણુ;
છંછેડીને શસ્ત્રધર, પળમાં બોધએ પ્રાણુ. ૧૦૪.
આયુધ જેની આગળે, વડાં હતાં વિકરાળ;
દુંકારા કરતાં તને, બીક ન લાગી બાળ. ૧૦૫.
સાંભળી સધળું રેહથી, બાળા બોલી બોલ;
અધિપતિ શિર છે આપણે, તેનું બળ અણુતોલ. ૧૦૬.
દુર્બળને બળીયો દુભે, એવો નથી અન્યાય;
પેશી ખેતર પારકે, કેણે જીલમ કરાય. ૧૦૭.
ધરણીપતિ ધિંગો ધણી, જેનું જોર અધીક;
એના અમલ તળે વસી, બીજની શી બીક. ૧૦૮.
રૂડા જેના રાજમાં, તલ તુલ્યે નહિ ત્રાસ;
વાધ અજ બેળાં વસે, ન કરે કેનો નાશ. ૧૦૯.
કણુખી કહે શુણુ કામની, એજ અધિપતિ આપ;
બોલી નિરલજ બોલ તુ, પ્રગટ્યાં તારાં પાપ. ૧૧૦.
કરશે દિલમાં દુર્વચન, કરશે જે કદી કોપ;

હરશે મિલકત માહરી, ધરશે તુજને તોપ. ૧૧૧.
નારી કહે છે નાથને, તમે તળે તે ત્રાસ;
પુરપતિ દિલ દરિયાવ છે, નિશ્ચળ કામા નિવાસ. ૧૧૨.
જન દે છે જગદીશને, જ્ઞાનવિના કે માળ;
દયા ધટે નહિ દેવ દિલ, કોપે નહિ કદિ કાળ. ૧૧૩.
રેહ સહિત સંભાળ લે, વરસાવે વરસાદ;
મંડુ જનની ગાળને, ઉર નહિ રાખે માદ. ૧૧૪.
વિજયસિંહ રાજ વડો, પ્રજા તણો પ્રતિપાળ;
હણુશે નહિ હેતુ યદ્ય, ગણુશે મહિ મુજમાળ. ૧૧૫.
કથન શુણી કણુખી કહે, પ્યારી નારી પાસ;
જોરાવરનો જમતમાં, વધતો નહિ વિશ્વાસ. ૧૧૬.
કુમારપાળ કહે સહુ, પાટણનો ભૂપાળ;
જૈન ધર્મધર જે ધણી, દીલ કદાર દયાળ. ૧૧૭.
સોગડોને પણ સર્વથા, મુખથી ન કહે માર;
પણુ બૂઢણુતાં સેકપર, પાખ્યો કોપ અપાર. ૧૧૮.
લક્ષ્મી ધરે લૂંટી ભઈ, મેલો દયા મરજદ;
રાયે તેથી રચાવીયો, પછો યુક્ત-પ્રાસાદ. ૧૧૯.
તુજને તે માટે કહું, ધીરજ ધરો મન ધાર;
રિપુથી જે રક્ષણુ કરે, તેજ પિડે તરવાર. ૧૨૦.
પાળે પૂરા પ્રેમથી, ટાળે તન પરિતાપ;
પણુ પાવક વૃષ પાણીથી, અંતર ડરોયે આપ. ૧૨૧.

ભુજંગી છંદ.

હરે ટાટને અગ્નિ અંધાઈ ટાળી,
રસોઈ કરી નિલ આપે રસાળી;
કદાપિ ન વિશ્વાસ રાખો કરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૨.
વડો વાધ કે વ્યાળ જે હેતવાળો,
બલો ભાવવતો પુરો ભક્ત ભાળો;
અહોનિશ એથી રહો ઉગરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૩.
સહુ પ્રાણીને પ્રેમથી પાણી પાળે,
તથા તેતણા અંગનો મેલ ટાળે;
તમે તેતણું તીર પામો તૂટીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૪.
દયાવંત વાયુ વિશેષેજ દીડો,
મળે તો ટળે તાપ છે આપ મીડો;
મટે વાયુ તો જંતુ જશે મરીને,

દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૫.
તરી પાર ને નાવ સિંધુ ઉતારે,
સુખી રાખીને અર્થ સારા સુધારે;
અને અર્થો ને આર્થોયે ઉતરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૬.
હઠીલો નહિ હોય ને કોઇ હાથી,
કિંધો કેદમાં કોટિ કોટિ કળાથી;
ઠરે થોભતાં એક દામે ઠરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને, ૧૨૭.
વસે વેરીને વેર સર્વે વિસારી,
સદાકાળ સેવા સજે સૌથિ સારી;
ભલું ભાખશે ભાવ ભક્તિ ભરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૮.
રૂડો ન્યાય વાળો દયાળોજ રાજ,
મહા પ્રેમ મૂકે ન ચૂકે ન માજ;
અતિ સંભળાવે નીતિ ઉચ્ચરીને,
દિલે તોય તેથી રહેવું ડરીને. ૧૨૯.
વધે જન્મ લક્ષ્મી ક્ષમા લે વિચારી,
ધરે નમ્રતા નિલગ્ન્યાધિકારી;
પટે સદગુણો શ્રેષ્ઠતા જન્મ પામે,
દિલે કોઈ એવાજ દલપતરામે. ૧૩૦.

દાહરો.

વિજયસિંહ મન વિમળ છે, દેવાંશીછે દેવ;
મનમાં રાખે રાજમદ, તેવી હોય ન દેવ. ૧૩૧.
પ્રજ્ઞતણો માતા પિતા, કોટિ કૃપા કરનાર;
એતો આપણી ઉપરે, લહે ન કોપ લગાર. ૧૩૨.
કાલાવાલા કીજીયે, તે પાસે જઈ તોય;
અંતરમાંથી ઉતરે, હાલ કદી રિસ હોય. ૧૩૩.
ચોંપ કરીને આલિયાં, નરનારી ધરો નેહ;
વિનતી કરવા વિજયની, તનુપર થઇને તેહ. ૧૩૪.
ત્યાં તરે એક અશોકનું, છે શીતળ શુભ છાંય;
ખેતરથી બે ખેત્રવા, તે તૃપ દીડો ત્યાંય. ૧૩૫.
પુરપતિની પાસે જઈ, પ્રેમે કરી પ્રણામ;
મદગદ કંઠે ગરિય થઇ, ઉચ્ચો કણુખી આમ. ૧૩૬.
પ્રજ્ઞતણા માતા પિતા, દિલના છો દરિયાવ;
સદગુણ સાગર શાંતિધર, નિર્ભય દાયક નાવ. ૧૩૭.
કરનેડી વિનતિ કરે, ઉરમાં આણો આજ;

કણુખણનાં કડવાં કથન, માફ કરો મહારાજ. ૧૩૮.
શુણીને ખોલ્યા શ્રીમુખે, વર્તીતાનો નથિ વાંક;
કણુખી કુળ કોમળ સદા, એ તો આડો આંક. ૧૩૯.
વીસ વસા સારા વસે, કણુખીમાં ગુણ કોડ;
સદી સદગી શોધિયે, જડે ન જેની જોડ. ૧૪૦.
માયાળુ ને મેહેનતુ, વિધાસુ કહેતાય;
ખોલ્યું પાળે આપતું, ખવરાવીને ખાય. ૧૪૧.
આપ્યો મુખમાં ધનુરે, જાંઠું શબ્દજ એક;
હજાર ગુણુ છે હાથમાં, અંતર દયા અનેક. ૧૪૨.
હોય કણુખી ને હરખમાં જ્યાં કહોયે ત્યાં જાય;
હઠપર આવ્યો હોયતો, જાંઠું નો ન ઉપાય. ૧૪૩.
કારણ પણુ તેનું કહું, સમજે સર્વ સુખણુ;
જગત સંજ્યું જગદીશ્વરે, પૂરણુ બુદ્ધિ પ્રમાણુ. ૧૪૪.
અવગુણુ સદગુણુ એકઠા, મેલ્યા સદગા માંહિ;
વધતા ધટતા વિધવિધે, કીધા છે પણુ ક્યાંહિ. ૧૪૫.
સદગુણુ સૌના સંગ્રહી, દુર્ગુણુ તજવા દર;
ધીમંતાનો ધર્મતે, જગમાં જાણુ જર. ૧૪૬.

ભુજંગી છંદ.

સુગંધી ગુલામે સંજ્યાં પુષ્પ સારાં,
પુરાં પેખતાં વેત લાગેજ પ્યારાં;
ક્રોધા છોડવે કંઠકો કષ્ટકારી
ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૪૭.
કરી હેમની ને છરી હોય કેવી,
જુઓ ને ન જોતાં જડે જોડ જેવી;
મરે માનવી મસ્તકે હોય મારી,
ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૪૮.
રચ્યો સિંધુ છે રત્ન ભંડાર રૂડો;
કહું રત્ન દાતા કહે કોણુ કૂડો;
ખરેખાત પાણી પિતાં જીભ ખારી,
ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૪૯.
રૂડા ગાયમાં ગૂણુ કેવા રહેછે,
દહીં દૂધ ધી દેવને હર્ષ દેછે;
નદી ખાય ને ગાય ચીજો નકારી,
ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૦.
સંજ્યો ગંધ કરતુરીમાં સૌથી સારો,
અતિ ઉર આનંદ એ આપનારો;
મુશોભિત સોના સમી તે ન સારી,

ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૧.
 પ્રજા સર્વને નિત્ય વર્ષાદ પાળે,
 તકે આવીને આપ સંતાપ ટાળે;
 ભલા ભાદ્રવામાં મયે કીચ ભારી,
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૨.
 રૂડો ચંદ્રમા રાત્રીમાં જે મિરાળે,
 છત્રી જેનો જે જે ધણી છેક છાળે;
 વધે ને ઘટે તેજ તેવું વિચારી,
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૩.
 ભલો ભાનુ આકાશ આભાસ આપે,
 કરીને કૃપા કાળું અંધારુ કાપે;
 તપે તાપ તેતો ત્વચા^૧ લે ઉતારી.
 ગણો સદગુણો દુર્ગુણો દૂર ધારી. ૧૫૪.
 જીવો જેમ જ્યાંજ્યાં જડે દોષ જોતે;
 પુરો સદગુણી તો પ્રભુ એક પોતે;
 હરે દોષ તેમાં નહીં કોઈ હામે,
 હોંડું એજ રીતેથી દલપતરામે. ૧૫૫.

દોહરા.

સદગુણો જે સૌથી સરસ, નરસ નહિ ગુણ નામ;
 પ્રભુ ઉઠાપણમાં પેઠીયે, કરે ભૂલ કંઈ હામ. ૧૫૬.
 ગુણુ સૌના હું સંગ્રહ, દુર્ગુણુ તજીને દૂર;
 અધિક ચૂક અત્તાનીની, એતો ધરું ન ઉર. ૧૫૭.
 પ્રજા ઉપર કે મુત્રપર, રીસ કરે જે રાય;
 કોધયંત્રી શિક્ષા કરી, પછી પૂરા પરતાય. • ૨૫૮.

ચોપાઈ.

સાંભળ એક હતો સુલતાન, મનમાં મોહું ધરતો માન;
 પુત્ર પટેલતણો તે પાસ, કારજ કરવાગયો પ્રકાશ. ૧૫૯.
 કરોં દુકારો ઉચ્ચો કામ, શિર નમી ને નહિ કરી સલામ;
 ભાસ્યો નહિ ભોળાનો ભેદ, કોધ કરીને કીધો કેદ. ૧૬૦,
 ભૂખણુ તેનો મોટો ભાઈ, ચાલ્યો શુણું ચોપૈં ચિત્ત ચાઈ;
 ધાયુંને ધીરજ મન ધરું, સત્તામ એવડી સારી કરું, ૧૬૧.
 હંદાળો દીડો સુલતાન, હરખે જે બોલ્યો હેવાન;
 સલામ દિલ્લીના શાહને, વળી સલામ વડી હુંદને. ૧૬૨,
 ખરેખરો શુણું ઉપજ્યો ખેદ, કીધો તેને પણુ લાં કેદ;
 જની વાત શુણું તેનો આપ, આજ્યો શાહ સમીપે આપ. ૧૬૩.
 પ્રેમ ધરીને કરો પ્રણામ, દીક કરી બોલ્યો તે હામ;

૧ ત્વચા-ચામડી.

લેકતણી તમ હાથે લાગ, માફ કરો અવગુણુ મહારાજ. ૧૬૪.
 શાહ કહે તારો સુત એક, સમજ્યો નહિ સલામ વિવેક;
 મુખે સલામ જીજ્ઞે કહિ મને, દુજી સલામ કહી હુંદને. ૧૬૫
 કારણુ એથી કેદજ કર્યો, એવું પટેલ શુણી ઉચ્ચયો;
 તમને સલામ ન કરી તેજ, મોટો મૂરખ માણસ એજ. ૧૬૬.
 બીજે પણુછે બહુ બકનાર, ચિતમાં ચેતી ન કર્યો વિચાર;
 સાહિબને કરીયેજ સલામ, કહોને હંદાણું કામ. ૧૬૭.
 હેતુતો સુલતાનજ હતા, હુંદે ધરવો તો દેવતા;
 આંઝી એ શુણું લાગી આળ, કેદ કર્યો તેને તતકાળ. ૧૬૮.
 શુણું પટેલતણો જે સગો; ભૂપતિ આગળ આવ્યો ભગો;
 કરી સલામ કહ્યું તતકાળ, પટેલને છોડો ભૂપાળ. ૧૬૯.
 છે મારે સાંકડી સગાઈ, અમે બંને આંગળીયા ભાઈ;
 રાજ થઇને પૂછે રાય, કેને આંગળીયા કહેવાય. ૧૭૦.
 દેતો તો ઉત્તર દીવાન, હું કહું કહી બોલ્યો હેવાન;
 પાછયાનો મરીનય પિતાય, પાછયાની મા નાત્રે નય. ૧૭૧
 પ્રસવે પુત્ર સુવાવડ ખાઈ, એ પાછયા આંગળીયો ભાઈ;
 કાપત શુણું માયું તેકાળ, હુકમ કર્યો જે પૂરો હાલ. ૧૭૨.
 ચોરે ચકલે ચાલી વાત, જથે યધ કણુબીની જાત;
 દીકા બેજણુ ડાપણુ દાર, તેને લાં કીધા તૈયાર. ૧૭૩.
 સાહિબ પાસ તમે સાંચરી, કહો ધણી આજીજ કરી;
 જીવાડો તોતો જીર્ણો, છેક તમારાં છોડ છોયે. ૧૭૪.
 પ્રજાતણાં છો માતા પિતા, શબ્દ કહો એવા શોભિતા;
 ચડે દયા રાજને ચિત્ત, પટેલ છૂટે પુત્ર સહિત. ૧૭૫.

દોહરા.

જીગતિ શુણુંને બે જણા, અંતરમાં ધરી આશ;
 આવ્યા અરજ ઉચારવા, પાદશાહની પાસ. ૧૭૬.
 બીતા બીતા બે જણા, ઉચર્યા એવું આપ;
 તમે અમારાં છોકરાં, અમે તમારા આપ. ૧૭૭.
 શબ્દ શુણી સુલતાન તે, બીજી પામ્યો ખેદ;
 હાલ હાલ હુકમે કરી, કીધા તેને કેદ. ૧૭૮;
 કોઈએ વાત જાણ કહી, જ્યાં કણુબીની જાત;
 પ્રધાન પાસ ગયા પછી, નર જે કણુબી નાત. ૧૭૯,
 પ્રીતે કહી પ્રધાનને, વળી વળી વિગતે વાત;
 પ્રધાન બોલ્યો પ્રેમથી, સુણો સહ સાક્ષાત. ૧૮૦.
 અધિપતિ આવે અવસરે, માને નહિ મુજ વેણ;
 બેગમ બોલે બે કથન, કાંઈક માને કેણ. ૧૮૧,
 પછી બેગમ પાસે ગયા, કણુબી કરી વિચાર,

પ્રણામ કરીને પ્રેમથી, એવો ક્યો ઉચાર. ૧૮૨.
 સંકટ પડીયું સમઢું, તે માટે તુજ પાસ;
 આજ સર્વે આવ્યા અમો, ઉગરવાની આશ. ૧૮૩.
 ધણી અરજ નથી ધારતા, વાત શુભ વચ્ચર;
 તોય અમારી પ્યારી (જી, ધણિયાણી છું ધીર. ૧૮૪.
 બોલી બેગમ બોલતાં, ભારે રીસ ભરાય;
 કણખીની ધણીયાણીતો, કણખણને કહેવાય. ૧૮૫.
 એમ કહી એ અવસરે, હુકમ કરીને હાલ;
 કેદ કરાવ્યા કણખીને, ક્રોધ કરી તતકાળ. ૧૮૬.
 વાત વિગતવારે કહી, પૃથ્વીપતિની પાસ;
 પતિયે કહ્યું પ્રધાનને, કરશે નહીં કેચાશ. ૧૮૭.
 મૂરખ એવા માનવી, જે જે કણખી જાત;
 મારી કાઢો મુલકથી, રહે ન એકે રાત, ૧૮૮.

ચોપાઇ.

પ્રધાનમાં ડાપણુ ભરપૂર, હેતે બોલ્યો શાહ હજૂર;
 કણખી આકરી ચાકરી કરે, કણ પકવી કોડારો ભરે. ૧૮૯.
 મને હુકમ આપો મહારાજ, કેને લે સાંપુએ કાજ;
 પૃથ્વીપતિ વિચારે પડ્યો, જન એકે એવો નહિ જડ્યો. ૧૯૦
 કરી શકે કણખીનાં કામ, હૈયામાં રાખીને હામ;
 પછી બોલ્યો પોતે પરધાન, કથન કયું તે ધારો કામ. ૧૯૧.
 રડું કણખીથી છે રાજ, એમાં તો સંશે નહિ આજ;
 અધિક વસેછે વરણુ અદાર, કણખી સૈના પોપણુકાર. ૧૯૨.
 નહિ તિથિ વણુ મહિનાનુંનામ, ગણાય નહિ કણખીવણુ ગામ;
 તે કણખીના ગૂણુ અતોલ, પણુ બોલી નહિ જાણુ બોલ. ૧૯૩
 રૂટે કણખી શિર જે રાય, પછી ધણા મનમાં પરતાય;
 તમે તજો તે માટે રીસ, આપો કણખીને આશીશ. ૧૯૪.
 શીતળ થયો શુણી સુલતાન, મેલ્યા કણખીને દૈ માન;
 જમ્યા રમ્યા કણખીધર જઈ, મશકરીતો મહિપતિની થઈ. ૧૯૫

સોરઠા.

વદે વિજય નપ વેણુ, પટેલ પાસે પ્રીતથી;
 નહિ આવે મુજ નેણુ, રીસ કદી એ રીતથી. ૧૯૬.
 રિપુપર કરિયે રીસ, આપણો પ્રજા ઉગારવા;
 દુર્જન વણુ જન દીશ, મન નહિ કરીયે મારવા. ૧૯૭.
 રહે પ્રજાના પ્રાણુ, શત્રુ જીવે સો વરસ;
 હાય ન કરીયે હાણુ, સૈથી એ રીતિ સરસ. ૧૯૮.
 રિપુ તન ઉપર રોપ, અંતરમાં નહિ આણીયે;
 દુર્ગુહતા દોષ, જરૂર તજવા જાણીયે. ૧૯૯.

છેદન બેદન છોક, ઘેદ કરે નહિ વેરથી;
 એનો વાંક ન એક, પ્રાણુ તજો તે પેરથી. ૨૦૦.
 સાલે થઈને સાલ, દુર્જનને તો દડોયે;
 ચાલે સારી ચાલ, ખાંતે અંગ ન ખડોયે. ૨૦૧.
 ન શકે કરી નુકશાન, વાંક નહિ જેનો વળી;
 બોલે થઈ બેભાન, સાંખી રહીયે સાંભળી. ૨૦૨.

ચોપાઇ.

શુણી થયો કણખી તે શાંત,
 બયની મનમાં ભાગી ખાંત;
 ગાતો વિજય ક્ષમા શુણુ ગાન,
 સુંદરો સહિત ગયો સ્વસ્થાન. ૨૦૩.
 ગદપર ઘોષ થયો ધડિઆળ,
 કાન સુણ્યો વિજયે તે કાળ;
 સમજ્યો તે મુજને દે સાદ,
 આપે કચેરી અવસર યાદ, ૨૦૪.
 વિજય વચ્ચે જન વચ્ચે જઈ,
 વિજય ક્ષમા વિખ્યાતજ થઈ;
 શુણુ સમાસદ સકળ સમાજ,
 રાખ્યો રંગ વિજય મહારાજ. ૨૦૫.
 વિજય ક્ષમાની વાત અનેક,
 આજ કહી તેમ આગળ એક;
 એવી ક્ષમા ધરી ઉર આપ,
 પામો પ્રભુપદ પ્રેમ અમાપ. ૨૦૬.
 વિશ્વ વિષે સંપી સહુ વસો,
 હેતે હળીમળી હરખી હસો;
 વધે વિનોદ ઘટે વિખવાદ,
 એજ અમારો આશીરવાદ. ૨૦૭.

દોહરા.

વિજય ક્ષમાની વાતનું, વરણુન શુણી જશવંત;
 મોજ મેલી મુખ આગળે, થઈ ઉદાર અત્યંત. ૨૦૮.
 કરી ઉચ્ચાર કવિયે કહ્યું, રીઝયા જે મહારાજ;
 માણું જે હું મુખથી, આપો મુજને આજ. ૨૦૯.
 મરજી જાણી માગીયું, ઘો મુખ માગ્યું દાન;
 અયુત રૂપે આદરી, સ્થાપો પુસ્તક સ્થાન. ૨૧૦.

હશી ખુશી થઈ હેતથી, આખું વાયકું એહ; •
 દીલ હરખ્યા દીવાન પણ, તત્વ વિચારી તેહ. ૨૧૧.
 દિધા શિવાય સવાયસે, રૂપેયા ગણી રોક;
 વાઢ ખર્ચિને વાસતે, જુવે સભાસદ લોક. ૨૧૨.
 શાસન મોહાર બસેતણું, વંશપરા પરજંત;
 અખે રાજ કરી આપીયું; વળી પાળ્યું જશવંત. ૨૧૩.
 સભાસદો સહુ ખુશી થયા, શુણીને ઉપજ્યો સ્વાદ;
 વળી કવિયે જશવંતને, આખ્યો આશીર્વાદ. ૨૧૪.
 વિજયસિંહ સુત વિમળ કુળ, કળબળ અકળ ઉજેશ;
 સુમતિવંત જશવંત શુણ, ગૃહ તુજવસે ગણેશ. ૨૧૫.

મોતીદામ છંદ.

ગણેશ સુરેશ વસે તુજ ગામ,
 મહેશ હમેશ કરે તુજ કામ;
 નરેશ નમે તુજ પાસ અનંત,
 જુગો જુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૬.
 બલા ભૂપ ભાવતણા કુળ બાણ;
 કળા કુશળી તુજ કોટિ કલ્યાણ;
 પુરા પ્રસરો જશ દેશ દિગત,
 જુગો જુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૭.
 ઠરે દીક યે કમળા કરી દામ,
 ભરે ધન ધાન્ય ધરી તુજ ધામ;

૧ કાકેર જશવંતસિંહજીએ વચન આપેલું અને
 આ ઓપડી છપાઈ તેની નકલો ૨૦૦ રાખી પણ
 દૈવ હસ્થથી થોડાં વરસમાં તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો
 અને તેમના કારભારી, દેશાદ્ય જગનલાલ સંતોકરામે
 વચન આપેલું કે હું જશ્વર દરબાર પાસે પુસ્તકશાળા
 કરાવીશ, અને જો તે નહીં કરે તો મારી ગાંઠના
 ખરચથી કરીશ, પછી તેમણે જગનલાલ લાયબ્રેરી દ-
 રબારની સાક્ષતાથી સ્થાપી, તેથી પણ શુજરાત વ-
 નાકયુલર સોસાયટી સંતોષ પામીછે. કારણ કે શુજ-
 રાતમાં પુસ્તકશાળા વધવાનું કામ હતું. આ બાબત
 સન ૧૮૫૯ ના સોસાયટીના વાર્ષિક રિપોર્ટમાં તથા
 બીજાં વર્તમાનપત્રોમાં પણ છપાઈ હતી.

ડરે રિપુ દેખીં દિશે તુજ દંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૮.
 સૌંધે મનનાજ મનોરથ સાર,
 વધે વળી વંશતણો વિસતાર;
 બલા સુખ ભોગ ભરે ભગવંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૧૯.
 વસે મુખ માંહિ સરસ્વતી વાસ,
 હસે દિશતી દુનિયાં તુજ દાસ;
 જડે જય મેરૂ જિરી પરજંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૦.
 શરીર સુખી સુખીયું. ધર સૂત,
 પ્રજા જન સર્વ સુખી સુખી પુત;
 તને અધિકું અધિકાર અલંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૧.
 સુખી સરદાર પ્રધાન પવિત,
 મહા સુખી રોજ રહે તુજ મિત;
 હણે સહુ સંકટ શ્રીહનુમંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૨.
 સભા સુખે સજ્જન સર્વ સમાજ;
 લખે કવિ લાખ ગણી તુજ લાજ;
 વસો વસુધા રતુ કોડ વસંત,
 જુગોજુગ ભૂપ હોવો જશવંત. ૨૨૩.
 શુણી શુભ છંદ પ્રમંથ સ્માળ,
 કરો કરુણાક્ષ કવિકુળપાળ;
 અમે ભણી આશીષ એ મહાજાન;
 કહે દલપત કરો શુભ કાળ, ૨૨૪.

દોહરા.

સંવત ઓગણીં શત શિરે, પંદર પ્રગટ પ્રમાણ;
 ઓખીં ચૈત્ર શુદ્ધ ચૌદશે, વિરચ્યું ક્ષમા વખાણ. ૨૨૫.
 ઓપડ મળવા આંખતું, શુભ મુંબઈ સંસ્થાન;
 જતાં જઈ જશવંતને, કલુંક્ષમા આખ્યાન. ૨૨૬.
 દાજના સત ડાકટર, ભાઉતણો બહુ બાવ;
 નવી આંખો આપી અને, શાલ જોડ શિરપાવ. ૨૨૭.

જન સ્વભાવ વિષે પ્રકરણ સમાપ્ત.

પ્રકરણ ૭ મું.

પદ તથા ગરબી સંગ્રહ.*

પદ ૧ લું.—નરભરને શિખામણુ.

“પ્રભુ તને પ્રસન્ન તે કેમ થાય” એ રાગ.

નિર્ભય ન ભમિશ રે નર ભરના, બહુ બાવળ ક્યાંકજ
ડમરા. નિર્ભય, ટેક.

આ સંસાર વિકટ વનછે, સ્થિર ચર તરવરમયતે છે;
ક્યાંકમોટા પર્વત દુષ્કર્મયે ક્યાંક, સુખમય સરિતા વહેછે. નિ. ૧
ક્યાંક ભયકારી શિકારિ ફરેછે, સૂક્ષ્મ જાળ પસારી;
પગ ચડતાં પદકાઠ પડોશ તું, તો પછી શી ગતિતારી. નિ. ૨
કોઈ તરવરનો પરિભળ નિર્મળ, છેવિષમય કોઈ છાયા;
કુટિલ કંઠજીએ કોઈના કાંઠા, કષ્ટ કરે પરકાયા. નિર્ભય. ૩.
ઉપર નિરખી આકાર અધિક શુભ, અધિક સુવાસની આશે;
ગણુણુણુણુ ગુંગરવ કરતો, પહોચીશ નહિતે પાસે. નિ. ૪.
દિસે સરસ દેખાવ ખરોવળી, ફૂલ અતુલ્ય કુલેલાં;
પ્રાણુ પ્રલય પળમાંલિ કરે, પગટકવાથી પણુ પહેલાં. નિ. ૫
સરસ સુગંધિત અમળ કમળ, લોભે નરહિશ લપટાઈ;
બંધ થતાં બંધાઈ પડોશ તો, મુકરર મરોશ મુઝાઈ. નિ. ૬.
કોઈ તરનો ચિત્રણો રસછે ત્યાં, ચડપ રહે પગ ચોટી;
એ પગ પછી ઉખડે ન ઉખાડ્યો, પડે પોંડા મહા મોટી. નિ. ૭.
રસમણી સરખાં તર રિસનાં, સેહેજે રિસે ભરામ;
પ્રિય ભાવે પણુ સ્પર્શ કર્યાથી, ચડપ બહુ ચિડવાય. નિ. ૮.
કોઈ તર ફોગટ કુલે ખરાં પણુ, સુગંધ નહિ માંલિ સારો;
નિરખીરહિશ પણુ નદી સરે, તેથી અરથ કાંઈ તારો. નિ. ૯.
કોઈક તર કદળી જેવાં, ફળ આપે એકજવાર;
કાપે તેને ફરીફળ આપે, બીજા નિરાશ જનાર. નિ. ૧૦.
રાંચણુની વળી રીત જુદી, શરમાં ફળશે સોવરણે;
સેવા કરનારો સુખ નહિલે, પછી કોઈને સુખ કરશે. નિ. ૧૧.
ઠેકાણું હીંક જોઈને દરજે, દરોશ ન ઠામ કુઠામે;
કથન અધિક તુજ હિતકારક, કદિ દીધાં દલપતરામે. નિ. ૧૨.

દાહરા.

જો વિચારીને જીવતું, આ શિક્ષા ધરી ઉર;
સદાચાર ધર સર્વદા, દુરાચાર કર દૂર. ૧.

પદ ૨ જી—દુરાચારીને શિખામણું.

“ચાલ વેલી અલભેલી પ્યારી રાધે” એ રાગ.

દુરાચારી અભિચારી, જો વિચારી, થશે સારી કેનકારી ગતિતારી;
દુષ્કર્મ વિદારણુ માટે, તને ભવતારણુ માટે, કહું સુખકારણુ માટે;
ધીરજ તું તો ધારોધારી, જો વિચારી; દુરાચારી. ટેક.
તજશર્મ તે કુર્મ કોડ કીધાં, લકડપાપનાં તે આપ શિર લીધાં,

ખાન પાન દાન દીનને ન દીધાં;
તાં કેમ થશે કલ્યાણુ; અંતર આણુ, નરક ખાણુ, જમડા જાણુ;
શું સુખમાણુ, થશે હાણુ, લેશે પ્રાણુ, જમડા ખાણુ;

મોટાં મારી મારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૧.

રૂડી રીતે ચીતે ચેતી તું ન ચાલ્યો, ઝેર વિષયવ્યાળઝડપથી તે
જાલ્યો, ફૂંચો ફંદમાં ફશીને કુલ્યો ફાલ્યો;

પુજ્યા નહિજ પ્રભુ પરમ, ભયો ભરમ, તજ ધર્મ, કેરાં કર્મ.

હાડચર્મ, રાખ્યાં ગરમ, ભુલ્યો મર્મ, જમ્યો નરમ;

રસોઈ સારીસારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૨.

કહું હેતર્યા તું ચેત હજી ચીતે, ધર્મ જાલ હવે ચાલ રૂડી રીતે

મરતક નામ પ્રભુ પામ પુરી પ્રીતે;

રમરણુ કર અશરણુ શરણુ, સંકટ હરણુ, ધરણી ધરણુ

નારણુ તંરણુ, ઠાળે મરણુ કરણુ, કરણુ સદાચરણુ, સુધાઝરણુ;

પી લે હારી હારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૩.

શેક્ષા સંતની મહાંતની નમાની, કુડાચંથ કેરેપંથ ધરીપાની,

સાંભળ બ્રાત આતો વાત નથી નાની;

ગીસે દુષ્ટ અરસ દરસ, ઘણો નરસ, પીધા છરસ, કીધા સ્પરસ,

રહ્યો ચડસ, ન ગઈ તરસ, શિક્ષક સરસ, વરસો વરસ;

ચાકયા વારી વારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૪.

અન્યો છેલ તું છેલ ખેલખોયો, સાર ઉરમાં જરૂર તે નજોયો,

કર્યા ફેલ પાપ મેલને ન ધોયો;

ન લીધુંજ હરિ નામ, ધરી હામ, દલપતરામ, કહેઆમ;

* આમાંનાં ઘણા ખરાં પદ તથા ગરબીઓ મુજબના સ્ત્રીઓએ ચોપાનીઆને વાસ્તે રચ્યાં હતાં.

દીધા દામ, વિપય કામ, દામે દામ, આઠે જામ;
ભજ્યો નારી નારી; જો વિચારી. દુરાચારી. ૫.

પદ ૩ જી—ક્રોધ વિષે.

“નાથ કેસે ગજકો બંધ છોડાયો.” એ રાગનું છે.
કોઈપર ક્રોધ ન કરશો કદાપી, અતિ ક્રોધછે પૂરણ પાપી;
ક્રોધ પર ક્રોધ ન કરશો. ૨૬.
ક્રોધ ક્રોધ અધિક ઉપજાવે, સઘ સુખો ધને કાપી;
વહાલાં માંહી વિરોધ વધારે, શોધ સમૂળ ઉથાપી. કોઈ. ૧.
કૃત્ય અકૃત્ય કશું ન વિચારે, જ્યારે રહે રીસ વ્યાપી;
સુખનું વચન ફરી સુખમાં ન પેસે, છાપ પટોજે છાપી. કોઈ. ૨.
જીવની સઘળીએ વિસારી સુમતિયો, ક્રોધે કુમતિ જોને આપી;
નહીં કરવાનાં કામ કરી નર, રોયાછે વનમાં વિલાપી. કોઈ. ૩.
ક્રોધ કરી ફરી ફરી પરતાયા, જે હતા પ્રૌઢ પ્રતાપી;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં, ખ્યાત છે વાત અઘાપી. કોઈ. ૪.

પદ ૪ થું—લોભ વિશે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

નકરવાનું લોભથી કર્મ જો કરશો, અતે કષ્ટથી કેમ ઉગરશો;
નકરવાનું. ૨૬.
લોભ લેખીને લાલચમાં લેવાશેને, પાપીપણે પેટ ભરશો;
કદીંદસ દિવસનું સુખદેખશો પણ, ઠેક લગણુનહિંડરશો. ન. ૧.
દુષકરમીને દોલતમંદ દેખી, આપે જો એવું આદરશો;
પડતા સાથે પોતે પડી પરવતથી, મોતવિના નકી મરેશો. ન. ૨.
છાનાં કરીને કુકર્મો છુપાવી, જો દિલમાં નહિ ડરશો;
ઘશ્વરથી નહિ રહેતે અન્નણું, ધરણી ખોદીને જો ધરશો. ન. ૩.
ખાંતે ખુશીથી જો લોભની ખાડીમાં, મગર વિચારે ઉતરશો;
દલપતરામ કહે દેહ તજીને, નરકની વાટે વિચરશો. ન. ૪.

પદ ૫ મું.—ઈશ્વરના ગુનાહથી ડરવા વિષે.

“જીવતું શાને શોચનાધરે, કૃષ્ણને કરતું હોયતે કરે” એ રાગ
દિલે દિલ જાણુ થકી જોડરે, કમાણી કપટ કરી કેમ કરે. ૨૬.
ખુનીને ખાંધી ખાંડાની, ધાર તજે લઈ ધરે;
એ અવસર કોઈ આપે સુખડી, કેમ ગળામાં ગરે. કમાણી. ૧.
વાઘ મળે જનને વગડામાં, પંથ જતાં પાધરે;
ભય લાગે ને હિંમત ભાગે, ભૂપર પગ નવ ભરે. કમાણી. ૨.
જળ પંથે જતાં જળધિમાં, જર આવે નજરે;

પણુ ત્યાં કદીં ઠેકી પડવાનું, અંતર નહીં ઉતરે. કમાણી. ૩.
ધર ખળતું દેખીને ધર ધણી, રૂદન અતિ આદરે;
પણુ દોલત ખળતા દેખીને, માંહી પડી નવ મરે. કમાણી. ૪.
માયા કારણ ઉપજે મૃત્યુ, એવું ન કોઈ આદરે;
મોતથકી હરિનો ડર મોટો, એમ વિચારી અરે. કમાણી. ૫.
આ જગનું સુખ અદ્ય, અરે ભાઈ અતિ દુખ છે આખરે;
જીંખીડાનો પાર ન પામે, સહસ્રજીવને સરે. કમાણી. ૬.
મા સંસાર સ્વપ્નની સમૃદ્ધિ, ભવ પછી નહીં સાંભરે.
કુકરમ કુકરમ રહેશે સાથે, ફેરા જ્યાં તું ફરે. કમાણી. ૭.
સ્વપ્નમાં ફૂટે કેરું, ને આખે આંસુ ઝરે;
જગી જીએ સ્વપ્ન તો જીવું, ફૂટ્યું ત્યાં ચરચરે. કમાણી. ૮.
રે પ્રાણી તે પ્યાર ન રાખ્યો, પરમ પ્રભુ ઉપરે;
દલપતરામ કહે દારણુ દુખ, હરિવિના કોણુ હરે. કમાણી. ૯.

પદ ૬ ફું.—સત્યવિષે રાગ ડુમરી.

“નદુગારો ધુતારો કણુ કરી ગયોરે” એ રાગ.

ચિતે ધારી વિચારીને ઉચારી જીઓરે,
સત્ય કેવું છે સુખકારી જીઓ; ચિતે. ૨૬.
સત્ય ઉચારે તે સુખ ધારે,
હારે ન વિચારે તેની સ્થિતિ તો નકારી; જી. સ. ૧.
સત્યની વાણી સઘજે પ્રમાણી,
હારે ઉર આણી વખાણી નરનારી; જી. સ. ૨.
સત્ય તળય તો જશ ટળી તળય છે,
હારે ખાય ખતા અને થાય છે ખુવારી; જી. સ. ૩.
સત્ય આધારે ધનને વધારે,
હારે વડા વિદવાન વિવેકી વહેપારી; જી. સ. ૪.
સત્ય ન બોલે તે ખર તોલે,
હારે સત્ય બોલે તે તો લે શોભા સારી; જી. સ. ૫.
પરમ પિતાજી સત્યથી રાજ,
હારે પૂરાપાજી રહે રાજ સત્યહારી; જી. સ. ૬.
પરમ ધરમ પણ સત્ય પ્રમાણો,
હારે બોલી જાણો ઉર આણી સ્વર્ગ ખારી; જી. સ. ૭.
દલપતરામે કહ્યું શુભ કામે,
હારે સર્વ દામે સદા સત્યને સંગારી; જી. સ. ૮.

પદ ૭ મું.—લોભા જન વિશે.

“પ્રભુ તને પ્રસન્ન તે કેમ થાય.” એ રાગ.

બાઈજન બોળાને ભૂતળમાં, સમજે નહિ સવળ અવળમાં
બાઈ. ટેક.

જ્યાં જેવીં સોઅત ત્યાં જઈને, તરત ગરક તે થાય;
જેમ ગંગાજળથી મદિરાથી, માટી પલળી જાય. બાઈ. ૧.
સત્ય અસત્યની સમજણ નહિ, સમજે નહિ સાર અસાર;
છાતીએ ગાંઠ પડી નવ છુટે, હિકમત કરે હજાર. બાઈ. ૨.
હસે રૂએ કે હડ પકડે, વણ કારણ કરે લડાઈ;
વણ સમજ્યા વિવાદ કરે, તે બોળા કહીએ બાઈ. બાઈ. ૩.
ભૂત પ્રેતની બ્રમણા રાખે, મંત્ર જાંતને માને;
સંઘળી વાતો સાચી માને, કથન પડયુંને કાને બાઈ. ૪.
રૂપ આપી સોનું કરાવે, કોઈ કિમિયાગર પાસે;
સોનું બનતોતો શિદ રખડત, બેળાને નવભાસે. બાઈ. ૫.
વગર વિચાર ઉચાર કરે પણ, જોય અજોય ન જણે;
શુભ રીતે શિખામણ દેતાં, ઉલટો અવગુણ આણે. બાઈ. ૬.
મનસૂઆ બહુ મોટા રાખે, જોગ બને નહિ જોતો;
પોતામાં જે ગુણ નહિ પૂરો, ધરે ગરવ ઉર એનો. બાઈ. ૭.
બોળા ભૂપતિની ભૂમિમાં, પ્રજા અધિક પીડાય;
ચોરી કરીને ચોર જતો રહે, જોગી માર્યો જાય. બાઈ. ૮.
અજ્ઞાની અજ્ઞાનપણથી, વચન ઉચરતાં ચૂકે;
બોળાજન ભીતરમાં ખીજે, મહા જીલમ કરી મૂકે બાઈ. ૯.
ભવિષ્ય કારણથી બોળપણું, એતો સહુમાં આવે;
ડાહ્યા પણ બની જાય દિવ ના, ભવિષ્યને ભૂલાવે. બાઈ. ૧૦.
બોળા યદને સ્વારથ સાધે, તે કહીએ ઠગ બોળા;
ગાગર સાટે લઈ જઈને, શુભ કરી દે બોળા. બાઈ. ૧૧.
કામ કરી પસ્તાયું પડે પછી, કરેજ એવાં કામ;
બોળાને ભીતરમાં ખુદિ, દિસે ન દલપતરામ. બાઈ. ૧૨.

પદ ૮ મું.—ભવિષ્ય ભૂલવવા વિષે.

રાગ પ્રભાતિ.

“મેં ગાયો બ્રહ્મ તે પરમ આનંદથી,
કર્મના જીવતે મર્મ બોલે” એ રાગનું.
ભૂલવે ભવિષ્ય તો કોણુ ભૂલે નહિ,
બેદુ પણ ભૂલથી થાય બોળા;
કોઈ દિન સાહસિક કામ ન કરે કશું,
તેતણા તુરત દેવાય ડોળા. ભૂલવે. ટેક.

ધર્મરાજ, બધો મર્મ મન સમજતા,
કર્મ છે દ્યુતનું કેમ માટે;
પાળતી પ્રતિતણું વચન સીતા સતી,
છેક પતિ આણુ તે કેમ છાંડે. ભૂલવે. ૧.
નરપતિ નળતણી પ્રવળ ખુદિ બહુ,
ભૂગટે જીવ તે કેમ જોડે;
જાણીને દુર્લભા આણી જે વલ્લભા,
તેતણા સંગને કેમ તોડે. ભૂલવે. ૨.
સંપીને શત્રુ સહુ જીતી સંમારમાં,
જાહે જશ વિશેષે જમાવ્યો;
રાજનીતિતણી રીતચિતથી ટળી,
કુમતિ સૂજી જ્યારે કાળ આવ્યો. ભૂલવે. ૩.
ચતુરની ચતુરતા કાંઈ ચાહે નહિ,
ભાવિ ભૂલાવતાં ચતુર ચૂકે;
અન્યને આપ ઉપદેશ આપે અતિ,
આપ ઉલટો જઈ ટેક મૂકે. ભૂલવે. ૪.
નાવની જેમ સરખીજ ન રહે ગતિ,
જ્યારે જળ પવન તોફાન જોગે;
વિયુધ વિવેકીનું થાય વિપરીત મન,
વિધિથી વિપરીત જો વેગ લાગે. ભૂલવે. ૫.
દેવ નિર્દોષતે ભૂલિ દૂષિત થયા,
દેવ ભુલાવતાં દેવ બૂલ્યા;
માનવી માત્ર અભિમાન મનમાં કશું,
રાખીને ફેક ફરશોન કૂલ્યા. ભૂલવે. ૬.
છાંડી દેવાંગના વિપ્રની અંગના,
ઈંદ્રને રૂડિ શું અધિક લાગી;
ખુદિ બહુ તોયતે શુદ્ધિ બૂલી ગયો,
કામની કાજ નિજલાજ ત્યાગી. ભૂલવે. ૭.
જાણુ પરવીણુ ગોસાંઈ જડનાથજી,
આખર કાજ ને અરજ કીધી;
સમજણા સેકડો પાસ સેવક હતા,
કોઈએ કેમ નહિ ખુદિ દીધી. ભૂલવે. ૮.
અગ્નિના અધિક ઉતપાતતે સાંભળી,
સાચવી રાખવા સર્વ જોગે;
છેવટે ઈસા ઇચ્છા ચકી છાપરે,
આપણી ચૂકથી આગ લાગે. ભૂલવે. ૯.
એહને કોઈ ઇચ્છા કહે ઇશ્વરી,

કોઈ કહે કર્મના આંક એવા;
 જે ન ચૂકે કદા તેજ ચૂકે તદા,
 કાંઈપણ છે ખરું એવું કહેવા. બૂલવે.
 જૂઠ્ઠાનો વેગ સલવાદીને જે ચડે,
 બોલતાં બોલ જૂઠ્ઠાજ બોલે;
 પરણી સ્ત્રી પરહરી વનવિષે વિચરી,
 પરવધૂ પેખીને દિલ ડોલે. બૂલવે.
 એવું અભિમાન અભિમાની મનમાં ધરે,
 દોકરો ખાઉં નહિ કોઈ કામે;
 દૈવની આગળે કરવું ડહાપણ કશું,
 દીનતા દાખી દલપતરામે. બૂલવે.

૫૬ ૯ મું.—ગુરુઓને શીખામણ.

“પૈણ્ણવ નથી થયો તુરે, હરિજન નથી થયો તુરે” એરાગ
 સમજો શાણા ગુરુઓરે, શુભુજો શાણા ગુરુઓરે;
 શી પેરે પૂજાશો; સમજો. ૮૬.
 દુરાચરણથી દુર થવાને, સદાચરણના સાર;
 સંસારીને ઘો શીખામણ, તેછે કામ તમાર. સમજો. ૧
 અનાચાર તજવાથી ઉલટું, આપોછો ખાઈ એહું;
 બકડું ખેતર બહાર ફાટતાં, ઉંઠ આપીને પેહું. સમજો. ૨
 ત્રિપથ ભરેલાં ૫૬ વંચાવી, કરો છો જનને કામી;
 મજપતિનેશીદખાત્રીવગોવો, જુએછે અંતરજમી. સમજો. ૩
 ગમવળે રરતે ઇશ્વર અજતાં, જગમાં સુખ નવ જોયું;
 બહુ ઝાઝું મળવાને બદલે, ખોળે હાતુ તે ખોયું. સમજો. ૪
 શરણ પામીને મરણ પછી, જમપુરમાં પીડા વેડી;
 પીંજરી ગઈ પૂત પામવા, ખસમ ખોઈને બેડી. સમજો. ૫
 પાખંડી ગુરુજન પોતાનાં, પાપ ન નજરે પેળે;
 ઉંડા કુવામાં ઉતરેલો જમ, ડુંગરને નહિ દેખે. સમજો. ૬
 સેવક જન સઘળાને સાચા, સમજો બેટા બેટી;
 દાસતણી વડુ દીકરીયોને, બ્રહ્મ ન કરશો બેટી. સમજો. ૭
 આ અવસર છે અવર તરેહને, જે થાશે તે જોશો;
 મમત તમારો નહીમેલો તો, ખાલીસરવશ ખોશો. સમજો. ૮
 સેવા પામી શું સુધર્યું જો, પૂજ્યા જડ્યા જેવે;
 દુરાચરણ નહિદરતજોતો, સમજી જનનહિસેવે. સમજો. ૯
 આમ તમારું કામ બગડશે, રામ રહે નહિ ત્રીજે;
 ધામ દામને ગામ ગરાસ, તમામજશે ઘેરત્રીજે. સમજો. ૧૦
 પાનપાન સનમાન મજે તોય, માન ચૂકી દો મનથી;

ભાનરાખીભગવાનબજો, નાદાનપણુંતજતનથી. સમજો. ૧૧
 વાત સુણીને વિવેક સાથે, વિચાર વળતી કરજો;
 દલપતરામનીવિનતિદીલમાં, ધીરજરાખીધરજો. સમજો. ૧૨.

૫૬ ૧૦ મું.—પ્રીતિ વિષે.

રાગ હુમરી.

“નાથ કેસે ગજકો અંધ છોડાયો” એ રાગ.

દરદ દિલ દરદીનું દરદીજ બંણે,
 અણુજાણ્યાં તો અદેશો આણે; દરદ. ૮૬.
 પાણીની દૂર લગાર, પડ્યા થકી, તરફડે મજ જે ટાણે
 હાડીઆનેમન હસવું આવે, અનેડીડિ હસેતે ઠેકાણે. દરદ. ૧.
 ચંદ્રમાં ચિત્ત ચકારનું ચોખું, તે વાકેફ હોય તે વખાણે;
 પોતાનાજીવનેપીડાપડીહોયતે, પારકાજીવશું પિછાણે. દરદ. ૨.
 ચમકતી તરફ ખેંચાયછે કોહડું. તે કહો કોણ તાણે;
 અકળિતકારણએ અસાધારણ, પ્યારનુંએજ પ્રમાણે દરદ. ૩.
 સારસ જોડું સનેહે વસે તેને, પાડતાં જુદાં પરાણે;
 સુખનીધડીતેતેરવપનેમજેનહિ, ટળવળીનેતજેપ્રાણે. દરદ. ૪.
 દંપતીનાં દિલ તેમજ તરસેછે, અંધન પ્યાર અંધાણે;
 જાણેછે અંતર અરસપરસનાં, ગાંધ અતાવે શું ગાણે. દરદ. ૫;

હોરી ૧ લી.

“સામરો અજહુ નહીં આયો.” એ રાગ.

ઘેર આવો વસંત વિલાસી; વિલાસી ઘેર. ૮૬.
 આવે સમે કેમ આપ થયા છો, પિયુ પરદેશ પ્રવાસી;
 અવધ ઉપર દિન અધિક ગયા છે, ફાગણની ગુણ રાશી;
 પ્રિયા આવી પૂરણ માસી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૧.
 ત્રિપાળીકાગળ લખવાની લેખણ, ઘણુંલખતાં ગઈધાસી;
 આપનો ઉત્તર એકે ન આવ્યો, એ થકી થઈ છું ઉદાસી;
 તકી બેડી થઈને નિરાશી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૨.
 ય ક્યનથકી કોલ ક્યો હતો, એક દિન બેશી અગાશી;
 પ્યારીં તને નહિ પલક વિસાઈ, તેનથી જોતા તપાશી;
 સ્વામી કેમ મળશે શાખાશી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૩.
 પિયુ તમ અરથે પલંગ બિછાવું, ખાટ બાંધુ ખુખ ખાસી;
 ચંપા ચંબેલી ગુલાબના ગજરા, હાર પેઢેરાવું હુલાસી;
 વદન જોડ નેણુ વિકાશી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૪.
 આ રતુમાં રમે પિયુ સંગ પ્રેમદા, હોતે કરી કરી હાંસી;
 દલપતરામના દેવે દીધી હોય, જોડ જો રામ સીતાસી;

કશી કેમ રાખે કચાશી, ઘેર આવો વસંત વિલાસી. ૫

હોરી ૨ જી.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

આવો પ્રાણપતિ પીયુ પ્યારા, હો પ્યારા; આવો. ટેક.
આ અવસરમાં ઉતાવળા આત્રી, પૂરો મનોરથ મારા;
વીતી જશે જે વસંતના દિવસો, સોમયાથી શોભિત સારા
આગળ મળવાના ઉધારા, આવો પ્રાણ પતિ પિયુ પ્યારા. ૧
ફૂલેલા ફૂલના ફાલ તે તમજિના, નિરખતા દીસે નકારા;
સંત વસંતના રાગ આળાપે, લાગે છે તે તો લંવારા;
સ્વામી હોય તોજતે સારા. આવો, ૨.
કાયલના સ્વર કાળજું કાપે, શુક્રસ્વર દુખ કરનારા;
વાળે હુકડાં ઉઠ, ચંગ મૃદંગને ગાળે સરોદ સતારા;
બિતર ઉપજે ભયભારા. આવો. ૩.
સેવા કરૂં આપો સામુના જાયા, નહીં રાખું નેણુથી ન્યારા;
નાથ તમે મારી નયડીનું મોતી, હઠડાના હાર હજારા;
તમે મારા નેણુના તારા. આવો. ૪.
કંથવિના મને કશુંએ ગમે નહીં, ખટ રસ લાગેછે ખારા;
દલપતરામના દેવને કહુંછું, તોડ વિન્નેગ અમારા;
તેથી પાડ માનશું તારા. આવો. ૫.

હોરી ૩ જી.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

નણુડી કેમ નાથ ન આવ્યા, ન આવ્યા; નણુડી. ટેક,
જોને એણે પરદેશમાં જૈને, જાથુ જમાવ જમાવ્યા;
જરીએ ફરી ઘર સામું ન જોયું, કરોડ સદેશ મેં કહાવ્યા;
કાગળ એક લાખ લખાવ્યા. નણુડી. ૧.
પરણીને તુરત જવા પરદેશે; શોધી સંઘાત સિધાવ્યા;
માફે કહું કશુંએ નહિ માન્યું, કરોડ તરેહ અટકાવ્યા;
રહ્યા નહિ મારા રોકાવ્યા. નણુડી. ૨.
નૂર આપી નવા નાવમાં જ્યારે, નવ નવા ભાર ભરાવ્યા;
એવે સમે છાંટા આંસુના મારી, આંખેથી ખૂંખ ખરાવ્યા;
અવધ ખટ માસ ઠરાવ્યા; નણુડી. ૩.
ખરેખરા સમખર્ચ ખચિત કરી, ઉરવિશ્વાસ અણાવ્યા;
જર અરથે જળપંથ જવાના, અગણિત ગુણુતો ગણાવ્યા;
ભલા ભલા ભેદ ભણાવ્યા; નણુડી. ૪.

૧ નરધાં.

મહુ મહુ ખંદર અંદર જૈને, મૂલથી માલ મગાવ્યા;
લાભ મળ્યો તેમ લોભીયા થૈને, લોભ અથોભ લગાવ્યા;
લોભે સમભારે ભગાવ્યા; નણુડી. ૫.
વાટ જોતાં દસ વર્ષ વિલાં પણુ, બાળે ન કોઇના લગાવ્યા;
જોતન જોર તો જાયછે જલદી, નહિ શણુગાર સગાવ્યા;
ભલા નહિ વેષ ભગાવ્યા; નણુડી. ૬.
મુદત દિવાળીના દિવસની દીધી, વાયદા તે તો વગાવ્યા;
ફરોને અવધ વર્ગો ફાગળની લખી, એ પણુ દિવસનો આગ્યા;
હરખ હૈએ નહિ ઉપગાવ્યા; નણુડી. ૭.
રંગ રમે હોરી મળીને રસીલી, કશુડે રંગ રચાવ્યા;
પરણીને પ્યારી પરસ્પર છાંટે, મનહર ખેલ મચાવ્યા;
ભાળી ભડકા પ્રગટાવ્યા; નણુડી. ૮.
તાળ મૃદંગ વિણુ ડફ વાળે, રાગ રસિક ગવરાવ્યા;
વિરહણીને તો વિશેષ વધે દુઃખ, વિપના રોપા વવરાવ્યા;
ચણ્યા લોહના ચવરાવ્યા; નણુડી. ૯.
ચંપા ગુલાબ ચંખેલીને ચોદશ, ફૂલડે પુલી ફૂલાવ્યા;
ભોળવીને કોઇએ મુજ ભરથારને, ભાન જરર ભુલાવ્યા;
કાંતો રહેવા કયુલાવ્યા; નણુડી. ૧૦.
દાહાડા વસંત રતુના જે દુર્લભ, ગાફલ થૈને ગુમાવ્યા;
કાંતો કોઇએ મારા અવગુણુકહોં કહોં, મુજભરથાર ભગાવ્યા;
કોણે એવી અકલ કમાવ્યા; નણુડી. ૧૧.
કર્મ ક્રિયા ભવના નડ્યાં નણુડી, ઉરમાં અંગારા ધખાવ્યા;
દલપતરામના દેવને કહુંછું, પિયુથી નવિન્નેગ રખાવ્યા;
એવા કેમ લેખ લખાવ્યા, નણુડી કેમ નાથ ન આવ્યા. ૧૨

હોરી ૪ થી.

“મત ડારો પીયકારીરે મેં તો સધરી
ભીંજાઈ ગઈ.”—એ રાગ.

વસંત રતું ખીલ્યો વનમાં રે,
મોટી ખુશી મારા મનમાં; ટેક.
દેશમાં વાળ્યો સુધારાનો ડોકો,
શુભ થયું એજ શુકનમાં રે; મોટી. ૧.
ધરણીમાં થઈછે કુધારાની કમતિ,
ગમતી સાકાઈ ગગનમાં રે; મોટી. ૨.
આજ પ્રેમનો સ્વતંત્રતા પામી,
વદનથી વદતાં વચનમાં રે; મોટી. ૩.
યાગમાં ફૂલ મહુ વિધે ફૂલ્યાં,

કુલ ફેલાઈ છે જનમાં રે; મોટી. ૪.
 ઘેર ઘેર ઓઝવ અતિ ધણા થાએ,
 ગાયછે ગીત ગાયનમાં રે; મોટી. ૫.
 રંગ ઉમંગે થયાં મુખ રાતાં,
 હોય જમ હોરી ખેલનમાં રે; મોટી. ૬.
 ધાણીની પેટે તો ધન વહેંચાયું,
 ભળીયા છે લોક ભજનમાં રે; મોટી. ૭.
 દલપતરામના દેવે દયાથી,
 દીવો આનંદ આદનમાં રે; મોટી. ૮.

કેશ વિષે.—દાહરો.

ભાંગ અધીણ ગાંજન થકી, ઉપજ્યાં કદ અનેક;
 રાજ ગયું દોલત ગદ, વિદ્યા તથા વિવેક. ૧.

ગરબી ૧ લી.

“ધન્ય અમે માત વશીયાં હું ગર
 માંહરે જનયગા જોધને.”

એ રાગ.

કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા,
 નિલેજ નરછે કેદતણા કરનારરે; જગમાં જેટલા. ૨ક.
 આ જગમાં જે જન કેદ કરે,
 તેના તનમાં રોગ અનેક હરે;
 તેની નિશ્ચે નરમાં લાજ નરહો,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા- ૧.
 તેનાં બાળક બાળરીને રડશે,
 તેને લેણાવાળા નિત નડશે;
 પછી ગભરાઈ અધરીને લડશે,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૨,
 નિત નવી નવી ફરિઆદો થાશે,
 વસતર હરરાજે વેચાશે;
 કેદી સરકારે દોરાશે,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૩.
 એ બાન થઈ ભૂલ્યો ભમશે,
 નરસી જગ્યોમાં જઈ રમશે;
 અભિમાન તણ ગાળો ખમશે,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૪.
 તેને ધરધણો નહીં હાથ ચડે,
 તેની ગુલિ જાશે કેદ વડે;

તેને રસ્તો સુધો નહીં જડે,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૫.
 એવો અકલ હીણો કાણુ હશે,
 ધન ખરચીને દુખીઆરો થશે;
 કાણુ મરવા સામે પૂર જશે,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૬.
 કાંઈ નથીરે એમાં સ્વાદ-કશે,
 કેદથી ઉલટા હેરાન થશે,
 પછી મરીને જમને હાથ જશે;
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૭.
 તમે વિગતેથી વિચાર કરો,
 વળી પરમેશ્વરથી કાંઈક ડરો;
 દલપતની વિનિત દીવ ધરો,
 કેદી લોકો કેદતણા અવગુણુરે કહું હું કેટલા. ૮.

ગરબી ૨ છ.

“સુણજો સાજનો રે”—એ રાગ.

સજ્જન લોક વિચારી, સારી શિખામણ મન ધરીએછરે
 જેમ તેમ મુખ ખોલાએ, જેથી દિલમાં તેથી ડરીએ કેદ
 ન કરીએછ. ૧.
 તાળી પાડી દોપ દેખાડી, કહુંધું દહાડી દહાડીછરે;
 માંડે વેણુ તમે માનોતો, તજ્જો મદિરા તાડી. કેદ. ૨.
 કેદ કર્યાથી ઘટશે ભાઈ, ચિતમાંથી ચતુરાઈછરે;
 ધન ખરચી લેવી લુચ્યાઈ, મોટી એ મુરખાઈ. કેદ. ૩.
 જાજ ઘટે ને કાજ ન સુધરે, એમ ન વિચારે અધોછરે;
 સાર નથી એમાં કાંઈ અંત્યે, ઘર ખોવાતો ધંધો. કેદ. ૪.
 વેદ પુરાણ કુરાન કિતાબો, જોજો તેહ તપાસીછરે;
 એ લક્ષણ તજવાથી મળશે, સધળેથી સાચાશી. કેદ. ૫.
 કાજ મુલાનો મત એછે, એ મત અધ્યાસીછરે;
 હિંદુમાં ગૌહત્યાથી પણ, દોપ ઘણો દારનો. કેદ. ૬.
 મદિરા સાંડે માંડે તારે ચોર્યાનું ચિત થાશેછરે;
 કાંઈ સમે સાંકડમાં આવી, જીવ તેમાંથી જાશે. કેદ. ૭.
 વસ્ત્ર તજ્જો લાજ વિનાના, ખરતી રીત રખડોછરે;
 કહે દલપત કરમાં દીવો બ્રહ્મ, કાંઈ ન કુવામાં પડશે. કેદ. ૮.

ગરબી ૩ છ.

આવો હરિ શિવશંકર ભોળા.”—એ રાગ.
 તજ્જો તમે કેદ કરમ કરવું,

નેથી થાયે મોત વિના મરતું, તને તમે કેક. ટેક.
 નથી એમાં સ્વાદ કશો સારો,
 વિવેકની નજરથી વિચારો;
 દુઃખી થશે કેકનો કરનારો, તને તમે. ૧.
 પીશે ને જન મદિરા તાડી,
 તેનાં ફળ દેશું દેખાડી;
 જાએ પદથી દેશે પાડી, તને તમે. ૨.
 અધીલુથી કેક ગયા ઉડી,
 ગમાવી ગાંધકી મૂડી;
 મૂઆ દુઃખ દર્શયામાં ખુડી, તને તમે. ૩.
 મૂરખને મૂર્ખ મળે સંગી,
 લીલાગર ભાંગ પીએ ભંગી;
 અક્કલ હીણા એતો અડખા, તને તમે. ૪.
 મફર કે માન્ય ને ખાશે,
 જરૂર અક્કલ તેની જાશે;
 સારા સારા લોકોમાં નિંદાશે, તને તમે. ૫.
 પીએ કોઈ ગાંજે ગુણ જાણી,
 ધુમાડો ખેંચે બળ આણી;
 એની તો અક્કલ વેચાણી, તને તમે. ૬.
 તે સર્વે રોગ કરે તનમાં.
 અમે સાંભળ્યું વૈદો જનમાં;
 મોટા તમે માની લેજ્યો મનમાં, તને તમે. ૭.
 ન ખાશે પાક કદી પ્રીતે,
 નેથી ચતુરાઈ ઘટે ચિતે;
 રેજો રૂડા માણસની રીતે, તને તમે. ૮.
 પ્રજા થકી ને દિલમાં ડરીએ,
 કદી એવું કરમ નહીં કરીએ;
 શિખામણ સારી રહે ધરીએ, તને તમે. ૯.
 બનાવી ગરબી બહુ સારી,
 શુણી ને દેશે વિસારી;
 તેના મુખ ઉપર પેનરી, તને તમે. ૧૦.
 વારે વારે શું કહીએ વાર,
 રનેહે કરી કહુંછું તમ સાર;
 માનો દલપત કહે કહું માંડે, તને તમે. ૧૧.

ગરબી ૪ થી.—કેશના અવગુણ વિષે.

“લાલ પીઆરીનો સાહેબોરે”—એ રાગ.

શીખ કહુંછું તે સૌ સાંભજારે,

ફેલ વિસારો અધીલુ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ટેક.
 અવગુણ અતિ ઝાઝા અધીલુમાં રે,
 એથી હોયછે અક્કલ હીણુ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૧.
 મોટે મેહેલ ચડીને બેસતારે,
 અધીલુથી એજ થયા હરરાજ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 ને નર ભોજન જમતા ભાવતાં રે,
 રડતા દીકા અજને કાજ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૨.
 વાહન રથ ઘોડાને પાલખી રે,
 ચાલ્યા પગ પાળા તજી તે તેહ હો લાલ.
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 રાતા માતા શરીરે શોભતા રે,
 દીકા તેના દુર્બળ દેહ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૩.
 ને નર ચતુર શિરોમણી જગતા રે,
 નીરખ્યા તે નિદ્રાને નેણુ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 ને નર બહુ જુક્તિથી બોલતારે,
 તે નર ભાષે ભાષ્યાં વેણુ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૪.
 નેની અતિ સંભળાતી આખર રે,
 તેર ન ભોકોમાં નિંદાય હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 નેનું સાચપણું સૌ માનતારે,
 તે સાચો થાવા સમખાય હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૫.
 તોપણ સોચમનાય નહિ તેહનું રે,
 સર્વે લોક તને વિશ્વાસ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 તે નર દુર્નીયામાં જીવતો મુઓરે,
 સાંઈ મનુષ્ય ન બેસે પાસ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૬.
 બહુ દુઃખછે એવા બંધાણમાં રે,
 કોઈદીન કરમગતિ હોય હીણુ હો લાલ;

લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે; •
 પૃથ્વી ઉપર પગ ધસવા પડેરે,
 તે ધડી આવે મોઠે ફીણ હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૭.
 જે કોઈ તજશે વસ્તુ કેફની રે,
 રાજ થાશે શ્રી ભગવાન હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે;
 શિક્ષા સુંદર દક્ષપતરામની રે,
 સજ્જન સહુ કોઈ ધરજે કાન હો લાલ;
 લાલ કસુંબા નવ લીજીએ રે. ૮.

ગરબી ૫ મી.

કેફ વિષે.—પરજીયો.

“જીવે માણીગર બંદલો”—એ રાગ.

કેફી સૈયર જેનો કંથડોરે, તેનાં પૂરણ પાપ;
 મનમાં ઉદાસી મટે નહી, હારે તપે તનડામાં તાપ. કેફી. ૧
 એવો દિસે અળખામણો રે, જાણે જીવનો ટગેલ;
 આડા બોલો અફીણીઓ, હારે એનાં ગાત્ર ગજેલ. કેફી. ૨
 એક ટકાની નહીં આખરે રે, પીટચો ચાટાનો ચોર;
 દહાડી દોરાય દરખારમાં, હારે પુઠે ભોકાનો નોર. કેફી. ૩
 અપોચિઓ ને ધણો આળસુરે, કાંતો જીધે કાં ગાય;
 રણવાની શક્તિ રહે નહીં, હારે રળ્યું રંડાનું ખાય. કેફી. ૪
 આરેથી આવે બે જાકળોરે, હોણા દેખાય હાલ;
 ખૂણે હાળીને પરે ખાટલો, હારે બેરી હિયાંનો કાળ. કેફી. ૫
 બાળકને ખાવા નહીં બાજરીરે, પીટચો પ્રગટે ઉઘાંદ;
 છતે ધણીએ બળે છાતડી, હારે વેઠે રંડાપો રાંડ. કેફી. ૬
 લાજ હીણો લેખે નહીંરે, જશે તરણાથી તોલ;
 તેવા અફીણના તોરમાં, હારે બોલે બુઠેરા બોલ. કેફી. ૭
 કોઈ કોઈ વખત થાય કેફથીરે, હૈયા કુટો હેરાન;
 તોય શિખ દક્ષપતરામની, હારે ધારે ન કાન. કેફી. ૮

ગરબી ૬ ઠી.

“આધવજી સંદેશો કહેજો શામને”—એ રાગ.

• મા મુજને કેમ દીધીરે કેફી કંથને,
 કાઢ્યાં શીધી કીયા જનમનાં વેરજે;
 જનમ સમે નવ આપ્યો મારા અંતને,
 ગળથુથીમાં ઘોળી ન પાથું ઝેરજે. મા મુજને. ૧.

• હછેરી નાંખીરે બાજની આગમાં,
 ઉગરવાનો નથી હરે ઉપાય જ્યે;
 ભોગવતું દુઃખ લખ્યુરે મારા ભાગ્યમાં,
 રજની દહાડા રડતાં વીતી જાય જો. મા મુજને. ૨.
 આવરદા મારીરે અતિ લાંબી થઈ,
 ત્રાગ નહીં જે તોડયે તુટયો જાયજો;
 કર્મતણી કહાણીરે ક્યાં જાયે કુહી,
 જાંય કૂવાની કૂવાવિષે સમાયજો. મા મુજને. ૩.
 શું કરવું જીવીને આ મુંસારમાં,
 હાથે મરું તો આત્મ હલ્લ થાયજો;
 સાત જનમ પામુંરે શોક અપારમાં,
 પાર ન આવે કરતાં કરોડ ઉપાયજો. મા મુજને. ૪.
 રમતું ને જમતું તો મુજને નવ ગમે,
 માથે ઉઝ્યાં દુઃખનાં મોઠાં ઝાડજો;
 એ દુઃખથી છોડાવે મુજને આ સમે,
 પૂરણ માનું પરમેશ્વરનો પાડજો. મા મુજને. ૫.
 ફરી જનમ ધરણુંરે ત્યાં સુખ પામશું,
 આ અવસર તો એજે ગયો અવતારજો;
 હૈયું કંઈ કરીને હિમ્મત રાખશું,
 ભાગ્યે લખીયો દૈવે આ ભરતારજો. મા મુજને. ૬.
 પાપ નથી કીધાં મેં આવડાં આપજો;
 પ્રગટ્યાં આવી પેલા ભવનાં પાપજો;
 લેખ લખ્યા દૈવે તે ટાળ્યા નવ રજે,
 કર્મ કરે તે ન કરે માને આપજો. મા મુજને. ૭.
 દિલમાં એમ સમજીને દુઃખ ન માનવું,
 રાખું રહેમાં કેના ઉપર રોપજો;
 ભવ પેલે કીધાં તે ભોગ્યવી છૂટવું,
 દક્ષપતના સ્વાર્મીને નહેવો દોષજો. મા મુજને. ૮.

ગરબી ૭ મી.

કેફીની સ્ત્રીના બાર મહિના. વાલાજીના ગરબાનો સંગ.

૧ કારતક મહિને કેફી જેનો કંથરે સાહેલી,
 આએ અબજાના દુઃખનો નાવે અંત; સાંભળ સાહેલી. ૧
 દિવસ ઘટે ને રજની મોટી માસેરે, સાહેલી;
 આ કેફીની અબજાના કેમ દિનજરો; સાંભળ સાહેલી. ૨.
 હિમ્મતજાનો શીતળવાયુ વાયરે, સાહેલી;
 આએ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩

- ૨ માગશર મહિને સુખ પામું શી પેરે, સાહેલી,
આ કેદીડોતો માંડ્યો અકરાકેર; સાંભળ સાહેલી. ૧.
ઉપજ ખરચની વાત કશી નહી જાણીરે, સાહેલી;
આ, ખોધ ખેડે નિજ આપતણી કમાણી; સાંભળ સાહેલી. ૨.
પડ્યો રહે ક્યાંક કેદી રસ્તા માંયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૩ પોષેતો ઘર જેવી ખેડો 'પાપીરે,' સાહેલી;
આ પીયર જવાની રજ વાંડુને આપી; સાંભળ સાહેલી. ૧.
જેણે મને પરણાવ્યું ત્યેવું પાપરે, સાહેલી;
આ પેલા ભવનાં દુરમન માને આપ; સાંભળ સાહેલી. ૨.
એ રતમાં સાસરે જવા સહુ ચલાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૪ મહા મહિનામાં ખેલે લોક વસંતરે, સાહેલી;
આ તે દુઃખણી કેદીડો જોતો કંથ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
વન પાસેયાં આંખે આવ્યો મોરરે, સાહેલી;
આ દુખણીને સુખ નથી ઝાંણુકેપોર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
ભમર ગાન શુણી પીયુ મળવા મન થાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૫ ફાગણમાં નર નારી ખેલે ફાગરે, સાહેલી;
આ કેદીની અજાણને અંતર આગ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
રમે જમેને હમે મળી નર નારરે, સાહેલી;
આ કેદીની પરણેલી ખાંચે માર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
જેવું તે રોવું ઘર ખુણા માંયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૬ ચૈત્રમાં કેમ ધીરજ રાખું ચિતરે, સાહેલી;
આ કેદ કરે કેદીડો નિતને નીત; સાંભળ સાહેલી. ૧.
ઓ પરમેશ્વર કેમ આવો વર આપ્યોરે, સાહેલી;
આ એ વરથીતો અતિ ભલો રંગપો; સાંભળ સાહેલી. ૨.
લેણાં વાળાની ફરીયાદો થાયરે, સાહેલી;
આ એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૭ વિલખતાં આવ્યો મહિનો વૈશાખરે, સાહેલી;
આ, ધોમ ધમે દિલ થાય જાળીનેરાખ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
સુરજ તપેતો છત્તર આકુ રાખુરે, સાહેલી;
આ દિલ દાઝે તે કેની આગળદાખુ; સાંભળ સાહેલી. ૨.
રજની ઘટોને દહાડા મોટા થાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૮ જ્યેષ્ઠો અવધો જલવા લાગ્યોરે, સાહેલી;

- આ કેદીની અજાણને અંતર લાગ્યો; સાંભળ સાહેલી. ૧.
પગ દાઝેતો મોજડીઓ લખ ધાંરે, સાહેલી;
આ કાળજુડું દાઝે તે કેમ ફરી દાંડ; સાંભળ સાહેલી. ૨.
કેદીડાને કોઈન કહે સમજાયરે, સાહેલી;
આ એમ હિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૯ અસાડમાં ચડી આવ્યોછે ધનધોરરે, સાહેલી;
આ, મોટા હરખધરીને ખોલે મોર; સાંભળ સાહેલી. ૧.
કેદી પીયુ અંદીખાનામાં માંડેરે, સાહેલી;
આ પરણેલીના દિલમાં એ રત સાથે; સાંભળ સાહેલી. ૨.
લોલી ધરા વિધ વિધનાં અનવવાયરે સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૧૦ શ્રાવણમાં મેં શિવ પૂજા નહિ કીધીરે, સાહેલી;
આ દૈવે મુજને કેદીને કર દીધી; સાંભળ સાહેલી. ૧.
ચિત્ત ટળેતો વસની જુડો ચોરરે, સાહેલી;
આ, એ સગપણ કરનારો મરજે ગોર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
ભાગ્યવતી જે પીયુ સાથે સોહાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૧૧ ભાદરવે ભર જોખત એજે જાયરે, સાહેલી;
આ કેદીની અજરીને કેમ સુખ થાય; સાંભળ સાહેલી. ૧.
નદીએ આવ્યાં પૂરણ જળનાં પૂરરે, સાહેલી;
આ પીયુ સાંભરનાં આગ્ય જલેછે ઉર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
માજે ખેશી પંખીડાં મલકાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૧૨ દીવાળીના દહાડા આસો માસ રે, સાહેલી;
આ કેદીની અજરી નિત રહે ઉદાસ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
રમે જમે જન ધરે નવા શણગારરે સાહેલી;
આ કેદીની નારી નયણે જળ ધાર; સાંભળ સાહેલી. ૨.
ચુલવંતી મર્ગો મર્ગોને ગરબા ગાયરે, સાહેલી;
આ, એ મહિનો એવી રીતે કેમ જાય; સાંભળ સાહેલી. ૩.
- ૧૩ માસ અધિકમાં અધિકપણે શું કહીએરે, સાહેલી;
આ પીયુ અંદીખાને એકલાં કેમ રહીએ; સાંભળ સાહેલી. ૧.
એ વરથી જે છુટકો મારો થાયરે, સાહેલી;
તો દક્ષપદના સ્વામીને લાગું પાય; સાંભળ સાહેલી. ૨.

કેદી-વિષે—લાવણી ૧ લી.

“એકવાર રામ રામ ખોલો.”—એ રમતી.
રમતી મારો કંથ મને પ્યારો.

જેવો હાથઆનો હાર વળી જેમ નેજુનો તારો. ૧.

સખી મારો કેદી કંથ રૂઠો,

મોટે મારમ નય તો ભાણું ભાવ ધૂરી ચુટો. ૨.

સખી મારો કંથ ગયો હાટે,

વણ દોઢ ઉઘાસી થઈ હું ખેડી એ માટે. ૩.

સખી મારો પીયુ ગયો પીકે,

વણ દોઢ સુખ થાય બગેછે દિવ માફ દિડે. ૪.

સખી મારો પીકે વેપારી,

બણે સઘળું શેહેર નથી અગ્નિયું નર નારી. ૫.

સખી મારો કંથ કરે ચોરી,

નિલ નય રાગદુવાર એ ચાકર ચાલેછે દોરી. ૬.

સખી મારાં ભાગ્ય ભલાં બાણું,

મન મમતા પિયુ સાથ સદા મનમનમાં સુખ માણું. ૭.

સખી મારા કર્મતણી કાણી,

કહેછે દલપતરામ બોલી એમ કેદીની રાણી. ૮.

લાવણી ૨ અ.

“ગરીકળુ કે દરશણુ કારણુ આયે

તાશિવ ગોકુલમે.”—એ રાગ.

કરશે કેદ મગન યદ કરશે, ધરશે નહિ શિક્ષા મનમાં;

મુઠા પડ શિર કુદા કુદી મરશે, રડશે રોગ થયે તનમાં. ૧.

તે સાફ દિત કહું કામમાં, માર વાયક માની લહો;

શરમ કરીએ કરમ તજેનો, પરમ ધરમથી પૂર્ણરહો. ૨.

ઝટપટ કેદથી ઝટપટ છોટો, ઝટપટી વાત નથી એમાં;

દામ ડગરશે, કામ સુધરશે, રામ યશે રાજી જેમાં. ૩.

જશે ખુરામ, યશે ભલામ, ખસે કમાઈ ન કરમાંથી;

કેદ લગાઈ, નજે તો ભામ, જશે લદાઈ ધરમાંથી. ૪.

સ્વાદ વિચારો, શુણુ સમારો, યારો કેદ પછી કરજો;

ગરથ ખરચી ગદ્દા શીદ બનીયે, ધીરજ ધરી મનમાં ધરજો. ૫.

નિરલજ કરવું, મુખ નીચુ ફરવું, મરવું તેથી મહા સાફ;

કેદી થવાથી કોદી થવું તે, ઘણું સરસ મનમાં ધાફ. ૬.

વાધ અગતિ વિષ વૈરી મળજો, કદી ન મળજો કેદ નહીં;

પ્રેત મિશાય ને જૂત વળગજો, કદી વળગજો કેદ નહીં. ૭.

મુઆં મનુષ તો બહુ વખણાયે, જીવતાં કેદી નિંદાય અતિ

કહેછે દલપતરામ ન થારો, દુશ્મનની પણ એવી ગતિ. ૮.

લાવણી ૩ અ.

“અરેમં બીલેશ્વર બંદા, અઘણ જમ

ધારી.”—એ રાગ.

ઉડી પલકમાં ગયા મુલકથી, કેદ જેઓ કરતા;

કેદ જેઓ કરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૧.

આગ દુવારા હોજ બનાવી, સુખથી વીચરતા;

ગજરા તોરા હાર ફૂલના, વરી મગલ કરતા;

ધરી મગન કરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૧;

જેની મુછો મોઢી વાંકડી, ઉપર લીંચુ કરતાં;

દેશ વિજય કરી, એક જન ધરી, દેવથી નહિ ડરતા;

દેવથી નહિ ડરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૨.

શુભિજન નિજ જશ ગાન કરતા, મુખ અમૃત ઝરતા

ખડે જાઓ ખડે જાઓ ધોય અગાડી, શિર ચમર ઢળતા;

શિર ચમર ઢળતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૩.

શત્રુ સકળનાં શહેર લૂટીને, ભૂમિ ખણી બરતા;

ન ખમે કદી અપમાન ટુંકારો, તરત લડી મરતા;

તરત લડી મરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૪.

મિગડનું મિગડનું ધિ ચોધડિયે, ધડિ ધડિ ધાવ પડતા

રમજીમ ઝણુણુ ઈણુણુ ચાલતી, નારી સારી વરતા;

નારી સારી વરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૫.

સોના સિલાસન, ખેડક જાજમ, મખમલી પાથરતા;

ઝળઝળ કાંતિ, અજાજ ઝળકતી, ધરની સુંદરતા;

ધરની સુંદરતારે, કદી, શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૬.

કેદ કરી મફલતમાં નિશદિન, શયન અનસરતા;

કહેછે દલપતરામ, ધામ ધન, શત્રુતણું હરતા;

શત્રુતણું હરતારે, કદી શંકા મન નહિ ધરતા; ઉડી. ૭.

ગરબી ૧ સી.—આ દુનીયામાં કોઇ

રહેવાનું નથી. એ વિષે.

“સાફ સાફ રે સરત શેહેર, મુંબાઈ અજખેડી”

એ રાગ.

ધિર હરીને કોઇ આ કામ, રે નથી રહેવાનું;

કરીલો કોઇ રફું કામ, રહેશે કહેવાનું; ટેક.

વિદ્યમ સરખા વૌર ગયા મે, ભૂપ ગયો વળી બોજરે;

જેરાવર જયકારી જગતમાં ફરતી જેની ફોજ; રે નથી. ૧.

છતે ગયો શાહુ છત્ર પતિનો, દુનીયાથી દેખાવ રે;

આજીરાવ ગયા બળવંતા, ગયા શિવાજીરાવ; રે નથી. ૨.

બારોનેટ બહુ જશવંતા, રોક ગયા જમશેદ રે; ૭
કડો રહ્યા ક્યાં ધનજી કામા, ખલક ધરે છે ખેદ; રે નથી. ૩
જેણે બહુ જર જોડી જગતમાં, કર્યા ગુપત ઉપકાર રે.
કઈ દુખિયાનાં દુઃખ કાપ્યાં તે, સંભારે સંસાર; રે નથી. ૪
મોતીશા મુંઝામાં મોટો, સરસ હતો શાહુકાર રે;
નામ ગયું ને હાંમ ગયું વળી, ગયા ગરબ બંડાર; રે નથી. ૫
કઈ ગુણવંતા ગયા ગવરનર; સરસ ગયા સરદાર રે;
રાજા રાણા કોઈ રહ્યા નહીં, કટા અમલ કરનાર; રે નથી. ૬
હેમાભાઈ હયાત હતા ને, રોક હતાં હડિસંગરે;
તે પણ દુનિયા તણ ગયાને, મનમાં રહ્યા ઉમંગ; રે નથી. ૭
ક્યાં પ્રિન્સ આલખરઠ પૃથ્વીપતિ, રાણીનો ભરથારરે;
જોતાં જોતાં ગયા જગતથી, જરા ન લાગી વાર; રે નથી. ૮
પડ્યું રહે નાણું પૃથ્વીમાં, અગણિત આડે આંકરે;
સમજી લેજો કાંઈ પણ સાથે, નહીં આવે નવટાંક; રે નથી. ૯
બાગ બગીચા બેઠક બંગલા, મોટા મોટા માળરે;
એતો સૌં એમનાએમ રહેશે, પરથમ ચણુજોપાળ; રે નથી. ૧૦
આરબેલા અધુરાં રહેશે. કંઈક જગતમાં કામરે;
તરત અગણ્યુ તેડું આવે, તજિને જવું તમામ; રે નથી. ૧૧
કાલ ક્યાંતું આજ કરી લે, કોણે દીડી કાલરે;
પગલાં હેઠે મોત પડ્યું છે, એતી એતી ચાલ; રે નથી. ૧૨
લાચારોની આશીષ લેજો, નિશ્ચય કરજો નામરે,
સમજો તો સારી શિખામણ, દે છે દલપતરામ; રે નથી. ૧૩.

ગરબી ૨ જી—જુહું ન બોલવા વિષે.

“વનમાં ભુલ્લી પડીરે પેલો ક્યાં ગયો કાનુડો” એ રાગની છે.
હગમાં તે હરેં રે જગમાં જે જન બોલે જુહું,
જૂડે રહે જગપતિ પળો આખર હહે હું ઉડું હગમાં. ૧
જૂડા જનનું કોઈ ન જાણે, સરખાતાં પણ સાચું;
વાટે ઘાટે વાત કરે જન, ડાટો એનું ડાચું; હગમાં. ૨
સહજ સ્વભાવે હસતાં હેતે, વહો ન જુડી વાણી;
તજો તમે તે ટેવ નકારો, જુડામાં દુખ જાણી; હગમાં. ૩
ઢાંગીને વાગે ઢાંચણમાં, પીડા પીડા પોકારે;
શુણનારા કોઈ સત્ય ન માને, ઢાંગ હશે એમ ધારે; હગમાં. ૪
પ્રથમ થકી પતિયાર ગયો તો, પછી ન પાછો પામે;
કોઈક ચોરી કરે પણ ચડશે, નર તરકરને નામે; હગમાં. ૫
સોનાનો શણગાર સરસ જો, ધડનારો ધડા લાતે;
બદલી લેનારો બદલે પણ, સોનાને સિર આવે; હગમાં. ૬.

ખીલાડો બહુ સાધુ ધનીને, દયા ધણી દીલ ધારે;
જિંદગી વિશ્વાસ ન આવે, વીતી વાત વિચારે; હગમાં. ૭
જે જુહું તે જાવરતાં પણ, છેક રહે નહીં જાણું;
વર્ષે એ વર્ષે વળતી, પછી ઉખળશે પાનું; હગમાં. ૮
જુહું બોલ્યાથી જર જામે, તોપણ દુખ છે તેમાં;
ક્યન કહી લોકો ધિકારે, આગ ઉડી જર એમાં; હગમાં. ૯
કદી મળે ધન લાખ કરોડો, તોપણ તો શું કરવું;
બોજ કરમનો માથે બાંધી, મેલીને ધન મરવું; હગમાં. ૧૦
જાનું જુહું જાવરીએ પણ, જગતપતિ તો જાણે,
ભારે પીડા બોગવિષે પછી, નહિ છુટાએ નાણે; હગમાં. ૧૧
આ જગમાં સુખ અદ્ય સમયનું, અતિ લાંબુ દુખ અતે;
પાને લખતાં પાર ન પામે, લખ્યું છે વિધાવંતે; હગમાં. ૧૨
તે જન ડાલો તેજ કમાયો, જે નહીં જુહું બોલ્યો;
દલપતરામે દિલમાં દેખી, ખરેખરો મત બોલ્યો; હગમાં. ૧૩.

ગરબી ૩ જી—જવાસા વિષે.

“વાંસલડી વાગીને હુંતો જાગી,” એ રાગની.
જવાસા શિદને મરે છે સુકાઈ,
જુહું શું કીધું વરસાદે ભાઈ; જવાસા. ૧
ચારે દીશ વરસાદની થઈ ચડાઈ,
દેખી તેની સરવ થકી સરસાઈ;
હારે તારા ઉરમાં આવી અદેખાઈ; જવાસા. ૨
થયાં નવ પક્ષ વરસ સરવે,
અખિલ જન હરખીયાં એને ઉતરવે;
હારે તુંતો ગાંડક બળી મરે ગરવે; જવાસા. ૩
ધાર્યું તેતો અભિમાન અતિ ઘણું આજે,
ખીજની ચડતી દેખીને તું દાઝે;
હારે જાણે ધન કેમ મુજ સિદ્ધ ગાજે; જવાસા. ૪
એનો એક વાળ તારાથી ન તૂટે,
તેનો જશ તારે ખુટાડે ન ખૂટે;
હારે હાલો શિદને કપાળ તું ફૂટે; જવાસા. ૫
એનો જગકર્ત્તએ કીધો વધારો,
તેથી તે તો સર્વને લાગે છે સારો;
હારે તુંતો તોલ તપાસને તારો; જવાસા. ૬
જોને તેતો સર્વનું ધિચ્છે છે સાદું,
નથી ચહાતો કોઈનું થવાને નકારું;
હારે તેણે શું અગાડ્યું ભાઈ તારું; જવાસા. ૭
એને એકે આજ ચડાવ્યું ન ચડશે,
એના સામું ફેકતાં તુજ શિરપડશે;

હારે તારી ધરપા તે તુજનેજ નડશે; જવાસા. ૭.
 જ્યારે તુજ અંગમાં શોષ જણાયો,
 સારે તું અદેખોને જુડો મણાયો;
 હારે તુંતો હલકો હડીસો મણાયો; જવાસા. ૮.
 તુત્રો જાણે માન હું મેળવું મોડું,
 તેતો બીજાં લોકના ચિત્તમાં ચોટયું;
 હારે જેમી લેતાં તો મળવાનું ખોડું; જવાસા. ૯.
 હજીયાને ગંભીર તજ હલકાઈ,
 અલપ ગુણ મળતાં ન જવું હલકાઈ;
 હારે બહુ તેથી થારો તારું ભાઈ; જવાસા. ૧૦.
 થયાં સહ પ્રકુલિત તું તેવો થાને,
 સરસ ગુણ વરસાદના ગણી ગાને;
 હારે મિત્રતાથી હળી મળી જાને; જવાસા. ૧૧.
 કલાં આતો કથન તારે શુભ કામે,
 દેખી તારું દુઃખ દીલધારી દયા મેં;
 હારે રૂઝી રીતથી દલપતરામે. જવાસા. ૧૨.

બાળપણે હું હતો બહુ નિર્મળ,
 પણ તે પીડા ન પમાડી રે; મારા. ૧.
 પૃથ્વી ઉપર મેં તો પત્ર ન મંડાતો,
 પ્રીતે તું ફરતી ઉપાડી રે; મારા. ૨.
 હાલરડાં ગાતી હેતે હોચીની,
 પારણા માંહી પોઠાડી રે; મારા. ૩.
 બીનેથી કારે સંભાળીને ફરતી,
 આજા ઓછાડ ઓછાડી રે; મારા. ૪.
 બૂખ્યો થયો સારે નિદ્રાથી,
 જીંધે ભરેલી ઉઠાડી રે; મારા. ૫.
 દુર્ખોથી દેખીને યતી દુખી દિલમાં;
 પાંપણથી આંસુ પાડી રે; મારા. ૬.
 જોઈતું તે હું કહી શકતો ન જો,
 ચેતતી ચિત્ત પહોંચાડી રે; મારા. ૭.
 મારા સાર પીધાં તેં ધરી મુજિયાં,
 ખારાં કે કડવાં ઉપાડી રે; મારા. ૮.
 દિવસમાં ધડીએ ન જંપવા દેતો,
 એવો હતો હું અનાડી રે; મારા. ૯.
 ખાતાં પીતાં કે ખરા સુખ દુખમાં,
 વિધ વિધ વાતે વિતાડી રે; મારા. ૧૦.
 ચાર ધડી એવી ચાકરીનો ગુણ,
 મનથી શકું ન મટાડી રે; મારા. ૧૧.
 દલપતરામ કહે દાસ થઈને,
 આપીશ બદલો અગાડી રે; મારા. ૧૨.

ગરબી ૬ થી.

દિન દિન બહુ સુખદાતારે,
 માયાળુ મારી માતા;
 તું જગમાં ખરી ત્રાતારે,
 માયાળુ મારી માતા. ૬ક.
 જોડલા ગુણ ગાઉ તેડલા યોડા,
 સૌ નથી ઉચરી શકાતારે; માયાળુ. ૧.
 સંસારમાં સહ સ્વારથી સરખા,
 પેખ્યા સગા પરખ્યાતારે; માયાળુ. ૨.
 જુડો ભક્ષો પણ માતા નિભાવે,
 જોયા બીજા તજ જાતારે; માયાળુ. ૩.
 જોયું નહી હેત માતાના જોયું,

માતાની સ્તુતિ ગરબી ૫ થી.

દીધાં તે સુખ દહાડી દહાડી રે,

મારા મનમાં છે માડી;

બણી ધણી વિપત ધટાડી રે,

મારા મનમાં છે માડી. ૬ક.

ચાલન તો બહુ ચલાતારે; માયાળુ. ૪.
 માતના ગુણ નહીં માને તે પુત્રો,
 પાછળથી પસતાતારે; માયાળુ. ૫.
 જેને માતા નહીં તે સુત જ્ઞેયા,
 મહા દુખમાંથી મુઝાતારે; માયાળુ. ૬.
 માતાનું મન તેનો સ્નેહનો સાગર,
 વિશ્વમાં રચીયો વિધાતા રે; માયાળુ. ૭.
 ભાવ ભરેલાં ભણે હોય ભૂમાં,
 ભગની અને વળીં બ્રાતારે; માયાળુ. ૮.
 માશીકે મામા ને કાકી કે કાકા,
 સા ભણે હોય સોહાતા રે; માયાળુ. ૯.
 નેહ ભરી ભણી નારીતણા ગુણ,
 તારી તો તુલ્ય ન થાતા રે; માયાળુ. ૧૦.
 આ ભવમાં ભણી તું આપનારી,
 સર્વ વિધિ સુખ શાતારે; માયાળુ. ૧૧.
 દલપતરામ કહે ખરા દિલથી,
 ગુણ નથી ગણતાં ગણાતારે; માયાળુ. ૧૨.

પિતાજીની સ્તુતિ—ગરબી ૭ મી.

રામ કહે થઈ રાજરે,
 શુભો પ્યારા પિતાજી;
 ગુણ ગણી ગાકુંઠુ ગાજરે,
 શુભો પ્યારા પિતાજી. ટેક.
 લેશ તમારું વચન નહીં લોપું,
 જે કહો તે કહું હાજરે; શુભો. ૧.
 તન મન ધન શિર સર્વસ સોપું,
 નિશ્ચે કહું નહીં નાજરે; શુભો. ૨.
 વસ્તી તજને વસું વાસ વનમાં,
 જે જીભથી કહો જાજરે; શુભો. ૩.
 પાવણ પોસણ પાડ પિતાનો,
 પુત્ર ભુજે તેતો પાજરે; શુભો. ૪.
 સારી સારી ચીજ સુતને જમાડે,
 ભક્ષ કરે પોતે ભાજરે; શુભો. ૫.
 પેટે પાટા આંધી પેસાની વસ્તુ,
 તનુજને ખવરાવે તાજરે; શુભો. ૬.
 કાલાધેન્ના પણે જેને કહ્યા મેં,

બોલ સાંખ્યા તે બધાજરે; શુભો. ૭.
 અંશુલી હતો પણ ગુણ ગણી લીધા,
 દુર્ગુણ દૂર કિંધાજરે; શુભો. ૮.
 સેવકની પેઠે સર્વ પ્રકારે,
 સ્નેહથી કીધી સેવાજરે; શુભો. ૯.
 કહોજી કદાપિ હું કેમ વિસાઈ,
 અતિ ઉપકાર એવાજરે; શુભો. ૧૦.
 સાદા રહી પોતે મુજને શોભીતા,
 શુભ શાલુગાર સખ્યાજરે; શુભો. ૧૧.
 ખચિત ખરેખરી પ્રીતથી ખાંતે,
 ભક્તની રીતે ભજ્યાજરે; શુભો. ૧૨.
 દુખ ખમી દેહે મને સુખ દીધું,
 કીધું રક્ષણ કોટિધાજરે; શુભો. ૧૩.
 શિક્ષકની પેઠે મુજનેજ ધારવા,
 દિન દિન બોધ દિધાજરે; શુભો. ૧૪.
 પુત્ર માગે પ્રીતે રાંક ને રાગ્ત,
 ભણી ભણી ભક્તિ ભાપાજરે; શુભો. ૧૫.
 ઘડપણમાં ધણી ચાકરી કરશે,
 અંતરે એવી આશાજરે; શુભો. ૧૬.
 જાતીમાં રાખીને જાંચડો કીધો,
 દિલ ધણી રાખી દેધ્યાજરે; શુભો. ૧૭.
 કોઈ દિવસે મને દુખમાં દીકો તો,
 આંસુ પ્રવાહ વહ્યાજરે; શુભો. ૧૮.
 જે કોઈએ મુજને જ્યારે દુખ્યો,
 ધીરજ જાંડી ધખ્યાજરે; શુભો. ૧૯.
 તાતજી તે ઉપકાર તમારા,
 લખતાં ન જાય લખ્યાજરે; શુભો. ૨૦.
 માઈ સાઈ થવા મનમાં હમેશાં,
 કરોડ વિચાર કર્યાજરે; શુભો. ૨૧.
 આ પુત્ર કેમ પામે સુખ એવી,
 ફીકર રાખી ર્યાજરે; શુભો. ૨૨.
 આખી ઉમરના ઉચાર આગળથી,
 ધ્યાનમાં રેજ ધર્યાજરે; શુભો. ૨૩.
 દલપતરામ કહે દિલમાંથી,
 વળીં તે નથી વિસર્યાજરે; શુભો. ૨૪.

ગરબી ૮ મી.

“જે લાગી મને તારી, અલ્યાજી લે લાગી
મને તારી.” એ રાગની છે.

- જેકહોતેપ્રેમથી હુંપાળું, પિતાજીતમેજેકહોતેપ્રેમથીહુંપાળું
વીશવસા વાર નહિ ગાળું; પિતાજી તમે. ટેક.
પુત્ર યદ ન પાળે વેણુ પ્રેમથી પિતાનું,
કહે લોક તેનું મોઢું કાળું; પિતાજી. ૧.
વચને પિતાને વસ્થા રામ વનવાસે,
રાજપાટ છોડીને રૂપાળું; પિતાજી. ૨.
પાળ્યો મને બાળપણે પોતે કષ્ટ પામી,
શી રીતે એ સર્વ સાદું વાળું; પિતાજી. ૩.
નિમકહરામી કદી હું નથી થવાનો,
સોંપશે તે ચાકરી સંભાળું; પિતાજી. ૪.
વાંચિછે મેં એક વાત એક વહાણના બેદરની,
તેજી એક ટેક કેમ ટાળું; પિતાજી. ૫.
જેનો સત જગતમાં દુષ્ટ જેવો બાળ્યો,
તેને ઘેર છોતે સુતે તાળું; પિતાજી. ૬.
દાસ ગણીને ધણી આશીષ મને આપો,
દીલ રહું રાખીને દયાળું; પિતાજી. ૭.
કહે આમ દલપતરામ કરજોડી.
માફ કરો વેણુ બૂલ વાળું; પિતાજી. ૮.

દોહરા.

- સાંખે ક્યનો રોહથી, બાળકનાં મા બાપ;
પછી ધરડાં માબાપનાં, સપૂત સાંખે આપ. ૧.
અવગુણુ એકે નવ ગણે, પ્રીતે પાળે લાડ;
પિતા માતને પાળવાં, પછી તેમાં શો પાડ. ૨.
એક દિવસ પણ અન્નજો, જમિયે જને ઘેર;
સદાકાળ સંભારિયે, પ્રીતે રૂડી પેર. ૩.
ચાર ઘડી પણ ચાકરી, કરે કોઈની કાય;
બૂલે તે આભાર તો, નિમક હરામી હાય. ૪.
ખરા દીલથી ખાંતથી, પ્રીતે માતપિતાય;
કરે ચાકરી ચાકરી, ભવમાં ક્યમ બૂલાય. ૫.
બૂલે તે ભગવાનનો, ચાહન મોટો ચોર;
નહિ તેનો પછો નીસરે, નરક વિષે પણ નોર. ૬.

ગરબી ૯ મી.—બાળકીઓનાં

નિત્યકર્મની ગરબી.

“મા પાવા તે ગરથી ઉતર્યા મા કાળીરે.”

- સુતાં ઉડી ગુભ રીતથી, સાહેલી રે;
પરમેશ્વર બજવા પ્રીતથી; સાહેલી રે. ૧.
પછી દાતણુ પાણી યાયછે, સાહેલી રે;
જેથી દૂરગંધી જાયછે; સાહેલી રે; ૨.
નહાવું નિત્ય નિરમળ નીરથી, સાહેલી રે;
સઘળો જાય મેલ શરીરથી; સાહેલી રે. ૩.
સંતેષે જમીએ જે મજ્યું, સાહેલી રે;
નહિ ખાઈએ નિત્ય ગળ્યું ગળ્યું; સાહેલી રે. ૪.
પટકુળ જીણું નહિ પેહેરીએ, સાહેલી રે;
ગાવા ન જવું પરશેરીએ; સાહેલી રે; ૫.
આશ્રણુ ઝાઝાં નહિ ધમ્મીએ, સાહેલી રે;
સદગુણની શોભા પ્રીતીએ; સાહેલી રે. ૬.
નીરલજની સોખત છોડીએ, સાહેલી રે;
વાહાલાંથી વૈર ન જોડીએ; સાહેલી રે. ૭.
સઘળું સરખું નહિ લેખીએ, સાહેલી રે;
દલમાં ડાયાં થઈ દેખીએ; સાહેલી રે. ૮.

ગરબી ૧૦ મી હિંદુઓની સ્ત્રીઓને લણવા વિષે.

“લાલ હંખોડા.”—એ રાગની.

- તમે બણો ભલી ભાત, બાઈ હિંદુવાણી;
રહો સુખી દીન રાત, બાઈ હિંદુવાણી. ૧.
જેથી દુષ્ટ બુદ્ધિ જાય, બાઈ હિંદુવાણી;
સ્થિર સારી બુદ્ધિ યાય, બાઈ હિંદુવાણી. ૨.
રાખો સંપ સગાં માંહિ, બાઈ હિંદુવાણી;
નહીં કલેશ કરો કાંહિ, બાઈ હિંદુવાણી. ૩.
સુખ સંપમાં સદાય, બાઈ હિંદુવાણી;
ગુણવંત એમ ગાય, બાઈ હિંદુવાણી. ૪.
શિખો સારાં કામજાન, બાઈ હિંદુવાણી.
વધે લોક માંહિ લાજ, બાઈ હિંદુવાણી. ૫.
તજી પીયરમાં પ્રીત, બાઈ હિંદુવાણી.
રહો સાસરે સુ રીત, બાઈ હિંદુવાણી. ૬.
કોઈ કરે સારો બોધ, બાઈ હિંદુવાણી;
સુણી કીજીએ ન કોધ, બાઈ હિંદુવાણી. ૭.
બજે અકળ એભેવ, બાઈ હિંદુવાણી;
દલપતતણે દેવ, બાઈ હિંદુવાણી. ૮.

ગરબી ૧૧ મી.—છાડીઆને ભણવા વિષે.

“આવો આવો શિવશંકર ભોળા.”—એ રાગ.

બેહેનો તમે ભાવ સહિત ભણુને,
 ગાંડા લોકો નિદે તે નવ ગણુને;
 બણે તેતો ભગવતને ભાવે,
 એથી દીલ જ્ઞાન અધિક આવે;
 તથા અવગુણ સંદગુણ લાવે.
 બણે તે તો અપજશથી ભાગે,
 જેને ઘણી લાજનો અપ જાગે;
 મોટી સતિયોતું ૫૬ ભાગે.
 દુરાચાર હોય ન બંણે, તેમાં,
 જગ્યા જુઓ કેદી રહે જેમાં;
 અધિક તે; હશે અભણ્યા એમાં.
 બણેલી હેતી રૂકમણી રાણી,
 મીરાંબાઈ મુલકમાં વખણાણી;
 જેની કવિતા જગ સૌ જાણી.
 પ્રિયાને પાપ બણે લાગે,
 એવું કાઠ લખી ન ગયા આગે;
 મહોદે બોલનારા જુતી ભાગે.
 ભણ્યા વિના ક્યાંથી અક્ષલ આણે,
 નીતિની રીતી તે કેમ જાણે;
 ભણ્યા વિના જણુ પશુ પરમાણે.
 બણી ઘણી નાગરની નારી,
 શી રીતે નહિ કહિયે સારી;
 ચતુર લેજે ચિતમાં વિચારી.
 બણો તમે આજસ ભ્રમ છોડી,
 યશે તેથી લાજ નહિ થોડી;
 કહે દલપત બેડુ કર જોડી.

બેહેનો ટેક.

બેહેનો. ૧.

બેહેનો. ૨.

બેહેનો. ૩.

બેહેનો. ૪.

બેહેનો. ૫.

બેહેનો. ૬.

બેહેનો. ૭.

બેહેનો. ૮.

હૃદયમાંભરીહરોરે લોલ; બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨.
 શીખામણુ સાંભળી રે લોલ, કુટેવ જશે ઢળી રે લોલ;
 વિવેક વધે વળી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૩.
 ભાવેથી બણો ગણો રે લોલ, તેથી તો તમોતણો રે લોલ;
 સુધારાયશે ઘણો રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૪.
 ભણ્યાવિના ભામની રે લોલ, ગદ્દી જેવી ગામની રે લોલ;
 કહો શા કામની રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૫.
 કહુ વળી કાનમાં રે લોલ, અવગુણ અજ્ઞાનમાં રે લોલ;
 સમજજો સાનમાં રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૬.
 મુરખ મન મેલમાં રે લોલ, ફરે ફંદ ફેલમાં રે લોલ,
 જુઓ જઈ જેલમાં રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૭.
 ભલે ભણુવા જશે રે લોલ, કુપ થ નથી કરો રે લોલ;
 યતાં સુખીયાં યશે રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૮.
 વિદ્યાગુણ વ્યાપશે રે લોલ, કુટીલતા કાપશે રે લોલ;
 અધિક ખુદી આપશે રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૯.
 એવું જાણી આપથી રે લોલ, પાછાં ફરો પાપથી રે લોલ;
 ઉદ્યોગ અમાપથી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૦.
 ધરમ મનમાં ધરો રે લોલ. કરમ શુદ્ધતો કરો રે લોલ;
 પરમ પદ પરવરો રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૧.
 ભજો ભગવાનને રે લોલ, તજો અભિમાનને રે લોલ;
 સજો શુભ જ્ઞાનને રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૨.
 ભણી ભરતારમાં રે લોલ, પ્યારી રહે પ્યારમાં રે લોલ;
 સુખે સંસારમાં રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૩.
 કાઠાઈ લહે નહિ રે લોલ, કુશળ કહી કહી રે લોલ;
 મોઢી ચીજને ચહી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૪.
 ચોખી નિત્ય ચિતથી રે લોલ, રહે સતી રીતથી રે લોલ;
 પ્રભુભજેપ્રીતથી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૫.
 છકે નહીં છંદમાં રે લોલ, આપે આનંદમાં રે લોલ;
 ફરે નહીં ફંદમાં રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૬.
 સદા સંતોષથી રે લોલ, રહે નહીં રોષથી રે લોલ;
 ડરેદીલ દોષથી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૭.
 સાસરીયું શોભાવશે રે લોલ, એવા ગુણ આવશે રે લોલ;
 ભરથારનેભાપશેરેલોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૮.
 ભલીહોયજો ભણી રે લોલ, તારીફ ઘણી તેતણી રે લોલ;
 ગુથે ગ્રંથમાં ગણી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧૯.
 ઘણો જશ જનમશે રે લોલ, વીપતથી વિરામશે રે લોલ;
 પુરાં સુખ પામશે રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૦.

ગરબી ૧૨ મી.—ભણવાના ઉપદેશ વિષે.

“મારી માત બહુચરારે લોલ.”—એ રાગની.

બણો ભલી ભાતથી રે લોલ, રહે રળીઆતથી રે લોલ;
 સખી સંઘાતથી રે લોલ, બણો ભલી ભાતથી રે લોલ. ૧.
 ભણ્યાથી ભણું યશે રે લોલ, મુરખતા મટી જશે રે લોલ;

૧ ચચળ કુંડાળીમાં ગાતાં ફરનાર.

શ્વે પંથ સંચરે રે લોલ, દુરાચારથી ડરે રે લોલ;
સાસુની સેવા કરે રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૧.
વધે લાજ લોકમાં રે લોલ, ચાલે વાત ચોકમાં રે લોલ;
ચતા જન ચોકમાં રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૨.
લેખણ ખડીઓ લઈ રે લોલ, નિશાળે નિત્યે જઈ રે લોલ;
ઠરેથીર ત્યાં થઈ રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૩.
મહેતાજીનું માનથી રે લોલ, કથન સુણી કાનથી રે લોલ;
ધરી એક ધ્યાનથી રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૪.
રમાપતિ રીજશે રે લોલ, ખોટા મતી ખીજશે રે લોલ;
કહી થાકી જશે રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૫.
ગોરી સહુ ગાંભી રે લોલ, શુણે કથા કામની રે લોલ;
દલપતરામની રે લોલ, ભણે ભલી ભાતથી રે લોલ. ૨૬.

ગરબી ૧૩ મી.—નિશાળે આવવા વિષે.

“તમે હરી હૈઆના હારછો.”—એ રાગ.

આવજો આવજો આવજો રે,

આજ વહેલાં નિશાળે આવજો;

બેહેની મને બોલાવજો રે,

આજ વહેલાં નિશાળે આવજો.

ટેક.

જો તમને અવકાશ ન આવે રે,

તો કોઈ સાથે કહાવજો રે;

આજ. ૧.

પાટીને ખડીઓ લેખણ સાથે રે,

લખવાને સામાન લાવજો રે.

આજ. ૨.

કોકો ભણાવી મને આંક ગણાવી રે,

બારાખડી શિખાવજો રે.

આજ. ૩.

બૂદ્યો પડે કદી ભણતાં ગણતાં રે,

તો મને તરત બતાવજો રે.

આજ. ૪.

સારી શિખામણ શિખવીને સજની રે,

બહુ હુશિયાર બનાવજો રે,

આજ. ૫.

સમજવતાં કદી જો નવ સમજુ રે,

શિળે સ્વભાવે સમજવજો રે.

આજ. ૬.

હતી ભણેલી સતજુગની સતીઓ રે,

એવી અને આખર અપાવજો રે.

આજ. ૭.

સારી સુધારી મારા મનની મતસારે,

દલના દોષ દળાવજો રે.

આજ. ૮.

ગરબી ૧૪ મી.—ભરત ચિત્ર શિખવાની ગરબી.

“અલબેલીરે અંબે માત, જોવાને જઈએ” (એ રામની.)

આવો આવો રે શિખીએ આજ, ભરતજી ભરવાને;

લાવો લાવો રે સધળો સાજ, ચિત્ર ચીતરવાને; ટેક.

ચિતર ચિતરવાને ભરતજી ભરવા, માતપિતા મનહરવારે;

જગ કરતાનાં કરતવ્યને, કાંઈ કાંઈ ઉતેજન કરવા; ભર. ૧.

પોપટ ચિતરો ને પાંજરે ચિતરો, ચિતરો માયો ચરવારે;

કૂલ જાડે તો કૂલડાં ચિતરોને, ચિતરોઆંબેભરવા; ભર. ૨.

ચતુર મનુષ્યના ચહેરા ચિતરો, સંજનને સાંભળવા રે;

ચિતરો મંડપ ચોરી મધ્યે, વરવહુ બેડાં વરવા ભર. ૩.

ભણુતર ભણુતી કુંવરી ચિતરો; શિખતી ષઠ સુધરવા રે;

પનઘટની પાણિયારી ચિતરો; હોય જતી જળ ભરવા. ભર. ૪.

નિર્મળ જળની નદિયે ચિતરોને, ચિતરો ગિરિવરગરવારે;

નાટકશાળામાં નટ ચિતરો, ચિતરો નરપતિ નરવા; ભર. ૫.

પરવતના પાયામાંથી, જો ઝરણું લાગે ઝરવા રે;

તેચિતરીને વર્ણો હિમગિરિ, ચિતરો ઠંડકથોજળરવા; ભર. ૬.

શિતળ વાયુ વાય શિયાળે, લાગે પાન પિખરવારે;

વૈશાખે વનવેલી પુલે ને, જળ વરસે ભાદરવા; ભર. ૭.

ચિતરોને સજની મોતનૂ મૂર્તિ, દુષ્ટ કરમથી ડરવારે.

ભાવેપ્રભુના ભજનિક ચિતરો, અવસર અંત ઉગરવા. ભર. ૮.

રતન સહિત રતનાગર ચિતરોને, ચિતરો નાવ ઉતરવા રે.

સુત ધવરાવતી સુંદરી ચિતરો, પ્રીતે પુત્ર ઉછરવા; ભર. ૯.

ઝમઝપ ચિતરોને હાંધિયો ચિતરો, બોયજનજમ પાથરવારે.

ખુબસુરતની છબીયો ચિતરો, રંગ મેહેલમાં ધરવા. ભર. ૧૦.

વિધવિધનાં કાંઈ વાસણ ચિતરો, ધરમાં ધણું વાપરવા રે;

ગાડી બગીચે ચાર ચિતરો, સાંજ સવારે ફરવા. ભર. ૧૧.

ચિતર થકી ચિત ચિંતા ટળવા, શોક સકળ પરહરવારે;

દલપતરામ કહે દુનિયામાં, સુખથી દિવસ નીસરવા. ભર. ૧૨.

ગરબી ૧૫ મી.

“સોના કંઈ ચાંદ્રે બેડું મોહન વેણ વગાડે.”—એ રાગ.

જગતની રચના જોણે રચી, પ્રભુ મને પ્રણયી પ્યારો;

હો બેહેન મોટો જોનો મહિમાય, પ્રભુ;

દેવ બધા જોના દાસછે, પ્રભુ મને; હો: સજ્જનાને પ્યાર પ્રભુ;

પૃથ્વી પાણી જાડ પર્વતો, પ્રભુ; હો. સોમસુરજ અજનાર; પ્રભુ;

૧ પહેલા ચરણ સિવાય બીજામાં હો આગળ મી-

ડું કરેલું છે ભાં “હો બેન” વાંચવું.

એવી લીલાએની અદ્ભુત, પ્રભુ; હો, કાટીબુવનકરતાર; પ્રભુ. ૨. અગણિતપ્પાપણુને પણુ, પ્રભુ; હો. એણે કીધા ઉપકાર; પ્રભુ. ૩. દીન દયાળ ઉદાર છે, પ્રભુ; હો. નોધારા આધાર; પ્રભુ. ૪. આંખ્યોઅમુલ્યએણેદીધી, પ્રભુ; હો. કીધાસાંભળવાકાન; પ્રભુ. ૫. કાચને ધગ કીધા હેતથી, પ્રભુ; હો. દીધુછેજીવતદાન. પ્રભુ. ૬. બીજનપ્રાણીને બખશીનથી, પ્રભુ; હો. યુદ્ધિદિધીએવી બેશપ્ર; પ્રભુ. ૭. સંભાળ રાખેછે સર્વની, પ્રભુ; હો. કસ્તિવર એજદમેશ. પ્રભુ. ૮. બોગઆપી બલીભાતના, પ્રભુ; હો. લાલ લડાવેછે લાડ, પ્રભુ. ૯. બોજેભાવે કેમજીવિયે, પ્રભુ; હો. પરમપુરુષને એ પાડ. પ્રભુ. ૧૦. અંતરમાંથી એકેધડી, પ્રભુ; હો. કદિયે વિસારિયે કેમ, પ્રભુ. ૧૧. આતાંપિતાંસુતાંમેસતાં, પ્રભુ; હો. પુરણુરાખીશપ્રેમ, પ્રભુ. ૧૨. એ સાથેછે ધણુંઆપણે, પ્રભુ; હો. આ દેને અંતે કામ, પ્રભુ. ૧૩. તેના કુકમ કેમતોડીએ, પ્રભુ; હો. જંગલગતનોગમ. પ્રભુ. ૧૪. અંતરની, ગતિઆપણી, પ્રભુ; હો. એથીઅગણિતએક. પ્રભુ. ૧૫. દેખેછે દુનિયાને દટીએ, પ્રભુ; હો. એનીકળાછે અનેકપ્રભુ. ૧૬. બહુકેલુંનુંનથીબૂલતો, પ્રભુ; હો. કરિએજેઆપણેકાંદિ. પ્રભુ. ૧૭. અંતેએનાંકળઆપશે, પ્રભુ; હો. માંનખરૂંમનમાંસિ. પ્રભુ. ૧૮. સાચોસગોએકશ્રીહરી, પ્રભુ; હો. વાદાલામાંવાહાલોએવીર. પ્રભુ. ૧૯. પાળે ગમેતો પ્રભે કરે, પ્રભુ; હો. સાંપ્યુંએ એને શરીર, પ્રભુ. ૨૦. જથી એ રીએ જગતપતિ, પ્રભુ; હો. તેજ કરૂંતતખેવ, પ્રભુ. ૨૧. ભાવેબળુંબલીભાતથી, પ્રભુ; હો. દલપતરામનો દેવ, પ્રભુ. ૨૨.

કેલ્યાંએક છોટાંછોકરાં, મોટાંપણુ પ્રખ્યાત; નટીનાચેછે. ૧. વળીગાત્રઉપરબહુગોડ્યા, પાલાપણી ભરેલ; નટીનાચેછે. ૨. પછી દડાની પેટેદડવડી, ખુબકર્મી ત્યાંખેલ; નટીનાચેછે. ૩. પછીઉલટ સુલટકાયાકરી, ખુબજોલાંટોખાય; નટીનાચેછે. ૪. પણુએક વસ્તુઅંગથી, જરીએખરી નળમ; નટીનાચેછે. ૫. રિયરથાપિતમોટાંમાંભે, ૧૫રિએનોઆધાર; નટીનાચેછે. ૬. પણુ તેને રપરાં કર્યા વિના, ફરતી કુંડાકાર; નટીનાચેછે. ૭. વળી તેથી રહીબહુવેગળી, અધરહડી આકાશ; નટીનાચેછે. ૮. નિજનજરકરાવીયાંભમે, અકરકરી ચોપાસ; નટીનાચેછે. ૯. પણુ કરીએખશીને નવપડે, અંગેથીચીજએક; નટીનાચેછે. ૧૦. પાલા પાણી છલકાખને, છોળ ન ઉડેછે; નટીનાચેછે. ૧૧. વળી છૂકું તેનું છોકરૂં, ફરે તેને ચોફર; નટીનાચેછે. ૧૨. જનઅણુજાળણેનહિ, ખેલકર્મોશીપેર; નટીનાચેછે. ૧૩. એ કૌતક દેખી કાઢને, મન સમજાય ન મર્મ; નટીનાચેછે. ૧૪. પણુ ૩જોલુવેલમુજનેમળી, બાએતેથીમર્મ; નટીનાચેછે. ૧૫. ધનરાગખુશી થયોધણો, દીધાસરસ શણુગાર; નટીનાચેછે. ૧૬. રૂડી સાડી લીલા રંગની, આદાડીએવાર; નટીનાચેછે. ૧૭. તે જોવા ખેલ ખરેખરો, સૌને ઉપજ્યો સ્વાદ; નટીનાચેછે. ૧૮. ત્યાંકવિદલપતરામેકલું, ધન્યએનોઉસ્તાદ; નટીનાચેછે. ૧૯.

શારૂલવિકીરિત છંદ.

ખાનાં કાઢ વિષે વિરોધ બરો છે, ધાતુ જુદી જાતની, કાઢમાં રસ શીશિયો વિવિધની, ભણી બલી ભાતની; કાઢમાં બહુ બીજ ઔષધિતણાં, ખુદી જડી કવાંયની; પૃથ્વી કે બહુ વસ્તુ વાળી ધરિછે, પેટી પ્રજા નાચની. ૧. સંકોચી નિજ ગાત્ર ગોળ દુલ્લા, જેવી થઇ દીસતી; અંગે વસ્તુ અનેક ગોડવી અને, ગોલાંટ ખાતી જતી; એકે વસ્તુ પડે ન જોઇ જન તે, બોળાય છે ભાંતથી; પૃથ્વી કે નપ પાસ કાઢ નટી, ખેલે ખરી ખાંતથી. ૨.

ગરબી ૧૭ મી.—વહુમ તળયા વિષે.

“જે કાઢ અબિકાજી માતને આરધરોરે લોલ.”—એ રાગની, શુણો. શીખવા વિવેક, એક વાતડી રે, લોલ; છૂટે મૂર્ખપણું છે, ખુલે છાતડી રે, લોલ. ૧. ચૂંથ્યા ચુણુ ભરેલા મંથ, બણો ભાવથી રે, લોલ; પામો સ્ત્રી સતીના પથ, તે પ્રભાવથી રે; લોલ. ૨.

ગરબી ૧૬ મી.—પૃથ્વી રૂપી નટી વિષે.

“બહુચરખાળા ખેનડી, શોળ સજ્યા શણુગાર,
રમવા નીસર્યા મા.” એ રાગ.

સખી જોમોટા મેદાનમાં, અદ્ભૂતરીતે આજ; નટીનાચેછે પેખીનેઅચરખામીઓ, સૌવિદાનસમાજ; નટીનાચેછે ૧. કાણ જાણે આવીકયાંયકી, ફરતી દેશવિદેશ; નટીનાચેછે. ૨. નાદકના ભેદ બલામણી, બનીસ્વરૂપેમેશ; નટીનાચેછે. ૩. એક કીધો ખેલખરેખરો, વિગતે કહુંતેવાત; નટીનાચેછે. ૪. અણુજાળણાજનમાનેનહિ, એવીવાલઅધાત; નટીનાચેછે. ૫. નિજશરીરસંકોચનકરી, થઇગઈ ગોળમટોળ; નટીનાચેછે. ૬. મેં કીહું તેના ફેલવું, દડા પ્રમાણે ડોળ; નટીનાચેછે. ૭. તે શુણવંતીએ જોઈવી, અંગપર વસ્તુ અનેક; નટીનાચેછે. ૮. કાઢચોંટી એનાઅંગમાં, કાઢ તોહુદીછેક; નટીનાચેછે. ૯. પશુપક્ષીપ્રાણી બહુ ધર્મી, સ્થાવર જંગમજાત; નટીનાચેછે.

તન્ને વહેમ ભરી વાય, વહેમીએ કહી રે, લોલ;
 ભૂત પ્રેતને પિશાચ સાચ, છે નહિ રે, લોલ. ૩.
 દોરા ચીઠી મંત્ર જંત્ર, જૂઠું જાણુજો રે, લોલ;
 આશા દુચકાના તંત્રમાં, ન આણુજો રે, લોલ. ૪.
 દેતાં દામ કરે કામ, દેવ દેવિઓ રે, લોલ;
 ઠેસે લોક દામ દામ, વાત એવીઓ રે, લોલ. ૫.
 કરી મેખ વર્ષ કુંભ, ઠગે જોશીઓ રે, લોલ;
 જાડા જિજ્ઞાસુને દંભ, ઠગે ડોશીઓ રે, લોલ. ૬.
 કેક પુત્ર પુત્રી કાજ, ખતા ખાયછે રે, લોલ;
 તથા લાજ જોગીરાજ, પાસે જાયછે રે, લોલ. ૭.
 વશીકરણુતણી વાતથી, લૂટાય છે રે, લોલ;
 બોળી ભામનીની જાત, ને ઠગાયછે રે, લોલ. ૮.
 ખડું માનીને ખચીત, ચિતે ચેતજો રે, લોલ;
 ધરે માવા આવાંગીત, હૈયે હેતજો રે, લોલ. ૯.
 જશે જૂલ ભર્યા ભર્મ, મર્મ જાણુશે રે, લોલ;
 માળવા પવિત્ર ધર્મ, ધમ્મજા આણુશે રે, લોલ. ૧૦.
 બજો રાજધિરાજ, મહારાજને રે, લોલ;
 ધશે કાજવળી આજ, પામે લાજને રે, લોલ. ૧૧.
 તન્ને તુચ્છ જેવી ટેવ, અહમેવ તારે, લોલ;
 રિએ દસપતનો દેવ, દેવ દેવતા રે, લોલ. ૧૨.

ગરબી ૧૮ મી.—કુંગરા દૂરથી

રજિઆમણાની ગરબી.

“લાલ પિયારીનો સાચબો રે” એ રાગની છે.
 કુંગર દૂર થકી રજિયામણા રે,
 પાસે જાય ત્યાં પથરા હોય હોલાલ; કુંગરા દૂર થકી;
 નહિ ગુણ ગણીએ મોટા નામથી રે,
 તેની તારીફ શુણિયે તોય હોલાલ; કુંગરા. ૧.
 સરોવરથી સાગર મોટો શુણી રે,
 પંખી પહોઆં રાખી ખાર હોલાલ; કુંગરા.
 માણી પીને સુખ નહિ પામીઆં રે,
 તેની તરસ ન ગઈ તલ ભાર હોલાલ; કુંગરા. ૨.
 જોઈને દીપક જોત પતંગિયાં રે,
 ખડીઆં ઉપર ધરીને પ્રીત હોલાલ; કુંગરા.
 પાંખે દાઝી પીડા પામિયાં રે,
 ખુબ ખુબ પાખા ખેદ ખચીત હોલાલ; કુંગરા. ૩.
 દરિવરણાં ફળે અતિ ઓપતાં રે,

મુખમાં મેસે નહિ મીકાશ હોલાલ; કુંગરા.
 ઉજળું દૂધ અનૂપમ યોરનું રે,
 તે તો પીતાં ઉપજે ત્રાસ હોલાલ; કુંગરા. ૪.
 ઝાઝા જળનાં દેખી ઝાંઝવાં રે,
 મૃગના મનમાં દરખ ન મૈય હોલાલ; કુંગરા.
 દોડી દોડીને દુઃખ પામીઆ રે,
 જઈને જોતાં કંઈ ન જણાય હોલાલ; કુંગરા. ૫.
 આંખા જેવાં જોઈ આંકોલીઆં રે,
 કાચલ કરતી હતી આશ હોલાલ; કુંગરા.
 પછોં તે દીધાં પૂરાં પાકવા રે,
 કરડી જોતાં માંહિ કપાસ હોલાલ; કુંગરા. ૬.
 મણિની આશે મણિધર સેવિયો રે,
 ધણી રડો રીતે રાખ્યો ઘેર હોલાલ; કુંગરા. ૬.
 માસ ગયા બહુ પણ ન મળ્યો મણી રે,
 જાણું દીકું ઉલટું ઝેર હોલાલ; કુંગરા. ૭.
 સોનું વાલજ દેતી શંખલી રે,
 તે તથા લીધો શંખ લપોડ હોલાલ; કુંગરા.
 બહુ બોલે પણ દમડી દે નહિરે;
 કહેશે લેને લાખ કરોડ હોલાલ; કુંગરા. ૮.
 જૂલ્યો બમરો વનમાં બઠકતો રે,
 ફૂલ્યાં જોઈ આવળનાં ફૂલ હોલાલ; કુંગરા.
 કાંઈ સુગંધ ન પામ્યો સુધતાં રે,
 મનમાં સમજ્યો મોટી જૂલ હોલાલ; કુંગરા. ૯.
 સુંદર હીરા સરખો શોભતો રે,
 કીમત પામે કાચ ન કોઈ હોલાલ; કુંગરા.
 કરી કળાં કિધાં કાઠનાં રે,
 જનની જૂખ ન બાજે જોઈ હોલાલ; કુંગરા. ૧૦.
 શોભે દૂરથી દોલત સમની રે,
 પણ તરસાને પ્રણી ન પાય હોલાલ; કુંગરા.
 છેલે નરસા નિમજે છોકરા રે,
 લક્ષ્મી લાખ રીતે લૂટાય હોલાલ; કુંગરા. ૧૧.
 શોભે પણ પથરાની પૂતળી રે,
 સધજો ન ચલાવે સંસાર હોલાલ; કુંગરા.
 દસકત આ છે દસપતરામના રે,
 વાંચી કરજો વિચાર હોલાલ; કુંગરા. ૧૨.

ગરબી ૧૯ મી.—પરમેશ્વરના રસ્તાની ગરબી.

“તમને કેમ વહુ ગોરાં ગમશે રાજ, અચકો

મચકો કારેલી.”—એ રાગ.

- જો પ્રભુનો મારગ પૂછો રાજ વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
 નથી આડો અવળો જીવો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧.
 છે સૂત્ર બરાબર સીધો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 કરતારે સેહેલો દીધો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૨.
 નથી ખેતર ખાડા ખડિયા રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 નથી પર્વત આડા પડિયા રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૩.
 નથી કંકર ગોખર કાંઠા રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 નથી આડા અવળા આંઠા રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૪.
 નથી પથરા કાદવ પાણી રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 ત્યાં દાણુ ન લે કોઈ દાણી રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૫.
 નથી ઝુફી બચકર ઝાડી રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 નહીં જોઈએ ઘોડા ગાડી રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૬.
 નહીં તાપ તપે મેહ વરસે રાજ, વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
 નહીં ઠંડક પડે તન ઠરશે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૭.
 એતો ખુખખુઓછે ખાસો રાજ, વસ્તો રસ્તો શસ્તોછે;
 નહિ વાધ વરસે વાસો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૮.
 વિશ્વાસ વળાવો લેવો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 એક દામ પડે નહીં દેવો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૯.
 લઈ સત્ય દયાને સાથે રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 ધરો ઇશ્વર આગ્રા માથે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૦.
 તમે ચોંપ કરીને ચાલો રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 મન ગમતો મારગ ઝાલો રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૧.
 તમે સિધાવજો શુભ કામે રાજ, વસ્તો રસ્તો;
 કહો દીધો દલપતરામે રાજ, વસ્તો રસ્તો. ૧૨.

ગરબી ૨૦ મી.—ઈશ્વર ભજવા વિષે.

“આવો હરી શિવશંકર ભોળા.”—“એ રાગ.”

- સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા,
 જેવો જાણી તેજ પોતામાતા સેવો સખી ટક.
 જગત થીર થાપેલું જેણે,
 અધિક સુખ આપેલું એણે;
 તેણે તારા તાપ હર્યા તાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧.
 અચળ પદ એજ ધણી આપે,

- થાકેલાંને શીરતામાં થાપે;
 કાપે સહુ સંકટ દૈ શાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૨.
 જગતમાં જીવવું છે થોડું,
 જરૂર જવું વહેલું મોડું;
 જોડું તજી નય ગોથાં ખાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૩.
 ગયા કૈંક જોશીને જાણ્યા,
 રહ્યા નહીં રાગ કે રાણ્યા;
 શાણાને અજાણ્યા જોણ્યા જતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૪.
 જેને મન ગમતા રથ મેના,
 ઉત્તમ અધિકાર હતા એના;
 તેનો જશ ગુણી જન નર ગાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૫.
 જેને થતી છત્રવડે છાયા,
 કમળ થઈ કોમળ શુભ કાયા;
 માયામાં જીવ બહુ જોડાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૬.
 જમે નિલ મન ગમતા મેવા,
 દીસે જાણી દેશ પતી જેવા;
 એવા ગયા અગણિત અથડાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૭.
 હતા રજપૂત શુરા પૂરા,
 ચાહ ન કરે શત્રુતણા ચૂરા;
 ખુરા હાલે હોમમાં હોમાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૮.
 શરીરે સાગ ને તાળ,
 રાજેશ્વરી રાગના રાગ;
 માળ જેની કોય ન તજી જતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૯.
 સાહેબી સોતા સાહેબજાદા,
 આવે નહિ નજરે એકાદા;
 સાદા થઈ કબરમાં સમાતા,
 સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૦.
 જેણે ભગવાન ભજી લીધા,
 તેણે જરાના ડંકા દીધા;

લીધા લાભને ગયા પંકાત્તં,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૧.
મનોહર શિક્ષા જે આને,
પુરા જશ પામે તે આને;
પાને દલપત લખે પ્રખ્યાતા,
સેવો સખી સાહેબ સુખદાતા. ૧૨.

ગરબી ૨૧ મી.—સંસારમાં સુખ

માગવાની ગરબી.

“માપાવાતે ઘઢયી ઉતર્યા મહાકાળીરે”—એ રાગની.
સંસાર વિષે બહુ સુખ, ઇશ્વર આપોને;
દીલડાનાં ટાળો દુઃખ, કુમતી કાપોને. ૧.
સઉ સંગંધીમાં સંપ, ઇશ્વર આપોને;
વળી જીવમાં આપી જંપ, કુમતી કાપોને. ૨.
બણવા ગણવાનું બાન, ઇશ્વર આપોને;
ચુંલુવંતુ આપી ચાન, કુમતી કાપોને. ૩.
કોડીલો રૂડો કંથ, ઇશ્વર આપોને;
વળી પવિત્ર આપી પંથ, કુમતી કાપોને. ૪.
ઘરડો સસરો ઘરમાંહી, ઇશ્વર આપોને;
કંકાસ ન ઉપજે કાંહી, કુમતી કાપોને. ૫.
સાસુ ગંગાજળ શુદ્ધ, ઇશ્વર આપોને;
વૌચર નહિ વચન વિરુદ્ધ, કુમતી કાપોને. ૬.
જશવંતો રૂડો જૈઠ, ઇશ્વર આપોને;
ઠરવા મઝીઆરો ઠેક, કુમતી કાપોને. ૭.
જેઠાણી કેરી જોડ, ઇશ્વર આપોને;
કરવા પુરા કોડ, કુમતી કાપોને. ૮.
દીયર દીલનો દરીઆવ, ઇશ્વર આપોને;
દેરાણી રાણી રાવ, કુમતી કાપોને. ૯.
નાની નણદી નણદોઈ, ઇશ્વર આપોને;
જીવમાં હું હરખું જોઈ, કુમતી કાપોને. ૧૦.
પ્યારી પુત્રી ને પુત્ર, ઇશ્વર આપોને;
સાર આસે ઘર સત્ર, કુમતી કાપોને. ૧૧.
વળી વેચાઈને વેવાણુ, ઇશ્વર આપોને;
સદૃગુણ વાળાં સુખાણુ, કુમતી કાપોને. ૧૨.
સજ્જન ને શુદ્ધ જમાઈ, ઇશ્વર આપોને;
દહ કંથને ધણી કમાઈ, કુમતી કાપોને. ૧૩.
ઘાટમી આળી ઘેર વહુ, ઇશ્વર આપોને;

દઈ બાળદ બીજાં બહુ કુમતી કાપોને. ૧૪.
અધિકો નિત્યે ઉદ્યોગ, ઇશ્વર આપોને;
રદીયાના ટાળી રોગ, કુમતી કાપોને. ૧૫.
સારી સાહેલી સંગ, ઇશ્વર આપોને;
આપી અધિકો ઉમંગ, કુમતી કાપોને. ૧૬.
વળી નિર્ભય નગર નિવાસ, ઇશ્વર આપોને;
આંગળીએ દઈ ઉગ્રસ, કુમતી કાપોને. ૧૭.
દીવાળી જેવા દીન, ઇશ્વર આપોને;
દહ ઉચ્છવ નીલ નવીન, કુમતી કાપોને. ૧૮.
હેડામાં હર્ષ હમેશ, ઇશ્વર આપોને;
વધતો તે યાય વિશેષ, કુમતી કાપોને. ૧૯.
પ્રભુ ભક્તિમાં પણ ભાવ, ઇશ્વર આપોને;
કદી બને ન જૂઠું બર્તન, કુમતી કાપોને. ૨૦.
પરિપુરણુ તમારો પ્યાર, ઇશ્વર આપોને;
આપી અમને આધાર, કુમતી કાપોને. ૨૧.
લોકોમાં રૂડી લાજ, ઇશ્વર આપોને;
વળી આપી અખુટ અનાજ, કુમતી કાપોને. ૨૨.
વળી સુધર્મમાં વિશ્વાસ, ઇશ્વર આપોને;
કાપી સધળો કંકાસ, કુમતી કાપોને. ૨૩.
અંતરથી માગે આમ, ઇશ્વર આપોને;
દીનતાથી દલપતરામ, કુમતી કાપોને. ૨૪.

ગરબી ૨૨ મી.—સુંદર બાઈને

શિખામણની ગરબી.

“અચકો મચકો કારેલી”—એ રાગ.

સુંદર બાઈ ચાલ્યાં સાસરીએ,
માઆપશિખામણુ આપે બેહેન; લાજ વધારજો લાખેણી.
નીચા કુળની નીરલજ નારી,
ભરથારનું વેણુ ઉથાપે, બેહેન. લાજ વધારજો લાખેણી. ૧.
સાસુજી કહે તે સાંભળજો,
કોઈથી વદવાડ ન કરશો બેહેન, લાજ વધારજો લાખેણી;
સાંખી રહેજો બોલ્યું સહનું,
અભિમાન ન અંતર ધરશો, બેહેન લાજ. ૨.
ધરમાં બેઠાં ધધો કરીએ,
પરધેર ધણું નવ જાઈએ; બેહેન લાજ.
તમે ભણ્યાં ગણ્યાં બહુ છો ડાહ્યાં,
તમને ઝાઝું શું કહીએ, બેહેન લાજ. ૩.

મેલાં ઘેલાં તો નવ રહીએ,
ચટકો બટકો નવ કરીએ; બેહેન લાજ.
કોઈ વાત કરે ન વાંસે લોકો,
એવું ન કદી આચરીએ; બેહેન લાજ. ૪.
ને સપૂત છે સારી છાડી,
માખાપની લાજ વધારે; બેહેન લાજ.
મણી લોહતણું સોનું કરશે,
સોખતિને એમ સુધારે; બેહેન લાજ. ૫.
ને સંપ સગાથી તોડે છે,
કાંઈ વખતે હાથ ધસે છે; બેહેન લાજ.
ને સોનું સાઈ ધિંછે છે,
તેના દલમાં દેવ વસે છે; બેહેન લાજ. ૬.

ગરબી ૨૩ મી.—સખીઓને શાણપણું

શીખવવા વિષે.

દોહરો.

શાણપણું સમજવવા, વિગતે કરી વિચાર;
સખીઓને શાણી સખી, શીખામણુ દે સાર.

ગરબી—“મહાકોપ થયો તે ક્ષીકાળમાંને”—એ રાગ.

સખી શીખો તો શાણપણું શીખવું જો,
સંપી જંપી સંસારમાં સુખી થવું જો. સખી. ૧.
સાસુ સસરા કહે તે સરવ શાંખીએ જો,
કચેશ બેશ તો રૂઢેમાં નહીં રાખીએ જો. સખી. ૨.
મીઠા મીઠા મોઢેયો બોલ બોલીએ જો,
ખોટાં વેણુ તો કદાપિ નહીં ખોલીએ જો. સખી. ૩.
દાસ દાસી સુધાં ને માન દીજીએ જો,
કદી કાઠને ટુંકારો નહીં કીજીએ જો. સખી. ૪.
આપણી સંગતે ચઢે તેને સુધારીએ જો,
બોલ દબને વિરોધ ન વધારીએ જો. સખી. ૫.
જીવ રાખવો જરૂર કામ કાળમાં જો,
લાખે લેખાંતો લાભ લેખો લાજમાં જો. સખી. ૬.
છેક છાની પગવાટે નહીં પેસીએ જો,
ખુરાં બધરાંની પાસે નહીં બેસીએ જો. સખી. ૭.
ગણી તુચ્છ કાળ વ્યર્થ નહીં ગળીએ જો,
બરત ચિત્ર તથા ચોપડી સંભાળીએ જો. સખી. ૮.
ખોટી થઈને નકામાં નહિ ખેલીએ જો,
મેલાં ઘેલાં રહેવાની રીત મેલીએ જો. સખી. ૯.

રૂડી રીતે ધરખાર સાફ રાખીએ જો,
બાપા બંડીકેઆડી નહિ બાખીએ જો. સખી. ૧૦.
કોધી સામા તો કોધી નહિ થઈ જવું જો,
આગ દેખીને આપણે પાણી થઈ જવું જો. સખી. ૧૧.
ઉડી આપદમાં ધીરજ તો ધારીએ જો,
હૈયે હરખડીને હોંમત ન હારીએ જો. સખી. ૧૨.
જ્ઞાન દાતાને માતા પિતા માનીએ જો,
પણ બુદ્ધિ નહિ રાખીએ પાનીએ જો. સખી. ૧૩.
ચાડી ચોરીમાં ચિત્ત ન ચોટાડીએ જો;
ધણું ખરચવાની ટેવ તો ઘટાડીએ જો. સખી. ૧૪.
સાઈ થાવા આગળથી સુરત સાંધવી જો;
બેહેનો પાણીથી પેહેલી પાળ બાંધવી જો. સખી. ૧૫.
વધે લાજ આજ કાજ તો એવાં કરો જો,
સદા રાખી સંતોષ દોષથી ડરો જો. સખી. ૧૬.
ખાનપાન તણું દાન દેવું દીનને જો,
આપી સુખ પાજો આપણા આધીનને જો. સખી. ૧૭.
ધર્મ કર્મનો તો મર્મ દીવે ધારીએ જો,
ઝેર વેરતણી વાત તો વિસારીએ જો. સખી. ૧૮.
જૂત પ્રેત વૂત નાણી જીમ ભાગીએ જો,
જરૂર સૂરજ ઉગ્યાથી પ્રથમ નગીએ જો. સખી. ૧૯.
નહુ ટોણાં વગોણાં જેવાં જાણુ જો,
બાધા આખડીમાં આશા નહિ આણુ જો. સખી. ૨૦.
રૂડી રીતે રસોઈ શીખો રાંધતાં જો.
સાઈ પીખો વળી શીવતાં સાંધતાં જો. સખી. ૨૧.
થવું ઠીક થૈ ઠરેલ રાખી સ્થિરતા જો,
ગુણવંતાં થૈ રાખવી ગંભીરતા જો. સખી. ૨૨.
સોના કેરો શણગાર નથી શોભતો જો,
લેજો લાયકી લેવાનો ધણો લોભતો જો. સખી. ૨૩.
શોધી લેવો તે સ્વર્ગ સુખ સાજને જો,
રૂડી રાખીધરાજ મહારાજને જો. સખી. ૨૪.
રૂઢે રાખો રૂડી દલપતરામની જો,
કહી શીક્ષા તે છે તમારા કામની જો. સખી. ૨૫.

ગરબી ૨૪ મી.—સાહેલીઓને શિખાવવા

જુની ગરબી.

“પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને પાંચે નમુરે લોલ.” એ રાગે.
સરવ રનેહ ધરી સાંભળો સાહેલીઓને લોલ;

ભાત ભાત ભાવ બેઢની બણેલિયો રે લોલ. ૧.
 કથું કથન તે કથેલું ધરો કાનમાં રે લોલ;
 શીખ શીખવું તે શીખી લેજો સાનમાં રે લોલ. ૨.
 શીખી સારા પાઠ સદગુણે શોભાવજો રે લોલ;
 લખી વાંચીને ગંભીરપણું લાવજો રે લોલ. ૩.
 કરો પ્રેમે પ્રજા પ્રાર્થના પ્રભાતમાં રે લોલ;
 તજો વાઢ ને વિરેક લાવો વાતમાં રે લોલ. ૪.
 બોલ બોલતાં વિચારી બહુ બોલજો રે લોલ;
 તેમાં તત્વમાંથી તત્વવાત તોળજો રે લોલ. ૫.
 આઠ પહોર ચિત્ત રાખવું આનંદમાં રે લોલ;
 ફાસલાધને ફસાવું નહિ ફંદમાં રે લોલ. ૬.
 કુટિલ થાય તે બણેલી કશા કામની રે લોલ;
 નફદ નારી રહે તે બણેલી નામની રે લોલ. ૭.
 ધડક ટાળી દુર્ગુણાળીને ધિકારવી રે લોલ;
 ધર્મલીણિને તો ધુળ જવો ધારવી રે લોલ. ૮.
 ધેર પારકે જે ધૂમતી ફરે ધણી રે લોલ;
 તુચ્છતા જણાય તેવી તારણીતણી રે લોલ. ૯.
 હડીલાઈ તો હૈયાથી દૂર પરહરો રે લોલ;
 શીખ સાસુની સદૈવ ધ્યાનમાં ધરો રે લોલ. ૧૦.
 શાંત ચિત્ત ધરીને સૌનું બોલ્યું સાંખજો રે લોલ;
 ક્રોધ ને વિરોધ જોધ કાઢી નાંખજો રે લોલ. ૧૧.
 બહુ અદ્ય રાખી બોલવું ને ચાલવું રે લોલ;
 જુગપો તજીને નમલપણું સંભાળવું રે લોલ. ૧૨.
 અધમ આજસ તો અંગમાં ન આણવી રે લોલ;
 જશ જમાવવાની જુક્તિ જોડી જાણવી રે લોલ. ૧૩.
 પિયર સાસરે સુકીર્તિ સંપડાવજો રે લોલ;
 કુળ દીપિકા કુટુંબમાં કહાવજો રે લોલ. ૧૪.
 ધણું અંગમાં ધરેણું નહીં ધાલવું રે લોલ;
 બેલી લોકની મરજદ નહીં ચાલવું રે લોલ. ૧૫.
 કરજ હોય તો વધારે કસર કીછ્યે રે લોલ;
 દેવા દામ તે તમામ વાળી દીછ્યે રે લોલ. ૧૬.
 સ્વામીને કુસંપથી નહીં સંતાપીયે રે લોલ;
 ધીરજ ધારીને વધારે ધીરજ આપીયે રે લોલ. ૧૭.
 રૂઠું આંગણું સમારી સાઈ રાખવું રે લોલ;
 ચાવણું તે સૈને વહેચી આપી ચાખવું રે લોલ. ૧૮.
 સ્નેહ સંપ જપ સર્વદા સંભાળીયે રે લોલ;
 તાણુ ખેંચની તમામ દેવ ટાળીયે રે લોલ. ૧૯.

બરત ચિત્ર શીખી લેવાં ભાતભાતનાં રે લોલ;
 જમણુ રાંધી જાણી જોવાં જાતજાતનાં રે લોલ. ૨૦.
 પુસ્તકો પવિત્ર વારેવારે વાંચીયે રે લોલ;
 મારીએ નહીં ગપાટા બેસી માંઝીયે રે લોલ. ૨૧.
 પોતે સુધારી સાહેલીને સુધારવી રે લોલ;
 તરત વહેમમાં તણાતી તેને તારવી રે લોલ. ૨૨.
 સારા બણુતરનો એટલેજ સારછે રે લોલ;
 નહિ તો તેથી બલી બણુબણેલી નારછે રે લોલ. ૨૩.
 કહ્યાં કહેણુ તેતો છે તમારું કામનાં રે લોલ;
 રાખજો રહેમાં દલપતરામનાં રે લોલ. ૨૪.

ગરબી ૨૫ મી. — ઘેડી મુસાફરની ગરબી.

“અમે ઇડરીઆ ગઢ અત્યાં રે આનંદ ભલા” — એ રાગ.
 એક હતી મુસાફર ઘેડીરે, શુણો સાહેલિયો;
 તેની આગળ એક તપેલીરે, શુણો સાહેલિયો. ૧.
 ગઢ રાતની રાખી એડીરે, શુણો સાહેલિયો;
 ઉડી પરભાતે માંજવા એડીરે, શુણો સાહેલિયો. ૨.
 ઘણી રીતે ઘસી ઘસી યાકીરે, શુણો સાહેલિયો;
 બહુ ડાઘ રહ્યા તોય બાકીરે, શુણો સાહેલિયો. ૩.
 પુરી રીસે તપેલી ઉપાડીરે, શુણો સાહેલિયો;
 સામી ભીંતની સાથે પછાડીરે, શુણો સાહેલિયો. ૪.
 લઈ પથરો તપેલીને ફૂટીરે, શુણો સાહેલિયો;
 પડ્યાં ફીકાં તપેલીતો ફૂટીરે, શુણો સાહેલિયો. ૫.
 થયા બપોર ભુખ તો લોગીરે, શુણો સાહેલિયો;
 પછી વાસણુ માગવા લાગીરે, શુણો સાહેલિયો. ૬.
 એને વાસણુ આપે ન કોઈરે, શુણો સાહેલિયો;
 પછી રાગ તાણી ઘણી રોધરે, શુણો સાહેલિયો. ૭.
 તોય થૈ ન તપેલી સાજરે, શુણો સાહેલિયો;
 હસે લોક ને તે મરે લાજરે, શુણો સાહેલિયો. ૮.
 જોથી સ્વારથ આપણો જરીયેરે, શુણો સાહેલિયો;
 તેના ઉપર ક્રોધ ન કરીયેરે, શુણો સાહેલિયો. ૯.
 લાત ફૂંઝતી ગાયત્રી ખર્મીયેરે, શુણો સાહેલિયો;
 તેને તજીએ તો દૂધક્યાં જર્મીયેરે, શુણો સાહેલિયો. ૧૦.
 ક્રોધની સાથે ટુંકારે લડીયેરે, શુણો સાહેલિયો;
 એમાં આપણે હલકાં પડીયેરે, શુણો સાહેલિયો. ૧૧.
 સાંખી ચાલે તે માણસ મોટુરે, શુણો સાહેલિયો;
 હસે સાચું માનો નથી ખોટુરે, શુણો સાહેલિયો. ૧૨.

ગરબી ૨૬ મી.—સ્રી રૂપી પેટીની ગરબી.

“મહા કોપ યજ્ઞે.તે કળી કાળમાં જો.”—એ રાગ.

શાને કાળે કાસીગરે પેટી કરી જો;
શુણો કારણ કહું તે સર્વે સુંદરી જો. શાને. ૧.
ધણી માલ સોંપે તે સંભાળી રાખવા જો;
ચોરી પાછાં તેમાંથી નહીં આપવા જો. શાને. ૨.
ધંધા માટે ધણી તો જ્યાં જ્યાં ધમ છે જો;
સરવે પેટીથીજ માલ સચવાય છે જો. શાને. ૩.
વાત છાની લખેલી સોંપે જોઈને જો;
કાયા છતાં જણાવે નહિ કોઈને જો. શાને. ૪.
તરખલા જેવી એ ચીજ સોંપે તેઈને જો;
સોના મોહારની પેઠે સંભાળે એઈને જો. શાને. ૫.
સોંપે ચીજ તે મલિન થવા દે નહીં જો;
સારી રાખે સંભાળીને સદા સહી જો. શાને. ૬.
સોંપે દક્ષતર તો તે પણ સંભાળશે જો;
ધણીની ધણી ધણીક ચિંતા ટાળશે જો. શાને. ૭.
ધણી પણ તેને પ્રાણ જેવી ધારશે જો;
કોઈ મારવા આવે તો તેને મારશે જો. શાને. ૮.
ધણીને પકો ભરસો હોય પાડતી જો;
પેટી માલ પાછો નથી અગાડતી જો. શાને. ૯.
કુચો રૂપી ધણીની ચીડી જોઈને જો;
આપે માલ તે વિના ન આપે કોઈને જો. શાને. ૧૦.
કરે રક્ષણ હરેક પ્રકારે ધણી જો;
વળી ચિંતા રાખે ચિતમાં ધણી જો. શાને. ૧૧.
ધણીથીજ તે પેટીને મોડું માન છે જો;
ધણીના પ્રતાપથીજ ધનવાન છે જો. શાને. ૧૨.
નહિ તો તે હેરાન થાય ટાઢ તાપમાં જો;
માનવી ગણે નહીંજ મોટા માપમાં જો. શાને. ૧૩.
સંપ હોય તો બંને સુખી ગણાય છે જો;
નહીં તો બંનેને નુકશાન થાય છે જો. શાને. ૧૪.
એક મૂરખાએ માલ પાછો માગતાં જો;
ભાગી પેટી લગાર વાર લાગતાં જો. શાને. ૧૫.
સમજ્યો મર્મ ઉર રીસ જ્યારે ઉતરી જો;
પક્ષતાઈને પોતે રોવા બેઠો ફરી જો. શાને. ૧૬.
શિખામણ કહી છે આ સાના કામની જો;
દીવે રાખો વાત દક્ષપતરામની જો. શાને. ૧૭.

ગરબી ૨૭ મી.—ધરસૂત્રની આંટી ઉકેલવાની ગરબી.

“મેંતો પેહેલે પાવટડે પગ મેલ્યો.”—એ રાગ.

સખી આંટી ઉકેલો સૂતરની,
કાંતો ઉચરો વાચા ઉતરની, આંટી ઉકેલો સૂતરની. ૧.
થિર રાંખીને મન ઠેકાણે, આ આંટી ઉકેલે આ ટાણે;
ધર સૂત્ર ચલાવી તે જાણે. આંટી. ૨.
આ આંટીમાં છે ધુંચ ધણી, ઉકેલે તે મારી બેનપણી;
ભણુ ભણુતર તો તે પાછ ભણી. આંટી. ૩.
સૈયર એ કામ નથી સહેલું, સાંધારણ સમ ભાસે પહેલું;
પણુ જાણે જણે ચલાવેલું. આંટી. ૪.
આગળ જતાં ધુચો આવે, એતોઅતિશે જીવનેઅકળાવે;
કુવડ નારીને નવ ફાવે. આંટી. ૫.
જો તંતુ ધણી કોઈ તાણે, તો તરતજ તૂટે તે ટાણે;
જૂઠાઈ પડે તે જગ જાણે. આંટી. ૬.
સાંધે તો વચમાં ગાંડ વગે, પછી તેતો કોઈ કાળે ન ટાળે;
સાંજરતાં ચર ચર ચિત બગે. આંટી. ૭.
જો સમજણ વગર ગરવ આણે, તે આંટી ઉકેલી નવ જાણે;
વણુ સમજે તંતુ ધણી તાણે. આંટી. ૮.
કાંતો વારે વારે તોડે, કાંતો તરછોડીને છોડે;
પછી આંટીને તે અવખોડે. આંટી. ૯.
ખેસે રોપ ધરી બહુ રોવાને, જન મજે તમાસોજોવાને;
ખાવા ન ઉડે પત જોવાને. આંટી. ૧૦.
સમજુ તો ધીરજ ધારીને, પૂછે જઈ પ્રવીણુ નારીને;
તે વચન કહે વિચારીને. આંટી. ૧૧.
એકાદી ધુંચ કાઢી આપે, રૂડી રીત ખતાવી સ્થિરથાપે;
અર્ધો તો ધુંચ નવ કાઢે આપે. આંટી. ૧૨.
પૂરી સમજણ પોતાની જોઈએ, બીજો શું કરી શકે કોઈએ
નવ અકળાઈએ ને નવ રોઈએ. આંટી. ૧૩.
જો મનકુ રાખે થિર હામે, ને આંટી ઉકેલી જશ પામે;
દીધી શીખામણ દક્ષપતરામે. આંટી. ૧૪.

ગરબી ૨૮મી.—ધર સૂત્ર રૂપી રાજ વિષે ગરબી.

“સખી આજ મોહન દીકારે શેરીએ આવતારે.”—એ રાગ.

સખી ધર સૂત્રની શોભારે, સુરાજ્ય સમાન છે રે;
તે રાજ્યમાં રૂડી રામારે, પ્રખ્યાત પ્રધાન છે. રે. ૧.
રાગ તો રાજ્ય જમાવે રે, નિભે છે પ્રધાનથી રે;

સાગરમાં નાવ આમે છે રે, તે જોમ સુદ્ધનથી રે. ૨.
 પ્રવીણુ પ્રધાન પમાયેરે, પ્રભુની કૃપા થકી રે;
 નકારા પ્રધાનથી નપતિરે, ન રહે સુખીઓ નકી રે. ૩.
 પ્રજા પણુ પીડાજ પામે રે, બેના અણુબનાવથી રે;
 રૂદે થાય રિપુજન રાજી રે, દગો કરે દાવથી રે. ૪.
 ખરેખરી ખુબ ખરાબી રે, અતે એથી ઉપજે રે;
 ઉભયતણી થાય અકીર્તિ રે, તથા લક્ષ્મી તજેરે. ૫.
 રૂડો સીધો રસ્તો બતાવે રે, રાજી રાખી રાયને રે;
 પ્રધાન વખાણુ તે પામે રે, તજે નહિ ન્યાયને રે. ૬.
 રાજા પણુ કાજ આરંભે રે, પૂછીને પ્રધાનને રે;
 બંનેની સલાહથી સુધરે રે, પામે મોટા માનનેરે. ૭.
 જો બે મત તાણે જુદારે, ખરાબી અતે ખરી રે;
 માટે મન રાખવાં મળતાં રે, મરમ મનમાં ધરીરે. ૮.
 રૂડો રાજ્ય રૂપી તો રથ છે રે, ઘોડા બે નીભાવશેરે;
 હઠે એકને એક ઢોડે રે, તે રથ શું ચલાવશે રે. ૯.
 અચિત રથ ખાડામાં નાંખેરે, પોતે દુઃખમાં પડે રે;
 રૂડી રીતે રથ તો ચલાવે રે, જોડે જોડું જો જડેરે. ૧૦.
 હરેક પ્રકારે તે હરકત રે, કરે નહીં કોઇને રે;
 રાજી થાય રથ સજનારો રે, જુગતી રૂડી જોછનેરે. ૧૧.
 ત્રિવેકે આ વાત વિચારો રે, તમે તજી ગર્વને રે;
 દૌંધી બલી દલપતરામેરે, શીખામણુ સવેને રે. ૧૨.

ગરખી રૂદે મી.—રાધિકાનું રૂશણું.

“મા તું પાવાની પટરાણી, બવાનીમા કાંજકારે
 લોલ.” એ સગની.

સગની તું શા માટે રીસાણી, રાણી રાધિકારે લોલ;
 સગનીતારૂણી નથી તુજતુલ્ય, અક્ષલમાં આધિકારેલોલ. ૧.
 સગની સાંભળ રનેહ સહિત, શીખામણુ સાર છે રે લોલ;
 સગની જીવતી જનને જોગ, વિવેક વિચારછે રે લોલ. ૨.
 સગની કંથની સાથે કંમ, રહે તું રીસમાં રે લોલ;
 સગની કહું તે ધરજે કાન, કરોષ કરીસ માં રે લોલ. ૩.
 સગની સાસરીયાંની સાથ, વસો શુભ રનેહથી રે લોલ;
 સગની સુંદરી જનને સુખ, અધિક તોએહથી રે લોલ. ૪.
 સગની કરમે મળીયો કંથ, ન છોડયો છૂટશે રે લોલ;
 સગની તે સમપણુનો તંતુ, ન તોડયો તૂટશે રે લોલ. ૫.
 સગનીનમ્રપણુથી નારી, સુખી સંસારમાં રે લોલ;
 સગની સંપ વિષે શોભાય, તેથી શણુગારમાં રે લોલ. ૬.

સગની સાસુને દિલ શુદ્ધ, સ્વભાવે સેવીએ રે લોલ;
 સગની માતા સગી સમાન, તો તેને ટેવીએ રે લોલ. ૭.
 સગની જે દિગ્ગર કે જેક, બલા તે બાઈ છે રે લોલ;
 સગની સાસરીયાંની સાથ, કે સાચીસગાઈ છેરેલોલ. ૮.
 સગની પીયર પૈસાદાર, કહો શા કામનું રે લોલ;
 સગની ધણીઆપુંન ધરાય, કે બેય બદામનું રે લોલ. ૯.
 સગની સસરાની સંપત્તિ, કે એતો આપણી રે લોલ;
 સગની એમ નસમજેઆપ, તેપડતાપપાપણી રેલોલ. ૧૦.
 સગની સસરો સાસુ સર્વ, સમાં સાચાં થયાં રે લોલ;
 સગની જે પીયરનાં જન, એતોઅળખારંભારેલોલ. ૧૧.
 સગની અવગણુ એનો એક ન હરમાં આણીએ રે લોલ;
 સગની હરકોઈ જેગુણુહોય, વિશેષવખાણીએરેલોલ. ૧૨.
 સગની એ સુખનો ઉપાય, નથી બીજો નકી રે લોલ;
 સગની સ્વારથ તારો સર્વ, બગાડે કાં બકી રે લોલ. ૧૩.
 સગની રીઝવીએ રસ રીતે, કંથને કળવી રે લોલ;
 સગની પૂરણુ કરીએ પ્રેમ, કે મનકું મેળવી રે લોલ. ૧૪.
 સગની ભાગ્ય થકી ભરથાર, મળ્યોતે માનીએ રે લોલ;
 સગની બુદ્ધિમાં લખ બોધ, ન પરડો પાનીએરેલોલ. ૧૫.
 સગની પરણ્યા સાથે ફૂટ, ગણો મનમાં ગળી રે લોલ;
 સગની નખતો કાપ્યા જાય, કપાય ન આંગળીરેલોલ. ૧૬.
 સગની અજાણનો અવતાર, દીસે જશ દોહલો રે લોલ;
 સગની સાચવવો સંસાર, સદા નથી સોહેલો રે લોલ. ૧૭.
 સગની પરવશ પડવું પડ, ગરજ રાખી ગળી રે લોલ;
 સગની કડવાં મીઠાં કોઈ, વચન સાંખી વળીરેલોલ. ૧૮.
 સગની અંતરમાં અભિમાન, અવશ્ય ન આણીએ રે લોલ;
 સગની સ્વામી સાથે તંત, અત્યંતનતાણીએ રે લોલ. ૧૯.
 સગની કરે હમેશાં કલેશ, તે હલકી હોયછે રે લોલ;
 સગની મીણુતણો પણુ મરદ, ધણીતેતોયછે રે લોલ. ૨૦.
 સગની બેપરવાઈના બોલ, ન અળમાં બોલીએ રે લોલ;
 સગની રીસ ચડયાની રીત, ખચીતનબોલીએરેલોલ. ૨૧.
 સગની ધરીએ નહિ નિરધાર કે, આગસ અંગમાં રે લોલ;
 સગની વસીએ જઈનેવાસ, સદાસત સંગમાંરેલોલ. ૨૨.
 સગની ધર છોડી પરધેર, બહુ નહિ બેસીએ રે લોલ;
 સગની નિર્લજ નારી પાસ, ન પ્રેમ વેસીએરેલોલ. ૨૩.
 સગની વહેલાં વહાણાં માંહી, કે જાંધી ઉડીએ રે લોલ;
 સગની કહીએ નહિ કહીકહેણુ, કે જોબેજોડીએ રે લોલ. ૨૪.
 સગની વિધવિધ થાય વખાણુ, કે કારજ કીજીએ રે લોલ;

સજની પિયુના વચનપ્રમાણુજ, પાણીપીછાએલોલ. ૨૫.
 સજની તેના મનની મરજી, ધરીયે ધ્યાનમાં રેલોલ; ૨૬.
 સજની કહ્યાં વિનાપણુવેણુ, સમજાએસાનમાં રેલોલ. ૨૬.
 સજની ચોખ્ખાં અંગે ચીર, સરસ શોભાવીએ રેલોલ;
 સજની સંપત્તેઅનુસારે કે, ધર નીભાવીએ રેલોલ. ૨૭.
 સજની વિનય થકી વશ થાય, સરવ સંસારમાં રેલોલ;
 સજની અમૃતવિનયવચન, નકી નર નારમાં રેલોલ. ૨૮.
 સજની કામણુ દુમણુ મંત્ર, જરૂર છે જૂઠડારે લોલ;
 સજની વળગે જેને વહેમ, રઘુવર રૂઠડા રે લોલ. ૨૯.
 સજની વહાલપ ભરીયાં વેણુ, ભક્તી વિધ ભાખીએલોલ;
 સજની હસ્ત મુખહમેશ, રૂઠાં થઈ રાખીએ રેલોલ. ૩૦.
 સજની જશ વાથે જગમાંહી, પૂરાં સુખ પામીએ રેલોલ;
 સજની સુત પરિવારસહિત, જગતમાં જામીએ રેલોલ. ૩૧.
 સજની વળે પિયરે વિખ્યાતિ, જુગેજુગ નામનીરેલોલ;
 સજની શિખામણુ છે શુદ્ધ, કે દલપતરામનીરે લોલ. ૩૨.

ગરબી ૩૦ મી.—ભરથાર વશ કરવાની

ગરબી.

“અલખેલીરે અંખે માત, જોવાને જામ્યે.”—એ રાગની.
 લક્ષના નહિ થાય લગાર, કામણુ મંત્ર કરો;
 આ મંત્ર કરો ઉચ્ચાર, વશ ભરથાર થશે. ટેક.
 પ્રાણુ થકી પિયુજ છે પ્યારા, ન્યારા ન રહે નાથરે;
 સર્વ થકી લાગો છે સારા, હું વેચાઉં તમ હાથ. કામણુ. ૧.
 તનમનમાં રહું સાજી તાજી, રાજી દેખું રાજ રે;
 જો કદી જાણું કાંઈ કરાજી, દુખ્યાં દરિએ જ્ઞાન. કામણુ. ૨.
 માત પિતાએ મોટી કરીને, હેને સોંપ્યો હાથ રે;
 સુખ આપોકે દુખઆપોતમે, છે મસ્તકના નાથ. કામણુ. ૩.
 ગુણુ સાગર ગંભીરછો સ્વામી, હું અવગુણુ ભરી આજરે;
 પોતાની ગણી પ્રેમનિભાવો પાંચઅઘાની લાજ. કામણુ. ૪.
 સ્નેહ તમારો જોઈને સ્વામી, જામી મિત્રકત જેમ રે;
 ખુશખુશી થઈ ન રહી ખામી, પામી પૂરણુ પ્રેમ. કામણુ. ૫.
 ભલું કર્યું ભગવતે મારો, સુદૃઢ કર્યો અવતાર રે;
 મહેર કરીમનગમતો આપો, તમ સરજો ભરથાર. કામણુ. ૬.
 સગાં સરવ તમ સાઈ તજ્યાં, તજ્યાં સૈયર સંગરે;
 દોસ્તી સરવની દૂર કરી હું, રાચી તમારે રંગ. કામણુ. ૭.
 આભ જીંચોને નીચે અવની, અવર નથી આધાર રે;
 આશા રાખું એક તમારી, છે સુખના દાતાર. કામણુ. ૮.

જો સુંદરીને રીઝે સ્વામી, તો શોભે શણુગાર રે;
 નહિતો તે શણુગાર સરવજી, આમતણુ અંગાર. કામણુ. ૯.
 દુનિઆમાં નર તમને દેખું, ખીજી લાલ કોકોર રે;
 તુચ્છ ગણુંછું તેસધજાને, હોય અમીર વજર. કામણુ. ૧૦.
 જળ જતુને જળ સંગાથે, જેવી પૂરણુ પ્રીત રે;
 પલક પડે જો દૂર તરફડે, એજ અમારી રીત. કામણુ. ૧૧.
 પાર ન લે પ્રીતિ વરણુવતાં, સ્થિર બેસી એક ઠામરે;
 રાત દિવસ કવિતા સ્થનાજો, રચશે દલપતરામ. કામણુ. ૧૨.

ગરબી ૩૧ મી.—વિજેગ વિષે.

“માઈ સોનાનું છે જેડું રે, છેલ છખીલા છેગાળા.” એરામની,
 કહે શામા શુણુ સાહેલી રે, પોઉ પધાર્યા પરદેશે;
 મુજને એકલડી મેલીરે, ભર જોખન પાળે વેષે. ૧.
 સાસરીઆમાં સુખ શાનુંરે, વાલમજીના જોગવિના;
 પીયર ન ગમે પોતાનુંરે, ખનવી ન રહી ખાકી ખિના. ૨.
 રોતાં વીતે છે રજનીરે, દિવસે દિલમાં દાઝું છું;
 શું કહીએ ઝાઝું સજનીરે, લોકની લાજે લાજું છું. ૩.
 સૈયર મારો સદેશો રે, પોંચાડે કોણુ પ્રીતમને;
 ઉરમાં આવે અદેશોરે, અવગુણુ ગણી તજ્યાં અમને. ૪.
 અલખેલો જો નહિ આવેરે, જીવડો મારો જશે;
 સમજણુ દઈ કોણુ સમજવેરે, કંથ હસારો કહેવારો. ૫.
 જગમાં જન સધજા જાણેરે, દિલમાં એને ખુબ દયા;
 તે ટેક તજી આ ટાંણે રે, કંથ નમેરા કેમ થયા. ૬.
 રૂદયામાં કશણુ રાખીરે, મન મોહન આવે મળવા;
 પરણીને પરવશ નાંખીરે, રસીયો તુરત ગયો રળવા. ૭.
 રૂદયામાં સમજી રહીએરે, વિજેગના દુખની વાતો;
 ક્યાં જાઈને દુઃખડાં કહીએરે, ધરધણીએ કીધી ધાતો. ૮.
 મુજને પીઉ ક્યારે મળશેરે, કંથ વિના સરવે કાચું;
 તનનાં દુઃખ ક્યારે ટળશેરે, સજની તું કેને સાંધું. ૯.
 જો પડ વિષે હોય પાંખોરે, ઉડી જઈ મળીને આવું;
 એકવાર મેળાવું આંખ્યોરે, લલચાવીને ઘેર ભાવું. ૧૦.
 પોપટડા પાંખો વાળારે, વાલમ પાસે જી વીરા;
 રસકસ આપીશ રૂપાળારે, વળી માણુક મોતી હીરા. ૧૧.
 પાંજરીયું તાડું પ્યારારે, સરસ ધડાવીશ સોનાનું;
 જ્યાં જીવનજી છે મારા રે, છેક વચન કહેજે છાનું. ૧૨.
 અતિ રૂદન કરેછે રાધારે, જીવન વિચર્યા જે સ્મિધી;
 આંધી અનજલની આધારે, તનડું દાઝે તે દિનથી. ૧૩.

તમવિના રહે ટળવળતીરે, શી રીતે સંતાપ સહે; ૧
વાલમ પસ્તાસો વળતીરે, પ્યારીના નહિ પ્રાણ રહે. ૧૪
પ્રિતમજી ઘેર પધારોરે, દિલમાં લાવો કંઈક દયા;
વનિતાનો હરખ વધારોરે, બળવંતા શું બેસી રહ્યા. ૧૫.
શ્યામીનું સંકટ સાંરે, વિન્નેગનું તેથી વસમું;
હળવે હળવે હણનારે, સંકટ તો તેના ન સમું. ૧૬.
કાઠપણ પ્રિતમ પ્યારીનેરે, વિશ્વ વિષેન વિન્નેગ થશે;
નવનીધ છતાં નારીનેરે, કંથવિના નહિ લાવ કશે. ૧૭.
પ્રથમથી પ્રીત વધારીરે, સાથ ન રાખી શા માટે;
વળતી મેલીં વિસારીરે, અંતર દાઝે આ માટે. ૧૮.
હવે ધણી થઈ ઘેર ચાલો રે, સમજી છો ધણું શું કહીએદ;
અબળાને ધીરજ આણેરે, રીસકરી ન હવે રહીએ. ૧૯.
ચિરતા રાખીને યાકીરે, શાણપણે સુખ દુઃખ સહી;
બનવાની ન રહી બાકીરે, હૈડામાં હીમત ન રહી. ૨૦.
રોષ રોધને આંખો રાતીરે, કીધી છે તે કામનીએ;
છણછણ દાઝે છે છાતીરે, ભગન ધર્યું છે ભામનીએ. ૨૧.
તેનું દુઃખ ટાળે તેવીરે, જડી બુદ્ધી જગમાં ન જડે;
અતિ અદ્ભુત પીડા એવીરે, નારીને નીલ નીલ નડે. ૨૨.
એટલું જાણ પીડની આગળરે, કથન વિચારીને કંઈ;
વળી લાવ લખાવી કાગળ રે, જે જોઈએ તે તું લેજે. ૨૩.
હડી આ રસની રીતિરે, દલપતરામે કહી દીધી;
પ્રીતમ પ્યારીની પ્રીતિરે, લાયક નાણી દીલ લીધી. ૨૪.

ગરબી ૩૨ મી.—મહીના.

“આધવજી સદેશો કહેજો શ્યામને.”—એ રાગ.
કારતક મહીને અબળા કહેછે કંથને,
હવે શિયાળો આવ્યો સ્વામીનાથ જો;
હીમાણુ વા વાયરે હલકી દાઢી,
એ મહતિ નવ જાણે પિયુ પ્રદેશમાં, ૨૬. ૧.
માગશર મહીને હોંશ ધણી મન માહ રે,
રશ્મિયા સંગ રમ્યાની મહાજન રાતજો;
હસીએ ને વસીએ રે હૈડે હેતથી,
પિયુ મેલો પ્રદેશ જવાની વાતજો. એ મહિને. ૨.
પોણે જે પ્રજ્ઞીને પિયુડે પરહરી,
તે પ્રેમદાનાં પુરણ મળીયાં પાપ જો;
સાસરીએ રહીને તે શું સુખ ભોગવે,
મૈયરમાં નવ ગાડે મા ને બાપ જો. એ મહિને. ૩.

માહ મહિને નવ કરીએ નાથ મુસાફરી,
ઘણે સાટે જઈ લાવો ખોરી જર ને;
જે મળશે તે જમણું મારા વાલમાં,
જર નહીં જવા દઉં ઘરથી બહારજો. એમહિને. ૪.
કાગળ તો પુલ્કે રે ફાલ્યાં પુલકાં,
હસે રમે ને ગોરી હોરી ગાય જો;
જે નારીનો નાવલીઓ નાશી ગમે,
કહો તેણે કેમ નજરે જોયું જાય જો. એ મહિને. ૫.
ચૈતરમાં ચતુરને પંથ ન ચાલતું,
જો ઘેર નારી, સારી ચતુરસુખજો જો;
વહાલપને વચનેરે પિયુને વશ કરે,
નિરધાર્યું તે પડ્યું રહે પરીઆણુ જો. એ મહિને. ૬.
વાવલીઆ વાયા રે પિયુ વૈશાખના,
રજ ઉડે ને માણક મેલું થાય જો;
નથડીનું મોતીરે હીરો હારનો,
કહો પર હાથે કેમ તે ધીરો જાય જો. એ મહિને. ૭.
જેઠ તો પરદેશે જાતું દોહલું,
તાપ તપે ને લા જેવી લુ વાય જો;
કાગળ છે કાપા રે મારા કંથની,
વણુ સીમ્યાં જેમ પુલકીઆં કરમાયજો. એમહિને. ૮.
અંબર ધન છાયોરે માસ અપાઠમાં,
મોર બોલે મેહ વરસે મૂશળ ધાર જો;
કચરાને કાદવ રે મચી આ મેદની,
પંખી માળા ઘાલે દારો દાર જો, એ મહિને. ૯.
શ્રાવણનાં વરસેરે સારાં સરવડાં,
ભર્યાં સરોવર નદીએ નીર ન માય જો;
ચકવા ને ચકવી પણ જોયાં જોડે,
બગલો પણ જોડું તજીને નવ જાયજો. એ મહિને. ૧૦.
બાદરવો ભરજોબનનો ફરી નહી મજો,
વહી જશે જેમ નદીઓ કેરાં નીર જો,
એવારે દિવસ એળે નવ કાઢીએ;
વાત વિચારી જુઓ નણુંદના વીરજો. એ મહિને. ૧૧.
આસોના દિવસ તો અતિ રળીઆમણા,
ખાતું પીતું કરવા નવલા ખેલ જો;
ભેગાં બેસી જમીએ રમીએ સોગડે,
રંગે રમતાં ઉપજે રસની રેલજો. એ મહિને. ૧૨.
માસ અધિકમાં અધિકપણે શું કીજો,

રહો જોડીને નેણુ સંગાયે નેણુ જો;
જેમ ના છૂટે ખૂટો કાચ બિલોરનો,
દલપતનાં સ્વામી હો, નેણુ પ્રવીણજો. એ મહીને. ૧૩.

ગરબી ૩૩ મી.—ભંજુલી પુત્રીના હૃદય વિષે.

ગરબા છંદ.

,આજ મને આનંદ વાધ્યો 'અતિ ધણો મા.' એ રાગ.

પુત્રી કહે મા પાસ, હાસ કરી હેતે મા;
અતિ સોંધો અબ્યાસ, આશ પુરી એ તે મા. ૧.
બણી બહુતર બહો ભાત, વાત વિવિધ વાંચી મા;
પુરણુ યૈ પ્રખ્યાત, સાત સુખે સાચી મા. ૨.
દીલમાં લઈ ઉપદેશ, બેશ ઉજ્જેશ થયો મા;
હેડે હરખ હમેશ, લેશ કલેશ ગયો મા. ૩.
ધન ધન આ અવતાર, સાર લીધો સાચો મા;
ધનિરનો આકાર,^૧ વાર ધણી વાંચ્યો મા. ૪.
જ્ઞાન પદારથ પાન, કાન વડે કીધું મા;
લૈ વિધાનું દાન, માન મહા લીધું મા. ૫.
ન મળ્યો ઠપકો ઠેશ, બેશ ભુગોળ બણી મા;
વળી યૈ વાત વિશેષ, દેશ સમગ્ર ગણી મા. ૬.
પાક વિધિ પરસિંધ, સિંધ કરી સારી મા;
આઠ સીધ નવનીધ, દીધ દયા તારી મા. ૭.
ગણતાં શીખી ગણિત, ગીત શબ્દ સાખીમા;
ચિત્ર ભરત દૈ ચિત, રીત શીખી રાખીમા. ૮.
દેખી અદ્ભુત દાવ, પાવ પ્રથમ દીધો મા;
બણી ગણી ધરી ભાવ, લાવ ભલો લીધો મા. ૯.
ભટકે પણ નહિ ભાગ, લાગ જડે જોનો મા;
ઉડો અરથ અથાગ તાગ, લીધો તેનો મા. ૧૦.
પછી ખીજ પરચુણુ, ગુણુ લીધા ધારી મા;
એ આઠામાં લુણુ, યુણુ માતા મારી મા. ૧૧.
પૂરો સુરો રજપૂત, ભૂત થકો ભાગે મા;
મન માફ મજાનુત, તુત ગણી લાગે મા. ૧૨.
હિમ્મત ધર હજર, બાર બધ ખેશી મા;
બ્રમણનો શો ભાર, પાર શકે પેશી મા. ૧૩.
કોંધો વેહેમનો હોમ રોમ, નથી ખીતી મા;
વાર ગણ્યો ભોમ, સોમ ગયો વીતી મા. ૧૪.
એ આભે ભરી બાથ, સાથ વિના સાથે મા;

૧ આકાર નહો પણ ઇશ્વર કેવો છે તે વિષે વાંચ્યું.

દયા કરો, દીનનાથ, હાથ મહી હાથે મા. ૧૫.
એ પ્રભુનો જે પાડ, ખાડ ખણી દાટે મા;
તે જન મોટા તાડ, ઝાડ સુકા સાટે મા. ૧૬.
વિદ્યા કળા વિહિન, ચીન ચડી જાશે મા;
પણ તે પર આધીન, દીન થઈ યાશે મા. ૧૭.
નહિ વિદ્યા નવટાંક રાંક જીવો જેવા મા;
વળતી કાઢે વાંક, આંક કરમ એવા મા. ૧૮.
શાવે એવી ફાજ, હોજ ભયાં પાણી મા;
જો નહિ જાણુ ચોજ,^૨ રોજ ભણી રાણી મા. ૧૯.
તો તેનો અવતાર, છાર પડી છુટ્યો મા;
કહે કવિ ધિક્કાર, તાર નર્મજ તૂટ્યો મા. ૨૦.
હું હોસે કદો હીર, ચીર નહી ચાહતી મા;
નહિ પામી કદો નીર, ખીર કદી ખાતી મા. ૨૧.
ધડયા કનકના ઘાટ, કાટ ચડયા કીધા મા;
મેં બહુવાને માટ, ડાટ વળણુ દીધા મા. ૨૨.
ચાતુરતા હોર ચીર, ધીરજ જળ ધોયું મા;
શોભે તેર્યો શરીર, છરણુ નય જોયું મા. ૨૩.
હરિગુણ હાર હજર, ભાર નહિ ભાસે મા;
સદગુણના શણુગાર, પાર વિના પાસે મા. ૨૪.
કરતી પર ઉપકાર ખાર તજ ખોટો મા;
પુસ્તક પઢી અપાર, સાર મળ્યો મોટો મા. ૨૫.
અરધું જમી અનાજ, કાજ લીધું સાધી મા;
લોક વિષે તો લાજ, આજ અધિક વાધી મા. ૨૬.
મળ્યા ભક્ષા સુખ ભોગ, રોગ ગણુ રોગી મા;
એમ કીધો ઉદોગ, જોગ જપે જોગી મા. ૨૭.
સરસ નરસ કદો શાક, પાક નહિ ગણતી મા;
હતી ન કાયની હાક, યાક જુલો બહુતી મા. ૨૮.
કાયા સુકી કાક, દાક જતે થીતી મા;
પણ નહિ પાડ્યો પાક, આઠ વરસ ગઈતી મા. ૨૯.
આગળ તો ઉદમાત, રાત દિવસ કરતી મા;
પોઢી ઉડી પ્રભાત, સાત સદન ફરતી મા. ૩૦.
પણ મારાં માખાપ, આપ અમુલ્ય થયાં મા;
ટાખ્યા સહુ સંતાપ, પાપ પતાળ ગયાં મા. ૩૧.
જે તુ કંથન કહીશ, શિંશ ધરી સાંખું મા.
મનમાં ગુણુ માનીશ, રીશ નહી રાખું મા. ૩૨.
નવજુગ રેહેશે નામ, દામ વિના દીધે મા;

૧ મર્મ.

મળશે નિરમળ ધામ, કામ સરસ કીધે મા. ૩૩.
 લહિ લહિ પેન સિમેટ, પેટતણી પાસે મા,
 બહુ બહુ ચિતર ખેટ, બેટ લીધી બાસે મા. ૩૪.
 માયું ખુરશી મેજ, એજ ઇચ્છા આણું મા;
 આપું વાળી અવેજ, તેજ હું હડ તાણું મા. ૩૫.
 વંળી વેઠ જેમ વેઠ, શેઠ તણા અનુચરમા;
 શું આવણુ શું જેઠ, ઠેઠ નિશા અવસર મા. ૩૬.
 બેઠી કશીને કેડ, હેડ રહી બાકી મા;
 છાંડી નહિ છોડે, ખેડ ખરી પાકી મા. ૩૭.
 નીચાં રાખી નેણુ, કેણુ શુણું કાને મા;
 વળી વાંચું સુખ દેણુ, વેણુ પછી પાને મા. ૩૮.
 સિધ કરવા સકેત^૧, હેત સહિત હળતી મા;
 રહે શરીર સચેત, વેત કંઈ વળતી મા. ૩૯.
 કાઠી પ્રકારે કેદ, બેદ વિના ખમતી મા;
 વિપ્ર બણે જેમ વેદ, બેદ લેવા બમતી મા. ૪૦.
 તપશી તપમાં જેમ, તેમ ઠરાવ ઠરયો મા;
 પૂરો આણી પ્રેમ, એમ અભ્યાસ કર્યો મા. ૪૧.
 ચુકથી ચેરાચેર, ફેર ફરક જોતી મા;
 ચુકાતું લોહી શેર, ઘેર ઘણું રોતી મા. ૪૨.
 કુંવરીઓ કેટલીક, બીક નહિ ગણતી મા;
 આગસ આણી અધિક, ઠીક નહિ બણતી મા. ૪૩;
 હસતી હુકા દૂક, ખૂક લહી બોખી મા;
 ઠાકું વક્ષોવી થુંક ચૂક કરે ચોખી મા. ૪૪.
 બણવાની નહિ બૂખ, મુખ ગપો ગાતી મા;
 તે દેખી યદ દુઃખ, સુખ શાંતિ જાતી મા. ૪૫.
 છઘડી લેવા છુટ, ફૂટ કરી મરતી મા;
 હુંતો અરથ અખુટ, લૂટ લઇ મરતી મા. ૪૬.
 હોય ખરા જે હંસ, વંશ વિષે વળગ્યા મા;
 નીરખીર નિઃસંશ, અંશ કરે અળગા મા. ૪૭.
 સાચ વિષે જોઈ જૂઠું, પૂઠ કંઈ પેહેલી મા;
 રૂઠ ગમે તો તૂઠ, મૂઠ નહી મેલી મા. ૪૮.
 ફરતું કરતું ફેલ, ખેલ તણું ખાતું મા;
 રમતતણી રસ રેલ, તેલ ગણ્યું તાતું મા. ૪૯.
 શીરો સુંવાળી શેવ, દેવ ચળે ભાળી મા;
 તે ખાવા તતખેવ, ટેવ દીધી ટાળી મા. ૫૦.
 ચોરે ચોટે ચોક, લોક મળે કાલા મા;

દેખી હલાવે ડોક, ચોક વચે હાલા મા. ૫૧.
 શોધે નહિ સુગંધ, અંધ ઘણા એવા મા;
 બોલે પણ નિરઅંધ, ધંધ ધરે તેવા મા. ૫૨.
 જુદા વિષે જો જોધ, બોધ કરે બળથી મા;
 શત્રુ તણો કરો શોધ, કોધ કરે કળથી મા. ૫૩,
 ગોપ કરી એમ કોપ, તોપ ભરી તંજે મા;
 તો જશનો ધરો ટોપ, ઓપ લીધો અજે મા. ૫૪.
 જો બણો હું નહિ હોત, જોત નજર જાગી મા;
 ખેલ ખરેખરો ખોત, મોત મેત માગી મા. ૫૫.
 જડથી ન કંઈ જુદા, ખૂધ કરી આણું મા;
 ઉગળું એટલું દૂધ, શુદ્ધ સરવ જાણું મા. ૫૬.
 ભમતા દેખું બૂધ; રૂપ રંગે રૂડા મા;
 ચેતી ચાલુ ચુપ, કુપ મણી કુડા મા. ૫૭.
 કરવા ફેલ ફિતુર, ઉર ઇછા ઠરતી મા;
 પાપતણું ગણી પૂર, દૂર થકો ડરતી મા. ૫૮.
 ઉપજે સંકટ શળ, ધૂળ તહાં ધરતી મા;
 છળનું છેદી મૂળ, કુળ ઉજવળ કરતી મા. ૫૯.
 આઘ્યાં વિધન અનેક, ટેક નહી તૂટી મા;
 ઇશ્વર પ્રીતિ એક, છેક નહી છુટી મા. ૬૦.
 ફરતી પૂરા કોડ, ખોડ નહી ખાતી મા;
 ઉગ્યા નશીમના છોડ, જોડ મળી જાતી મા. ૬૧.
 પામી પરમ પવિત્ર, મિત્ર સરસુ સ્વામીશ્વા;
 વિદ્યાવંત વિચિત્ર, ચિત્રકળા જામી મા. ૬૨.
 કરો કરુણા કરતાર, પાર નહિ પુન્યે મા;
 લહો ઉચાર લગાર, વાર રહો મુન્યે મા. ૬૩.
 જડ બુદ્ધિ મટી જાય, ગાય પઢે પ્યાર મા;
 રિજે જગતનો રાય, થાય સરવ સાઈ મા. ૬૪.
 ગાય બળવી ગાલ, ચાલ કુડી ચાલે મા;
 નહિ થારો તે ન્યાલ, સાલ યદ સાલે મા. ૬૫.
 ગુણુ લે ગરબો આમ, ગામ વચે ગારો મા;
 રાજી રહેશે રામ, કામ સુદળ થારો મા. ૬૬.
 સંવત શ્રુતિ શશિ નાગ, “જગભાગબોક્તા” મા;
 પક્ષ અશાડો પ્રાગ^૩, રાગ તિથી પ્રોક્તા^૪ મા. ૬૭

૧ છાતું.

૨ યદ ભાગનો બોક્તા તે પરમેશ્વર એક છે.
સંવત ૧૯૧૪.

૩ પ્રાક પેહેલો.

૪ કહી.

વર્ણને અમદાવાદ, સ્વાદ રચ્યો સારો મા;
 નહિ અવગુણુ એકાદ, યાદ કરે ચારો મા. ૬૮.
 બુદ્ધિ વર્ધક પાસ, દાસપણે દીધો મા;
 કરવા પ્રગટ પ્રકાશ, આશ દઈ લીધો મા. ૬૯.
 વાસ પ્રથમ વટવાણુ, બાણુ ઘણા જેમાં મા;
 રાજસિંહ માહારાણુ, આણુ ફરે ફરતી મા. ૭૦.
 નાગર પામ્યા નામ, દામન્કવિ સવિતામા;
 રહ્યો ત્યાં દલપતરામ, કામન્કરે કવિતા મા. ૭૧.
 અંતર પ્રેરક ધણ, રીંશુ નહિ રાખો મા;
 જયજય શ્રીજગદીશ, વિશ વખત ભાખો મા. ૭૨.

ગરબી ૩૪ મી.—સૈયરો. મળવા વિષે.

“રંગ ભર રમતાં રાસમાંરે, હાંહારે રસ વાધ્યો
 છે ઢગલે.”—એ રાગની.

આજ ધડી આનંદનીરે, હાંહારે મળી સૈયર સમાણી;
 ચારે દિશાએ ચંદનીરે, હાંહારે પસરી પથરાણી ;આજ. ૧.
 ટોળે મળી તેવ તેવડીરે, હાંહારે ગોરી ગરબીઓ ગાવા;
 અકલ વિષે પણુએવડીરે, હાંહારેમચી ધુમ મચાવા;આજ. ૨.
 ફરતે ફેરે ફેરે ફુદડીરે, હાંહારે પાડે તાનમાં તાળી;
 ચળકતી ઓઢી ચુદડીરે, હાંહારે રંગે રૂડી રૂપાળી;આજ. ૩.
 મધુરવરે મુખ ઓચરેરે, હાંહારે કંઠે કોકિલા કહીએ;
 હાવભાવે હૈકું હરેરે. હાંહારે જાણે જોધજ રહીએ;આજ. ૪.
 હંસની ચાલે ચાલતીરે, હાંહારે જાણે ઢેલ ઢળકતી;
 આંગળે અંગુલી ધાલતીરે, હાંહારે ચુનીદારચળકતી;આજ. ૫.
 મરદંગ વાજે માનમાંરે, હાંહારે રાગ ગાય રસીલી;
 ગાય ગીતો રૂડા ગાનમાંરે, હાંહારે છુટેછેડે છબીલી;આજ. ૬.
 લાડકડી લટકાં કરેરે, હાંહારે હોડે દીસે છે હસતી;
 ડગમગતી ડગલાંભરેરે, હાંહારેધીરેરહી ધસમસતી;આજ. ૭.
 હૈયે ગુલામના હારડારે, હાંહારે ચોખી ચંપક કળીઓ;
 કપુરતણુનેવાક્યારડારે;હાંહારેઅંગેએવીઉજળીઓ;આજ. ૮.
 ચતુરાઈથી ચુથ્યા ચોટલારે, હાંહારે ધજ ધુપેલ ધરીઓ;
 પ્રેમતણુજાણેપોટલારે,હાંહારેએવાંભાવનાંભરીઓ;આજ. ૯.
 આકાશથી જાણે ઉતરીરે, હાંહારે પ્રિયા પ્રલક્ષ પરીઓ;
 સુંદરજાણેશોભાભરીરે, હાંહારેદીપેદેવદીકરીઓ; આજ. ૧૦.
 જેવા જેવી જુગતી ચઢરે, હાંહારે શોભા શી હું વખાણું;
 ગમતમાં રાત વીતી ગઈરે હાંહારે વળી વાચું વહાણું;આજ. ૧૧.

ગઈ જોરી હરખ ધરીધરીરે,હાંહારે આપ આપને ધામે;
 ધિધરી માયાએ ખરીરે, હાંહારે દીડી દલપતરામે આજ. ૧૨.

ગરબી ૩૫ મી.—નજર બાગની ગરબી.

ચાલ ગાગર ચાલ ગાગર જમનાંરે જઈએ.—એરાજ
 બાગમાંજ લાગ જોઈ લાડડી રે બોલે.

સાહેબા બાગ બનાવ રે; આંગણાની આગે. ૧.
 રૂંડે દીસે રાજબાગ તેજ બાગતોલે,
 રૂંડાં રૂંડાં ઝાડ રોપાવ રે; આંગણાની આગે. ૧.
 લાવી લાવી વાવી કરો કેળ થંભ લાંબા,
 કેળ થંભ કેરા મને કોડ રે; આંગણાની આગે.
 આગણામાં લાવી આજ વાવીએ રે આંબા,
 છુટાછુટા જાજશે છોડ રે; આંગણાની આગે. ૨.
 કેલબંધ કોરના કરાવીએ રે ક્યારા,
 ગુણવંત વાવીએ ગુલાબરે; આંગણાની આગે.
 સાંજને સવાર સમે શોભશેજ સારા,
 હાંશને હું શું કહું હિસાબરે, આંગણાની આગે. ૩.
 હોયજો હજારી ફુલ છોડ હારો હારે,
 બાગ ભાગ બની રહે બેસ રે; આંગણાની આગે.
 જયે ધાય જય જુઈ જેવા જેમ જ્યારે,
 વધે વળી વાસના વિશેષ રે; આંગણાની આગે. ૪.
 કાચનાં કરાવીએ કટોરા ઘાટ કુંડાં,
 રૂડા રૂડા રંગથી રંગેલ રે; આંગણાની આગે.
 મોગરોતે માલતી મને ગમેજ રૂંડાં,
 વળી હોય નાગરવેલ રે; આંગણાની આગે. ૫.
 કેવડાનાં ઝાડ ઝુંડ જેવડાં કરાવો,
 વાવો વળી એવડાં અશોક રે; આંગણાની આગે.
 છાંટી રંગ છજે નીર ચોકમાં છંટાવો,
 લાખ લાખ જેવા મળે લોકરે; આંગણાની આગે. ૬.
 પોપટતું ટાંગીએ ત્યાં પાંજરૂં રૂપાણુ,
 મીઠા બોલે મોરને ચક્રાર રે; આંગણાની આગે.
 ભલી ભલી ભાતના ભણેલ પાંખી ભાણું,
 ચતુરના ચિત્તતણું ચોરરે; આંગણાની આગે. ૭.
 રહે આસપાસ ગુલબાસ ફુલ ફુલી,
 શોભે સારી ચાંદની સમાન રે; આંગણાની આગે.
 ભમરા ભમે તે ભાળી ભાન જેએ ભૂલી,
 ગાય જેમ ગુણીજન ગાન રે; આંગણાની આગે. ૮.

મેદીતણી વાડ જાડને કરાવી મેલો,
ખેડક કરી કઠોરાખંધ રે; આંગણુની આગે.
કાવતા કુવારા પાસ ખાંતે વશી ખેલો,
અંતરમાં ઉપજે આનંદ રે; આંગણુની આગે. ૯.
મોટા મોટા મિત્ર મળી મંડળી મચાવો,
હું રમું સાહેલીઓ સાથ રે; આંગણુની આગે.
રૂડી રૂડી રસે ભરી વારતા રચાવો,
નેણું ભરી નીરખું હું નાથરે; આંગણુની આગે. ૧૦.
વાળી વાળી દીસે રૂડી આંગણે દીવાળી,
ભાળી ભાળી માનું મોટાં ભાગ્યરે; આંગણુની આગે.
આંગણુમાં મેલું રૂડા દીવડા ઉમળી,
જીવ ખુશી થાય જોઇ જગ્ય રે; આંગણુની આગે. ૧૧.
લાખ લાખ ધણ ઉપકાર ઉર લાવી,
નિત નિત જપશું નામ રે; આંગણુની આગે.
ખેશ ખેશ ગીત એજ બાગનાં બનાવી,
દેશે રૂડા દલપતરામ રે; આંગણુની આગે. ૧૨.

ગરબી ૩૬ મી.—શેરના સ્વપનાની ગરબીઓ.

“ઓ અરહેશર તારોરે ડોકોરે સુરત શહેરમાં.” એ રાગ.
ઓ સધરો રે, શેરતણા વેપારનું સ્વપનું સાંભળો;
શુભો સમજને, ભવતારણુ ભગવતની ભગતીમાં ભજોટેક.
ધરતીસન અદારસેં થાતાં, વળિ તે ઉપર ત્રેસઠ જતાં;
ખડુ મનુષ્ય થયાં ધનથી માતાં, ઓ સધરોરે. ૧.
જ્યાં અમેરિકામાં જુદા જાઓ, લાંતા રૂનો ધધો ભાઓ,
આપણને લાભ ધણો લાઓ, ઓ સધરો રે. ૨.
તે નાણું ધધે ક્યાં ધરવું, વેપાર વિશે કેમ વાવરવું;
સૂજે નહિ જે આ શું કરવું, ઓ સધરો રે. ૩.
પછી સરખે ભાગે શેર કર્યા, ભોળા થઇ સૌએ ભાગ ભર્યા;
હિકમતથી લાખો દામ હર્યા, ઓ સધરો રે. ૪.
કોઈનાણાવટું કરવા લાગ્યા, કોઈ જમીન લેવાને જાગ્યા;
કોઈ તમામ ધધો કરી તાગ્યા, ઓ સધરો રે. ૫.
પછી ઉઘમ તો પકડ્યા આડા, ખાડીના પૂરાવ્યા ખાડા
જર જોઈને ખુશ થયા જાડા, ઓ સધરો રે. ૬.
યધ અનેક કંપનીઓ એવી, જુગતી દીસે જેવા જેવી;
૧ ઈ. સ. ૧૮૬૫ માં શેઠ બેહેરામજી ફરદુનજીની કંપની-
એ ૩૫૦) ના ઇનામની જાહેર ખચર છાપી હતી, તેથી
આ ગરબીઓ રચીને ઇનામ લીધું હતું.

દિદી ઉભરાતી લક્ષ્મી દેવી, ઓ સધરોરે. ૭.
લોકો દોડે શેરો કેવા, જન સૌ બનિયા માંડે જેવા;
કોઈ પુછે નહીં ધણી છે કેવા, ઓ સધરો રે. ૮.
ઉપરિયોએ ધાર્યું એવું, લોકોનું ધન લૂટી લેવું;
પછી કયું તરકટ જેવા જેવું, ઓ સધરો રે. ૯.
જે જે કંપની જેણે છઠ્ઠાડી, અતિ ભાવ ચડાવ્યા ઉપાડી;
લોકોને લાલચ દેખાડી, ઓ સધરો રે, ૧૦.
એમ કંઈકે મેળવી ખડુ માયા, જોઈ લોકો બીજા લલચાયા;
કહુ કોણુ દિવાના કોણુ ડાહ્યા, ઓ સધરો રે. ૧૧.
રોકડ ખરચી શેરો લીધા, ગાંઠથી ગરથ ગણી દીધા;
પછી શેર તણા સદા કીધા, ઓ સધરો રે. ૧૨.
પાંસઠની સાલે પરિણામે, હા ધધો તે દામો દામે;
દીકો નજરે દલપતરામે, ઓ સધરો રે. ૧૩.

ગરબી ૩૭ મી.

“કાનુડે કામણુ કીધેલાં ઓ બહેની, પેસે કાનુડે

કામણુ કીધેલાં. એ રાગ.

જાગિયો વાયદો જુલાઈનો રે,
જુઓ જાગિયો વાયદો જુલાઈનો;
યાંભલો એજ ઠગાઈનો રે. જુઓ. ૧.
લાભનાં તો લાખે લેખાં લખાણાં,
વધી ગયો ગર્વ વડાઈનો રે. જુઓ. ૨.
સોનાં લાવીને ઘેર સોની બેસાધા,
ચુડા બનાવ્યો બેહેન બાઈનો રે. જુઓ. ૩.
બગી રાખીને વળિ બાગમાં બંગલો.
સારો કરાવ્યો સદાઈનો રે. જુઓ. ૪.
વાદે કરીને વળી વેગે વધાર્યો,
સારો પગાર સિપાઈનો રે. જુઓ. ૫.
ચડતો દહાડો ગણ્યો પોતે પોતાનો,
પડતો ગણ્યો પિતરાઈનો રે. જુઓ. ૬.
રૂપડ્યા ખરચીને રાંડો નચાવી,
મનમાં મદ મૂરખાઈનો રે. જુઓ. ૭.
બાસુદી બાણિઓને કિધિ ઉત્તણીઓ,
મેળવ્યો સ્વાદ મિઠાઈનો રે. જુઓ. ૮.
દયા તણે ખુશ થોડા દોડાવ્યા,
કિધો આચાર કસાઈનો રે. જુઓ. ૯.
ન્યાય થયા એવું નહીં વિચારી,

લાલાવો લોધો લુચ્ચાધનો રે. જુઓ. ૫.
 પુણ્યને મારગે એક પણુ પૈસો,
 કેમ જાય કૂડી કમાધનો રે. જુઓ. ૧૦.
 સંપ હોય તો વળી સારો શોભાવે,
 બલકો બાઈ ભોળાધનો રે. જુઓ. ૧૧.
 દલપતરામે નજરે દોઢો,
 વહિ ગયો વારો નવાધનો રે. જુઓ. ૧૨.

ગરબી ૩૮ મી.

રાગ ઉત્તર પ્રભાસુ.

સૌ જાય શેર બજારમાં રે. જન સૌ જાય,
 વાત વસી એજ વિચારમાં રે;
 જન સૌ જાય શેરબજારમાં. ૨૩.
 નોકરિઆ તે નોકરી છોડવા;
 કિધા રિપોટ સરકારમાં રે; જન સૌ. ૧.
 મેહતાજીઓએ મેલી નિશાજો,
 વળગ્યા એ વેપારમાં રે; જન સૌ. ૨.
 હોશથી જઈને નાણું હજારનો,
 લાભ લે વાર લગારમાં રે; જન સૌ. ૩.
 ધમ ધોકારથી શેરનો ધધો,
 ઉછળ્યો વરણુ અદારમાં રે; જન સૌ. ૪.
 મોચી ધાંચી ને માળી હાળીમાં,
 સાળવી સૈ સતારમાં રે; જન સૌ. ૫.
 ગાંધી ગાંઠે શેર બાંધીને રાખે,
 વસાણું ન ભરે વખારમાં રે; જન સૌ. ૬.
 જેમ તેમ કરિને નાણું જમાવતું,
 સમજ્યા એટલું સારમાં રે; જન સૌ. ૭.
 પોતાના કામનો કશો વિચાર પણ,
 ન રહ્યો કોઈ નરનારમાં રે; જન સૌ. ૮.
 બેંકવાળા શેર સાટે બહુ ધન,
 આપવા લાગ્યા ઉધારમાં રે; જન સૌ. ૯.
 ચાલતાને જોઈ જોઈને ચાલે,
 જેમ લશ્કરનો લાર માંહે; જન સૌ. ૧૦.
 કરજ કરી એવો ધધો કરતાં,
 પેટાંચ્યા હૃદયી પારમાં રે; જન સૌ. ૧૧.
 દલપતરામ કહે એવું દેખી,
 કાપ ઉપજ્યો કરતારમાં રે. જન સૌ. ૧૨.

ગરબી ૩૯ મી.

“કંઠણુ થયાં માધવ મધુરાં જઈ, કાગળ ન લખ્યો
 કડકો રે.”—એ રાગ.

લાભ મળ્યો તેથી થઈ ભોભી, શેર લાગ્યા સંધરવારે;
 ગળપણુ જાણી કણિકની ગોળી, મછ ગજે જેમ મરવા રે;
 લાભમળ્યો તેથી થઈ. ૨૬.
 આપનોં દોલત દસ વિસ લાખની, તેના તો શેર લીધા રે;
 અધિક વળી કરને ઉપાડી, દસ્તાવેજ લખી દીધારે; લા. ૧.
 ધર ધણિયાંણી કેડું ધરાણું વેચી શેર વસાવ્યા રે;
 સગાં સંબંધીના વળીનાણા, લખી આપી ખતલાવ્યારે; લા. ૨.
 પ્રામેસરિ નોટા પણુ વેચી, ભોભે શેરો લેવા રે;
 શેર વળી બેકામાં સોંપી, દામ ઉપાડ્યા દેવા રે; લા. ૩.
 સરભર બાવે શેર મજેલા તેથી તુપન નથી યાતા રે;
 પંદરગણું પ્રિમિયમપણુ આપી, વળી લીધા વેચાતારે. લા. ૪.
 જમાન આપી જર ઉપાડ્યાં, મિત્રોને માંહિ મૂક્યા રે;
 ધમધોકારે શેરનો ધધો, ચલાવતાં નહિ ચુક્યા રે; લા. ૫.
 બાધઓ પણ દિવાની બનીઓ, ભોભનો પ્યાલો પીધારે;
 વસ્ત્ર ધરેણું વાસણુ વેચી, શેરનો સોદો કીધારે; લા. ૬.
 ગરિય તવંગર સૌ ગુંથાયા, માયા મોટી મળવારે;
 રાત દિવસ એ એકજ રસ્તે, રસથી લાગ્યા રળવારે; લા. ૭.
 શેર સંધરજો શેર સંધરજો, શેરથી વેળા વગરો રે;
 વળી આવી રળવાની વેળા, મનખામાં ક્યાં મળશે; લા. ૮.
 દલાલ દોડા દોડ્યો કરતા, દસે દિશાએ દેખું રે;
 ઉચલ પામત થાય અતિશે, લાભનું ન મજે લેખુ રે; લા. ૯.
 શેર બજારની શોભા શી કહું, જણે મોટો મેજો રે;
 નાણું તો જેમ નિર ભરેલો, વહિ જનો હોય વેગારે; લા. ૧૦.
 લાખનોં મૂડી નહિ લેખામાં, કોડે લેખાં કીધાં રે;
 હોંશે તખતા જમરખ હાંડી, લાભ દધને લીધાં રે; લા. ૧૧.
 કંઠક પુરૂષ તો અચરજ પામે, નિકળ્યું ક્યાંથી નાણું રે;
 દલપતરામ કહે દુનિયાની, અંદરથી ઉમરાણું રે; લા. ૧૨.

ગરબી ૪૦ મી.

“અલગેલીટ્ટે અંખે માત જોવાને જઈએ.”—એ રાગ.

ઓ સજની જોને આજ, શેરે શું કીધું;
 લોકોની લોંચી લાજ, દુખ મોટું દીધું. ૨૬.
 પડ્યા લાગ્યો બાવ પ્રથમથી, રૂનો જાગ્યો રોળ રે;
 શેરતણો તો ચરતાં સરતાં, ખેડો જે ધરખોળ; શેર.

ચડવાની આશા રહી ચિતમાં, કાઢી રાક્યા નહિ કંપરે
 પુંજમાં પણ પૈસો ન રહ્યો, જન મળસા જોય; શેરે. ૨.
 કેક જણે તો બદલા કિંધા, તાજા લઈ તૈયાર રે;
 મનમાં માને મેં કંધોછે, વિચારીને વેપાર; શેરે. ૩.
 કોડપતિ નાકાર કહે, શી મરીખની ગુંજાર રે;
 ચોથે ભાગે ચુકવી દેવા, પૈસો ન મળે પાસ; શેરે. ૪.
 શરમ ધણી પણ શું કરવું, તે ઉપાય ન મળે એક રે;
 ફૂડકપટ પછી કરવા લાગ્યા, છાંડિ લજ્જા છેક; શેરે. ૫.
 ઉપરિઓએ આપ સ્વાર્થે, શિર લીધેલા શેર રે;
 એ પણ કંપનીને ઓઢાડ્યા, કીધો અકરા કેર; શેરે. ૬.
 સત્ય તજ્યું સારા લોકોએ, મળ્યુત વાળી મૂંડ રે;
 જ્યાં જોઈએ ત્યાં નજરે આવે, જૂઠું જૂઠુંને જૂઠું; શેરે. ૭.
 નાણાવટિના નામિયા જે, ગુમાસ્તાઓ મણાય રે;
 શેઠની તેણે સીલિક ઉડાવી, એવા અધરમ થાય; શેરે. ૮.
 શેરતણા પાશેર થયાને, કોઈ તો થયા ન કામ રે.
 રોકડમાં પડી રહી રસિદો, દિસે નહિ કાંઈ દામ; શેરે. ૯.
 લખેશરિ લા લેવા ચાલે, પેઢિ તૂટે પ્રખાત રે;
 કોડપતિ દેવાળાં કાઢે, કેની કહીએ વાત; શેરે. ૧૦.
 રાંડી રાંડો રોવા લાગી, રોવા લાગ્યાં રોક રે;
 જતું નેહું જીવકનું નાણું, અરે કરમના આંક; શે. ૧૧.
 બાપનું દુખ બેટાં ન મટાડે, બેટાનું દુઃખ બાપ રે;
 દલપતરામ કહે દુનિયામાં, સઉને દિલ સંતાપ; શેરે. ૧૨.

ગરબી ૪૧ મી.

“મા પાવા તે ગઢયી ઉતર્યા, મા કાળી રે.”—એ રાગ.

શેરે કીધો સંહાર, સધયર શું કરિયે;
 બહુ લોક થયા લાચાર, ધીરજ કેમ ધરિયે. ૧.
 લેણું નવ આપે લોક, સધયર શું કરિયે;
 થઇ દીન હલાવે ડોક, ધીરજ કેમ ધરિયે. ૨.
 માગે તે મૂકે કેમ, સધયર શું કરિયે;
 વળી અડચણ આવી એમ, ધીરજ કેમ. ૩.
 શેરે તો લુટયાં શેઠેર, સધયર શું કરિયે;
 કાંઈ કીધો કાજો કેર. ધીરજ કેમ. ૪.
 દુનિયાંનો વાળ્યો ડાટ, સધયર;
 અતિ ઉપજવ્યા ઉચાટ, ધીરજ કેમ. ૫.
 નર કંઈક થયા નાદાર, સધયર;
 બંધે બંધ પડ્યો વેપાર; ધીરજ કેમ. ૬.

ઉપજી ઉરમાંહિ અધિર, સધયર;
 કંઈ નરનાં ઉતર્યાં નિર. ધીરજ કેમ. ૭.
 બહુએ ખોયાં ધરબાર, સધયર;
 એકે ન રહ્યો આધાર. ધીરજ કેમ. ૮.
 કંઈ ગયા તજીને ગામ, સધયર;
 દેવાને ન મળ્યા દામ, ધીરજ કેમ. ૯.
 કંઈ ઉદર ભરે નહીં અંન, સધયર;
 કંઈ મરવા ઇચ્છે મન, ધીરજ કેમ. ૧૦.
 કંઈ દેખાડે નહીં મૂખ, સધયર;
 કંઈ દિલમાં પામ્યા દુઃખ, ધીરજ કેમ. ૧૧.
 અણુઘટતું દેખી આમ, સધયર,
 દિલગિર છે દલપતરાસ. ધીરજ કેમ. ૧૨.

ગરબી ૪૨ મી.

“અચકો મચકો કારેલી.”—એ રાગ.

પછી ચાલન ફરિયાદો ચાલી;
 કંઈને જોયા કરાકી રાજ; સુણો ફનેતીફિતાનની ૧.૧.
 કંઈ હિસાબ સોંપ્યા કોરડમાં,
 ખામી ન દિસે ખટખટમાં રાજ. શુણો. ૨.
 ઉપરિઓએ જોયાં કિંધાં,
 લખી નામે નાણાં લીધાં. શુણો. ૩.
 પછી લખી વાળ્યાં પોતે પાને,
 લોકોનાં મન કેમ માને રાજ. શુણો. ૪.
 ફરિ કાંઈએ તો પાનાં ફાડ્યાં,
 ચિતરો બીજાં ચોટાડ્યાં રાજ, શુણો. ૫.
 જણશે માંડી રકમો જૂઠી,
 એમ આગ મુલકમાં ઉઠી રાજ. શુણો. ૬.
 નહિ નહિ એતો તરકટ નાહાનું,
 કહો છેક રહે કેમ જાનું રાજ. શુણો. ૭.
 જે શેઠ મણાતા બહુ સાચા,
 કહેવાણા કંઈને કાચા રાજ. શુણો. ૮.
 દિણના પરપોટા જેમ ફુટે,
 તેમ કંપનિયો નિલ પૂર્ણ રાજ. શુણો. ૯.
 વકિસોને રણવાનો વારો,
 તે સમે મળ્યો બહુ સારો રાજ. શુણો. ૧૦.
 સુયાં જનને આપી લાંચો,

ઝોલવવા દુખની આંસો રાજ.

શુભો. ૧૧.

ઠગ પકડયા હમો હામે,

દિદા નજરે દલપતરામે રાજ.

શુભો ૧૨.

ગરબી ૪૩ મી.—ઈશ્વર પ્રાર્થના.

ઝો ઇશ્વર અરજી ઉર ધારો,

દુનિયાનાં દુઃખ નિવારો રાજ, દયા કરો હવેદીનઅંધ. ૧.

સારા જન સંકટમાં પડ્યા,

નરસાના છાંટા નડ્યા રાજ.

દયા કરો. ૨.

જે પરોપકારી છે પૂરા,

એ પણ નથી રહ્યા અધુરા રાજ. દયા કરો. ૩.

જો થભ અડગ ડગશે જ્યારે,

જગ રહેશે શા આધારે રાજ.

દયા કરો ૪.

જો મરી જશે મોટાં નામો,

કોણ કરશે સારાં કામો રાજ.

દયા કરો. ૫.

શુભ સંપ વસો સઘળા જનમાં,

વિશ્વાસ વસાવો મનમાં રાજ.

દયા કરો. ૬.

જન પામેછે પીડા પાકી,

ખનવાતી ન રહી બાકી રાજ.

દયા કરો. ૭.

આ સંકટ તો નથી સંખાતું,

નજરે જોયું નથી જાતું રાજ.

દયા કરો. ૮.

ઝો ઇશ્વર છો તમે ઇનસાફી,

મહારાજ કરો હવે માફી રાજ.

દયા કરો. ૯.

પામ્યાં છે સૌ શિક્ષા પૂરી,

આ જોતાં નથી અધૂરી રાજ.

દયા કરો. ૧૦.

ફરિથી મનમાં કોઈ નહિ દુલે,

ભવમાં આ દુઃખ નિહ બૂલે રાજ.

દયા કરો. ૧૧.

મુખ પામો સૌ ગામો ગામે,

દિધો આશિષ દલપતરામે રાજ.

દયા કરો. ૧૨.

ગરબી ૪૪ મી.

“ઝોધવજી રે સંદેશડો, ફહેજે મથુરા મોઝાર.” ઝેરાગ.

શેરબજારે આ શું કયું વાળ્યો દુનિયાનો ડાઠ;

લાજ કીધી લાખો લોકની, કપજાઆક્યાટ. શેરબજારે. ૧.

પ્રથમ તો પૈસા પમાડીઆ, લલચાવિયા લોક;

મુડી વગર કીધાં માનવી, ફાંકાં મારતાં ફાક. શેરબજારે. ૨.

બાગમાં બંદુ સારો શોભતો, જેવો ફૂલનો ફાલ;

જેવો તમાસો જાદૂતણો; તેવો થઈ ગયો તાલ. શેરબજારે. ૩.

મુંબઈની મોટી સાહેબી, મુખ સ્વસ્થ સમાન;

દિલગિરિવાળી દેખાયછે, જોયું મોઝું મસાલુ. શેરબજારે. ૪.

નર ગયું નર નારીનું, મુખ આંખાં જણાય;

શત્રુને લશકરે લૂટ્યાં, એવાં ડોળ દેખાય શેરબજારે. ૫.

કંઈકે વાસણુ ધર વેચ્યાં, વેચ્યા બંગલા બાગ;

કાંઈકે કરજ દરિયે પડ્યાં, તેનો ન જણાય તાગ. શેરબજારે. ૬.

મલારે મલાને બૂલાવિયા, બૂલ્યા ડાહ્યા દિવાન;

હાણ અને હસવું થયું, જોઈ શુદ્ધને સાન. શેરબજારે. ૭.

કરી ચતુરાઈ ચાલે નહીં, દિસે દેવનો કોપ;

ક્યાંથીઆવ્યુંનાણુંક્યાંગયું, એમથયુંરેઅલોપ. શેરબજારે. ૮.

એક સંકટ આ જુગારનું, બીજો રતણો રોળ;

ત્રીજુંકોગળિમુંતુટીપટયું, ધરાધધરબોળ. શેરબજારે. ૯.

સ્વપને જે સમૃદ્ધિ સાંપડી, ગઈ સ્વપનની સાથ;

અંજે પીડા ઉલટી વધી, વાગ્યાછાતીએહાથ. શેરબજારે. ૧૦.

કંઈકે રામા મેલી રખડતી, મેલ્યાં રખડતાં બાળ;

નાશીછુટ્યાનરએહલા, આગ્યોકંઠણુઆકાળ. શેરબજારે. ૧૧.

કોડપતી હતા કંઈકે તે, થયા કોડીના આળ;

અતિશેવધારેલીઆખર, તેનીલૂટાણીલાળ. શેરબજારે. ૧૨.

જ્યારે જવા બેઠી લક્ષ્મી, જુઓ દેવનો ખેલ;

દરિઓપુરાવાનુંદિલથયું, બૂલ્યાઅધિકભણેલ. શેરબજારે. ૧૩.

નાણું નાખ્યું ખારા નીરમાં, જાણ્યું ઉમશે ઝાડ;

લક્ષ્મીતણુંફળલામશે, યાશેસોનાનાપાહાડ. શેરબજારે. ૧૪.

વાંક નથી એમાં વિશ્વના, કીધો કરતારે કોપ;

આંખોઅંજાઈઅજ્ઞાનથી, થઈઅકલઅલોપ. શેરબજારે. ૧૫.

ઓગણીસે એકવીસમું, વિક્રમાજિત વર્ષ;

સાંભરશે આતો સર્વને, ઉતર્યો સડનો અમર્ષ. શેરબજારે. ૧૬.

ચતુર ધણુએ એનાવતા, બાપિ લખતા ભવિષ્ય;

એતી શકે કેમચિતમાં, જ્યાં રૂક્યા જગદીશ; શેરબજારે. ૧૭.

ધાયલ કંઈકે ધણુ થયા, જોતાં એવા જણાય;

આખી ઉમરલગી એહના, નહિ ધાવ રૂક્યા. શેરબજારે. ૧૮.

કુકી કુકી પગ માંડતા, બિહિતા માંખિયો મન;

ફાંદામાં આવી ફરી પડ્યા, તેનાં તરફડે તન. શેરબજારે. ૧૯.

દેશ આખે દવજાગિયો, એ તો કેમ ઝોલવાય;

શુંજાણીએ હવે શુંથશે, કંઈકું કશુંએ ન જાય. શેરબજારે. ૨૦.

કાંઈકે હાથ આધી કારમી, થયા ચિત બ્રહ્મ રોગ;

નાણું જતાં લાજ નવરહી, જો જો દેખા જોમ. શેરખજરે ૧.
સત્ય તજ્યાં સત્યવાદીઓ, તજ્યાં બોલેલા બોલ;
બડનરજેભારેખમહતા, તેનો પલ્લુ ધટ્યોતોલ શેરખજરે. ૨૨.
ઘરમાં સંતાઈ ઘણા રહે, લાગે લોકમાં લાજ;
મરણુધચ્છેકધકમાનવી, દેખીત ખમાયદાજ. શેરખજરે. ૨૩.
પ્રભુને જાન્યું કરી પ્રાર્થના, એજ છેલ્લો ઉપાય;
દક્ષપતરામના દેવતું, સઉની કરજે સહાય. શેરખજરે. ૨૪.

શાહરો

ગયા શિકારે શેરને, શિકારના કરનાર;
ત્યાં સમો શેર ક્યો, શિકારિનો શિકાર. ૧.
મુંઝા ઉપર વાદળાં, ચડ્યાં દિસે ચોપાસ;
બગે ચિતા બેકોતણી, ધુત્ર ચડ્યો આકાશ. ૨.

મનહર છંદ.

લેખણો ને ચાકાં રૂપી શુભ ને ખડગ લઈ,
ખાતાવહી ખપરમાં ખલકને ખાઈ ગઈ;
શેરની સવારી કરી ફરી-સારા શહેરોમાં,
ચાચરમાં તાળિયો પડાવી ગીત ગાઈ ગઈ;
પ્રાણિયોનું લોહી પીવા પ્રથમ પ્રયાણ કરી.
દિવાના બનાવા મદપાન પલ્લુ પાઈ ગઈ;
કહે દક્ષપતરામ કરવા પ્રલય કાળ,
કંમનિયો રૂપે જુઓ કાળિકા જણાઈ ગઈ. ૩.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત.

રે તું કંપનિ કે નહિ નહિ અરે, હું કંપિની છું સહી;
આ શું લેખણ કે નહિ, ત્રિશુળ છે, ત્રીજી અણી ક્યાં તહી;
તે તો તૂટી નિશુંભ શુંભ હણતાં, ક્યાં ખંડ ચાકુબન્યું;
આવી કેમ અહીં છુધાતુર થઈ, લોહી પિવા લોકનું. ૪.

મનહર છંદ.

હીરા કંઠી હેમ હાર તરણીઓ તજ બેઠી,
તજ્યાં ઘર બાર વળી એવી વેળા આવીછે;
સો સો રૂપઆની સાડી શરીરે શોભાવતી તે,
અવા રૂપઆની સાડી શરીરે ધરાવી છે;
શેરને કપાસ જેવા જાણે સદગુર મળ્યા,
તેણે દક્ષપત પોથી જ્ઞાનની પઢાવી છે;

ઓગણીસે બારીતણી બારી રૂપે આવી સાલ,
બેરીઓને બોધ કરી બાવીઓ બનાવી છે. ૫.
ખાતાવહીમાં કેખાતો સરસ શુંગાર રસ,
જોતાં કરણા રસ હવે જુઓ જણાય છે;
આવરાની નોંધ એવી રસિક પ્રિયાના જેવી,
સુંદર વિલાસ જેવી હવે સમજાય છે;
બેક રૂપી તીરપના નીર થકી નહાઈ બાઈ,
વાસના વિસારી પૂરો વૈરાગ્ય પમાય છે;
દૈવતણી ગતિ દેખો દાખે દક્ષપતરામ,
અંતુભવી ગુરવિના અનુભવ થાય છે. ૬.

ધોળ ૧ લુ.—પ્રભાતની પ્રાર્થના કરવાના ઉપદેશનું ધોળ.

“રાતો ઘોડો રણ પ્રાખરીઓ.”—એ રાગ.

સુતાં ઉડી નિલ સવારે, પ્રભુ પ્રાર્થના કરીએ; બેહેની.
મહીમાતેનો મનમાં લાવી, ધ્યાન રહેમાં ધરીએ; બેહેની. ૧.
સૃષ્ટી સઘળી જેણે સરજ, સરજ્યા સૂરજ ચંદ્ર; બેહેની.
જગમગતા તારા જોઈને, ઉપજે ઉર આનંદ; બેહેની. ૨.
પૃથ્વી, પ્રાણી, સાગર સરજ્યા, પશુ પર્વતને પહાડ; બેહેની.
ધરણીમાં ધાતુઓ સરજ, ઝાઝાં સરજ્યાં ઝાડ; બેહેની. ૩.
સઉનાં ઉપરી માણસ સરજ્યાં, આપી ખુદિ અનુપ; બેહેની.
અગણીત વસ્તુ ઉપજાવીછે, રડાં જતાં રૂપ; બેહેની. ૪.
એકજ ધર્મર એવો એછે, બીજો નથી તે તુલ્ય; બેહેની.
બજે બીજને ભાવ ધરી તે, લોળા મનની ભૂલ; બેહેની. ૫.
સૌને કરતા હરતા સ્વામી, એવોછે એ એક; બેહેની.
જુદી રીતે જનો બજેછે, એનાં નામ અનંક; બેહેની. ૬.
કરુણાનિધીને રાજ કરવા, કામ દયાનું કરવું; બેહેની.
બહુ બહુ તેની બીક ધરીને, દોષયકી દિલ ડરવું; બેહેની. ૭.
એનું કાંઈએ નથી અજાણ્યું, ઉરમાં સમજે આમ; બેહેની.
સમજે તો સાદી શિખામણ; દેછે દક્ષપતરામ. બેહેની. ૮.

ધોળ ૨ લુ.—છોડાઓને ભણવા વિષે.

“રૂકમણી અખીકા પુજવા ચાલી.”—એ રાગ.

સૈયર ચાલો ને ભણવા નિશાળે, દયા કીધીછે દેવ દયાળે;
આપણે ભણવાની યે હવેકુટીયાઆદુર્જનડાહાપણકુટી. ૧.
ઘણું જીવો સોસાધી સારી, જેણે દેશમાં, વિંધા વધારી;
સૈયર આજ આનંદનીએવી, ભણીએઅંગથીઆગસમેલી. ૨.

આજ મોતીડે મેહુલા વુડ્યા, ત્રણુસોકતણો નાથ તુડ્યા; ૩.
લેએ લેખણુ ખડીએને પાટીદેખીદુરીજન છોમરે ફાટી. ૩.
હેન હેડમાં માખાપેઆણ્યાં, દીલમાંદિકરાજેવાંકરી જાણ્યાં;
તેથી જાણુ વાસીદાંછોડાવી, ભાવેભણુવામેસાર્યાછેઆવી. ૪.
ભણી ગણીને શિખામણુ લેશું, માત તાતને આશીશ દેશું;
સઘણી વાતનો થાશે સુધારો, દીલમાંદીનદયાળસંભારો. ૫

ધોળ ૩ થું.—પરણી ઉઠ્યા પછીનો હરખ

ન્યારે સિતાજી પરણીને ઉઠ્યાં ત્યારે પોતાની
એહેનપણીને પોતાના હરખની જે વાત કહી તે
વિષેનું ગીત.”

“છધયે ખોળામાં ધાલી ખીચડી,
છધયે ઘેર ઘેર માગી દોકરી.”—એ રાગ.

હડયાં પરણીને જે સમે જનડી,
વધ્યો હઠયામાં હરખ વિવા થકી;
મળી શાણી સાહેલી ને સુંદરી,
ખોલી ખોલ અતોલ ખુશી ભરી. ૧.
સખી સાંભળ કહું એક વાતડી,
મારી આજ શીતળ થઈ છાતડી;
મારો હરિવરે હાથ તે ઝાલિયો,
મને અખંડ ચુડો એણે આલિયો. ૨.
વર પામી સુંદર વર વિક્ષો,
મેં તો કાને શુણ્યો તો તે દીક્ષો;
મને પળ ન ગમે હવે પિયરમાં,
માકું મન મોહું શામ શરીરમાં. ૩.
વર મળિયો મને હેલ વાંકડો,
હવે શીદને ન રાખીએ આંકડો;
વર પામી હું તો વરણાગિયો,
મેં તો ભવો ભવ એ વર માગિયો. ૪.
મને મનગમતું મળ્યું સાસરું,
હવે કેમ ધડક મનમાં ધરું;
મારી એ સગે જેણે સગાઈ કરી,
એને આશિષ આપું ફરી ફરી. ૫.
ચૂરને સ્ત્રી નામું લળા લળા,
મને પરણાવી એ વરને વળી;
હવે મન ગમતાં સુખ માણિયે,
કેમ કોઈની શરમ ઉર આણિયે. ૬.

મારે કસુર ન રહી કોઈ વાતની,
મારે માયા ટળી મા તાતની;
આપું આશીષ માત તાતને,
બહું થાજે કહું મારા જાતને. ૭.
મને માનીતી કરી હાર થાપશે,
હુતો જે જે માગીશ તેતો આપશે;
મારે નીસરી ખાણુ કરમની,
વાત મરખ ન જાણે એ મરમની. ૮.
પૂન્ય પૂર્વે કીધાં હશે મેં ધણાં,
તેણે પામી ચરણ પિયુજતણાં;
મત દાન કરે જેને કારણે,
તેને પામી હુનો સુતી પારણે. ૯.
હુનો કાશી દેદારમાં નવ ફરી,
હુનો ઘેર ખેડાં એ વરને વરી;
હવે સગાં સંબંધીને શું કરું,
હુનો સુંદર વરની સાથે ફરું. ૧૦.
મન માન્યું છે દશરથ લાલમાં,
વર લખ્યા જુવર મારા ભાલમાં;
જુલો દુરમતિ દુરગુણી દેવને.
પરણી દલપતરામના દેવને. ૧૧.

**ધોળ ૪ થું.—રામ તથા લક્ષ્મણ વનમાં
જતાં સીતાને રામે કહેલું.**

રામ લક્ષ્મણ વનમાં સીધાવતાં, સતી સીતાને આવતાં સાથ;
કહે રઘુનાથ, પધારો પીયર ભણી.
નહીતો અહીંરહોસસરાનારાજ્યમાં, હેતેહળીમળીસાસુસંગાત;
નહીં તો જોડી હાથ; પધારો. ૧.
અમે વરતીમાં નહીં વસીએ વનિતા, અમે કરશું જઈ વનવાસ
તમે પામો ત્રાસ; પધારો.
સાથેરથ કે ધોડું નહીં રાખીએ, નહીં રાખીએ દાસી કે દાસ
કોઈ અમ પાસ; પધારો. ૨.
તમે કાસનો પંથ કીધો નથી, ચરણે આજ્ઞવાથી પામો ધાક;
લીટી ખેંચો નાક; પધારો.
અમે વનજળ ખાઈ ખુશીમાં રહેશું, કોઈ દિવસે તો કેવળ શાક;
વિના જુણ પાક; પધારો. ૩.
વનમાં નથી મંદિર નથી માળીઆં, નથી પોઠવા કાજખલંગ;
રંગિત નવ રંગ; પધારો.

કરશું ધાસ કે પાનની ઝુંપડી, સુવા મ્હાયરો તે ખુચે આંગ;
 એમાં શો ઉમંગ; પધારો. ૪.
 વનમાં હીરનાં ચીર તો નહીં મળે, વનમાં નહીં મળે કરતાં કૂચેલ;
 કે તેલ ધૂપેલ; પધારો.
 વનમાં નહીં મળે શાણીસાહેલીઓ, કરશો કેસ જેખાંતથી ખેલ;
 ઉમંગ બરેલ. પધારો. ૫.
 ઉષ્ણકાળે વાશે ઉના વાયરા, એવું દેખીને થાશે ઉદાસ;
 જ્યારે જેઠ માસ; પધારો. ૬.
 વરસે મેઘને ઝાંઝરી વીજળી, તેવે ટાણે તો તર તળેવાસ;
 નહીં છત્ર પાસ; પધારો. ૬.
 વનમાં ધાતકી રહે છે રાક્ષસ ધણી, ચારે તરફ ફરે બહુચોર;
 જેનું ધણું જોર; પધારો.
 વનમાં વાઘ વરને વાંદર જ્યાં, ધણું વિચરે જનાવર ધોર;
 બચે નહીં ઢોર; પધારો. ૭.
 મોટા પર્વત દેખીને માનની, તમે નજરે જોયા નહિ જાય;
 દીઠે ખાવા ધાય; પધારો.
 તમે રાજકન્યા કાયા કોમળી વનવાસનાં દુષ્પ ન વેઠાય;
 કાયા કરમાય; પધારો. ૮.
 ધરમાં અંધાર દેખી ડરો ધણાં, નથી નિસર્યાં કદી ધરખાર;
 છો નાનુક નાર; પધારો.
 તમે છોટી ઉમર વર્ષ સોળનાં, નથી સંકટ વેઠ્યાં લગાર;
 તમે કોષ વાર; પધારો. ૯.
 પરણી આતીને પીયર ગયાં નથી, તમને મળવાને ધન્ય છે ભાય;
 ચોખે ચિત ચાય; પધારો.
 રાગ જનકજી તમને ઝંખે ધણું, તેના સંદેશા આવે સદાય;
 તેડાં પાછાં જાય; પધારો. ૧૦.
 ભાત ભાતનાં ભોજન ભાવતાં, તમને મોકલશે મહીપાળ;
 પૂરાતીને થાળ; પધારો;
 અમે અવધે ફરી જ્યારે આવશું. લેશું સ્નેહે તમારી સંભાળ
 ત્યારે તતકાળ; પધારો. ૧૧.
 રૂડી મિથિલાપૂરી મનમાનતી, તેમાં પામશે પરમવિરામ;
 છે ખાપનું ગામ; પધારો.
 ગોરી તમને ગમે તેમ હું કહું, એમ દલપતરામનો શ્યામ;
 કહે રાગરામ; પધારો. ૧૨.

ધોળ પ મુ.—પછી સીતાજી બોલેયો તેનું ધોળ.

રાગ ઉપર મુજબ.

એવું સાંભળીને સીતાજી કહે, મુજો મુંદર શ્યામ મુજાણ;

ખારા મારા પ્રાણ, સાથે રાખો સ્નેહથી;
 જુદાં પડવાની વાત વાલા કહે, તેતો ખોલ લાજે તીખાખાણ;
 રઘુકુળ બાણ; સાથે. ૧.
 સ્વામી જ્યાં તમે ત્યાં ધર માહરું, તમથી વેગળીતે પરદેશ;
 હું નાણું હમેશ; સાથે.
 તમે જોગીનો વેશ જો ધારશો, તો હું જોગી વેશ;
 જટા કંઈ દેશ; સાથે. ૨.
 સ્વામી તમે રે મુખિતો મુખમાં હરે, તમે દુખમાં રેદેહ;
 એમાં શો સદેહ;
 જે કાંઈ પરણ્યા પછી રહે પીયરમાં, અવતાર પાડેહ
 મુઆ જેવી તેહ; સાથે. ૩.
 સ્વામી તમ વિના મંદિરને માળિયાં, બાસે પર્વત મો માન
 ધસ્તી તો વેરાન; સાથે.
 મહાવનમાં ભરી વસ્તી બાસશે, જ્યારે પામીશ દરશનદાન;
 કૃપાના નિધાન; સાથે. ૪.
 સાસુ સસરાને માતપિતા સહ, બહે જીવો કરો રડાં રાગ;
 મને મહારાગ; સાથે.
 સ્વામી શું કંઈ બાધ ભોળાધને, સ્વામી શું કંઈ રૈયર સમાજ;
 કેનું નથી કાજ; સાથે. ૫.
 સાચું સગપણ જગમાં સ્વામી તણું, બીજે સ્વામી સવળો સંસાર;
 કુટુંબ પરિવાર; સાથે;
 મારાં લાડ પાલણુ તમે લાલજી, બીજો નથી આંસુના લોનાર
 કે એકે આધાર; સાથે. ૬.
 કાયા પ્રાણુ થકી જો જુદી રહે, તો હું તમથી જુદી પડી છેક;
 જીવું તજી ટેક; સાથે;
 જો કોષ જળથી જુદી પાડી માછલી, રાખે મધમાં કરીને વિવેક;
 જીવે પણ એક; સાથે. ૭.
 તમે મુખના સાગર રહો વેગળા, પછી શું કંઈ રાજને પાટ;
 હવેલીના દાક; સાથે.
 મને હીરનાં ચીર ગમે નહી, મને ન ગમે ધરેણાંના ધાટ;
 મટાડો ઉચાટ; સાથે. ૮.
 હું તો તમને દીઠે થાક દેખતી, અણુદીઠે તો આંધળી ભીંત;
 જનમની એ રીત; સાથે.
 મેં તો સ્નેહ તોડ્યો સર્વ લોકથી, આંધી ભ્રમ સંગે પૂરણપ્રીત
 ચોરાયું છે ચીત; સાથે. ૯.
 જમવું જીવન તમથી જુદાં પડી, હોય વિધવિધનાં પકવાન;
 તે વિખનાં નિશાન; સાથે.

કરીએ બોજન તમ સંગે ભાવથી, હોય કેવળ શાક કે પાન;
તે મેવા સમાન; સાથે. ૧૦.
પડશે તડકાને તાપ વૈશાખના, તેનો જાણીશ ચંદ્ર પ્રકાશ;
રહી તમ પાસ; સાથે.
મુજને મેલીને પથે પધારશે, આવી મળવાની ધરશે ન આશ
નિશ્ચે પામું નાશ; સાથે. ૧૧.
કરતી ૥ પડી ધરણીએ, નારી જનકી થૈને નિરા;
કહે લેતી શાસ; સાથે.
દયા દલપતરામને, સતી સીતાને દેખી ઉદાસ
જતાં વનવાસ, સાથે રાખ્યાં, રનેહથી. ૧૨.

ધોળ ૬ ઠું.—રામચંદ્રને સીતાજીના

કાગળનું ધોળ.

“મામેર મોંઘા મુલનું” એ રાગ છે,
સ્વતિ શ્રી પુરી લંકા સોહામણી,
જ્યાં રાજે છે જનક કુમારી;
પ્રીતમ લખે પ્યારીને, રહો અખંડ એવાતનતમતણું
એવી આશીશ વાંચો અમારી. પ્રીતમ લખે. ૧.
ગોરી દૈવના જોગે જુદાં પડ્યાં,
પણ પ્રાણ મારા તુજ પાસ; પ્રીતમ.
ખેસું બાગ બગીચે કે બંગલે,
રહું તમ વિના અધિક ઉદાસ; પ્રીતમ ૨.
તારો રનેહ ધડીએ ધડી સાંભરે,
તારો ભાવ બુલ્યો કેમ જાય; પ્રીતમ.
તારા હેતથી હૈડું ભરાય છે,
તે તો લેખણથી ન લખાય; પ્રીતમ ૩.
મારે અરથે તમે બાળાપણ ચક્રી,
તજ્યો સઘજો પીયર પરિવાર; પ્રીતમ.
મારાં લેશ વચન નથી લોપીઆં,
નથી કોપીઆં કદીયે લગાર. પ્રીતમ ૪.
તારી નમ્રતા અમરતશ્રી ગળી,
વળી શોભીતો શાંત સ્વભાવ; પ્રીતમ.
જેથી મનની ઉદાસી તરત મટે,
તારા ખેલનો એવો બનાવ; પ્રીતમ. ૫.
ગોરાદે તારા ગુણ કેમ વીસરે,
કેમ વિસરે વાત બધી વેણ; પ્રીતમ.
હુંને વસ્તુ વદન નાશ વિનના,

પારાં નીરખવા તલખે છે નેણ; પ્રીતમ. ૬.
દિવસે તુજ વિના દીલમાં ગોકે નહીં,
પીતું પાણી કે જમતું અનાજ; પ્રીતમ.
રાતે રાત્રને આંખો રાતી ચઈ,
લોક પૂછે તો આવે છે લાજ; પ્રીતમ. ૭.
ગોરી મનમાં ધીરજ ધરી રાખવી,
કાલે ભાગશે ભવના વિભેગ; પ્રીતમ.
જેથી રીઝે આપણને જગતપતિ,
એવો અહોનિશ કરવો ઉદોગ; પ્રીતમ. ૮.
જે જે વૃથ પાડોશીયો શુદ્ધ છે,
તેને પ્રીતથી કહેજો પ્રણામ; પ્રીતમ.
વિભીષણ મારા મિત્ર પવિત્રને,
કહેજો જરૂરું હોય જો કામ; પ્રીતમ. ૯.
જોઈતી વસ્તુ જરૂર મંગાવજો,
કશી વાતે મુઝાશે મન; પ્રીતમ.
કાલે દેખીશું દિવસ આનંદના,
જશે વીસરી આ દુઃખ ભર્યા દંડ; પ્રીતમ. ૧૦.
જે જે પ્યારી તમારી, સાહેલીયો,
તેને પણ મારા કહેજો જુદાર; પ્રીતમ.
સાસુ સસરાની આશીષે સુંદરી,
મળશું ભામની ને ભરતાર; પ્રીતમ. ૧૧.
વધે રનેહને સંપ સુજન સાથે,
તેવી તનમન રાખજો ટેવ; પ્રીતમ.
અમે થોડી અવધે હવે આવશું,
એમ દલપતરામનો દેવ, પ્રીતમ લખે પ્યારીને. ૧૨.

ધોળ ૭ મું.—સીતાજીના કાગળનું ધોળ.

રાગ ઉપર પ્રભાણ.

સ્વસ્તિ શ્રી શુભ સ્થાન સોહામણું,
જ્યાંહાં રાજે સદા રઘુનાથ. કાગળ લખે કામની.
લખે લંકાં ચક્રી સીતા સુંદરી,
હેતે વદે જોડી જોડ હાથ. કાગળ. ૧.
પત્ર આવ્યો તમારો પ્રીતિ ભર્યો,
વાહાલા વાંચી થયો વીશરામ; કાગળ.
પણ જીવન તમથી જુદાં પડે,
ઘણા દિવસ ગયા ધનશામ. કાગળ. ૨.
માટે મળવાને મન અડળાય છે,

- ધડીએક તે જુગ જેવી જાય; • કાગળ. •
 મારાં નેજાનાં નીરથી નાથજી,
 સુતાં રજનીમાં સેજ ભીંજાય. • કાગળ. ૩.
 ઘેર ચાલે હવે તો ધણી યઇ,
 નહીં તો જીવડો જશે જરૂર; કાગળ.
 દેવે પાંખો આપી હોય પિંડમાં,
 હડી આવું દેશાવર દુર. કાગળ ૪.
 વાહાલા નિત્ય નવી વારતા વાંચીએ,
 જથી પામીએ પૂરો પ્રભોદ; કાગળ.
 ચતુરાઇના ચોજ હું ચાળવું,
 આવો વિધાના કરીએ વિનોદ. કાગળ. ૫.
 • મારા વાલા તમારા વિજેમથી,
 દિલ દાઝે દિવસ ને રાત. કાગળ.
 હું તો મનમાંને મનમાં મુઝાઉં છું,
 કહું ક્યાં જઇ કરમની વાત. કાગળ. ૬.
 વાતો ટાઢીમીઠી મારા વાલમાં,
 પ્રીતે બેસીને કરીએજી પાસ. કાગળ.
 • એવા દિવસ તે ક્યારે દેખાડશે,
 ક્યારે અંતરની પૂરશે આશ. કાગળ. ૭.
 • સ્વામી તમ વિના પીયરને સાસર,
 મુનો લાગેછે સધળો સંસાર; કાગળ.
 • મારા માયાથી મોઢા પ્રભુ તમે,
 મારા આતમન છે આધાર. કાગળ. ૮.
 આવે પરવના દિન સુખ સર્વને,
 હું તો શોકે ઉદાસી સદાય; કાગળ.
 ગાજે મેઘને દમકે જો દામની,
 આખી જામની જપ ન થાય. કાગળ. ૯.
 હું તો સુની દેખું સુખસેજડી,
 ખાલી મંદિર ખાવાને ધાય; કાગળ.
 બરી વસ્તી ઉજડ જેવી બાસેછે,
 એક તમવિના ત્રિજીવન રાય. કાગળ. ૧૦.
 વાહાલા હું તમને તેમ વિસરી,
 કેમ વિસર્યું દાદાનું વતન; કાગળ.
 પત્ર વાંચીને વેહેલા પધારજો.
 • સ્વામી શરીરનાં કરજો જતન. કાગળ. ૧૧.
 • કાઢને દુષ્ટીયાં દેખીને દુઃખ પામતા,
 • તેની નાય તમારી છે દેવ; કાગળ.

• આવે અવસરે કેમ કંઠજી થયા,
 તમે દલપતરામના દેવ, કાગળ લખે કામળી. ૧૨.

ધોળ ૮ મું.—શીયળ વિષે.

“મામેરૂં મોઢા મૂલતું.”—એ રાગનું

- શુભો સમજી સકળ નર નારીયો,
 મોટો શીયળ તણે મહિમાય. શીઅળ પાળો રનેહથી.
 જે કાઠ શીઅળ સારી રીતે સાચવે,
 સરવે સુધલ મનોરંધ થાય. • શીયળ. ૧.
 • સોનાં રૂપાની શોભા ન સમજીએ,
 શોભા સરસ શીયળ શણગાર; શીયળ.
 જેવાં નકટાંને ભૂલજી નાંખીઆં,
 એવાં શિયળ વિના નરનાર. શીયળ. ૨.
 વધે લાજ અધિક ઠીક લોકમાં,
 પરલોકમાં મુક્તિ પમાય; શીયળ.
 સુખ સંપત્તી શીયલથી સેવીએ,
 રીઝે જગજરતા જગરાય. શીયળ. ૩.
 માટે શીયળ સરવ વિધે સાચવો.
 તજો કામી હરામીનો સંગ; શીયળ.
 જરીએ ડરીએ ન મરજીનો ડર ધરી,
 ભારે ડરીએ શીયળ યતાં ભંમ. શીયળ. ૪.
 તજી લાજ એ અઢખી ન બોલીએ,
 નહીં ડોલીએ મદ છક માંય; શીયળ.
 નીચી નજરે સરળ ચિતે ચાલીએ,
 હાંસી મશકરી કરીએ ન કાંય. શીયળ. ૫.
 ફાટી આંખે ફરે જે કાઠ ફાતડા,
 તેનું ડાટોએ માટીમાં મુખ; શીયળ.
 તજવી તજવી સોખત નીલ તેહની,
 જેણે લજવી જનેતાની કુખ. શીયળ. ૬.
 ભણવું ગણવું તો તેહનું ધન્ય છે,
 જેણે કુળને લગાડ્યો ન ડાઘ; શીયળ.
 ભણી ગણીને જે શીઅલ ન સાચવે,
 એના ભણતરમાં ઉડી આગ. શીયળ. ૭.
 હૈયા ધુટા બોલે બોલ હાંસીએ,
 દેખી ફાંસીને નારીએ દૂર; શીયળ.
 શીક્ષા સુંદર દલપતરામની,
 જાણી કામળી શીખો જરૂર. શીયળ. ૮.

ધોળા ૯ મું.—નર ભમરને ઉપદેશ વિષે.
 “ક્યાંનાં તે આખ્યાં બીડલાં મોતીવાળા ભમરજી” એરાગ.
 બૂલા પડી ભમરો નહિ, બોળા નરરે ભમરજી;
 ભમરો તો મળશે અભાગ્યરે, બૂલજી બોળા નરરે ભમરજી;
 પછીપૂરો પસ્તાવો પામશે, બોળા નરરે ભમરજી;
 અંતર ઉકશે આગ્યરે, બૂલજી બોળા નરરે ભમરજી. ૧.
 પારકા બાગમાં પેસશે, બોળા નરરે;
 રમણીક જોઈ રંગરે, બૂલજી બોળા;
 ફૂલ્યાં કમળ અને ફૂલડાં, બોળા નરરે;
 એથી તો છેદાશે અંગરે; બૂલજી બોળા. ૨.
 આંખુ જાંખુ જેવાં જે તર, બોળા નરરે;
 ફળ જેવાં વળા કાચરે, બૂલજી બોળા;
 અરે તર અમૃતનાં એ નદી, બોળા નરરે;
 હાલાહળ વિખનાં તે હોયરે, બૂલજી બોળા નરરે ૩.
 માળી તેનો તને મારશે, બોળા નરરે;
 ફાગળ યદ્યપ્ત ફળેત રે, બૂલજી બોળા નરરે;
 શાણા રૂડા બીજ સોખતી, બોળા નરરે;
 હેડામાં નહિ રાખે હેતરે, બૂલજી બોળા.
 ચોરી તારી તે ચાહન થશે, બોળા નરરે;
 છાની રહે નહિ છેક રે, બૂલજી;
 કીર્તિ કપાશે કુળની, બોળા નર રે;
 અપજ્ઞશ વધશે અનેક રે, બૂલજી.
 પિંડ પડ્યા પછી પૂછશે, બોળા નરરે;
 નર્ક પુરીનો નવાખરે, બૂલજી;
 કહે ત્યારે કેમ કરીશ તું, બોળા નરરે;
 જીભે શો દુષ્કર્મ જવાબ રે, બૂલજી બોળા.
 શિક્ષા પામીશ સારી પેઠે, બોળા નરરે;
 એ માટે ચેતને આજરે બૂલજી બોળા;
 નિશ્ચે તું જાણજે ત્યાં નથી, બોળા નરરે;
 રાણી પોપાંબાઈનું રાજરે, બૂલજી.
 જગતમાં કેટલુંક જીવતું, બોળા નરરે;
 એ તો વિચારીજે આપરે, બૂલજી;
 જોતામાં જોખન વહી જશે, બોળા નરરે;
 ખસે રહેશે પુણ્ય પાપરે, બૂલજી.
 મનમાંથી મગરૂરી મેલજે, બોળા નરરે;
 રહે નહિ રાજ કે રાંક રે, બૂલજી;
 જશ અપજ્ઞશ જેણે જે ક્યાં, બોળા નરરે;

એવા અચળ રજા આંક રે, બૂલજી. ૯.
 રાવજી જેવા ગયા રાજરી, બોળા નરરે;
 જેનું હતું અતિ જોરરે, બૂલજી;
 બહુ બળિયાં હતા બાદશાહ, બોળા નરરે;
 ધણીની ચણાઈઓ છે ઘોરરે, બૂલજી. ૧૦.
 નિધાર એક ધડીનો નથી, બોળા નરરે;
 કેવો દિવસ હશે કાલ રે, બૂલજી બોળા;
 ડગલાં તું ભરને ડરી ડરી, બોળા નરરે;
 ચોંપે સુધારને ચાલરે, બૂલજી બોળા. ૧૧.
 પડે છે દીપકમાં પતંગીયાં, બોળા;
 તેવી તો તું તજ ટેવરે, બૂલજી બોળા;
 રૂડે રસ્તે જતાં રીઝશે, બોળા;
 દલપતરામનો દેવરે, બૂલજી બોળા નરરે ભમરજી. ૧૨.

ધોળા ૧૦ મું.—મોચીના પથરને રીખામણનું ધોળા.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

૪. કુટિલ હૃદયના કંઠજી થયા, મોચીવાળા પથરજી;
 કરતાં અનેક ઉપાયરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી;
 ઝડીઓ પડે વરસાદની, મોચીવાળા પથરજી;
 સો જુગ તોય શું થાય રે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી. ૧
૫. કયાઓ સુણી એક કાનથી, મોચીવાળા પથરજી;
 કાઢી નાંખી બીજે કાનરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી;
 માનીને સગે સદા વસ્યા, મોચીવાળા પથરજી;
 તોય ન થયા જ્ઞાનવાનરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી. ૨
૬. વચનને ટાંકણે ટેકતાં, મોચીવાળા પથરજી;
 ન ખરી દુર્ગુણ કણી એકરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી
 બિજવી નીતિ જળે વીંટીયા, મોચીવાળા પથરજી;
 પત્રના પાટા અનેકરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી. ૩
૭. પડીયા સભા સરોવર વિષે, મોચીવાળા પથરજી;
 જ્ઞાન ઉંડા જળમાં અથાકરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી;
 પલજેલા દીસો ઉપર થકી, મોચીવાળા પથરજી;
 કાળજીતો કોરાં ધાકરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી. ૪
૮. સુધારવા સજ્જન શિલ્પિયે, મોચીવાળા પથરજી;
 કીધા કરોડ પ્રકારરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી;
 હાથ હથોડા તે ચાકીયા, મોચીવાળા પથરજી;
 એકે બીજો ન આકારરે, પલાળતાં ન પલખ્યા પથરજી. ૫

ખાસડાં ખમવાને થોમ છો, મોચીવાળા પથરછ; •
 શિખરે નથી જ્યાં જોમરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 વિશ્વપતિથી થયા વેગળા, મોચીવાળા પથરછ;
 બહે પડ્યા મોચીને બોમરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 વર્ષ ધણીક વિતી જશે, મોચીવાળા પથરછ;
 છૂટકો થશે નહિ છેકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 હોતો રે ઉપાય જ્યારે હાથમાં, મોચીવાળા પથરછ;
 વખતે ન પામ્યા વિવેકરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૭.
 કંઠજીને સંગે કંઠજી થયા, મોચીવાળા પથરછ;
 કીધો સ્વભાવ કઠોર રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 વખજીએલામાં નહિ વસ્યા, મોચીવાળા પથરછ;
 નિપજ્યા જગતમાં નકોરરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૮.
 પૂરજી પસ્તાવો પામશે, મોચીવાળા પથરછ;
 મુદ્ગરના ખાશે મારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 મોચી દયા નહિ મન ધરે, મોચીવાળા પથરછ;
 પીડાન્ન કરશે પોકારરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૯.
 કાયાતણા કટકો થશે, મોચીવાળા પથરછ;
 આવશે તોય ન અંતરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ;
 માટે એતો ચિત આજથી, મોચીવાળા પથરછ;
 ભાવે ભજો ભગવંતરે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૧૦.
 અતે સાચો ખેલી એજછે, મોચીવાળા પથરછ;
 નિરભે થવા જ્યો નામ રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ
 શીક્ષા સાચી માને સાંભળી, મોચીવાળા પથરછ;
 દેછે તે દલપતરામ રે, પલાળતાં ન પલળ્યા પથરછ. ૧૧.

ચેતવણીનું પદ—રામ કાફી.

“હોલો હોલી કહેછેરે, પ્રભુ મારી વારે ચઢો” એરા ગ
 ચિત્તે જો વિચારીરે, તારી ગતિ શી યાશે;
 જીવવાની વારીરે, વારી સમ વહી જશે; ટેક
 સંસારમાં સગું કોણુછે તાં, સ્વારથિયો છે સંસાર;
 હાથે કરીશ તે આવશે સાથે, ભર્યા રહેશે ભંડાર;
 તાં નથી તેમાંરે, કોણુ જાણે કોણુ ખાશે. ચિત્ત જો ૧.
 મોઢા મોઢા મહારાજ હતા તે, મેલી ગયા ધન માલ;
 પુણ્ય કર્યું તેજ પરસોડો પામ્યા, એવો અસહનૌછે ચાલ;
 વેદને પુરાણેરે, વાત એજ વંચારો. ચિત્ત જો. ૨
 ચેતીય તો ચેત જાની એતાવે, આવે જો અંતરે વિશ્વાસ;

શક્તિનો સાર પશુ તે સમજવે, કાવે તો કર એ અભ્યાસ.
 ભજ ભય હારીરે, તેથી તાં અધ નાસે; ચિત્તે જો. ૩
 અધમ પાપી અજમેળ જેવા, એવાનો કર્યો ઉદ્ધાર;
 તે પ્રભુને તું રનેહ સમરતો, પ્રામીશ ભવજળ પાર,
 વાસ વસે જાનરે, પરમ પ્રભુ પાસે; ચિત્તે જો. ૪
 રામને નામે પથર તરીયા, તો તું એ ન તરીશ કેમ!
 રામના નામનું રોજ રતન કર, હર વિચારીને એમ;
 ભવ જળ તરતારે, ભય તને નહિ ભાસે; ચિત્તે જો. ૫
 શીલા હતી તેની થઈ અહિંદ્યા, રામના પદને પ્રતાપ;
 તે પદને પુરા પ્રેમથી ભજ તું, યાશે પ્રલય તારાં પાપ.
 જાન દીવો દિલમરે, પૂરે પૂરે પ્રગટાશે. ચિત્તે જો. ૬
 શેષ, મહેશ, ગણેશ ને સ્વારદા, ગાય જેના ગુણુ ગાન;
 અષ્ટાંગ યોગ અભ્યાસ કરીને, ધ્યાની ધરે જેનું ધ્યાન,
 સંસારથી છૂટીરે, અચળ પદની આશે; ચિત્તે જો. ૭
 એવા પ્રભુછે છે અંતર જામી, બહુ નામી બળવંત;
 દીલથી દલપતરામ કહેછે, ભજ ભાવે ભગવંત;
 સમરજી તું કરજેરે, સદા શાસો શાસે. ચિત્તે જો. ૮

ઈશ્વર અર્ચનાં છે તે વિષે પદ.

જીભો રહેને ઝોવાળિયારે તારી મોરલીની મીઠીવાય
 એ રાગ.

છૂટાં મેલીને છોકરાંરે, સંતાધને ખેડો ખાપ,
 કેવી રીતે શોધીકાઢશે, એવો જુએ તમાસો આપ. છૂટાં ટેક.
 બાલ બિચારા શું કરે કાંઈ મારીને યાકે કાક,
 જોતાં તે ક્યાંધ જડે નહિ,
 શોધી શોધીને પામે શોધ. છૂટાં. ૧.
 જુદાં જુદાં મત બાંધીને આપે જુદા જુદા અભિપ્રાય,
 એક કહે નથીતાત તે એતોછે મહા માયા માય; છૂટાં. ૨
 કોઈ કહે નિરાકારછે નથી તાત કે નથી માત;
 બ્રહ્મ કેનું કહેવાયછે એવી વેદ વિષેછે વાત, છૂટાં. ૩
 એક કહે જુદો તુલ્યછે સારે જીજ્ઞે કહે જુદો તુલ્ય,
 વાદ વદીને વહી મરે હૈયે જાણે જે સાચો હુય, છૂટાં. ૪
 સર્વ ઇચ્છે શુભ આપતું ચિત્તે કોઈ ન કષ્ટ ચઢાય,
 કોઈ દોડે દિશા પૂર્વમાં કોઈ પશ્ચિમતરફ પંજાય, છૂટાં. ૫
 એક કહે એના ઉરમાં અતિ આવે દયા કરો. એમ,
 કાયા એકંઈ ધણું સહો કહેશે નહિ કોઈ એ કેમ છૂટાં. ૬
 કવંત મુકાવી કષ્ટ મુઆ કર્યા કોઈએ કંપાપાત,

કોઈએકમળ પૂજા કરી પણ તોય ન બોલ્યો તાત, છૂટાં. ૭
એક કહે અક્ષયે જુઓ શોભે સૃષ્ટિ વિચિત્ર પ્રકાર,
હંસ ધોળા કાળા કાગડા, તેનો કોઈક છે કરનાર, છૂટાં. ૮
કર્તારે પ્રતિજ્ઞા કરી મુખે બોલવો બોલ ન એક,
આત્મહત્યા કરો આપણે તેથી તે કેમ તજશે ટેક, છૂટાં. ૯
સંપીને જંપીને સૌ રહો કરો અન્યો અન્યે ઊપકાર,
નીતિ ન તોડો પ્રજા ભજો તેથી રીઝશે તે કરતાર, છૂટાં. ૧૦
આપણને કોઈ દુઃખ દે જીવ આપણો દાઝે જેમ.
પ્રાણીને પીડા ન કીજીએ ગરમાંહિ વિચારીને એમ છૂટાં. ૧૧
સંસારમાં સુખ પામશો, સુખ પામશો પરતોડ કામ,
ખેદ તજીને ખુશી રહો, એમ દાખે છે દલપતરામ. છૂટાં. ૧૨

ધૈર્ય સર્વવ્યાપક છે તે વિષે કવિત.

જગતનો કરતાર જીવનનો, ભરતાર,

વિશ્વ વિષે વ્યાપક છે એ તે પ્રજા લેખુ છું;
જળમાં દિસે છે એજ યજમાં દિસે છે એજ,
અચલમાં દીસે એજ દહનમાં દેખું છું,
અવનિ આકાશ અંતરેક્ષમાંહિ અહોનીશ
થાવર જંગમમાંહિ એજ અવ રેદેખું છું,
દાખે દલપતરામ કાલો નથી ક્યાંઈ કામ,
પ્રતિમામાં પણ એજ પ્રભુને હું પેખું છું.

રાગ પ્રભાતી.

જાગોરે જશોદાના જીવન વહાલુલીયાં વાયાં.

એ રાગ.

જાગોરે મારા સંજન મિત્રા. જાગોરે જાગો.
જિતમ પ્રાપ્તિ ધૈર્ય પાસે, માગોરે માગો, જાગોરે જાગો. ૧.
દીન દયાળ છે દીનનો અંધું, દેવ વડો દાતા.
સૃષ્ટિ બધી સજનાર સંજોનો, એજ પિતામાતા. જાગોરે ૧.
જીવ બીજા થકી જેણે આપણને, બુદ્ધિ અધિક આપી.
સર્વ ઊપર તેણે આપણી સત્તા, સ્થિર કરીને સ્થાપી. જાગોરે. ૨.
એજ આપણને અન્નને પાણી, આણી દયા દે છે,
સર્વ સમે સંભાળ આપણી સ્નેહ સહિત લે છે. જાગોરે. ૩
એ પ્રભુએ ઊપકાર અતિશે, આપણા પર કીધો;
જેને જરૂરનો સામાન જેધ્યે, તેહ તેણે દીધો. જાગોરે. ૪.
આ ભવમાં ધણું કામ છે એનું, અંતે પણ એનું.
ભાવધરી ભલી ભાતથી કરિયે તેથી ભંજન તેનું, જાગોરે ૫
આપણે તો અગનાનથી એને, બૂલી ગયા ભાઈ;
તોપણ તે સુખ આપણને નિસ દે છે સુખદાઈ, જાગોરે. ૬.

આપણે અન્ન ખવાતું નહિ, સારે તેણે ધરી મનમાં.
લોહી હતું તેનું દૂધ બનાવ્યું, માતાના તનમાં, જાગોરે. ૭
વૃષ્ટિ સમે વ્રણી વૃષ્ટિ કરે છે એ આપણે કાળે,
લૂણ હરામી હશે તેહ તેને જીવતાં નહિ લાળે, જાગોરે. ૮
સંસાર સ્વપ્ન સમાન છે અંતે જીવું છે જે ખાસે,
તેની ગરજ નહિ રાખશે તે તો બોજો ભમિત બાસે જાગોરે. ૯
નાથ નિરંજન ભવ ભય ભંજન સમરથ છે સ્વામી,
એક જ ધૈર્ય સર્વનો એ છે, બળવંત બહુ નામી. જાગોરે. ૧૦
સરજને શશી સાગર બૂમિ સર્વ અભ્યાં જણે;
કાટીક ખમાંડ તેણે કર્યો છે, શું વદિયે વેણે જાગોરે. ૧૧
જે જન ધૈર્યનો ડર રાખી, પાપથી પસ્તાશે;
દલપતરામનો દેવ દયાળુ, રાજ રહે યાશે. જાગોરે. ૧૨

મનરૂપી હાથી વિષે—ગરબી.

ધડલે ધૂધર માળ, ધડલો ધુમે છે. એ રાગની
મન મદર ૧ મેગળ એક હકેસો છુટ્યો છે;
છહેડી હરાવેલો છે, હકેસો છુટ્યો છે. ૧.
એતો અંકુશ તોડે ટચ, હકેસો.
ભયકાવો ભાસો ભય. હકેસો છુટ્યો છે. ૨.
નહિ માને માવતનો માર, હકેસો.
કરે અકરા કેર અપાર. હકેસો. ૩.
જાંઘને જાંઘ્યો જુની બજાર, ૦ હકેસો.
પ્રજા નાશીને પાડે પોકાર. હકેસો. ૪.
નાહા પૂરા ચરા રજપૂત, હકેસો.
નાહા જેગી જુઓ અખપૂત. હકેસો. ૫.
નાહા ધ્યાની તો ધરતા ધ્યાન, હકેસો.
કંઈક જાતીએ ગુમાવ્યાં જાન. હકેસો. ૬.
એના કંઈમાં સાંકળ એક, હકેસો.
લોકલાજની પાતળી છેક. હકેસો. ૭.
તાણે તો ડુક ડુક થાય, હકેસો.
જે મેસે તો જડમૂળ જાય હકેસો. ૮.
ધીર રચુળ તોડે તે યંબ, હકેસો.
જેતાં અંતર ઉપજે અચંબ. હકેસો. ૯.
જ્યારે આવશે એનું મોત, હકેસો.
જાશે ગોફલુ ગોળા મોત. હકેસો. ૧૦.
એને સૌ સચળે શેતાન, હકેસો.

૧ હાથી.

૨ જાડો.

કોઇ મરદ લડે મેદાન. • છકેલો. ૧૧.
ખાંધી કમર જીતવા કામ, • છકેલો.
રામ સમરીને દલપતરામ. • છકેલો. ૧૨.

ધંધર વિંધે ધંધર મહિમા પદ ૧.

રાગ ખમાચ. રંગમાં રમે છે બ્રહ્માજી રંગમાં રમે છે.
• વિશ્વના પતિજી વાલમ વિશ્વના પતિજી,
વા વા વા વાવા વાલમ વિશ્વના પતી. ટેક.
સકળ સૃષ્ટિ નાય તારી અકળ છે ગતી,
અનુસરી શકેશુ તને અનુષની કૃતી. વાવા. ૧.
જીવ હરેક જાતીની હયાતી ક્યાં હતી,
તારા તેજથીજ કરી તેજ જીવપતિ. વાવા. ૨.
કરજી તારી વર્ણવીને કહી નથી જતી,
બાખીએ શું નાંખી નથી નજર પ્રહોંચતી. વાવા. ૩.
શરણ તારું સર્વ સુખ કરજી છે અતિ,
• માગું ચીતહરજી તારા ચરણમાં રતિ. વાવા. ૪
હાય જોડી હું કરું છું નાય વીનતી,
આપ શુદ્ધ પુદ્ગિ અધિ કાષ દુષ્કૃતી. વાવા. ૫.
અધમને ઉધારવાને ધારવા પૃથ્વી,
દલપતના દેવ તારી ટેવ છે છતી. વાવા. ૬.

હોરી.

મૃત ડારો પિંચકારીરે, મેંતો સગરી બીજ ગાઇ.
એ રાગ.
વસંત રતુ દેખી વનમાંરે, મચ્યો રસ મારા મનમાં. ટેક.
નિર્મળ જળમાં કમળ દળ પુલ્ક્યાં,
પુલ્ક્યો છે રનેહ સજનમાં રે. મચ્યો. ૧.
પવન મુગંધી શિતળમંદ પ્રસરે,
તે સુખદાયક તનમાંરે. મચ્યો. ૨.
ચારે દિશામાં દીસેછે ચળકતી,
ગંભીર જ્યોત ગગનમાં રે. મચ્યો. ૩.
રંગે સરસ પુલી કેસુડી રૂડી,
સૌ થકી શોભે શુકનમાંરે. મચ્યો. ૪.
આંખે મોર આવ્યો વળી અગણિત,
આવ્યો નવો કસ અજમાં રે. મચ્યો. ૫.
ખોલ રૂડા મુડા કોયલ ખોલે,

૧ ધતો ધીરજ.

વાણી પ્રમાણ વદનમાં રે. મચ્યો. ૬.
તરવરને થયાં પશ્ચવ તાનં, •
ધન સાંપડે જેમ ધનમાં રે. મચ્યો. ૭.
ગમતી ગુલાબની છાંય બરીને,
ભામની લાવે ભવનમાં રે. મચ્યો. ૮.
કામિની કંથ કમુંબલ કપડે;
ઝોપે છે ખેડાં આસનમાં રે. મચ્યો. ૯.
હેતથી હાર્ય વિલાસ કરે છે,
વિવિધ વિનોદ વચનમાં રે. મચ્યો. ૧૦.
સરસ સુતાર સરોદ ભજાવી,
માનવી રહેછે મગનમાં રે. મચ્યો. ૧૧.
દલપતરામને દેવે ઘ્યા કરી,
વિસ્તારી શોભા મતનમાં રે. મચ્યો. ૧૨.

માંકજીની ગરબી.

“તમે હરી હૈયાના હાર છે.”—એ રાગ.

માંકજીના દુખથી મુઝાય છે રે,
લોક માંકજીના દુખથી મુઝાય છે;
ખાટલામાં ખુખ કરડી ખાય છે રે,
લોક માંકજીના દુખથી મુઝાય છે. ટેક.
ઉંધમાં આવીને લોહી પી જાય છે,
જાગીએ સારે જણાય છે. લોક. ૧.
વીણુતાં જાઝા હાથ ન આવે;
કાણુ જાણુ ક્યાં સતાય છે રે. લોક. ૨.
પલંગ તજીને પથારી કરીએ;
ધાડની પેઠે ધાય છે રે. લોક. ૩.
જમીન તજીને કહો ક્યાં જઈએ;
એવો વિચાર ઉર થાય છે રે. લોક. ૪.
માછલાંએ જાણુ જે જળમાં જઈ રહેવું,
એજ બધો ઉપાય છે રે. લોક. ૫.
રણુજોડજી ખેટમાં જઈ ખેડા,
સાંપણુ ક્યાં સુખે વસાય છે રે. લોક. ૬.
આખુ ગિરનાર વિધ્યાચળ ઉપર,
પારજનાથ નાશી જાય છે રે. લોક. ૭.
સદા આકાશે રહે સરજ બિચારો,
માંકજીથી અહીં અકળાય છે રે. લોક. ૮.
ચંદ્રનું અંગ રોજ આંખું આંખું થાય છે,

ખોતરી ખાધેલું દેખાય છે રે. લોક. ૯.
 દિવસે યજુ દિલમાં રહે ખટકો,
 રાંતે તો રોળ વરતાય છે રે. લોક. ૧૦.
 કેમ કરીએને માંકણ કેમ ખુટે,
 શોશનાથી શરીર સૂકાય છે રે. લોક. ૧૧.
 એકના અનેક ઉપજે છે એક રાતમાં,
 કાણુ જાણે કેમ ઉપજાય છે રે. લોક. ૧૨.
 દલપતરામ કહે હુનીઆમાં,
 માંકણથી દોલમાં ડરાય છે રે. લોક. ૧૩.

કેક વિશે.

“એકવાર રામ રામ બોલો.”—એ રાગ.

લાવણી. ૭.

કોઉ દીન કેક ન કરનાં ધટતહે તનકી જ્યોત;
 હોત હે મોત બિના મરનાં.

કેકા કહું અવગુણ કેતા;
 નિરલજ જન સખ લગત જગતમે કેક કરે જોતા. ૨.
 વસન જાંઘ કેક લગે આઈ;
 ધટત ધટત જાત ચતુર કે, ચીતકી ચંતુરાઈ. ૩
 કેકા સામ્રથ એક લદ્દા;
 મિટત મરદકા વેશ બનાવત, આદમીકા ગદ્દા. ૪
 એસા કુન મંદ અકલવાલા;
 લેહે તાની સીર દુઃખ સુખ તજી, કરે સુખ કાલા. ૫
 તજી ગુડ સાકર ધૃત મેવા;
 અચરજ અનહદ એહ અમલકી કરે મુરખ સેવા. ૬.
 ખટે જખ રોગ ખોત તનમે;
 હાયહાય સુખ ગાય, પિછે પરતાય બહુ મનમે. ૭.
 ફિરે બિન પુછ પશુ જોસા;
 ૧. કહેવે દલપતરામ કામ, મત કરો કોઉ એસા. ૮.

ચંદ્ર ગરબાવલી.

ભાગ ૧ લો.

ગરબી ૧ છી,

ધંધરના કામ વિષે.

“પ્રભુ ગણપતિના પાય, પૂજી અબિકાની પાવડીરે.”
એ રાગ.

આવો આદરીએ આજ, એક ધંધર ઉપાસનારે;
રૂડો રાગધરાજ, દોષ છેદે છે દાસનારે. ૧
એનો મહિમા અપાર, જુક્તિ જોતાં જણાય છેરે;
ધર્યા લોક* નિરાધાર, ક્યાં તે કોઇએ કળાયછેરે. ૨
જેવો જોડેલો જત્ર, ફેર ચક્રો ધણાં ફરે રે;
તેવો કીધો છે તંત્ર, કોણુ ખીજો એવું કરેરે. ૩
જુગ જોતાં વહો જય, ફેર પળનો પડે નહી રે;
ગોળા દોડતા દેખાય, નામ અડચણુ નડે નહીરે. ૪
ધણી રૂડી ઘટમાળ, ગણી ગાંડીને ગોઠવીરે;
સદા રાખે સંભાળ, જમ અળગો ન ઓઠવીરે. ૫
જીણા જતુની જાત, ગણતીમાં રાખે ગણીરે;
રાખે તેની દિન રાત, ફિકર ખાવા પીવા તુણીરે. ૬
છાનું એનાથી છેક, રંચ માત્રે રહે નહિરે;
રાખે ઊરમાં અનેક, કોઇને જીએ કહે નહિરે. ૭
એજ કરશે ધનસાક, જોગ બ્યારે એનો યશેરે;
મળશે ધર્મને માફ, પાપી પૂરા માર્યા જશેરે. ૮
માટે દિલમાં સદાય, દોષ દેખી તમે ડરોરે;
જેથી રીઝે જગરાય, કામ એવાં રૂડાં કરોરે. ૯
પામો પરલોકે સુખ, માન આ લોકમાં મળેરે;
દેખી દૂર રહે દુઃખ, પાપ પગમાં બધાં બળેરે. ૧૦
દીધો માણસનો દેહ, એજ માટે આ વારમારે;
સજો ધંધરથી રનેહ, સજો નીતિ સંસારમારે. ૧૧
કરો દુર્ભતિ દૂર, ઊરમાંથી અહમેવનીરે;
જેથી પામો જરૂર, દયા દલપતના દેવનીરે. ૧૨

ગરબી ૨ જો.

ધંધરની દયા વિષે.

“તજો તમે, કંઈ કરમ કરવું.”—એ રાગ.

દયાળુ દેવ છે સુખદાતા, જુઓ કેવો શાણો જગત્પ્રતા.
દયાળુ—ટેક.

ચિંતા સૌની રાખે છે ચિત્તે, નજર કરી સર્વ તરફ નિત્યે.
પ્રભુ જગ પાળે પરમ પ્રીતે; દયાળુ ૧
અતરજુઓમોધુઅધિક કીધુ, લાયક એમ મનમાં મણીલીધું,
શ્રીમંતોને દિન દિન તે દીધું; દયાળુ ૨
સર્વ યકી સોંધું કર્યું પાણી, જરૂર એની સૌને જાણી,
અંતરમાં દેવે દયા આણી; દયાળુ ૩
મોતીના કણુ મોઢા કરિયા, ધનાઢયના ધામ વિષે ધરિયા
એ તો કણુ અલ્પજ ઉછરિયા; દયાળુ ૪
કર્યા કણુ અમ તણા સસતા, વાટેને ઘાટે દોસે વસતા,
હુતે સૌ લોક જમે હસતા; દયાળુ ૫
મોંઢા કર્યા મહેલ જુઓ મોટા, તેના જુઓ દીસે છે ટોટા,
જેમાં રહેવા ઇચ્છે ન જન છોટા; દયાળુ ૬
છતેસોંધીછે તરવરછાયા, દુઃખી પ્રાણી બ્યાં સુખી દેખાયા,
મોટી જુઓ ધંધરની માયા; દયાળુ ૭
રિદ્ધિપતિને મહેલમાં રોકી, ખેસારી ચાવડીએ* ચોકી,
એને ન શકે ઝાઝા અવલોકી; દયાળુ ૮
ગુણીજનને દીધી મરીબાઈ, સમાગમ સર્વ કરે ધાઈ,
કેવી જગકર્તાની ચતુરાઈ; દયાળુ ૯
જડે તાર જરિયાન બહુ જરથી, સદા મોંઢા દોસે સતરથી,
ન લેવાય તે નિર્ધન નરથી; દયાળુ ૧૦
સૂતર કર્યું સસતુ જુઓ કેવું! લાગેછે સૌને સુલભ લેવું,
ધંધરનું ડહાપણુ છે એવું; દયાળુ ૧૧
કનકફળ† કાંટાળાં કરિયાં, કેળાં કરી કોમળ કરિ ધરિયાં,
અધિક જે ઉપયોગી દરિયાં; દયાળુ ૧૨

* આ ઠેકાણે લોકનો અર્થ ત્રિલોક.

* ચાવડી=દેવડી. † કનકફળ=ધનૂરાનાં જીડવાં.

જે જે અતિ ઉપયોગી આને, સોંધું ક્યું સર્વ તણે કાળે,
રહું ક્યું રાજઅધિરાને; દયાળુ ૧૩
દરાવ એવે જુઓ સૌ હામે, ક્યો પ્રભુએ સૌને કામે,
દીઠો નનરે દલપતરામે; દયાળુ ૧૪

ગરબી. ૩ જી.

બાળકીઓના નિર્લેખકર્મની ગરબી.

“મારી બહુચરાણ બાઈરે જવના જવારા
વાવિયા ને.”—એ રાગ.

સુણો સૈયર સમાણીરે, બગે જનો ત્યારે જાગીએને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, પ્રભુને સંભારી પગે લાગીએને. ૧
સુણો સૈયર સમાણીરે, ધીરજ ધરીને દાંત ધોમએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, જનજાતની રીત જોધએ ને. ૨
સુણો સૈયર સમાણીરે, પાક કરવાનો હોય કીજીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, લખવાનું હોય તે લખીજીએ ને. ૩
સુણો સૈયર સમાણીરે, નિર્મળ નીરથી નાહીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, ચોળીએ અંગ ચતુરાધએ ને. ૪
સુણો સૈયર સમાણીરે, ધોએલાં વસ્ત્રો ધારીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, મેલાં તો અંગથી ઉતારીએને. ૫
સુણો સૈયર સમાણીરે; માછની આસા માગીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, કામકાજ કરવા ભાગીએ ને. ૬
સુણો સૈયર સમાણીરે, જઈએ નિશાળે જમી કરોને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, શીખીએ ચોપડી સમી કરોને. ૭
સુણો સૈયર સમાણીરે, વાંચીને વચન વિચારીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, અંતરમાં અર્થ ઉતારીએ ને. ૮
સુણો સૈયર સમાણીરે, કોઈને નહીં દુઃકારીએ ને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, જાંચે ધાંટે ન જીયારીએને. ૯
સુણો સૈયર સમાણીરે, ચોખવાનું ચિત્ત નવ રાખીએને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, જુદું જીએ નવ ભાખીએ ને. ૧૦
સુણો સૈયર સમાણીરે, પાપથી પાછાં ભાગીએને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, સ્વર્ગ તણાં સુખ માગીએને;
સુણો સૈયર સમાણીરે, કહી વાત તે છે કામનીને,
સુણો સૈયર સમાણીરે, દીક્ષા છે દલપતરામનીને. ૧૧

ગરબી ૪ થી.

કોકો ભણવાની ગરબી.

“એક ટકાનું પાન મગાવોરે.”

આવો અક્ષર આજ બોળખાવું;
બલી ભાતે હું તમને ભણાવું,
ભાડકડી લાવો લેખણને પાટીરે. ૧
લખો કોકો કમળ, કટારોરે;
શીખો શીખો શીખામણ સારો, લાડકડી ૨
લખો ખખખો ખજૂર ખજૂરીરે;
યાઓ સદગુણ શીખવ; શરી, લાડકડી ૨
લખો ગગે ગાય ગામ ગોળારે;
ભણતાં વારે તે તો ભોક બોળા, લાડકડી ૪
લખો બધે બંટડી બંટારે;
તમે તમે માંદોમાંદી ટંટા, લાડકડી ૫
લખો ચચે ચરણ ચોળી;
નવ ભણે તે નારીઓ બોળીરે, લાડકડી ૬
લખો છચ્છે છામડી છાપોરે;
ભાળી જૂખ્યાંને ભોજન આપો, લાડકડી ૭
લખો જજજે જીવ જાંત જોગીરે;
રહે આળસુ તે થાય રોગી, લાડકડી ૮
લખો જજજે જાડી જાડોરે;
લખવામાં ચિત્ત લગાડો. લાડકડી ૯
લખો, હટ્ટે ટોપલા ટોપીરે;
કંકાસ ન કરશે કોપી, લાડકડી ૧૦
લખો હટ્ટે હીક હાક હાકુરે;
યાય માહું ખોલે તેનું માહું, લાડકડી ૧૧
લખો હટ્ટે હમરા હેલીરે;
ધણું જીધે તે બાળકી ઘેલી, લાડકડી ૧૨
લખો હટ્ટે હાંકણી હારારે,
પડે પાણીમાં તે ક્યમ રહે કોરાં? લાડકડી ૧૩
લખો જીજી જે અન્તે છે રણમારે;
ભણે વિદ્યા તે તો બહુ ગુણમાં, લાડકડી ૧૪
લખો તમે તળાવ તલ તાળુરે;
કરો કંકાસનું સુખ કાળુ, લાડકડી ૧૫

*મતલબ કે નહારાંની સોખત કરે તે સારાં રહી શકે નહિ.

લખો યથે થાણું થાળીરે; •
 સારા અક્ષર લખો સંભાળી, લાડકડી ૦ ૧૬
 લખો દહે દેવ દયા દાતારે;
 ડાહી દીકરીની માન મામે માતા, લાડકડી ૦ ૧૭
 લખો ધધે ધગ ધર્મધારીરે;
 ન બણે તે તો બાળકી નકારી, લાડકડી ૦ ૧૮
 લખો નન્ને નામ નર નારીરે,
 શીખી રાખીએ પાડ સંભારી. લાડકડી ૦ ૧૯
 લખો પપ્પે પાપ પુન્ય પ્રાણીરે;
 ધણી મેઢી ધાંચીની ધાણી, લાડકડી ૦ ૨૦
 લખો ફે ફૂલ ફળ ફાંટારે;
 ધણું બોલીએ નહિ તાણી ધાંટો, લાડકડી ૦ ૨૧
 લખો બખે બાળા બોલ બાધરે;
 શીખો ચાહી ચાહી ચતુરાઇ. લાડકડી ૦ ૨૨
 લખો ભભે ભાવી ભેદ ભારેરે;
 અતિ કષ્ટ યક્રી કાઢને ઉગારો, લાડકડી ૦ ૨૩
 લખો મમ્મે મગ માગ માળીરે;
 ખોટી ટાપટીપ મૂઝ ટાળી, લાડકડી ૦ ૨૪
 લખો યથે યશ યોગ યોગીરે;
 ભક્ષા લોકો વિધાના ભોગી, લાડકડી ૦ ૨૫
 લખો રરે રાગ રાજ રાણીરે;
 જે ન જૂઠું બોલે તે ડાહી જાણી, લાડકડી ૦ ૨૬
 લખો લલ્લે લખોટી લાખ લેખારે;
 બળે અંતરમાં હોય જે અદેખાં. લાડકડી ૦ ૨૭
 લખો વવે વખાણુ વહાલ વાણીરે;
 ભણો અંતરમાં ઉત્સાહ આણી, લાડકડી ૦ ૨૮
 લખો શશો શરીર શનિ શાંતિરે;
 ભણે તેની ભાંચી જાળ ભાંતિ, લાડકડી ૦ ૨૯
 લખો વળે બૂણુ વટ ભાષારે;
 રાખો અંતરમાં અભિલાષા, લાડકડી ૦ ૩૦
 લખો સરસે સુધર્મ સજો સાચોરે;
 એથી ઉલટો કરે તે વાદ કાચો, લાડકડી ૦ ૩૧
 લખો હહે હજર હાથ હાથીરે;
 ધણું લાજીએ લોકની લજ્જાથી, લાડકડી ૦ ૩૨
 લખો જળે નિશાળ કાળ કાળીરે;
 શોભે દીકરી તો ડાહ્યણુવાળી, લાડકડી ૦ ૩૩
 લખો ક્ષણે ક્ષમા ક્ષર ક્ષત્રીરે;

વાંચો પ્રભુના ગુણની પત્રો, લાડકડી ૦ ૩૪
 કલો કલો કુમારિકાને કામેરે;
 રૂડી રીતે તે દલપતરામે. લાડકડી ૦ ૩૫

ગરબો ૫ મો.

સાત વારની ગરબી.

“રઘુપતી રામ, દેખાં રહેજેરે”—એ રાગ.

સખી સાત વારનાં નામ સંભારેરે, વીતે સુખમાં તે
 સારો. સખી ૦-ટેક.
 રવિવાર સૌ રૂડો ગણેછેરે, ભાવે પ્રભુની પ્રાર્થના બણેછેરે,
 પ્રભુ રીઝે તો પાપ હણે છે; સખી ૦ ૧
 સોમવારેતો સમજણુલધએરે, બહુબણુતરબણુવાનેજાએરે,
 વાંચી અર્થ વિચારી લધએ; સખી ૦ ૨
 વાર મંગળ મંગળકારીરે, ન બણે તે નાનકડો નકારીરે,
 બહુ બહેમમાં ખૂડે બિચારી; સખી ૦ ૩
 બુધવારે તો બુદ્ધિ મળેછેરે, બણુવાથી તો બ્રમણુ ટળેછેરે,
 બુદ્ધિ વગરનાં દેખી બળેછે; સખી ૦ ૪
 ગુરવાને ગુર જ્ઞાન આપેરે, સર્વે મનતણુ સંશય કાપેરે
 જ્ઞાન પામીએ ગુરને પ્રતાપે; સખી ૦ ૫
 શુક્રવારે શીખોસત્ય વાણીરે, જૂઠુંકદિએ ન બોલીએજાણીરે,
 જૂઠું બોલે તે તો પાપી પ્રાણી; સખી ૦ ૬
 શનિવારે શરીર શોભાવોરે, શીખી સદ્ગુણુ લાયકીલાવોરે,
 રૂડો અવસર આવ્યો છે આવો; સખી ૦ ૭
 સાતે વાર કલ્યા છે તે સારારે, નથી તેમાં કાષ્ટ નકારારે,
 જશે નકે નિંદા કરનારા; સખી ૦ ૮
 શીખામણુદીધી સમજૂનેકામેરે, સ્થિરચઢનેસુણો શુભદામેરે,
 દીધી દિલ યક્રી દલપતરામે; સખી ૦ ૯

ગરબો ૬ મો.

તિથિઓની ગરબી.

“સખી પડવેના પડીઆ પંચ, નાચજી નાચારે.”—એ રાગ.

સખી પડવે તે પહેલો દિન, અંતરે આણોરે;
 બધું ધીરને આધીન, જગત આ જાણોરે. ૧
 સખી ખીજે ખીજી વાત, સાંભળો શાણીરે;

જે આ ઉપજળ્યા જાત જાત, પ્રભુએ પ્રાણીરે. ૧
 સખી ત્રીજે તું કર તોલ, તેનો તપાસીરે; ૨
 કેવો બળિયો તે સાચું બોલ, એ અવિનાશીરે? ૩
 સખી ચેથે ચિત્ત વિચાર, તું કર તેનોરે; ૪
 કેવો મહિમા અપરમર્પાર, અકળિત એનોરે? ૫
 સખી પાંચમે પ્રભુનો પાડ, માનજો મનમાંરે; ૬
 જેણે જાઝાં બનાવ્યાં જાક, વિધ વિધ વનમાંરે. ૭
 સખી છઠે છોકરવાદ, છેકજં છાંડોરે; ૮
 પ્રભુના ગુણ આણી યદ, મનમાં માડોરે. ૯
 સખી સાતમે સાચો રનેહ, પ્રભુપદ રાખોરે; ૧૦
 જેણે દીધો અમૃત્ય આ દેહ, બલપણ બાખોરે. ૧૧
 સખી આઠમે કહું છું આમ, સાંભળો સાચુરે; ૧૨
 ધન, માલ, ધરા, ને ધામ, કામ છે કાચુરે. ૧૩
 સખી નેામે થવાનું નાશ, જગત આ જાણોરે; ૧૪
 એક ઈશ્વરનો વિશ્વાસ, અંતરે આણોરે. ૧૫
 સખી દશમે દેશ વિદેશ, જન સૌ જે છે રે; ૧૬
 સગાં સર્વે સંબંધી વિશેષ, આપણાં એ છે રે. ૧૭
 સખી અગિયારશે તો એમ, સમજીને સંપોરે; ૧૮
 કોઈનો દ્વેષ કરીએ કેમ? ઉપજો અજપોરે. ૧૯
 સખી બારશે જે જે બોલ, બોલીએ બાધરે; ૨૦
 તેનો પ્રથમ તપાસીએ તોલ, તેમાં બલાઈ રે. ૨૧
 સખી તેરશે તેનો તપાસ, કેમ ન કરીએરે? ૨૨
 આપો ઈશ્વરે પુદ્ધિ ઉજસ, સાર સંધરીએરે. ૨૩
 સખી ચૌદશે ચતુરાં ચિત્ત, ચેતી વિચરજોરે; ૨૪
 જેમાં હોય તમારું હિત, કામ તે કરજોરે. ૨૫
 સખી પૂનમે પુન્ય ને પાપ, માંહે ગણાશેરે; ૨૬
 ઉર એમ સમજજો આપ, તો સુખ યાશેરે. ૨૭
 આવે અધારિયામાં અમાસ, માસને અંતેરે; ૨૮
 દલપત પ્રભુનો દાસ, વિનવે અત્યંતેરે, ૨૯

ગરબી ૭ મી.

બાર મહિનાની ગરબી.

“તજો તમે કેદ કરમ કરવું.”—એ રાગ.

બોલો બાર માસ હવે બાઈ,

ગણો ગુણ ઈશ્વરના ગાઈ; બોલો—ટક.

રે કારતકે વરસ નવું કહીએ,

રાજ રાજ અંતરમાં રહીએ,
 ચિતે સાઈ સર્વ તણું ચહીએ; બોલો ૧
 રે માગૂશરે મનમાં તમે રાચો,
 શિયાળાનો માસ બીજો સાચો,
 કાયા દુનિયામાં નથી કાચો; બોલો ૨
 રે પોષે પ્રભુને બજો પ્રીતે,
 વળી ચતુરાઈ ધરો ચિતે,
 રહો સુખી સર્વે રૂડી રીતે; બોલો ૩
 રે માહે શીખ માની લેજો પનમાં,
 જરૂર તમે જશ પામશો જનમાં,
 તથા સુખ ઉપજશે તનમાં; બોલો ૪
 કાગણમાં કુલ કુલ્યાં બાજો,
 આવ્યો હવે આજથી ઉન્હાજો,
 તપે તાપ છત્રી વડે ઢાજો; બોલો ૫
 રે ચૈતરે ચેતો તમે ચિતે,
 નમો પરમેશ્વરને નિત્યે,
 કરો પરમારથ પશુ પ્રીતે; બોલો ૬
 રે વૈશાખે વાવલિયા વાશે,
 વળી ઝાઝી કરીએ વેડાશે,
 વંટોળિયા વનમાં દેખાશે; બોલો ૭
 રે જ્યેષ્ઠે તો જાણુડીએ પાકી,
 દાડમને દ્રાખમાં શી બાકીરે,
 તેને લોકો લેછે તાકી તાકી; બોલો ૮
 રે અષાઢે તો ચોમાસું આવ્યું,
 ગડગડે જલ્લાડ ગરબવ્યું,
 બીજાનું લીલું ભોંય બીજાવ્યું; બોલો ૯
 રે શ્રાવણ તો સૃષ્ટિ શોભાવે,
 મેળામાં મન જવા લલચાવે,
 ધણી લોકો ગાડીએ ઢાડાવે; બોલો ૧૦
 બાદરવો બલી પેરે ગાળે,
 છતે નવા છોડ ધણી છાળે,
 કયાં પ્રભુએ આપણે કાળે; બોલો ૧૧
 આશોમાં દશરા દીવાળી,
 બલી બલી સૌ કહે છે બાળી,
 ગાંઠો રૂડાં ગીત પાડો તાળી; બોલો ૧૨
 બારે માસે વર્ષ થયું પૂરું,
 એમાં નથી કાંઈએ અધૂરું,

ભાસે સુખ દુખથી બહુ ખૂં;   બોલો ૦ ૧૩
ત્રીજે વર્ષે માસ અધિક આવે,
શાશ્વત તેનું કારણ સમજાવે,
બકિત બલી દલપતને ભાવે.   બોલો ૦ ૧૪

ગરબી ૭ મી.

જીવનના છાંડની ગરબી.

“મારું સોનાનું છે બેડુરે, છેલ છ મીલા છોગાળા.” એ

રાગ.

સખી ને આ સુંદર શોભેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
જોઈ લોકોના મન લોભેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૧
છે દેખાતી તો છોટીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
ગુણ ગણતાં તો છે મોટીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૨
વઢી વસ્તીમાં વખણાઈરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
છે બ્રાજકી જેવી બાઈરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી.
સૌ જન કહે સાદી સારીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
કહિયે કોઈ દેવ કુમારીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી.
વનિતાને લાગે બહારીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
નથી ઠાઠ જણવતી ઠાકીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૫
નથી કહેતુ કોઈ નયારીરે ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી.
નિરખી હરખે નરનારીરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૬
એવી પુત્રી જે જમે પામેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
જગમાં તેનો જશ જમેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૭
જીવ હરજે સુખી સૌ ઠામેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી;
દીધી આશિષ દલપતરામેરે, ફુલવાડીમાં જીવ ફૂલી. ૮

ગરબી ૯ મી.

બાળકીઓને શીખામણ.

“સાંભળો સાહેલી,”—એ રાગ,

સુખે શીખો શીખામણ સારી. સુણો બાઈ બેનડિયો;
લેજો અંતરમાં ઊતારી, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૧
સજ્જો શરિરમાં સુધગાઈ, સુણો બાઈ બેનડિયો;
તજજો ગદ્ગદ ગદાઈ, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૨
રાખશો નહિ હડનો હેવા, સુણો બાઈ બેનડિયો;
માત તાતની સજજો સેવા, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૩

જન્મે નહાનપણથીજ નિશાળે, સુણો બાઈ બેનડિયો;
તેથી વધશે બુદ્ધિ વિશાળે, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૪
બહુતર બહુજે બલિ ભાતે, સુણો બાઈ બેનડિયો;
જનમાં વખણાશે જાતે, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૫
નિત્ય નિત્ય તમે વાંચજો નીતિ, સુણો બાઈ બેનડિયો;
પ્રભુ ઉપર રાખજો પ્રીતિ, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૬
તેથી થશે કલ્યાણ જમારે, સુણો બાઈ બેનડિયો;
સંસારમાં સુખ લેશો સારું, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૭
પર લોકમાં પ્રભુને પ્રતાપે, સુણો બાઈ બેનડિયો;
ઉત્તમ પદ પામશો, આપે, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૮
તમે લડશો નહિ લડાઈ, સુણો બાઈ બેનડિયો;
તેથી પામશો જગમાં વડાઈ, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૯
મન ગંભીર રાખજો મોઢું, સુણો બાઈ બેનડિયો;
ખરે અભિમાન જાણજો ખોટું, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૧૦
વળિ વિનયનાં શીખજો વેણાં, સુણો બાઈ બેનડિયો;
સુખ કોઈને ન મારશો મેણાં, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૧૧
સમજણ સમજૂને કામે, સુણો બાઈ બેનડિયો;
દિધિ દિલથી દલપતરામે, સુણો બાઈ બેનડિયો. ૧૨

ગરબી ૧૦ મી.

સારું નરસાં સંતાને વિષે.

“આ તન રંગ પતંગ સરીખો જાતાં વાર
ન લાગેજી.”—એ રાગ.

વિષે તણીછે વિચિત્ર રચના, કળિ ન શકે કવિ કોઈજી;
અવલોકન કરતાં તો અચરજ, જરૂર ઉપજે જોઈજી. ૧
સુપાવનાં સંતાન સુખત્રે, દુનિયામાં મેં દીકાંજી;
કામળ કેળે નીપજે કેળાં, મહા મનોહર મીકાંજી. ૨
કડવા લીંબડાનાં હોય કડવાં, ફળ એમાં શું કહેવુંજી ?
એથી ઉલટું પણ નિપજેછે, હૃદયે સમજી રહેવુંજી. ૩
કુપાત્રની કાયાથી ઉપજે, સુપાત્ર પણ સંતાનોજી;
ઉદાહરણ એનાં આપુંજી, મનીષ તો તે માનોજી. ૪
ગુણાળનો છે છોડ સંકટક, મુલ મુલ* કેમ કૂસાંજી ?
જાણુંજી જે જન્મજ ધરતાં, ભોળપણપ્રી બૂલ્યાંજી. ૫
સુપાત્રનાં સંતાન કુખત્રે કવિજન કહિ દેખાડેજી;
પ્રાપ્ત મનુર તણે સુત દાર, જનની બુદ્ધિ બગાડેજી. ૬

* મુલ=કામળ.

ખારા જળની માછલડી થઇ, મુક્તાશ્વની માતાજી; ૧
જેતાં જેની કાંઈ ન કિંમત, પુત્ર થયા પ્રખ્યાતાજી.
વડાઇ પામ્યો છે વડલો પણ, તેને ઉપજ્યા ટેલાજી;
કહો સખી તે કેમ થયા નહિ, બાપ બરાબર બેટાજી.
એક બાપનાં બે સંતાનો, એક નરસું એક સાંજી;
સ્નેહ સહિત તું સાંભળ સજની, તે હું હવે ઉચ્ચારજી.
દીપકથી ઉપજેલાં નદીસે, કાંઈ જાને અજવાળીજી;
એક ધરતું અંધાઈ ટાળે, એક કરે ધર કાળીજી. ૧૦
એરડે એરડી ઉપજે, કેરડે ઉપજે કરાંજી;
હલકી જાત તણાં એમ હલકાં, ઘેર ઘેર હોય ધણેરાંજી. ૧૧
આંખાને લાયક ફળ ઉત્તમ, કેરી જેવાં કહીએજી;
પણ ઇશ્વર ઇચ્છાએ ઉપજે, સમજીને તે સહીએજી. ૧૨
સુધારવામાં કસુર ન કરવી, પૈતાનાં સંતાનોજી;
તેમ કરતાં જો સુધરે નહિ, તો ઇશ્વર ઇચ્છા માનોજી. ૧૩
કાંટા તનમાં કરવા ધારત, તો તે કરત કદાપીજી;
પાડ ગણો પ્રભુને જે એણે, ઉત્તમ કાયા આપીજી.
દીક એના અંતરમાં ઠરિયું, તેમ રચ્યું તે દામેજી;
એમ સમજી ઉચ્ચાટ મઠાજા, દિલથી દલપતરામેજી.

ગરબી ૧૧ મી.

કાતર, ગજ, અને સોયની ગરબી.

“ધન્ય અંબે માત, વસિયાં ડુંગરમાંયરે જાયગા જે ધને.

એ રાગ.

સુણ દરજીડા, કાતર ગજ ને સોય તણા ગુણ હું કહું;
અચરજ ઉપજે, જોઇ જગતની રીત રહે સમજી રહું.—ટેક
તે તણુ રહે છે ઘેર તારે, પણ જુદાસ્વભાવ સદાધારે.
તને ટેવ પડી જનમ્યાં જ્યારે; સુણ દરજીડા ૧
કાતર કેવી બૂડી બાળી, તે પેટ વિષે રાખે પાળી,
સાજાં ભાગ્યાં કરવાવાળી; સુણ દરજીડા ૨
જે સૂત તણાં તંતુ દરશે, સજી સંપ સદા સ્થિર થઈ ઠરશે,
કાતર તેને જુદા કરશે; સુણ દરજીડા ૩
હવે ગજના ગુણ કહું છું જે છે, બદ સલાહ કાતરને દેહે,
પછિ પોતે તો અજગો રહે છે; સુણ દરજીડા ૪
આ જગમાં જેના ગુણ એવા, કહીએ તેને કપટી કેવા?
એ તો લખાડ લેખે ગણિ લેવા; સુણ દરજીડા ૫
એણે જગથી ઉલટું નામ ધાર્યું, માટે જગથી ઉલટું કામ કર્યું.

એને લાયક એ દીક દઈ; સુણ દરજીડા ૬
જગમાં જે જેવા ગુણ ધરશે, તેવું લોક વિષે લાયક ઠરશે,
સજનન તો દુગુણથી ડરશે; સુણ દરજીડા ૭
એવા જનને ઝોળખી લઇએ, તેને દિલની વાત નહી દઇએ,
દઇએ તો અતિ દુખિયાં થઇએ; સુણ દરજીડા ૮
એવાને કોઇ આંગળી આપે, તો કપટ કરી તરતજ કાપે,
માટે અર્થ સરે અળગાં થાપે; સુણ દરજીડા ૯
જો સોય ખિયારી સારી છે, તૂટયાં સાજા કરનારી છે,
ગુણવંતી નામે નારી છે. સુણ દરજીડા ૧૦
તેવી છે પણ ગુણ દેવાને, સમજાવે સખી રહેવાને,
આવકારજ દેવો એવાને; સુણ દરજીડા ૧૧
કુળ એકજ કાતર સોય તણું, પણ કામ જુદુ કરનારી ગણું,
ગુણવિનાની એક ગુણી ગણું; સુણ દરજીડા ૧૨
તેં પણ અંતરમાં અભિલાખી, †શિર ઉપર સોય ધરીરાખ,
ગજ કાતરને નીચાં નાંખી; સુણ દરજીડા ૧૩
અણુ સમજી જન વિશ્વાસ કરે, સમજી તો દિલમાં સમજી રે
નિજ અર્થ સરે અળગાંજ ધરે; સુણ દરજીડા ૧૪
એમ કંતાંરે ઉપયોગી કર્યાં, તે થકી નકામાં તે ન કર્યાં,
દલપતરામે દિલમાંહિ ધર્યાં; સુણ દરજીડા ૧૫

ગરબી ૧૨ મી

સારા નરસા જન્મ વિષે.

“મા પાવી તે ગદથી જીતયાં, મહાકાળીરે,”—એ રાગ.

જન ભલાએ જીતજામાંય, ધન્ય જનમ ધરિયા !
જે જીલમી જનો જણાય, એ શિદ અવતરિયા ? ૧
જેણે કીધાં રૂડાં કામ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
ન રહ્યું જે નિશ્ચળ નામ, એ શિદ અવતરિયા ? ૨
જેણે સેવ્યા મા ને બાપ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
જેણે સૌનાં લીધા શાપ એ શિદ અવતરિયા ? ૩
જેણે પાખ્યા માણસ પાંચ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
જેણે ભોભે લીધી લાંચ, એ શિદ અવતરિયા ? ૪
જેણે ધરી ધરમની રીત, ધન્ય જનમ ધરિયા !
જેની પાપ ઉપર બહુ પ્રીત, એ શિદ અવતરિયા ? ૫
જેણે સૌને કીધાં સુખ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
દુનિયાને દીધાં દુઃખ, એ શિદ અવતરિયા ? ૬

* ગુણ—દોરા; † દરજી સોયને પાધડીમાં ખોસે છે.

જેણે દીધો સદૃશ સુખોષ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે ક્યો ગરિબપર કોષ, એ શિદ અવતરિયા ? ૭
 જેનાં વિધવિધ થાય વખાણ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પરના લોધા પ્રાણ, એ શિદ અવતરિયા ? ૮
 જેણે દયાથી દીધાં દાન, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે નિર્લજને નાદાન, એ શિદ અવતરિયા ? ૯
 જે પ્રજા તણા પ્રતિપાળ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જે ચોર થયા ચંડાળ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૦
 સતવાદી શાણા શેઠ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 જેણે પાપે ભરિયાં પેટ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૧
 જેની તનમન સારી ટેવ, ધન્ય જનમ ધરિયા !
 ન ભળ્યા દક્ષપતનો દેવ, એ શિદ અવતરિયા ? ૧૨

ગરબી ૧૩ મી.

કપાસના છાડની ગરબી.

“સૈયર શું કરે, મારે નદકુંવરશું નેહ.”—એ રાગ.
 છોટો છોડ છેરે, કહીએ જેનું નામ કપાસ;
 કામ કેવું કરે, તેનો કરીએ આજ તપાસ. ૧
 ફળ તેનાં જુઓરે, કાલાં થેલાં તે કહેવાય;
 પણ પરમારથીરે, દુનિયામાં કેવાં દેખાય ? ૨
 પોતે પેટમાંરે, નિશ્ચે રાખે છે નરમાશ;
 મન મેલું નહીરે, અંતરમાં અતિશે ઉજળાશ. ૩
 કેઈ પ્રકારનોરે, કાયામાં નહિ કાંટો લેશ;
 સારી સૌ થકીરે, દીસે કીર્તિ દેશ વિદેશ. ૪
 સંકટ બહુ સહીરે, લોકની રાખે છે તે લાજ;
 તોપણ તે કહીરે, પોતે રાખે નહિ પતરાજ. ૫
 મોઢાઇ નવ મજેરે, છોટો થઇને રહે છે છેક;
 જોડ જડ નહીરે, એના જેવી જાતજ એક. ૬
 વૃક્ષ ખીજાં વડારે, ઊંચાં વધિયાં જેનાં અંગ;
 પર ઉપકારમાંરે, રાખે કાંઈ ન એવો રંગ. ૭
 વસ્ત્રરૂપે થઇરે, કેવી ઢાંકે જનની કાય ?
 કાગળ રૂપ થઇરે, જનના સદેશા લઈ જાય. ૮
 પાનાં પોથીઓરે, ગુર થઇ આપે જન્મે જ્ઞાન;
 ઠોંરી દોરડારે, પાશે તરસ્યાંને જળપાન. ૯
 કાયા ધરી કરેરે, એવાં ઉત્તમ કામ અનેક;
 ગુણુ તેના ધણારે, એકથી ચડિયાતો છે એક. ૧૦
 મોટો માનીએરે, જેના ગુણુ મોટા જગમાંહી;

પ્રૌઢ વધી પડ્યારે, એ તો અદ્યજ ગણુવા આંહી ૧૧.
 તનુધર ધન્ય ! છેરે જેનો અતિ જગમાં ઉપયોગ;
 ધર્મ રૂડો ધરેરે, આપે સૌ જનને ઉદ્યોગ. ૧૨
 નિયમે નીતિનારે, જગમાં જેહ વડે સચવાય;
 શોભા સર્વનીરે, દુનિયામાં જેથી દેખાય. ૧૩
 ગુચ્છ ગુલામનારે, મનમાં લાવે વ્યર્થ ગુમાન;
 જે આ જગતમાંરે, શોભે કાણુ, કપાસ સમાન ? ૧૪
 ખીજા બધા વિનારે, બહુ દિન ચલાવતાં ચલવાય;
 પણ જેના વિનારે, રજની દિન પણ નવ રહેવાય.
 સંઠ રૂપે થઇરે, સાગરમાં સંચારે વહાણુ;
 કેટલાં હું કહુરે, એના કૃત્યનાં વિવિધ વખાણુ ? ૧૬
 જનમી જગતમાંરે, કરશે એવાં ઉત્તમ કામ.
 તેને તો સદારે, દેશે આસિય દક્ષપતરામ. ૧૭

ગરબી ૧૪ મી.

પરોપકારી વાદળી વિષે.

“વેગજો રહે વરણાગિયા.”—એ રાગ.

હારે આવ વહાલી વિવેકી વાદળી, હારે તુતો મર્મના
 મંત્રની માદળી જીરે. વહાલી ૦ ટેક.
 હારે મુંડી સાંચે તું તો આઠ માસમાં;
 હારે એ તો છાની રાખે છે આકાશમાં જીરે. વહાલી ૦ ૧
 હારે વેળા વાવરવાની એક આવશે;
 હારે એવું ડહાપણુ તું દીલમાં લાવશેજીરે, વહાલી ૦ ૨
 હારે વેળા આવે એવી ને વારમાં;
 હારે દીલ રાખે ઉદાર માસ ચારમાં જીરે. વહાલી ૦ ૩
 હારે એક દહાડે એકદમ નથી આપતી;
 હારે રહે આપવાનો અનુમાન માપતીજીરે, વહાલી ૦ ૪
 હારે કરકસર એવી તું ક્યાં ભણી ?
 હારે ગુણવંતી તે ગુણથી તને ગણી જીરે. વહાલી ૦ ૫
 હારે તારા જેવા પ્રધાન જોઇએ રાયને;
 હારે જોઇએ એવી અધાંગના બધાયનેજીરે. વહાલી ૦ ૬
 હારે નથી સ્ત્રમની સમાન ડાઘી રાખતી;
 હારે કાંઈ નકામુ નથી કાઢી નાખતીજીરે. વહાલી ૦ ૭
 હારે આપતાં તું અભિમાત નથી આણતી;
 હારે જોઈ તને નમ્રતાનો ગુણુ જણતીજીરે. વહાલી ૦ ૮
 હારે મુડી સત્ય માર્ગે તે મેળવી;

હારે કહિયે કેવી રીતે કળ્યા શરે ? વહાલી ૦ ૬
 હારે શીખે સારી શીખામણુ મુંદરી;
 હારે તેતો હાંશિયાર ને ગણાય હુજરીશરે. વહાલી ૦ ૧૦
 હારે ધન્ય ! ધન્ય ! તારો અતુરાધને !
 હારે ભલે પામી પ્રસિદ્ધ વડાધનેશરે ! વહાલી ૦ ૧૧
 હારે જળ સાચવ્યાની રીત તારી જોધને.
 હારે મળે સારી શીખામણુ કોધનેશરે. વહાલી ૦ ૧૨
 હારે વારે વારે વખાણું તારા કામતે;
 હારે દીલ ભાવી તું દલરતરામને શરે, વહાલી ૦ ૧૩

ગરબી ૧૬ મી.

પરોપકારો બાઈ રૂપી વાદળીની ગરબી.

“શીવજી શેરિયારે.”—એ રાગ.

દયાથી દેહે જીવનદાન, વહાલી વાદળીરે;
 કર્યું તે નિજ જીવન કુરબાન, વહાલી વાદળીરે. ૧
 ભલે તું પામી ઉચો અધિકાર, વહાલી વાદળીરે;
 અખિલ જગપર તારો ઉપકાર, વહાલી વાદળીરે ૨
 થઈ તું સૌની માત સમાન, વહાલી વાદળીરે;
 કરાવે તું સૌને પયપાન, વહાલી વાદળીરે. ૩
 જગતમાં જો તુજ તન ન જણાય, વહાલી વાદળીરે;
 અખિલ જગઆકુળ વ્યાકુળ થાય. વહાલીવાદળીરે. ૪
 શરી સૂરજ તુજથી શરમાય, વહાલી વાદળીરે.
 માટે તુજ એથે સંતાય વહાલી વાદળીરે. ૫
 દીકા તુજ પાસેથી લેઈ દાન, વહાલી વાદળીરે;
 કરે કાંઈ દાન મેળવવા માન, વહાલી વાદળીરે. ૬
 કદી તુજ પાસેથી ન પમાય, વહાલી વાદળીરે;
 સરોવર સરિતા પણ સુકાય, વહાલી વાદળીરે. ૭
 વને છે વનસ્પતિનો વાસ, વહાલી વાદળીરે;
 જીવન તે નયે તારી પાસ, વહાલી વાદળીરે. ૮
 તપી પર્વત પામે પરિતાપ, વહાલી વાદળીરે;
 કરે તેને તું શીતળ આપ, વહાલી વાદળીરે. ૯
 કરે જ્યાં દૃષ્ટિ ત્યાં તુજ કામ, વહાલી વાદળીરે;
 નથી તે રાખ્યો કાલો કામ, વહાલી વાદળીરે. ૧૦
 કહું તે ધન્ય ! જગત કરનાર ! વહાલી વાદળીરે;
 ભલે આપ્યો તુંજને અવતાર, વહાલી વાદળીરે. ૧૧
 દીસે ને અનેકનો આધાર, વહાલી વાદળીરે;

સ્થા તે જુવો જન સરદાર ! વહાલી વાદળીરે. ૧૨
 દીસે નહાની પણ મોટું દીલ. વહાલી વાદળીરે;
 સમાયું તેમાં ધણું સલીલ* વહાલી વાદળીરે. ૧૩
 સદા નિશ્ચળ રહેજો તુજ નામ, વહાલી વાદળીરે;
 દિલે એમ ઇચ્છે દલપતરામ, વહાલી વાદળીરે. ૧૪

ગરબી ૧૬ મી,

વિવેકી વડવાઈ વિષે.

“હરિ દુષ્ટ પિયો, ને મને જના ઘો.”—એ રાગ.

તુવડી વિવેકી વડવાઈ. ગુણુ કહું છું તારા હું ગાઈ;
 તું સજ્જનને પણ શીખામણુદેનાર; તુવડીવિવેકી વડવાઈ. ૧
 તે ઉત્તમ કુળ અવતાર ધર્યો, તે સદગુણથીભવ સદ્ગુણકર્યો;
 તું શાણીછે, એમ સૌ જાણે સંસાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૨
 પૃથ્વીપર સાસરિયું પામી, જ્યાં મૂળ જાંડાં કરીને જામી;
 વળિ વિશ્વપતિએ વિસ્તાર્યો, વિસ્તાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૩
 તારા વ્રદ્ધપિતાને દુઃખ પડ્યું, મૂળ જાંડું હતું તે ઉખડ્યું;
 ત્યારે તે તેને આપ્યો સારો આધાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૪
 તે નામ પિતાનું અમર કર્યું, અમૃત તુજ પાસ અખડભર્યું;
 તું કુળમાં ખામી લાવી નહીં લગાર. તું વડી વિવેકી ૦ ૫
 આશ્રય પશુ પક્ષીને આપ્યો, જાણે થંભ ધરમનો તે થાપ્યો
 તે ચિતમાં ચોખો એજ ધર્યો વિચાર, તું વિવેકી ૦ ૬
 સાસરિયું પણ તે શોભાવ્યું, આશ્રય પામ્યું ને કોઈ આપ્યું.
 તને ભાળી જગમાં બલાધનો બંડાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૭
 કદી કાંટે કોઈને નવ માયો, તપતો આવ્યો તેને હાંચો;
 હરધડીએ આપું સાઆશી હજાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૮
 તે નત્રપણું ધરથી રાખ્યું, તે ઉદ્ધતપણું કાઢી નાંખ્યું;
 તેથી ઉત્તમ આવો તું પામી અધિકાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૯
 તને જગમાં સૌ જન જાણે છે, વિદ્વાન વિશેષ વખાણે છે;
 તને સારી ગણું શ્રે સદ્ગિ સરજનહાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૧૦
 તને જો કોઈએ કદી દીધી, તે પડ અખડ ક્ષમા કીધી;
 તે દુષ્ટ નહિ ધરતાં દિલ રાખ્યું ઉદાર, તું વડી વિવેકી. ૧૧
 સૌ સજ્જન તુજ ગુણુ જાણે છે, વળિવિવિધપ્રકારવખાણે છે;
 ગુણુવંતી તારા ગુણુ શું ગણે ગમાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૧૨
 છે કંઈક કપૂત ધણુ એવા; નથી સજ્જતા માતપિતા સેવા;
 વળી નામ પિતાનું જોજો જળ મોઝાર, તું વડી વિવેકી ૦ ૧૩

* સલીલ=પાણી.

તુ રિયર હરને બહુ આ કામે, દીધી આશિષ દલપતરુમે;
તારો અધિક ભગોછે, જમ ઉપર આભાર, તું વંડી વિવેકી ૧૪

ગરુડી ૧૭ મી. શેલડીની ગરુડી.

“કર પ્રભુ સંગાયે દહ પ્રીતડીરે.”—એ રાગ.

સુષુ શેલડી તું શાણી ધણીરે,
કરેછે તું ગુપત ઉપકાર, ઉપકારી તું સાચી શેલડીરે;
નથી ફલ કરોને ફલતીરે;
તારા ચિત્તના ચોખા વિચાર. ઉપકારી ૧
નથી દુનિયાને ફળ દેખાડતીરે;
ઊંચા લટકાવી આકાશ, ઉપકારી ૦
તારાં ફળ ગોળ, સાકર, ખાંડ છે રે;
પણુ દેખે ન કોઈ તુજ પાસ. ઉપકારી ૨
દાન આપી કહી દેખાડવુંરે;
તે તો કીર્તિ દાન કહેવાય, ઉપકારી ૦
પ્રભુ પ્રીતે જરૂર દાન ને કરેરે;
તે તો કોઈથી ન જાણ્યું જાય. ઉપકારી ૩
ફલ કરીને ને ફળ દાન દેરે;
હળિયા છોતરાં તે માંહી, ઉપકારી ૦
તારી પેટે ગુપત દાન ને કરેરે;
તેમાં કસ્તર ન મળે કાંઈ. ઉપકારી ૪
નથી ખૂબ મોટાઈ દેખાડતીરે;
દીસે દુખળ તારો દેહ. ઉપકારી ૦
નથી કાંટો કાયામાં રાખતીરે;
તેથી પામી તું સૌનો સ્નેહ. ઉપકારી ૫
મોટા મોટા તરમાં નથી માલતીરે;
સદા વસી એરડા સાથ, ઉપકારી ૦
પણુ નીચો સ્વભાવ લીધો નહીરે;
એમ હેડુ રાખ્યું તેં હાથ. ઉપકારી ૬
ક્યાંથી પામી સરસપણું પડમાંરે ?
જેતાં અચરજ નેવું જણાય, ઉપકારી ૦
કેરી કેળાં આદિક ફળ ને કહુંરે;
તારા ફળની તુલ્ય ન ગણાય. ઉપકારી ૭
મળી સૌની વધારે મિષ્ટતારે;
એવું એવું મેળાપી અંગ, ઉપકારી ૦

+ બાલા નેવા.

જીવ મેળવી લે જ્યાં જાય ત્યાંરે;
સૌને સારો લાગે તેનો સંગ. ઉપકારી ૮
કોઈ ગરીબ ગુપત દાન તો કરેરે;
કરે મોટા તો પામવા માન, ઉપકારી ૦
જેમ વરસાદ જળનું દાન દે રે;
ગાળે ઉચે ચઢી આશમાન. ઉપકારી ૯
ને કોઈ જગત્ત વિષે જન્મ પામીનેરે;
કરે પરઉપકારી કામ, ઉપકારી ૦
એવા એવાને અંતઃકરણથીરે;
દે છે આશીષ દલપતરામ. ઉપકારી ૧૦

ગરુડી ૧૮ મી. કેળ વિષે.

“હું વારી જાઉં જામાં રહોને અલખેલી.”—એ રાગ.
રસીલી કેળ રૂડી તું તો કરાણી;
હું વારી જાઉં વાણીએ શું કહું વખાણી, રસીલી ૦ ૧
ખોરડીને થોરડી તો કામ કામ દીસે;
હારે જને કાંટે વિધાય બહુ પ્રાણી. રસીલી ૦ ૧
લીમડીને કોણુ આગ લાયક ગણે છે;
હારે જની કડવી જાત કહેવાણી. રસીલી ૦ ૨
વરખડીને કોણુ આગમાં વાવે;
હારે તારા જોવી જરૂરની જાણી. રસીલી ૦ ૩
જાયવેલ તો બહુ ફલડે ફલે;
હારે પણુ જુખ્યાંને પાય નહી પાણી. રસીલી ૦ ૪
કાળજી પણુ બહુ કોમળ તારું;
હારે તારી એજ ઉંચી જાતની એધાણી. રસીલી ૦ ૫
નિર્મળ નૌતમ નાણુક નારી;
હારે તારી પડિતોએ ઉપમા પ્રમાણી. રસીલી ૦ ૬
જગ સજનારે તુજને સરજ;
હારે એ તો અતીશે હઠાપણુ આણી. રસીલી ૦ ૭
મીઠાં મીઠાં ફળ દેનારો;
હારે તુતો માનવીએ મધ્યે મનાણી. રસીલી ૦ ૮
કુલ્યા વિના તું તો ફળ દે છે;
હારે તું તો એવી ઉદાર ઈંદ્રાણી. રસીલી ૦ ૯
જુલી કુલીને ને દાન દે છે;
હારે તેનું ધર્મ કરમ ધુળધાણી. રસીલી ૦ ૧૦

કુલે અધિક પશુ ફળ નવ આપે;
હારે તેની ફોગટ જાત કુલાણી, રસીલી૦ ૧૧
દલપતરામ કહે ગુણુ દેખી;
હારે તારી લાયકી લેખમાં લખાણી. રસીલી૦ ૧૨

ગરબી ૧૯ મી.

અમરશીની ગરબી.

“કર પ્રભુ સંગાથે દટ પ્રીતડીરે.”—એ રાગ.

અરે આરશી મેં તને આજખીરે,
તુતોશુભ ગુણવંતીગણાય, સત્યવાદીતુ સાચીઆરશીરે.
તારા આગળ આવી જે ઉભું રહેરે;
જેવું હોય તે તેવું જણાય, સત્ય૦ ૧
તું તો ગુણુ દોષ દોષ તે દેખાડતીરે;
જેવો સાચે સાચી કહે વાત, સત્ય૦
બહે હોય તે પોતાનું કે પારકુરે;
તારે પડે નહિ પક્ષપાત, સત્ય૦ ૨
હોય રાંક કે રાજ બહે રજારે;
કોઇની શરમાવી ન શરમાય. સત્ય૦
બીક દેખાડતાં તું બીહે નહીરે;
લાંચ આપવાથી ન લલચાય, સત્ય૦ ૩
રાગ દેષ તું લેશ નથી રાખતીરે;
માટે રાખે દહે કોણુ રોપ, સત્ય૦
તું તો નકટાને નકટું કહેરે,
જાણુ તે પણ પોતાનો દોષ, સત્ય૦ ૪
પૂક પાછળ તું બડબડતી નથીરે;
સાચે સાચું કહે મુખોમુખ, સત્ય૦
તાં દીલ સ્વચ્છ દેખતાં દેખાય છેરે;
તેથી દિલમાં ન ધરે કોઇ દુઃખ. સત્ય૦ ૫
તારી આગળ આવીને જે ઉભું રહેરે;
સાચું તેજ તું કહેનાર, સત્ય૦
નથી બીજા વિષે તું કંઈ બોલતીરે;
એવો નિયમ ધર્યો તે નિર્ધાર, સત્ય૦ ૬
તારી સત્યતાને સૌ ચહાય છેરે;
હોશિ હોશિ ઝાલે તને હાથ, સત્ય૦
નાનાં મોટાં અને રાંક રાખનેરે;
સૌને ગમે છે તારો સાથ, સત્ય૦ ૭
તારા સત્ય ઉપર કોય જે કરેરે;

લેને લોક કરે ધિક્કાર, સત્ય૦
તેને મોટાં મુરખ ગણે માનવીરે;
પક્ષ તારો તાણે નરનાર, સત્ય૦ ૮
વાંક તેનો ગણાય આ વિશ્વમારે;
કોઈ તારો વદે નહી વાંક, સત્ય૦
તું તો સાચી કરી સંસારમારે;
એ તો અચળ ખરેખરો આંક, સત્ય૦ ૯
શુદ્ધ બુદ્ધિથી સાચું જે કહેરે;
રાખી નિર્ભળ મન તુજ તુલ્ય. સત્ય૦ ૧૦
તેને રીઝે તેનો કર્તા ધણીરે,
એવો ગુણુ સત્યતાનો અમૂલ્ય, સત્ય૦ ૧૧
કવિ કોવિદ વિચારીને કહેરે;
તારી સત્યતાને શાખાશ. સત્ય૦
કૃપા કરે કૃપાળુ નાથજીરે;
આપે ગુણુ એવો અવિનાશ, સત્ય૦ ૧૨
વારે વારે પ્રભુજીને વિનવીરે;
વળી પ્રેમે કરીને પ્રણામ. સત્ય૦
તારી તુલ્ય સદગુણુ સત્યતા તણીરે;
માગે દિન દિન દલપતરામ, સત્ય૦ ૧૨

ગરબી ૨૦ મી.

નહારાં ગીત ન ગાવા વિષે.

“માફે સોનાનું છે બેડુરે, છેલછખીલા છેગાળા.” એરાગ.
જેનિ અંદરે અર્થ નહારેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
સુણિ સુણિને સત્ય વિચારેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ.
જેમાં નહિ નીતિનો સ્વાદરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
બાઇઓ તે તો બકવાદરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૨
શિદ મૂખ દુખવીએ ઠાહુંરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ.
વિપરીત મતિને તે વહાહુંરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૩
એવાં શીખવે ગીત સુતાનેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
ધિક! તેવાં માત પિતાનેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૪
સારા જન તો શરમાયરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
એ તો સુણતું ઉડી જાયરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૫
એ તો માત પિતાનો વાંકરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
એ તો જાણો આડો આંકરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૬
જે સૌનું સાફ ધારેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
નવ રાખો ચાલ નહારેરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૭

જેમાં હોય ધશ્વરનું નામરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
 પણ અનીતિ હામે હામરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૮
 એથિ ઉપજે અસર નહારીરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
 ચિત ધરજે ચતુર વિચારીરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૯
 નીતિથી ઉલટું જેહરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
 ધશ્વરને ન ગમે એહરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૧૦
 સુધરે નહિ અંતઃકરણરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
 આવે નહિ સદ્ગુણચરણરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૧૧
 કહો તે ગાઇએ શે કામરે? ગીત નહારાં નવ ગાઇએ;
 દાખે છે દલપતરામરે, ગીત નહારાં નવ ગાઇએ. ૧૨

ગરબી ૨૧ મી.

મીઠા બોલી મેના વિષે.

“મોહનરે મોહી તારે લટકે.”—એ રાગ.
 મેનારે મીઠી તારી વાણી,
 મીઠી તારી વાણી, માનવીએ પ્રમાણી. ટેક.
 જાત તારી જોતાં જનથી છે જૂદી,
 પણ તું પામી મોહું માન, મીઠી ૦
 હોય પક્ષા પુરા પડિત તે પણ,
 કહેણુ ધરે તારાં કાન; મીઠી ૦ ૧
 બાઅ બહું તેથી તું થઇ બણેલી,
 નહિ તો તું રખડત રાન, મીઠી ૦
 પણ બણેલી ધણી વનમાં વસેછે,
 કોઈ ન ગણે ગુણવાન; મીઠી ૦ ૨
 ભણતરમાં બસો લાભ મે બાળ્યો,
 આ જોઈ તુજ અધિકાર, મીઠી ૦
 શોભિતું પિંજર વસવાને સોંપ્યું,
 ઉત્તમ આપે આહાર; મીઠી ૦ ૩
 ચાકરી તારી કરે જન ચાકર,
 પાણી લાવી તને પાય, મીઠી ૦
 એવડો માલ છે તુજમાં શો મોટો,
 કામ તો કાંઈ ન થાય; મીઠી ૦ ૪
 મધુર ભાષણ કરવા શીખી મુખથી,
 એ ગુણ તુજમાં છે એક; મીઠી ૦
 સૌ સાથે સ્નેહ તેથી થાય તારે,
 આપે છે માન અનેક; મીઠી ૦ ૫
 પૂરાં વખાણુ આ પૂરમાં તું પામી,

હૈડાં તેં સૌનાં હરેલ, મીઠી ૦
 વસ્તી બધીને તેં વશ કરી લીધી, .
 કામણુ જેમ કરેલ; મીઠી ૦ ૬
 દેશ વિદેશમાં વાત વંચાઇ,
 ગુણ ગણાયા ગામે ગામ; મીઠી ૦
 તન તું તજીશ તોપણુ અહિં તારે,
 નહિ વિસારે કોઇ નામ; મીઠી ૦ ૭
 સદ્ગુણ પામીને કુંજ તેં શોભાવ્યું,
 જન વખાણુ તારી જૂત; મીઠી ૦
 ધન્ય તારો અવતાર ધરામાં,
 ધન્ય તારાં માત તાત; મીઠી ૦ ૮
 રૂપ તારું અતિશે નથી રડું,
 નથિ તેં સંન્યાશીણુગાર, મીઠી ૦
 પણ તેં પૂરો સૈનિ મોહ પમાડ્યો,
 અચરજ એ તો અપાર; મીઠી ૦ ૯
 નાના મોટા જન નહે નિહાળે,
 શો એવો તુજમાં છે સાર, મીઠી ૦
 દિલગીર હોય તેની દિલગીરી છૂટે,
 ઉચરે જ્યાં તું ઉચ્ચાર; મીઠી ૦ ૧૦
 બહેન બરાબર જન તને બણે,
 મન હરખે જોઈ મુખ, મીઠી ૦
 હાકેમ પણ તને હેતે બોલાવે,
 સાંભળી સ્વર પામે સુખ, મીઠી ૦ ૧૧
 ભાઈ બસો જેણે તુજને બણાવી,
 આપ્યો ઉત્તમ ગુણ આમ, મીઠી ૦
 અંતર શુદ્ધથી આશિષ તુજને,
 દે નિત્ય દલપતરામ, મીઠી ૦ ૧૨

ગરબી ૨૨ મી.

હાથિણીની ગરબી.

“વાંસલડી. વેરણુ થઇ લાગી તું વ્રજની નારને.”—એ રાગ.
 હો હાથિણી, જાણી મેં તુજને તું ઉત્તમ જાતની;
 શુભ શુભ કુળની, વળી વિશેષે વિમત કહું તે વાતની. ટેક
 તું સીધે પંથ સિધાવે છે, કુતરીઓ ભસવા આવેછે,
 પણ તું મનમાં ક્યાં લાવે છે? હો હાથિણી ૦ ૧
 તે બહુ ભશિ ભશિને થાકે છે, તું સામે ઉત્તર ક્યાંદેછે?
 ધન્ય! ધન્ય! તને લોકો કહેછે; હો હાથિણી ૦ ૨
 બળ તો બહુ તનમાં તારે છે, તને માવત અંકુશ મારેછે

તું સહન કરી વીસારે છે; હો હાથીણીં ૩
ભલિ છે તારી ગંભીરાઇ, તું બકવા નયિ કરતી બાઈ,
તારી કીર્તિ કવિ લોકે ગાઇ; હો હાથીણીં ૪
તું નિસાળમાં નયિ પાડે ભણી, પણનીતીછેતુજમાંહિધણી
તું પુત્રી જાત સજાત તણી; હો હાથીણીં ૫
તારા ગવાય ગુણ ગામે ગામે, તું સુખિ રહેને ઠામે ઠામે,
દિધિ એ આશિષ દલપતરામે; હો હાથીણીં ૬

ગરબી ૨૩ મી.

નેતરની નમ્રતા વિષે.

“સાંડે સાંડે સરત શેહેર, મુંબાઇ અલબેલી.”—એરાગ.
તારા નમ્રપણને ધન્ય ! નેતર નમનારી;
રકું માણસ ઇચ્છે મન, તે ચલગત તારી!—ટેક.
વહેતિ નદીના નીર વચ્ચે તું, વસે કરીને વાસરે;
પણ પાણીના પૂર તણે તું, તન નયિ ધરતી ત્રાસ. ને ૦ ૧
જ્યારે જળનું જોર વધે ને, ઘણો કરે ધુધવાટરે;
મોટા તરનાં મૂળ ઉખાડે, તને ન ઉર ઉચાટ. નેતર ૨
જોર જણાય ધણું જે વારે, જળમાં તું નમિ જાયરે;
તેનું જોર ઘટે ત્યારે તું, આપે ઉભી થાય, નેતર ૩
પાતળિ સરખી તું પડે પણ, નમ્રપણું ધરનારે;
જળગાં તું સુખથી જીવે છે, એ ગુણને આધાર. ને ૦ ૪
સમય વિચારી સમજ ચાલે, લે સુખ તે આ લોકરે;
ઉદ્ધતપણું અખંડ ન છોડે, ફાંસામાં પડે ફેક. નેતર ૦ ૫
મૂળ ગયાં મોટાં તરવરનાં નાની તું નિશ્ચિંતરે;
મોટી બુદ્ધિ તુજમાં માનું, રૂડી તારી રીત. નેતર ૦ ૬
નમ્રપણું રાખે નિશ્ચે તો, વેરીમાં કરે વાસરે;
અંતરમાં કદિએ નવ ઉપજે, તેને તલપુર ત્રાસ. નેતર ૦ ૭
તાડ અને વડ તારી પેઠે, નમ્યા નહીં જો નામરે;
દેશવટા નદિએ તો દીધો, હાથો કીધો હામ. નેતર ૦ ૮
પવન તને નવ તોડી પાડે, સંનેર થઈ સર્વત્રરે;
તેથી તુજને કરિને રાખે, છત્રપતી શિરછત્ર. નેતર ૦ ૯
સારા જનના ધરમાં શોભે, ઠરિ તું ઠામો ઠામરે;
નિરખી તુજને નેત્ર ઠરે, ધન્ય તુજ નેતર નામ. નેતર ૧૦
જો ફળ ફલ તો તું નયિ દેતી, દીસે દુર્જન દેહરે;
પણ તું નમ્રપણથી પામી, રાવે જનને સ્નેહ. નેતર ૦ ૧૧
નમ્રપણું રાખે નરનારી, એ સુખ પામે આમરે,

આશીષામણ સમજ લેજો, દિલમાં દલપતરામ. નેતર ૦ ૧૨

ગરબી ૨૪ મી.

કામઠીની ગરબી.

“ફૂલજી! તમે કુલાવ્યા કયમ ફૂલ્યારે ? ફૂલજી!” રાગ.
*શરધરણી તું વિશ્વ વિષે વખાણાધરે, શરધરણી;
તું કમાન નામે કુશળપણે કહેવાઈ, શાણી શરધરણી. ૧
સારા વંશ થકી તું ઉપજી સારીરે. શરધરણી;
વળિ શુભ શિક્ષકથી સદગુણ લીધો ધારી, શાણી ૨
તીરનિ સાથે લગ્ન થયું છે તારે, શરધરણી;
તે જુગતે જુગતું જોડું શોભ્યું સાંડે, શાણી ૩
નમી નમીને તે નરને વશ કીધોરે, શરધરણી;
તુજ સદગુણ વડે લાવો તેણે લીધો, શાણી ૪
આપી હિંમત એને તે ઉરકેયોરે, શરધરણી;
તે પ્રવાસ કરવા પ્રીત કરીને પ્રેયો, શાણી ૫
જઈને તેણે તો ત્યાં જશ વિસ્તાર્યોરે, શરધરણી;
નિજ શેઠ તણા શત્રૂને રણ સંહાર્યો, શાણી ૬
ઉત્તમ પરાક્રમી કહેવાયો આપેરે, શરધરણી;
પણ તે તો તારા સદગુણ તણે પ્રતાપે; શાણી ૭
જો તેને તે હિંમત હોત ન આપીરે, શરધરણી;
નર તો તે એવું કામ ન કરત કદાપી, શાણી ૮
જગમાં તુજને હિંમતવાળી જાણીરે, શરધરણી;
હું ખરેખરી તો તને કહુ ક્ષત્રાણી, શાણી ૯
સાંડે સાંડે સાંડે સાંડે સાંડે સાંડે, શરધરણી;
તો સર્વ પ્રકારે થાશે દેશ સુધારો, શાણી ૦ ૧૦
વધુ સુધારો વનિતાઓમાં આપેરે, શરધરણી;
તો ઉરકેરીને નરને હિંમત આપે, શાણી ૦ ૧૧
દલપતરામે દિલમાં એમ વિચાર્યું, શરધરણી;
તે માટે આવું વખાણ કીધું તારે, શાણી ૦ ૧૨

ગરબી ૨૫ મી.

સોનાની અરજ.

સાંડે સાંડે સરત શેહેર, મુંબાઇ અલબેલી” અ—રાગ.
સોને જગસ્રષ્ટા પાસ, અરજ ઉચ્ચારી;
“ઓ સુણિયે શ્રી અવિનાશ, આ અરજ મારી!—ટેક.
* શરધરણી=કામઠી. † કામઠીની દોરી.

શેક સદનમાં મહોરો રૂપે,
 રહું છું દિનને રાતરે;
 મિનલસમાં અપમાન મળ્યું મને,
 સુણો વિતકની વાત; અરજી ૧
 પેટીમાં મને પૂરી મૂક્યું,
 પુષ્પ ગણ્યાં ગુણવાનરે;
 મુનથી મોટું પુષ્પો પામ્યાં,
 ભરી સભામાં માન; અરજી ૨
 મુજ તનમાં જો સુગંધ સરજે,
 તો હરિ તેમ ન થાયરે!
 પુષ્પ પ્રમાણે માન હું પામું,
 મુજ મનશેક શમાય; અરજી ૩
 દેવે તેને ઉત્તર દીધો,
 “સુણુ સોના તજી શોકરે;
 પરગુણુ દેખી હવે ધરે,
 તે કજેતી પામે દોક; અરજી ૪
 એકક ગુણુ ઉપયોગી દધને,
 સરજી વરતુ સર્વરે;
 નથી ગુણુ બીજાને જોધને,
 તજે પોતાનો મર્વ; અરજી ૫
 હલકામાં ખજુ હોય ગુણુ મોટો,
 નથી જન ચિત ચહાયરે;
 એકજને ગુણુ અનેક દઉં તો,
 બીજા નકામી થાય; અરજી ૬
 મોતી મોઢા મૂલતણાં પણ,
 માંહી નહિ મીઠાશરે;
 જીવાર તો જનને જીવાડે,
 દુકાળમાં દર્ધ આશ; અરજી ૭
 માટે મનથી ઈર્ષા મેલી,
 સોના સજ સંતોષરે;
 તારા ગુણુથી તું રાજી રહે,
 દર્શ ન કોઇને દોષ; અરજી ૮
 કુંભારનું કોઇ કરવા ખેસે,
 કામ વડો વિદ્વાનરે;
 કદી બરાબર કરી શકે, નહિ,
 ઉલટું લે અપમાન; અરજી ૯

યથાર્થ રીતે તે કરિ જાણે,
 જે છે જેનું કામરે;
 દેખિ અદેખા દિલમાં દાઝે,”
 કહે દિન દલપતરામ; અરજી ૧૦

ગરવી. ૨૬ મી.

ઉત્તમ એક ગુણુ તો મેળવવો જોઇએ,
 તે વિષે.

“આધવજી, અદેશો કહેજો શામને.”—એ રાગ.
 પોપટજી ખેઠા સોનાને પાંજરે,
 રાજા રાણી જોઇ જોઇ રાજી થાયજો;
 ચાકર રોજ કરે પોપટની ચાકરી,
 જીઓજી પોપટ ક્યાંઈ ન રળવા જાયજો પોપટ. ૧
 એકજ ઉત્તમ ગુણુ આપ્યો છે ઈશ્વરે,
 મુખથી ઉચરે મધુરાં વચન અમૂલ્ય જો;
 જગત વિષે જો જોઇએ પક્ષી જાતમાં,
 તપાસતાં મજે કોઇક તેની તુલ્ય જો. પોપટ ૨
 એકજ ગુણુ પણ આ જગમાં એવો ભલો,
 વિશેષ સૌથી વિશ્વ વિષે વખણાયજો;
 જશ જામે તેનો સધળા સંસારમાં,
 ચતુર જનો સૌ તેને ચિતમાં ચહાયજો. પોપટ ૩
 મોતી તો આલુપણમાં શોભે ભલાં.
 માણસમાં તે તેથી પામ્યાં માનજો;
 આંખો પણ રસ આપે એક પ્રકારનો,
 તે ગુણુથી તે ગણાયજો ગુણવાનજો. પોપટ ૪
 સુગંધનો ગુણુ સરસ ગુલાબ વિષે વસે,
 ભક્ષ કર્યાથી ભાગે નહિ જન જુખજો;
 અદ્વીજ તો આવે એસડ ઉપયોગમાં,
 દેહ તણું તે દૂર કરે છે દુઃખજો. પોપટ ૫
 સોમલ પણ સંહારે રોગ શરીરનો,
 તદગિરથી તેનો કરતાં ઉપયોગજો;
 ઘોડું તો ધણિ મજલ કરે દિન એકમાં,
 જણાય ઉત્તમ જનને વાહન ઈંગજો. પોપટ ૬
 હુમ તણી વીંટી શોભાવે હાથને,
 શોભાવે નહિ એવું સોતું શેરજો;
 લેખણુ તો લખતું હોય તે આપે લખી,

પામી તે એકજ ગુણુ ઉત્તમ પેરજે. પોપટ૦ ૭
 મેળવવો એક. ઉત્તમ ગુણુ તો માણસે,
 નથી જંગમાં પ્રગટે કીર્તિ પ્રકાશજે;
 નહિ તો જીવતર વ્યર્થ જગતમાં જાણુવું,
 એકે ઉત્તમ થાય નહિ અભ્યાસજે. પોપટ૦ ૮
 જુઓ વળી હલકામાં હલકી ચીજમાં
 તુચ્છાનો તો કેટલુ ગણુ છે તોલજે;
 પણુ ઉત્તમ ગુણુ તરવાનો છે તેહનો,
 ગરજ પડે જન ખોલે ગુણુ ગણિ ખોલજે. પોપટ૦ ૯
 અકેક ગુણુ આપ્યો છે સૌને ઇશ્વરે,
 હરી હરીને નિરખો હામે હામજે;
 ઇશ્વર તુ ઉત્તમ ગુણુ અમને આપજે,
 દિલથી એવું ઇચ્છે દલપતરામજે. પોપટ૦ ૧૦

ગરબી ૨૭ મી.

સંપૂર્ણ ગુણુ તો એક પરમેશ્વરમાં છે,
 તે વિષે.

“મહાકોપ થયો તે કળિ કાળમાંજે.”—એ રાગ.

પરીશ્રવ્ણ એકલામાં ગૂણુ પૂર્ણુ છેજે;
 ખીજે જ્યાં જુઓ ત્યાં ગૂણુ અવગૂણુ છેજે. પરીશ્રવ્ણ. ૧
 મહાસાગરના સદગુણો ધણા મળે જો;
 પણુ પાણી તેનું પીતાં તરશ નવ રહે જો. પરીશ્રવ્ણ. ૨
 જુઓ સર્વતા જેતાં ગુણો ધણા જડે જો;
 તપે તાપ ભારે જીવનંત તરફડે જો. પરીશ્રવ્ણ. ૩
 અગ્નિના ગુણો ગણી જેતાં ગણાય છે જો;
 લાલ લાગે ત્યારે લોક અકળાય છેજે. પરીશ્રવ્ણ. ૪
 જુઓ જળ વિના કોઈ જતો જીવે નહિ જો;
 પણુ પ્રાણીઓના પ્રાણુ એજ લે સહીજે. પરીશ્રવ્ણ. ૫
 એવા એવા ગુણુ અવગુણાનાં પાત્ર છે જો;
 ત્યારે માનવી બિચારું કોણુ માત્ર છેજે? પરીશ્રવ્ણ. ૬
 ગુણો ગણી ગણી અંતરે ઉતારીએ જો;
 વળી અવગુણો તો સર્વતા વિસારીએ જો. પરીશ્રવ્ણ. ૭
 સદા અવગુણો તપાસીએ પોતાતણા જો;
 તેને ટાળવા ઉપાય શોધીએ ધણાજો. પરીશ્રવ્ણ. ૮
 કોઈ કોઈ કોઈ લોભી કોઈ સ્વાદીઆજે;
 કોઈ આજીવુ અને કોઈ વિવાદીઆજે, પરીશ્રવ્ણ. ૯

સુધરે સ્વભાવ તો તે સુધરાવીએજે;
 નહી સુધરે તો પણુ તેને નિભાવીએજે. પરીશ્રવ્ણ. ૧૦
 ખાડ, પાન, પશુ, પંખી આદિ પ્રાણી છે જો;
 પ્રકૃતી પ્રત્યેકની જુદી પ્રમાણી છેજે. પરીશ્રવ્ણ. ૧૧
 નિયમ સૃષ્ટિનો નજર કરી નિહાળીએજે;
 ટાળીને કુશંપ સંપને સંભાળીએજે. પરીશ્રવ્ણ. ૧૨
 કષ્ટો તે કથનો છે તમારા કામનાંજે;
 રાખો તે હૃદમાં દલપતરામનાંજે. પરીશ્રવ્ણ. ૧૩

ભાગ ૨ જો.

દુર્જન વિષે તાડ, વંદાળિયા, વગેરેનાં દૃષ્ટાંત.

ગરબી ૨૮ મી,

જિંચા તાડની મરખી.

“મહાકોપ થયો તે કળિ કાળમાં જો,”—એ રાગ.
 તુ તો જિંચો વિશેષ વધ્યો તાડિયાજે;
 પણુ તાપ કોઈના તે ન મટાડિયાજે; તુતો. ૦-૧
 સૌમાં મોટો ગણાયો તેથી શું થયુંજે?
 તારું મોટાપણું કહેવામાં રહ્યુંજે. તુ તો. ૧
 પર ઉગકાર કાંઈ એ નહી ક્યો જો;
 ધરા ઉપર તે જન્મ શીદને ધર્મોજે? તુ તો. ૨
 તે તો આશરો ના આપિયો કોઈને જો;
 જન આશા ન રાખે તને જોઈનેજે. તુ તો. ૩
 કોઈ ભૂખ્યાને ભોજન ન આપિયાં જો;
 ઠાઠ, તાપ, કષ્ટ, કોઈનાં ન કાપિયાં જો; તુ તો. ૪
 તારી છાયાથી સુખ કોઈને છે નહી જો;
 પક્ષી માળો ધાલીને વસે નહી જો. તુ તો. ૫
 સારાં સુગંધી ફુલડે ન ફૂલિયો જો;
 ભાઈ! અકકડ રહેવામાં નથી ભૂલિયો જો. તુતો. ૬
 મીકાં ફળ તુથી કોઈને નહી મળ્યાં જો;
 ભારે લાકડાં ઇમારતમાં નહી ભળ્યાં જો, તુ તો. ૭
 તારી કાયા પણુ તુથી ક્યાં ઢંકાય છે જો;
 દુનિયામાં એવાં કંજુસ દેખાય છે જો, તુ તો. ૮
 તારું અંગ તુ ન ઢાંકી શક્યો એટલું જો;
 કહું તેથી કંજુસપણું કેટલું જો? તુ તો. ૯
 છોટા છોડ બાજીના તારાથી છે ભલા જો;

તેથી પોષણ પામે છે પ્રાણી કેહલા ને ? તુતો ૧૦
 તુંમાં એટલું પરાક્રમ હીસે અરે ને;
 દુનિયાને રસ પાઈ દિવાની કરે ને. તુતો ૧૧
 શિર છત્ર સમાન તે શોભા ધરીને;
 જન નિષ્કૂળ જાણે છે ખરેખરીને. તુતો ૧૨
 ધન્ય ! ધન્ય ! માનીએ તેનું મોટાપણુંને;
 કાંમ પર ઉપકારનું કર્યું ધણું ને. તું તો ૧૩
 રૂડી સમસ્યા છે દલપતરામની ને;
 કહી માણસોને જાણવાના કામનીને. તું તો ૧૪

ગરબી ૨૯ મી.

મગર વટોળિયાની ગરબી.

“ગોરસ લઈને ગોપિકા, ચાલી વેચવા કાળે.” અરગ.
 વાત તું શુણ વટોળિયા, કહું ચિત વિચારી;
 પળમાં વડાઈ તું પામિયો, ભૂમિ ઉપર ભારી. ૧
 પર્વતો નીચા પાડિયા, એથી જિએરો ચાલ્યો;
 ચંચળતાથી ચાલતો, મહા મદમર મહાલ્યો. ૨
 વાદળ સાથે વેગથી, વાત કરવા વિચરિયો;
 સૂરજ શશિને ઢાંકિયા, એવો કાપ તેં કરિયો. ૩
 પણ તું વિચારીને. પાપિયા ! વ્યર્થ તારી વડાઈ;
 શરિર ધરીને શું કર્યું, બહું કામ તે ભાઈ ! ૪
 વિશ્વમાં કોણ વૈખાણશે, તારી કીર્તિની કહાણી !
 ઇચ્છે તને કોણ આવતો, કાષ્ઠપૃથ્વીમાં પ્રાણી ! ૫
 દષ્ટિએ તુજને દેખીને, જીલમી ધણો જાણે;
 જાય ક્યારે નજરે થકી ? એવું અંતરે આણે. ૬
 મોટાઈનું અભિમાન તું, હૃદયે શીદ રાખે ?
 દૈવત નથી તુજ દેહમાં, જાણ્યું છે જગ આખે, ૭
 ધૂળ ધરી સૌની આંખમાં, વડું વડપણ લીધું;
 એમાં તે તે અતિ એવડું, શું પરાક્રમ કીધું ૮
 તુજ નેવા કંઈક ઉડી ગયા, નથી કામ ઠેકાણું;
 તારી વલે તેવી થશે, જેતાં જેતાં હું જાણું. ૯
 વડલો વડો છે વિશ્વમાં સૌને આશ્રમ આપે;
 વડપણ તો તેનું વડુ, કષ્ટ પારકાં કાપે. ૧૦
 અદ્ય આવરદા ભોગથી, ચટ જઈશ તું ચાલ્યો;
 ફેકટ બહુ ફૂલીશમાં, ઠાઠ દેખીને ઠાલો. ૧૧
 સુણ ભાઈ, પવનને શું કહું ! તને વેગે વધાર્યો;

• પાત્ર કુપાત્રનો બેઠ કઈ, વાયુએ ન વિચાર્યો. ૧૨
 જીલમી જનને જાણવા, કવિતા આ. તો કીધી;
 દલપતરામે દીલથી, શીખામણ શુભ દીધી. ૧૩

ગરબી, ૩૦ મી.

નાની નદીની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણ યઈ લાગી તું મળની નારને.” રાગ
 ઓ છોટી નદી, છત પામીને તું કેમ છલકાઈ ગઈ;
 મદમાં માતી, ઉન્મત હાથીની સમ ઉન્મત તું થઈ—૨૩.
 પરિતાપ તણા દિન તું બૂલી, દોલત દેખી ફેકટ કુલી,
 તારા ડા'પણની હુંડી ફૂલી; ઓ છોટી ૧
 પાડોશીને પીડા દીધી, હદ તેની દયાવી તેં લીધી,
 મરજદા છેક છોડી દીધી; ઓ છોટી ૨
 તેં પ્રાઈ ધણું તરવર પાડ્યાં, જિંડાં મુજ તેનાં જિખાડ્યાં,
 દેશપાર કંઈકને પહોંચાડ્યાં; ઓ છોટી ૩
 હીસે તાં અંતર નાનું, છલકાઈ ગયું ન રહ્યું છાનું,
 પડ્યું પાપે તુજ સાથે પાનું. ઓ છોટી ૪
 તાં જીવન ને ડો'ળુ દીસે, નિર્મળતા ગઈ તે શુણ નરસે,
 તારો કાષ્ઠ વિશ્વાસ નહી કરશે; ઓ છોટી ૫
 મોટા મન ઉન્મત થાય નહિ, ને સાગર કદિ છલકાય નહી
 મરજદ તજીને જાય નહી; ઓ છોટી ૬
 આ ચોમાસું ચાલ્યું જશે, સ્થિતિ હતી તેવી તારી થાશે,
 તું દેહે દુર્બળ દેખાશે; ઓ છોટી ૭
 તાં જીવન ને શીતળ કરતાં, તે તરવર તુજને સાંભરતાં
 સંતાપ થશે તને સંચરતાં; ઓ છોટી ૮
 જેનું ચોળતણા રંગનું ચટકું, તેનું જર જેખનનું લટકું,
 કદી કાષ્ઠનું ક્યાંઈ અચળ ન ટકયું; ઓ છોટી ૯
 આ જીવન તાં વહી જશે, તારા જીલમની વાતો થાશે;
 મહુ કાળ કહેણી કહેવાશે; ઓ છોટી ૧૦
 તું રાખ હદે ગંભીરપણું, ઘટમાં અભિમાન ન લાવ ધણું
 તાં ભલું થવા બે બોલ ભણું; ઓ છોટી ૧૧
 તને આજ જગત જીલમી કહેછે, અપકીર્તિ તારી ઉપજેછે
 તને દલપત શીખામણ દે છે; ઓ છોટી ૧૨

ગરબી ૩૧ મી.

ફોકટ ફૂલવા વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

ને ફૂલણુજી, ફોકટ ફૂલ કરે,
 પણ ફળ તેમાં નહી;
 રડા જનતો, ફૂલ કર્યા વિણુ પર ઉપકાર કરે સહી.ટેક
 જુઓ છો આ છોડ અનાજ તણા,
 મોટાં ફુલથી ન ફૂલાય ધણા,
 નથિ પર ઉપકારની કાંઈ મણા; ને ફૂલણુજી.૧
 જુઓ શિમજો તો બહુ ફૂલિ વજે,
 માંહિ સુગંધ કે નહિ સ્વાદ મજે,
 અતે પણ મીઠાં ફળ ન મજે; ને ફૂલણુજી.૨
 જુઓ આવળ પણ દીસે એવી,
 જોતા ફુલ સુવર્ણના જેવી,
 કહો ફળ દેવામાં છે કેવી? ને ફૂલણુજી.૩
 જુઓ કદળી કેવો ગુણ લે છે?
 ફૂલ્યા વિણુ મીઠાં ફળ દે છે,
 અતિ ઉત્તમ તો રીતી એ છે; ને ફૂલણુજી.૪
 પોયણિ મુખ બહુ ફૂલે પહેલાં,
 પણ તેનાં ફળ તો ધી તેલાં,
 નહિ ફૂલ પ્રમાણે ફળ છેલાં; ને ફૂલણુજી.૫
 અદરી સાધારણુ ફળ દે છે,
 પણ દેતાં કાંટા મારે છે,
 ક્યાં ઉત્તમ પંક્તિમાં એ છે? ને ફૂલણુજી.૬
 જાંબૂડો ફળ દેતો બાળું.
 પણ મૂખ કરાવે છે કાળું,
 નહિ ફળ એ અતિશે રસવાળું; ને ફૂલણુજી.૭
 નેતરના ન્યારા ધારા છે.
 નહિ ફુલ કે ફળ દેનારા છે,
 એવા પણ કંઈક ગિચારા છે; ને ફૂલણુજી.૮
 ખાખર તો ખૂબ ફૂલ્યો બાસે,
 દેખી શોભા દિલ લોભાશે
 પણ અતે ફૂલાં ફળ† થાશે, ને ફૂલણુજી.૯
 ઘોળાં ફુલ ધતૂરો ધરશે,
 દુરથી જોતાં સારાં દરશે,

* બદરી બોરડી. † પિત્ત પાપડો.

• પણ ફળ જાઝં જરી જરશે; ને ફૂલણુજી.૧૦
 વળિ ફળ આ જો ઈદરવરણાં,
 અતિ સુંદર શોભે મન હરણાં,
 પણ મિઠાશ કશિયે નહિ કરણાં. ને ફૂલણુજી.૧૧
 ગુણ જુદા જુદા હામે હામે,
 જનમાં પણ એજ રિતે જામે,
 દીડા નજરે દલપતરામે; ને ફૂલણુજી.૧૨

ગરબી ૩૨ મી

અદેખા જવાસાની ગરબી.

“આણાં નાઆંરે મોરાર.”—એ રાગ.

ગગન વિષે ઘનરાય ચડ્યો ને, ગડગડિયાં નીશાન;
 સર્વે તરઓ સુખી થયાં ને, દીધું જીવનદાન.

જવાસા તું શિદ બાળે જીવ ? ૧

ગમાર તેં જાણ્યું કયમ ગાળે,

મુજ શિર ઉપર મેહ ?

એધિ અદેખાઈ તુજને આવી,

દાઝ્યો તારો દેહ,

જવાસા. ૨

એતો આ અવસરે વધાર્યો,

પરમેશ્વરે પ્રતાપ;

તારો તો કાંઈ તોલ વધ્યો નહિ,

તે તો તારાં પાપ,

જવાસા. ૩

તારાથી કંઈ તેના જશને,

ઢાંક્યો નહી ઢાંકાય;

ધર્મથી ઉલટી હલકાઈ,

દુનિયામાં દેખાય,

જવાસા. ૪

લોકે તુજને કળી લીધો ને,

મજબૂત નહિ તુજ મૂળ;

વણુ કારણુ વરસાદ થકી તું,

પડ થયો પ્રતિકૂળ,

જવાસા. ૫

તુજ સરખા જો કોડ અદેખા,

એની કરે અદેખાઈ;

તોપણુ તે મનમાં નથિ ધરતો,

એની એજ વડાઈ.

જવાસા. ૬

તાઈ પણ તે તો બહું ઇચ્છે,

મોડું રાખી મન;

તું બળિ બળિ શા માટે મરે છે ?
 જોઈ જોઈ હસશે જન,
 ધન દેખીને હરખ ધણાને,
 પ્રગટ્યો પૂરો પેખ;
 તું નવ હરખ્યો તેથી તેને,
 દરદ થયું શું દેખ ?
 સમજણ હોય તો તું સમજીને,
 હૃદયે શાંતી રાખ;
 આટલી બધી અદેખાઈ તું,
 નિશ્ચે કાઠી નાખ,
 મનમાં જાણે છે હું મોટો,
 પણ ખીજાને પૂછ;
 બાવળ બોરડીઓ બહુ અહિં છે,
 તું તેથી પણ તુચ્છ,
 તુજ સરખા બહુ થયા,
 થશે વળિ, કાંઠાવાળા કોડ;
 એને આદર સૌ આપે છે,
 તું નહિ તેની જોડ,
 મારી શીખામણ જો માને તો,
 તજ તારી આ ટેવ;
 રહે અદેખાઈથી નહિ રાજ,
 દશપત કેરો દેવ.

જવાસાં ૭

જવાસાં ૮

જવાસાં ૯

જવાસાં ૧૦

જવાસાં ૧૧

જવાસાં ૧૨

ગરબી ૩૩ મી.

બેગરજી કેશવાની ગરબી.

“ઓધવજી સંદેશો કહેજો શામને.”—એ રાગ.
 “કોઈની ગરજ નથી” એમ કહેતો કેશવો,
 કને હતા રૂપૈયા કોટી ચારજો;
 હીરા ખરીદ કરીને કીધો હારડો,
 હમેશ હૈડાપર રાખે તે હારજો. કોઈની ૧
 વર્ષે હીરો એક વગાવી વાવરે,
 કૂરે ન કોઈનો કોઈ સમે વિશ્વાસ ને;
 અતિશે સૌ માણસથી તે અતડો રહે,
 પાંચ દિવસ પણ કોઈ રહે નહિ પાસજો. કોઈની ૨
 સગાં કુટુંબી સૌ સાથે લડતો ફરે,
 પાડોશી સાથે પણ પૂરું વેરજો;

ગમે નહી કોઈનું મુખ જોતું ગામમાં,
 ઝાઝું કીધું જન સૌ સાથે ઝેરજો. કોઈની ૩
 બંદર કાંઠે જઈ બધાવ્યો બંગલો,
 વસ્તી તજીને ત્યાં જઈ કીધો વાસજો;
 ગરીબ લોકો ગરજે જઈ ચાકરી કરે,
 કોઈનો પાડ ન માને કેશવદાસ જો. કોઈની ૪
 ‘પૈસા દબને લઈએ તેમાં પાડ શો ?’
 બહુ ગરવ ધરિ. બોલે એવા બોલજો;
 ખાય પીએ ને મોજ કરે મનમાનતી,
 તલમારે પણ કોઈનો ન ગણે તોલ જો. કોઈની ૫
 હોડીમાં બેસીને હવા ખાવા. ગયો,
 ત્યાં તોફાન થયું મોટું તે વારજો;
 બિજડ બેટ હતો દરિયામાં એક જ્યાં,
 હોડી જઈ પહોંચી ત્યાં ગાઉ હમરજો. કોઈની ૬
 હતરીને ચાલ્યો ત્યાં જોવા એકલો,
 ભુલો પડ્યો તે ફરી ન આવ્યો ભાઈજો;
 બિજડ ઝાડીમાં અતિશે આયડ્યો,
 ખેદ કરીને જીવ્યો ફળ કુલ ખાઈ જો. કોઈની ૭
 ભક્ષ મજે નહિ ભારે તે બૂખ્યો રહે,
 હરેક વાતે ખુબ થરો હેરાનજો;
 વસ્ત્ર હતાં તે પણ ફાટી તૂટી ગયાં,
 સમજ્યો મર્મ અને સૌ આવી સાનજો, કોઈની ૮
 હાર હતો હીરાનો તે શા કામનો ?
 ઉચ્ચે બોલે અવલોકી આકાશ જો;
 “ઓ પ્રભુ ! સૌની ગરજ પડે સંસારમાં,
 કડિયા પણ કોણ કરિ આપે આવાશજો? કોઈની ૯
 વાસણ કોણ કરી આપે માટી તણાં,
 જો કતારે ક્યો ન હોત કુંભારજો ?
 વસ્ત્ર વગર આ વિશ્વ વિષે વેળા પડે,
 જો ન જડે કોઈ વસ્ત્ર તણો વણનારજો. કોઈની ૧૦
 ખેતી કોણ કરી જાણે ખેડુ વિના ?
 હોય ખજાનો પણ નાણું ન ખવાય જો;
 કંસારા વિણ કોણ ધડે વાસણ ધણાં ?
 ધાંચી વિના ન ધરમાં દીવો થાયજો. કોઈની ૧૧
 વસ્તી પામું તો હું આખા વિશ્વનો,
 દિન દિન પ્રત્યે રહું થઈને દાસ જો;
 હળી મળીને ચાલું ઝાઝા હેતથી,

વસ્તીમાં જઈ વસુ કરી નિવાસ જો. કોઈનીં ૦૧૨,
જેની છત તે ભાસે સોંધા ભાવનું,
પાણીનો જેમ પાડ ન પૂછે સોંક જો;
પણુ જ્યારે પાણી પીવાને નવ મળે,
ટાંક તણો આપે રૂપેયો રોક જો. કોઈનીં ૦૧૩
ગરબ પડે છે ગરીબની, શ્રીમંતની,
બેગરણુ જન દુઃખ પામે બહુ ઠાગ જો;
એ માટે અભિમાન ન ધરવું અંતરે,
દિલમાં એમ સમજે છે, દલપતરામજો.” કોઈનીં ૦૧૪

ગરબી ૩૪ મી.

વચન વિવેક વિષે.

“સોનાનાં બોર, ઝુલે નંદ કિશોર;
પ્યારાને પારણે સોનાનાં બોર.”—એ રાગ.
કરિયે ઉચ્ચાર, ચિત્ત કરી વિચાર;
કાનને કકોર કેમ કરિયે ઉચ્ચાર ?—ટેક.
વચન થકી જશ પામે જગતમાં,
વચન થકી પામે ભુંડાઈનો ભાર; કાનને ૦ ૧
વશીકરણની છે વિદ્યા વચનમાં,
બોલી જણે તેની તો બલિહાર; કાનને ૦ ૨
સારાં વચન સુણી લાગે સાકરિયાં,
વાંકાં વચન વિખની છે વખાર; કાનને ૦ ૩
વચન થકી માન મળે મનુષ્યમાં,
વચન થકી ખાય મૂરખ માર; કાનને ૦ ૪
વચન વડે વેર વડાં વસાય છે,
વચન વડે રોહ રાખે સંસાર; કાનને ૦ ૫
શીખ્યો બધું પણ બોલતાં ન શીખ્યો,
તેના શીખ્યાપર છવાઈ ઘાર; કાનને ૦ ૬
વચન બિચરતાં ન આવડે જોને,
લાયકી તેને નવ મળે ભગાર; કાનને ૦ ૭
વચન થકી કામ બગડે છે પારકું,
વચન થકી થાય પરઉપકાર; કાનને ૦ ૮
વચન વધી જન નિજ શિર લેછે,
હાથે કરીને હરકતો હજાર; કાનને ૦ ૯
વચન થકી છેકે છાતી છેદાય છે,
કાળજી કામે જેમ કરેડા કટાર; કાનને ૦ ૧૦

ક્રમચનના ધાવ કદી ન રહે,
સાથે વચન ઉર સાંજ સવાર; કાનને ૦ ૧૧
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
વચન વિવેક શિખો સૌ નરનાર; કાનને ૦ ૧૨

ગરબી ૩૫ મી.

કૂવડ સ્ત્રી વિષે.

“મેં તો પહેલે પાવડે પગ મેલ્યો.”—એ રાગ.

સુણો સુણો કનેતી કૂવડની,
ધણી ઉપમા દષ્ટએ કૂવડની; સુણો ૦—ટેક.
કુવડનું શરિર જો સંભાળો,
માંહિ લાખો જુઓ લીખો ભાળો; સુ ૦ ૧
જો વસ્ત્ર જુઓ જઈને પાસે,
માંહિ અધમણુ મેલ બર્ચો બાસે; સુ ૦ ૨
એની જગા જુઓ જો રાંધ્યાની,
જણે કોડ બળદને ખાંધ્યાની; સુ ૦ ૩
નિલ દહાડો પહેર ચડ્યા પૂઠે,
આખો ચોળતી ચોળતિ બેઠે; સુ ૦ ૪
સરડક સરડક છીંકણી સૂધે,
ખાઈને આખો દહાડા બેઠે; સુ ૦ ૫
નહિ સ્વાદજ એની રસોઈ વિષે,
માંહિ કાંકરિયોને વાળ દિસે; સુ ૦ ૬
જળ વાસણમાં શેવાળ વળે,
તે નીર કદી સ્વપ્ને ન ગળે; સુ ૦ ૭
વાતે વળગે જ્યાં ત્યાં વાટે,
ઘરમાં કુતરાં ઘંટી ચાટે; સુ ૦ ૮
કાંતો કોઈ સાથે લાગે લલવા,
કાંતો રીસાઈને બેસે રડવા; સુ ૦ ૯
શિર ચોટલો કેવો શોભાળો?
જણે શોભે સુગરીનો માળો; સુ ૦ ૧૦
હાથ મેલ હમેશ પગે હાથે,
એને શિંદ સરજી જગને નાથે ? સુ ૦ ૧૧
નવ ફરીએ કૂવડની સંગે,
વળગે અવગણુ આવી અંગે; સુ ૦ ૧૨
જેને દીધિ સુધડતા જગદીશે,
જણને ઉપકાર અહરનીશે; સુ ૦ ૧૩

આ કલાં કથન સમજી કાંમે,
દીર્ઘ શીખામણુ દ્વલપતરામે.

સુ. ૧૪

ગરવી ૩૬ મી.

કડવું બોલનાર ધૂવડની ગરબી.

“હજવાં ડગલાંરે ભરજો, કોઈ ના જાણે
એવું કરજો.”—એ રાગ.

કોયલ ધુડનેરે કહેછે, દિલ તારું કેમ ઉઘસી રહેછે?
જ્યાં જઈ તું પગરે ચાપે, સૈા જન ત્યાં તુજને સંતાપે. ૧
તું કહે કોઈ નથીરે સારો, તેમાં વાંક દીસે છે તારો;
સૈામાં કોઈતો રે સારા, નહિ હોય સર્વે લોક નઠારા. ૨
કઠોર તારીરે કહેણી, દુનિયાને લાગે દુઃખ દેણી;
તેથી તુજનેરે તારૂં, જ્યાં જઈ એસે ત્યાંથી ઉડારૂં. ૩
પોપટ ધરમાંરે પાળે, તુજને જડકાવે જ્યાં બાળે;
તેતું કારણુરે તે છે, કડવી બોલી તું બોલે છે. ૪
મધુરું વદ તુંરે સુખથી, તો સંસાર વિષે રહે સુખથી;
મે'ણુ મટરોરે માથે, રનેહ થશે તારે સૈા સાથે. ૫
ઘોર, બપૈયા રે મેના, તું શીખી લે લક્ષણુ તેનાં;
પણુ તે વસમીરે વાતો, જન્મ સ્વભાવ કદી નથી જાતો. ૬
ભૂતળ જ્યાં જ્યાંરે ભમ તું, સુખ તારું કોઈને નથી ગમતું
ધિક! તેં કાચારે ધારી, નિદે તુજને સૈા નરનારી. ૭
ખત્તા જ્યાં લ્યારે બાધા, પણુ બોધ્યાની ન કરી બાધા;
પદવી નીચીરે પામ્યો, જ્યાં લ્યાં તારો અપજા જામ્યો. ૮
પુરમાં હલકોરે પડિયો, નઠોર સૈાની નજરે ચડિયો;
તું કહે એવુંરે કહેણું, “નથી મારે લોક સાથે લેણું.” ૯
તે તો જૂહુંરે તારું, વદવા શીખ્યો વચન નકારું;
અવગણુ તુજમાંરે એવો, દોષ બીજાને શિર શો દેવો. ૧૦
હજી સમજ તો રે સારું, વારે વારે તુજને વારું;
જો નવ બોલીરે જાણે, તો તું ચુપ થઈ રહે તે ટાણે. ૧૧
આન શિખામણુરે મારી, તજ તું કડવી બોલી તારી;
ઠર તું સુખથીરે ઠામે, દિલિ શિખામણુ દ્વલપતરામે. ૧૨

ગરવી ૩૭ મી.

લડાઈખોર મેનાની ગરબી.

“સુણુજો સાંજોરે”—એ રાગ.
મેના મદમાતી ને કોધી,

૩૪

વશી શકો નહિ વતનમાંજીરે;
જ્યાં લ્યાં વેર વિશેષ વધ્યું પછી,
વશી પરાયા વનમાં, મેના ૧
ત્યાં પણુ તેને વનમાં બક્ષી,
અતિ લાગ્યાં અકળાવાજીરે;
સગાં કુટુંબીને સંભારી,
પછી લાગી પસ્તાવા, મેના ૨
રણુ વગડામાં રોવા બેઠી,
ધાર્યું તન તજી દેવાજીરે;
દુખિયારી તેને દેખીને,
કોયલ લાગી કહેવા, મેના ૩
“સગાં અને પાડોશી સાથે,
સદૈવ સંપી વર્ષાએજીરે;
કદીએ અડચણુ કાંઈ કરે તો,
લડવાને નવ ધરીએ, મેના ૪
પાડોશીની ગરજ પડે છે,
જઈ વશીએ જો ઠામેજીરે;
વનમાં એકલું ઝાડ વસે તો,
તે પણુ પીડા પામે, મેના ૫
પૃથ્વી શશિ ઉપકારી પરપર,
પણુ છે જોડે જોડેજીરે;
તો કદી તેજ સુરજથી મળતું,
એક બીજાતું ઝોડે,† મેના ૬
દાંત સમીપે જામ વસે છે,
તો કચરાય કદાપિ જીરે;
જીલમી દાંત જણાય ખરા પણુ,
તજ્યા ન જાય તથાપિ, મેના ૭
આપણે કર વાગે આપણને,
તો શું કરીએ તેને જીરે ?
સ્વજન વિષે પણુ એમજ સમજે,
જગમાં સમજણુ જો, મેના ૮
અગ્નિ જો કદી અંગ દઝાડે,
પણુ સંધરીએ ધરમાંજીરે;
છરી ને સુડી કર છેદે પણુ,
પડે પકડવી કરમાં, મેના ૯
ધટી તો ધધડાટ કરીને,

† ખાજો. સૂર્યમહણુ ચંદ્રમહણુ થાય છે સારે.

કહ કરે છે કાનેજીરે;
કામ કરે પણ કહી સંભળાવે,
લાડી લોક બધાને, મેના૦ ૧૦
ખાંડણિયો તો ખૂબ કરે છે,
ધમક ! ધમક ! ધમકારાજીરે;
અણુચાલ્યાથી સહન કરે સૌ,
ચિતમાં લોક બિચારા, મેના૦ ૧૧
દિન દિન ખાવા, દિવેલ માગે,
દીવો દિલનો લોભીજીરે;
પણ તેને ક્યમ તનય ? નેથી,
સદનાં દહે છે શોભી, મેના૦ ૧૨
અવગુણ સૌમાં હોય અકેકો,
જો તે સામુ જોઈએજીરે;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
સંપ તથા સુખ જોઈએ,” મેના૦ ૧૩

ગરબી ૩૮ મી.

નિરૂપયોગી ઠીંકરીની ગરબી.

“સૈયર શું કરે, મારે નંદકુવર શું નેહ ?”—એ રાગ.
એક ધરમાં હતીરે, ધરધણિયાણી શાણી એક;
ઠાલી ઠીંકરીરે, ત્યાં જઈ બોલી બોલ અનેક. ૧
“બાધ તુજ વાસમાંરે, મુજને વસવાને દે માગ;
વસ્તુ વિશેષ છે રે, તેમ હું રહીશ જોઈને લાગ.” ૨
બોલી બાધ તેરે, “ઠીંકરી રીઝ ગમે તો ખીજ;
મુજ મંદિર વિષેરે, નથી નકામી કોઈએ ચીજ. ૩
જો જળપાત્ર છેરે, પાણી તે તો મુજને પાય.
ચતુર ચુલો જુઓરે, ખાતે રાંધે રોજ ખવાય. ૪
ધંદી તો ધણારે, દળોં આપેછે દાણા રોજ;
ઝમચિયો દિસેરે, બાધ તે ઊપાડે છે બોજ. ૫
સાવરણી સદારે, કચરો ધરનો કાઢે દૂર;
સુપડું તો સખીરે, મારા ધરનો એક મજૂર. ૬
ચતુરા ચાલણીરે, ચાળી આપે આટો એજ;
નથી નકામનાંરે, માંચો* માંચી ખુરશી મેજ. ૭
કાંટો કાટલાંરે, તે તો કરા આપે છે તોલ;
કોણ નકામતુરે ? બાધ તું વિચારીને બોલ.

† ધર. * ખાટલો.

મુજ ધરમાં રહીરે, ‘તું શું કરીશ મારું કામ ?
કોઈને કેમ ગમેરે, ઠાલો રોકી બેસે ઠામ ? ૮
ભૂંડી બિખારણીરે, ઉલટી અડચણ કરે અપાર;
નફટ નકામનીરે, તારો ઉકરડે અધિકાર. ૧૦
કામ નહીં કરેરે, એનો જગમાં ધિક અવતાર !
ઠાલો થઇ પડેરે, ભૂમિને શિર તેનો ભાર. ૧૧
જોને જોઈલુંરે, સોંપું જમકર્તાએ કામ;
તેણે તેટલુંરે, કરવું જોઈએ કામ તમામ, ૧૨
ઊંધણુ આળસુરે, જે છે તે અપરાધી જાણ;
પ્રભુનો ચોર છે રે, પૂરા પાપી એજ પ્રમાણ.” ૧૩
સર્વે સૈયરો રે, અંતર સમજ લેજો આમ;
દિલમાં રાખજોરે, દે શિખામણુ દલપતરામ. ૧૪

ગરબી ૩૯ મી.

એરંડીની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ થઇ લાગી તું મજની નારને.” રાગ.
ઓ એરંડી, ઉત્તમ સંગે તે ઉત્તમ ગુણુ નવ ધર્મા;
રહી શેલડીમાં, શેલડી સરખા, ગુણુ સંપાદન નવ કર્યા-ટેક.
જે વાડીમાં શેલડી વાવી, તુજને પણુ તે સ્થળ રોંપાવી
તોપણુ તું ઉપજી કેમ આવી ? ઓ એરંડી૦ ૧
તું ઉછરી શેલડીને સંગે, પણુ રંગણી જૂદે રંગે,
ઉપયોગ નહિ મીઠો રસ અંગે. ઓ એરંડી૦ ૨
તમે એક કુવે પાણી પીધું, બેતું રક્ષણુ સરખું કીધું,
નથી વિશેષ તેને કાંઈ કીધું; ઓ એરંડી૦ ૩
તને અવલોકીને આજ ધડી, એક કહેવત મારે ચિત્તચડી,
‘તારી જાત વિના નવ ભાત પડી’; ઓ એરંડી૦ ૪
સા જગત વહે છે જે વાણી, તે જરૂર મેં સાચી જાણી,
હરી તું દાસી, તે ઠકરાણી; ઓ એરંડી૦ ૫
તું ને તે તારી બહેનપણી, જૂદી જૂદી ઓલાદ તણી,
માટે જણાય જૂદી રીત ધણી; ઓ એરંડી ૬
શેલડી સૌને લાગે સારી, એને મળવા ઇચ્છે નરનારી,
તેની આગળ શી કીર્તિ તારી ? ઓ એરંડી૦ ૭
શેલડીનાં સંતાનો સારાં, લોકોને બહુ લાગે પ્યારાં,
જો ખોળ દિવેલ દીસે તારાં; ઓ એરંડી૦ ૮
થઇ શેલડીના સરખી મોટી, પણુ તે તારી મોટાઈ ખોટી.

જે છે તુજમાં કીમત છોટી,   ઓ એરંડીં. ૯
 સને યુક્તિ તને સમજવાની, ખુશ થાને આપે ખાવાની,
 પણ તુ તેવી નથી થાવાની;   ઓ એરંડીં ૧૦
 શીખામણ તુજને શી દધએ ? જીએ કહોં કહોં થાકી જઇએ,
 નહિ હિતની વાત ધરે હૈયે;   ઓ એરંડીં ૧૧
 તારે શેલડી સરખા સંગ થયો, પણ કુળનો ગુણુ તારાનગયો,
 તારો તેનો તેજ સ્વભાવ રહ્યો;   ઓ એરંડીં ૧૨
 ગાઇ મરખી એરંડી નામે, પણ અર્થ જુદો છે પરિણામે,
 દોષો શીખામણ દલપતરામે;   ઓ એરંડીં ૧૩

ગરબી ૪૦ મી.

અદ્ય.

“અહુચર બહે આવીયાં.”—એ રાગ.*

સુણો સમજી સકળ નરનારીઓ,
 વધે માણસમાં જેમ માપ, અદ્ય શીખો એટલી.
 સારી અદ્ય જે રાખવા શીખશો;
 થશો ઉત્તમ પક્તિનાં આપ, અદ્ય શીખો ૧
 સાં મનુષ્ય આવે ઘેર આપણે;
 “આવોજી !” કહી કરીએ સલામ, અદ્ય શીખો ૨
 ઊભાં થઇને આદરમાન આપીએ;
 પછી પૂછીએ હોય જે કામ, અદ્ય શીખો ૨
 કાંઈ કારણે પૂછેર જે જાણે;
 જાણાં રહેજે જઈ ધર બહાર, અદ્ય શીખો ૩
 રજામાં પછી ધરમાં પેસજે;
 રહેજે મન દેખો તેટલી વાર, અદ્ય શીખો ૩
 છાની વાત કરે જ્યાં માણસ મળી;
 વણુ તેડ્યાં ન જઇએ લાય, અદ્ય શીખો ૪
 વણુ બોલાવ્યાં વચમાં ન બોલીએ;
 કડવું કથન ન કાઢીએ કાંય, અદ્ય શીખો ૪
 વાંસો ઉદર ઉઘાડાં ન રાખીએ;
 ઉંચે ધાંટે ન કરિયે ઉચ્ચાર, અદ્ય શીખો ૫
 છોડો વસ્ત્રનો મુખ આડો રાખીએ;
 આવે બગાસું કે ઓડકાર, અદ્ય શીખો ૫
 સભામાં બહુ સંભાળી બેસીએ,

જેવો આપણો હોય અધિકાર, અદ્ય શીખો ૬
 મોટા જનને ઉડી માગ આપીએ;
 નીતિ શાસ્ત્રનો એ છે આધાર, અદ્ય શીખો ૬
 કાંઈ ધનના, વિદ્યાના, કે અમલના;
 અધિકારથી મોટા મનાય, અદ્ય શીખો ૭
 તેની માન મરમદા ન તોડીએ;
 તોડયે જરૂર બેઅદબી જણાય, અદ્ય શીખો ૭
 પૂછે મત તો પોતે મત આપીએ;
 અતિ આમહમાં નથી સ્વાદ, અદ્ય શીખો ૮
 મામે નહિ તો ત્યાં ચુપ રહી બેશીએ;
 વડા સાથે ન વંદિયે વિવાદ, અદ્ય શીખો ૮
 કાંઈના કરમાંથી ચીકી કે જોપંડી;
 ખેંચી લઇએ ન વાંચવા કામ, અદ્ય શીખો ૯
 લેવી હોય તો માગીને લીજીએ,
 આપે તો લઇ કરિયે સલામ, અદ્ય શીખો ૯
 કાંઈને ટુંકારે કદોં ન બોલાવીએ;
 હોય દીન કે ધર કેરો દાસ, અદ્ય શીખો ૧૦
 ધરમાં નાના મોટાં સઉ માણસે;
 એમ કરવો અદ્યનો અભ્યાસ, અદ્ય શીખો ૧૦
 “કરમાવો,” “ખીરાજો,” “ભોજન કરો;”
 એવા અદ્યના શબ્દ અનેક, અદ્ય શીખો ૧૧
 સારાં માણસે તે શીખી રાખવા;
 વળી શીખવો વચન વિવેક, અદ્ય શીખો ૧૧
 હશીએ નહિ ખડખડતે મૂખે;
 કાંઈ સાથે ન લડિયે લડાઇ; અદ્ય શીખો ૧૨
 કાંઈ કડવાં વચન કહે કોષથી;
 સુણી ચુપ રહીએ શરમાઈ, અદ્ય શીખો ૧૨
 મર્મ વચનનાં બાણુ જે મારવાં;
 કહોંયે નાદાન જનનું તે કામ, અદ્ય શીખો ૧૩
 ક્ષમા રાખે તે સો મોટું માનવી;
 તેને લોક વખાણે તમામ, અદ્ય શીખો ૧૩
 હોય અદ્ય તો ઉત્તમ જાતમાં;
 હજી જાતમાં અદ્ય ન હોય, અદ્ય શીખો ૧૪
 જ્યાં ધરમાં અદ્ય દલપત કહે;
 સૌથી સુખિયાં તો માણસ સૌય, અદ્ય શીખો ૧૪

* આ રાગ લાંબા સ્વરથી ધોળમાં ગવાય છે અને
 ટુંકા સ્વરથી ગરબીમાં ગવાય છે.

ગરબી ૪૧ મી.

રીસામણીના છોડની ગરબી.

“ઓ વાંસલડી વેરણુ થઇ લાગી તું વ્રજની નારને.”—એ રાગ.

ઓ રીસામણી, રીસ કરી તું સહેજે શીદ રીસાય છે? તને ગાંડી ગણી, હાંશે હાંશે જન ચીડવવા ચહાય છે.—ટેક.
એ તો ખરેખરી તુજમાં ખામી, તું તેથી મોટાઈનવ પામી,
કુલ કળથી જોતાં નવ જામી; ઓ રીસામણી ૧
તુ ચિતમાં ચિડ બહુ લાવે છે; તેથીજ તને ચીડાવે છે.
તું હરધડી લોક હસાવે છે; ઓ રીસામણી ૨
ખોઈ વનસ્પતિબહુજેઆતું, તુજસરખું કાઢનથી ચીડાતું,
તેને ચીડવવા નથી કાઢી ચંહાતું; ઓ રીસામણી ૩
જો સ્વભાવ તારો તું છોડે, કાઢી ચિડવે નહિ કોડે કોડે,
નથી વેર જમીને તુજ જોડે; ઓ રીસામણી ૪
તું બહુ રીસવાળી બાધ છે, તું ભૂતળ મોળી ગણાઇ છે,
તું અવગુણથી ઓળખાઇ છે; ઓ રીસામણી ૫
તું જાણે લોક નકારા છે, પણ વાંક બધા તે તારા છે,
તું સારી તો સૌ સારા છે; ઓ રીસામણી ૬
તું રૂડી વાડીમાં રહે છે, પણ લક્ષણ રૂડાં ક્યાં લે છે?
તને દક્ષપત શિખામણુ દે છે; ઓ રીસામણી ૭

ગરબી ૪૨ મી

હઠીલા મકોડાની ગરબી.

રાગ ઉપર પ્રમાણુ.

ઓ મકોડા, હઠ લેવાનો હેવા તે કયમ નવ તજ્યો? પીડા પામ્યો, તોપણુ તે નિજ સ્વભાવસારો નવસજ્યો.ટેક.
તેં લુગડાં ને બચકું લીધું, મૂકાવા જતન જેને કીધું,
પણુ તેં નહિ તે મૂકી દીધું; ઓ મકોડા ૧
તને હાથ લગાડી હડશેલ્યો, વળિ ઠોકર મારીને ઠેલ્યો,
તેં સ્વભાવ તારો નવ મેલ્યો; ઓ મકોડા ૨
તને જરૂરહઠીલો બહુ જાણ્યો, પછી પાછળ પકડીને તાણ્યો,
એમ અંત તરત તારો આણ્યો; ઓ મકોડા ૩
ત્યાં તારી કેડ ગઇ તૂટી, બધી આવરદા તારી ખુટી,
પણુ છેક ન હઠીલાઇ છુટી, ઓ મકોડા ૪
તેં સ્વારથ કાંઈએ મવ સાચો, કહેસ્વાદ એમાં તે શોધાચો?
વળુ મોતે વ્યર્થ ગયો માર્યો; ઓ મકોડા ૫

જગમાં હઠીલા જે તુજ જેવા, સંકટમાં આવ્યો પડે એવા
ન તને હઠીલાઇ તણો હેવા; ઓ મકોડા ૬
કદિ તૂટે છુટે પ્રાણુ ભલે, સમજાવ્યો સમજણુ લેશ ન લે,
વળતી નીપજે એવજ વલે; ઓ મકોડા ૭
જે ઘોડું હરધડી હઠ પકડે, તેને ચાણુકનો બહુ માર પડે,
હઠ ન કરે તો કોઇ ન નડે; ઓ મકોડા ૮
હઠીલાની હઠીલાઇ ન ટળે, કદી પાંશરી વાટે તે ન વળે,
એની જાંહુંનું ઓસડ ન મળે; ઓ મકોડા ૯
જુઓ મૂરખ કેવો મકોડા, તેને તાણી એવિને તોડ્યો,
પણુ મમત મનનો નહિ છોડ્યો; ઓ મકોડા ૧૦
જે ની ઉત્તમજાત જણાય સહી, તેતો હઠીલાઇ પકડેજ નહીં
હલકી જાતે હઠીલાઇ રહી; ઓ મકોડા ૧૧
આ જગમાં હઠીલા જન જે છે, તેસમજણુ સમજ ક્યાં લે છે,
દલપત તો શિખામણુ દે છે; ઓ મકોડા ૧૨

ગરબી ૪૩ મી.

સંપ વિષે.

“ચાલો સૈયરો જઈએ જમના કાંઠડેરે.”—એ રાગ.
સંપી જંપીને સર્વે સુખમાં વસોરે,
સાચું જાણો સંપ થકી સુખ થાયરે;
કુસંપમાં તો કદ અને કંકાસ છેરે,
કુસંપથી જર જશને શોભા જાયરે. સંપી ૧
જનજાતીનું જીવતર થોડું જગતમાંરે,
વહી જાતાં તેને નહિ લાગે વારરે;
ગયા પછી સાંભરશે ને દુઃખ સાલશેરે,
માટે એતી ચિત કરો વિચારરે. સંપી ૨
નદો ઉતરવા બેઠા બહુ જન નાવમાંરે,
એ માણસને અધ ઘડીનો મેળાપરે;
પાર ઉતરીને કોઇ ક્યાંઈ કોઇ ક્યાં જશેરે,
લડી વઢી શીદ પલ્લે બાંધે પાપરે? સંપી ૩
નક્કી પછી કોઇ કોઇનું મુખ જોવું નથીરે,
સાચાશી પામો રાખીને સ્નેહરે;
“ભલો! ભલો!” કહી સંભારે સૌ ભાવથીરે,
જશ ઉચ્ચારે જીભે જગમાં જેહરે. સંપી ૪
પંખીના મેળાની પેઠે સૌ મળ્યારે,
જોતાં જોતાં જૂઠાં ઉડી જાયરે;
કુડુંબીને પાડાશી જે રીતે મળ્યારે,

કડતું કહોને શીદને શત્રુ થાયરે? સંપીં ૫
 પડયું રહેશે પાછળ પૃથ્વી ઉપરેરે,
 વાડી ગાડી વાસણને ધરખારેરે;
 સાથે નહિ આવે એક સળીએ ધાસનીરે,
 તો શિદને બૂદી કરોયે તકરારે? સંપીં ૬
 કંઠ્યુ વચન કોઈ કહે તો મુશ્કીને સાંખીએરે,
 'તો પાછળથી પડે તે પરતાયરે;
 વિશેષ નહિ તે લાંબી વાત વધી પડે રે,
 અળગો પડો જેમ અંગારો ઓલવાયરે. સંપીં ૭
 દારને જ્યાંસંધી ન અડકે દેવતારે,
 બડકો થઇને કરે નહિ ભભકારરે;
 સ્વભાવ શીતળ જળના સરખો રાખીએરે,
 સુખ ઉપજે ને સ્નેહ કરે સંસારરે. સંપીં ૮
 સંપ થકી રીઝે છે સુદીનો ધણીરે.
 કુસંપ દેખી પ્રભુ કરે છે કોપરે;
 જેના ધરમાં કુસંપ પેસે કારમોરે,
 તેને ઘેરથી લક્ષ્મી થાય અલોપરે. સંપીં ૯
 સુખ દુઃખ વેડી સંપ સદા જો સાચવોરે,
 સર્વ મનોરથ થશે તમારા સિદ્ધરે;
 આરં જળ તે દુધ થએલું દેખશેરે,
 સંપ થકી નિશ્ચે મળશે નવ નીધરે. સંપીં ૧૦
 કુટુંબમાં જો કૂટ પડે કાંઈ સમેરે,
 કલેશ વધારી શત્રુ જમાવે કાંપરે;
 પથ્થરમાં જેમ ફાટ પડેલી જોદનેરે,
 નિર્બળ છે પણ વચમાં ઉગે લાંપરે. સંપીં ૧૧
 કિલ્લામાં જો લગાર ફાટ પડે કહોરે,
 વડ કે પીપળા વચમાં જોગે ઝાડરે;
 ધીમે ધીમે જાંડાં મૂળ ધરે તહીરે,
 વળતી કરે તે કિલ્લાનો વણસાડરે. સંપીં ૧૨
 જોરાવરનું વતન દયાવીને વસેરે,
 જુગતી જો જો એવી ઠામો ઠામરે;
 મનાય તો સાચું આ મનમાં માનજોરે,
 દે છે શિખામણુ શુભ દક્ષપતરામરે. સંપીં ૧૩

લાંપડું=એક જાતનું ધાસ.

ગરબી ૪૪ મી.

સારી શીખામણનો ગરબો:

"મૈયા ધનુષધારીનું ધ્યાન ધરોજો."-એ રાગ.
 બાઈઓ સારી શિખામણુ સાંભળોજો,
 કદી ન કરો કુસંગાસંગજો;
 મહા સતીના મતમાં ભળોજો,
 રૂડો રાખો નીતિનો રંગજો. સારીં ૧
 સદા સમજીને મન સ્વચ્છ રાખીએજો,
 સ્વચ્છ રાખો પોતાનું શરીરજો;
 ભગવત નામ મુખે બાખીએજો,
 તરી પાખીએ ભવજળ તીરજો. સારીં ૨
 લોક લૂટવાનો લોભ નવ લાવીએજો,
 સદા સજીયે સુશીળ સંતોષજો;
 નિજ ધર એમ નભાવીએજો,
 રિદ્ધિ કારણુ ન રાખીએ રોષજો. સારીં ૩
 સંપ સારમાં સાર સંસારમાં જો,
 સંપમાં છે સકળ સુખવાસ જો;
 નહિ સંપ જ્યાં નર નારમાં જો,
 ત્યાંતો ત્રાણ ત્રાણનો હોય ત્રાસજો. સારીં ૪
 સૌથી હળી મળીને હેત રાખીએ જો,
 કદી કડવા ન બોલોયે બોલજો;
 દુઃખ પરધેર નવ દાખીએજો,
 જેમાંથી તૂટે પોતાનો તોલજો. સારીં ૫
 પ્રેમે પતિવ્રતા વ્રત પાળીએ જો,
 પરનરથું ન રાખીએ પ્રીત જો;
 ટાપટીપની ટેવ ટાળીએજો,
 રૂડી રાખીએ સાદી રીત જો. સારીં ૬
 બહુ પરધર જઈ નવ બેસીએ જો,
 કોડે કરીએ પોતાનું કામ જો;
 પાપ મારગે નવ પેશીએ જો,
 જેથી ઠરીએ નરકને ઠામજો. સારીં ૭
 પોતે બહુએ બીજીને બણાવીએ જો,
 સૌને દુઃખે શીખામણુ સાર જો;
 હોય દુર્ગુણ તેહ હણાવીએ જો,
 જેથી રીઝે જમતકર્તાર જો. સારીં ૮
 વળી વિધાની ચોપડી વાંચીએજો,
 જેથી વાધે વિવેક વિશાળજો;

મૂરખ બાધ બેસી માંચીએ જો, .
 ગપ બારી, ગુમાવે કાળજો. સારી૦ ૯
 બોધ લાગે બાળાને આબોધથી જો,
 એથી વદીએ વિવેકની વાત જો;
 કહીએ ન કોઇને કૌધથી જો,
 સજો શાંતિ સ્વરૂપ સાક્ષાત જો. સારી૦ ૧૦
 લેશ લાવો ન આળસ અંગમાં જો,
 ચાહી રાખો ચંચળતાં ચિત્ત જો;
 અખંડ રહો ઉછરંગમાં જો,
 હૈયે ધ્વજો સરવતું હિત જો. સારી૦ ૧૧
 દીન દેખી દયા દીલ લાવજો જો,
 કદી કરશે ન કાળજી કઠોર જો;
 માણસોને દુઃખથી મુકાર્જીએ જો,
 જાતે, જોતું તમારું જોર જો. સારી૦ ૧૨
 પોતે સુધરીને બીજને સુધારજો જો,
 ડાહી થાવા દેજો જ્ઞાન દાનજો;
 સદગુણથી શણગારજો જો,
 પાને પીજો પ્રીતિ રસ પાન જો. સારી૦ ૧૩
 સાસુ સસરા તણી સેવા કરો જો,
 શીષ નામીને માગો આશીષ જો;
 કરજોડી કહેવું કૃપા કરો જો,
 એની આશિષે સુખ અહોવિશજો. સારી૦ ૧૪
 અંગ કરશે ન વેણુ ભરથારનું જો,
 પ્રિય ગણજો જોવો નિજ પ્રાણ જો;
 સુખ પામશે સંસારનું જો,
 યશે વિશ્વમાં વિવિધ વખાણ જો. સારી૦ ૧૫
 વૃદ્ધ સાથે વિવાદ ન કીજો જો,
 મોટા જનની રાખો મરજી જો;
 ખામી બતાવ્યે નવ બીજો જો,
 પરહરીએ પોતાનો પ્રમાદ જો, સારી૦ ૧૬
 ગુણ ગાજો હરિના ગીતમાં જો,
 મોટો સમજ તેનો મહિમાય જો;
 ચોંટાડી રાખો ચિત્તમાં જો,
 જોજો જરોએ ન વીસરી જાયજો સારી૦ ૧૭
 જુઓ આદિત્ય ઈંદુ આકાશમાંજો,
 જુઓ તારા મંડળ તણું તેજ જો;
 દાસે તે કશી ન કચાશમાં જો,

એનો ઉત્પન્ન કરનાર એજ જો. સારી૦ ૧૮
 જુઓ સાગર શૈલ સરિતા ગણી જો,
 જુઓ પૃથ્વીના પડનો પ્રભાવ જો;
 વાણી વિલાસ રાગ રાગણી જો,
 એવા બહુએ બનાવ્યા બનાવ જો. સારી૦ ૧૯
 એણે આપણું શરીર સજી આપીઆં જો,
 પ્રતિપાલન કરે છે રૂડી પેરજો;
 પાડ ન ગણે તે તો પાપીઆં જો,
 એ તો અજ્ઞાનનું અધર જો. સારી૦ ૨૦
 નથી અળગો રહ્યો કરી એટલું જો,
 રનેહ લે છે સદૈવ સંભાળ જો;
 કહો એ તો કામ છે કેટલું જો ?
 દુઃખ છેદેછે દીનદયાળ જો. સારી૦ ૨૧
 એની આરા ઉલ્લંઘી આપણે જો,
 ચુકી ચાલ્યાં સ્વચ્છંદી ચાલ જો;
 દોષ ન ગયા દીલ ડાંપણે જો,
 કૃપા રાખે છે તોય કૃષ્ણ જો. સારી૦ ૨૨
 માટે ભજીએ તેને ભલી ભાતથી જો;
 એના જાણી અનેક ઉપકાર જો;
 પ્રારથના કરીએ પ્રભાતથી જો,
 પાપ કાપી પમાડે પાર જો. સારી૦ ૨૩
 પ્રભુ ચિંતા તમારી ચૂરશે જો,
 મન માન્યું દેશે મહા સુખ જો;
 લાખ લાખ અભિલાખ પૂરશે જો,
 નહિ દેખો દારિદ્ર કે દુઃખ જો. સારી૦ ૨૪
 ધન ધાન્ય સન્માન શુભ પામશે જો,
 વળી વધશે પ્રજા પરિવાર જો;
 વિધન વિવિધનાં વામશે જો,
 અતે કરશે ધર્મિર ઉદ્ધાર જો. સારી૦ ૨૫
 કોડે કરશે જો ભજન કૃપાળનું જો,
 તજી તુચ્છ સ્વભાવ તતખેવ જો;
 સ્વર્ગનું સુખ સદાકાળનું જો,
 દેશે દક્ષપતરામનો દેવ જો. સારી૦ ૨૬

ગરબી ૪૬ મી.

પંખીઓના સંપત્તિ ગરબી.

“મારૂં સોનાનું છે ખેડુરે, છેલ છબીલા છોગળા”-એ રાગ.
 સખીને આ શોભે સારારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 બહુ ટોળે મળી વસનારાંરે, પીંપર ઉપર પંખીડાં. ૧.
 કેવાં કલ્લોલ કરેછેરે ? પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 સ્વર મધુર મધુર હચરેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૨
 પરિપૂર્ણ પ્રસ્પર પ્રીતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 રહે હળી મળી રૂડી રીતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૩
 દીસે છે દિલનાં ડાહ્યારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 શુભવંતાં ભલાં ગણ્યાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૪
 કેવાં લાયક છે ? નથી લડતાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 નથી એક બીજાને નડતાંરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૫
 તેથી પોતે સુખ પામેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 જુએ તેને હરખ જામેછેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૬
 મેં દૂર રહીને દીકારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 મારા મનમાં લાગ્યાં મીઠારે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૭
 છે જોતાં જનાવર જાનેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 પણ સંપો વસે બલોંભાતેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૮
 તેથી લેશ શિખામણુ લઈએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 એમ હળીમળી સરવે રહીએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૯
 ત્રિભુવનનો રાજા રીઝેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 પરલોકે પણ સુખ લીજેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૦
 છતમાં થોડા દિન છઈએરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 લડીને સિદ્ધ અપજશ લઈએરે પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૧
 આ કથન કહ્યાં શુભ કામેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં;
 દીધી શિક્ષા દલપતરામેરે, પીંપર ઊપર પંખીડાં. ૧૨

ગરબી ૪૬ મી.

શિખામણુ ન લાગવા વિષે.

“સુંદરબાઈ ચામ્યાં સાસરીએ.”-એ રાગ.

જે સુણ્યા પછી નહિ સંભારે,
 કાંતો ધરથી મન નવ ધારે, બહેન;
 તેને શિખામણુ શી દઈએ ?
 જેના જીવમાં જોત નહીં જાગે,
 બહુ કહેતાં બોધ ન લાગે, બહેન; તેને ૨
 * માણસથી બીજી હલકી જાતના પ્રાણી. જન-અવર.

જેનો જાતિસ્વભાવ જુદો જણો,
 આશા સુધર્યાની ન આણો, બહેન; તેને ૩
 બગલાને હંસ વિષે વાસે,
 પણ બગલો હંસ ન યારો, બહેન; તેને ૪
 સો મણુ સાણુ દેહે દેશુ,
 ગર્ધવની ગાય બને શું ? બહેન; તેને ૫
 પથરા પાણીમાં નિત્ય ન્હાયે,
 પણ બીંતર નવ બીંજાયે, બહેન; તેને ૬
 કાળો કાંબળી જેવી જ. ચીજો,
 તેને રંગ ન બેસે બીજો, બહેન; તેને ૭
 જેનું ચાળણું સરખું ચિત દરશે,
 ત સાર અસાર સંધરશે, બહેન; તેને ૮
 પલજો ચોકણી માટી પહેલી,
 વળી સુકાય વહેલી વહેલી, બહેન, તેને ૯
 જેને દેતાં શિખામણુ શિર પાકે,
 દલપત પણ દેતાં યાકે, બહેન; તેને ૧૦

ગરબી ૪૭ મી.

કુપાત્ર વિષે.

“આજ એકાદશી આઝઘવની.”-એ રાગ.

શું કરીયે ? અલગું કરીયે; કહોજી ૦
 કુપાત્રને શું કરીયે ? ટેક.
 જેને સદા વદવાડજ વહાલી,
 દેખી તેને દુરથી ડરીએ. કહોજી ૧
 કાળજે ઝેર રહે જેને ઝાઝું,
 એથી તો નારીને ઉગરીએ. કહોજી ૨
 વિષધર સામે મળે ને વાટે,
 ભડકી પાછાં પગલાં ભરીએ. કહોજી ૩
 શરમાય નહિ એવા નિર્લજ્જ સાથે,
 એકે વચન નહિ ઉચરીએ. કહોજી ૪
 વાદ એવા જન સાથે જે વહીયે,
 આપણે એના જેવા ઠરીએ. કહોજી ૫
 ક્રોધ ચડે એવાં કથન કહેં તોય,
 ધીરજ અંતરમાં ધરીએ. કહોજી ૬
 દિન દિન દેષ વિશેષ જે રાખે,
 એને આજાયે ન ઉતરીએ. કહોજી ૭

દલપતરામ કહે દુર્ભનના,
પાડોક્ષને પણ પરહરીએ.

કહેજી ૮

ભાગ ૩ જો.

ઉપદેશ વિષે.

ગરબી ૪૮ મી..

નીતિ વિષે.

“ઓધવજી સંદેશો કહેજો સ્થામને.”—એ રાગ.

પ્રીતિ તે રાખો નીતીની રીતમાં,
નીતિથી જીતી બેશો સંસાર જો;
નીતિથી ભીતી તો સર્વ ભાંગશે,
કરજી કરશે જગત તણો કરતારજો. પ્રીતિ ૨
નીતિથી નરનારી શોભે સર્વથા,
સૌથી સારો નીતિનો શણગારજો;
નરતનુ પામી નીતિ જે રાખે નહી,
અવની ઉપર ધિક ! એનો અવતારજો. પ્રીતિ ૩
નીતિથી ઉપજે નહિ પીડા અંગમાં,
દિગ્દ્રતા સ્વપ્નામાં નવ દેખાય જો;
નીતિ અધિક વધારે જગમાં આપર,
નીતિધરને કદી ન રહે રાયજો. પ્રીતિ ૪
નીતિ તો નરનારીનું શુભ નાક છે,
નકટાં જણો જે જન નીતી હોનજો;
નીતી વિષુ સદ્યજી એકે શોભે નહી,
દ્વંધુ તેને લાગે છે દિન દિનજો. પ્રીતિ ૫
કરે અનીતિ એનું નામ અધર્મ છે,
અનીતિથી તો પૂરજી ઉપજે પાપજો;
પડે નરકના કુડે જઈ પરલોકમાં,
આ ભવમાં પણ તન ઉપજે પરિતાપજો. પ્રીતિ ૬
કપટ કરી જે માલ પચાવે પારકા,
કે વદનેથી અસત્ય બોલે વેલુજો;
આપ સવારથ સાધે જે અન્યાયથી.
એનું નામ અનીતિ અતિ દુષ્કર્મજો. પ્રીતિ ૭

અયોગ્ય કામ કરે તે પણ નીતિ નહી;
ફૂલજી થઈ ફેડા રાખે ફૂલજો;
બાળે લખને વાઢે નાણું વાવરે,
પાળે નહી કરીને વચન કમ્પલજો. પ્રીતિ ૮
અદ્ય ન રાખે કાષ્ટની અભિમાનથી,
બોલે બેશરમી મુખ હલકા બોલજો;
એવાં એવાં કામ અનીતિ એજ છે,
તે કરનારાનો ન રહે કાંઈ તોલજો. પ્રીતિ ૯
પણ પંખીના પંડ વિષે પણ પ્રાણ છે,
જન જાતિમાં નીતિ વિશે જાણજો;
જે જનમાં નીતિની રીત ન જોઈએ,
તે તો પણ પંખી પ્રત્યક્ષ પ્રમાણજો. પ્રીતિ ૧૦
લેવડ દેવડ લાખો ધનની યાય છે,
એ સૌને છે નીતિનો આધારજો;
નરનારીમાં જો નીતે નવ હોય તો,
વિશ્વ વિષે કાંઈ ચાલે નહિ વ્યવહારજો. પ્રીતિ ૧૧
નીતિ તો શિર સાટે સાચવીએ સદા,
જીવ જતાં પણ નીતિ ન તજીએ લેશજો;
મોંઘા માલ થકી નીતિ મોંઘી ધણી,
હેત ધરીને કરીએ જતન હમેશજો. પ્રીતિ ૧૨
આ શિખામણ અંતરમાં ઊતારીને,
કપટ તજી કરશો નીતિથી કામજો;
સર્વ મહોરથ સફળ થશે સંસારમાં,
દિલથી આશીષ દે છે દલપતરામજો. પ્રીતિ ૧૩

ગરબી ૪૯ મી.

વચન વિવેકની ગરબી.

“મારી બાચરાજી આધરે, જવના જવારા વાવિયાજો.” એ રાગ.
બોલો બોલો મારી આધરે, અંધન નથાય જેમ બોલતાંજો;
બોલો બોલો મારી આધરે, છોડિયાંની પેઢરખે છોલતાંજો. ૧
બોલો બોલો મારી આધરે, બાળકની રીતે નહિ બોલવુંજો;
બોલો બોલો મારી આધરે, ખાતે વચન ખરું બોલવુંજો. ૨
બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ્યાના દામબહુ બેસશેજો;
બોલો બોલો મારી આધરે, બોલીમાં મૂલ પાડ પેસશેજો ૩
બોલો બોલો મારી આધરે, બોલી જાણ્યામાં ગુણુ બેસશેજો ૪
બોલો બોલો મારી આધરે, બોલવામાં બુદ્ધિ વિશેષ છેજો. ૫

બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ તો સહાયકારી, બાણુછેજો; હારે તેની કિંમત ખરી જણાય સારે. કોધ કાજો ૮
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલ ખરા સૂખ કરી બાણુછેજો; હારે તેમ બાણુસને કોધ જ્યારે થાશે, ૯
 બોલો બોલો મારી આધરે, બીક મટી જય દીક, બોલથીજો, હારે તેનો ભાર તોલ તે સમે જણાશે. કોધ કાજો ૧૦
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલવું તે તાત જાત તોલથીજો. ૬ હારે જેમાં દીસે ગંભીરતાઇ જેવી,
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલથી તો જાત ભાત જાણીએજો; હારે એની કિંમત અધિક જણા એવી. કોધ કાજો ૧૦
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલથી વિવેકતા વખાણીએજો; હારે કોધ જણા જમપુર કેડે આડે,
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલવાનો જોગ આજછેજોડ્યોજો; હારે જશે નરકમાં કોધ કરનાડે. કોધ કાજો ૧૧
 બોલો બોલો મારી આધરે, પાપતણો બોલ મેલો પડ્યોજો. ૮ હારે કોધ કરશે નહી કોઈ કામે;
 બોલો બોલો મારી આધરે, મહેલો પડ્યું વેણુ અભિમાનનું જો; હારે દીધો ઉપદેશ દક્ષપતરામે. કોધ કાજો ૧૨
 બોલો બોલો મારી આધરે, બેળવી ભજન ભગવાનનુંજો. ૯
 બોલો બોલો મારી આધરે, ઉપજે અધિક હેત અંતરેજો;
 બોલો બોલો મારી આધરે, પાપ ન રહી શકે પટંતરેજો. ૧૦
 બોલો બોલો મારી આધરે, બોલછે ધરાણું રૂડા ધાટનુંજો;
 બોલો બોલો મારી આધરે, ભાતુ વળીછે ભવવાટનુંજો. ૧૧
 બોલો બોલો મારી આધરે, દીક નહિ બોલી બોલો કામનેજો;
 બોલો બોલો મારી આધરે, દોષ નહિ દક્ષપતરામનેજો. ૧૨

ગરવી ૬૦ મી.

કોધ વિષ.

“હારે દાણુ માગેરે દાણુ માગે.”—એ રાગ.

હારે કોધ કાજોરે કોધ કાજો.
 હારે બહુ સમજને પ્રેમનું મોં બાજોરે; કોધ કાજો ૦—ટેક.
 હારે કોધે ન કર્યાનું કામ તે કરાશે,
 હારે પછી પરતાવો પેટ ભરી થાશે. કોધ કાજો ૧
 હારે કોધ પાપ રૂપ એર છે પ્રમાણી,
 હારે કોધ છરવે તે જન મોટું જણોરે. કોધ કાજો ૨
 હારે કોધ ભોરિંગ ભયંકર ભાસે,
 હારે કોધ વાંલામાં વેર વડું વાસે. કોધ કાજો ૩
 હારે જેની કાયામાં કોધ ધણો વ્યાપે,
 હારે એની અક્કલ તો ઉડી જાય આપે. કોધ કાજો ૪
 હારે હોય માણસ મહા ભલું મળતું,
 હારે દીસે કોધી થાય સારે તે દિવાનું. કોધ કાજો ૫
 હારે વઢૂ માથ કપિ રીંછ હોય કેવું?
 હારે કોધવાળુ જણાય જન એવું. કોધ કાજો ૬
 હારે કોધ ભડકો છે આગ કરો ભારી;
 હારે તેથી એવીને ચાલજો વિચારી. કોધ કાજો ૭
 હારે સોનુ તાપમાં તપાવી જોઈએ જ્યારે,

ગરવી ૬૧ મી.

સત્યથી સંસાર, નભે છે તે વિષે.

“જાનો રહે સુખ, વીરા જાનો રહે સુખ.”—એ રાગ.
 નભે સત્યે સંસાર, નભે સત્યે સંસાર;
 સત્ય જાય તો પૃથ્વી થાય પ્રલેકાર. નભે ૦—ટેક.
 સાગરના પાણીને આંધેલી નથી પાળ;
 હદ છાંડીને ન જાય જુઓ કોઈ કાળ. નભે ૦ ૧
 નિયમ પ્રમાણે લાકડાને તારે નીર;
 કસુર ન કરે કદો તો ઉતારે તીર. નભે ૦ ૨
 સૂરજ તારા બધા રહ્યા છે નિરાધાર;
 નિયમ પોતાનો તજે નહી કોઈ વાર. નભે ૦ ૩
 નિયમ પ્રમાણે દિવસને રાત થાય;
 નિયમ પ્રમાણે ઋતુ આવે અને જાય. નભે ૦ ૪
 ધ્રુવ માછલી તો રાખે ધ્રુવ સામી ચાંચ;
 તે નિયમ તજે નહી, લાખ આપો લાંચ. નભે ૦ ૫
 છાશ તો ખટાશ રાખે, સાકર મીઠાશ;
 જો ઉકાળો તોય તેના સલનો ન નાશ. નભે ૦ ૬
 માણસ જો સત્ય તજે, તજે એક ટેક;
 તો વેવાર જાય, કષ્ટ ઉપજે અનેક. નભે ૦ ૭
 ચોટ ચુકે તો ગણાય કેમ રામબાણુ?
 સત્ય ચુકે માનવી તો માનવી ન જાણ. નભે ૦ ૮
 જંગલમાં જો બધાંય જેરી ઝાડ હોય;
 પક્ષી પશુ આદિ પ્રાણી કેમ જીવે હોય? નભે ૦ ૯
 સ્વારથને માટે જો અસલ્ય બોલે સર્વ;
 તો જરૂર આવે પ્રલેકાળ કેડે પર્વ; નભે ૦ ૧૦
 લેણુ દેણુ નોકરી ને કોરટના ન્યાય;
 સત્ય છેજાં લાં લગી સંસારમાં જણાય. નભે ૦ ૧૧

ખળનામાં ધન રહે, ખેતરમાં ધાન;
સત્યને આધારે નહિ તો થાય તે વેરાન. નમે૦ ૧૨
ખોલવા કે ચાલવા નિયમ ન જણાય;
જડ વસ્તુથી તે જન નજીવો ગણાય. નમે૦ ૧૩
સર્વ લોક સત્યવાદી થઈને હામે હામ;
દેવ પાસે એમ માગે દલપતરામ. નમે૦ ૧૪

ગરબી ૫૨ મી.

ઉઘોગ કરે તો ઇશ્વર સહાય થાય.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ થઈ લાંગી તું પ્રજની
નારને.”—એ રાગ.

ઉઘોગ કરો, બની શકે તે કામ તમેજ બનાવો;
જનથી ન ખને, બલે તમે તે ભગવતનેજ ભજાવો.—ટેક
જે જરૂર છે એવું જાણે, તો તે કરી દેશે તે ટાણે;
નહિ તો નહિ અરજી ઉર આણે; ઉઘોગ કરો૦ ૧
લૂગડાં તો લોકો ઘોષ લેશે, પણ છાપડું *કેમ ઘોષ એક હશે;
તો ધણી જગતનો ઘોષ દેશે; ઉઘોગ કરો૦ ૨
સરોવર સરિતા ઇશ્વર ભરશે, પાણીયારાં ભરવા નહિ ફરશે;
તે તો જાણે છે જે જન કરશે; ઉઘોગ કરો૦ ૩
જે માણસ ખેડ કરી વાવે, તો ઇશ્વર તેમાં ઉપજાવે;
પણ લણવા તો તે નહિ આવે; ઉઘોગ કરો૦ ૪
પ્રભુએ રસ કસ મૂક્યા પાસે, પણ રસોઈ કરશે તો થાડશે
નવ રહેવું ઇશ્વરની આંશે; ઉઘોગ કરો૦ ૫
જે તરને પગ ન રચ્યા જવા, તેને સાંજ મળે પીવા ખાવ
એવા પગ વાળાના નહિ દાવા; ઉઘોગ કરો૦ ૬
તમે સૌ જન સંપીને ચાલો, જૂદા જૂદા ધંધા જાલો;
ચિજ એક ખોળને કરી આલો; ઉઘોગ કરો૦ ૭
કોઈ સર્વેની સંભાળ કરો, તે દાઢ ધરી દાકાર કરો;
કોઈ વેપારી વસ્તુ સંધરો; ઉઘોગ કરો૦ ૮
જે કામ મનુષ્યને શિર થાપે, તે કદી ન ઇશ્વર કરી આપે
ક્યમ ન્યાયી યદને નિયમે કાપે? ઉઘોગ કરો૦ ૯
જે ઇશ્વર એવું કામ કરે, તો શિદ જનજનની ગરજ ધરે;
સૌ ફકડ યઈ છૂટાજ ફરે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૦

* વરસો વરસ છાપડું ઘોષને સાફ કરવું જોઈએ,
પણ તે કામ માણસથી બની શકે તેવું નથી; માટે ઇ-
શ્વર વરસાદ કરીને છાપડાં ઘોષને સાફ કરી આપે છે.

માટે પ્રથમ ગરજ જનની જાણે, એવી ઇશ્વર ઇચ્છા ઉર આણે
સજી ઉલટું કરી નહિ સુખ માણે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૧
જનને જઈ રહે નિર્જન હામે, તો તે પીડા પૂરી પામે;
નહિ ભોળાશો જૂઠું ભામે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૨
પ્રભુ ભક્તિ કરે જનને ભાવે, તો ઇશ્વર એવો જોગ લાવે;
કામ કરવા માણસ મળી આવે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૩
જન જતે ગોરા ને કાળા, રહે એક ખીખના એશિયાળા;
એવા વિચાર વિશ્વેશ્વરશાળા; ઉઘોગ કરો૦ ૧૪
ઇશ્વર નહિ શીવે અંગરખું, નહિ રચી દે જો જોઈ હરખું
એ તો માણસને કરવા સરખું; ઉઘોગ કરો૦ ૧૫
જે કામ જેને પ્રભુ સોંપે છે, તેનેજ તેતો કરવા દે છે,
એવો ઇનસાફી ઇશ્વર એ છે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૬
પ્રભુ નામ છે ચિતામણિ જેવું, મુખ ખોતરવા તો તુલ્યેવું
પ્રભુ નામ ન કામ કરે એવું; ઉઘોગ કરો૦ ૧૭
શિશુને માતા તેડી ફરશે, પણ મોટા તેવી હઠ કરશે;
મિલે રૂએ તે મા નહિ મન ધરશે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૮
એની મરજીથી ઉલટું માગે, તો નહિ તેનો પતો લાગે;
ઇશ્વર નિજ નિયમ નહી લાગે; ઉઘોગ કરો૦ ૧૯
લોકો સૌ ઉઘોગે લાગો, શુભ સહાયતા પ્રભુની માગો;
દલપત કહે તન આજસ ત્યાગો; ઉઘોગ કરો૦ ૨૦

ગરબી ૫૩ મી.

આજસ વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

ઓ આજસડી, શા માટે તું બંધીવાન બનાવે?
ઉશદ વણુ વાંકે, કામ ચુકાવી તું નુકશાન કરાવે?—ટેક.
૧૫મ કરતાં કોઈ અટકાવે, તો તેપર દાઢ દિલે આવે;
પણ તુંજપર તો બળ નર ફાવે; ઓ આજસડી૦ ૧
જો રાય હુકમે એસી રહીએ, તજી ઉઘમ નુકશાની સહીએ; ૧
તો તે રાજા જીલમી કહીએ; ઓ આજસડી૦ ૨
તેં કર જેના કબજે કીધા, જાણે બંધનથી બાંધી લીધા;
તેણે તરત ઉઘોગ તજી દીધા; ઓ આજસડી૦ ૩
તુંજ વશ ન શકે ડગ એકભરી, જાણે હોય ચરણમાં હેડધરી;
તું જેરાવર જીલમીજ ખરી; ઓ આજસડી૦ ૪
તું વાંચતાં વારી રાખે, જાણે તેં પાટા બાંધ્યા આંખે;
તે પુરતક તરત તજી નાખે; ઓ આજસડી૦ ૫
નથી દેતી તું બણવર બણવા, નથી દેતી ચણપ્રભુના ગણવા;

નર્થો દેતી લાભ અધિક લણવા; 'ઓ આળસડી' ૬
 નર્થો દેતી જરકે જરા રળવા, નર્થો દેતી મિત્રાને મળવા,
 નર્થો દેતો શિખામણ સાંભળવા; ઓ આળસડી ૭
 તું દરિદ્રતા દેનારી છે, કાયાને અવગુણકારી છે,
 તું નિશ્ચે બહુજ નકારી છે; ઓ આળસડી ૮
 અમેદિલમાં બહુતુજથી ડરીએ, તનેસ્વપ્ને પણનહિ સંધરીએ
 હુશ્મન ગણી દૂર સદા કરીએ; ઓ આળસડી ૯
 હળવે હળવે તુજ જડ જામે, પછી તો વિસ્તાર પુરો પામે,
 દીર્ઘો રાગ સમી દલપતરામે; ઓ આળસડી ૧૦

ગરબો ૫૪ મી.

શીખામણના સારની ગરબી.

“પૂજું ગણપતિના પાય, પૂજું અબ્ધિકાની
 પાવડીરે.”—એ રાગ.

બળું ભાવે ભગવાન, પુરા પ્રેમે પાયે પડુરે;
 માગું શુભ તજું શુભાન, ઘાટ ઘટમાં ઘણા ઘડુરે. ૧
 આપો અવિચળ અપાર, વાણી વિમળા વિવેકનીરે;
 કંઈ કવિતા શ્રીકાર, ઉપયોગી અનેકનીરે. ૨
 બહુ નીતિનો બોધ, વિવિધ વાતે તેમાં વસેરે;
 સર્વ સારાંશ શૈધ, કામ કામે તેમાં કસેરે. ૩
 દધને સારાં દર્શન, કથન કેવાં કેવાં કહુરે;
 ભાંગે સાંભળતાં બ્રાંત, બોધ લાગે બહુ બહુરે. ૪
 અતિ ઉરમાં આનંદ, વધે વચનો તે વાંચતાંરે;
 ચિતે ચાતુર્ય ચંદ, ઉગે સદગુણો તે સાંચતાંરે. ૫
 સર્વ સાર તણો સાર, પ્રથમ ભક્તિ પરમેશનીરે;
 કરો કામનો ઉપકાર, હાંશે મૂઢી હમેશનીરે. ૬
 જ્ઞાની પાસેથી જ્ઞાન, મન રાખીને મેળવોરે;
 દોષ છેદી નિદાન, કુટિલ બુદ્ધિને કેળવોરે. ૭
 જાણો જૂઠું મંત્ર જત્ર, બ્રમ ભાગોને ભૂતનારે;
 તેમ દુષ્કાના તત્ર, તે તો જાણો સૌ તૂતનારે. ૮
 ભાળી કાગળી કાગધ, ભોળા થઇને ન ભૂલશોરે;
 નહિતો ગાંડા ગણુધ, દીક્ષ ઉદાપણથી હુલ્લશોરે; ૯
 દેજો દુષ્ટિયાંને દાન, પુણ્ય તેથી પ્રમાણુજેરે;
 જેને ખુબ ખાનપાન, દાનપાત્ર તે ન જાણુજેરે. ૧૦
 વિદ્યા વૃદ્ધિને કાળ, આપ આશ્રય તો આપજેરે;
 રીઝે રાખધિરોજ, કષ્ટ કષ્ટીનાં કાપજેરે. ૧૧

દેહ ઉત્તમ આ કામ, દેવે દીધો રળિયામણોરે;
 દે છે દલપતરામ, સદા સારી શિખામણોરે. ૧૨

ગરબો ૫૫ મી.

શીખામણના સારની ગરબી બીજી.

“પ્રથમ પાર્વતીના પુત્રને પાયે નમુરે લોલ.”—એરા
 વડો વિવેકની વાત, કહું વ્હાલપીરે લોલ;
 જાણો, શોભે જન જાત, ચોખી ચાલથીરે લોલ. ૧
 ચોખી ન્હાય જેની ચાલ, તેને તો તજેરે લોલ;
 પ્રભુ પ્રાણી પ્રતિપાળ, ભાવથી બજેરે લોલ. ૨
 કામથી કદાપિ કવેશ, નવ કીજીએરે લોલ;
 દયા લાવી વિશેષ, દાન દીજીએરે લોલ. ૩
 સર્વનું સદા કલ્યાણ, ઉર ઇચ્છીએરે લોલ; *
 પોતાનાજ જેવા પ્રાણ, સૌના પ્રીતીએરે લોલ. ૪
 સદા રાખીને સંતોષ, સીધાં સંચરોરે લોલ;
 દુનિયામાં દેખી દોષ, દીલમાં ડરોરે લોલ. ૫
 સર્વ પ્રાણીને સદાય, અભય આપજેરે લોલ;
 કષ્ટ કામનાં કપાય, તો તે કાપજેરે લોલ. ૬
 રૂડા માણસોની રીત, હદે રાખજેરે લોલ;
 નમ્રતાથી નિલ નિલ, ભાષા ભાખજેરે લોલ. ૭
 સારા સંગનો ઉમંગ, ઝટ જોડજેરે લોલ;
 શઠ માણસોનો સંગ, છેક છોડજેરે લોલ. ૮
 વધે લોક વિષે લાજ, જરૂર જેલથીરે લોલ;
 કરો એવાં એવાં કાજ, સદા સ્નેહથીરે લોલ. ૯
 ચોરી કામ કરી ચીજ, નવ લીજીએરે લોલ;
 પડે સર્વને પતીજ, તેમ કીજીએરે લોલ. ૧૦
 બડાઈના બહુ બોલ, નવ બોલીએરે લોલ;
 તેથી તરત થાય તોલ, પોત બોલીએરે લોલ. ૧૧
 તજો તન મને તમામ, તુચ્છ ટેવનેરે લોલ;
 બજો દલપતરામ, તણા દેખનેરે લોલ. ૧૨

ગરબો ૫૬ મો:

પરોપકાર કરવાના ઉપદેશની ગરબી.

“મૈયા ધનુષ્યવારીનું ધ્યાન ધરોજો.”—એ રાગ.
 ભાર્ષ પર ઉપકાર કર પ્રાણીયા જો,
 દેવે દીધો ભ દેહદુલ્લેજો;

જેના મરમ તેં ન જાણ્યોયા જો,
 ધર્યો નાણામાં નિશ્ચળ નેહજો. પરઉપકાર૦ ૧
 ધણી લીધી વડાઈ લાખ લોકમાં જો,
 પામ્યો પુત્ર તથા પરિવારજો;
 ચાલ્યો મલપતો ચોકમાં જો,
 કીધો ન પરઉપકાર જો; પરઉપકાર૦ ૨
 વળી ફાકટ કુલાતો તું કર્યો જો,
 નાત જાતમાં મેળવ્યું નામ જો;
 ફૂડ કપડે પૈસો કર્યો જો,
 કહે એ તે શું આવશે કામજો? પરઉપકાર૦ ૩
 જો તું જીવ બાતી કામ કામની જો,
 કાંઈ કરે મનુષ્યનું કામ જો;
 કાયા તારી શા કામની જો?
 તારી ઉરમાં વિચાર તું આમજો. પરઉપકાર૦ ૪
 ઝઝાં ઝાડી તણાં દેખ ઝાડવાં જો,
 આપે ફળ ફુલ કે કોઈ કાંઈ જો;
 માણસનાં કષ્ટ મટાડવાં જો,
 એવો પોતે ભણ્યા દીસે પાડજો. પરઉપકાર૦ ૫
 પેખ પથરા પણ પરકરિણેજો,
 ચણતરમાં આપ ચણાય જો;
 વારે વારે જાઉં વારણે જો,
 જન ઉપયોગી જે જાણાય જો. પરઉપકાર૦ ૬
 વળી ફૂવા તળાવને વાવડી જો,
 નદી આપે છે નિર્મળ નીરજો;
 એવી ન રીત જેને આવડી જો,
 દેખી તેને થઈએ દિલગીરજો. પરઉપકાર૦ ૭
 ધર્યો ધરણીમાં દેહ તે ન ધાર્યો જો,
 અર્થ ભાળ્યો ભૂમિ શીર ભાર જો;
 હાથે ચડ્યો હીરો હાર્યો જો,
 કવિકોવિદ કરે ધિક્કાર જો. પરઉપકાર૦ ૮
 એજ માટે માઈં હલું માનીને જો,
 કલ કલિત પ્રમાણે શુભ કામજો;
 ગમશે તારા શુભ સ્થાનીને જો,
 નવા જુગમાં તારું નામજો. પરઉપકાર૦ ૯
 એજ માટે મનુષ્ય અવતાર છે જો,
 લાભ ઝાંજો ન જાણીશ લેશ જો;
 સંસારમાં એજ સાર છે જો,

એમ હૈડામાં જાણી હમેશ જો. પરઉપકાર૦ ૧૦
 પરસોકમાં પણ સુખ પામીએ જો,
 નકો સૃષ્ટિનો નાથ કરે સ્નેહ જો;
 આપણને અંતરગમીએ જો,
 દૌધો એજ માટે જન દેહજો. પરઉપકાર૦ ૧૧
 પણ પેટ ભરી તું પોઢી રહ્યો જો,
 મનમાની તેં માણી મોજ જો;
 વ્યવહારના પૂરમાં વહ્યો જો,
 બહુ લીધો બડાઈનો બોજજો. પરઉપકાર૦ ૧૨
 કામ પરઉપકારી ગયા કરીજો,
 એવા સજ્જનોને સંભારજો;
 ધરા ઉપર નામના ધરીજો,
 ધન્ય ધન્ય એના અવતારજો! પરઉપકાર૦ ૧૩
 ભાળી ભૂખ્યાને ભોજન આપીએ જો,
 દહએ વિદ્યા આદીકનું દાનજો;
 કષ્ટ એમ જનનાં કાપીએ જો,
 મન રાખી સદા મહેરબાનજો. પરઉપકાર૦ ૧૪.
 જન રોગીના રોગ મટાડીએ જો,
 કરી આસડ ઉપાય અતેક જો;
 ગભરાટ મનનો ઘટાડીએ જો,
 ઉર ધારી ધરમની ટેક જો. પરઉપકાર. ૧૫.
 કાળ કાઢ્યો નકામો કેટલો જો?
 કર્યો શાં શાં વિચારી જુઓ કામજો?
 ઉત્તમ ઉપદેશ એટલોજો,
 દેહે દીન દીન દલપતરામજો. પરઉપકાર. ૧૬

ગરબો ૫૭ મી.

સ્વદેશ ઉપર મમતા રાખવા વિષે.

“આધિવજી સદેશો કહેજો સ્થામને.”—એ રાગ.

સ્વદેશની મમતા મનથી નવ મૂકીએ,
 સોએ સો કદિ સંકટ આવે શિપજો;
 ચુરા થઈ પડીયે પણ ચિત નવ ચુકીએ,
 સ્વદેશનું શુભ ચિંતવ્યો દિન નીશજો સ્વદેશની૦ ૧
 જન જાતિનો દેહ ધર્યો જે દેશમાં,
 તે ભૂમિને ગણીયે માતા તુલ્યજો;
 હૈંડે ધર્યો હેત વિશેષ હમેશમાં,
 ઉત્તમ ગણીયે અંતર માંહિ અમૂલ્યજો. ૨૫૦ ૨

સદૈવ કરીએ જતન સ્વદેશ સુધારવા,
કામ પડે તો કરીયે તન કુર્યાનજો;
વર્ણો શ્રમ કરીયે ત્યાં ઉદ્યોગ વધારવા,
સ્વદેશ તરતો કરવા ધરીયે તાનજો. ૨૫૦ ૩

સ્વદેશના રાગનું સાઈ ઇચ્છીએ,
પવિત્ર તે તો પ્રજા તણો છે ધર્મ જો;
પુરાણ શાસ્ત્રો પાનાં પેખો પ્રીછીએ,
રાગદ્રોહ કરે તે કુત્સિત કર્મ જો. ૨૫૦ ૪

દેશ તંજ પરદેશ વિષે રળવા જનું,
પણ બહુ ધરવો સ્વદેશ ઊપર પ્રેમજો;
સ્વસ્થાનકથી દિલે ઉદાસી નવ થવું,
નિજ જનિતાથી હેત ન તજીએ જેમજો. ૨૫૦ ૫

મરણપથારી પર તો સૌ પ્રાણી મરે,
કહીયે તેની કાયા ગઈ નકામજો;
જે કાયા કુર્યાન સ્વદેશ લીધે કરે,
નવ જુગ તેનાં રહ્યાં છે નિશ્ચળ નામજો. ૨૫૦ ૬

કહેવત એક પ્રસિદ્ધપણે કહેવાય છે,
જનની જણજે હરિજન દાતા શરજો;
નહિતો વંઝા વિશ્વ વિષે વખણાય છે,
અર્થ ગુમાવીશ નહિ તું તનનું નૂરજો. ૨૫૦ ૭

સંપ વધે સૌ જનને જેમ સ્વદેશમાં,
એવા એક કરીયે અધિક ઉપાયજો;
કષ્ટ ન પામે કોઈ કુસંપ ક્લેશમાં,
સંપી જાપીને સૌ સુખિયાં થાયજો. ૨૫૦ ૮

પોતાના ટંઠા પોતેજ પતાવજો,
સમજી હો તો જશો ન કદી સરકારજો;
પંચ જનો પાસે પંચાત કરાવજો,
ખચીત નહિ તો થાશે ખુબ ખુવારજો. ૨૫૦ ૯

સ્વદેશમાં જે કોઈ કુસંપ કરાવશે,
નિશ્ચે જાણો પાપી તેનું નામજો;
અનેક જનને અતિ સંકટ ઉપજાવશે,
દુર્જન તેને કહે છે દક્ષપતરામજો. ૨૫૦ ૧૦

ગરવો ૫૮ મી.

• રિધિસિધીનો ભરોંસો ન રાખવા વિષે.

“મહા કોપ થયો તે કળી કાળમાંજો.”—એ રાગ.

રિધી સિધીનો ભરોંસો નહિ રાખવોજો;
ચાહી હુત્તર કળાનો સ્વાદ ચાખવોજો. રિધી૦-૨૬.

જવા બેસે ત્યારે જે તે રીતે જાય છે જો;
અટકાવાનો ક્યાં એકે ઉપાય છે જો? રિધી૦ ૧

ફરે છાયા તેમ ફરતી દેખાય છે જો;
લક્ષ્મીનું નામ ચપળા લખાયજો. રિધી૦ ૨

કવિ માધ વિપ્ર શ્રીમાળી †શ્રીમજનોજો;
ભલો મિત્ર ભોજરાજ ભૂમિ પાળનોજો. રિધી૦ ૩

એને માથે પણ આપદ આવી પડીજો;
ધરત્યાર વેચવાની આવી થીજો. રિધી૦ ૪

પિતાએ મુક્યા રૂપેયા અખજ રોકડાજો;
દીકરા પાસે રહ્યા ન દશ દોકડાજો. રિધી૦ ૫

દુનિયામાં એવા દામિત્રા દિસે થણાજો;
મહા કષ્ટ વેકવામાં ન રહી મણાજો. રિધી૦ ૬

કોણ જાણી શકે કાળ કેવો આવશેજો?
હશે હુત્તર તો હરકત ઉઠાવશે જો. રિધી૦ ૭

કંઈક શ્રીમંતની સુંદરી જે શાણી છે જો;
એતો જરૂર ઉઘોગી અતિ જાણીજો. રિધી૦ ૮

ટાપટીપથી ગુચે છે કંઈક ટોપીઓજો;
નથી લેશ માત્ર લોક માર્ગ લોપિયોજો. રિધી૦ ૯

કંઈક ચોપડીનાં જૂથ ગુચે જોઈનેજો;
કામ આવડે ન એવું ઝીંઝા કોઈનેજો. રિધી૦ ૧૦

ધન હોય જો ઘણું ઘણીના ધામમાંજો;
નાણું ઉપજે તે આપે ધર્મ કામમાંજો. રિધી૦ ૧૧

બાઈઓ! સુરતમાં એક સારી બાઈજો;
મોટાં પુસ્તકો લખીને તે કમાઈ જો. રિધી૦ ૧૨

ભરત ચીતર શીખો ને શીખો શીવવુંજો
કાંઈ સુજે નહિ તેનું વ્યર્થ જીવવુંજો રિધી૦ ૧૩

વસ્ત્ર વેતરવા શીખવું વિવેકથીજો;
નફી જાણજો એમાં નીચાપણું નથીજો. રિધી૦ ૧૪

કંઈક રંદિયો કાંતે છે રૂડી રીતથીજો;
ચતુરાઈ ચાળવેજો પોતે પ્રીતથીજો. રિધી૦ ૧૫

સાઈ કામ આવડે તો શોભા સાંપડેજો;
આપદા સમે ન આપદા એને નડેજો. રિધી૦ ૧૬

વિતે દિવસ આનંદમાં ઉઘોગોંતોજો;
નવરાનો રાજ જાય જેવો રોગીનોજો. રિધી૦ ૧૭

† બીનમાળનો.

શિખામણુ કહી તે તમારા કામનીજો;
હદે રાખો પાત દલપતરામનીજો. રિધીં ૧૮

ગરબી ૬૯ મી.

વાદે વાદે ફૂલનાં કામ ન કરવા વિષે.

“સાંભળો સાહેલી.”—એ રાગ.

વીરા વાદ વધવાની તજો વાતોરે; વાદમાં સ્વાદ શેનો?
વાદે લાગી લાગી લોક ખાખ લાતોરે. વાદમાં સ્વાદશેનો? ૧

વાદે વાદે કરે વરા વિશેષરે, વાદમાં ૧

જય દેવાણું કાઢીને વિદેશરે. વાદમાં ૨

વાદે વાદે જે ખાખ ખુખ ખાણુંરે; વાદમાં ૩

આવે ટુંકામાં મોતનું ટાણુંરે. વાદમાં ૪

વાદે વાદે વેપાર ખુખ ખેચેરે; વાદમાં ૫

પછી વાસણને ધરખાર વેચેરે. વાદમાં ૬

વાદે વાદે ઉતારે મોટા વીમારે; વાદમાં ૭

પછી ધન ખોઈને પડે ધીમારે. વાદમાં ૮

વાદે વાદે ચડાવે વરધોડારે; વાદમાં ૯

જર જય ને શીર પડે જોડારે. વાદમાં ૧૦

વાદે વાદે ફૂલજીજી ફૂલાણારે; વાદમાં ૧૧

પછી જંડીયામાં જંપલાણારે. વાદમાં ૧૨

વાદે વાદે ગાડીઓ દોડવા લાગેરે; વાદમાં ૧૩

ધરી ભાગી પડે હાથ પગ ભાગેરે. વાદમાં ૧૪

વાદે વાદે ધર ગિયું ચણાવેરે; વાદમાં ૧૫

પછી વેચે કે વાજમાં કુલાવેરે. વાદમાં ૧૬

માટે વાદ જે વદો તો વદો સારેરે; વાદમાં ૧૭

દલપતનાં વચન દિલ ધારેરે. વાદમાં ૧૮

ગરબી ૬૦ મી.

સત્સંગ વિષે ગરબી.

“કાંકરીયા ઉપર નોખત વાગે છે.”—એ રાગ.

સોખત તો સજીએ સદા જન સારાની;

તનમનથી તજીએ, નગણી નઠારાની. ૧

સારી સોખતથીરે, કે સારાં કહેવાશો;

નરસાંને સગેરે, નકી બહુ નિંદાશો. ૨

સંગતિને રંગેરે, કે જે નવ રંગાધએ;

તોપણ તે જોવારે, જગતમાં દેખાધએ. ૩

હોય નિર્મળ હોશરે, અધિક આપાવેશો;

ધાણી ધણી મેલીરે, ઉપર એને મેલો. ૪

ધાણીને રંગેરે, કે તે નહિ રંગાશો;

તોપણ તે જોવારે, મલિન બહુ દેખાશો. ૫

તેમ લંપટ સગેરે, કે લાંછન લાગે છે;

અપકીર્તિ એથીરે, જગતમાં જાગે છે. ૬

અતિ પાપી આગળરે, કે જિભાં નવ રહીએ;

કુળ જૂથણ કીર્તિરે, જગતમાં જે અહિયે. ૭

સોખતની અસરેરે, અધર્મી કંઈક થયા;

વ્યસની થઈ વળતીરે, કે બારે વાટ ગયા. ૮

ધડપણનાં પૂરારે, પછી પસ્તાયા છે,

દુનિયાદારીમારે, દુખી દેખાયા છે. ૯

ચિતમાં આગળથીરે, ન ચાલ્યા ચેતીને;

પછી તો તે પામ્યારે, પુરી ફજેતીને. ૧૦

સુધરીને સારારે, થયા કંઈ સતસંગ;

રંગાણું અંતરેરે રૂંડે નીતિરંગે. ૧૧

પૂરણ જશ પામ્યારે, જગતમાં પરિણામે;

વિધ વિધ વખણાતારે, દોડા દલપતરામે. ૧૨

ગરબી ૬૧ મી.

જીવાનીના રસ્તા વિષે.

“હાલો હાલોને એક વાર, ચાલો ઉદેપુર

જઈએ.”—એ રાગ.

ચાલો ચાલો મુસાફર ચેતી, જીવાનપુર જતાંરે;

નહિતો ફરો ફરો થાશે ફજેતી, જીવાનપુર જતાંરે. ૧

હવા એવી ત્યાં આગળ આવે, જીવાનપુર જતાંરે;

મલા મલાને ભાન ભુલાવે, જીવાનપુર જતાંરે. ૨

આવે ઉન્મત્ત ગંગા એવી, જીવાનપુર જતાંરે;

તરી ન શકાય તુંખડે તેવો, જીવાનપુર જતાંરે. ૩

વાટે દુર્ગમ ડુંગરા દીસે, જીવાનપુર જતાંરે.

એમાં અડચણ આવે અતીશે, જીવાનપુર જતાંરે. ૪

ઝાઝી મોહની આવે ઝાડી, જીવાનપુર જતાંરે;

રહે નિર્દય પ્રાણી અનાડી, જીવાનપુર જતાંરે. ૫

ઠામ ઠામ ફરે બ્યોર ઠગારા, જીવાનપુર જતાંરે;

જાગે કૂડે લોકને લૂઠનારા, જીવાનપુર જતાંરે. ૬

માટે શોધજો સોખત સારી, જીવાનપુર જતાંરે;

રાટે ચાલજો જોધ વિચારી, જીવાનપુર જતાંરે. ૭

ને અવળે પથ ચડી જાશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 ખેડ પામીને ખતા ખાશે, જુવાનપુર જતાંરે.
 ડરી ડરીને ડગલાં મારે, જુવાનપુર જતાંરે;
 ઝાઝી જતનો જાંજણાટ જાડે, જુવાનપુર જતાંરે.
 અહીં આવ્યાં લાખેણો લાલ લેવા, જુવાનપુર જતાંરે;
 થશે લેવાના ઉલટા દેવા, જુવાનપુર જતાંરે.
 રંખે ને ગદ્ગદતમાં રહેશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 પછી શેઠને જગ્યા શો દેશે? જુવાનપુર જતાંરે.
 લેખું પાઈ પાઈતું તે લેશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ દેશે તો ખુબ દડ દેશે, જુવાનપુર જતાંરે.
 તજશે વિશ્વાસ તમારો, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ આવે આપદનો આરો, જુવાનપુર જતાંરે.
 પછી યાશે પુરો પસ્તાવો, જુવાનપુર જતાંરે;
 નહિ આવશે અવસર આવો, જુવાનપુર જતાંરે.
 દિલ યિર રાખો દિન થોડા, જુવાનપુર જતાંરે;
 નથી કાઢવા જુગના જોડા, જુવાનપુર જતાંરે.
 જેતાં જેતાં દિવસ વહી જશે, જુવાનપુર જતાંરે;
 જરાપુર* પાસે દેખાશે, જુવાનપુર જતાંરે.
 પછિ થઈ જશે ડર થોડો, જુવાનપુર જતાંરે;
 માટે જીવમાં હિંમત જોડો, જુવાનપુર જતાંરે.
 પ્રભુને બળે તે પાર પામે, જુવાનપુર જતાંરે;
 દીધી શિક્ષા દક્ષપતરામે, જુવાનપુર જતાંરે.

ગરબી ૬૨ મી.

પ્રભુ બળવા વિષે.

“મીઠાં ગોરસ થ્યો ગોરસ થ્યો.”—એ રાગ.

બાવથી પ્રભુ બળે, પ્રભુ બળે;
 હારે તમે તરકટ કરવા તજેરે.   બાવથી ૧
 હારે જ્યારે આવશે વેળા છેલી;
 ખીજો પ્રભુ વિના નથી બેલીરે.   બાવથી ૨
 હારે દોષ દેખીને દિલમાં ડરજે;
 કર્મ રૂડાં વિચારીને કરજેરે.   બાવથી ૩
 હારે દયા દિલમાં રાખજો દહાડી;
 એથી અતિ સુખ પામશે અગાડીરે.   બાવથી ૪
 હારે જીવે જીવું ન બોલશે જાણી;

* પુઠાઈનું શહેર.

જીવમાં મહા પાપ પ્રમાણીરે.   બાવથી ૫
 હારે કાંઈ પારકાં સંકટ કાપો;
 બાળી બૂખ્યાને ભોજન આપોરે.   બાવથી ૬
 હારે પાપ પુણ્યના હિસાબનું પાનું;
 નથી પ્રભુથી કાંઈ પથ જાનુંરે.   બાવથી ૭
 હારે લેખું આખી ઉમ્મરનું લેશે;
 રૂડાં રૂડાં કર્મ રૂળ રૂશેરે.   બાવથી ૮
 હારે જીવો કૌરવ પાંડવ કેવા?
 ગિડી ગયા ધણુ એવાએવારે.   બાવથી ૯
 હારે ગયા કૈકટો મોટા શરા;
 ગયા પ્રવીણ પંડિત પૂરારે.   બાવથી ૧૦
 હારે ને ને દીસે છે, તે છે જવાનું;
 નથી એમાંથી કોઈ રહેવાનુંરે.   બાવથી ૧૧
 હારે ન રહ્યા કોઈ વૈદ કે જોષી;
 ન રહ્યા કોઈ ડોસા ડોશીરે.   બાવથી ૧૨
 હારે નથી રહેવાનો દક્ષપતરામે;
 પ્રભુ બળે તો શુભ ગતિ પામેરે.   બાવથી ૧૩

ગરબી ૬૩ મી.

સંસાર રૂપી વનની ગરબી.

“સુંદરઆઈ આદ્યાં સાસરિયે.”—એ રાગ.

સંસાર વિકટ વન સરખો છે;
 સંભાળીને સાંચરજો બહેન, વચમાં રસ્તો વસમો છે;
 ઠગ ચોર રહે છે કોઈ ઠામે;
 ડરી ડરીને ડગલાં ભરજો બહેન, વચમાં રસ્તો ૧
 ક્યાંઈ વાષ વરના સ્વર સુણશે;
 ક્યાંઈ મોર બપૈયા બોલે બહેન, વચમાં રસ્તો
 ક્યાંઈ શીતળ છાયા સારી છે;
 ક્યાંઈ તાપ તપે વણુ તોલે બહેન, વચમાં રસ્તો ૨
 ગંભીર થજો ગભરાશે મા;
 ધરી ધીરજ આગળ ધસજો બહેન, વચમાં રસ્તો
 શાહુકાર વસે જ્યાં સતવાદી;
 સમજી ત્યાં વાસો વસજો બહેન, વચમાં રસ્તો ૩
 વળી સોખત પણુ સળજો સારી;
 શીખામણુ શુભ સાંભળજો બહેન, વચમાં રસ્તો
 અનુભવી જનની આગળ જઈને;

પૂછીને પથે પળજો* બહેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૪
 સતિયો જે રસ્તે ગઇ સજ થઇ,
 તે નકશો જે જે નરખી બહેન, વચમાં રસ્તો ૦
 શું સાંડે ને શું નરસું છે?
 પેખીને લેજો પરખી બહેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૫
 તમે દયા ધણી દિલમાં ધરજો;
 દુઃખ દેખો જેને દેહે બહેન, વચમાં રસ્તો ૦
 તન મન ધનથી તેને અંગે;
 સુખ કરજો પૂરા રહે બહેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૬
 મૃગતૃષ્ણા જેવી મારગમાં;
 નદીઓ મોટી નિરખજો બહેન, વચમાં રસ્તો ૦
 પથુ તે પાણી નથી પીવાંતું;
 પીવા જનાર ઠગારો બહેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૭
 કોઇ દેકાણે* બહુ કાદવ છે;
 ફરિયા પવેત કોઇ હામે બહેન, વચમાં રસ્તો ૦
 પ્રભુ કરણથી કંઈ પાર પડ્યા;
 દીડા છે દલપતરામે બહેન, વચમાં રસ્તો ૦ ૮

ગરબી ૬૪ મી.

પાનખર મહિના વિષે.

રાગ-ઉપર પ્રમાણે.

પિપળા તુ સાંભળજે પ્રીતે;
 સમજાવું સારી રીતે, પાનખર મહિને પાનખરે. ૧
 મહા મહિનો આવ્યો વણુ માગ્યે;
 તર પત્રો પડવા લાગે, પાનખર ૦ ૨
 તું ધરથી રહે ધીરજ ધારી;
 નહિ તેજ દશા રહે તારી, પાનખર ૦ ૩
 દુઃખના દિન જોતાં વહોં જશે;
 વળોં સુખના દિન દેખાશે, પાનખર ૦ ૪
 આ જરૂર મહિનો જનારો;
 શત્રુ વસંતનો પછિ વારો, પાનખર ૦ ૫
 ધરથી આલ્યો આલે ધારો;
 તે કોણુ મિથ્યા કરનારો, પાનખર ૦ ૬

* જાણે.

ખાર બુધિમાં ઝાંઝવાં દેખાય છે તે.

જેમ દિવસ વીંતે રજની ધારો;
 રજની પછોં દિન દેખાશે, પાનખર ૦ ૭
 એમ સુખ દુઃખ છે વારા ફરતો;
 જેમ સાગર ઝાટ ને ભરતો, પાનખર ૦ ૮
 સમજી તો સમજીને સાંખે;
 મૂરખ નીસાસા નાખે, પાનખર ૦ ૯
 ધણોં જગતો જે કરવા ધારે;
 નર નારી કોણુ નિવારે, પાનખર ૦ ૧૦
 સૌની ચિંતા ધશ્વર ધરશે;
 તું ફિકર કરી શું કરશે? પાનખર ૦ ૧૧
 સુખિયાં દુખિયાં હામે હામે;
 દીડાં છે દલપતરામે, પાનખર ૦ ૧૨

ગરબી ૬૫ મી.

બધા દહાડા સરખા નથી તે વિષે.

“સાંડે સાંડે સૂરત શહેર, મુંબઈ અલખેલી.”—એ રાગ.
 સમજો સંસારી રીત, સૌ દિન નથી સરખા;
 દુખમાં શિદ થા ભયભીત? સુખમાં શિદ હરખા?—ટેક.
 કોઈ દિન લીધું લીધું સધળે દીસે લીલા લહેરે;
 તેમજ કોઈ દિનમાં તો દીસે, ધણી સમૃદ્ધિ ઘેર. સૌ ૦ ૧
 કોઈ દિન ટાઢ પડે તન ઉપર, હડ હડ ધુન્ને હાડે;
 તેમજ કોઈ દિન તન કંપાવે, ઉપજે શત્રુ અનાડ. સૌ ૦ ૨
 કોઈ દિન તો પરિતાપ તપે ને, ઉકળે શોણિત અંગરે;
 તેમજ ચિંતા અતિશે ઉપજે, ઉતરી જાય ઉમંગ. સૌ ૦ ૩
 ઉત્તરાયનથી એક મિનિટ નિલ, દિન ચડતો દેખાયરે;
 દીસે છ મહિના પછી દહાડો, એજ રીતે ધટી જાય. સૌ ૦ ૪
 તેમજ ચડતી પડતી હાલત, જગમાં સૌની જણાયરે;
 જાની તો ધીરજ મન ધારે, અજાની અકળાય. સૌ ૦ ૫
 કોઈ દિન દિસે દિવાળી સરખા, હોળી કોઈ દિન હોયરે;
 એમજ આલે રીત અસલથી, કલેશ ન કરશે કોય. સૌ ૦ ૬
 ટાઢ પડે ત્યારે ડગલી પહેરો, પંખો લ્યો જે ધામરે;
 અકળાશો નહિ ઉપાય શોધો, અનેક રીતે આમ. સૌ ૦ ૭
 કષ્ટ તણો તો કદી ન આવે, અકળાયાથી અંતરે;
 ઉપાય કરીને છેડા આણો, ધીરજથી ધીમંત. સૌ ૦ ૮
 ચંદ્ર કળાં બપો ધટી ચડતી, રાતે દીસે રોજરે;

* લોહી.

ગાલીઆનું મૂલ નથી થાકું; ગુરુઓ ૪
 ગાલીઆમાં રંગ બધા રાજે,
 ક્યોંછે જુઓ આપણા કાળે,
 ઉપર મેઘાડંબર છત છાજે; ગુરુઓ ૫
 બનાવ્યો હશે જોણે આ બાધ,
 કહો તેની કેવી ચતુરાધ ?
 શોભે જેની અદ્ભુત સરસાધ; ગુરુઓ ૬
 કારીગરની કીરતી કરીએ,
 અધિક ઉપકાર અંતર ધરીએ,
 દિને દિને દીનતા ઉચ્ચરીએ; ગુરુઓ ૭
 ગાલીઆની ગરબી ગાધ આ મેં,
 પ્રજાનો મહિમા છે પરિણામે,
 દિલે એમ ગણ્યું દક્ષપતરામે; ગુરુઓ ૮

ગરબી ૭૯ મી.

આકાશ તથા કાળ વિષેની ગરબી.

- “માફ સોનાનું છે એકુરે હેલ છખીલા છોગાળા.”—એરાગ.
 જોયા બે જૂના જોગીરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 નયિ નિર્બળ કે કાંઈ રોગીરે, જ્યારે જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૧
 અધધડી થતા નયિ અળગારે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 એમ એક બીજને વળગ્યારે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૨
 મન ધારી પરસ્પર માયારે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 બનેલી એકજ કાચારે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૩
 એક સ્થીર રહે એક દોડેર, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 પણુ જણાય જોડે જોડેર, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૪
 મણિઓની* પહેરી માળારે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 દંસેછે રૂડા રૂપાળારે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૫
 વળિ વચ્ચે ધર્યાં વાદળિયારે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 બે ગોળ ધર્યાં માદળિયારે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસવસે. ૬
 વસ્તીમાં વળિ વગડામાં, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 ગિરિરાજતણી ગુફામાં, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૭
 છે પવન-પાવડી પાસેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 અંતરિક્ષે પણુ એ બાસેરે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૮
 પાતાળે પણુ તે પેસેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 જાદુ સ્વર્ગ નરકમાં બેસેરે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૯

* તારામંડળની. † સૂર્ય મંદ.

એની ઉમ્મર કંઈક ગણે છેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 પણુ બૂલી ફરી બણે છેરે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૧૦
 કંઈ ઉપજે અને ખપે છેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 પણુ એતો એના એ છેરે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસવસે. ૧૧
 કોણુ જાણે જનમ્યા ક્યારેરે? કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 ક્યાં સૂધી કાયા ધારેરે? જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૧૨
 એનો આદી અંત ન આવેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 સખી કોણુ મુજને સમજાવેરે? જ્યાં જોજી ત્યાં વાસવસે. ૧૩
 અચરજ સરખું આ ઠામેરે, કહે સૈયર તે કોણુ હશે?
 દિલે દોડું દક્ષપતરામેરે, જ્યાં જોજી ત્યાં વાસ વસે. ૧૪

ગરબી ૮૦ મી.

સૂરજમાળાની ગરબી.

- “ધડુલે ધુધરમાળ, ધડુલો ધુમે છે.”—એ રાગ.
 એક *કોરનો જુઓ ઠાઠ, ઠરેલો સૌ ઠાપે;
 જેના જશનો પવિત્ર છે પાઠ. ઠરેલો ૧
 ધણું પરગણાં† તેને ઘેર; ઠરેલો
 એક એકમાં એક છે શહેર.† ઠરેલો ૨
 જાણે રાજધાની ઝોજ હોય; ઠરેલો
 નદી કેમ કહી શકે કોય? ઠરેલો ૩
 કિયા ધનવંતનાં હશે ધામ? ઠરેલો
 નવ જાણું હું તેઓનાં નામ. ઠરેલો ૪
 દીસે દૂરથી રૂડો દેખાવ; ઠરેલો
 માળી અંતરે ઉપજે ભાવ. ઠરેલો ૫
 તેના તાબામાં નનગર અનેક; ઠરેલો
 આપે આધાર તે એક એક. ઠરેલો ૬
 પરાંડું છે વળી નગરની પાસ; ઠરેલો
 કોણુ જાણે ત્યાં કેનો છે વાસ? ઠરેલો ૭
 જ્યાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં વસતી જણાય; ઠરેલો
 નવી નિપજે નેં જૂની તે જાય. ઠરેલો ૮
 જૂપ લે છે સૌ સંભાળ; ઠરેલો
 ધણો પ્રેમી પ્રજા-પ્રતિપાળ. ઠરેલો ૯
 એકલો તે કરે ઇનસાફ; ઠરેલો
 મહેર આવે તો કરે માફ. ઠરેલો ૧૦

* પરમેશ્વર. † સૂર્યમાળા. ‡ ધર્મ.
 + મહ. ડું ઉપમહ.

એક છત્ર કરે છે રાજ; ઠરેલો ૦
 નથી પડતું પ્રધાનતું કાજ, ઠરેલો ૦ ૧૧
 એની શક્તિ છે અપરમપાર; ઠરેલો ૦
 નથી એનાથી છાતું લગાર. ઠરેલો ૦ ૧૨
 એને જોઈ ન સકે કોઈ જમ; ઠરેલો ૦
 એ તો આજ્ઞામાં રહે એમ. ઠરેલો ૦ ૧૩
 નવ બોલે કોઈ સાથે બોલ; ઠરેલો ૦
 એવો તખ્તનો રાખે છે તોલ. ઠરેલો ૦ ૧૪
 નથી દેતો લેતો હાથોહાથ; ઠરેલો ૦
 નથી નજરે દીઠો કોઈએ નાથ. ઠરેલો ૦ ૧૫
 એતું કામ દેખીને કહેવાય; ઠરેલો ૦
 રહ્યો છે છાનો ત્રિભુવનરાય. ઠરેલો ૦ ૧૬
 ઠાલો ન મળે એના વિનઃ ઠામ; ઠરેલો ૦
 દીલે ધારે છે દલપતરામ. ઠરેલો ૦ ૧૭

ગરબી ૮૧ મી.

પ્રભુને ધ્યાનમાં રાખીને ગાવા વિષે.

“મારી માત બૈયારે લોલ.”—એ રાગ.

ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ, પરી હરી ધ્યાનમાં રે લોલ;
 તાળી પાડી તાનમાં રે લોલ; ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૧
 ઉત્તમ સમે આજનો રે લોલ, ગાવા ગુણ કાજનો રે લોલ;
 રાજ અધિરાજનો રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૨
 ધરમ મનમાં ધરી રે લોલ, કરમતો રૂડાં કરી રે લોલ;
 શરમને અનુસરી રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૩
 ગાઈએ ગરબાવળી રે લોલ, ભાવિક જનમાં ભળી રે લોલ;
 હેતેથી હળીમળી રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૪
 વિશ્વેશ કૃપા વડી રે લોલ, આવી આજની ધડી રે લોલ;
 ફરી ફરી પુદ્ગી રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૫
 હરી ગુણ ગાઈએ રે લોલ, શાને શરમાઈએ રે લોલ?
 હાડે હરખાઈએ રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૬
 તજને ખીજ ગપો રે લોલ. ખરા ભક્તમાં ખપો રે લોલ;
 ને ને હરીની જપો રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૭
 દુરિત તજ દેહથી રે લોલ, નાચો કુદો નેહથી રે લોલ;
 તાજ ધણી તેહથી રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૮
 પ્રભુ પગે લાગીએ રે લોલ, મુખે એમ માગીએ રે લોલ;
 ભીતી ભ્રમભાગીઓ રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૯

નીતીની રીતથી રે લોલ, પ્રભુપર પ્રીતથી રે લોલ;
 હોબોહાજ થયો હીતથી રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૧૦
 સંકટ સૌનાં કાપજો રે લોલ, અધર્મ ઉથાપજો રે લોલ;
 અધિક મુખ આપજો રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૧૧
 રીઝે સ્વામી સત્યનો રે લોલ, જીવન જે જગતનો રે લોલ;
 પ્રભુ દલપતનો રે લોલ, ગાઓ ગીત ગાનમાં રે લોલ. ૧૨

ગરબી ૮૨ મી.

શીખામણુ માને નહિ તે વિષે.

“વનમાં ભૂલી પડી રે,
 પેલો ક્યાં ગયો કાતુડો?”—એ રાગ.
 કહિયે કેટલુ રે ?

મૂરખ શીખામણુ નવ માને;
 કોડ કહો દષ્ટાંત કદી પણ,
 કથન ધરે નહિ કાને. કહિયે—ટક.

જે કારજ કરવાનો જને,

પવન મગજમાં પેઠો;

વળતિ કોઈનું વાર્યું ન કરે,

હારી ખેસે હેઠો.

કહીએ ૦ ૧

અંધારામાં આંખો મીચી,

દોડે લઈ હડિલાઈ;

વાળ્યો કોઈનો પાછો ન વળે,

વળે બિતે ભટકાઈ.

કહીએ ૦ ૨

અવળી પુદ્ગિ જને ઉપજે,

અવળે અવળું દેખે;

પૂરવ દિશને પશ્ચિમ જાણે,

પશ્ચિમ પૂરવ લેખે.

કહીએ ૦ ૩

પતંગને પકડી દીપકથી,

દૂર કદી મૂકાવો;

પણ આવી દીપક પર પડશે,

પછી કરે પરતાવો.

કહીએ ૦ ૪

માત પિતાની વાત ન માની,

ભણતાં આજસ આણી;

મૂરખ મોટો યજ્ઞને રડશે,

પાંપણુ લાવી પાણી.

કહીએ ૦ ૫

* કહીને તાળી લેવી તે.

કુકર્મ કરતાં કાંઈ ડર નહિ,
મદ ઉપને મન બ્યારે;
વળતી મોટી વિપત્તિ પડશે,
તે પરતાશે ત્યારે. કહીએ ૬
પાડખારે પડી પરસ્પર,
ખખ ભડાઈ લેશે;
છોડાવ્યા કોઈના નહિ છૂટે,
યાદીને ધિર રહેશે. કહીએ ૭
આપ અકલથી સમજૂ સમજે,
જન સમજે સમજાવ્યો;
સમજાવ્યાથી ને નવ સમજે,
અધમ પશુ ઉપજાવ્યો. કહીએ ૮
પત્થર ઉપર પાણી રેડા,
પણ ભીંતર નવ ભીંજે;
કઠોર અંતઃકરણ કુટિલને,
શી શીખામણ દીને? કહીએ ૯
શીખામણ સુણતાં શત્રુ થઇ,
પોંડા કરે પરિણામે;
એવા દુષ્ટો પણ દુનિયામાં,
દોષ દલપતરામે. કહીએ ૧૦

ગરબી ૮૩ મી.

ધૂમની ગાવાની ગરબી. ૧

“ચાલ ગાગર, ચાલ ગાગર, જમનારે
જઈએ.”—એ રાગ.

આજની ઘડી ભલે ઇશ્વરે આપી,
રંગભેર રાગ આળાપીરે; ધૂમનારી ધૂમો. ૧
ગાઇએ ગીત મીઠાં મીઠાં મન માન્યાં;
તનનન લેઇને તાનાં રે; ધૂમનારી ૨
ભેર ભૂંગળ વાજાં બલાં વાજે.
ગગનમાં જેમ ધન ગાજેરે; ધૂમનારી ૩
આજ ખુશીનો રત્નાગર રેલ્યો,
ખુશીથી ખાંતે ખાંતે ખેલોરે; ધૂમનારી ૪
તાનમાં તાનમાં પાડીએ તાળી,
આવો રાજવણુ રઢિયાળારે; ધૂમનારી ૫
રમિ રમિ રંગભેર રંગથીરે રાસો,

બનગન તાયેઈ નાચોરે; ધૂમનારી ૬
ચળક ચળક કેવી ચાંદનીરે ચમકે? .
ધમ ધમ ધૂધરા ધમકેરે; ધૂમનારી ૭
હાંશે હાંશે હૈડાનો હરખ દેખાડો,
દે પ્રભુ રોજ આવો દહાડોરે; ધૂમનારી ૮
ધામ આગળ ધામધુમ મચાવો,
લાખેણો લીજાએ લાવોરે; ધૂમનારી ૯
ખેલતાં ખાંત આજ રાખવી ન ઉણી,
સાંભળો સૈયર સલ્લણીરે; ધૂમનારી ૧૦
આજ અતિશે યયો આનંદમાં ઉમેરો,
પાડ માનીએ પ્રભુજી કેરોરે; ધૂમનારી ૧૧
હળિ મળિ હેતથી આ રીતથી રમીને,
દલપતનો દેવ રીઝેરે; ધૂમનારી ૧૨

ગરબી ૮૪ મી.

તાન લઇને ગાવાની ગરબી.

“વારી જાઉ વાલમજી.”—એ રાગ.

સર્ખો ખુખ આજ ખુશિ ખુશિ પ્રધનેરે; તનનન તાનાં હ્યો;
લાલ ભણતરનો લખનેરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૧
વાત વિવિધ વિવેકની વાંચીરે, તનનન તાનાં હ્યો.
સદ્ગુણ અંતરમાં સાંચારે, તનનન તાનાં હ્યો. ૨
પ્રભુ પદનું જ્ઞાન પણ પામીરે, તનનન તાનાં હ્યો;
આજ ખુશિમાં નહિકાંઈ ખામીરે તનનન તાનાં હ્યો. ૩
આવો ભૂગોળ વિદ્યા ભણિયેરે, તનનન તાનાં હ્યો;
ગુણ ગણિત વિદ્યાના ગણિયેરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૪
અખળાનાં ભાગ્યઆજ ખૂંધ્યારે, તનનન તાનાં હ્યો;
ભણવા ખેડાં ને વહેમ ભૂધ્યારે, તનનન તાનાં હ્યો. ૫
દુઃખના તો વહિ ગયા દહાડારે, તનનન તાનાં હ્યો;
દિન રૂડા પ્રભુએ દેખાડ્યારે તનનન તાનાં હ્યો. ૬
લીધી લેખણ ખડિયો પાટીરે, તનનન તાનાં હ્યો;
દુસ્મનનાં દિલ પડ્યાં ફાટીરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૭
ભૂતપ્રેતનો વહેમ ગયો ભાગીરે, તનનન તાનાં હ્યો;
જોત જ્ઞાનની જીવમાં જગીરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૮
હવે ઠગથી નહિજ ઠગાઇએરે, તનનન તાનાં હ્યો;
હવે નિર્લજ્જ ગીત નહિ ગાઇએરે, તનનન તાનાં હ્યો. ૯
હવે અદમ ધરી ઉચરીએરે, તનનન તાનાં હ્યો;

હવે ઠોઠ નેવાં નહિ ઠરીએરે તનનન તાનાં લ્યો. ૧૦
 હવે સમજણ પ્રામશું સારીરે, તનનન તાનાં લ્યો;
 હવે ચાલશું ચિત વિચારીરે, તનનન તાનાં લ્યો. ૧૧
 હવે સંખેનો શિખશું સુધારોરે, તનનન તાનાં લ્યો;
 દલપતનો દેવ સંભારોરે તનનન તાનાં લ્યો. ૧૨

ગરબી ૮૬ મી.

ધંધરની માયા. વિષે.—ગરબી ૧ લી.

“ઓ વાંસલડી, વેરણુ ધીધ લાગી તું મળની નારને.”
 એ રાગ.

સુણુ સાહેલી, ધંધરની માયાનો અહલુત ખેલ છે;
 અચરજ ઉપજે, રચના એરી હુમેદામ રચેલ છે.—ટેક.
 જીવ જંતુની કાયા જામી, આકાર ભલા એ કેમ પામી ?
 ખોળતાં નંવ દીસે ખામી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧
 જળ જંતુ તો ઉપજે જળમાં, મળના કીડા ઉપજે મળમાં,
 એ પિંડ કેણે ધડિયા પળમાં ? સુણુ સાહેલી ૦ ૨
 ખોલે છે તેમાં કાણુ ખેડું ? એ પવન સંગાતે શું પેડું ?
 જો પવન જતાંજ પડે હેડું; સુણુ સાહેલી ૦ ૩
 હલકા જંતુ મોટા હાથી, સૌ પૈટ ભરે છે તે શાથી ?
 આહાર ન રાખે એ *આથી; સુણુ સાહેલી ૦ ૪
 જે જીવોને કીધા જેવા, ઉધમ સોંપ્યા સૌને એવા,
 નવ પામે પળ વિરતિ † લેવા; સુણુ સાહેલી ૦ ૫
 ગણી જો તારાગણુ કોડગમે, આધારવિના આકાશ ભમે,
 એ અકળિત વાત કળાય ક્યમે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૬
 રવિ કિરણો શોજ પ્રકાશ કરે, વળિતે ફરતા ચલતો વિચરે,
 તે ફેર નિયમસર કેમ ફરે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૭
 તે તૂટે તો કાણુ સાંધે છે ? તે છૂટે તો કાણુ બાંધે છે ?
 બહુ વર્ષ વિલ્યા વણુબાંધે છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૮
 મોખધ ધડો વનમાંહિ મળે, માંહિ શું છે તે કહો કાણુ કળે ?
 વળિ તે સંશય શી રીત ટળે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૯
 ધણિ નવદીસે લાંધરનારો, તદ્દિ કાણુ કહે કાણુ કરનારો ?
 તે સ્થીર હશે કે ફરનારો ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૦
 નયિ દીઠો કોઈએ નજૂર ભરી, નયિ ખોલ્યો તે કોઈ સાયજરી
 સહ ઉચરે છે અનુમાન કરી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૧
 નયિ જાણુ કોઈ એનું નામે, કલ્પિત નામે કીધાં આમે,

* સંધરી. † વિશ્રામ.

એ સલ કહું દલપતરામે; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૨

ગરબી ૮૬ મી.

ધંધરની માયા વિષે.—ગરબી ૨ છ.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

સુણુ સાહેલી ધંધરની માયા જોઈ અચરજ ઉપજે;
 જોઈ મન માઈ, કોડ વિચાર કરે પણુ સંશય શું તને?—ટેક.
 કોઈ સર્વ પ્રકારે સુખિયા છે, કોઈ દેહ ધરોને સુખિયા છે,
 કોઈ મનુષ્ય ઘણામાં મુખિયા છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૧
 કોઈ ગર્ભ થકી પણુ જાય કરી, કોઈ જન્મ ધરીને જાય મરી,
 કોઈ સંવત્સર સો પૂર્ણ કરી; સુણુ સાહેલી ૦ ૨
 કોઈ પામે છે માયા મેવા, કોઈ ભવથી ભીખારી જેવા,
 એ શા કારણુ ઉપજ્યા એવા ? સુણુ સાહેલી ૦ ૩
 કોઈ દેહ ધરીજ દિવાના છે, કોઈ મહા પંડિત મનમાન્યા છે;
 કોઈ મૂળા કોઈ મરતાના છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૪
 એ પરભવનું કાંઈ કમ હશે ? કે કારણુ બીજા કોઈ હશે ?
 અંતે કેવો ધનસાદુ થશે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૫
 પશુ પંખી જાતે કેવા છે ? જો દીવાના જન જેવા છે,
 એને શું લેવા દેવા છે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૬
 * એ નરકે કે સ્વર્ગે જશે ? અંતે એની ગતિ શી થશે ?
 એ કેમ નકી કરિ કહેવાસે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૭
 ધંધરને તો સૌ સરખા છે, નખળા સખળ કંઈમ નરખ્યા છે.
 કોઈ દિલગિર ને કોઈ હરખ્યા છે; સુણુ સાહેલી ૦ ૮
 યાવર પ્રાણી તો ધિર રહે છે, નહિ એમાં અકલકશી કહે છે,
 શાં પાપ થકી સંકટ સહે છે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૯
 જે દુનિયા મધ્યે દેહ ધરે, તે એક બિજાનો અહાર કરે,
 તેધિ પુણ્ય હશે કે પાપ ભરે ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૦
 જેને બુદ્ધિ આપી જેવી, એને સમજણ ઉપજે એવી,
 હશે કર્તાની “ધમ્મ” કવી ? સુણુ સાહેલી ૦ ૧૧
 છે ધંધર શી મરજીતારી, નહિ સમજિશકી સમજણુ મારી,
 દલપત કહિ દે છે પોકારી; સુણુ સાહેલી ૦ ૧૨

ગરબી ૮૭ મી.

પ્રભુના મહિમાની ગરબી.

“આજ મારે આંગણેરે, પ્રભુજીવાતણુ કરતાં જાઓ.”—એ રાગ

* ગાંડા જનો.

સખી મેં તો સજીરે, પૂરી પૂરમેશ્વર શું પ્રીત;
હવે હું હેતથીરે, ગાઉં ગોવિંદગુણનાં ગીત. ૧
જગ નેણે રચ્યુંરે, નેણે રચિ આ રાશી પાર;
મહિમા મુખ યકીરે, કહેતાં કોઈ ન પામે પાર. ૨
વિધ વિધ નાંમથીરે, જેને બને સકળ સંસાર;
ધન્ધર એક છેરે, નૌતમ નોધારાં આધાર. ૩
બાપા બેદથીરે, નોખાં નોખાં પડિયાં નામ;
રહેણી રાખવીરે, કથણી કથવાનું શું કામ? ૪
પર ઉપજારથીરે, રીઝે તે રાગ અધિરાજ;
તે માટે સદા રે, કરવું ઉતમ એવું કાજ. ૫
સૌ સખી મળીરે, જો રહિયે દિવસને રાત;
બજીએ બાવથીરે, તો રીઝે તે જગનો તાત. ૬
અન્ય ઉપાયથીરે, તે પ્રભુ થાય નહીજ પ્રસન્ન;
મર્મ વિચારીનેરે, મનમાં સમજે સમજી જન. ૭
જનમી જગતમાંરે, કરવાં પ્રભુ રીઝે તે કામ;
સ્ત્રીધન તે સદા રે, દિલમાં જણે દલપતરામ. ૮

ગરબી ૮૮ મી.

ધન્ધર મહિમા વિષે.

- “વાલા તમે પુરૂષ અમે નારી.”—એ રાગ.
જયજય પ્રભુ અંતરગમી,
બળવંતુ વિદિત બહુ મામીરે; જયજય—ટેક.
- તુજ મહિમા જગમાં છે મોટો,
વાણી પાર ન પામીરે; જયજય ૧
કોઈ પ્રકારે તારાં કૃતમાં,
અચિત નથી કાંઈ ખામીરે; જયજય ૨
તુજ જશ વગર વડી વડી વાતો,
કહીએ સર્વ નકામીરે; જયજય ૩
તું ધન્ધર અધિદેવ અમારો,
ધીમંતાં અવિચળ ધામીરે; જયજય ૪
અશરણુ શરણુ સદા તું એકજ,
સૃષ્ટિ સકળનો સ્વામીરે; જયજય ૫
તુજ ભક્તોપર સંકટ શત્રુ,
શસ્ત્ર શકે ન ઉગામીરે; જયજય ૬
દલપતરામ કહે તુજ જશમાં,
મુજ મનવ્રતિ વિરામીરે; જયજય ૭

+ બુદ્ધિમાન.

ગરબી ૮૯ મી.

ધન્ધર સ્તુતિ વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

જય જય પ્રભુ કરુણાકારી.
અમે સ્તુતિ ઉચ્ચરિયે તારીરે; જયજય—ટેક.
તે સૂરજ શશી તારા સરજ્યાં,
સૃષ્ટિ તેં શણુગારીરે; જયજય ૧
સાગર શેલ, સરોવર સરિતા,
પશુ પક્ષી નરનારીરે. જયજય ૨
સરજીને વૃણી તું સંભાળે,
ધર્મ પોતાનો ધારીરે; જયજય ૩
નાથ વળી તેં કીધાં નિયમો,
વિવિધ પ્રકાર વિચારીરે; જયજય ૪
ધ્યાન અમે ઉર તારું ધરીએ,
સદા તને સંભારીરે; જયજય ૫
અહોનિશ તુજ ઉપકાર ઉચરીએ,
અદ્ય મતીથી અમારીરે; જયજય ૬
ઓ પ્રભુ રક્ષણુ કરજે અમારું,
આપદ સમય ઉગામીરે જયજય ૭
દલપતરામ સદા તને વદે,
ધ્યાન હૃદયમાં ધારીરે; જયજય ૮

ગરબી ૯૦ મી.

ધન્ધર સ્તુતિની ગરબી.

“જેલ જેલરે ભવાની મા, દોશીડા મઠ હુક.”—એ રાગ.
ધન્ય ધન્યરે સૌના આધાર, જય દેવાધિદેવ;
કરુણાસાગર કોટિ જગ કર્તાર, જય દેવાધિદેવ. ૧
ભગવત અખિલ ભુવનનો તું ભુપાળ, જય દેવાધિ.
દુઃખવિદારણુ દીસે દીનદયાળ, જય દેવાધિ ૨
નિર્મળ ઓપે તારાં અગણિત નામ, જય દેવાધિ.
પ્રભુ તું વિપતિ વેળાને વિશ્રામ, જય દેવાધિ ૩
અમને સદૈવ સારી બુદ્ધિ આપ, જય દેવાધિ.
કષ્ટ અનેક પ્રકાર તણાં તું કષપ, જય દેવાધિ ૪
અમને આશ્રયદાતા તું છે એક, જય દેવાધિ.
અદ્ભુત તેં ઉપગ્યાં કામ અનેક, જય દેવાધિ ૫
તારો પ્રગટ દિસે છે પૂર્ણ પ્રતાપ, જય દેવાધિ.

પ્રભુતાથી કર પ્રલય અમારાં પાપ, જય દેવાધી ૦ ૬
ભજ્યે તુજને અંતર રાખી ભાવ, જય દેવાધી ૦
કીકા કીક ક્યો એ અમે કરાવ, જય દેવાધી ૦ ૭
અંતરભમી તુ અંતરનો, જય, જય દેવાધી ૦
વદીએ શાંવળિએયિ વિશેષવખાણુ? જય દેવાધી ૦ ૮
પાપ નમીને કરીએ નિલ પ્રમાણુ, જય દેવાધી ૦
દાસ તમારો જાણો દલપતરામ, જય દેવાધી ૦ ૯

ગરબી ૯૧ મી.

કરજ વિષે.

“મા તુ પાવાની પટરાણી, ભવાનીના કાગદારે લોલ.”

એ રાગ.

કરજ ન કરશે અધિકું કોઈ, કરજ સદા કરેરે લોલ;
સમજુ જન તે! જગમાં જેઈ, દિલે સમજી ડરેરે લોલ. ૧
સુણતાં દિલમાં થાશે દુઃખ, કથન કદુ કાનથીરે લોલ;
કરવું પડશે નીચું મૂખ, અતી અપમાનથીરે લોલ, ૨
ફરિ ફરિ નિલ નિત્ય ફેરા ખાઈ, અતિ અકળાવશેરે લોલ;
એ દુઃખથી અતિશે અકળાઈ, ભોજન નહિ ભાવશેરે લોલ. ૩
ખમશે મેણાં ફેરા માર, વિપમ બહુ વેણુમાંરે લોલ;
નિશ દિન નહિ આવે નિરધાર, કે નિદ્રા નેણુમાંરે લોલ. ૪
પછિ તો કરશે તેની પામ, કે જૂઠાં વાયદારે લોલ;
સુણિ સૌ જન તજશે વિશ્વાસ, ફજેતી ફાયદારે લોલ. ૫
વળતી થઈને સત્ય વિહીન, જુદે રસ્તે જશેરે લોલ;
દાનત ફરશે પછિ દિન દિન, કે તરફર તમે થશેરે લોલ. ૬
અતિશે થાશે પર આધીન, કરજ કીધા થકીરે લોલ;
તેથી દેખશે દુખતા દીન, નથી સુખડું નદીરે લોલ. ૭
સો ધન હેવું જેને શીશ, ન ટેકે તે ટકેરે લોલ;
જો તે જન હોય ન્યાયાધીશ, ન ન્યાય કરી શકેરે લોલ. ૮
ઓશિયાળો એનો અવતાર, સિપારશ સાંભળેરે લોલ;
જાણે કરતાં કોઈ પ્રકાર, કરજ માફ વળેરે લોલ. ૯
કરજ નહી તેને સુખ સાન, જાણો દિન જામનીરે લોલ;
દિલ ધરજો સુખદાયક વાત, આ દલપતરામનીરે લોલ. ૧૦

ગરબી ૯૨ મી.

આશા વિષે.

“શંકર વસે કેલાસમાં.”—એ રાગ.

આશાનો અત આવે નહીરે, શોધે ન મળે સુમાર;
આવે ન છેડો આકાશનો, હારે એવી આશા અપાર. આ ૦
સીમા આકાશની ક્ષિતિજનીરે, જોતાં પાસે જણાય;
જેમ જેમ જઈએ આગળે, હારે તેમ આધી તે જાય. આ ૦
નિર્ધન જન ધનને ચહેરે, મુડી સોની હમેશ;
જાણે મળે મને એટલું, હારે નહી વાંછું વિશેષ. આ ૦ ૩
સો મળતાં ઇચ્છે સહસ્રનેરે, લક્ષ* લાખે બંધાય;
કરે ઇચ્છા પછી કોડની, હારે પછી અમળે ઇછાય. આ ૦ ૪
આખી પૃથ્વીતું રાજ એકનેરે, મળે મન ન ધરાય;
અધિક હોમે જેમ આગનો, હારે ભડકો ભારે જણાય. અપ
આશાથી આ સંસારનોરે, ચાલે સર્વે વ્યવહાર;
ભાંગે આશા તો ભાંગી પડે, હારે સર્વ વાતે સંસાર. આ ૦ ૬
નોકર કરે છે નોકરીરે, રાજ કરે છે રાજ;
ધંધારથી ધધો કરે, હારે એ તો આશાથી આજ. આ ૦ ૭
સારાં જુડાં કામ સૌ કરેરે, એ તો આશાથી આમ;
જશ કે જર માટે કરે, હારે કાંતો પરલોક કામ. આ ૦ ૮
આયુષ્યનો છેડો આવતાંરે, પાકી માસ કે એ માસ;
ધંધાતું તોય તાણે ધુસરે, હારે ઉરમાં જીવ્યાની આશ. આ ૯
પુન્ય કરે છે પરમારથીરે, પાપી કરે છે કાપ;
આશાથી એ પ્રભુ જાણુજો, હારે પ્રોઠ તેનો પ્રતાપ. આ ૧૦
ઘૂઠારએ મારું માનવીરે, લૂટયું પામીને લાગ;
જાણે આ જર હું ભોગવું, હારે તેને કરડ્યો ત્યાં નાગ. ૧૧
આશા છે અતિ ઉપયોગનીરે, કરે રૂડાં જો કામ;
સારી શિખામણુ આ સુણી, હારે દેહે દલપતરામ. આ ૦ ૧૨

ગરબી ૯૩ મી.

સંકટમાં ધીરજ રાખવા વિષે.

“એક વાર ઓધવ ગોકુળ સાંચરોરે.”—એ રાગ.

સંકટ સમયે ધીરજ ધારિયેરે,
કંઈપણુ કરિયે નહી કલ્પાંતજો;
ચિત એતી ઉણાય વિચારિયેરે,
સર્વ પ્રકારે રહીને શાંતજો. સંકટ સમયે ૦ ૧

* વિચાર.

કાંઈએ લાભ નથી કદખંતથીરે,
 ઉલટું અતિશય ઉપજે દુઃખજે;
 સુજે ઉપાય તો મન શાંતથીરે,
 સંકટ દાણી લાઈએ સૂખજે. સંકટ સમયે ૨
 મૂરખ માણસ તો મુંઝાઈ મરેરે,
 ધીરજ ધારે છે ધીમંતજે;
 મિત્ર સમીપે એ દુઃખ ઉચરેરે,
 એ પછિ દુઃખનો આણે અંતજે. સંકટ સમયે ૩
 જોના ઉપાય જોતાં નવ જડેરે,
 સમજણથી સુખ શાંતી યાયજે;
 સુર નર સૌને શિર સંકટ પડેરે,
 એમ વિચારે અંતરમાંજે. સંકટ સમયે ૪
 યાની કે અચાની જન તણીરે,
 પીડા પડયે પરીક્ષા યાયજે;
 યાની જન ધીરજ ધારે ધણીરે,
 અચાની અતિશે અકળાયજે. સંકટ સમયે ૫
 ઉર આણો વાતો ઇતિહાસનીરે,
 કંઈકે કેવાં વેક્યાં કષ્ટજે?
 વૈભવતા તણ રાજ નિવાસનીરે,
 બટક્યાં વનમાં થઈને બ્રહ્મજે. સંકટ સમયે ૬
 એની આગળ આપદ આપણુંરે,
 ગણતર અણતીમાં ન ગણાયજે;
 ઘટમાં એમ વિચારી જીવે ધણુંરે,
 તો અકળામણુ ઓછીયાયજે. સંકટ સમયે ૭
 આ અવસર પશુ જો જગમાં જીઓરે,
 બહુ દુખિયા લોકો દેખાયજે;
 ઓછા દુઃખથી શું અતિશે રૂઓરે?
 મહા દુઃખ પડતાં કેમ ખમાયજે? સંકટ સમયે ૮
 મોટાને સંકટ મોટાં નડેરે,
 છોટાને દુઃખ છોટું છેકજે;
 મોભને ખીલા બહુ ખમવા પડેરે,
 વળિને વાગે ખીલો એકજે. સંકટ સમયે ૯
 પાપતણાં ફળ પીડા પામીએરે,
 સુકર્મનાં ફળ સુખ સૌ ઠામજે;
 એમ દરાબું અંતરજામીએરે,
 દિક્ષથી કહે છે દક્ષપતરામજે. સંકટ સમયે ૧૦

ગરવી ૯૪ મો.

સાત પ્રકારનાં અતિ સુખ વિષે.

રાગ ઉપર પ્રમાણુ.

સુણજો વર્ણન અતિ સુખ સાતનુંરે,
 એ થકી ઉલટાં છે અતિ દુઃખજે;
 તનમન ભજન કરે જગતાતનુંરે,
 સર્વ પ્રકારે આપે સૂખજે; સુણજો ૧
 સૌથી સુખ તો શ્રેષ્ઠ શરીરનુંરે,
 રગમાં રંચ રહે નહિ રોગજે;
 વપુ જણે જેવું શરવીરનુંરે,
 ઇચ્છિત કરી શકે ઉદ્ધોગ જો. સુણજો ૨
 સુખ ખીજું ધણી સારો જડેરે,
 અદ્ય નહી કોઈની ઓશિયાળજે;
 કોઈ દિન કરજ નહી કરવું પડેરે,
 સ્વતંત્રતા દીસે સૌ કાળજે, સુણજો ૩
 સુખ ત્રીજું વર વહુ સારાં મળેરે,
 પરણુ વધે પરસ્પર પ્રેમજે;
 હૈયે હરખ હમેશાં જળહજેરે,
 દેખે સદા દિવાળી જેમજે. સુણજો ૪
 ચોથું સુખ જો સુપુત્ર સાંપડેરે,
 માત પિતાની પ્રતિમા પાળજે;
 નિરખી ચિતમાં ઉમળકો ચડેરે,
 કથન ન લોપ કરે દોષ કાળજે. સુણજો ૫
 રહેવા ધર રૂડું સુખ પાંચમેરે,
 તે જ્યાં રૂડું ન્યાયી રાજજે;
 સુખની વસ્તુ મળે સરવે સમેરે,
 સદા વસે જ્યાં સુગ સમાજજે. સુણજો ૬
 છઠું સુખ ઉત્તમ અધિકાર છે રે,
 માન પ્રતિષ્ઠા માણસ માંધજે;
 વિદ્યાદિક એનો આધાર છે રે,
 કાવ્યકળાદિક પણ ગુણ કાંઈજે. સુણજો ૭
 મિત્ર પવિત્ર મળે સુખ સાતમેરે,
 સુખનું મૂળ સદા સત્સમજે;
 સદા સહાય કરે સંકટ રૂઝેરે,
 આત્મા એકજ નૂદાં અંગજે. સુણજો ૮
 સૌ સુખ શોભે છે સુગાનથીરે,

સુગાને સતોષ રખાયજો;
 નહિતો તૃષ્ણુ કરો તાનથીરે,
 સુખ સૌ દુઃખ રૂપે રખાયજો. સુણજો ૯
 જગત્પતિ આપે સુખ જોડહુંરે,
 પાડ ગણીને કરો પ્રમાણજો;
 આપણું સુકૃત તો અતિ ઓટહુંરે,
 ક્યાં છે કહેછે દલપત્તારાજો. સુણજો ૧૦

ગરબી ૯૬ મી.

પ્રેમના ઉત્તરની ગરબી.

“પ્રેમની પ્રેમની પ્રેમનીરે, મને લાગી કઠારી પ્રેમની.”

એ રાગ.

સત્ય કહું આગળ સમાજનીરે,
 સુણ સાજની સાજની સાજની;
 ગોઠવણી ગરીબનિવાજનીરે, સુણ સાજની૦-ટેક.
 સારાં માણસ કરે શાની આહના?
 લાજની લાજની લાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૧
 જનના શીરપર શાની જરૂર છે?
 રાજની રાજની રાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૨
 પ્રધાનને શાની જીકિત જાણવી?
 કાજની કાજની કાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૩
 કાહિનરથી શોભા વધી શેની?
 તાજની તાજની તાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૪
 સર્વે પ્રાણીને શી શી ફિકર છે?
 ખાજની ખાજની ખાજની રે. સુણ સાજની૦ ૫
 પંખીના પડને બીક બહુ શેની?
 બાજની બાજની બાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૬
 છેક નિર્ધન કરે શેની છાપરી?
 છાજની છાજની છાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૭
 તેના ભોજનમાં શોભા શેની?
 ખાજની ખાજની ખાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૮
 દેણદારને ચિત્ત ચિંતા શેની?
 વ્યાજની વ્યાજની વ્યાજનીરે. સુણ સાજની૦ ૯
 કહે દલપત ધડી ઉત્તમ ક્યારની?
 આજની આજની આજનીરે. સુણ સાજની૦ ૧૦

ગરબી ૯૬ મી.

કેવા ગુણ કેનામાં છે તે વિષે.

“હાં હારે પટોળાં પાટણનાં.”—એ રાગ.

હાં હારે કે કનક કટાય નહી,
 હાં હારે સુજન ગુણ જાય નહી;
 હાં હારે પથર પલજેજ નહી,
 હાં હારે કુટિલ ગુણ લેજ નહી. ૧
 હાં હારે નિધી છલકાય નહી,
 હાં હારે મોટા છકિ જાય નહિ;
 હાં હારે અર્ધોણ મોઢું થાય નહી,
 હાં હારે નઠોર સુધરાય નહી. ૨
 હાં હારે નહી સૌ સાગરમાં,
 હાં હારે કે સંપ તો નાગરમાં;
 હાં હારે વસંત ઉત્તરાયનમાં,
 હાં હારે ગમત તો ગાયનમાં. ૩
 હાં હારે શોભા તો સાજનમાં,
 હાં હારે મોટાધ તો મહાજનમાં;
 હાં હારે સુગંધ તો કેશરમાં,
 હાં હારે કૃપા પરમેશ્વરમાં. ૪
 હાં હારે શિતળતા અંદરમાં,
 હાં હારે ઉષ્મ તો અંદરમાં;
 હાં હારે મધુરતા તો સાકરમાં,
 હાં હારે નમનતા ચાકરમાં. ૫
 હાં હારે ચતુરાધ ચણવામાં,
 હાં હારે ભલા ગુણ બણવામાં;
 હાં હારે કે રેશમ મુગટામાં,
 હાં હારે કે જોખમ જુગટામાં. ૬
 હાં હારે કુટુંબ તો પરિવારે,
 હાં હારે કે રાજ તો તરવારે;
 હાં હારે કે જુગતી જંતરમાં,
 હાં હારે અકલ તો અંતરમાં. ૭
 હાં હારે કે ઝાડ બહુ ઝાડીમાં,
 હાં હારે કે ફળ ફૂલ વાડીમાં;
 હાં હારે પવિત્રાધ પાણીમાં,
 હાં હારે વિવેક તો વાણીમાં. ૮
 હાં હારે કે ભોબ તો સ્વારથમાં,

હાં હારે કે પુણ્ય પરીમારથમ્મં;
 હાં હારે કે નીર તો વૃષ્ટિનું,
 હાં હારે કે તેજ તો દૃષ્ટિનું.
 હાં હારે કે દૂધ તો ગાયતાણું,
 હાં હારે કે હેત તો માય તણું;
 હાં હારે કે શક્તિ સકળ પતિની,
 હાં હારે કે દીનતા દલપતિની.

૧૦

ગરબી ૯૭ મી.

લવિષ્ય કાળનાં ચિહ્ન વિષે ગરબી.

“અલખેલીરે અંખે માત, જોવાને જમએ.”—એ રાગ.

સુણો સુણોરે સજ્જન લોક, ચિન્હો આગમનાં;
 સુખ દુઃખ સંભવ સંજોગ, સઘ સમાગમનાં.—ટેક.
 કિડિયો ઇડાં લઘ નિકળે ને, બોલે દાદુર મોરરે;
 એ એધાણુ ઉપરથી જાણો, જળ વૃષ્ટિનું જોર. ચિન્હો. ૧
 કુકડા કૂક શબ્દ કરે ને, જામે પંખી જાતરે;
 એ ઉપરથી એમ સમજવું, પડશે હવે પ્રભાત. ચિન્હો. ૨
 અંગ વિષે ઉકરાટા આવે, થાય ન અંત પચાવરે;
 એ એધાણુ ઉપરથી જાણો, દેશે જ્યર દેખાવ. ચિન્હો. ૩
 સગાં જનોને શત્રુ સમજે, શત્રુસગાં સમાનરે;
 વિનાશકાળે વિપરીત યુદ્ધિ, નિશ્ચય એજ નિશ્ચય. ચિન્હો. ૪
 કુટુંબમાં જ્યાં કુસંપ પેસે, વસે નહીં વિશ્વાસરે;
 એક મીઠાનું બોલ્યું નગમે, તો ત્યાં લક્ષ્મી વિનાસે. ચિન્હો. ૫
 ઉપજ થકી અદકું ખરચે ને, ફોગટ મન ફૂલાયરે;
 તો તેને ઘેર થોડી મુદતમાં, દરિદ્રતા દેખાય. ચિન્હો. ૬
 બળિમા સાથે બળ આધીને, વળિ વળિ કરે વિવાદરે;
 કોઈ સમે સંકટમાં પડશે, અતી ઉતરશે નાદ. ચિન્હો. ૭
 કુસંપ જાતાં સંપ વધે ને, મન સૌનાં મળિ જાયરે;
 તો જાણો તેના ઘર મધ્યે, સુખને સંપત્તિ થાય. ચિન્હો. ૮
 હંસ તણી સંગત છોડીને, સેવે કાગ શિયાળરે;
 તો જાણો તેના પર પડશે, જગમાં કાંઈ જંગળ. ચિન્હો. ૯
 જે રાજને રૈયત નિંદે, જુલમ જુલમ કહેવાયરે;
 તેરાજના રાજ મહેલમાં, કાંઈ પશુ વિપરીત થાય. ચિન્હો. ૧૦
 જે પર ત્રૂડે કે રૂડે પ્રભુ, જેની કરણી જેવરે;
 કહેદલપત તે જનના મનમાં, ઉપજે યુદ્ધિ એવી. ચિન્હો. ૧૧

ગરબી ૯૮ મી.

ઉદ્યમ કર્મ ૧૫૫.

“સુંદરબઈ ચાલ્યાં સાસરિયે.”—એ રાગ.

સખિ જો કદિ ઉદ્યમ નવ ફળિયો;
 તોય નશીય થકી તે બળિયો, બહેન,
 ઉદ્યમ વિણ નહિ નશિય ફળે. ૧
 કોઈ ન રહે નશીય વિશ્વાસે,
 સૌ ઉદ્યમ કરવા ધારો, બહેન, ઉદ્યમ વિણ. ૨
 પંખો પકડી જો ન હલાવે,
 પંખાનો ફવન નઆવે, બહેન, ઉદ્યમ વિણ. ૩
 વણુ ખેડે ખેતર નવ પાંકે,
 રહિ નશિય બડંસે થાકે, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૪
 કોઈ ઉદ્યમ વિણ ધનપતિ થાશે,
 તે જોઈ ઉદ્યમ ન તમ્મશે, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૫
 વગડાઉ કર્પણુ નજરે આવે,
 જોઈ કાણુ કર્પણુ નહિ વાવે? બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૬
 વણુ ખોદે નદિયો સંચરશે,
 જોઈ કાણુ કુવા નહિ કરશે? બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૭
 જો નશીયનો બડંસે રાખો,
 તો ચૂલ્લ કાઢી નાખો, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૮
 જો નશીયનો બડંસે લાવે,
 બાળકને શીદ બણાવે? બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૯
 ઉદ્યમ આદરીએ આગળથી,
 પછિ નશીય તો પાછળથી, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૧૦
 અક્કલહીણુ આગસવંતા,
 રહે નશીય નશીય કરંતા, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૧૧
 ઉદ્યમને મદિમા સૌ દામે,
 દોડો છે દલપતરામે, બહેન. ઉદ્યમ વિણ. ૧૨

ગરબી ૯૯ મી.

મૂરખ આગળ કાજળ ખેલે નહિ તે વિષે.

“અંખ અંખે માત, વસિયાં કુંગર માંયરે, જમ્યા જોઈને.”

એ રાગ.

મન શરમાશે, જંગલિ જન આગળ કામળ નરખોસે;
 જે જન પાસે, કામળ નવ ખોસે તે જંગલિ તોસે—ટેક.
 એક મહેતે જંગલિ જન સાથે,
 મોકલ્યા ફળ કામળ દઈ હાથે,

ગયો જંગલિ ગાંસડી લઈમાથે; મન શરમાશે ૧
 કહે જંગલિ, “જ્યાં ફળ ગણિ લેશે,
 કેટલાં છે તે ત્યાં કોણુ કહેશે ?”
 કહે મહેતો “કાગળ કહિ દેશે;” મન શરમાશે ૨
 અરધે રસ્તે તે તો આવ્યો,
 ત્યાં વિચાર તે મનમાં લાવ્યો,
 “કાગળ દઇ મુજને ખીવરાખે;” મન શરમાશે ૩
 “કાગળને સુખ કે જીવ નથી,
 તો કહેશે ક્યન કિયા મુખથી ?
 સંતાડું ફળ હું તો સુખથી;” મન શરમાશે ૪
 કહેવા લાગ્યો કામળ લઈને,
 “ભાઈ જો તું બોલે ત્યાં જઈને,
 તો બોલ અહીં સનમુખ થઈને;” મન શરમાશે ૫
 કાંઈ કાગળ નવ બોલે વાણી,
 જંગલિએ વાત જુડી જાણી,
 તેથી લીધાં માંહિથી ફળ તાણી; મન શરમાશે ૬
 જઈ ફળ ઢગલો તપ પાસ ક્યો,
 કાગળ પણુ તપ આગળજ ધ્યો,
 દિલમાં મુરખો કાંઈએ ન ડ્યો; મન શરમાશે ૭
 કાગળ વાંચી ફળ ગણી લેતાં,
 તે લખ્યા થકી ઓછાં રહેતાં,
 પુછ્યું જંગલિને ધમકી દેતાં; મન શરમાશે ૮
 કહે જંગલિ “કોણુ ઓછાં કહેછે?”
 તપ કહે “આ કાગળ કહી દેછે,”
 કહે જંગલિ “વાત જુડી એ છે;” મન શરમાશે ૯
 “જો કાગળ કહે મુજ સાંભળતાં,
 જે દિધા પ્રમાણે નથી મળતાં,
 તો હંડ કરે મારો વળતાં;” મન શરમાશે ૧૦
 રાગ કહે “મૂરખ જન પાસે,
 કાંઈ કહેતાં કામળ શરમાશે,
 સમજી સાથે બોલવા ચલાસે;” મન શરમાશે ૧૧
 સુણિ જંગલિ અમરજ ઉર ધરે,
 “આ માણસ નહિ પણુ દેવ ખરે,
 જડ વસ્તુ જે સંગ વાત કરે;” મન શરમાશે ૧૨
 તપે ત્રાસ બતાવ્યો તે હામે,
 પછિ સાચું બોલ્યો પરણામે,
 દિલ વાત ધરી દલપતરામે; મન શરમાશે ૧૩

‘ગરબો.’ ૧૦૦ મો.

દયા વિષે.

“અલખેલીરે અંખે માત, જોવાને જઈએ.”—એ રાગ
 પ્રભુ રીઝવવા શુભ પેર, દયા દિલમાં રાખો;
 કંઈના નિધિ કરસે મહેર, પુરશે અભિલાષો—ટેક
 દયા ન હીસે જેના દીલમાં, તે નહિ જનની બનારે;
 વાઘ વર જેવા વનચરની, નિશ્ચે તેતો નાત. દયાદિલ ૦૧
 કવિ કોવિદ સર્વે મળિ કહેછે, દયા ધરમનું મૂળરે;
 તજે દયા તેને તો થારો, પરમેશ્વર પ્રતિકૂળ. દયાદિલ ૦૨
 જો કાંઈ આપણું દુઃખ દેખીને, દયા ધરે કરિ પ્રીતરે;
 એને કૃપી આશિષ દેશું, ચતુર વિચારો ચિત્ત. દયાદિલ ૦૩
 અતિ નિર્દય થઈને આપણને, કરે ઘણી વિધિ ધાતરે;
 પ્રભુ તેને કાંઈ શિક્ષા કરશે, જીવો વિચારી વાત દયાદિલ ૦૪
 ગરીબનો બેલી ધમકાવે, સમર્થ સાચો ન્યાયીરે;
 ગરીબને સુખ દુઃખ દીધાનું, ભોગવશે ફળ ભાઈ. દયાદિલ ૦૫
 ઉપકારી જનના અંતરમાં, દયા રહે દિન નીશરે;
 દુષ્ખિમાનાં દુઃખ દરવા માટે, સંકટ લે નિજ શીપ. દયાદિલ ૦૬
 જો જીવી ઉપકાર ન કીધો, તુચ્છ છે જીવતર તેહરે;
 પરઉપકારે જીવતર તજીએ, ઉત્તમ જીવતર એહ. દયાદિલ ૦૭
 ગરીબના નીસાસા લાગે, જો તે દીલ દુખાયરે;
 જરૂર જગકર્તા નહિ સાંખે, એ મોટો અન્યાય, દયાદિલ ૦૮
 પોતાના સુખ દુઃખનો પોતે, ચિત્તમાં કરે વિચારરે;
 અવરવિષે પણુ એમજ સમજો, સુખદુઃખનો નિરધાર. દયાદિલ ૦૯
 પરનો માલ પડાવિ ન લેવો, દેવું ન કોઈને દુઃખરે;
 દિલ પણુ કોઈનું દુઃખવડું નહિ, સૌને કરવું સૂખ. દયાદિલ ૧૦
 નિર્દયતામાં અનેક અવગુણ, અસત્ય તે અન્યાયરે;
 દયાજી જનથી દુનિયા મધ્યે, દુષ્ટ કરમ નકરાય દયાદિલ ૧૧
 દયા નિના તો દેવ ન રીએ, ભકિત કરે ભલિ ભાતરે;
 રાગ ખૂન્નિને નવ રીએ, સુણિ સુખ મીઠી વાત. દયાદિલ ૧૨
 દુનિયામાં સૌ દયા ધરેતો, સુખ ઉપજે સૌ હામરે;
 દેવ રીએ દલપત તણો, પરશોક પણુ સુખવામ. દયાદિલ ૧૩

‘ગરબો’ ૧૦૧ મી.

જયજયકાર બોલવા વિષે.

“તજો તમે કેદ કરમ કરવું.”—એ રાગ.

બોલો જેજકાર બધી આઈ; બીતો રડાં સદગુણનાં
 બોલો—ટેક

કલાં તે ગીતો કંઠે કરજો, અરંધ એનો આંતરમી ધરજો
દિશે તમે દોષ થકી ડરજો; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૧
સારે દિન સખી એકલી થાજો, હળી મળી હૈગમાં હરખાજો,
ગીતો આમાં સદ્ગુણનાં ગાજો; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૨
સંસારમાં સુખિયાં સૌ થાજો, વિવેકી થઈવળિ વખાણજો
જીતી જગ સ્વર્ગ વિષે જાણો, બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૩
ગીતો ગુણ જાણી ને ગાણો, સાઈ બુદ્ધિ શું છે તે સમજાણો,
રચ્યું નેજો જગ તે રાજ થાણો; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૪
વખાણો પ્રભૂના પરાક્રમને, તથા કર જોડી કહું તમને,
ગીતો ગાતાં સંભારજો અમને; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૫
હમેશ હરખના દિવસ રહેજો, લાખેણો લાભ સહી લેજો,
દયાળુ પ્રભુ ધણું સુખ દેજો; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૬
સારે દિન સજ્જન સંગતનો, ગણો એજ ઉત્તમ ગમતનો,
દિશે ધરો ઉપદેશ દક્ષપતનો; બોલો નેજેકાર બધી બાઈ. ૭

ગરબી ૧૦૨ મી.

મંડળી બરખાસ્ત થવા વિષે,

‘માઈ સોનાનું છે ખેડુરે, હેલ છબીલા છોગાળા.’—એ રાગ.
વિનંતી કંઈ છેલ્લી વારરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
અતિ હરખ ધરી આ ઠારરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧
આજ અત્યંત વધ્યો ઉમંગરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
શુભ સજી તમારો સંગરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૨
જ્યારે દયા કરે દીન નાથરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
ત્યારે મજે સજ્જનનો સાથરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૩
આજ દીઠી કોડ દિવાળીરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
મત્રકંતાં મુખડાં બાળીરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૪
ધમ્મર આવા દિન આપેરે, શાણી સૈયર સાંભળજો,
વળિ મળિયે પ્રભુ પ્રતાપેરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૫
આજ ગાયાં ગરમી ગીતરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
નીતિની રીત સહીતરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૬
શીખામણ શીખ્યાં સારીરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
બહુ સત્સંગિ બલિહારીરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૭
પૌથી વાંચે પંચાશરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
પણ ન પડે જ્ઞાનપ્રકાશરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૮
અમજ એટલું પામ્યાં જ્ઞાનરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
તમે દીધું જીવનદાનરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૯
આજ વિશેષ વધિયો રત્નહરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;

અતિ લાભ ઉત્તમ તો એહરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧૦
અમને નિત્ય કરજો યાદરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
જુલશો નહિ ધરી પ્રમાદરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧૧
કાંઈ હોય અમારી ચૂકરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
એ કરજો માફ અચૂકરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧૨
આમાં કરશું સારાં કામરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
દેશે આશિષ દક્ષપતરામરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧૩
સૌ એક સ્વરે એક વારરે, શાણી સૈયર સાંભળજો;
કહો જયજય જગદંતારરે, વળિ વહેલાં વહેલાં મળજો. ૧૪

ગરબી ૧૦૩ મી.

મહારાવ મી ખેંગારજીની ગરબી.

“આવો હરિ રાસ રમે વહાલા.”—એ રાગ.

ખમાખમાખેંગારજીરાવને, દયાવંતસુંદરદેખાવને, ખમાખમા
દીસે રૂડો જલવકુળદીવો, ગમે જેને નીતિની રસ પીવો,
જગતમાં વર્ષ ધણાં જીવો; ખમા ખમા ૦ ૧
ભણ્યા છે ભણતર ભક્તિ ભાતે, વિવેક વિશેષ છે સૌ વાતે,
ચતુર અને ચંચળ છે જાતે; ખમા ખમા ૦ ૨
શિખામણ સાંભળીને સારી, આંતરમાં લેછે જિતારી,
બહુ એની બુદ્ધિની બલિહારી; ખમા ખમા ૦ ૩
નવી નવી નિલ શીખે નીતી, રમે રૂડી રાજની રીતી,
પ્રજાપર પૂર્ણ ધરે પ્રીતી; ખમા ખમા ૦ ૪
સદા રહે સજ્જનને સંગે, ન એક અવગુણતો અંગે,
અભ્યાસ ભણે કરે ઉમંગે; ખમા ખમા ૦ ૫
હિંમતધણી મોટીદીસેમનમાં, જલવકુળ જીરસોછે તનમાં
વિવિધ ગુણ વખણાયછે જનમાં; ખમા ખમા ૦ ૬
રૈયત જેઠ રાજ રાજ રહેછે, દુવા ખરા દિલથી સૌ દેછે,
કમ્બાધીશ ધણું જીવો કહેછે; ખમા ખમા ૦ ૭
હમેશ એના હેતુ હરખાજો, પ્રભુએની આશા પુરી થાજો,
સંકટ એનાં સર્વ ટળી જાજો; ખમા ખમા ૦ ૮
વિદ્વાન જનોનો વિસામો. તેનું રાજતેજ વૃદ્ધિ પામો,
જગતમાં જશ ને જર જામો; ખમા ખમા ૦ ૯
યજ્ઞે એનાં વંશતણી વૃદ્ધિ. સરવ વિધિ પામજો સમૃદ્ધિ,
બહુ બહુ વધજો એની બુદ્ધિ; ખમા ખમા ૦ ૧૦
કૃપાનિધિ દેવની કરુણાથી, હયાત રહો એના હયહાથી,
સુખી થજો સર્વ એના સાથી; ખમા ખમા ૦ ૧૧
સદા સુખ કમ્બપતી પામે, ગવાય ગુણો ગામો ગામે,
દિધિ આશિષ દક્ષપતરામે; ખમા ખમા ૦ ૧૨

ધોઠ.

ધોળ ૧ લુ.

ખાળકીઓને શીખામણુ ધોળ.

“રાતો ધોડો રણ પાખરીઓ, ચેત ધર્યો શણગાર જોને.”

એ રાગ.

સ્નેહ સહીત સારી, શીખામણુ, બહેની.
કહું તે કાને ધરજો, બહેની.
જો હિત જાણે તો તર્જિ આગસ, બહેની. ૧
એજ રીતે આચરજો, બહેની.
મેચા કે મીઠાઈ કોઈ, બહેની.
મારગમાં નવ ખાઈએ, બહેની. ૨
હલકાં દુનિયામાં દેખાઈએ, બહેની.
ગાંડાંમાં ગણાઈએ. બહેની.
ધરમાંથી ચોરી નવ ખાઈએ, બહેની. ૩
મુખથી માંગી લઈએ, બહેની.
પણ જો માતા ના પાડે તો, બહેની. ૪
રોધને દુઃખ નવ દઈએ, બહેની.
ભરત ચિત્ર ભાવેથી શીખો, બહેની. ૫
હોંશ હૈયામાં આણી, બહેની.
સોતાં ઝાડકતાં પણ શિખજો, બહેની. ૬
કામ તમારું જાણી. બહેની.
વાસણ માંજીને વાવરીએ, બહેની. ૭
પીએ ગળીને પાણી, બહેની.
રસોઈ રૂડી રીતે શીખીએ, બહેની. ૮
હોંશ હૈયામાં આણી, બહેની.
સર્વે વસ્તુ સંભાળીને, બહેની.
સજ કરીએ સફાઈ, બહેની. ૯
ગુણવંતી તો ગાફલ ન રહે, બહેની.
ગમે નહિ ગંદાઈ, બહેની. ૧૦
મેલી જગ્યામાં નવ રમીએ, બહેની.
વસ્ત્ર ન કરીએ મેલાં, બહેની. ૧૧
બલો નિશાળે બળુવા જતાં, બહેની. ૧૨
છેક ન રહીએ છેલ્લાં, બહેની. ૧૩
એમ ક્યાંથી આગળ જતાં, બહેની. ૧૪
મુખ લેશો સૌ કામે,

સમજો તો જારી શીખામણુ,

દીધી દલપતરામે,

બહેની. ૬

ધોળ ૨ જુ.

સુધારા ખાતાના મુહૂર્તનું ધોળ.

“મામેરૂં મોંઘા મૂલનું.”-એ રાગ.

સૈયર આજની શોભા હું શી કહું? બહેની.
આજ આતંદનો ઉભરાઈ, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
મળ્યા સરવે સુધારાના સાથીઓ; બહેની.
બલે બબકે સભા છે ભરાઈ, રત્નાગર રેલીઓ. ૧ બહેની.
દાના ગૃહસ્થે દેખાડી ઉદારતા; બહેની.
માંડયું નવિન સુધારાનું મૂળ, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
ધન્ય ધન્ય તેનાં માત તાતને બહેની.
એને ઇશ થશે અનુકૂળ, રત્નાગર રેલીઓ. ૨ બહેની.
આજ કોડ દિવાળીનો દિન ગણ્યું; બહેની.
વજડાવીએ નોખત નાદ, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
આજ સોનાનો સરજ ઉગીઓ; બહેની.
વરસ્યા વરસ્યા દૂધે વરસાદ, રત્નાગર રેલીઓ. ૩ બહેની.
તરિયા તોરણ બાંધીએ ટોડે; બહેની.
મોંઘાં મોતીના પૂરીએ ચોક, રત્નાગર રેલીઓ, બહેની.
પચરંગી ચઢાવીએ વાવડા બહેની.
ધાળમાં ભરો પાનના થોક, રત્નાગર રેલીઓ; ૪ બહેની.
રૂડાં ધોળ મંગળ ખીત ગાઈએ બહેની.
વિવાહથી ઘણો વધતો ઉત્સાહ, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
આજ ઉત્તમ કામ આરંભીયું; બહેની.
વદે વિશ્વના જન “વાહ! વાહ!” રત્નાગર રેલીઓ. ૫ બહેની.
સખી આજનો દિવસ ઇતિહાસમાં; બહેની.
લખવા લાયક ગણશે સૌ લોક, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
નામ અમર રહેશે રૂડા નરતણું; બહેની.
જેણે રૂપીઆ ખરચ્યા છે રોક રત્નાગર રેલીઓ. ૬ બહેની.
શાણા શ્રીમંતે કુળને શોભાવાયું; બહેની.
તે કીધું એવું આ ઉત્તમ ક્રમ, રત્નાગર રેલીઓ; બહેની.
ને સર્વે પ્રજાજન તરફથી; બહેની.
દેશે આશીષ દલપતરામ, રત્નાગર રેલીઓ. ૭ બહેની.
હાહરો.

ઓગણિસે છત્રીશના, જતાં જેઠ દિન ત્રીશ;

પુસ્તક આ પૂરું કર્યું, દિલ સમરી જગદીશ.

દસપત કાવ્ય ભાગ ૧ લાનું શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીંટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫	૨	૧૭	મી પ	મી પ
૮	૨	૨૭	રસ નહિ	રસ
૧૧	૨	૩૩	શોક	શોક
૧૩	૨	૧૪	પાસે	પાસ
૧૬	૧	૧૨	શું શુંમની	શુંમની
૧૬	૨	૧૫	હાડલો	હાડલો
૧૭	૧	૨૫	હસ	હસ
૨૨	૨	૧૫	સધરી	સધરી
૨૪	૧	૩	રંગ	સંગ
૨૮	૧	૧૧	નિશાળે	વિશાળે
૨૮	૨	૩૪	ધૂમ	ધૂમ
૩૦	૨	૮	સધન	સધન
૩૩	૧	૨	કાણે	કાળ
૩૮	૨	૨૭	પોતા તણે	પોતા તણે
૩૯	૧	૯	દ્રવ્ય તે	દ્રવ્ય જતે
૩૯	૧	૧૩	કોધીપણુ	કોધીપણુ
૩૯	૧	૨૮	થયા	થયાં
૩૯	૧	૩૦	ગયા	ગયાં
૪૦	૧	૩	પારદેશ	પરદેશ
૪૨	૨	૧૩	અરે અસુખના	અરે સુખના
૪૨	૨	૨૫	બહુ બુદ્ધિ	બહુ વૃદ્ધિ
૪૩	૧	૨૭	સામાન	સમાન
૪૫	૧	૮	ખટયાં	ખૂટયાં
૪૬	૧	૨૪	આખે	આખે
૪૬	૧	૩૧	ઈંદ્ર જૂ	ઈંદ્રવજૂ
૪૬	૧	૩૪	કર્યા	કર્યાં
૪૭	૧	૯	જમ	જમ
૪૮	૨	૧૫	ખટક	ખડગ
૪૮	૨	૧૬	ધત	ધન
૪૯	૨	૩૫	આમલીએ	આમલીએ
૫૦	૧	૧૫	અધારિયું	અધારિયું
૫૦	૧	૨૦	ખોસે	ખોસે

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીંટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૫૦	૧	૨૧	રણમી	રણમી
૫૧	૧	૩૩	રતુમાં	રતુ
૫૨	૧	૩૨	ભામિનીની	ભામિની
૫૨	૨	૨	સજળ્યા	સજળ્યા
૫૨	૨	૨૦,	કવિ જન	કવિ જન
૫૨	૨	૨૧	લહેર	લહેર
૫૨	૨	૩૨	ધારી	ધારી
૫૨	૨	૩૪,	ચડા	ચડા
૫૨	૨	૩૬	ધારી	ધારી
૫૪	૧	૨૧	પુણે	પુણે
૫૪	૧	૩૩	ઈંદ્ર વજ	ઈંદ્રવજ
૫૪	૨	૩૬	રદ	શરદ
૫૫	૧	૧૧	રપ	ઉપર
૫૫	૧	૧૪	પૌઠ આ	પૌઆ
૫૫	૧	૧૪	અસન	અશન
૫૫	૨	૨	ઉભાઈ	ઉભાઈ
૫૬	૧	૩૭	સુસખે પડાવે	સુખે સંપડાવે
૫૭	૧	૩૩	પ્રભાતનું	પ્રભાતનું
૫૭	૨	૨	જીવતર	જીવતર
૫૮	૧	૨૩	ધગ	ધગ
૫૮	૨	૫	તે એમ વણુને	તેજણિ એમ વણુને
૫૯	૧	૩૦	આભો	અભો
૫૯	૨	૨૬	છોડો	છોટો
૫૯	૨	૨૮	કંડાળો	કંડાળો
૬૦	૧	૧૪	કરે છે	કરે છે
૬૦	૨	૧૨	જણે	જણે
૬૦	૨	૧૪	પાલાશનાં	પલાશનાં
૬૧	૧	૧૭	સર્વે	સર્વ
૬૧	૨	૬	ઈંદ્રવજૂ વત	ઈંદ્રવિજય
૬૧	૨	૨૯	ઉચ્ચને	ઉચ્ચરે
૬૨	૧	૧૭	આભાપે	આભાપે

પ્ર.ક્ર.	કો.ક્ર.	કો.ક્ર.	અ.ક્ર.	શુ.ક્ર.
૬૨	૨	૨૬	રતો	યતો
૬૩	૧	૧૧	સદ્રમુ	સમુદ્ર
૬૩	૨	૫	જગલો	જંગલો
૬૩	૨	૧૯	હપે	હવે
૬૪	૧	૧૮	મધે	મધ્યે
૬૪	૧	૨૬	કાર ખલા તણો	કારખાના તણો
૬૪	૨	૭	તરખલું	તણખલું
૬૪	૨	૧૦	સંકાષ	સાંકાષ
૬૪	૨	૧૭	તૈયાર	તૈયાર
૬૫	૧	૧૮	દિલગીરી	દિલગીર
૬૫	૧	૨૫	તે	તો
૬૬	૧	૬	સેવેશ્વર	સેશ્વર
૬૬	૧	૭	જગ	જગત
૬૬	૧	૩૦	ન રહો વળોંહું	ન રહો હું
૬૭	૧	૧૧	નહિ	ન
૬૭	૧	૨૯	સ્વામિનાથ	સ્વામિનાથ
૬૭	૨	૮	દેવ	દેવના દેવ
૬૮	૨	૪	સુખદુતર	સુખદતર
૬૮	૨	૮	ધરથી	ધરણી
૬૮	૨	૧૭	અબ્યંતર	અબ્યંતર
૬૯	૧	૧૩	વર્ષનું	વર્ષનું
૭૦	૨	૧૬	ધમ્મા	ધમ્મા
૭૦	૨	૧૮	દે	દે
૭૧	૨	૧	દાખતો	દાખતો
૭૧	૨	૩૬	સર્વદેવનમસ્કારઃ સર્વદેવ નમસ્કારઃ	
૭૨	૧	૩૦	પુરાન	પુરાણ
૭૩	૧	૨૫	નિધાન	નિધાન
૭૩	૨	૨૪	સંપ	સંપ
૭૪	૧	૨	ધર્મની	ધર્મની
૭૪	૧	૧૨	પ	દેવ
૭૪	૧	૩૩	જશે	હશે
૭૭	૧	૩૦	અધમેધને	અધમેધને
૭૮	૧	૨૯	જગત્તાર	જગત્તાર
૭૮	૨	૯	ટાળે જી	ટાળે છે
૮૦	૧	૪	સુખણે	સુખણે

પ્ર.ક્ર.	કો.ક્ર.	કો.ક્ર.	અ.ક્ર.	શુ.ક્ર.
૮૦	૧	૩૫	નયા	નથી
૮૧	૧	૨	યધ ક્રન્ત	યધશ ક્રન્ત
૮૨	૨	૨૬	પોતાનું	પોતાનું
૮૩	૨	૮	અને	અને
૮૪	૧	૨	મૂળે	મૂળે
૮૪	૧	૩૧	જસ	જળ
૮૬	૧	૨૩	શોધથી	શોધથી
૮૮	૧	૩૦	ધણા	ધણા
૮૮	૧	૩૦	ધંટી	ધંટી
૮૯	૨	૩૨	સંધસો	સંધગો
૯૧	૧	૧૬	ગતિ ગતિ	ગતિ
૯૧	૧	૨૨	લજ્જાહીણ	લજ્જાહીણ
૯૨	૧	૧૧	ત્રેસક	ત્રેસકયા
૯૩	૧	૩૧	કુટે	કુટે
૯૩	૧	૩૨	કુટે	કુટે
૯૧	૨	૩૬	મદે	મધ્યે
૯૪	૨	૧૭	કહો	કહે
૯૫	૧	૭	ધરધરણી ધર	ધર ધર ધર- ણીધર
૯૫	૨	૧૦	પેઠે	પેઠે
૯૬	૧	૧૦	કયો	કયો
૯૬	૧	૨૯	વાવરવા	વાવરવા
૯૭	૧	૩૫	ચાખે	ચાખે
૯૮	૨	૧૬	કામ	કામ
૯૯	૧	૧૯	આગથી	આગળથી
૧૦૨	૧	૩૩	વિચર	વિચાર
૧૦૩	૧	૨૫	સાર્દ	સાર્દ
૧૦૩	૧	૨૬	રાજ્યો	રાજ્યે
૧૦૪	૧	૧	રાકકરણ	રાયકરણ
૧૦૪	૧	૮	ગુણિયવ	ગુણિયમ
૧૦૪	૧	૨૧	અરે	અરે
૧૦૪	૨	૧૬	સુરીતથી	સુરીતથી
૧૦૫	૧	૯	પાસે	પાસે
૧૦૫	૧	૩૩	વદન	વદન
૧૦૫	૨	૯	કૂટ	કૂટ

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૦૫	૨	૧૨	કાણુ	કામ
૧૦૮	૧	૨	સોભિલાં.	સોભિતાં
૧૦૮	૨	૩૩	તરંગ	તરંગ
૧૦૯	૧	૪	મીરતો	નીરતો
૧૦૯	૨	૪	ડીટડાં	ડીટડાં
૧૦૯	૨	૨૩	તારાથી	રાતાથી
૧૧૦	૧	૨૬	કૌસ્તુભ	કૌસ્તુભ
૧૧૦	૧	૨૭	જક્ષના	જક્ષની
૧૧૧	૧	૨૫	લ	લે
૧૧૧	૧	૩૩	રૂપે	રૂપે
૧૧૧	૨	૬	રંગે	રંગે
૧૧૨	૧	૧૮	ધસી	ધસી
૧૧૩	૧	૧		શુન્ગી
૧૧૩	૧	૮	તપો	તપ્યા
૧૧૩	૧	૧૯	ચંદ્ર	ચંદ્ર
૧૧૪	૨	૧૭	તે	ને
૧૧૪	૨	૧૭	મહે	મહે
૧૨૩	૨	૪	અહક જાણુ	અહક જે જાણુ
૧૨૩	૨	૯	પ્રમાણુ	પ્રણામ
૧૨૩	૨	૨૭	તારા મંડળ	તારામંડળ
૧૨૩	૧	૨૭	ઉચ્ચરાવ	ઉચ્ચરાય
૧૨૬	૨	૪	મરહી	મરાહી
૧૨૬	૨	૮	સાહેબશું	સાહેબ
૧૨૭	૧	૨૭	મહારાણી	મહામણી
૧૨૭	૧	૨૮	આપણી	આપની
૧૨૭	૧	૩૫	એને	અને
૧૨૭	૨	૧૭	અધનું	અધર્મ
૧૩૦	૧	૨૬	પ્રાત	પ્રાંત
૧૩૦	૨	૧૯	નામથી આઠે	નામથી આઆઠે
૧૩૧	૧	૨૯	પાનો	પાની
૧૩૧	૨	૬	ધાન	દાન
૧૩૨	૧	૯	શોષકનારો	શોષનારો
૧૩૪	૧	૩૪	બણીને	બણાવીને
૧૩૪	૨	૯	વહિનો	વાહિનો
૧૩૬	૧	૧૩	થાય	થયા

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૩૮	૧	૩૬	પરિપૂર્ણ	પરિપૂરણ
૧૩૯	૧	૧૫	તો	તેનો
૧૪૦	૧	૩૫	જા કી	નકી કીયું
૧૪૦	૨	૨૭	સખ્યા	સંખ્યા
૧૪૩	૨	૧૩	નિષ્કયું	નિષ્કયું
૧૪૬	૧	૧૭	વધતો	વધતો
૧૪૭	૨	૨૬	વાળો	વાળો
૧૪૮	૨	૧૫	ઠહી છે.	રહી છે.
૧૫૦	૧	૧	કીરને	કરીને
૧૫૦	૧	૨	કોંપ	કોપ
૧૫૧	૧	૨૫	સંભારો	સંભારો
૧૫૧	૨	૧૫	ભરી;	ભરી;
૧૫૨	૧	૨	તાણે છે	તાણે છે
૧૫૨	૧	૪	નર્મો	નહિ
૧૫૨	૧	૨૦	પણ	ધણા
૧૫૨	૧	૨૪	સુસ્વરન	સુસ્વરનું
૧૫૨	૧	૨૫	કસે લીત	કસોલિત
૧૫૨	૧	૨૭	જુનું	જુનું
૧૫૨	૧	૨૮	રમાપુરના	રમાપુરની
૧૫૨	૧	૨૯	પતિને	પતિનું
૧૫૨	૧	૩૦	જોધ	જોધ
૧૫૨	૨	૩૦	ન ધર્યો.	ન ધર્યો.
૧૫૩	૨	૧૩	સંહરીએ,	સંહરીએ,
૧૫૪	૧	૧૬	નોધર	નોધણ
૧૫૪	૧	૨૧	સપ્રત	સુપ્રત
૧૫૪	૨	૧૭	એને	એને
૧૫૪	૨	૨૨	હમથી	હમથી
૧૫૪	૨	૩૨	સેનાપતિકો	સેનાપતિકો
૧૫૫	૧	૧	હોમકે	હોસકે
૧૫૫	૩	૧	રમાલા	રસાલા
૧૫૫	૧	૩૦	ધારે છે.	ધરે છે.
૧૫૫	૨	૩૦	ચાર	ચાહ
૧૫૫	૨	૩૦	અથાહ	અથાગ
૧૫૬	૨	૧૦	ધાયાં;	ધાયાં

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૫૭	૧	૧૩	કેશરિયા	કેશરિયા
૧૫૮	૧	૭	કેવ	કેવ
૧૫૮	૨	૨૨	તવ	તવ
૧૬૦	૧	૨૯	પડિત	પડિત
૧૬૧	૧	૧	મજે	જેમ
૧૬૧	૧	૯	ઠેક	ઠીક
૧૬૧	૧	૧૮	સમામાં	સમામાં
૧૬૨	૨	૨૩	તેતો	તેતો
૧૬૪	૧	૪	વસળ	વરાળ
૧૬૪	૨	૮	ઉપર બોલતાંજ	ઉપર બોલ બોલતાંજ
૧૬૫	૧	૧૩	શશિ	શીપ
૧૬૫	૨	૧૬	જુઓ	જુએ
૧૬૬	૧	૨૯	બધ	બધ
૧૬૬	૨	૧૧	મહારથી	મહારથી
૧૬૭	૨	૨૦	વળી	વાળી
૧૬૭	૨	૨૨	રાજહસ	રાજહસ
૧૬૭	૨	૨૬	સપટબરે	સપટબરે
૧૭૦	૨	૩૧	હરરાજ	હરરાજ
૧૭૨	૧	૧	પ્રકરણ ૬ ઠં	પ્રકરણ ૬ ઠં
૧૭૨	૧	૨૧	આંકુશળથી મે-	આંકુશળથી રહે ગળ મેગળ
૧૭૩	૧	૩૦	મન	મન
૧૭૩	૧	૩૫	ચસે	ચુસે
૧૭૩	૨	૮	તે સુધરે	ન સુધરે
૧૭૩	૨	૨૧	તો તો	તો તે
૧૭૫	૧	૧૨	પક્ષ	પણ
૧૭૬	૧	૨૫	મહો હાત	મહેત
૧૭૬	૨	૫	ફેરમાં	ફેલમાં
૧૮૦	૧	૨૦	ધરે ન	ધરે ને
૧૮૦	૨	૧૨	મારણ	મારણ
૧૮૧	૧	૬	કથી	નથી
૧૮૧	૧	૨૪	પૃથી	પૃથી
૧૮૧	૧	૩૦	અપિમાન	અભિમાન

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૧૮૪	૧	૩	મનથી	મનથી
૧૮૫	૨	૨૪	બસન	બસની
૧૮૬	૨	૧૦	પકે	પકે
૧૮૭	૧	૧૭	ન વિચારે	ના વિચારે
૧૮૮	૨	૨૬	બ્યભિચારી	બ્યભિચાર
૧૮૮	૨	૨૯	ન	ને
૧૯૦	૧	૨૭	રોપ	રોપ
૧૯૧	૨	૨૨	વકપણ	વકપણ
૧૯૨	૧	૧૭	ધીરજ છે	ધીરજ તે
૧૯૨	૧	૨૫	વાતહમાં	વીતહમાં
૧૯૪	૨	૩	બૂજતણું	બૂજતણું
૧૯૪	૨	૯	જો	જો
૧૯૪	૨	૨૯	બગાવી	લગાવી
૧૯૫	૧	૧૯	ઠરેજ	ઠરેલ
૧૯૬	૨	૨૨	વિવિધે	વિધવિધે
૧૯૭	૧	૬	સાપડ્યો,	સાંપડ્યો,
૧૯૯	૨	૧૬	ધરે	ધરે
૨૦૨	૧	૪	શુભ	ન શુભ
૨૦૨	૧	૨૦	કામ:	કાન.
૨૦૨	૧	૩૭	દુર્બુદ્ધના	દુર્બુદ્ધના
૨૦૨	૨/	૨૧	તેમ	તમ
૨૦૩	૧	૧૮	દિગત	દિગંત
૨૦૪	૧	૨૧	રસમણી	રિસમણી
૨૦૪	૨	૧૬	ઝેર	ઝેરી
૨૦૪	૨	૩૨	ક્યાં	ક્યાં
૨૦૫	૧	૭	સુબોધને	સુબોધને
૨૦૫	૧	૧૧	વિસારી	વિસારી
૨૦૬	૨	૨	કર્મજો	કર્મ તે
૨૦૭	૧	૩૦	તરેહને	તરેહને
૨૦૭	૨	૧૬	તેતે	તેને
૨૦૮	૧	૧૪	આપો	આવો
૨૦૯	૧	૨૧	નરહે	નરે
૨૧૦	૧	૨૫	તેર ન	તેનર

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીંટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૧૧	૨	૧૮	હારે ધારે	હારે કદિ ધારે
૨૧૨	૧	૩૧	વિશખતાં,	વિશખતાં
૨૧૨	૧	૩૭	છવલડો	છવડો
૨૧૩	૧	૧	નેણુનો	નેણુનો
૨૧૪	૧	૨૬	જમપતિ	જગતપતિ
૨૧૪	૧	૨૭	સમખાતાં	સમખાતાં
૨૧૪	૨	૩૧	જગકર્તાએ	જગકર્તાએ
૨૧૫	૧	૨૧	લક્ષ્યાવી	લક્ષ્યાવીને
૨૧૫	૧	૨૪	તળવા;	ટળવા;
૨૧૫	૨	૫	સારે નિદરાથી સારે બર નિ- દરાથી	
૨૧૬	૧	૧૧	સા	સૌ
૨૧૬	૨	૧૪	મુજનેજ ધારવા મુજને મુધારવા	
૨૧૮	૨	૩૫	બણે	બણે
૨૧૯	૧	૬	ઠરે	ઠરે
૨૧૯	૨	૯	સાંભળવા	સાંભરવા
૨૧૯	૨	૧૭	પિખરવારે;	વીંખરવારે;
૨૧૯	૨	૨૩	ઝમરખ	ઝુમર
૨૨૧	૧	૨૪	ડુંગર	ડુંગરા
૨૨૧	૨	૩૫	કરજો વિચાર કરજો ચિત્ત વિ- ચાર	
૨૨૨	૧	૧૭	હંડક	હંડક
૨૨૨	૨	૧૦	જોડ્યા	જોડ્યા
૨૨૩	૧	૨૫	કરવા પુરા	કરવા ને પુરા
૨૨૩	૨	૭	આંગળીએ	આંગળીએ
૨૨૪	૧	૭	કરે ન વાંસે	કરે વાંસે
૨૨૪	૧	૩૩	ગળીએ જો,	ગાળીએ જો,
૨૨૬	૧	૧૩	સોપે	સોંપે
૨૨૭	૧	૨૧	સર્વેને	સર્વને
૨૨૭	૧	૩૬	તેથી	તથી
૨૨૭	૨	૩૪	પ્રેમ	પ્રેમે
૨૩૩	૨	૨	કેવા	લેવા
૨૩૩	૨	૧૨	ધધો	ધધો
૨૩૪	૧	૩૨	માહે;	મારે;
૨૩૪	૨	૧૩	તુપન	તુપત

પૃષ્ઠ.	કોલમ.	લીંટી.	અશુદ્ધ.	શુદ્ધ.
૨૩૫	૧	૧૭	પ્રખાત,	પ્રખ્યસત
૨૩૫	૨	૨૦	લીધાં.	લીધાં રાજ.
૨૩૭	૧	૧૦	સમો	સામો
૨૩૭	૨	૨૪	સૌને	સૌને
૨૩૮	૨	૩	માત તાતને	માતને તાતને
૨૩૮	૨	૨૭	વનિતા	વીનતા
૨૪૦	૧	૩૫	વાલ બર્થા	વાલપ બર્થાં
૨૪૦	૨	૧૫	મુઝાસો મન;	મુઝાસો ન મન
૨૪૦	૨	૩૧	વટે	વટે
૨૪૧	૧	૧૦	મોજ	મોજ
૨૪૧	૨	૨૭	નીત્ય	નિત્ય
૨૪૧	૨	૩૧	શીઅલ	શીયળ
૨૪૨	૧	૫	ભરમજ;	ભમરજ
૨૪૩	૧	૪	ભોગરે	ભોગરે
૨૪૪	૧	૧૭	અંતરે ક્ષમાહિ	અંતરિક્ષમાહિ
૨૪૪	૧	૧૮	અવ રે	અવરે
૨૪૪	૧	૨૬	બધું	બધું
૨૪૪	૧	૨૭	સજનાર	સજનાર
૨૪૪	૧	૩૫	ભજન	ભજન
૨૪૪	૧	૩૬	અગનાથી	અગાનાથી
૨૪૪	૨	૧૦	બ્રમાંડ	બ્રહ્માંડ
૨૪૭	૨	૧૨	સર્વે	સર્વે
૨૪૭	૨	૧૨	સૌને	સૌજનને
૨૪૭	૨	૨૮	સસતુ	સસતું
૨૪૮	૧	૨૭	ચોરવાતું	ચોરવાતું
૨૪૯	૧	૧૧	ફાંટારે;	ફાંટારે;
૨૪૯	૨	૧૭	શુરવને	શુરવારે
૨૫૦	૧	૯	માડો રે	માડો રે
૨૫૦	૧	૧૨	સખી	સખી
૨૫૦	૧	૨૬	અધારિવામાં	અધારિયામાં
૨૫૦	૨	૯	પનમાં	મનમાં
૨૫૦	૨	૨૨	ખાફીરે,	ખાફી,
૨૫૨	૨	૧૪	રાખ,	રાખી
૨૫૩	૨	૨૬	રાંરે	હારે
૨૫૪	૧	૯	હલરતરામને	હલપતરામને

પ્ર.ક્ર.	કો.સં.મ.	લી.રી.	અ.શુ.ક.	શુ.ક.	પ્ર.ક્ર.	કો.સં.મ.	લી.રી.	અ.શુ.ક.	શુ.ક.
૨૫૪	૧	૩૩	નમત	નમત	૨૭૪	૨	૨૬	૧ ધમ	હધમ
૨૫૫	૨	૨	તેનો	તારો	૨૭૫	૨	૫	ઝેરા	ઝે રાગ.
૨૫૭	૧	૨૪	મે	મે	૨૭૫	૨	૩૪	બ દેહદુલ છે	બે દુર્લભ દેહ
૨૫૮	૪		નિસાળ	નિસાળ	૨૭૬	૧	૩૨	ક	કર
૨૫૮	૧	૨૦	જળમાં	જળમાં	૨૭૬	૧	૩૪	જુગમાં તાઈ	જુગમાં રહેતો
૨૫૮	૨	૨૫	વધુ	વધુ	૨૭૮	૧	૩૨	સઝેર;	સઝેર,
૨૫૯	૧	૧૫	દુષ	દુષ	૨૮૪	૧	૭	કયે	કરે
૨૬૧	૧	૩૪	ફૂલીશમાં	ફૂલીશમાં	૨૮૫	૧	૧૮	બ્યાંરે	બ્યાં
૨૬૨	૨	૧	ઝરી	ઝરી	૨૮૫	૨	૨	વસે ?	વસે ?
૨૬૨	૨	૨૬	લીધો	લીધો	૨૮૧	૧	૬	ખખ	ખખ
૨૬૩	૨	૩	ખંધાવ્યો	ખંધાવ્યો	૨૮૩	૨	૬	તે	તે
૨૬૩	૨	૨૦	થરો	થરો	૨૮૪	૧	૬	પ્રમાણ	પ્રણામ
૨૬૪	૧	૨૧	વખાર	વખાર	૨૮૪	૧	૧૨	સકટ	સકટ
૨૬૪	૨	૧૯	હહાડો	હહાડો	૨૮૪	૨	૪	અત	અત
૨૬૬	૧	૧૧	દહે	રહે	૨૮૫	૧	૧	કંપાંત	કંપાંત
૨૬૬	૧	૨૬	રાંધે	રાંધી	૨૮૬	૧	૨૫	પડને	પડને
			"		૨૮૬	૨	૨૨	મધુરતા તો	મધુરતા
૨૬૬	૨	૨૬	સા	સા	૨૮૭	૧	૨૫	ખાંધીને	ખાંધીને
૨૬૯	૧	૨૧	થઠી	થઠી	૨૮૮	૨	૮	દયા	દયા
૨૭૦	૧	૨૨	અહોનિશ	અહોનિશ	૨૮૯	૧	૧	કરે	કરે
૨૭૨	૧	૧૦	સર્વ	સર્વે	૨૯૯	૧	૧૭	બેડુરે,	~~બેડુરે,~~
૨૭૨	૧	૧૭	દગિરતા	દગિરતા	૨૯૫	૧	૩૬	રનેહરે,	રનેહરે,
૨૭૪	૨	૨૫	ઉશાદ	શીદ	૨૯૫	૧	૩૬	સપર	સપર

